



# พิธีกรรมและประเพณี



กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม

# พิธีกรรมและประเพณี



กรมการศาสนา  
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

# พิธีกรรมและประเพณี

ผู้จัดพิมพ์ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม

ปีที่พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๕๒

จำนวนพิมพ์ ๑,๐๐๐ เล่ม

ISBN 978-974-9536-68-1

## ที่ปรึกษา

นายสด แดงเอียด	อธิบดีกรมการศาสนา
นายปกรณ์ ต้นสกุล	รองอธิบดีกรมการศาสนา
นายกฤษศญพงษ์ ศิริ	ผู้อำนวยการสำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม
นายพิสิฐ เจริญสุข	ผู้อำนวยการกองศาสนูปถัมภ์
นางสาวกัตต์สุจีภรณ์ จิปีภพ	เลขานุการกรมการศาสนา

## รวบรวม/เรียบเรียง

นายสุวรรณ กลิ่นพวงค์	เจ้าพนักงานการศาสนาอาวุโส
นางวันดี จันทร์ประดิษฐ์	นักวิชาการศาสนาชำนาญการ

## พิสูจน์อักษร

นายสุวรรณ กลิ่นพวงค์	เจ้าพนักงานการศาสนาอาวุโส
นายชวลิต ศิริภิรมย์	นักวิชาการศาสนาชำนาญการ
นางวันดี จันทร์ประดิษฐ์	นักวิชาการศาสนาชำนาญการ
นายวัชรวิทย์ ศิริวัฒน์	นักวิชาการศาสนาชำนาญการ
นายศุภสิทธิ์ วิเศษสิงห์	นักวิชาการศาสนาชำนาญการ
นายวรวิชา ทองชานา	นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ
นายอุทาน เข้มต์	นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ
นายสมควร บุญมี	นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ
นายปกรณ์ ศรีแสง	นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ
นายปิยวัฒน์ วงษ์เจริญ	นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ
นายพัลลภ ไชยทอง	เจ้าหน้าที่บันทึกข้อมูล

## ออกแบบปก/รูปเล่ม

นายยุกุท สักคนาคินทร์	กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม
-----------------------	----------------------------

## พิมพ์ที่

โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด  
๑๙ ถนนนางงามควาน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร ๑๐๙๐๐  
โทร. ๐-๒๕๖๑-๕๕๖๗ โทรสาร ๐-๒๕๖๑-๕๑๐๑  
นายโชคดี ออสุวรรณ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๕๒

Dhammaintrend ร่วมเผยแพร่และแบ่งปันเป็นธรรมทาน

# คำนำ

การจัดพิธีกรรมในสมัยโบราณ นิยมกระทำตามความเชื่อ โดยมีความเชื่อว่า หากกระทำถูกต้องแล้วจะนำความสุขและความเป็นสิริมงคลมาให้แก่ตนเอง ครอบครัว และวงศ์ตระกูล ปัจจุบันยังคงยึดถือสืบทอดต่อ ๆ กันมา เป็นการรักษาเอกลักษณ์ของความเป็นไทย และเป็นการเชื่อมโยงในเรื่องความเชื่อของคนในชาติที่มีความหลากหลายผสมผสานกัน

พิธีกรรมที่คนไทยยึดถือปฏิบัติในโอกาสต่าง ๆ นั้น บางอย่างเป็นความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่น บางอย่างเป็นความเชื่อเนื่องมาจากหลักปฏิบัติทางศาสนา ไม่ว่าจะเป็นศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู หรือศาสนาอื่น ๆ

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม เห็นความสำคัญของพิธีกรรมต่าง ๆ ดังกล่าว จึงได้จัดทำโครงการส่งเสริม สืบทอด เพื่อทำหน้าที่ปฏิบัติงานพิธีขึ้น เพื่อสร้างและส่งเสริมให้ผู้ประกอบพิธีมีความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมและประเพณีโบราณที่ถูกต้อง เป็นที่นิยมหรือมีความเชื่อสืบทอดมาถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ ได้จัดพิมพ์หนังสือ “พิธีกรรมและประเพณี” สำหรับใช้ประกอบการฝึกอบรม สำหรับเจ้าหน้าที่กรมการศาสนา เจ้าหน้าที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การสืบทอดวัฒนธรรมและประเพณี มีความถูกต้อง เหมาะสม คงอยู่คู่กับสังคมไทยต่อไป โดยได้รวบรวมพิธีกรรมและประเพณีทางศาสนา ทั้งของภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือไว้เป็นหลักฐาน

กรมการศาสนาหวังว่า หนังสือ “พิธีกรรมและประเพณี” เล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องและผู้สนใจทั่วไปตามสมควร



(นายสด แดงเอียด)

อธิบดีกรมการศาสนา





# สารบัญ

หน้า

## คำนำ

## บทนำ

- ❖ **ความเป็นมาการสืบทอดพิธีกรรมและประเพณี** ๑
- ❖ **บรรยายพิเศษ ความสำคัญของพิธีกรรมตามประเพณีโบราณ** ๓
- ❖ **พิธีกรรมและประเพณีที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา** ๑๙
  - พิธีกรรมวันมาฆบูชา ๑๙
  - พิธีกรรมวันวิสาขบูชา ๒๑
  - พิธีกรรมวันอัฐมีบูชา ๒๙
  - พิธีกรรมวันอาสาฬหบูชา ๓๐
  - พิธีกรรมวันพระหรือวันธรรมสวนะ ๓๔
  - พิธีกรรมวันเข้าพรรษา ๔๑
  - พิธีกรรมวันออกพรรษา ๔๔
  - ประเพณีการถวายผ้าอาบน้ําฝน ๔๘
  - ประเพณีตักบาตรเทโว ๔๙
  - ประเพณีสลากภัต ๕๐
  - ประเพณีทอดกฐิน ๕๑
  - ประเพณีทอดผ้าป่า ๕๖
  - ประเพณีทำบุญวันสารทไทย ๕๙
  - ประเพณีการเทศน์มหาชาติ ๖๕
  - ประเพณีการบวชนาค ๗๕
  - ประเพณีทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ๗๙
  - ประเพณีแต่งงาน ๘๔
  - ประเพณีสงกรานต์ ๙๑
  - ประเพณีการจัดงานศพ ๙๓
- ❖ **พิธีกรรมและประเพณีที่สำคัญภาคเหนือ** ๙๗
  - พิธีปลุกบ้านหรือปลุกเรือน (เฮือน) ๙๗
  - พิธีการทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ๑๐๐

# สารบัญ (ต่อ)

## หน้า

- พิธีบูชาเทวดานพเคราะห์	๑๐๒
- พิธีสืบชะตา	๑๐๔
- ประเพณีขึ้นท้าวทั้งสี่	๑๑๑
- ประเพณีปีใหม่เมือง	๑๑๓
- ประเพณีการบวช	๑๒๒
- ประเพณีสืบชะตาเมือง	๑๒๙
- ประเพณีเลี้ยงผีขุนน้ำ	๑๓๓
- ประเพณีการจัดงานศพ	๑๓๕
❖ <b>พิธีกรรมและประเพณีที่สำคัญภาคใต้</b>	๑๓๗
- พิธีทำขวัญเดือนโกนผมไฟ	๑๓๗
- พิธีโกนจุก	๑๔๐
- พิธีปลุกบ้าน	๑๔๓
- พิธีจัดตั้งศาลพระภูมิ	๑๕๓
- พิธีไหว้พระภูมิ-พลีเรือน	๑๖๔
- พิธีบูชาเทพเคราะห์	๑๖๖
- พิธีสวดพระมาลัย	๑๖๘
- ประเพณีแต่งงาน	๑๗๑
- ประเพณีชักพระ (ลากพระ)	๑๗๖
- ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ	๑๗๙
- ประเพณีสารทเดือนสิบ (ชิงเปรต)	๑๘๑
❖ <b>พิธีกรรมและประเพณีที่สำคัญภาคตะวันออกเฉียงเหนือ</b>	๑๘๕
- พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด	๑๘๕
- พิธีทำบุญวันเกิด	๑๙๖
- พิธีกรรมเกี่ยวกับการบวช	๒๐๑
- พิธีการปลุกเสก	๒๐๓
- พิธีจัดตั้งศาลพระภูมิ	๒๑๐

# สารบัญ (ต่อ)

## หน้า

- พิธีกรรมรับ-ส่งพระเคราะห์	๒๑๔
- ประเพณีแต่งงาน (กินดอง)	๒๑๖
- ประเพณีบุญข้าวจี	๒๒๓
- ประเพณีบุญพระเวสหรือบุญเวส	๒๒๔
- ประเพณีการเสียดเคราะห์ เสียดเช็ญ และเสียดกลาง	๒๓๓
- ประเพณีการจัดงานศพ	๒๔๓
❖ <b>พิธีกรรมและพระราชพิธีตามโบราณราชประเพณีของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู</b>	๒๕๙
- พระราชพิธีบรมราชาภิเษก	๒๕๙
- พระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา	๒๖๙
- พระราชพิธีพืชมงคล-จรดพระนังคัลแรกนาขวัญ	๒๗๔
- พระราชพิธีตรียัมพวาย-ตรีปวาย	๒๗๕
- พิธีดูเซวหรือเนาวราตรี	๒๘๓
<b>ภาคผนวก</b>	๒๘๕
❖ โครงการส่งเสริมผู้สืบทอดเพื่อทำหน้าที่ปฏิบัติงานพิธี	๒๘๖
❖ คำสั่งกรมการศาสนา ที่ ๑๖๐/๒๕๕๒ เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหนังสือแนวทางการดำเนินงานศาสนพิธีและหนังสือพิธีกรรมตามประเพณีโบราณลงวันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๒	๒๘๘
❖ คำกล่าวเปิดการฝึกอบรมโครงการส่งเสริมผู้สืบทอดเพื่อทำหน้าที่ปฏิบัติงานพิธี	๒๙๐
❖ คำกล่าวปิดการฝึกอบรมโครงการส่งเสริมผู้สืบทอดเพื่อทำหน้าที่ปฏิบัติงานพิธี	๒๙๒
<b>บรรณานุกรม</b>	๒๙๓





# บทนำ

## ความเป็นมาการลัทธิศรัทธาธรรมและประเพณี

ประเทศไทยมีวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาแต่โบราณ เช่น พิธีกรรมทางศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์อย่างแยกแยะไม่ได้ ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของท้องถิ่นตามภาคต่าง ๆ ของประเทศ ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ชุมชนให้ความนับถือเมื่อมีการจัดพิธีดังกล่าวขึ้น คนในชุมชนที่มาเข้าร่วมพิธีจะเกิดความรักความสามัคคี มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นการสร้างความเจริญรุ่งเรืองและสร้างความเป็นปึกแผ่นแก่ชุมชนอย่างดียิ่ง ปัจจุบันวัฒนธรรมและประเพณีแบบโบราณกำลังเลือนหายไป ซึ่งคนสมัยใหม่ มักจะละเลย แม้จะมีการนำมาปฏิบัติอยู่บ้าง แต่ยังขาดความรู้ความเข้าใจขั้นตอนในเรื่องพิธีกรรมต่าง ๆ จึงทำให้มีการปฏิบัติอย่างไม่ถูกต้อง ขาดความเป็นระเบียบเรียบร้อย หากหน่วยงานหรือส่วนราชการที่มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบไม่เผยแพร่ความรู้ที่ถูกต้อง อาจทำให้วัฒนธรรมและประเพณีที่ดั้งเดิมมีความเสื่อมถอยไปเรื่อย ๆ จนในที่สุดจะเลือนหายไปตามกาลเวลา

วัฒนธรรมประเพณีที่ดั้งเดิมซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้น ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องรวบรวมให้เป็นหนึ่งเดียว เพราะพิธีกรรมเป็นเรื่องหลักที่ต้องเรียนรู้และเข้าใจโดยถ่องแท้

พิธีกรรมตามพจนานุกรมฯ ให้ความหมายไว้ว่า **“พิธีกรรม”** หมายถึง การบูชา แบบอย่าง หรือแบบแผนต่าง ๆ ที่ปฏิบัติในทางศาสนา

พิธีกรรม คือ การกระทำที่คนเราสวมมติขึ้น เป็นขั้นเป็นตอน มีระเบียบวิธี เพื่อให้เป็นสื่อหรือหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้ ซึ่งทำให้เกิดความสบายใจและมีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตต่อไป เช่น พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา หรืออีกนัยหนึ่ง พิธีกรรม หมายถึง พฤติกรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อความเชื่อทางศาสนาของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นศาสนาใด ๆ ก็ตามต่างก็มีการปฏิบัติต่อศาสนาของตน ตามความเชื่อและความศรัทธาของตนเองในแต่ละศาสนา จึงก่อให้เกิดเป็น **“พิธีกรรม”** ทางศาสนาด้วยความเชื่อและความศรัทธา

ประเพณีตามพจนานุกรมภาษาไทยฉบับบัณฑิตยสถาน ได้กำหนดความหมายประเพณีไว้ว่า ขนบธรรมเนียมแบบแผน ซึ่งสามารถแยกคำต่าง ๆ ออกได้เป็นขนบ มีความหมายว่า ระเบียบแบบอย่าง ธรรมเนียมมีความหมายว่า ที่นิยมใช้กันมา และเมื่อนำมารวมกันแล้วก็มีความหมายว่า ความประพฤติที่คนส่วนใหญ่ยึดถือเป็นแบบแผนและได้ทำการปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นต้นแบบที่จะให้คนรุ่นต่อ ๆ ไปได้ประพฤติปฏิบัติตามกันต่อไป หรืออีกนัยหนึ่ง ประเพณี หมายถึง ระเบียบแบบแผนที่กำหนดพฤติกรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คนในสังคมยึดถือปฏิบัติสืบกันมา ถ้าคนใด

ในสังคมนั้น ๆ ฝ่าฝืนมักถูกตำหนิจากสังคม ลักษณะประเพณีในสังคมระดับประเทศชาติ มีทั้งประสมกลมกลืนเป็นอย่างเดียวกัน และมีผิดแผกกันไปบ้างตามความนิยมเฉพาะท้องถิ่น ประเพณีล้วนได้รับอิทธิพลมาจากสิ่งแวดล้อมภายนอกที่เข้าสู่สังคม รับเอาแบบปฏิบัติที่หลากหลายเข้ามาผสมผสานในการดำเนินชีวิต ประเพณีจึงเรียกได้ว่าเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของสังคม โดยเฉพาะศาสนา ซึ่งมีอิทธิพลต่อประเพณีไทยมากที่สุด วัดวาอารามต่าง ๆ ในประเทศไทยสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทย และชี้ให้เห็นว่าชาวไทยให้ความสำคัญในการบำรุงพุทธศาสนาด้วยศิลปกรรมที่งดงามเพื่อใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาตั้งแต่โบราณกาล ได้แก่

**๑. จารีตประเพณี** หมายถึง สิ่งซึ่งสังคมใดสังคมหนึ่งยึดถือและปฏิบัติสืบกันมาอย่างต่อเนื่องและมั่นคง ผู้ใดฝ่าฝืนถือว่าเป็นผิดเป็นชั่ว จะต้องถูกตำหนิหรือได้รับการลงโทษจากคนในสังคมนั้น เช่น ลูกหลานต้องเลี้ยงดูพ่อแม่เมื่อท่านแก่เฒ่า ถ้าใครไม่เลี้ยงดูถือว่าเป็นคนเนรคุณหรือลูกอกตัญญู

**๒. ขนบประเพณี** หมายถึง ระเบียบแบบแผนที่สังคมได้กำหนดไว้แล้วปฏิบัติสืบต่อกันมาทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ทางตรง ได้แก่ ประเพณีที่มีการกำหนดเป็นระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติอย่างชัดเจนว่าบุคคลต้องปฏิบัติอย่างไร ทางอ้อม ได้แก่ ประเพณีที่รู้กันโดยทั่ว ๆ ไป โดยไม่ได้วางระเบียบไว้อย่างแน่นอน แต่ปฏิบัติไปตามคำบอกเล่า เช่น ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด การตาย การแต่งงาน ซึ่งเป็นประเพณีเกี่ยวกับชีวิตหรือประเพณีเกี่ยวกับเทศกาล ตรุษ สารท การขึ้นบ้านใหม่

**๓. ธรรมเนียมประเพณี** หมายถึง ประเพณีเกี่ยวกับเรื่องธรรมดาสามัญที่ทุกคนควรทำ ไม่มีระเบียบแบบแผนเหมือนขนบประเพณี หรือความผิดถูกเหมือนจารีตประเพณี เป็นแนวทางที่ทุกคนปฏิบัติกันทั่วไปจนเกิดความเคยชินและไม่รู้สึกเป็นภาระหน้าที่ เพราะเป็นสิ่งที่มีความหมายและใช้กันอย่างแพร่หลาย ธรรมเนียมประเพณีเป็นเรื่องที่ทุกคนควรทำ ผู้ฝ่าฝืนหรือทำผิดก็ไม่ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญแต่อาจถูกตำหนิว่าเป็นคนไม่ได้รับการศึกษา ไม่มีมารยาท ไม่รู้จักกาลเทศะ

สรุป พิธีกรรมและประเพณีจัดเป็นจารีตประเพณี คือ แนวทางปฏิบัติสืบทอดกันมานับว่าเป็นสมบัติที่ทรงคุณค่าอย่างยิ่ง จำเป็นต้องมีผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติให้รู้ถึงขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างชัดเจน โดยเผยแพร่ความรู้แก่เยาวชนและองค์กรภาครัฐทุกส่วนให้สามารถนำไปปฏิบัติเองได้ หมายความว่า ทำให้เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน เกิดความชำนาญ และแนะนำผู้อื่นได้ ที่สำคัญคือการปฏิบัติให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน เพื่อให้เยาวชน ประชาชนในท้องถิ่นมีความรู้ในการทำพิธีอย่างถูกต้องและเกิดประโยชน์ในเชิงวิชาการเป็นการรักษาเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่มีความหลากหลายให้คงอยู่อย่างยั่งยืน ส่งผลให้สังคมไทยมีจารีตขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามโครงการดังกล่าวที่กรมการศาสนาจัดขึ้น จึงเป็นการสนับสนุนการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของชาติให้ดำรงอยู่สืบไป ที่นอกเหนือภารกิจหลักสำคัญยิ่ง คือ การรับสนองงานพระราชพิธี งานพระราชกุศล และงานรัฐพิธีตามหมายรับสั่ง ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค รวมถึงปฏิบัติงานด้านศาสนพิธีตามที่กระทรวง ทบวง กรม และหน่วยงานต่าง ๆ ขอความร่วมมือ ซึ่งจะเกี่ยวข้องโดยตรงต่อพันธกิจกระทรวงวัฒนธรรม คือ การทำนุบำรุงศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของชาติ สนองงานของสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ให้มีการสืบทอดและพัฒนาอย่างยั่งยืน

# บรรยายพิเศษ

ความสำคัญของพิธีกรรมตามประเพณีโบราณ

โดย รองอธิบดีกรมการศาสนา

(นายปกรณ์ ต้นสกุล)

วันพุธที่ ๒๙ เมษายน ๒๕๕๒ เวลา ๑๔.๐๐ น.

ณ โรงแรมริเวอร์ไซด์ เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร

สวัสดีทุกท่าน ก่อนที่จะทำหน้าที่ให้ความรู้แก่นักวิชาการวัฒนธรรมตามภารกิจที่ได้มอบหมาย ขอชี้แจงเพื่อความเข้าใจต่อผู้เข้ารับการอบรมในครั้งนี้ ถึงความเป็นมาของโครงการให้ทราบพอเป็นสังเขป คือ ถ้าหากกล่าวถึงพิธีใด ๆ ก็ตาม เช่น พระราชพิธี รัฐพิธี ศาสนพิธี หรือพิธีในชุมชน พื้นที่ท้องถิ่นตามความเชื่อ พิธีกรรมตามประเพณีโบราณทั้งหลายเหล่านี้ ล้วนเป็นเรื่องของมนุษย์ และเป็นเรื่องของสังคมชุมชน ในแต่ละชุมชนกำหนดสร้างขึ้นเป็นรูปแบบปฏิบัติ แล้วยึดถือปฏิบัติสืบต่อกัน บางพิธีกรรมไม่มีการสืบทอดก็สูญหายไปตามกาลเวลา และบางพิธีกรรมก็จะถูกกลืนกลายบ้าง ผิดเพี้ยนจากแนวการปฏิบัติแต่เดิมบ้าง ปัจจุบันสามารถพบเห็นได้ในทุกสังคมไทยและสังคมโลก ซึ่งสิ่งที่ปรากฏให้เห็น เฉพาะอย่างยิ่งในสังคมไทย ไม่ว่าจะผิดพลาดคลาดเคลื่อน แปรกแยกหรือแตกต่าง จะเป็นด้วยรูปแบบวิธีการหรือขั้นตอนก็ตาม กรมการศาสนาก็จะถูกวิพากษ์วิจารณ์จากสังคม โดยฐานความคิดที่ว่ากรมการศาสนา คือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและต้องรับผิดชอบควบคุมดูแลด้านพิธีกรรม ตามลัทธิ ความเชื่อ ฯลฯ ทั้ง ๆ ที่ภารกิจที่แท้จริงของพิธีกรรมตามความเชื่อและลัทธิที่นอกเหนือจากพิธีกรรมทางศาสนา มิใช่ภารกิจและเป็นอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายของกรมการศาสนา แต่ผลสืบเนื่องจากการที่ประชาชนทั่วไปรู้และเข้าใจเพียงว่า กรมการศาสนาเป็นหน่วยงานที่มีประวัติความเป็นมา ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวข้องกับงานด้านศาสนา สืบทอดมาอย่างยาวนานจากในอดีตถึงปัจจุบัน

ดังนั้น พิธีกรรมที่ปรากฏให้เห็นในสังคมไทย มีวิธีการปฏิบัติที่แปลกแตกต่างจากพิธีกรรมตามความเชื่อ และประเพณีโบราณ นับวันมีแต่จะเพิ่มจำนวนมากขึ้นและแพร่กระจายไปในทุกภูมิภาคของประเทศ สร้างความสับสนต่อประชาชน โดยปราศจากหน่วยงานหนึ่งใด รับผิดชอบที่สร้างความกระจ่างชัดเจน ชี้แจงทำความเข้าใจสิ่งที่ถูกต้อง เพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางความเชื่อและศรัทธาให้กับประชาชน หากปล่อยทิ้งไว้ สิ่งที่เกิดเพี้ยนทั้งหลายเหล่านั้น ก็จะกลายเป็นค่านิยมใหม่ที่ผิดเพี้ยน ซึ่งการยึดถือพิธีกรรมที่ผิดเพี้ยนนำไปสู่การปฏิบัติในวิถีชีวิตมากกว่าการนำหลักธรรมคำสอนทางศาสนาไปปฏิบัติ ทำให้สภาพสังคมไทยเกิดภาวะวิกฤตขึ้นในวงกว้างออกไป หากไม่ได้รับการแก้ไขเยียวยา ฉะนั้น กรมการศาสนาจำเป็นต้องจัดให้มีโครงการนี้ขึ้นภายใต้เงื่อนไขหลาย ๆ ประการ ดังนี้



**ประการแรก** กรมการศาสนาในปัจจุบันมีหน้าที่ให้ความอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาและศาสนาอื่นอีกห้าศาสนาในประเทศไทย จากเหตุดังกล่าว ประชาชนเข้าใจและสรุปว่า สิ่งที่เกิดขึ้นเหล่านั้น เป็นเพราะการขาดการเอาใจใส่ ควบคุมดูแลจากกรมการศาสนา ในความเป็นจริงที่ถูกต้อง มีหน่วยงานรับผิดชอบโดยตรงประชาชนไม่ทราบ ทำให้ข้อกล่าวหาจึงถูกต้องบางส่วนและเป็นส่วนน้อยที่สุดเท่านั้น ซึ่งกรมการศาสนาไม่อาจหลีกเลี่ยงหรือชี้แจงสร้างความเข้าใจให้คนในสังคมทั้งประเทศได้ นอกจากรับเข้าไว้เป็นภารกิจการเสริมความรู้ความเข้าใจด้านพิธีกรรมตามความเชื่อและประเพณีที่ถูกต้อง เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ประชาชนโดยตรง ด้วยเหตุที่กรมการศาสนาเป็นศูนย์รวมทั้งวิทยาการและวิทยากรด้านพิธีกรรมตามความเชื่อและประเพณี มีข้อมูลบุคลากรผู้รู้ อย่างถูกต้องในด้านที่เกี่ยวข้องที่ปฏิบัติงานร่วมกันเป็นจำนวนมาก

**ประการที่สอง** กรมการศาสนาเป็นหน่วยงานที่ไม่มีเจ้าหน้าที่ในสังกัดประจำอยู่ในส่วนภูมิภาค แต่ภารกิจของกรมการศาสนาต้องให้บริการประชาชนชาวไทยที่เป็นศาสนิกชนของ ๕ ศาสนาทั่วประเทศในทุกภาคส่วนของประเทศไทย จำต้องถ่ายทอดภารกิจเหล่านี้สู่นักวิชาการวัฒนธรรมประจำอยู่ในสำนักงานวัฒนธรรมของแต่ละจังหวัด ซึ่งเป็นหน่วยงานในสังกัดกระทรวงวัฒนธรรม ทำหน้าที่เป็นผู้แทนกรมการศาสนา กรมการศาสนาจำต้องอบรมเพื่อการถ่ายทอดองค์ความรู้ต่าง ๆ ด้านพิธีให้กับนักวิชาการวัฒนธรรมทุกท่านให้มีความรู้ความสามารถที่ปฏิบัติได้เท่าเทียมกันกับเจ้าหน้าที่ของกรมการศาสนา

**ประการที่สาม** ได้รับการเรียกร้องจากหน่วยงานราชการอื่นหลายหน่วยงาน ให้กรมการศาสนาแสวงหาแนวทางแก้ไขและป้องกันปัญหาประชาชนจากการถูกหลอกลวง มอมเมา โดยการนำพิธีกรรมอ้างศาสนาเป็นเครื่องมือในการสร้างความเชื่อและศรัทธา มอมเมา และหลอกลวง เพื่อหาประโยชน์อันมิชอบจากประชาชนทั่วประเทศ ในปัจจุบันนับวันจะมีเพิ่มมากขึ้น เพราะประชาชนส่วนมากไม่สามารถเข้าถึงความรู้ที่ถูกต้องได้ อาทิ สำนักผู้ตรวจราชการสำนักนายกรัฐมนตรี ผู้ตรวจราชการกระทรวงวัฒนธรรม สภาวัฒนธรรมจังหวัด พระภิกษุสงฆ์ในพื้นที่ทุกจังหวัด ฯลฯ

จากสาเหตุดังกล่าว กรมการศาสนาจำเป็นต้องจัดให้มีโครงการอบรมให้ความรู้แก่นักวิชาการวัฒนธรรม จะได้ทำหน้าที่ถ่ายทอดหรือให้คำแนะนำสิ่งที่ถูกต้อง สร้างเสริมภูมิคุ้มกันให้แก่ประชาชนในทุกพื้นที่ เพื่อป้องกันประชาชนให้พ้นจากการถูกหลอกลวงด้วยประการทั้งปวง

## ความเป็นมาพิธีกรรมและความเชื่อ

พิธีกรรมและความเชื่อ มีความเป็นมาและเริ่มต้นอย่างไร พิธีกรรมและความเชื่อต่าง ๆ ถ้าสังเกตให้ดี จะมีปรากฏให้พบเห็นในชีวิตประจำวันมากมาย ตั้งแต่เช้าตรู่เริ่มต้นวันใหม่ของการดำเนินชีวิตของคนในสังคมแต่ละวัน ซึ่งพิธีกรรมและความเชื่อที่ได้ปฏิบัติกันอยู่นั้นเราท่านอาจทราบหรือไม่สามารถจะทราบได้ว่ามีความเป็นมาอย่างไร ทำไมจึงต้องมีและจุดเริ่มต้นแหล่งที่มา

หรือแหล่งกำเนิดใจ แต่นักมานุษยวิทยาและนักสังคมศาสตร์ ท่านได้ให้ความสนใจ ศึกษา ค้นคว้า เพื่อหาเหตุผลสนับสนุนแนวคิดไว้หลายท่าน ขอนำมากล่าวอ้างเพียงท่านเดียว คือ อีแวน พริทชาร์ท กล่าวถึง ความเชื่อที่สามารถโยงใยไปถึงพิธีกรรมที่เกิดขึ้นไว้อย่างน่าสนใจว่า “มนุษย์สัมพันธ์กับธรรมชาติและปรากฏการณ์หลายอย่างเกิดขึ้น มีผลกระทบต่อชีวิตที่มนุษย์ไม่สามารถหาคำตอบหรืออธิบายได้ เป็นเหตุให้มนุษย์เกรงกลัวและเคารพธรรมชาติ เมื่อต้องการความปลอดภัยในชีวิต จึงเกิดการอ้อนวอน ร้องขอ และการเซ่นสังเวยด้วยวิธีการต่าง ๆ ตามแต่มนุษย์ในชุมชนนั้น ๆ จะคิดค้น เมื่อประสบผลก็กลายเป็นความเชื่อ เป็นพิธีกรรมที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา”

ถ้าหากนำแนวคิดดังกล่าวมาพิจารณา ก็น่าจะมีความเป็นไปได้ดังตัวอย่างของปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้น เช่น ไฟแลบ ฟาร้อง ฟาผ่า มีผลทำให้บ้านเรือน ต้นไม้หักโค่น ไม่สามารถหาคำตอบได้ นี่ก็เป็นอย่างหนึ่ง และอีกตัวอย่างหนึ่งคนในชุมชนเกิดล้มตายจำนวนมาก เขาไม่สามารถค้นหาคำตอบได้ ก็ต้องกล่าวโทษธรรมชาติ เกิดความเกรงกลัวธรรมชาติ กลัวในสิ่งที่มองไม่เห็นและไม่สามารถค้นพบคำตอบ และก็มีอีกตัวอย่างอีกหลากหลาย เช่น ขณะที่ฝนตกมนุษย์เข้าไปอาศัยหลบฝนอยู่ใต้ต้นไม้ แต่ด้วยความบังเอิญต้นไม้ต้นสูงอยู่กลางที่โล่ง ในทางวิทยาศาสตร์ส่วนที่สูงของต้นไม้และความเปียกชื้นของพื้นดินก็เป็นสื่อไฟฟ้าอย่างดี เกิดฟ้าผ่าลงมาผู้ที่หลบอยู่ใต้ต้นไม้ถึงเสียชีวิต ผู้ไม่รู้ก็พยายามหาคำตอบโดยสร้างจินตนาการให้เกิดเป็นความเชื่อว่าเป็นเพราะต้นไม้ที่มีเทพเจ้าพิทักษ์รักษาบันดาลให้เกิดมีพลังอำนาจทำลายชีวิตมนุษย์ การที่มนุษย์ค้นหาคำตอบไม่ได้จึงต้องสร้างสิ่งหนึ่งขึ้นมาเพื่อต้องการให้ส่งผลทางด้านจิตใจ คือ ความเชื่อ โดยมีความเชื่อว่สิ่งเหล่านั้นบันดาลให้เป็นอย่างนั้น เป็นอย่างนี้ เมื่อเกิดการเกรงกลัวธรรมชาติ มนุษย์ก็ต้องมีการอ้อนวอนร้องขอธรรมชาติ โดยการเซ่นสังเวยธรรมชาติเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ร้องขอแล้วแต่จะสร้างจินตนาการขึ้นมา และกรรมวิธีเช่นสังเวยประกอบกรร็องขออ้อนวอนต่อธรรมชาติตามแต่ชุมชนหรือคนในสังคมนั้นจะค้นคิดกรรมวิธีขึ้นมา เพื่อใช้เป็นสิ่งปลอบประโลมยึดเหนี่ยวทางจิตใจ นั่นก็คือพิธีกรรม และในความหมายของ**พิธีกรรม**นั้น มีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้อย่างหลากหลาย แต่ ณ ที่นี้ขอให้คำนิยาม**ความเชื่อ**และ**พิธีกรรม** ดังนี้

## ความเชื่อ

**ความเชื่อ** คือ ความรู้สึกที่คล้อยตาม หรือเห็นด้วย หรือเห็นเป็นจริงเช่นนั้นด้วยความเชื่อของมนุษย์ส่วนมากเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เมื่อสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นมีผลต่อวิถีชีวิตมนุษย์ทั้งให้คุณประโยชน์และให้โทษ แล้วมนุษย์ไม่สามารถค้นหาสาเหตุมาอธิบายได้หรือไม่สามารถค้นพบคำตอบในสิ่งที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติ ทำให้เกิดความหวาดกลัวธรรมชาติพยายามสร้างจินตนาการเพื่อจะได้นำมาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ด้วยพฤติกรรมต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับความเชื่อนั้น ๆ โดยความเชื่อเหล่านั้นได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษถึงรุ่นลูกหลาน

ความเชื่อเหล่านั้น ถ้าหากมีนำไปปฏิบัติสืบทอดกันอย่างต่อเนื่องและยาวนาน ก็จะกลายเป็นพิธีกรรมตามความเชื่อ และจะถูกนำมากล่าวอ้าง ในที่สุดจะค่อย ๆ ปรับเปลี่ยนไปเป็นพิธีกรรมประเพณี และธรรมเนียมปฏิบัติที่หลากหลายจนถึงปัจจุบันนี้

ดังนั้น ความหมายของ**ความเชื่อ** น่าจะมีความหมายถึง **“สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มนุษย์ได้ให้การยอมรับนับถือ ทั้งที่มีให้เห็นปรากฏเป็นตัวเป็นตนมีอยู่จริงหรือไม่ปรากฏเป็นตัวตน และการยอมรับนับถือนี้ อาจจะมีหลักฐานที่สามารถพิสูจน์ได้หรืออาจจะมีหลักฐานที่จะพิสูจน์ให้เห็นเป็นจริงเกี่ยวกับสิ่งนั้นเลยก็ได้”**

ซึ่งบริบทของสังคมไทยในทุกภาคส่วนมีความเชื่อที่หลากหลาย อันเป็นที่มาของความเชื่อและพิธีกรรมตามประเพณี มีธรรมเนียมและรูปแบบการปฏิบัติที่แปลกและแตกต่างกัน สามารถแบ่งออกได้เป็นประเภท ดังนี้

**ประเภทแรก** คือ ความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลจากปรัชญาทางพระพุทธศาสนา เป็นความเชื่อในเรื่องของกฎแห่งกรรม ว่ามนุษย์เราเกิดมาในภพภูมิที่ดีบ้างไม่ดีบ้าง เป็นไปตามกฎแห่งกรรมที่ทำให้จิตที่ได้รับการอบรมแล้วถ้าหากหมดสิ้นกิเลสก็ย่อมนำไปเกิดในภพภูมิที่ประณีต มีความสุข ความเจริญ ประเสริฐและสูงขึ้น แต่ถ้าหากจิตไม่ได้รับการอบรม ปล่อยทิ้งไว้ตามสภาพเดิมที่เป็น ปล่อยให้สกปรกเศร้าหมองเพราะตกเป็นทาสของกิเลส

**ประเภทที่สอง** คือ ความเชื่อที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ และมีผลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษที่ยึดถือนำมาเกี่ยวโยงเข้ากับวิถีการดำเนินชีวิต เมื่อมนุษย์มีความเชื่อเกิดขึ้นก็ต้องกำหนดเป็นรูปแบบของพิธีกรรมเกิดขึ้นตามมา

การที่ความเชื่อของคนแต่ละชุมชนมีแนวทางยึดถือและปฏิบัติที่แปลก แตกต่าง อาจจะคล้ายกันหรือเหมือนกัน จากการกำหนดสร้างรูปแบบปฏิบัติขึ้นเป็นพิธีกรรมตามความเชื่อในวิถีชีวิตของตนเองภายในชุมชนสืบทอดกันมา โดยระยะแรกเริ่มอาจเกิดขึ้นเพียงในกลุ่มความเชื่อกลุ่มเล็ก ๆ ค่อย ๆ กระจายไปสู่คนกลุ่มอื่นในชุมชนอื่น ๆ หรือต่างชุมชน ที่อาจจะมี ความเชื่อที่เห็นคล้ายตามรับเอาความเชื่อ และแนวการปฏิบัติทางพิธีกรรมนำไปใช้ในชุมชนของตน จึงเกิดการแพร่กระจายสู่ชุมชนขยายวงกว้างจากชุมชนสู่ชุมชน จากสังคมในระดับท้องถิ่นไปสู่สังคมในระดับชาติ และความเชื่อที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทย สามารถแบ่งออกเป็นกลุ่มของความเชื่อ ดังนี้

**๑. ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา** เนื่องจากคนไทยนับถือพระพุทธศาสนามาตั้งแต่บรรพบุรุษ ความเชื่อจึงมุ่งเน้นพระรัตนตรัยและหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา คือ

**(๑) ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม :** ใครทำกรรมใดไว้ ผลกรรมนั้นจะตามสนอง ซึ่งมีความเชื่อว่า ทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้ชั่วไม่มีใครหลีกเลี่ยงได้ ดังตัวอย่างคำกลอนจากหนังสือคู่มือสอนวิชาภาษาไทย ประถมปีที่ ๒ เล่ม ๒ ของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษา พ.ศ. ๒๕๒๑

“อันคุณความดีที่มีในตน                      นั้นช่วยนำผลเสริมตนให้ได้ดี  
คนที่ทำชั่วเมามั้วราศี                      นั้นไม่มีวันที่ผลดีจะตอบแทน  
จำใส่ใจจำใส่ใจให้แน่นแฟ้น                      ผลกรรมทดแทนทุกทางตลอดไป  
ประจวบใจประจวบใจของเราไซ้                      อยู่แห่งใดล้วนไปทุกถิ่นทาง”

**(๒) ความเชื่อเรื่องตายแล้วเกิดใหม่ :** สัตว์โลกทั้งหลายย่อมเวียนว่ายตายเกิด

วิภูสงสาร ตามผลแห่งกรรมของตน เป็นความเชื่อตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ดังตัวอย่างที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๖ ข้อ ๒๑๙ สังยุตตนิกาย “...ดูกรภิกษุทั้งหลาย การเวียนว่ายตายเกิดเปรียบเสมือนท่อนไม้ที่โยนขึ้นไปในอากาศ บางครั้งก็ตกลงทางโคน บางครั้งก็ตกลงทางกลาง บางครั้งก็ตกลงทางปลาย สัตว์ทั้งหลายผู้มีวิชาเป็นเครื่องกัน มีตัณหาเป็นเครื่องผูกมัด วิ่งไปท่องเที่ยวไปอยู่ บางครั้งก็ไปสู่โลกอื่นจากโลกนี้ บางครั้งก็มาสู่โลกนี้จากโลกอื่น ดูกรภิกษุทั้งหลาย สงสาร (การเวียนว่ายตายเกิด) นี้ มีที่สุดอันตายไปไม่พบ ไม่ปรากฏเงื่อนไขในเบื้องตัน เบื้องปลายของสัตว์ผู้มีวิชาเป็นเครื่องกัน ตัณหาเป็นเครื่องผูกมัด วิ่งไปท่องเที่ยวไปอยู่ ควรเพื่อจะเบื่อหน่าย คลายกำหนดในสังขารทั้งปวงควรที่จะพ้นไปเสีย”

**(๓) ความเชื่อเรื่องกฎแห่งธรรมชาติ :** ก็ยังคงเป็นคำสอนตามหลักทางพระพุทธศาสนา

ที่เรียกว่าหัวใจของพระพุทธศาสนาหรือคาถาของพระเจ้าอัสติ ตอบคำถาม พระสารีบุตรได้ถามถึงใจความของพระพุทธศาสนาว่า มีอยู่อย่างไรโดยย่อที่สุด “สิ่งเหล่าใดเกิดมาเพราะมีเหตุทำให้เกิด พระตถาคตเจ้าแสดงเหตุของสิ่งเหล่านั้น พร้อมทั้งแสดงความดับสิ้นเชิงของสิ่งเหล่านั้น เพราะหมดเหตุ : พระมหาสมณเจ้าตรัสอย่างนี้” (จากหนังสือคู่มือมนุษย์ หน้า ๒๑, พุทธทาสภิกขุ, กรมการศาสนา พ.ศ. ๒๕๕๒) เป็นปรากฏการณ์ทั้งหลายในโลกนี้ ล้วนเป็นผลิตผลของสิ่งที่เป็นเหตุ เป็นความเลื่อนไหลไปไม่มีหยุดเพราะอำนาจธรรมชาติที่มีลักษณะไม่หยุดปรุง สิ่งต่าง ๆ จึงปรุงแต่งกันไม่หยุด ไม่มีใครจะไปหยุดธรรมชาติได้

**(๔) ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ :** เป็นความเชื่อตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา

ดังปรากฏในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๒ ข้อ ๑๙๑ ปัญจกนิบาตร อังคุตตรนิกาย “...ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยกรรม ๕ อย่าง ย่อมขึ้นสวรรค์เหมือนลูกนำตัวไปวางไว้ ธรรม ๕ อย่าง คือ ๑) ผู้เว้นจากการฆ่าสัตว์ ๒) ผู้เว้นจากการลักทรัพย์ ๓) ผู้เว้นจากการประพฤติดินในกาม ๔) ผู้เว้นจากการพูดปด ๕) ผู้เว้นจากการตั้งอยู่ในความประมาทด้วยการดื่มน้ำเมา คือ สุราเมรัย ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยกรรม ๕ อย่างเหล่านั้นแล ย่อมขึ้นสวรรค์เหมือนลูกนำตัวไปวางไว้ (จากพระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน สุชีพ ปุญญานุภาพ, หน้าที่ ๑๐๐ มหามกุฏราชวิทยาลัย ๒๕๒๔)



**๒. ความเชื่อเกี่ยวกับวิทยาคม** เป็นความเชื่อเรื่องสิ่งลึกลับที่เหนือธรรมชาติ ไม่สามารถพิสูจน์ทราบได้ด้วยเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ แยกออกได้เป็น ๒ เรื่อง คือ

**(๑) ความเชื่อเรื่องเวทมนตร์คาถา :** เป็นจำพวกตัวอักษรหรืออักขระที่ผูกเป็นข้อความถือว่ามียอำนาจลึกลับแฝงเร้นอยู่ เมื่อนำไปใช้ตามที่กำหนด เช่น นำไปบริกรรม เสกเป่า หรือสวด เชื่อว่าจะเกิดความศักดิ์สิทธิ์หรือเกิดความขลัง ปิดเป่าป้องกันสิ่งชั่วร้าย หรือดลบันดาลให้เป็นไปตามความต้องการของผู้ใช้ เช่น คาถามหานิยมของหลวงปู่ หลวงตา หลวงพ่อ ฯลฯ ที่คนในสังคมยอมรับ ปัจจุบันความเชื่อประเภทนี้ได้ลดน้อยลง ด้วยเหตุความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเข้ามาแทนที่

สำหรับในความเชื่อเรื่องเวทมนตร์คาถา วิทยาคม และสิ่งที่มีอำนาจลึกลับของมนุษย์นั้น มาลินีนไถ่สก็ อธิบายว่า “เป็นการตอบสนองความต้องการของมนุษย์เมื่อรู้สึกตัวว่าไม่มั่นคงและปลอดภัย จากสิ่งที่เกิดหรือเหตุการณ์ที่มนุษย์มีความรู้และความเข้าใจในสิ่งนั้นหรือเหตุการณ์นั้นน้อย จึงต้องแสวงหาสิ่งยึดเหนี่ยว เช่น เวทมนตร์คาถา เพื่อเป็นกำลังใจที่จะแก้ปัญหาและเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ

**(๒) ความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลัง :** เป็นความเชื่อในสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ไม่ใช่สิ่งที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้น เชื่อว่า สามารถป้องกันอันตราย ยิง แทง ฟันไม่เข้า ตัวอย่างเช่น เหล็กไหล เขี้ยวหมูตัน เขี้ยวเสือ ฯลฯ

**๓. ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์** ความเชื่อประเภทนี้น่าจะเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับคนไทย สังคมไทยมาแต่อดีตในทุกชุมชน กระทั่งไม่สามารถแยกจากกันได้ บ้างก็ถือเป็นสิ่งประจำบ้าน ประจำหมู่บ้าน ประจำเมืองเกือบจะทุกหมู่บ้าน ถือว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองก็คงจะไม่ผิดส่วนมากจะพบเห็นได้จากพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง รูปเหมือนพระสงฆ์ที่เคารพนับถือเป็นเกจิอาจารย์ของชาวบ้าน หรืออาจจะกล่าวรวมไปถึงศาลปู่ตา ศาลหลักเมือง ศาลเจ้าพ่อ ศาลเจ้าแม่ ฯลฯ เหล่านี้เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านมีความเชื่อร่วมกันสร้างขึ้นเพื่อสักการบูชา เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ โดยเชื่อว่าสามารถดลบันดาลให้ในสิ่งที่ชาวบ้านต้องการได้ และในการที่จะได้ในสิ่งที่ต้องการก็ต้องมีรูปแบบของพิธีกรรม ในการอ้อนวอน ร้องขอ และการจัดสิ่งตอบแทนด้วยสิ่งของต่าง ๆ ความเชื่อในประเภทนี้ยังคงมีปรากฏให้เห็นในสังคมไทยยุคปัจจุบัน เป็นบ่อเกิดของการหลอกลวงประชาชนโดยทูจริตชน หากประชาชนขาดภูมิคุ้มกันทางความเชื่อที่ดีเพียงพอ

**๔. ความเชื่อเรื่องผีसाงเทวดา** ผีसाงเทวดา คนในสังคมไทย หมายถึง สิ่งลึกลับที่มองไม่เห็นตัวตน ถือว่ามีอิทธิฤทธิ์และอำนาจเหนือมนุษย์ สามารถให้คุณและให้โทษก็ได้ โดยที่ชุมชนต่าง ๆ ได้มีการแบ่งแยกออกตามความเชื่อว่ามีผีดี คือ ผีที่ให้คุณกับมนุษย์ ได้แก่ จำพวกเทวดา ผีเรือน ผีปู่ตายาย ฯลฯ และผีไม่ดีหรือผีร้าย คือ ผีที่ให้โทษกับมนุษย์ ที่ชาวบ้านเรียกว่า ผีปอบ ผีโหมด ผีกองกอย ฯลฯ

สิ่งเหล่านี้ทางวิทยาศาสตร์ยังไม่สามารถหาบทสรุปได้แน่ชัดว่ามีจริงหรือไม่ บางครั้งในสิ่งที่เกิดขึ้นก็มีเหตุอันน่าเชื่อถือ

**๕. ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ :** หมายถึง วิชาว่าด้วยการพยากรณ์โดยอาศัยดาราศาสตร์เป็นหลัก ความเชื่อเช่นนี้ปรากฏแพร่หลายไปในทุกชนชั้นของสังคมไทย จนกระทั่งถือเป็นศาสตร์สาขาหนึ่งที่มีการเรียนการสอน สืบทอดอย่างเป็นทางการ และมีการยึดถือเป็นอาชีพ

## พิธีกรรม

**พิธีกรรม** หมายถึง พฤติกรรมที่มนุษย์ถือปฏิบัติตามความเชื่อ ความศรัทธาต่อศาสนาของตนในแต่ละศาสนาที่มีการปฏิบัติสืบทอดต่อกันมากลายเป็นพิธีกรรมทางศาสนา ที่ถือถือว่าเป็นกิจกรรมบูชาหรือการปฏิบัติพิธี ซึ่งพิธีกรรมเหล่านั้นส่วนมากจะสัมพันธ์กับวิถีการดำรงชีวิตประจำวัน

มีบางพิธีกรรมไม่อาจนับได้ว่าเป็นพิธีกรรมทางศาสนา เป็นความเชื่อของคนในท้องถิ่นที่มักจะอ้างเรื่องความเชื่อที่ยึดถือและปฏิบัติสืบทอดกันมา น่าจะมีมาแต่โบราณ สมัยก่อนพุทธกาลตั้งแต่ยุคของศาสนาพราหมณ์ โดยที่ศาสนาพราหมณ์นั้นจะยึดถือและปฏิบัติตามคัมภีร์พระเวทย์ ซึ่งพระเวทย์หรือมนตราใช้สำหรับการสวดภาวนาในการทำพิธีกรรมต่าง ๆ พระเวทย์แบ่งออกเป็น ๓ ประการ เรียกว่า **“ไตรเภท”** เป็นที่มาของ **“คัมภีร์ไตรเภท”** ซึ่งถือว่าได้รับมาจากโอรสผู้ของพระเจ้า เป็นคัมภีร์ที่ว่าด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับการเรียกร่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์และวิญญูณทั้งหลายในการบูชาพระเจ้า การบูชาด้วยเครื่องสักการะประเภทนี้เรียกว่า **“การบวงสรวงเทวดา”** เพื่อต้องการเน้นให้เกิดอิทธิปาฏิหาริย์ การดลบันดาลให้บังเกิดสิ่งที่จิตใจของการตั้งจิตอธิษฐานขอให้สัมฤทธิ์ผลตามปรารถนา ต่อมาได้กลายเป็นพิธีกรรมยึดถือสืบทอดต่อ ๆ กันมาจนถึงปัจจุบันนี้

**พิธีกรรมต่าง ๆ สามารถแยกประเภทออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ ๒ ประเภท คือ**

**๑. พิธีที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวัน** ได้แก่ พิธีแต่งงาน พิธีขอขมา พิธีบายศรี พิธีศพ พิธีเลี้ยงผี ฯลฯ

**๒. พิธีเกี่ยวกับศาสนา** ได้แก่ การทำบุญบ้าน พิธีสิบสองเดือน ฯลฯ

นอกจากพิธีกรรมที่จัดเป็นประเภทใหญ่ ๆ เหล่านี้แล้ว ยังสามารถแบ่งเป็นประเภทย่อย ๆ อีก ๑๐ ประเภท คือ

**๑. พิธีกรรมที่ปฏิบัติเป็นประจำ** อาทิ สวดมนต์ บำเพ็ญภาวนา สรรเสริญ กราบไหว้ ครูอาจารย์ หรือเทพยดา หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำสำนักหรือโบสถ์ ฯลฯ

**๒. พิธีกรรมที่ปฏิบัติเป็นครั้งคราว** เป็นการกระทำในกรณีสถานการณ์ยังไม่อำนวยหรือพิธีกรรมที่กระทำเป็นประจำจนเกินไป เช่น พิธีการวางศิลาฤกษ์ พิธีการบวงสรวงพระภูมิเจ้าที่ พิธีการอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาสถิตชั่วคราวแล้วเชิญกลับ ฯลฯ

๓. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการชำระล้างบาป เป็นพิธีกรรมที่มีเกิดขึ้นในประเทศจีน และอินเดีย วันกระทำพิธีจะเป็นวันก่อนวันเพ็ญและเดือนแรมในแต่ละเดือน และในช่วงก่อนกระทำพิธีกรรมที่สำคัญ

๔. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเลี้ยง ราชบัณฑิต พราหมณ์ หรือนักปราชญ์ ในวาระสำคัญของผู้ประสงค์เป็นเจ้าภาพ

๕. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว

๖. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเบิกปฐมฤกษ์ ด้วยการกระทำในฤกษ์งามยามดีสำหรับสถานที่การทำงาน หรือของนั้นอันเป็นการแสดงถึงการเริ่มต้น

๗. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับประเพณี เป็นพิธีที่หน่วยงานราชการ หรือประชาชนส่วนใหญ่เป็นผู้กำหนดวัน โดยประจวบกัน เช่น วันพืชมงคล ประเพณีทำขวัญข้าว ฯลฯ

๘. พิธีกรรมเฉพาะบุคคล จะเป็นการกระทำในโอกาสอันพึงเกิดความปิติ เช่น การตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่ โคนจุก แต่งงาน ฯลฯ โดยมากมักถือเอาวันฤกษ์ดี ซึ่งถูกโฉลกกับผู้เป็นเจ้าของงานพิธีนั้น ๆ เพื่อเสริมขวัญและกำลังใจ

๙. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการอ้อนวอนพระเจ้า เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลและสมหวัง เช่น พิธีการบนบานศาลกล่าว พิธีกรรมบูชาเพื่อขอบุตร ฯลฯ

๑๐. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการพลีสุกรรม หรือการบูชาครู หรืองานพิธีประจำปี จะกระทำกันเพียงปีละหนึ่งครั้ง เช่น พิธีตรียัมปวาย พิธีพลีสุกรรมของพรหมสถาน ฯลฯ โดยพิธีตรียัมปวายเป็นวันที่มหาเทพเสด็จจุโลกมนุษย์และวันพลีสุกรรมเป็นวันขึ้นปีใหม่ของไทยโบราณ

ถ้าหากได้พิจารณาวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทย ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันอย่างละเอียดแล้ว จะมีปรากฏให้เห็นอย่างประจักษ์ชัดว่า สังคมไทยแต่ละยุคสมัยนั้น ความเชื่อ พิธีกรรม และประเพณีจะมีส่วนสัมพันธ์กันตลอดมา ดังปรากฏเป็นบทกลอน บทกวี และบทประพันธ์ที่บอกเล่าเรื่อง ถ่ายทอดสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมยุคนั้น ๆ ซึ่งเป็นบ่งชี้สนับสนุนในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่คนในสังคมได้ยึดถือและปฏิบัติตามความเชื่อ พิธีกรรม และประเพณีของสังคมไทยในอดีต ซึ่งจะขอนำมาเล่าสู่กันฟัง โดยนำมาจาก **“นิราศเดือน”** บางตอนที่กล่าวถึงงานประเพณีไว้ ดังนี้

“...รำคะนึ่งถึงนุชสุดวิตก  
เขาแต่งงานปลูกหอชอกันเขย  
เขาแรกนาแล้วมานักขัตฤกษ์  
ที่กำดัดจัดแจงกันแต่งงาน

ถึงเดือนหกเข้าแล้วหนาเจ้าเอ๊ย  
เราจะเฉยอยู่ก็เห็นไม่เป็นการณ์  
เอิกเกริกโคนจุกทุกสถาน  
มงคลการตามเล่าที่ประเพณี...”

“...เมื่อถึงวันมีเทศน์มหาชาติ ได้เห็นนาฏนุชนางค์ยอดสงสาร  
สัปบุรุษคับคั่งฟังกุมาร ชัชวาลแจ่มแจ้งด้วยแสงเทียน  
ที่ฟังธรรมเทศน์จบไม่พบน้อง เทียวเมียงมองเสี้ยวลัดฉวัดเฉวียน  
ไม่พบพัศตร์เยวมาลัยในการเปรียญ กวีนเวียนมาบ้านรำคาญใจ...”

ที่นำมากล่าวอ้างนี้ ก็เพื่อต้องการชี้ให้เห็นว่า พิธีกรรมและความเชื่อนั้น มีมาช้านาน โดยมีการยึดถือและปฏิบัติสืบต่อกันมาจากยุคสู่ยุค ในบางพิธีกรรมได้แปลงและเปลี่ยนแปลงเป็น ประเพณีไปแล้ว จะมีส่วนที่แปลกแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับลักษณะของท้องถิ่น เช่น ภาคกลาง ภาคใต้ ภาคตะวันออก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ ซึ่งในลักษณะของบางพิธีกรรม บางความเชื่อ และบางประเพณี อาจมีความเหมือนและคล้ายกัน ขึ้นตอนปฏิบัติบางขั้นตอนเหมือนกัน บางขั้นตอนก็ไม่เหมือนกัน แต่ที่ต่างกันอย่างเห็นได้ชัดเจนก็คือ ภาษาที่ใช้เรียก พิธีกรรม ความเชื่อ ประเพณีของแต่ละท้องถิ่นเท่านั้น ดังเช่น ภาษาที่เรียกเกี่ยวกับการเทศน์มหาชาติ ภาคกลาง เรียกเทศน์มหาชาติ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ งานทำบุญพระเวส โดยเฉพาะภาษาถิ่น จังหวัดร้อยเอ็ดเรียกชื่อว่า ทำบุญพะเวส ทั้งสองงานเป็นเดียวกัน คือ งานทำบุญพระเวสสังคร หรือการเทศน์มหาชาตินั่นเอง ต่างกันเฉพาะภาษาเรียกตามลักษณะของท้องถิ่น

สำหรับความเชื่อที่ยึดถือและปฏิบัติสืบต่อกันมาถึงปัจจุบันนี้ ส่วนมากจะเป็นเรื่องของ ความเชื่อที่เกี่ยวกับเรื่องความเชื่อเฉพาะบุคคลดั้งเดิม ซึ่งจะขอยกมาเป็นตัวอย่างที่ชัดเจน ยกบาง ตอนที่เกี่ยวข้องมาจาก **สวัสดิรักษา** คำกลอนสุนทรภู่ กล่าวถึงความเชื่อเรื่อง “การนุ่งผ้าสีตามวัน” นำมาประกอบเพื่อความชัดเจน ดังนี้

วันอาทิตย์ สิทธิโชคโฉลกดี  
เอาเครื่องสีแดงทรงเป็นมงคล  
เครื่องวันจันทร์ นั้นควรสีนวลขาว  
จะยืนยาวชันษาสถาผล  
อังคาร ม่วงช่วงงามสีครามปน  
เป็นมงคลขัตติยาเข้าราวี  
เครื่องวันพุธ สดุดีด้วยสีแสด  
กับเหลืองแปดปนประดับสลับสี  
วันพฤหัสบดี จัดเครื่องเขียวเหลืองดี  
วันศุกร์ สีเมฆหมอกออกสงคราม  
วันเสาร์ ทองคำจำล้าเลิศ

แสนประเสริฐเสียนศึกจะนึกขาม  
ทั้งพาศีซึ่งขับระดับงาม  
ให้ต้องตามลีลันจึงกันภัยฯ

ความเชื่อโบราณในเรื่องการปลูกสร้างบ้านเรือน เป็นเรื่องเฉพาะบุคคลที่ยึดถือสืบต่อกันมา  
“การปลูกเรือนในวันต่าง ๆ” ดังนี้

ปลูกเรือน วันอาทิตย์	ทุกซ์ตามติดทุกวันไป
อุบาทว์และจัญไร	เกิดแก่ตนพันทวี
ปลูกเรือนใน วันจันทร์	ลาภอนันต์บังเกิดมี
ผ้าผ่อนเงินทองทวี	แสนเปรมปรีดีในเคหา
ปลูกเรือน วันอังคาร	ไม่ทันนานเกิดพยาธิ
อัคนีไหม้เคหา	ฉิบหายมาสู่ตัวตน
ปลูกเรือนใน วันพุธ	บริสุทธิ์จำเริญผล
ลาภยศก็มาดล	ล้วนแล้วสิ่งอันดีดี
ปลูกเรือน วันพฤหัสบดี	สุขจำรัสสราญศรี
ลาภนานามี	เป็นสุขชื่อนั้นหนักหนา
ปลูกเรือนใน วันศุกร์	ดีและทุกซ์กึ่งอัตรา
เดี่ยวยสุขเดี่ยวยทุกซ์มา	ทั้งลาภไม่ค้อยมี
ปลูกเรือนใน วันเสาร์	อย่าดูเบาจงหน่ายหนี
ถ้าทำตำรา มี	ฉิบหายหนักมาสู่ตน

นอกจากนี้ยังมีความเชื่อในเรื่องโหราศาสตร์ นักโหราศาสตร์เชื่อว่าเป็นวิชาพยากรณ์  
เกี่ยวกับอำนาจของดวงดาวที่โคจรรอบจักรราศี สิ่งทีพยากรณ์ต่าง ๆ จะนำเรื่องจักรราศีมาโยงใยเข้ากับ  
เรื่องความเชื่อ เรื่องกฎแห่งกรรม ว่าเป็นกรรมเก่าแต่ชาติปางก่อนบ้าง ดังที่ปรากฏในวรรณคดีไทย  
แสดงให้เห็นว่าความเชื่อทางด้านโหราศาสตร์ในอดีตนั้น มีความเชื่ออย่างนั้นจริง ๆ จะขอนำมา  
เพียงบางตอนที่เกี่ยวกับโหราศาสตร์เป็นโคลงสี่สุภาพ ดังนี้

อึ่งจันทร์ลิบเอ็ดแท้	แก่ลัคน์
พฤหัสบดีทรงศักดิ์	แซมช้อย
ศุกร์สามดั่งนี้จัก	เจริญยิ่ง ยศแฮ
หากว่าชาติต่ำต้อย	ยกให้เสมอพงศ์

จะสังเกตเห็นได้ชัดเจนว่าผู้แต่งนำเอาเรื่องความเชื่อมาแต่งเป็นโคลงสี่สุภาพ บ่งบอกเล่าเรื่องการทำนายทายทักหรือการพยากรณ์ตามวิชาโหราศาสตร์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับจักรราศีนำไปโยงยึดเข้ากับความเชื่อเรื่องภูแห่งกรรม จะขอให้สังเกตในโคลงสี่สุภาพที่จะนำมาเป็นตัวอย่างต่อไปนี้

เสาร้เพ่งเล็งลัคน์แล้ว	อสุรา
ภุมเมษอัษฎา	ว่าไว้
จันทร์สิบเอ็ดแค้น	หุเล่
อภัพอัปภาคย์ให้	โทษแท้ประเหินหิน

ฉะนั้น เรื่องความเชื่อทางโหราศาสตร์จึงเป็นเรื่องที่มีมานานแล้ว นอกจากนี้ยังมีความเชื่อทางระบบมายาศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับไสยศาสตร์ มาจากคำว่าไสยและศาสตร์ พจนานุกรมอธิบายคำว่า **ไสย** หมายถึง ลัทธิอันเนื่องด้วยเวทมนตร์ คาถาซึ่งได้มาจากศาสนาพราหมณ์ ดังที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้น **ไสยเวท** ไสยศาสตร์ ที่กล่าวถึงนี้ เป็นความรู้ในเบื้องต้นของศาสนาพราหมณ์ และคำว่า **ไสยศาสตร์** เป็นตำราทางไสยศาสตร์ที่กล่าวถึงเรื่องลึกลับเกี่ยวกับอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เวทมนตร์คาถา อำนาจจิต จึงได้กล่าวไว้ว่าไสยเวท ไสยศาสตร์ เป็นตำราลัทธิในศาสนาพราหมณ์ โดยเล่มหนึ่งจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับเรื่องเวทมนตร์ คาถา เรื่องอำนาจจิต เรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์สำหรับไตรเพทนั้นไม่ขอนำมากล่าว เพราะหากนำมากล่าวตอนนี้จะกลายเป็นเรื่องการศึกษาเกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์ และต้องใช้เวลาทำความเข้าใจค่อนข้างมาก จึงขอนำมากล่าวเฉพาะเรื่องไสยศาสตร์และความเชื่อทางมายาศาสตร์ (**Magico System**) ที่นำมาบอกเล่านี้ก็เนื่องมาจากชาติตะวันตกและชาติในซีกตะวันออกจะมองคนละมุม แล้วคำว่า **ไสย** ความหมายเฉพาะว่า ลัทธิอันเนื่องด้วยเวทมนตร์คาถา วิชยาคม แต่**วิชยาคม**ยังมีแบ่งออกเป็น ๒ อย่าง คือ **ไสยขาวกับไสยดำ** ถ้าศึกษาคำภีร์ศาสนาพราหมณ์ในเรื่องไสยเวทแล้ว จะพบในทันทีว่าจะมีไสยขาวกับไสยดำ **ไสยขาว**หรือเรียกมายิกขาว อันนี้ใช้ในทางที่ดี ใช้ในการทำพิธีอ่อนวอนขอเทพขอให้อวยชัยให้มีพืชผลปกติดี ๆ ที่เกี่ยวกับเรื่องดี ๆ ทั้งนี้ อันนี้เขาเรียกไสยขาว แต่ถ้า**ไสยดำหรือมายิกดำ**ใช้ในทางชั่วร้ายที่ได้กล่าวในตอนเริ่มต้น คำว่าศาสตร์ ความหมายคงทราบแล้วว่า คือ ตำราวิชาวิทยาข้อบังคับ ดังนั้น **ไสยศาสตร์**ก็คือ ตำราทางไสยศาสตร์ลึกลับที่เกี่ยวกับคาถา มีที่มาหลายอย่างแต่ที่มาจริง ๆ คือมาจากพื้นฐานของศาสนาพราหมณ์

เพราะฉะนั้น จึงต้องขอทำความเข้าใจหรือข้อมูลจากศาสนาพราหมณ์มาขยายให้ทราบว่า ไสยศาสตร์มี ๒ ชนิด คือ ไสยดำกับไสยขาวต่อไป จะขอนำมากล่าวเสริมเป็นความรู้ให้อีกสักเล็กน้อย เพื่อจะได้ทราบว่าเมื่อกล่าวถึงคำว่า **ศาสตร์** ขอให้ทราบไว้ด้วยว่าศาสตร์มีอยู่ทั้งหมด ๑๘ ศาสตร์ในโลก โดยที่**ศาสตร์แรก** คือ

**ไตรเพทศาสตร์** จะเริ่มด้วย **ฤคเวท ยชุรเวท สามเวท ไสยเวท** เป็นเรื่องศาสนาพราหมณ์ ที่คนส่วนมากรู้เพียงสามเวทเท่านั้น แต่ในความเป็นจริงมีอีกหนึ่งเวทก็คือ **ไสยเวท** ดังนั้น ถ้าเราจะต้องรู้ให้ครบถ้วน

**ศาสตร์ที่สอง** คือ **สรีระศาสตร์** วิชาพิจารณาส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย

**ศาสตร์ที่สาม** คือ **สังขยาศาสตร์** ที่เกี่ยวกับวิชาคำนวณ

**ศาสตร์ที่สี่** คือ **สมาธิศาสตร์** อันนี้เป็นเรื่องของการทำงานสมาธิ การทำจิตใจให้สงบ

**ศาสตร์ที่ห้า** คือ **นิติศาสตร์** ว่าด้วยวิชากฎหมาย

**ศาสตร์ที่หก** คือ **วิเสสิกศาสตร์** เป็นวิชาว่าด้วยการแยกประเภทและสิ่งของ ต้องแยกออกมาให้ได้ว่า มันประกอบด้วยอะไรบ้าง

**ศาสตร์ที่เจ็ด** คือ **โชติยศาสตร์** เป็นวิชาทำนายเหตุการณ์ทั่วไป

**ศาสตร์ที่แปด** คือ **คันธัพศาสตร์** วิชาพ่อนรำและดนตรี

**ศาสตร์ที่เก้า** **ติกิจจศาสตร์** เกี่ยวกับวิชาแพทย์

**ศาสตร์ที่สิบ** คือ **ปุราณศาสตร์** วิชาโบราณคดี

**ศาสตร์ที่สิบเอ็ด** คือ **ศาสนศาสตร์** วิชาการศาสนา

**ศาสตร์ที่สิบสอง** คือ **โหราศาสตร์** เป็นคนละอย่างกับโชติยศาสตร์คล้าย ๆ กัน แต่โหราศาสตร์เป็นวิชาการพยากรณ์โดยอาศัยดาราศาสตร์เป็นหลักในการศึกษา

**ศาสตร์ที่สิบสาม** คือ **มายาศาสตร์** วิชาลล

**ศาสตร์ที่สิบสี่** คือ **มูลเหตุศาสตร์** วิชาการค้นหาสาเหตุ

**ศาสตร์ที่สิบห้า** คือ **มันตศาสตร์** เป็นวิชาการคิด

**ศาสตร์ที่สิบหก** คือ **ยุทธศาสตร์** วิชาการรบ

**ศาสตร์ที่สิบเจ็ด** คือ **ฉันทศาสตร์** วิชาการแต่งกลอน ฉันท กาย์

สุดท้าย **ศาสตร์ที่สิบแปด** คือ **ลักษณศาสตร์** เป็นวิชาที่ว่าด้วยการดูลักษณะคน เป็นลักษณะอย่างนั้น เป็นอย่างนี้

พิธีกรรมและความเชื่อตามประเพณีในสังคมไทย เนื่องจากสังคมไทยเป็นที่รวมของความหลากหลายทางชาติพันธุ์ และหลากหลายทางวัฒนธรรมประเพณีที่แบ่งแยกออกไปเป็นพิธีกรรม ความเชื่อ และประเพณีตามลักษณะของภูมิภาค เช่น ความเชื่อ พิธีกรรม และประเพณีของคนในชุมชนภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ ซึ่งได้กลายเป็นประเพณีไทย และประเพณีไทยนอกจากหมายความรวมถึงพิธีกรรมและความเชื่อแล้ว ยังรวมไปถึงธรรมเนียมประเพณี ขนบประเพณี และจารีตประเพณี โดย



**ธรรมเนียมประเพณี** หมายถึง สิ่งที่สังคมยึดถือเป็นบรรทัดฐานในการปฏิบัติจนเป็นประเพณี

**จารีตประเพณี** หมายถึง ประเพณีที่สังคมยึดถือปฏิบัติมีศีลธรรมรวมอยู่ด้วย

**ขนบประเพณี** หมายถึง ประเพณีที่สังคมกำหนดวางระเบียบแบบแผนปฏิบัติไว้อย่างชัดเจน

## ประเพณี

ประเพณี มีผู้ให้ความหมายไว้มากมาย ซึ่งจะขอนำมาบอกเล่าให้ทุกท่าน ณ ที่ประชุมแห่งนี้ เฉพาะเพียงบางท่าน พอสังเขปดังนี้

๑. ในความหมายของพระยาอนุมานราชธน (วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย ๒๕๑๔) ท่านให้ความหมายไว้ว่า ความประพฤติที่ชนหมู่หนึ่งอยู่ในที่แห่งหนึ่งถือเป็นแบบแผนกันมาอย่างเดียวกันและสืบต่อกันมา ถ้าใครประพฤติออกนอกแบบ ก็ผิดประเพณีหรือจารีตประเพณี

๒. ในความหมายของท่านเสฐียรโกเศศ (การศึกษาเรื่องประเพณีไทย. ๒๕๐๕) ท่านให้ความหมายไว้ว่า ความประพฤติสืบต่อกันมาจนเป็นที่ยอมรับของส่วนรวม สิ่งใดเมื่อประพฤติซ้ำ ๆ กันอยู่บ่อย ๆ จนเป็นความเคยชินก็เกิดเป็นนิสัยขึ้นมา ความประพฤติเหมือน ๆ กันเป็นส่วนใหญ่ในหมู่คณะ เรียกว่า ประเพณีหรือนิสัยสังคมหรืออาจกล่าวได้ว่า ประเพณี คือ ความประพฤติของคนส่วนรวมที่ถือกันเป็นธรรมเนียม หรือเป็นแบบแผนและสืบต่อกันมาจนเป็นพิมพ์เดียวกัน

๓. ในความหมายพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ให้ความหมายไว้ว่า ประเพณีเป็นสิ่งที่นิยมถือปฏิบัติสืบ ๆ กันมาจนเป็นแบบแผนขนบธรรมเนียมหรือประเพณีหรือประเพณีของสังคมที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมา เรียกว่า ประเพณีนิยม

ฉะนั้น จะเห็นได้ว่าพิธีกรรมและความเชื่อ ถ้าหากเกี่ยวข้องกับศาสนาก็จะเป็นเรื่องราวรวมของสังคม แต่ถ้าหากเกี่ยวกับวิถีชีวิตประจำวันก็จะเป็นเรื่องราวของบุคคล โดยจะเริ่มตั้งแต่การเกิด การเข้าสู่วัยรุ่น การเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ การเข้าสู่วัยครองเรือน และสุดท้ายก็คือ การเข้าสู่บั้นปลายแห่งชีวิต (การก้าวเข้าสู่ความตาย)

สำหรับประเพณีนั้นเป็นเรื่องของหมู่คณะ เริ่มตั้งแต่การเกิดแล้ว ก็การบวช ๆ เสร็จแล้ว ก็การทำศพและการบวชในขั้นตอนเริ่มแรกยังไม่เกี่ยวข้องกับศาสนาและเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกันเมื่อมีเกิดแล้วก็มีตาย เป็นความจริงของชีวิต เป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ เพื่อที่จะแสดงให้เห็นถึงความเชื่อ ซึ่งพิธีกรรมตอนที่อยู่กับครอบครัว ก็จะมีเรื่องของไสยศาสตร์เข้าไปเกี่ยวข้องเสมอ ถ้าหากอยู่ในระบบที่ใหญ่กว่าครอบครัวก็กลายเป็นพิธีกรรมทางศาสนา โดยทั้งสองเรื่องมีความเกี่ยวข้องที่คล้ายคลึงกันมาก เป็นให้คนในสังคมปัจจุบันมีความเข้าใจที่สับสน อาจนำไปยึดถือและปฏิบัติตามแนวทางที่ผิดพลาดหรือคลาดเคลื่อนแม้เพียงน้อยนิด จะทำให้พิธีทางศาสนากลายเป็นพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ไปในทันที

ประเภทของประเพณี จัดแบ่งออกเป็นประเภทย่อย ๆ ได้ดังนี้

๑. ประเพณีภายในครอบครัว
๒. ประเพณีส่วนรวมตามเทศกาล
๓. ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งกาย
๔. ประเพณีเกี่ยวกับการอาชีพ
๕. ประเพณีเกี่ยวกับการละเล่นในงานนันทนาการ
๖. ประเพณีเกี่ยวกับการทำบุญ โดยในงานทำบุญนี้ยังแบ่งแยกออกไปเป็นงานมงคลกับงานอวมงคล
๗. ประเพณีเกี่ยวกับอาหารการกิน

## พิธีกรรมตามประเพณี

พิธีกรรมตามประเพณีที่ถือปฏิบัติในสังคม เมื่อพิจารณาแนวทางการปฏิบัติแล้วจะพบว่าสามารถแบ่งแยกออกเป็น ๒ แนวทาง คือ

๑. พิธีกรรมตามประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตประจำวัน เป็นเรื่องของบุคคล โดยเฉพาะ เช่น การเกิด การเข้าสู่วัยรุ่น การเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ การเข้าสู่วัยครองเรือน และการตาย
๒. พิธีกรรมตามประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เป็นเรื่องของสังคมโดยรวม เช่น จารีตประเพณี ขนบประเพณี ธรรมเนียมประเพณี รัฐพิธี และพระราชพิธี

## พิธีกรรมตามประเพณีโบราณ

**การเกิด** พิธีกรรมตามประเพณีโบราณจะเริ่มตั้งแต่ **ตั้งครรภ์** คลอด จัดการกับเด็กคลอด การอยู่ไฟ การฝังรก แม่ซ้อ ทำขวัญ ๓ วัน ทำขวัญเดือน โคนผมไฟ พิธีลงอุ้ ตั้งชื่อเด็ก เบิกนม

**การตาย** พิธีกรรมตามประเพณีโบราณที่เกี่ยวข้องกับการตาย เริ่มต้นจากพิธีการทำศพ พิธีสวดศพ พิธีนำศพไปวัดหรือการเคลื่อนย้ายศพ พิธีการเผาศพ

ซึ่งพิธีกรรมทั้งสองพิธีข้างต้นนี้จะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบุคคลตั้งแต่พิธีการเกิดต่อเนื่องไปจนกระทั่งการตาย โดยที่พิธีกรรมตามประเพณีโบราณส่วนมากแล้ว มักจะเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของมนุษย์ พอสรุปได้ดังนี้

๑. การสร้างบ้านปลูกเรือน โดยแยกออกเป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับเครื่องเรือนและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับปลูกเรือน
๒. การแต่งงาน ซึ่งจะแยกออกเป็นลักษณะวิธีแต่งงานและลำดับพิธีการแต่งงาน
๓. การบรรพชา/อุปสมบท
๔. การทำบุญวันเกิด

๕. การทำบุญอายุ
๖. การทำบุญขึ้นบ้านใหม่
๗. การทำบุญบ้าน

ฯลฯ

นอกจากพิธีกรรมตามประเพณีดังกล่าวข้างต้นแล้ว การที่ประชาชนชาวไทยนั้นประกอบ ด้วยหลากหลายชาติพันธุ์ พิธีกรรมตามความเชื่อและประเพณีก็ย่อมมีหลากหลายตามไปด้วย สามารถจัดแบ่งออกไปตามลักษณะของพื้นที่ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ ในที่นี้จะขอนำมาเป็นตัวอย่างของพิธีกรรมตามความเชื่อ ตามลักษณะภูมิภาค ดังนี้

## พิธีกรรมตามความเชื่อทางภาคเหนือ

ในแต่ละพื้นที่ของจังหวัดต่าง ๆ จะมีหลากหลาย โดยแบ่งออกได้ดังนี้

**ภาคเหนือ** มีพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น พิธีบวงสรวงเจ้าพ่อปลาบึก พิธีบวงสรวงไม้ของจังหวัด เชียงราย พิธีดำหัวของเชียงใหม่ พิธีถวายสลากภัตของสุโขทัย พิธีโกนจุกของตาก พิธีกินสลากภัต ของน่าน พิธีถอนดินเสาเอือนของแพร่ พิธีเลี้ยงผีของลำพูน พิธีบูชาขันตั้งของลำปาง พิธีแฮนโก๋จำ ของแม่ฮ่องสอน พิธีบวงสรวงดวงพระวิญญาณสมเด็จพระนเรศวรมหาราชของเพชรบูรณ์ พิธีสงฆ์ น้ำ พระสงฆ์/ห่มผ้าเจดีย์พระบรมธาตุ/พิธีกวนกระยาสารของกำแพงเพชร ฯลฯ

**ภาคกลาง** ก็จะมีพิธีต่าง ๆ เช่น พิธีรำเจ้า “**ไหว้เจ้าพ่อหนุ่ม**” นนทบุรี พิธีบวงสรวง ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองกาญจนบุรี พิธีกองข้าวบวงสรวงชลบุรี พิธีลูกโศกเพชรบุรี พิธีไหว้นางสงกรานต์ ราชบุรี พิธีบวงสรวงพันท้ายนรสิงห์สมุทรสาคร พิธีไหว้พระใหญ่ชาวกะเหรี่ยงอุทัยธานี พิธีไหว้พระแช สุพรรณบุรี พิธีเซ่นผีแต่งงานตราด พิธีทำบุญกลางบ้านปทุมธานี พิธีบวงสรวงของชาวมอญสมุทรสงคราม พิธีบายศรีพระของนครนายก พิธีไหว้แม่ย่านาง ระยอง ฯลฯ

**ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ** นครราชสีมาพิธีขอขมาวัวควาย/พิธีเรียกขวัญข้าว เลยพิธี สมโภชนมัสการพระธาตุศรีสองรัก ขอนแก่นพิธีดำผีฟ้า หนองคายพิธีเลี้ยงผีปู่ตา สกลนครพิธีเชิญ วิญญาณผู้ตายคืนเรือนชาวโชนัง นครพนมพิธีแสดต้นสาก สุรินทร์พิธีเช่นสรวงเทวดาด้วยปะติ๋วล อุดรธานีพิธีทำบุญเลี้ยงผีบ้าน มหาสารคามพิธีเซียงซ่อง หนองบัวลำภูพิธีบวงสรวงดวงพระวิญญาณ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช กาฬสินธุ์พิธีบายศรีสู่ขวัญ ฯลฯ

**ภาคใต้** นราธิวาสพิธีสระหัวบะดัน ปัตตานีพิธีลาซัง-โตะซุมพูก พังงาพิธีโกยห่าน ภูเก็ตพิธีลอยเรือชาวเล ตรังพิธีทำเคราะห์บ้าน ยะลาพิธีสวดอุบาทว์ฟ้า ระนองพิธีสวดกลางบ้าน สงขลาพิธีสมโภชและสงฆ์น้ำเจ้าแม่อยู่หัวหรือพิธีตายายย่าน ชุมพรพิธีสวดมาลัย (ยกมาลัย) นครศรีธรรมราชพิธีแห่ผ้าขึ้นธาตุ/พิธีกวนข้าวยาคุ/พิธีทำขวัญเด็ก

ที่นำมากล่าวนี้เป็นตัวอย่างของประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อเพียงบางส่วนเท่านั้น และนอกจากนี้ ในเรื่องโศคลงก็เป็นอีกความเชื่อหนึ่งที่สังคมไทยยังยึดถืออยู่ โดยเชื่อว่าเป็นเครื่องหมายบอกเหตุร้าย เหตุดี ประเด็นแรก โศคลงนั้นสังคมไทยยึดถือ และมีความเชื่อมาเป็นเวลาช้านานแล้ว กระทั่งกลายเป็นการต้องปฏิบัติและงดเว้นการปฏิบัติ ตัวอย่างเช่น กล่าวว่ ถ้าจิ้งจกร้องก่อนจะออกจากบ้าน มีการแปลความหมายไว้ต่าง ๆ นานา ว่าการจะไปทำภารกิจที่ตั้งเป้าหมายไว้จะเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ หรือออกเดินทางจากบ้านเจอสัตว์เลื้อยคลานก็ถือเป็นโศคลงบอกเหตุอย่างนั้นอย่างนี้ตามความเชื่อของแต่ละชุมชน ความเชื่อและยึดถือโศคลงดังกล่าวยังมีอยู่ในสังคมไทย โดยที่สภาพสังคมปัจจุบันคนในสังคมกำลังตกอยู่ในสภาวะอ่อนแอทางจิต ขาดที่พึ่งที่จะสร้างความแข็งแกร่งทางใจ เสี่ยงต่อการถูกชักนำให้เชื่อในสิ่งที่ไม่ใช่หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ที่ถูกต้องแท้จริงจากพวกมิจฉาชีพ

ดังนั้น นักวิชาการวัฒนธรรม ในฐานะผู้แทนกรมการศาสนาในส่วนภูมิภาค ซึ่งใกล้ชิดประชาชนมากที่สุด จึงจำเป็นต้องทำหน้าที่อธิบาย ทำความเข้าใจ และให้ความรู้กับคนสังคมชุมชนถึงสิ่งที่เป็นจริง อย่าไปโทษธรรมชาติ และเชื่อโศคลง รวมทั้งจะได้ช่วยกันปกป้องมิให้พวกมิจฉาชีพแอบอ้างนำเอาศาสนามาใช้เป็นเครื่องมือในการหลอกลวงประชาชน หรืออาศัยความเชื่อและศรัทธาของคนในชุมชนหาประโยชน์ สิ่งที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นเพียงส่วนย่อเท่านั้น ซึ่งนับต่อจากหน้าที่นี้เป็นต้นไปทุกท่านจะได้รับความรู้จากท่านผู้รู้ในแต่ละด้าน ซึ่งกรมการศาสนาได้เรียนเชิญมาทำหน้าที่เป็นวิทยากรให้ความรู้ ขอให้ทุกท่านจงตั้งใจเก็บเกี่ยวสิ่งที่วิทยากรได้นำเสนอให้มากที่สุด เชื่อว่าโครงการเช่นนี้ยังไม่เคยมีหน่วยงานใดจัดขึ้นเป็นแน่แท้

สุดท้ายนี้ ผมขออวยพรให้ทุกท่าน จงประสบแต่ความสุข ความเจริญในชีวิตและหน้าที่การงาน เป็นที่พึ่งด้านความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่ท่านได้รับจากการจัดโครงการนี้ของกรมการศาสนา แก่ประชาชนในพื้นที่ที่ท่านประจำอยู่ ขอขอบคุณทุกท่านที่ได้ทำหน้าที่เป็นผู้แทนกรมการศาสนา ในการช่วยกันปกป้องประชาชนให้ห่างไกลจากการถูกหลอกลวง และสร้างสรรค์สังคมไทยให้เป็นสังคมที่สงบสุขและร่มเย็นอย่างยั่งยืน...ขอบคุณครับ

# พิธีกรรมและประเพณีที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา

## พิธีกรรมวันมาฆบูชา

### ความเป็นมา

วันมาฆบูชา ตรงกับวันเพ็ญเดือนมาฆะ (ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓) เป็นวันที่เกิดเหตุการณ์สำคัญทางพระพุทธศาสนา ในวันนั้นนอกจากเป็นวันเพ็ญเดือนมาฆะแล้ว ยังเป็นวันที่พระสงฆ์จำนวน ๑,๒๕๐ รูป มาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าพร้อมกันโดยมิได้นัดหมาย พระสงฆ์เหล่านั้นล้วนเป็นเอหิภิกขุ คือ ได้รับการอุปสมบทจากพระพุทธเจ้า และล้วนเป็นพระอรหันต์ผู้เป็นอภิญญา ๖ การประจวบกันของเหตุการณ์ทั้ง ๔ ประการนี้ เรียกว่า จาตุรงคสันนิบาต คือ การประชุมซึ่งประกอบด้วยองค์ ๔ ในโอกาสพระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์ เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นขณะที่พระพุทธเจ้าทรงประทับอยู่ ณ วัดเวฬุวัน กรุงราชคฤห์ ก่อนเข้าพรรษาที่ ๒ (หลังจากตรัสรู้ ๙ เดือน)



ในประเทศไทย พิธีบูชาเนื่องในวันมาฆบูชาเริ่มมีเป็นครั้งแรกในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระองค์ทรงปรารถนาถึงความสำคัญของวันมาฆบูชาว่า มีเหตุการณ์สำคัญ ๔ ประการ ที่เรียกว่า จาตุรงคสันนิบาต เกิดขึ้นในวันเดียวกันสมควรที่พุทธศาสนิกชนจะได้ทำการบูชาเพื่อระลึกถึงความสำคัญของวันดังกล่าวและพระคุณของพระพุทธเจ้า พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้จัดพิธีบูชา เนื่องในวันมาฆบูชาขึ้นในพระราชวัง โดยโปรดให้มีการประกอบพระราชกุศลในเวลาเช้าด้วยการนิมนต์พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์และฉันภัตตาหารในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในเวลาค่ำพระองค์จะเสด็จออกฟังพระสงฆ์ทำวัตรเย็น สวดโอวาทปาติโมกข์ แล้วทรงจุดเทียนเรียงตามรอบพระอุโบสถ จำนวน ๑,๒๕๐ เล่ม พระภิกษุเทศนาโอวาทปาติโมกข์ พระสงฆ์ จำนวน ๓๐ รูป สวดมนต์รับเทศนา เป็นเสร็จพิธี



ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระองค์ทรงนำพิธีบูชาเนื่องในวันมาฆบูชาไปประกอบในสถานที่อื่น ๆ นอกพระบรมมหาราชวังในคราวเสด็จประพาสต้น เช่น บางปะอิน พระพุทธบาท พระพุทธฉาย พระปฐมเจดีย์ พระแท่นดงรัง เป็นต้น ประชาชนได้นำเอาวิธีบูชาเนื่องในวันมาฆบูชาไปปฏิบัติกันอย่างกว้างขวางและสืบมาจนถึงปัจจุบันนี้



ปัจจุบันรัฐบาลได้ให้ความสำคัญต่อวันมาฆบูชา โดยกำหนดให้เป็นวันหยุดราชการ ๑ วัน

## แนวทางที่พึงปฏิบัติ

วันมาฆบูชา ถือเป็นวันสำคัญยิ่งวันหนึ่ง ในพระพุทธศาสนาที่ชาวพุทธพึงปฏิบัติเช่นเดียวกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาวันอื่น ๆ และควรปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ เป็นกรณีพิเศษ พุทธศาสนิกชนผู้มุ่งที่จะพัฒนาตนเองตามหลักธรรมแห่งวันมาฆบูชา พึงปฏิบัติตามหลักธรรมอื่นที่นำสุขมาให้ อีก ดังนี้

### การปฏิบัติพิธีกรรมสำหรับพุทธศาสนิกชน

การให้ทาน ถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสามเณรในช่วงเช้าหรือเพล บริจาคทรัพย์ช่วยเหลือเกื้อกูลผู้ยากไร้และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์

รักษาศีล สำรวมระวังกายและวาจาด้วยการรักษาศีล ๕ หรือศีล ๘ พร้อมทั้งบำเพ็ญเบญจธรรมสันทนุ

เจริญภาวนา บำเพ็ญภาวนาด้วยการไหว้พระสวดมนต์และปฏิบัติสมาธิและวิปัสสนาตามแนวสติปัฏฐาน

เวียนเทียน การเวียนเทียนเป็นการบูชาพระรัตนตรัยด้วยอามิสบูชาและปฏิบัติบูชา ในการนี้ควรแต่งกายให้สุภาพเพื่อเป็นการบูชาพระรัตนตรัย



# พิธีกรรมวันวิสาขบูชา

## ความหมาย

วิสาขบูชา แปลว่า การบูชาในวันเพ็ญเดือนวิสาขะ คือ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ในปีปรกติ (ประมาณเดือนพฤษภาคม) หรือวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๗ ในปีที่มีอธิกมาส (เดือน ๘ มี ๒ เดือน) ซึ่งถือกันว่า เป็นการบูชาพิเศษ เพราะเป็นวันสำคัญในพระพุทธศาสนา ตรงกับวันประสูติ ตรัสรู้ และเสด็จดับขันธปรินิพพานแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

## ความสำคัญ

วันวิสาขบูชา ตรงกับวันประสูติ ตรัสรู้ และเสด็จดับขันธปรินิพพานแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเหตุการณ์สำคัญนี้อัจฉริยะทั้ง ๓ ประการ ได้เวียนมาบรรจบในวันเดียวกัน คือ วันวิสาขบูชา ดังนี้

### ๑. วันประสูติ

พระพุทธเจ้าทรงเป็นกษัตริย์โดยพระชาติและโดยพระวงศ์เป็นโคตมวงศ์โดยชาติภูมิ เป็นชาวคัถยะ ประสูติก่อนพุทธศักราช ๘๐ ปี ในมถยมประเทศ เป็นโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะ เจ้ากรุงกบิลพัสดุ์ (ปัจจุบันอยู่ในเมืองลุมพินี ประเทศเนปาล) และพระนางสิริมหามายา



ทรงมีพระนามว่า “เจ้าชายสิทธัตถะ” ในวันประสูตินั้น ตามพุทธประวัติกล่าวไว้ว่า พระนางสิริมหามายาทรงพระครรภ์ บริบูรณ์แล้ว ทรงประสงค์จะเสด็จไปเมืองเทวทหะนครอันเป็นชาติภูมิแห่งพระองค์ เมื่อทรงได้รับอนุญาตจากพระเจ้าสุทโธทนะแล้ว ครั้นรุ่งเช้าในวันวิสาขบูรณมีดิถีเพ็ญเดือน ๖ พระนางสิริมหามายาเสด็จออกจากพระนครไปถึงป่าไม้รัง มีชื่อวาลุมพินีวัน อยู่ระหว่างพระนครทั้งสองแต่ไกลเมืองเทวทหะนคร พระนางจึงโปรดให้เสด็จชม ครั้นเสด็จไปถึงใต้ต้นสาละพฤกษ์ (ไม้รัง) ก็ทรงประสูติพระครรรค์ ประสูติพระมหาบุรุษจากพระครรรค์ ณ สถานที่นั้น

### ๒. วันตรัสรู้

เจ้าชายสิทธัตถะทรงได้รับการทำนุบำรุงอบรมมาเป็นอันดีตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ เมื่อทรงพระเจริญวัย ได้ทรงอภิเษกสมรสกับพระนางยโสธรา (พิมพา) กาลต่อมาได้ทรงมีพระโอรส พระนามว่า “ราहुล” ด้วยพระบารมีที่ทรงบำเพ็ญมาแล้วในอดีตกาล และด้วยพระปัญญาอันเต็มบริบูรณ์ด้วยโยนิโสมนสิการ ทำให้ทรงมีพระอหยาศัยเบื่อหน่ายในความเป็นอยู่อันเปลิดเปลิน



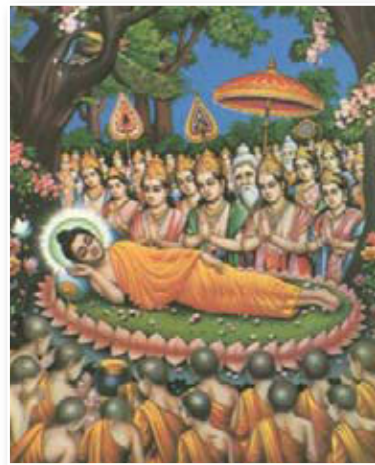


ด้วยกามคุณ เกิดแล้วก็แก่ ก็เจ็บ และตายไป โดยไม่เกิด ประโยชน์อันใด เมื่อทรงพิจารณาอย่างรอบคอบถึงความเป็นอยู่ ของชีวิตก็ทรงยิ่งเบื่อหน่ายในโลกวิสัย และทรงมีพระกรุณา อันยิ่งใหญ่แก่มหาชน ทรงดำริจะหาประโยชน์เพื่อให้มหาชน พ้นทุกข์และปฏิบัติคุณงามความดีโดยถูกต้อง ดังนั้น ทรงเห็นว่าการออกบวชเป็นวิถีทางในการที่จะทำประโยชน์ได้อย่างยิ่ง จึงทำให้ พระองค์ทรงตัดสินใจเสด็จออกทรงผนวช ถี้อเพศเป็น

นักบวชและทรงศึกษาวิธีการจากพรหมณ์คณาจารย์ เจ้าลัทธิต่าง ๆ ในสมัยนั้น เมื่อทรงศึกษาจนสำเร็จในลัทธิต่าง ๆ เหล่านั้น แล้วเห็นว่าไม่ใช่ทางในการทำให้ตรัสรู้ธรรมพิเศษได้ ก็ทรงลา พรหมณ์คณาจารย์เหล่านั้น เพื่อไปแสวงหาวิธีการและแก้ไขทดลองโดยลำพังพระองค์เอง จนได้รับความพอพระทัยว่า ได้ตรัสรู้แล้ว ในวันวิสาขบูชาเมื่อเดือนเพ็ญเดือน ๖ ณ ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ใต้ต้นโพธิ์แม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม แคว้นมคธ ก่อนพุทธศักราช ๔๕ ปี (ปัจจุบันอยู่ใน เขตเมืองพุทธคยา แคว้นพิหาร ประเทศอินเดีย)

### ๓. วันเสด็จดับขันธปรินิพพาน

ครั้งนี้ได้ตรัสรู้แล้ว ทรงบำเพ็ญพุทธกิจโปรดบรรพชิต คือ ปัญจวัคคีย์ ๕ รูป มีพระโกณฑัญญะเป็นหัวหน้า และทรงส่งไปเผยแผ่พระศาสนา ในนิคมชนบทราชธานีต่าง ๆ จนพระศาสนาเจริญแพร่หลาย พร้อมทั้งทรงแสดงธรรม บัญญัติวินัย เพื่อผลอันไพบูลย์มั่นคง แก่พระศาสนาและความพ้นทุกข์ของมหาชน เมื่อพระชนมายุได้ ๘๐ พรรษา ณ สวนป่าร้าง ฟากแม่น้ำหิรัญญวดี อันเป็นที่แหวะพัก ของมัลลกะกษัตริย์ ใต้เมืองกุสินารา พระองค์ทรงประทับ บรรทมบนเตียงในระหว่างไม้รังทั้งคู่ หันพระเศียรไปทางทิศเหนือ บรรทมโดยเบื้องขวาเป็นอนุฐานไสยาสน์ และทรงโปรด ประทานพระโอวาทเป็นปัจฉิมโอวาท



“ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราเตือนเธอทั้งหลาย สังขารทั้งหลาย

มีความเสื่อมสิ้นไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงยังประโยชน์ตนและประโยชน์ท่านให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด”

ต่อจากนั้นทรงเข้าปฐมฌานไปจนถึงสัญญาเวทิตินิโรธ เรียกว่า อนุลอม แล้วย้อนกลับลงมาตามลำดับจนถึงปฐมฌาน เรียกว่า ปฏิโลม แล้วย้อนขึ้นไปอีกโดยลำดับ ๆ จนถึงจตุตถฌาน และเสด็จดับขันธปรินิพพาน ในวันวิสาขบูชาเมื่อเดือนเพ็ญเดือน ๖ ณ ใต้ต้นสาละ เมืองกุสินารา แคว้นมัลละ เมื่อพระชนมายุได้ ๘๐ พรรษา ก่อนพุทธศักราช ๑ ปี (ปัจจุบันอยู่เขตเมืองกุสินคร แคว้นอุตตราประเทศ ประเทศอินเดีย)

## ประวัติความเป็นมาของวันวิสาขบูชาในประเทศไทย

วันวิสาขบูชา ปรากฏหลักฐานว่า มีมาตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ซึ่งสันนิษฐานว่า คงได้แบบอย่างมาจากลังกา กล่าวคือ เมื่อประมาณ พ.ศ. ๘๒๐ พระเจ้าภาติการาชกษัตริย์แห่งกรุงลังกา ได้ประกอบพิธีวิสาขบูชาอย่างมโหฬาร เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาและกษัตริย์แห่งกรุงลังกาในรัชกาลต่อ ๆ มากี่ทรงเจริญรอยตาม แม้ปัจจุบันก็ยังถือปฏิบัติอยู่

สมัยกรุงสุโขทัย ประเทศไทยกับประเทศลังกามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมากในด้านพระพุทธศาสนา เพราะพระสงฆ์ชาวลังกาได้เดินทางเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย และเชื่อว่าได้นำการประกอบพิธีวิสาขบูชามาปฏิบัติในประเทศไทยด้วย

ในหนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือน ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ มีความตอนหนึ่งว่า “...ก็การที่ถือว่าพระจันทร์เพ็ญเสวยฤกษ์วิสาขะเป็นนักษัตรฤกษ์ที่ควรประกอบบูชาในพระรัตนตรัย ซึ่งถือกันอยู่ในเมืองที่นับถือพระพุทธศาสนาแต่โบราณนั้น จะให้ได้ความชัดว่า ตั้งแต่พระพุทธศาสนาได้มาประดิษฐานในแผ่นดินสยามแล้ว คนทั้งปวงได้ทำการบูชานั้นมาแต่เดิมหรือไม่ได้ทำก็ไม่มีปรากฏชัดในที่แห่งใด จนถึงกรุงสุโขทัย จึงได้ความตามหนังสือที่นางนพมาศแต่นั้นว่า ครั้นถึงวันวิสาขบูชา สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน และราชบริรักษฝ่ายหน้าฝ่ายใน ทั้งอาณาประชาราษฎร์ทั่วทุกนิคมคามชนบท ก็ประดับพระนครและพระราชวังข้างหน้าข้างในจวนตำแหน่งท้าวพระยา พระหลวงเศรษฐี ชีพราหมณ์ บ้านเรือน โรงร้าน พ่วงแพ ชนประชา ชายหญิง ล้วนแต่แขวนโคมประทีปชวาลาสว่างไสวห้อยย้อยพวงบุปผชาติ ประพรมเครื่องสุคนธรส อุทิศบูชาพระรัตนตรัย สิ้นสามทิวาราตรี มหาชนชวนกันรักษาพระอุโบสถศีล สดับฟังพระสัทธรรมเทศนาบูชาธรรม บ้างก็ถวายสลากภัตตอาหารสังฆทาน ข้าวบิณฑุ บ้างก็ยกขึ้นซึ่งธงผ้าบูชาพระสถูปเจดีย์ บ้างก็บริจาคทรัพย์จำแนกแจกทานแก่ยากทลิกคนกำพร้าอนาถาชาวาฬการ บ้างก็ซื้อไถ่ชีวิตสัตว์จตุบาทพิฆาตมิฆจต่าง ๆ ปลดปล่อยให้ความสุขสบาย อันว่าสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน และราชกุล ก็ทรงศีลบำเพ็ญการพระราชกุศลต่าง ๆ ในวันวิสาขบูชา พุทธศาสนา เวลาตะวันฉายแสงก็เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยราชสุริยวงศ์ และนางใน ออกวัดหน้าพระธาตุราชมงคลวันหนึ่งออกวัดราษฎร์บูรณะพระวิหารหลวงวันหนึ่งออกวัดโลกสุทธราชาวันหนึ่ง ต่างนมัสการพระรัตนตตยาคคุณ โปรยปรายผกาเกสรสุคนธรส

สักการบูชา ถวายประทีปรูปเทียน เวียนแว่นรอบรัตนบัลลังก์ ประโคมดุริยางค์ดนตรี ดิดลีสีเป่า สมโภชพระชินศรี พระชินราช พระโลกนาถ พระอัญญาส โดยมีกมลโสมนัสศรีทาทูทุกคน” แล้วมีคำสรรเสริญว่า “อันพระนครสุโขทัยราชธานี ถึงวันวิสาขนักขัตฤกษ์ครั้งใด ก็สว่างไปด้วย แสงประทีปเทียนดอกไม้เพลิง แลสล้างสลอนด้วยธงชาย ธงประตาด ไสวไปด้วยพุ่มพวงดอกไม้ กรองร้อยห้อยแขวน หอมตลบไปด้วยกลิ่นสนธยสรวยริน เสนาะสำเนียงพิณพาทย์ฆ้องกลอง ทั้งทิวาราตรี มหาชนชาย หลึงพากันกระทำกองการกุศล เสมือนจะเผยแพร่ซึ่งทวารพินานฟ้าทุกข้อขึ้น” กล่าวไว้เป็นการสนุกสนานยิ่งใหญ เหมือนอย่างในหนังสือโบราณก่อน ๆ ขึ้นไป ที่ได้กล่าวถึง วันวิสาขบูชา ดังนี้...”

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ตลอดถึงสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในรัชกาลที่ ๑ ไม่ปรากฏว่าได้มีการประกอบพิธีวิสาขบูชา เพราะสถานการณ์บ้านเมืองไม่เอื้ออำนวยให้ประกอบ เป็นพระราชพิธี คงมีแต่พิธีที่พระสงฆ์และประชาชนจัดขึ้นตามวัดวาอารามเท่านั้น ถึงรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จึงปรากฏหลักฐาน ในพระราชพงศาวดารว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้ตรัสถามพระเถระานุเถระ เกี่ยวกับการบำเพ็ญกุศลในทางพระพุทธศาสนาเป็นพิเศษ พระสงฆ์ได้ถวายพระพรว่า การกระทำ วิสาขบูชาเป็นการบำเพ็ญกุศลพิเศษยิ่งกว่าบำเพ็ญในโอกาสตรุษสงกรานต์ พระองค์จึงทรงรับสั่งให้ ประกอบพิธีวิสาขบูชาเป็นพระราชพิธี

ในรัชกาลที่ ๒ พระองค์ทรงมีพระราชศรัทธาในการประกอบพิธีวิสาขบูชา ให้ความสำคัญ มีพระราชโองการสั่งว่า แต่นี้สืบไปถึง ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ แรมค่ำ ๑ เป็นวันพิธีวิสาขบูชา นักขัตฤกษ์ใหญ่ พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวจะรักษาพระอุโบสถศีล ประณินิบัติ ๓ วัน ห้ามมิให้ผู้ใดฆ่าสัตว์ตัดชีวิต เสพสุราเมรัยใน ๓ วัน ถวายประทีป ตั้งโคมแขวนเครื่องสักการบูชา ดอกไม้เพลิง ๓ วัน ให้เกณฑ์ประโคมเวียนเทียนพระพุทธเจ้า ๓ วัน ให้มีพระธรรมเทศนา ในพระอารามหลวงถวายนาน ๓ วัน

ส่วนพระบรมราชวงศานุวงศ์ แลข้าทูลละอองธุลีพระบาท ไพร่ฟ้า อาณาประชาราษฎร์ ลูกค้ำวาณิช สมณชีพราหมณ์ทั้งปวงจึงมีศรัทธาปลงใจลงในกองการกุศล อุทิศสำหรับกระทำวิสาขบูชา ให้เป็นประเพณียั่งยืนในทุกปี อย่าให้ขาด ฝ่าย ข้าราชการนั้นจงรักษาอุโบสถศีล ถวายบิณฑบาตทาน ปล่อยสัตว์ตามศรัทธา ๓ วัน ดุจวันตรุษสงกรานต์ เพลิดเพลินแล้วมีพระธรรมเทศนาในอาราม



ครั้นเพลาย่ำ ให้ตกแต่งเครื่องสักการบูชา พวงดอกไม้มาลากระทำวิจิตรต่าง ๆ รูปเทียน ขาลา ทั้งง่า ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

ครั้นเพลาย่ำ ให้ตกแต่งเครื่องสักการบูชา พวงดอกไม้มาลากระทำวิจิตรต่าง ๆ รูปเทียน ขาลา ทั้งง่า ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

ครั้นเพลาค่ำ ให้ฆราวาสบูชาพระรัตนตรัยด้วยเครื่องบูชาประทีป โคมตั้ง โคมแขวน หน้าบ้าน ร้านโรงเรือนและเรือแพ ทุกแห่งทุกตำบล ครบ ๓ วัน ณ วันเดือน ๖ ขึ้น ๑๔ ค่ำ นั้นเป็นวันบูรณมี ให้ข้าทูลละอองธุลีพระบาทในพระราชวังหลวงในกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ประชุมกันถวายสลากกัณฑ์พระสงฆ์ ให้มรรคทายกชักชวนสัปบุรุษทายกบรรดาที่อยู่ใกล้เคียง อารามใด ๆ ให้ทำสลากกัณฑ์ถวายพระสงฆ์ในอารามนั้น ๆ

เพลาย่ำ ให้เอาหม้อใหม่ใส่น้ำลอยดอกอุบลบัวหลวง วงสายสิญจน์สำหรับเป็นปริตร ไปตั้งที่พระอุโบสถ พระสงฆ์ลงพระอุโบสถแล้วจะได้สวดพระพุทธรูปมนต์ จำเริญพระปริตรธรรม ครั้นจบแล้ว หม้อน้ำของผู้ใดก็ให้ไปกินไปอาบ ประพรมเหย้าเรือนเคหา บำบัดโรคอุปัทวภัยต่าง ๆ ฝ่ายพระสงฆ์สมณนั้น ให้พระราชอาคันตุกะนุกรมประกาศให้ลงพระอุโบสถ แต่เพลาค่ำแล้วให้พร้อมกัน ครั้นเสร็จอุโบสถกรรมแล้วเจริญพระปริตรธรรม แลพระพุทธรูปในพระราชอาณาเขต รั้งบัพพิตรภัยทั้งปวง

ครั้นเพลาค่ำ เป็นวันโอกาสแห่งพระสงฆ์สามเณรกระทำสักการบูชา พระศรีรัตนตรัย ที่พระอุโบสถและพระวิหารด้วยรูปเทียน โคมตั้ง โคมแขวน ดอกไม้ และประทีป เป็นต้น พระภิกษุ ที่เป็นธรรมเถิก จงมีจิตปราศจากโลกโลกามิส ให้ตั้งเมตตาศรัทธาเป็นนุเรจาริก จงสำแดงธรรมเทศนา ให้พระสงฆ์สามเณรแลสัปบุรุษฟัง โดยอันควรแก่ราตรีวันนั้นทุกอารามให้กระทำตามพระราชบัญญัติ ดังกล่าวมานี้เสมอไปทุกปีอย่าให้ขาด

ถ้าฆราวาสแลพระสงฆ์สามเณรรูปใด เป็นพาลทุจริตจิตคะนองหยาบช้า หามีศรัทธาไม่ กระทบความอันมิชอบให้เป็นอันตรายแก่ผู้กระทำวิสาขบูชาในวันนักขัตฤกษ์นั้นก็ให้ร้องแขวงนายบ้าน นายอำเภอ กำชับตรวจตราสอดแนมจับกุมเอาตัวผู้กระทำผิดให้จงได้ ถ้าจับได้ในกรุงฯ ให้ส่งกรม พระนครบาล นอกกรุงฯ ให้ส่งเจ้าอธิการ ให้ไล่เลียงไล่ถามได้ความสัตย์ให้ลงโทษลงทัณฑ์กรรมตาม อาญา ฝ่ายพระพุทธรูปแลพระราชอาณาจักจะให้หลายจำ อย่าให้ทำต่อไป แลให้ประกาศป่าวร้อง อาณาประชาราษฎร์ ลูกค้ำวาณิช สมณชีพราหมณ์ให้รู้จักทั่วให้กระทำดังพระราชบัญญัติดังกล่าวมานี้ จงทุกประการ ถ้าผู้ใดมิฟังจะเอาตัวผู้กระทำผิดเป็นโทษโดยโทษานุโทษ

พระราชพิธีวิสาขบูชานี้ได้กระทำขึ้นในประเทศไทยเป็นเวลานาน อาจมีเหตุการณ์บางอย่าง ไม่เอื้ออำนวยจึงทำให้พิธีวิสาขบูชาขาดประเพณีไปเป็นเวลานาน เพิ่งมาฟื้นขึ้นในรัชกาลที่ ๒ โดยสมเด็จพระสังฆราช (มีวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์) ได้ถวายพระพรวิสาขนาให้เกิดพระราชศรัทธา

จึงทรงประกาศพระราชกำหนดให้จัดพิธีวิสาขบูชาขึ้น และได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่บัดนั้นจนถึงปัจจุบันนี้

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีการเทศนาพุทธประวัติปฐมสมโพธิขึ้นตามวัดในวันวิสาขบูชาเป็นกรณีพิเศษเพิ่มขึ้นจากกิจกรรมที่ปฏิบัติตามแบบอย่างในรัชกาลก่อน

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้จัดงานวันวิสาขบูชาให้พิเศษไปกว่าที่เคยจัดในรัชกาลก่อน คือ ให้ตั้งโต๊ะเครื่องบูชาพระพุทธรูปมณฑล เถลิงพระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม และให้ทำโคมแขวนไว้ตามศาลารายอีกด้วย

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้บรรดาพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการฝ่ายในเดินเทียนและสวดมนต์รอบ ๆ พระพุทธรัตนสถาน วิธีปฏิบัตินี้นับว่าเป็นแบบอย่างของการเวียนเทียนในรัชกาลต่อ ๆ มาจนถึงสมัยปัจจุบัน

การประกอบพิธีวิสาขบูชาเฉลิมฉลองยิ่งใหญ่กว่าทุกยุคทุกสมัย ได้แก่ การจัดงานเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชา พ.ศ. ๒๕๐๐ ซึ่งทางราชการเรียกว่างาน “ฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ” ตั้งแต่วันที่ ๑๒ ถึง ๑๘ พฤษภาคม รวม ๗ วัน ได้จัดงานส่วนใหญ่ขึ้นที่ท้องสนามหลวง สถานที่ราชการ และวัดอารามต่าง ๆ ประดับธงทิวและโคมไฟทั่วพระราชอาณาจักร ประชาชนถือศีล ๕ หรือศีล ๘ ตามศรัทธาตลอดเวลา ๗ วัน มีการอุปสมบทพระภิกษุสงฆ์รวม ๒,๕๐๐ รูป ประชาชนงดการฆ่าสัตว์และงดการดื่มสุราตั้งแต่วันที่ ๑๒-๑๔ พฤษภาคม รวม ๓ วัน มีการก่อสร้างพุทธมณฑลจัดภัตตาหารเลี้ยงพระภิกษุสงฆ์วันละ ๒,๕๐๐ รูป ตั้งโรงทานเลี้ยงอาหารประชาชนวันละ ๒๐๐,๐๐๐ คนเป็นเวลา ๓ วัน ออกกฎหมายสงวนสัตว์ป่าในบริเวณนั้น รวมถึงการฆ่าสัตว์และจับสัตว์ในบริเวณวัดและหน้าวัดด้วย และได้มีการปฏิบัติธรรมอย่างพร้อมเพรียงกันเป็นกรณีพิเศษในวันวิสาขบูชาปีนั้นด้วย

### **พิธีกรรมการเวียนเทียนในวันวิสาขบูชา** มีการปฏิบัติดังนี้

๑. ถึงกำหนดวันวิสาขบูชา ทางวัดประกาศให้พุทธบริษัททราบทั่วกัน (ทั้งชาววัดและชาวบ้าน) บอกกำหนดเวลาประกอบพิธีด้วยว่าจะประกอบเวลาไหน จะเป็นตอนบ่ายหรือค่ำก็ได้

๒. เมื่อถึงเวลากำหนด ทางวัดตระเตรียมสัญญาณให้พุทธบริษัท ภิกษุสามเณร อุบาสก และอุบาสิกา ประชุมพร้อมกันที่หน้าพระอุโบสถหรือลานพระเจดีย์ อันเป็นหลักของวัดนั้น ๆ ภิกษุอยู่แถวหน้าถัดไปสามเณรท้ายสุด อุบาสกอุบาสิกาจะจัดให้ชายอยู่กลุ่มชาย หญิงอยู่กลุ่มหญิง หรือปล่อยให้คละกันตามอัธยาศัยก็แล้วแต่จะกำหนด ทุกคนถือดอกไม้ ธูปเทียนตามแต่จะหาได้ และศรัทธาของตน ขนาดของเทียนควรจุดเทียนให้เดินจนครบ ๓ รอบสถานที่ที่เดิน ไม่ดับระหว่างเดิน



๓. เมื่อพร้อมกันแล้ว ประธานสงฆ์จุดเทียนและธูป ทุกคนจุดของตนตามเสร็จแล้ว ถอดดอกไม้ธูปเทียนที่จุดแล้วประนมมือ หันหน้าเข้าหาปูชนียสถานที่เวียนนั้น แล้วกล่าวคำบูชา ตามแบบที่กำหนดไว้ ตามประธานสงฆ์จนจบ

๔. ประธานสงฆ์ประนมมือถอดดอกไม้ ธูปเทียนเดินนำหน้าแลไปทางขวามือของสถานที่ที่เวียนเทียน คือ เดินเวียนไปทางที่มีมือขวาของตนหันเข้าหาสถานที่ที่เวียนนั้นจนครบ ๓ รอบ

การเดินเวียนขวา เพื่อเป็นการแสดงความเคารพอย่างสูงตามธรรมเนียมอินเดีย ในสมัยพุทธกาลในแต่ละรอบให้ระลึกถึงพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณ ตามลำดับ ดังนี้



### รอบแรก ให้ระลึกถึงพระพุทธคุณ

#### ภาษาบาลี

อิปิติ โส ภาวะวา อระหัง สัมมาสัมพุทธโ วิชาจะระณะสัมปันโน สุคะโต โลกะวิทู  
อะนุตตะโร ปุริสะทัมมะสาระถิ สัตถา เทวะมะนุสสานัง พุทโธ ภาวะวาติ.

#### คำแปล

เพราะเหตุอย่างนี้ ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ทรงไกลจากกิเลส เป็นผู้ตรัสรู้ชอบ  
ได้โดยพระองค์เอง ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะเสด็จไปดีแล้ว รู้โลกอย่างแจ่มแจ้ง ทรงเป็น  
ผู้สามารถฝึกบรูษที่สมควรฝึกได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า ทรงเป็นครูผู้สอนของเทวดาและมนุษย์  
ทั้งหลาย ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานด้วยธรรม เป็นผู้มีความจำเริญ จำแนกธรรม สั่งสอนสัตว์ ดังนี้

## รอบที่สอง ระลึกถึงพระธรรมคุณ

### ภาษาบาลี

สวากขาโต ภะคะวะตา ธัมโม สันทิฏฐิโก อะกาลิโก เอหิปัสสิโก โอปะนะยิโก ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิติ.

### คำแปล

พระธรรม เป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ดีแล้ว เป็นธรรมที่ผู้ศึกษาและปฏิบัติ พึงเห็นได้ด้วยตัวเอง เป็นธรรมที่ปฏิบัติได้และให้ผลได้ไม่จำกัดกาล เป็นธรรมที่ควรกล่าวกับผู้อื่น ว่าท่านจงมาดูเถิด เป็นธรรมที่ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว เป็นธรรมที่ผู้รู้รู้ได้เฉพาะตน ดังนี้

## รอบที่สาม ระลึกถึงพระสังฆคุณ

### ภาษาบาลี

สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ. อุชุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ. ญายะปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ. สามิจิปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ. ยะทิทัง จัตตาริ ปุริสะยุคานิ อัญฐะ ปุริสะปุคคะลา. เอสะ ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ อาหุเนยโย ปาหุเนยโย ทักขิเนยโย อัญชะลีกะระณีโย อะนุตตะรัง ปุญญักเขตตัง โลกัสสาติ.

### คำแปล

พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปฏิบัติดีแล้ว พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปฏิบัติตรงแล้ว พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าปฏิบัติเพื่อรู้ธรรมเป็นเครื่องออกจากทุกข์แล้ว พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าปฏิบัติสมควรแล้ว ได้แก่ บุคคลเหล่านี้ คือ คู่แห่งบุรุษ ๔ คู่ นับเรียงตัวบุรุษได้ ๘ บุรุษ นั่นแหละ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ควรแก่สักการะ ที่เขานำมาบูชา เป็นผู้ควรแก่สักการะที่เขาจัดไว้ต้อนรับ เป็นผู้ควรรับทักษิณาทาน เป็นผู้ที่ไม่บุคคล ทั่วไปควรทำอัญชลี เป็นเนื่อนานุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า ดังนี้

๕. เมื่อครบ ๓ รอบแล้ว นำดอกไม้ ธูปเทียนไปปักบูชาตามที่เตรียมไว้ ต่อจากนั้น จึงเข้าไปประชุมพร้อมกันในพระอุโบสถ หรือวิหาร หรือศาลาการเปรียญ แล้วแต่ที่ทางวัดกำหนด เริ่มทำวัตรเย็นและสวดมนต์ ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์อย่างพิธีกรรมวันธรรมสวนะธรรมดา เสร็จแล้ว มีเทศน์พิเศษ แสดงเรื่องพระพุทธประวัติและเรื่องเกี่ยวกับวันวิสาขบูชา ๑ กัณฑ์ เป็นอันเสร็จพิธี



## พิธีกรรมวันอัฐมีบูชา

วันอัฐมีบูชา คือวันถวายพระเพลิงพระพุทธรูปสี่พระของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หลังเสด็จดับขันธปรินิพพานได้ ๘ วัน ถือเป็นวันสำคัญในพระพุทธศาสนาวันหนึ่ง ตรงกับวันแรม ๘ ค่ำ เดือนวิสาขะ (เดือน ๖ ของไทย)

### ประวัติ

เมื่อองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานไปแล้ว ๘ วัน มัลลกะภคินีแห่งเมืองกุสินารา พร้อมด้วยประชาชนและพระสงฆ์ มีพระมหากัสสปะเถระเป็นประธานพร้อมกันกระทำการถวายพระเพลิงพระพุทธรูป ณ มกุฏพันธเจดีย์ แห่งเมืองกุสินารา เมื่อวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๖ ซึ่งนิยมเรียกกันว่า วันอัฐมี เมื่อเวียนมาบรรจบแต่ละปี พุทธศาสนิกชนประกอบพิธีบูชาขึ้นเป็นการเฉพาะเช่นที่ปฏิบัติกันอยู่ในวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เป็นต้น แต่จะถวายกันมาแต่เมื่อใด ไม่พบหลักฐาน ปัจจุบันนี้ก็ยังคงปฏิบัติกันอยู่



หลังจากที่พระเพลิง ซึ่งเผาไหม้พระพุทธรูประดับมอดลงแล้ว บรรดาภคินีมัลลกะทั้งหลายจึงได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุทั้งหมดใส่ลงในหีบทองแล้วนำไปรักษาไว้ภายในนครกุสินารา ส่วนเครื่องบริวารต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้า ได้มีการอัญเชิญไปประดิษฐานตามที่ต่าง ๆ อาทิ ผ้าไตรจีวร อัญเชิญไปประดิษฐานที่แคว้นธาระ บาทรอัญเชิญไปประดิษฐานที่เมืองปาตลีบุตร เป็นต้น



### การประกอบพิธีกรรมอัฐมีบูชา

การประกอบพิธีอัฐมีบูชาในประเทศไทยนั้น นิยมทำกันในตอนค่ำและปฏิบัติเช่นเดียวกันกับการประกอบพิธีในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาอื่น ๆ เช่น วันวิสาขบูชา เป็นต้น



### การปฏิบัติพิธีกรรม

การให้ทาน ถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสามเณรในช่วงเช้าหรือเพล รักษาศีล ตำรวมระวางกายและวาจาด้วยการรักษาศีล ๕ หรือศีล ๘ เจริญภาวนา บำเพ็ญภาวนาด้วยการไหว้พระสวดมนต์ และปฏิบัติสมาธิและวิปัสสนาตามแนวสติปัฏฐาน

เวียนเทียน การเวียนเทียนเป็นการบูชาพระรัตนตรัยด้วยอามิสบูชาและปฏิบัติบูชา

## พิธีกรรมวันอาสาฬหบูชา

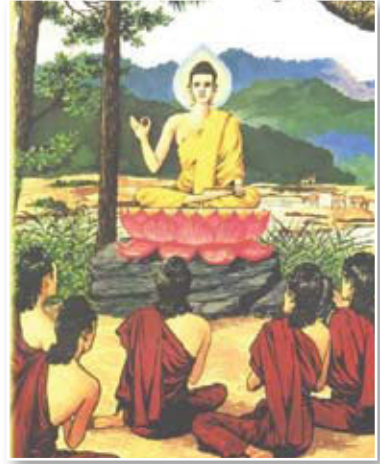
### ความหมายของวันอาสาฬหบูชา

“อาสาฬหบูชา” (อา-सान-หะ-บุ-ชา/อา-सान-ละ-หะ-บุ-ชา) ประกอบด้วยคำ ๒ คำ คืออาสาฬห (เดือน ๘ ทางจันทรคติ) กับบูชา (การบูชา) เมื่อรวมกันจึงแปลว่า การบูชาในเดือน ๘ หรือการบูชาเพื่อระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญในเดือน ๘ หรือเรียกเต็มว่า อาสาฬหปุรณมีบูชา

วันอาสาฬหบูชา ตรงกับวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ หรือราวเดือนกรกฎาคม ซึ่งเป็นวันพระจันทร์เสวยอาสาฬหฤกษ์ แต่หากตรงกับปีอธิกมาส คือ มีเดือน ๘ สองหน วันอาสาฬหบูชา จะเลื่อนไปเป็นวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ หลัง ตกในราวเดือนกรกฎาคม ปลาย ๆ เดือน

โดยสรุป วันอาสาฬหบูชา แปลว่า การบูชาในวันเพ็ญเดือน ๘ หรือการบูชาเพื่อระลึกถึงปรากฏการณ์สำคัญ ๆ ในวันเพ็ญเดือน ๘ คือ

๑. เป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนา
๒. เป็นวันที่พระพุทธเจ้าเริ่มประกาศพระศาสนา
๓. เป็นวันที่เกิดอริยสงฆ์ครั้งแรก คือ การที่ท่านโกณฑัญญะรู้แจ้งเห็นธรรม เป็นพระโสดาบัน จัดเป็นอริยบุคคลท่านแรกในอริยสงฆ์
๔. เป็นวันที่เกิดพระภิกษุรูปแรกในพุทธศาสนา คือ การที่ท่านโกณฑัญญะขอบวชและได้บวชเป็นพระภิกษุหลังจากฟังปฐมเทศนาและบรรลุธรรมแล้ว
๕. เป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงได้ปฐมสาวก คือ การที่ท่านโกณฑัญญะนั้น ได้บรรลุธรรมและบวชเป็นพระภิกษุ จึงเป็นสาวกुरुแรกของพระพุทธเจ้า



เมื่อเปรียบกับวันสำคัญอื่น ๆ ในพระพุทธศาสนา บางที่เรียกวันอาสาฬหบูชานี้ว่า วันพระสงฆ์ (คือวันที่เริ่มเกิดมีพระสงฆ์)

ดังนั้น ในวันนี้จึงเป็นวันแรกที่มีพระรัตนตรัยครบองค์สาม คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เนื่องจากพระพุทธองค์ทรงเทศนาเป็นกัณฑ์แรก จึงเรียกเทศนากัณฑ์นี้ว่า “ปฐมเทศนา” หรืออีกนัยหนึ่งอาจจะกล่าวได้ว่านับเป็นวันแรกที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศพระพุทธศาสนา

## ประวัติความเป็นมา



นับแต่วันที่สมเด็จพระพุทธองค์ได้ตรัสรู้ คือ ในวันเพ็ญ เดือน ๖ พระองค์ประทับเสวยวิมุตติสุขในบริเวณโพธิมณฑลนั้น ตลอด ๗ สัปดาห์ คือ

สัปดาห์ที่ ๑ คงประทับอยู่ที่ควงไม้สัตถะอันเป็นไม้มหาโพธิ์ เพราะเป็นที่ตรัสรู้ทรงใช้เวลาพิจารณาปฏิบัติกิจสมุป-  
ปาธรรมบทวนอยู่ตลอด ๗ วัน

สัปดาห์ที่ ๒ เสด็จไปทางทิศอีสานของต้นโพธิ์ ประทับ  
ยืนกลางแจ้งเพ่งดูไม้มหาโพธิ์ โดยไม่กะพระนิเวศตรอยู่  
ในที่แห่งเดียวจนตลอด ๗ วัน ที่ประทับยืนนั้นปรากฏเรียกในภายหลัง  
ว่า “อนิมิสเจดีย์”

สัปดาห์ที่ ๓ เสด็จไปประทับอยู่ที่กิ่งกลางระหว่างอนิมิสเจดีย์กับต้นมหาโพธิ์แล้ว  
ทรงจงกรมอยู่ ณ ที่ตรงนั้นตลอด ๗ วัน ซึ่งต่อมาเรียกตรงนั้นว่า “จกกรมเจดีย์”

สัปดาห์ที่ ๔ เสด็จไปทางทิศพายัพของต้นมหาโพธิ์ ประทับนั่งขัดบัลลังก์พิจารณา  
พระอภิธรรมอยู่ตลอด ๗ วัน ที่ประทับขัดสมาธิเพชานั้น ต่อมาเรียกว่า “รัตนฆรเจดีย์”

สัปดาห์ที่ ๕ เสด็จไปทางทิศบูรพาของต้นโพธิ์ ประทับที่ควงไม้ไทรชื่อช่อชบาลนิโครธ  
อยู่ตลอด ๗ วัน ในระหว่างนั้นทรงตรัสแก้ปัญหาของพราหมณ์ผู้หนึ่ง ซึ่งทูลถามในเรื่องความเป็น  
พราหมณ์

สัปดาห์ที่ ๖ เสด็จไปทางทิศอาคเนย์ของต้นมหาโพธิ์ ประทับที่ควงไม้จิกเสวยวิมุตติสุข  
อยู่ตลอด ๗ วัน ฝนตกพรำตลอดเวลา พญานาคมาวงขดล้อมพระองค์ และแผ่พังพานบังฝน  
ให้พระองค์ทรงเปล่งพระอุทาน สรรเสริญความสงบ และความไม่เบียดเบียนกันว่าเป็นสุขในโลก

สัปดาห์ที่ ๗ เสด็จย้ายสถานที่ไปทางทิศใต้ของต้นมหาโพธิ์ ประทับที่ควงไม้เกตเสวย  
วิมุตติสุขตลอด ๗ วัน มีพาลิช ๒ คน ชื่อตปุสสะกับภัลลิกะเดินทางจากอุกกถชนบทมาถึงที่นั้น  
ได้เห็นพระพุทธองค์ประทับอยู่ จึงนำข้าวสัตตมุง ข้าวสัตตुक้อน ซึ่งเป็นเสบียงกรังของตนเข้าไปถวาย  
พระองค์ทรงรับเสวยเสร็จแล้ว สองพาลิชก็ประกาศตนเป็นอุบาสก นับเป็นอุบาสกคู่แรก

ในประวัติศาสตร์ ทรงพิจารณาสัตว์โลกเมื่อล่วงสัปดาห์ที่ ๗ แล้ว พระองค์เสด็จกลับมาประทับที่ดวง  
ไม้ไทรชื่ออชปาลนิโครธอีก ทรงคำนึงว่า ธรรมที่พระองค์ตรัสรู้นี้ ลึกซึ้งมาก ยากที่สัตว์อื่นจะรู้ตาม  
จึงท้อพระทัยที่จะสอนสัตว์โลกแต่อาศัยพระกรุณาเป็นที่ตั้ง ทรงเล็งเห็นว่าโลกนี้ผู้ที่พอจะรู้ตามได้  
ก็คงมี เปรียบกับดอกบัว ๔ ประเภท คือ

๑. **อุคตัตถัญญ** ได้แก่ ผู้ที่มีอุปนิสัยสามารถรู้ธรรมพิเศษได้ทันทีทันใดในขณะที่มี  
ผู้สั่งสอนหรือพวกที่มีสติปัญญาฉลาดเฉลียว เป็นสัมมาทิฏฐิ เมื่อได้ฟังธรรมก็สามารถรู้และเข้าใจ  
ในเวลาอันรวดเร็วเปรียบเหมือนดอกบัวที่โผล่ขึ้นพ้นน้ำแล้ว พร้อมทั้งจะบานในเมื่อได้รับแสง  
พระอาทิตย์ในวันนั้น

๒. **วิปจิตถัญญ** ได้แก่ ผู้ที่สามารถจะรู้  
ธรรมพิเศษได้ ต่อเมื่อท่านขยายความย่อให้พิสดาร  
ออกไปหรือพวกที่มีสติปัญญาปานกลาง เป็นสัมมาทิฏฐิ  
เมื่อได้ฟังธรรมแล้วพิจารณาตามและได้รับการอบรม  
ฝึกฝนเพิ่มเติม จะสามารถรู้และเข้าใจได้ในเวลา  
อันไม่ช้า เปรียบเหมือนดอกบัวที่ตั้งอยู่เสมอรระดับน้ำ  
จักบานในวันรุ่งขึ้น



๓. **เนยยะ** ได้แก่ ผู้ที่พากเพียรพยายามฟัง คิด ถาม ท่องอยู่เสมอไม่ทอดทิ้ง จึงได้รู้ธรรม  
พิเศษหรือพวกที่มีสติปัญญาน้อย แต่เป็นสัมมาทิฏฐิ เมื่อได้ฟังธรรมแล้วพิจารณาตามและได้รับการ  
อบรมฝึกฝนเพิ่มอยู่เสมอ มีความขยันหมั่นเพียรไม่ย่อท้อ มีสติมั่นประกอบด้วยศรัทธาปสาทะ  
ในที่สุดก็สามารถรู้และเข้าใจได้ในวันหนึ่งข้างหน้า เปรียบเหมือนดอกบัวที่ยังไม่โผล่ขึ้นจากน้ำ  
ได้รับการหล่อเลี้ยงจากน้ำ แต่จะโผล่แล้วบานขึ้นในวันต่อ ๆ ไป

๔. **ปทปรมะ** ได้แก่ ผู้ที่แม้ฟัง คิด ถาม ท่อง แล้วก็ไม่สามารถรู้ธรรมพิเศษได้หรือพวก  
ที่ไร้สติปัญญา และยังมีมิฉชาติภูมิ แม้ได้ฟังธรรมก็ไม่อาจเข้าใจความหมายหรือรู้ตามได้ ทั้งยัง  
ขาดศรัทธาปสาทะ ไร้ซึ่งความเพียร เปรียบเหมือนดอกบัวที่อยู่ใต้น้ำติดกับเปลือกตม รังแต่จะเป็น  
รักษาหารแห่งปลาและเต่า

การประกอบพิธีในวันอาสาฬหบูชา เพื่อระลึกถึงความสำคัญทั้ง ๓ ประการ ที่เกิดขึ้น  
ในสมัยพุทธกาล และน้อมนำคำสั่งสอนมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติ

การประกอบพิธีในวันสำคัญนี้ แบ่งออกเป็น ๓ อย่าง คือ

๑. พิธีหลวง
๒. พิธีราษฎร์
๓. พิธีสงฆ์



สำหรับพิธีหลวงและพิธีราษฎร์นั้น มีการปฏิบัติเช่นเดียวกับวันมาฆบูชาและวันวิสาขบูชา คือ การถือศีล ปฏิบัติธรรม เวียนเทียน และฟังธรรมเทศนา เป็นต้น ในส่วนของพิธีสงฆ์ เมื่อวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ จะมีการสวดมนต์ทำวัตรเย็นหรือตอนค่ำแล้วสวดธรรมจักกัปปวัตตนสูตร หรือพิธีการอื่น ๆ ซึ่งแล้วแต่ทางวัดจะเป็นผู้กำหนด และมีพิธีเวียนเทียนเช่นเดียวกับวันมาฆบูชา และวันวิสาขบูชา



## พิธีกรรมวันพระหรือวันธรรมสวนะ



**วันธรรมสวนะ** (อ่านว่า วัน-ท่า-มะ-สะ-วะ-นะ) คือวันกำหนดประชุมฟังธรรมของพุทธบริษัท ที่เรียกเป็นคำสามัญโดยทั่วไปว่า “วันพระ” เป็นประเพณีนิยมของพุทธบริษัทที่ได้ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาแล้วแต่ครั้งพุทธกาล โดยถือว่าการฟังธรรมตามกาลที่กำหนดเป็นประจำไว้ ย่อมก่อให้เกิดสติปัญญาและสิริมงคลแก่ผู้ฟังอย่างน้อยได้รับธรรมสวนานิสงส์อยู่เสมอ วันกำหนดฟังธรรมนี้ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ในเดือนหนึ่ง ๆ ทั้งข้างขึ้นและข้างแรมรวม ๔ วัน ได้แก่

๑. วันขึ้น ๘ ค่ำ
๒. วันขึ้น ๑๕ ค่ำ
๓. วันแรม ๘ ค่ำ
๔. วันแรม ๑๔ หรือ ๑๕ ค่ำ (หากตรงกับเดือนขาด เป็นแรม ๑๔ ค่ำ) ของทุกเดือน

วันทั้ง ๔ นี้ ถือกันว่าเป็นวันกำหนดประชุมฟังธรรมโดยปกติ และนิยมเป็นวันรักษาศีลอุโบสถสำหรับฆราวาสผู้ต้องการอบรมกุศลอีกด้วย วันธรรมสวนะนี้ พุทธบริษัทได้ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาแต่ครั้งสมัยพุทธกาลจนกระทั่งปัจจุบัน

### ประวัติความเป็นมาของวันธรรมสวนะ

ในสมัยพุทธกาล พระเจ้าพิมพิสารได้เข้าเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และกราบทูลว่า “นักรบวชศาสนาอื่น เขามีวันประชุมสนทนาเกี่ยวกับหลักธรรมคำสั่งสอนในศาสนาของเขา แต่ในศาสนาพุทธยังไม่มี” พระพุทธองค์จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์ประชุมสนทนาและแสดงพระธรรมเทศนาแก่ประชาชนในวัน ๘ ค่ำ ๑๔ ค่ำ และ ๑๕ ค่ำ พุทธศาสนิกชนจึงถือวันดังกล่าวเป็นวันธรรมสวนะ เพื่อกำหนดให้มีการประชุมพร้อมเพรียงกันฟังธรรม



ในสมัยพุทธกาล (พุทธกาล = สมัยที่พระพุทธเจ้าทรงพระชนม์อยู่) นั้น สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประชุมพระสงฆ์สาวกเพื่อทรงสั่งสอนธรรม การประชุมสงฆ์ซึ่งเป็นสาวกของพระพุทธองค์นั้น ก็ได้นัดหมายไปประชุมกัน และจะมีพระสงฆ์รูปหนึ่งเป็นผู้สวดพระปาฏิโมกข์ พระภิกษุทุกรูปก็จะนั่งฟังด้วยอาการอันสำรวมและตั้งใจจนกระทั่งจบ

คำว่า “สวนะ” แปลว่า การฟัง, และคำว่า “ธรรมสวนะ” แปลว่า การฟังธรรม นั่นคือ วันธรรมสวนะ ก็แปลว่า กำหนดประชุมฟังธรรมหรือพูดตามภาษาชาวบ้านทั่วไปว่า วันไปฟังเทศน์กันนั่นเอง หนึ่ง วันพระในทางศาสนาที่ยังได้เรียกว่า วันอุโบสถ ซึ่งแปลว่าวันจำศีลของอุบาสก อุบาสิกาผู้ต้องการบุญกุศลเป็นกรณีพิเศษ

พิธีของชาวบ้าน โดยพุทธศาสนิกชนก็จะไปร่วมทำบุญตักบาตร ถวายอาหารหวานคาว แต่พระสงฆ์ สมาทานศีล (รับศีล) และฟังพระธรรมเทศนาที่วัด



ในวันธรรมสวนะ ชาวบ้านจะละเว้นการประพฤติกิจที่เป็นบาปต่าง ๆ การสมาทานศีลในวันนี้ เช่น รับศีล ๕ หรือศีล ๘ ซึ่งเรียกว่า อุโบสถศีล พระสงฆ์จะแสดงพระธรรมเทศนาหรือธรรมสากัจฉา หรือสนทนาธรรมกัน การประชุมฟังธรรมในวันธรรมสวนะจึงมีพิธีกรรมที่ต้องปฏิบัติเกิดขึ้น โดยนิยมเป็นระเบียบปฏิบัติซึ่งเรียกกันว่าขั้นตอนพิธีกรรมดังต่อไปนี้

### พิธีกรรมที่นิยมปฏิบัติในวันธรรมสวนะ:

๑. ในวันธรรมสวนะตอนเช้า ประมาณ ๙.๐๐ น. พระภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกาประชุมพร้อมกันในสถานที่กำหนดแสดงธรรมจะเป็นอุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ ภายในวัดหรือพุทธสถานสมาคมแห่งใดก็ได้ จัดให้นั่งกันเป็นส่วนสัดเรียบร้อย มีพระพุทธรูปและที่บูชาประดิษฐานอยู่เบื้องหน้าจัดให้มีความสง่าตามสมควร

๒. เมื่อพร้อมแล้วพระภิกษุสามเณรเริ่มทำวัตรเช้าตามแบบนิยม ซึ่งทั่ว ๆ ไปใช้ระเบียบ คือ

- ก) นำบูชาพระรัตนตรัย (อรหํ สมมาสมพุทโธ ภควา...)
- ข) สวดปฐพภาคนมการ (นโม...)
- ค) สวดพุทธานิฉิต (โย โส ตถาคต...)
- ฅ) สวดธมมานิฉิต (โย โส สุวากุขาโต...)
- ง) สวดสงฆานิฉิต (โย โส สุปฏิปนโน...)
- จ) สวดรัตนตตยปณามคาถา และ สงเวคปริกิตตตตปารตต่อ (พุทโธ สุสุทโธ...)

๓. เมื่อภิกษุสามเณรทำวัตรจบเพียงนี้ อุบาสกอุบาสิกาเริ่มทำวัตรตามบทซึ่งกล่าวแล้วในเรื่องพิธีรักษาอุโบสถ

๔. เสร็จพิธีทำวัตร หัวหน้าอุบาสกหรืออุบาสิกาประกาศอุโบสถพระธรรมกถึกขึ้นธรรมาสน์



๕. เมื่อจบประกาศอุโบสถแล้ว อุบาสกอุบาสิกาทั้งหมดคุกเข่าประนมมือกล่าวคำอาราธนาอุโบสถศีลพร้อมกัน พระธรรมกถึกให้ศีล ๘ เป็นอุโบสถศีลเต็มที่ แต่ถ้าผู้ใดมีอุตสาหะจะรักษาเพียงศีล ๕ เท่านั้น ก็รับสมาทานเพียง ๕ ข้อ ในระหว่างข้อที่ ๓ ซึ่งพระธรรมกถึกให้ด้วยบทว่า อพฺรหฺมจฺริยา...พึงรับสมาทานว่า กามเมสุมิจฺจจาจฺรา...เสียบและรับต่อไปจนครบ ๕ ข้อ เมื่อครบแล้วก็กราบ ๓ ครั้ง ลงนั่งราบไม่ต้องรับต่อไป

๖. ต่อจากรับศีลแล้วพระธรรมกถึกแสดงธรรมระหว่างแสดงธรรมพึงประนมมือฟังด้วยความตั้งใจจนจบ

๗. เมื่อเทศน์จบแล้วหัวหน้านำกล่าวสาธุการตามแบบที่กล่าวในเรื่องพิธีรักษาอุโบสถ จบแล้วเป็นอันเสร็จ พิธีประชุมฟังธรรมตอนเช้า จะกลับบ้านหรือจะอยู่ฟังธรรมในตอนบ่ายก็แล้วแต่อัธยาศัย

## พิธีรักษาอุโบสถ

อุโบสถ เป็นเรื่องของกุศลกรรมสำคัญประการหนึ่งของคฤหัสถ์ แปลว่า การเข้าจำเป็นอุบายขัดเกลากิเลสอย่างหยาบให้เบาบาง และเป็นทางแห่งความสงบ ระวังอันเป็นความสุขอย่าง



สูงที่สุดในพระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้น พุทธศาสนิกชนผู้อยู่ในฆราวาสวิสัย จึงนิยมเอาใจใส่หาโอกาสประพฤติปฏิบัติตามสมควร อุโบสถของคฤหัสถ์ที่กล่าวนี้มี ๒ อย่าง คือ ปกติอุโบสถอย่าง ๑ ปฏิชาครอุโบสถอย่าง ๑ อุโบสถที่รับรักษากันตามปกติเฉพาะวันหนึ่งคือหนึ่งอย่างที่รักษากันตามปกติทั่วไป เรียกว่า ปกติอุโบสถ ส่วนอุโบสถที่รับและรักษาเป็นพิเศษกว่าปกติ

คือ รักษาคราวละ ๓ วัน จัดเป็นวันรับวันหนึ่ง วันรักษาวินหนึ่ง และวันส่งวันหนึ่ง เช่น จะรักษาอุโบสถวัน ๘ คำ ต้องรับและรักษามาแต่วัน ๗ คำ ตลอดไปถึงสุดวัน ๘ คำ คือ ได้อรุณใหม่ของวัน ๑๐ คำ นั่นเอง จึงหยุดรักษา อย่างนี้เรียกว่า ปฏิชาครอุโบสถทั้ง ๒ อย่างนี้ ต่างกันเฉพาะวันที่รักษามากน้อยกว่ากันเท่านั้น และการรักษาอุโบสถทั้ง ๒ อย่างนี้ โดยเนื้อแท้ก็คือสมาทานรักษาศีล ๘ อย่างเคร่งครัด เป็นเอกัสมสมาทานมันคงอยู่ด้วยความผูกใจจนตลอดกาลของอุโบสถที่ตนสมาทานนั้น จึงเป็นเหตุให้เกิดประโยชน์สำคัญดังกล่าว แล้วการรักษาอุโบสถนี้ ประกอบด้วยพิธีกรรมซึ่งปฏิบัติกันมาโดยระเบียบต่อไปนี้



## ขั้นตอนพิธี

๑. เมื่อตั้งใจจะรักษาอุโบสถวันพระใด ฟังตื่นแต่เช้ามีดื่อก่อนรุ่งอรุณของวันนั้นพอได้เวลารุ่งอรุณของวันนั้น เตรียมตัวให้สะอาดเรียบร้อยตลอดถึงการบ้วนปากแล้วบูชาพระเปล่งวาจาอธิษฐานอุโบสถด้วยตนเองก่อนว่า “อิมัง อัญญังคะสะมันนาคะตัง, พุทธะปัญญุตตังอุโปสะถัง, อิมัญจะ รัตติง อิมัญจะ ทิวะสัง, สัมมะเทวะ อะภิกฺกชิตฺตง สะมาทียามิ.” แปลเป็นภาษาไทยว่า “ข้าพเจ้าขอสมทานเอาซึ่งองค์อุโบสถศีลที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ อันประกอบด้วยองค์แปดประการนี้ เพื่อจะรักษาไว้ให้ดี มิให้ขาด มิให้ทำลาย ตลอดคืนหนึ่งและวันหนึ่งในเวลาวันนี้” แล้วยับยั้งรอเวลาอยู่ด้วยอาการสงบเสงี่ยมตามสมควร รับประทานอาหารเช้าแล้วไปสู่สมาคม ณ วัดใดวัดหนึ่ง เพื่อรับสมทานอุโบสถศีลต่อพระสงฆ์ตามประเพณี

๒. โดยปกติอุโบสถนั้น เป็นวันธรรมสวนะ ภายในวัดพระสงฆ์สามเณรย่อมลงประชุมกันในพระอุโบสถหรือศาลาการเปรียญ เป็นต้น หลังจากฉันภัตตาหารเช้าแล้ว บางแห่งมีทำบุญตักบาตรที่วัดประจำทุกวัน พระภิกษุสามเณรลงฉันอาหารบิณฑบาตพร้อมกันทั้งวัดเสร็จภัตตาหารแล้วขึ้นกุฏิทำสรีริกขพอมสมควรแล้วลงประชุมพร้อมกันอีกครั้งหนึ่งตอนสายประมาณ ๙.๐๐ นาฬิกา ต่อหน้าอุบาสกอุบาสิกแล้วทำวัตรเช้า พอภิกษุสามเณรทำวัตรเสร็จ อุบาสกอุบาสิกาทำวัตรเข้าร่วมกันตามแบบนิยมของวัดนั้น ๆ



๓. ทำวัตรจบแล้ว หัวหน้าอุบาสกหรืออุบาสิกาคุกเข่าประนมมือประกาศองค์อุโบสถทั้งคำบาลีและคำไทยคำประกาศองค์อุโบสถ



อัชชะ โภจนโต ปักข์สสสะ อัญญะมีทิวะโส  
เอวะรุโป โข โภจนโต ทิวะโส, พุทธะนะ กะคะวะตา  
ปัญญุตตัสสะ ธัมมัสสะวะนัสสะ เจวะ, ตะคัคคัตถายะ  
อุปาสะกะอุปาสิกานัง อุโปสะถัสสะ จะ กาโล โหติ,  
หันทะ มะยัง โภจนโต สัพเพ อิธะ สะมาคะตา, ตัสสะ  
กะคะวะโต ธัมมานุธัมมะปะฏิปัตติยา ปุชะนัตถายะ,  
อิมัญจะ รัตติง อิมัญจะ ทิวะสัง อัญญังคะสะมันนาคะตัง  
อุโปสะถัง อุปะวะสิสสามาติ, กาละปะริจเจทัง กัตถวา ตัง ตัง เวระมะณัง อารัมมะณัง กะริตวา,  
อะวิกขิตตะจิตตา หุตวา ลักกัจจิง อุโปสะถัง สะมาทียะยามะ, อีทิสัง ทิ อุโปสะถัง สัมปัตตานัง  
อัมหากัง ชีวิตัง มา นิรัตถะกัง โหตุ.

**คำแปล** ขอประกาศเริ่ม เรื่องความที่จะสมათานรักษาอุโบสถอันพร้อมไปด้วยองค์ ๘ ประการ ให้สาธุชนที่ได้ตั้งจิตสมათานทราบทั่วกันก่อนแต่จะสมათาน ณ บัดนี้ ด้วยวันนี้เป็นวันอัฐมิมืดลึ ที่แปดแห่งปีกษมาถึงแล้ว ก็แหละวันเช่นนี้เป็นกาลที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติแต่งตั้งไว้ในประหมุกันฟังธรรม และเป็นกาลที่จะรักษาอุโบสถของอุบาสิกอุบาสิกาทั้งหลายเพื่อประโยชน์แก่ การฟังธรรมนั้นด้วย เชิญเถิดเราทั้งหลายทั้งปวงที่ได้มาประชุมพร้อมกัน ณ ที่นี้ ฟังกำหนดกาลว่า จะรักษาอุโบสถตลอดวันหนึ่งกับคืนหนึ่งนี้ แล้วพึงทำความเว้นโทษนั้น ๆ เป็นอารมณ์ (คือ เว้นจาก ฆ่าสัตว์ ๑ เว้นจากลักขโมยสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ให้ ๑ เว้นจากประพฤติกกรรมที่เป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ ๑ เว้นจากเจรจาคำเท็จล่อลวงผู้อื่น ๑ เว้นจากดื่มกินสุราเมรัยอันเป็นเหตุที่ตั้งแห่งความประมาท ๑ เว้นจากบริโภคอาหารตั้งแต่เวลาพระอาทิตย์เที่ยงแล้วไปจนถึงเวลาอรุณขึ้นมาใหม่ ๑ เว้นจากฟ้อนรำขับร้อง และประโคมเครื่องดนตรีต่าง ๆ และการดูการละเล่น แต่บรรดาที่เป็นข้าศึกแก่กุศลทั้งสิ้น และตัดทรงประทับตกแต่งร่างกายด้วยดอกไม้ ของหอม เครื่องประดับ เครื่องทำ เครื่องย้อม ผัดผิว ทำกายให้วิจิตรงดงามต่าง ๆ อันเป็นเหตุที่ตั้งแห่งความกำหนัดยินดี ๑ เว้นจากนั่งนอนเหนือเตียงตั้งม้า ที่มีเท้าสูงเกินประมาณและที่นั่งนอนใหญ่ภายในมุ้งและสำลีเครื่องปูลาดที่วิจิตรด้วยเงินและทอง ต่าง ๆ ๑ อย่าให้จิตฟุ้งซ่านส่งไปอื่น พึงสมათานเอาองค์อุโบสถทั้งแปดประการโดยเคารพ เพื่อจะบูชาสมเด็จพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าขึ้นด้วยธรรมานุธรรมปฏิบัติ อนึ่ง ชีวิตของเราทั้งหลายที่ได้ เป็นอยู่รอดมาถึงวันอุโบสถเช่นนี้ จงอย่าได้ล่วงไปเสียเปล่าจากประโยชน์เลย

**หมายเหตุ** คำประกาศนี้สำหรับวันพระ ๘ คำ ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม ถ้าเป็นวันพระ ๑๕ คำ เปลี่ยนบาลีเฉพาะคำที่ขีดเส้นใต้ว่า ปันณระระสี ทิวะโส และเปลี่ยนคำไทยที่ขีดเส้นใต้เป็นว่า “วันปันณระสีดิถี ที่สิบห้า ถ้าเป็นวันพระ ๑๔ คำ เปลี่ยนบาลีตรงนั้นว่า จาตุททสีทิวะโส และเปลี่ยนคำไทยแห่งเดียวกันว่า วันจาตุททสีดิถีที่สิบสี่”



สำหรับคำไทยภายในวงเล็บ จะว่าด้วยก็ได้ ไม่ว่าด้วยก็ได้ แต่มีนิยามว่าในวัด ท่านให้ สมათานอุโบสถศีลบอกให้สมათานทั้งคำบาลีและคำแปลในตอนต่อไปเป็นข้อ ๆ เวลาประกาศก่อน สมათานนี้ไม่ต้องว่าคำในวงเล็บเพราะพระท่านจะบอกให้สมათาน

เมื่อจบประกาศนี้แล้ว สำหรับวัดที่ท่านให้สมათานอุโบสถศีลแต่เฉพาะคำบาลีเท่านั้น ไม่บอกคำแปลด้วย เวลาประกาศก่อนสมათานนี้ ควรว่าความในวงเล็บทั้งหมด

๔. เมื่อหัวหน้าประกาศจบแล้ว พระสงฆ์ผู้แสดงธรรมขึ้นนั่งบนธรรมาสน์ อุบาสิกอุบาสิกา ทุกคนฟังนั่งคุกเข่ากราบพร้อมกัน ๓ ครั้ง แล้วกล่าวคำอาราธนาอุโบสถศีลพร้อมกันว่า

มะยัง กัณฑ์, ตีสระระณนะ สะหะ อัญจันคะสะมันนาคะตัง อุโปสะถัง ยาจามะ, ทุดิยัมปิ มะยัง กัณฑ์, ตีสระระณนะ สะหะ อัญจันคะสะมันนาคะตัง อุโปสะถัง ยาจามะ, ตะติยัมปิ มะยัง กัณฑ์, ตีสระระณนะ สะหะ อัญจันคะสะมันนาคะตัง อุโปสะถัง ยาจามะ ต่อจากนั้นควรตั้งใจรับสรณคมน์และศีลโดยเคารพ คือ ประณมมือ

๕. ฟังว่าตามคำที่พระสงฆ์บอกเป็นตอน ๆ ไป คือ นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ (๓ จบ)

พุทธัง สระระณัง คัจฉามิ, รัम्मัง สระระณัง คัจฉามิ, สังฆัง สระระณัง คัจฉามิ, ทุดิยัมปิ พุทธัง สระระณัง คัจฉามิ, ทุดิยัมปิ รัम्मัง สระระณัง คัจฉามิ, ทุดิยัมปิ สังฆัง สระระณัง คัจฉามิ, ตะติยัมปิ พุทธัง สระระณัง คัจฉามิ, ตะติยัมปิ รัम्मัง สระระณัง คัจฉามิ, ตะติยัมปิ สังฆัง สระระณัง คัจฉามิ.

เมื่อพระสงฆ์ว่า “ตีสระระณนะคะมะนัง นิฏฐิตัง” ควรรับพร้อมกันว่า “อามะ กัณฑ์” แล้วท่านจะให้ศีลต่อไป คอยรับพร้อมกันตามระยะที่ท่านหยุดดังต่อไปนี้ ปาณาติปาตา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ, อะทินนาทานา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ, กามสุมิจจาจารา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ, (อะพรหมมะจะริยา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ) มุสสาวาทา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ, สุราเมรัยยะมัจชชะปะมาทัฏฐานา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ, (ต่อจากนี้พระท่านจะสรุปอานิสงส์ของศีล เราควรตั้งใจฟังเพื่อให้เกิดเป็นบุญกุศลจริง ๆ) อิมานิ ปัญจะ สิกขาปะทานิ สีเลนะ สุคะติง ยันติ, สีเลนะ โภคะสัมปะทา, สีเลนะ นิพพุติง ยันติ, ตัสมา สีลัง วิโสธะเย. ถ้าให้ศีล ๘ ก็ว่าเหมือนกัน เปลี่ยนแต่ชื่อ กามะ เป็น อะพรหมมะจะริยา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ เท่านั้น แล้วต่อจากชื่อ สุรา ไปดังนี้ วิกาละโกชะนา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ, นัจจะคีตะวาทิตะวิสุกะทัสสนมาลาคันธะวิเลปะนะธาระณะมัณฑะนะวิภูสะนัฏฐานา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ, อุจจาสะยะนะมะหาสะยะนา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ, (สรุปเหมือนศีล ๕ เปลี่ยนแต่ ปัญจะ เป็น อัญจัน เท่านั้น) ถ้าให้อุโบสถศีล ใช้คำว่าต่อจากชื่อสุดท้าย ทีละตอนดังนี้ อิมัง อัญจันคะสะมันนาคะตัง, พุทธะปัญญุตัง อุโปสะถัง, อิมัญจะ รัตติง อิมัญจะ ทิวะลัง, สัมมะเทวะ อะภีรักขิตุง สะมาทิยามิ.

หยุดรับเพียงเท่านี้ ในการให้ศีลอุโบสถนี้ตลอดถึงคำสมาทานท้ายศีลบางวัดให้เฉพาะ คำบาลี มิได้แปลให้ บางวัดให้คำแปลด้วย ทั้งนี้ สุดแต่นิยมอย่างไรตามความเหมาะสมของบุคคล และสถานที่นั้น ๆ ถ้าท่านแปลให้ด้วย ฟังว่าตามเป็นข้อ ๆ และคำ ๆ ไปจนจบ ต่อนี้พระสงฆ์จะว่า

“อิมานิ อัญจัน สิกขาปะทานิ อุโปสะถะวะเสนะ มะนะสิคะริตวา, สาธุกัง อัมปะมาเทนะ รักขิตัพพานิ” ฟังรับพร้อมกันเมื่อท่านกล่าวจบคำนี้ว่า “อามะ กัณฑ์” แล้วพระสงฆ์จะว่า อานิสงส์ศีลต่อไป ดังนี้ สีเลนะ สุคะติง ยันติ, สีเลนะ โภคะสัมปะทา, สีเลนะ นิพพุติง ยันติ, ตัสมา สีลัง วิโสธะเย ท่านว่าจบ ฟังกราบพร้อมกัน ๓ ครั้ง ต่อนี้นั่งราบพับเพียบประณมมือฟังธรรม ซึ่งท่านจะได้แสดงต่อไป



๖. เมื่อพระแสดงธรรมจบแล้ว ทุกคนให้สาธุการและสวดประกาศตนพร้อมกัน สาธุ สาธุ สาธุ, อะหัง พุทธัญจะ ธัมมัญจะ สังฆัญจะ สรรณัง คะโต, (หญิงว่า คคะตา) อุปาสะกัตตัง (หญิงว่า อุปาสิกัตตัง) เทเสสิญจ กิกขุสังฆัสสะ สัมมุขา, เอตัง เม สรรณัง เขมัง เอตัง สรรณะมุตตะมัง เอตัง สรรณะมาคัมมะ สัพพะทุกขา ปะมุจจะเย ยะถาพะลัง จะเรยาหัง สัมมาสัมพุทเธ สาสะนัง ทุกชะ นิสสรณัสเสวะ ภาคิ อัสสัง (หญิงว่า ภาคินิสสัง) อะนาคะเต ฯ



**หมายเหตุ** คำสวดประกาศข้างต้นนี้ ถ้าผู้ว่าเป็นผู้หญิง ฟังเปลี่ยนคำที่เน้นคำไว้ ดังนี้ คะโต เปลี่ยนเป็นว่า คคะตาอุปาสะกัตตัง เปลี่ยนเป็นว่า อุปาสิกัตตังภาคิ อัสสัง เปลี่ยนเป็นว่า ภาคินิสสัง

นอกนั้นว่าเหมือนกันเมื่อสวดประกาศนี้จบแล้ว ฟังกราบพร้อมกันอีก ๓ ครั้ง เป็นอันเสร็จพิธีตอนเช้าเพียงเท่านี้

ตอนนี้ผู้รักษาอุโบสถพึงยับยั้งอยู่ที่วัด ด้วยการนั่งสมาทานธรรมกันบ้าง ภาวนากัมมัฏฐานตามสัปปายะของตนบ้าง หรือจะท่องบ่นสวดมนต์และอ่านหนังสือธรรมอะไรก็ได้

## พิธีกรรมวันเข้าพรรษา

### ความหมายของวันเข้าพรรษา

“พรรษา” แปลว่า “ฤดูฝน” ปีหนึ่งก็ผ่านฤดูฝนหนึ่งครั้ง คนที่อยู่มาเท่านั้นเท่านั้นก็คืออยู่มาเท่านั้นปีในที่ทั่ว ๆ ไป จึงแปลพรรษากันว่า ปี

“เข้าพรรษา” ก็คือ “เข้าฤดูฝน” คือ ถึงเวลาที่จะต้องหยุดการเดินทางในฤดูฝน พักอยู่ในที่ใดที่หนึ่งเป็นประจำ โดยไม่แรมคืนที่อื่น เพราะเหตุนี้ จึงมีคำเกิดขึ้นอีกคำหนึ่ง คือคำว่า “จำพรรษา”



“จำพรรษา” ก็คือ อยู่ประจำวัดในฤดูฝน หมายความว่า พระสงฆ์จะต้องอยู่ในวัดที่ตนอธิษฐานพรรษาตลอด ๓ เดือนในฤดูฝน จะไปแรมคืนที่อื่นไม่ได้ นอกจากมีเหตุจำเป็น

“วันเข้าพรรษา” ก็คือ วันที่พระสงฆ์ทำพิธีอธิษฐานพรรษา ซึ่งเป็นวันแรกของการจำพรรษา

“อธิษฐาน” แปลว่า ตั้งใจกำหนดแน่นอนลงไป “อธิษฐานพรรษา” ก็คือ ตั้งใจกำหนดแน่นอนลงไปว่าจะอยู่ประจำ ณ ที่นั้นตลอด ๓ เดือนในฤดูฝน

### ประวัติความเป็นมา

มูลเหตุที่พระสงฆ์ต้องจำพรรษา กล่าวความตามบาลี วัสสูปนายิกขันธกะ คัมภีร์มหาวรรคพระวินัยปิฎก เล่มที่ ๑ ว่า ในรัชสมัยประเทศสมัยโบราณ คืออินเดียตอนเหนือ เมื่อถึงฤดูฝนพื้นที่ย่อมเป็นโคลนเลนเลนทั่วไป ไม่สะดวกแก่การเดินทาง คราวหนึ่งมีพระผู้ที่เรียกว่า ฉัพพัคคีย์ คือเป็นกลุ่ม ๖ รูปด้วยกันไม่รู้จักกาล เทียวไปทุกฤดูกาล ไม่หยุดพักเลย แม้ในฤดูฝนก็ยังเดินทางเที่ยวเหยียบย่ำข้าวกล้า หลัاربة็ด และสัตว์เล็ก ๆ ตาย คนทั้งหลายพากันติเตียนว่า ในฤดูฝนแม้พวกเดียรถีย์แลบริพาชกเขายังหยุด ที่สุดจนนกก็ยังรู้จักทำรังบนยอดไม้เพื่อหลบฝน แต่พระสมณศากยบุตรทำไมจึงยังเที่ยวอยู่ทั้ง ๓ ฤดู เหยียบย่ำข้าวกล้า และต้นไม้ที่เป็นของเป็นอยู่และทำให้สัตว์ตายเป็นอันมาก



เมื่อพระพุทธองค์ทรงทราบเรื่อง ขณะนั้นพระองค์ประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน เมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ จึงรับสั่งให้พระสงฆ์ประชุมพร้อมกันตรัสถามจนได้ความเป็นจริงแล้ว จึงได้วางระเบียบให้พระภิกษุเข้าอยู่ประจำที่แห่งเดียว ในฤดูฝนตลอดระยะเวลา ๓ เดือน เรียกว่า จำพรรษา ด้วยเหตุนี้ภิกษุสงฆ์ที่อธิษฐานเข้าพรรษาแล้วจะไปค้างแรมที่อื่นนอกเหนือจากอาวาสหรือที่อยู่ของตนไม่ได้ แม้แต่คืนเดียว หากไปแล้วไม่สามารถกลับมาในเวลาที่กำหนด คือก่อนรุ่งสว่างถือว่าพระภิกษุรูปนั้นขาดพรรษา



## วันเข้าพรรษาในประเทศไทย



ตามประวัติศาสตร์ พุทธศาสนิกชนชาวไทยได้เริ่มบำเพ็ญกุศลเนื่องในเทศกาลเข้าพรรษานี้ ตั้งแต่กรุงสุโขทัยเป็นราชธานีดังที่ปรากฏในหลักศิลาจารึกว่า “พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองสุโขทัย ทั้งชาวแม่ชาวเจ้า ทั้งท่วยบ่าว ท่วยนาง ลูกเจ้าลูกขุนทั้งลั้นทั้งหลาย ทั้งหญิงทั้งชาย ผูกท่วย มีศรัทธา ในพุทธศาสนา มักทรงศีล เมื่อพรรษาทุกคน”

และมีหลักฐานปรากฏอยู่ในหนังสือ เรื่อง “นางนพมาศหรือตำรับตำราศรีจุฬาลักษณ์” พอสรรูปสาระสำคัญได้ ดังนี้

เมื่อถึงวันกลางเดือน ๘ ซึ่งเป็นวันเข้าพรรษาจะมีการสักการบูชาเป็นพระราชพิธีใหญ่ พระภิกษุสงฆ์จะอยู่จำพรรษาตลอดเวลา ๓ เดือนทั่วไปทุกวัด ฝ่ายพวกพราหมณ์ก็จะบำเพ็ญพรต สมาทานศีลบูชาไฟตามลัทธิของตน

ส่วนพุทธศาสนิกชนชาวสุโขทัย นับแต่พระมหากษัตริย์ ลงมาถึงประชาชน ชาวบ้านทั่วไปต่างประกอบบุญการกุศล ทั่วหน้ากัน เป็นต้นว่า มีการถวายสังฆทาน ถวายผ้าจําพรรษา ถวายผ้าอาบน้ำฝน ถวายสลากภัต ถวายเทียนพรรษา สมาทานอุโบสถศีล ละเว้นอบายมุขและฟังธรรมเทศนา ทุกวันพระมิได้ขาด ประชาชนก็ประกอบอาชีพการงานของตน สมกับฐานะสติปัญญาด้วยการอาศัยหลักธรรมคำสอนทาง พระพุทธศาสนา ประชาชนจึงอยู่ดีมีสุขโดยทั่วหน้า



### การปฏิบัติตนในวันเข้าพรรษา

ในวันนี้หรือก่อนวันนี้หนึ่งวัน พุทธศาสนิกชนมักจะจัดเครื่องสักการะ เช่น ดอกไม้ รูปเทียน เครื่องใช้ เช่น สนูป ยาตีฟัน เป็นต้น มาถวายพระภิกษุสามเณรที่ตนเคารพนับถือ



ที่สำคัญคือ มีประเพณีหล่อเทียนขนาดใหญ่เพื่อให้จุดบูชาพระประธานในโบสถ์อยู่ได้ตลอด ๓ เดือน มีการประกวดเทียนพรรษา โดยจัดเป็นขบวนแห่ทั้งทางบกและทางน้ำ

แม้การเข้าพรรษาจะเป็นเรื่องของภิกษุ แต่พุทธศาสนิกชนก็ถือเป็นโอกาสที่จะได้ทำบุญรักษาศีลและชำระจิตใจให้ผ่องใส ก่อนวันเข้าพรรษาวชาบ้านก็จะไปช่วยพระทำความสะอาดเสนาสนะ ซ่อมแซมกุฏิวิหาร และอื่น ๆ พอถึงวันเข้าพรรษาก็จะไปร่วมทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์ ฟังธรรม และรักษาอุโบสถศีลกันที่วัด บางคนอาจตั้งใจงดเว้นอบายมุขต่าง ๆ เป็นกรณีพิเศษ เช่น งดเสพสุรา งดฆ่าสัตว์ เป็นต้น ตลอด ๓ เดือน

อนึ่ง บิดามารดามักจะจัดพิธีอุปสมบทให้บุตรหลานของตน โดยถือกันว่าการเข้าบวชเรียนและอยู่จำพรรษาในระหว่างนี้จะได้รับอานิสงส์อย่างสูง

สำหรับการปฏิบัติอื่น ๆ ก็จะมีการถวายผ้าอาบน้ำฝน การอธิษฐานตนว่าจะประพฤติปฏิบัติให้อยู่ในกรอบของศีลห้า ศีลแปด ฟังเทศน์ ฟังธรรมตามระยะเวลาที่กำหนดโดยเคร่งครัดตามกำลังศรัทธา และขีดความสามารถของตน



## พิธีกรรมวันออกพรรษา



วันออกพรรษา คือ วันสุดท้ายในการจำพรรษาของพระภิกษุสงฆ์หรือวันที่สิ้นสุดระยะเวลาการจำพรรษาของพระภิกษุตามวินัยบัญญัติ โดยพระวินัยบัญญัติให้พระภิกษุต้องอยู่ประจำที่หรืออยู่ในวัดแห่งเดียวตลอดระยะเวลา ๓ เดือน ในช่วงฤดูฝนซึ่งตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ (หรือขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ในกรณีเข้าพรรษาหลัง) ของทุกปี

### ประวัติความเป็นมาของวันออกพรรษา

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงประทับจำพรรษาอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหารกรุงสาวัตถีนั้น มีพระภิกษุกกลุ่มหนึ่งแยกย้ายกันจำพรรษาอยู่ตามอารามรอบ ๆ นคร พระภิกษุเหล่านั้นเกรงจะเกิดการขัดแย้งทะเลาะวิวาทกันจนอยู่ไม่เป็นสุขตลอดพรรษา จึงได้ตั้งกติกากว่าจะไม่พูดจากัน (มุควัตร) เมื่อถึงวันออกพรรษา พระภิกษุเหล่านั้นก็พากันไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าที่พระเชตวันมหาวิหารกราบทูลเรื่องทั้งหมดให้ทรงทราบ พระพุทธเจ้าจึงทรงดำนิว่าอยู่กันเหมือนฝูงปลาคู่สัตว์ แล้วทรงมีพระบรมพุทธานุญาตให้พระภิกษุกระทำการปวารณาต่อกันว่า

“อนุชานามิ ภิกขะเว วัสสัง วุตถานัง ภิกขุณัง ตีหิ ฐาเนหิ

ปะวาเรตุง ทิฏฐะเนะ वा सुतेने वा परिสังกายะ वा...”

แปลว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายผู้จำพรรษาแล้วปวารณากันในสามลักษณะ คือด้วยการเห็นก็ดี ด้วยการได้ยินก็ดี ด้วยการสงสัยก็ดี”

### ความสำคัญของวันออกพรรษา

๑. พระสงฆ์ได้รับพระบรมพุทธานุญาตให้จาริกไปค้างแรมที่อื่นได้
๒. เมื่อออกพรรษาแล้วพระสงฆ์จะได้นำความรู้จากหลักธรรมและประสบการณ์ที่ได้รับระหว่างพรรษาไปเผยแพร่แก่ประชาชน
๓. ในวันออกพรรษา พระสงฆ์ได้ทำปวารณา เปิดโอกาสให้เพื่อนภิกษุว่ากล่าวตักเตือนเรื่องความประพฤติของตนเพื่อให้เกิดความบริสุทธิ์ ความเคารพนับถือ และความสามัคคีกันระหว่างสมาชิกของสงฆ์
๔. พุทธศาสนิกชนได้นำแบบอย่างไปทำปวารณาเปิดโอกาสให้ผู้อื่นว่ากล่าวตักเตือนตนเองเพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาตนและสร้างสรรค์สังคมต่อไป

## การถือปฏิบัติวันออกพรรษาในประเทศไทย

วันออกพรรษานี้ เป็นวันปวารณาของพระสงฆ์ โดยตรงที่จะต้องประชุมกันทำปวารณากรรมแทนอุโบสถกรรม สำหรับพุทธศาสนิกชนฝ่ายคฤหัสถ์ก็ถือว่าเป็นวันพระสำคัญ มักนิยมไปทำบุญทำทานรักษาศีลและฟังธรรมเป็นกรณีพิเศษ นอกจากนี้ยังมีประเพณีเนื่องด้วยวันออกพรรษาอีกอย่างหนึ่ง เรียกว่า “ประเพณีตักบาตรเทโว”



คำว่า “ตักบาตรเทโว” มาจากคำเต็มว่า “ตักบาตรเทโวโรหณะ” คือการตักบาตรเนื่องในโอกาสที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งคัมภีร์อรุทธกถาธรรมบทบันทึกไว้ว่า เมื่อพระพุทธเจ้าแสดงยมกปาฏิหาริย์ (ปาฏิหาริย์เป็นคู่ ๆ) ที่ต้นมะม่วง ใกล้เคียงเมืองสาวัตถีแล้ว ก็เสด็จขึ้นไปจำพรรษาที่ ๗ บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เพื่อเทศนาพระอภิธรรมโปรดพุทธมารดาเป็นเวลา ๓ เดือน ครั้นออกพรรษาแล้ว พระพุทธเจ้าจึงเสด็จลงสู่มนุษยโลกทางบันไดพาดลงใกล้เมืองสังกัสสะ

สำหรับพิธีตักบาตรเทโวโรหณะ ที่นิยมกันทั่วไปในปัจจุบันนี้ นิยมจัดทำขึ้นในวัด และถือเป็นหน้าที่ของทางวัดนั้น ๆ และทายก ทายิการ่วมกันจัด โดยมีวิธีการปฏิบัติดังต่อไปนี้

๑. ก่อนถึงวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ซึ่งเป็นกำหนดวันทำบุญตักบาตรทางวัดจะจัดให้ทีมงานทำบุญตักบาตรเทโวโรหณะ โดยสิ่งที่ต้องเตรียม คือ

ก) รถทรงพระพุทธรูป หรือคานหามพระพุทธรูป เพื่อชักหรือหามนำหน้าพระสงฆ์ ในการรับบาตร มีที่ตั้งพระพุทธรูปทรงกลางประทับรถหรือคานหามด้วยราชวัติ ฉัตร ธงโดยรอบ พอสมควร มีที่ตั้งบาตรสำหรับรับบิณฑบาตตรงหน้าพระพุทธรูป ส่วนตัวรถหรือคานหามก็ประดับประดาให้งดงามได้ตามกำลังและศรัทธา สามารถใช้อูบาสกเป็นผู้เชิญพระพุทธรูปก็ได้ และมีผู้ถือบาตรตามสำหรับบิณฑบาต

ข) พระพุทธรูปยืน ๑ องค์ จะเป็นขนาดเล็กหรือใหญ่ก็ได้ ถ้าได้พระปางอุ้มบาตร ถือว่าเหมาะกับเหตุการณ์ที่สุด แต่ถ้าไม่มีพระปางอุ้มบาตร สามารถใช้พระปางห้ามญาติ ปางห้ามสมุทร ปางรำพึง ปางถวายเนตร หรือปางลีลา ปางใดก็ได้ เพียงแต่ขอให้พระพุทธรูปยืนเท่านั้น ทั้งนี้ไว้สำหรับเชิญขึ้นประดิษฐานบนรถทรงหรือคานหาม แล้วชักหรือหามนำขบวนรับบาตรเทโวโรหณะ โดยพระพุทธรูปนี้เป็นองค์แทนสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ค) เตรียมสถานที่ให้ทายก ทายิกาตั้งเครื่องใส่บาตร โดยจะจัดลานวัดหรือบริเวณรอบ ๆ อุโบสถ เป็นที่กลางแจ้ง จัดให้ตั้งเป็นแถวเรียงรายติดต่อกันไปเป็นลำดับ ๆ ถ้าทายก ทายิกาไม่มากนัก ก็จัดแถวเดียวให้หนึ่งใส่อยู่ด้านเดียวกันทั้งหมด แต่ถ้ามากก็ให้จัดเป็น ๒ แถว โดยนั่งหันหน้าเข้าหากัน เว้นช่องกลางระหว่างแถวทั้ง ๒ ไว้สำหรับพระเดินรับบิณฑบาตพอสมควรก็ได้



ฅ) แจ้งกำหนดการต่าง ๆ ให้ทายก ทายิกา ทราบล่วงหน้าก่อนว่าจะกำหนดให้ทำบุญตักบาตรพร้อมกัน เวลาใด ซึ่งวัดบางแห่งจัดให้มีพระธรรมเทศนา อนุโมทนาทาน หลังจากพระรับบาตรและฉันเสร็จแล้ว ๑ กัณฑ์ด้วย และวัด บางแห่งทายก ทายิกามีศรัทธาแรงกล้าก็จะขอให้ทางวัดจัดให้มี เทศน์ปฐกาวลีศนาในตอนบ่ายอีก ๑ กัณฑ์ แต่อย่างไรก็ตาม สิ่งที่สำคัญคือ ต่อจากทำบุญตักบาตรนี้แล้วจะมีพิธีอะไรต่อไป ก็ต้องแจ้งกำหนดให้ทราบทั่วกันก่อนวันงาน



๒. สำหรับทายก ทายิกาผู้ศรัทธาจะทำบุญตักบาตรเทโวโรหณะ เมื่อทราบกำหนดจาก ทางวัดแล้ว จะต้องตระเตรียมและดำเนินการ ดังนี้

ก) เตรียมภัตตาหารสำหรับใส่บาตรตามศรัทธาของใส่บาตรนอกจากข้าว เครื่องคาวหวาน จัดเป็นห่อสำหรับใส่บาตรพระรูปหนึ่ง ๆ ตามธรรมเนียม แล้วยังมีสิ่งหนึ่งซึ่งถือเป็นประเพณี จะขาดเสียมิได้ในงานทำบุญตักบาตรเทโวโรหณะ นั่นคือ ข้าวต้มลูกโยน เพราะถือกันว่าเป็นสัญลักษณ์ ของงานนี้โดยเฉพาะ จึงจำเป็นต้องเตรียมของสิ่งนี้ไว้ใส่บาตรด้วย

ข) เมื่อถึงกำหนดวันตักบาตรเทโวโรหณะ ก็นำเครื่องใส่บาตรทั้งหมดไปตั้งวาง ยังสถานที่ที่ทางวัดจัดเตรียมให้ รอจนขบวนพระมาถึงตรงหน้าตนจึงใส่บาตร โดยให้ใส่ตั้งแต่ พระพุทธรูปในรถ หรือคานหามที่นำหน้าพระสงฆ์ไปเป็นลำดับ จนหมดพระสงฆ์ที่รับบิณฑบาตหรือ หมดของที่เตรียมมา

ค) เมื่อใส่บาตรแล้วก็ป็นอันเสร็จพิธี แต่ถ้าทางวัดจัดให้มีเทศน์ด้วย และพุทธบริษัท ผู้ศรัทธาจะฟังธรรมต่อ ก็ให้รออยู่ที่วัดจนถึงเวลาเทศน์หรือจะกลับบ้านก่อน แล้วมาฟังเทศน์เมื่อถึง เวลาเทศน์ก็ได้ตามแต่อัธยาศัย

การร่วมพิธีทำบุญตักบาตรเทโวโรหณะนี้ พุทธศาสนิกชนจะได้พร้อมใจกันทำบุญกุศล ต่าง ๆ ตามคติประเพณีที่เคยประพฤติปฏิบัติสืบ ๆ กันมาแต่โบราณกาล ซึ่งนอกจากจะได้บุญกุศล จากการทำบุญแล้ว ยังก่อให้เกิดความสามัคคีภายในชุมชน เพราะคนทั้งหลายเหล่านั้นย่อมจะมาร่วมแรงร่วมใจกันจัดการ เตรียมงาน และดำเนินพิธีตักบาตรเทโวโรหณะให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี

## หลักธรรมที่ควรปฏิบัติ

ในเทศกาลออกพรรษานี้ มีหลักธรรมสำคัญที่ควรนำไปปฏิบัติ คือ ปวารณา ได้แก่ การเปิดโอกาสให้ผู้อื่นว่ากล่าวตักเตือนตนเองได้ ในการปวารณานี้อาจแบ่งบุคคลออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ

๑. ผู้ว่ากล่าวตักเตือน จะต้องเป็นผู้มีเมตตา प्रารณาคือต่อผู้ที่ตนว่ากล่าวตักเตือน เรียกว่า มีเมตตาทางกาย ทางวาจา และทางใจพร้อมมูล



๒. ผู้ถูกกล่าวหาตัวตกเดือน ต้องมีใจกว้าง มองเห็นความปรารถนาดีของผู้ตกเดือน ดีใจ มีผู้มาบอกขุมทรัพย์ให้

การปวารณานี้ จึงเป็นคุณธรรมสร้างความสมัครสมานสามัคคีและดำรงความบริสุทธิ์หมดจดไว้ในสังคมพระสงฆ์ การปวารณาแม้จะเป็นสังฆกรรมของสงฆ์ ก็อาจนำมาประยุกต์ใช้กับสังคมชาวบ้านได้ด้วย เช่น การปวารณากันระหว่างสมาชิกในครอบครัว ในสถานศึกษา ในสถานที่ทำงาน พนักงานในห้างร้าน บริษัท และหน่วยราชการ เป็นต้น

### กิจกรรมต่าง ๆ ที่ควรปฏิบัติในวันออกพรรษา

๑. ทำบุญตักบาตรอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติผู้ล่วงลับ
๒. ไปวัดเพื่อปฏิบัติธรรม ฟังพระธรรมเทศนา
๓. ร่วมกุศลธรรม “ตักบาตรเทโว”
๔. ปิดกวาดบ้านเรือนให้สะอาด ประดับธงชาติตามอาคารบ้านเรือนและสถานที่ราชการ และประดับธงชาติและธงธรรมจักรตามวัดและสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา
๕. ตามสถานที่ราชการ สถานที่ศึกษาและที่วัด ควรจัดให้มีนิทรรศการ การบรรยาย หรือบรรยายธรรมเกี่ยวกับวันออกพรรษา ฯลฯ เพื่อให้ความรู้แก่ประชาชนและผู้สนใจทั่วไป

## ประเพณีการถวายผ้าอาบน้ำฝน

ผ้าอาบน้ำฝน คือ ผ้าที่พระภิกษุใช้นุ่งอาบน้ำ สือนุโลมตามสี่จีวร ขนาดยาว ๔ ศอก ๑ กระเบียด กว้าง ๑ ศอก ๑ คืบ ๑ กระเบียด ๒ อนุกระเบียด ตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๗ ถึงกลางเดือน ๘ เป็นเวลาที่พระภิกษุสงฆ์แสวงหาผ้าอาบน้ำฝน

### มูลเหตุที่มีการถวายผ้าอาบน้ำฝน

สมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์ใช้ผ้า ๓ ผืนเท่านั้น คือ ผ้านุ่ง (อันตรวาสก) ผ้าห่ม (อุตตราสงค์) และผ้าสังฆาฏิ (ผ้าคลุมชั้นนอก) ซึ่งรวมเรียกว่า “ไตรจีวร” ยังหาได้ อนุญาตให้ใช้ผ้าอาบน้ำฝนไม่ เมื่อเวลาพระภิกษุจะอาบน้ำไม่มีผ้าผลัดนุ่งอาบ จึงเปลือยกายอาบน้ำ นางวิสาขาหมากุลาภิกาทราบเรื่องเข้า จึงกราบทูลขอให้พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระสงฆ์มีผ้าอาบน้ำฝนได้

### พิธีถวายผ้าอาบน้ำฝน

#### คำถวายผ้าอาบน้ำฝน

อิมาณี, มะยัง, ภันเต, วัสสิ กะสาฎิกานี, สะปะริวารานี, ภิกขุสังฆัสสะ โอลเณชะยามะ, สาธุ โน ภันเต, ภิกขุสังโฆ, อิมาณี, วัสสิกะสาฎิกานี, สะปะริวารานี, ประภูคัคคินหาตุ, อัมหากัง, ทีฆะรัตตัง, หิตายะ, สุขายะ.

#### คำแปล

ข้าแต่พระภิกษุสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย ผ้าอาบน้ำฝนกับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับผ้าอาบน้ำฝนกับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ลิ่นกาลนาน เทอญฯ

#### การถวายผ้าอาบน้ำฝน

๑. เมื่อถึงวันกำหนด ทายก ทายิกามาประชุมพร้อมกันที่อุโบสถ
๒. เมื่อพระแสดงธรรมเสร็จแล้ว ให้ตั้งนะโม ๓ จบ
๓. ขณะนั้นพระสงฆ์ทั้งหมดจะประนมมือ
๔. เมื่อประเคนผ้าเสร็จแล้วจะกล่าวคำอนุโมทนา

ประเพณีถวายผ้าอาบน้ำฝน เป็นประเพณีมาตั้งแต่โบราณกาล ในครั้งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ได้ตรัสให้พระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายแสวงหาผ้าอาบน้ำฝนตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๗ ไปจนถึงขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ ทรงอนุญาตและนุ่งห่มได้ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ไป และห้ามมิให้พระภิกษุสงฆ์แสวงหาผ้านุ่งห่มเลยไปจากทรงอนุญาตไว้อนุโมทนา



## ประเพณีตักบาตรเทโว



งานประเพณีตักบาตรเทโว มีปรากฏอยู่ในพุทธตำนานเรื่อง “วันเทโวโรหนสูตร” เทโวโรหนะ หมายถึง การเสด็จลงจากเทวโลก (สวรรค์) ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในพุทธตำนานกล่าวถึงเมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ได้เสด็จไปประกาศพระศาสนาทั่วแคว้นชมพูทวีป ทรงเทศนาโปรดพระพุทธบิดา พระนางยโสธราพิมพา และพระราหุลพระราชกุมาร ตลอดจนพระประยูรญาติและทรงรำลึกถึงพระนางสิริมหามายา พระพุทธมารดาซึ่งสิ้นพระชนม์แล้ว จึงทรงดำริที่จะสนองพระคุณพระพุทธมารดา พระพุทธองค์จึงเสด็จขึ้นไปจำพรรษาบนสรวงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เทศนาพระอภิธรรมปิฎกโปรดพระพุทธมารดาตลอดพรรษา (๓ เดือน)

จนพระพุทธมารดาบรรลุนิรมรรค อริยผลเป็นพระอรหันตภูมิ ครั้นถึงวันปวารณาออกพรรษา วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ พระพุทธองค์จึงเสด็จลงสู่มนุษยโลก ทางบันไดทิพย์ทั้ง ๓ คือ บันไดเงิน บันไดทอง บันไดแก้ว จากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์สู่โลกมนุษย์



จากพุทธตำนานดังกล่าว ชาวพุทธจึงยึดถือเอาวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ของทุกปี เป็นวันคล้ายวันที่พระพุทธองค์เสด็จจากเทวโลกสู่โลกมนุษย์ หรือ “วันพระเจ้าเปิดโลก” และได้จัดประเพณี “ตักบาตรเทโว” ขึ้นเป็นประจำทุกปี

## ประเพณีสลากภัต

ประเพณีสลากภัต เป็นประเพณีทำบุญที่คนในปัจจุบันไม่ค่อยรู้จักกันดีนัก เพราะมีใช้ประเพณีใหญ่โตแบบตรุษหรือสารท มักจะทำตามบ้านที่นิยมเลี้ยงมโหสถ หรือมีสิ่งของพอที่จะรวบรวมมาถวายพระหรือเข้าสลากภัตได้ก็จะมีพิธีนี้ขึ้น ในทางภาคเหนือจะเรียกพิธีนี้ว่า “ทานกัวยสลาก” คำว่า “กัวย” แปลว่า “ตะกร้า” หรือ “ชะลอม”



**สลากภัต** หมายถึง อาหารที่ทายกถวายพระตามสลาก นับเข้าเป็นเครื่องสังฆทาน ในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงอนุญาตไว้ในคำสอนนิตยสัฎฐีว่าเป็นอดิเรกแลกส่วนหนึ่งถวายได้ไม่จำกัดกาล สุดแต่ศรัทธา สำหรับในปัจจุบันนิยมทำในฤดูที่มีผลไม้อุดมสมบูรณ์ ในระหว่างเดือน ๖ จนถึงเดือน ๘ เมื่อวัดใดจะจัดให้มีการถวายสลากภัต ทายกผู้เป็นหัวหน้าก็จะกำหนดวัน และหาเจ้าภาพด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น ทำใบปิดใบปิดไว้ หรือไปประกาศป่าวร้องหาเจ้าภาพร่วม ผู้ใดต้องการเป็นเจ้าภาพก็แจ้งชื่อไว้ ครั้นถึงวันกำหนดผู้เป็นเจ้าภาพก็จะมีการเตรียมสำหรับกับข้าวและเครื่องไทยทานตามกำลังของตน เช่น หมาก เมี่ยง บุหรี่ ไม้ขีดไฟ หอม กระเทียม สบู่ แปรงสีฟัน ข้าวสาร น้ำตาล และน้ำอ้อย เป็นต้น ต่างก็จะนำมารวมกันไว้ในบริเวณวัด



จากนั้นทายกผู้เป็นหัวหน้า ก็จะนำเบอร์มาติดที่สำหรับกับข้าวของเจ้าภาพแต่ละราย แล้วเขียนเบอร์หมายเลขให้พระจับ พระจับได้เบอร์อะไรของเจ้าภาพคนใด ก็ไปฉันทสำหรับกับข้าวที่เจ้าภาพนำมา ส่วนใหญ่ของที่เตรียมไว้จะพอดีระหว่างเจ้าภาพและพระที่นิมนต์มา

ข้อสำคัญในการทำบุญสลากภัตก็คือ เป็นการถวายทานแบบไม่เจาะจงตัวผู้รับ เมื่อพระองค์ได้จับได้เบอร์ของเจ้าภาพ เจ้าภาพไม่ควรแสดงความยินดียินร้ายในผู้รับ ก่อนที่จะมีการเส่นสลาก (จับสลาก) ก็จะมีการฟังเทศน์อย่างน้อย ๑ กัณฑ์ ต่อจากนั้นก็จะมีการยกของประเคนตามสลาก เมื่อพระฉันเสร็จแล้วก็จะอนุโมทนาและให้พร เจ้าภาพก็กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้กับญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว





## ประเพณีทอดกฐิน

ประเพณีการทอดกฐิน ในแต่ละปีกำหนดให้มีการจัดทอดกฐินขึ้นภายใน ๑ เดือน หลังประเพณีออกพรรษา โดยวัดที่จะสามารถรับกฐินได้ ต้องมีพระภิกษุจำพรรษาโดยไม่ขาดพรรษาเลย ไม่น้อยกว่า ๕ รูป และแต่ละวัดสามารถรับกฐินได้ปีละ ๑ ครั้ง การทอดกฐินเป็นกาลทานตามพระวินัยกำหนดกาลไว้ คือ ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ผู้มีจิตศรัทธาเลื่อมใสใครจะทอดกฐิน ก็ให้ทอดได้ในระหว่างระยะเวลานี้ จะทอดก่อนหรือทอดหลังกำหนดนี้ก็ไม่เป็นการทอดกฐิน



## กฐินแปลว่าอะไร

คำว่า กฐิน แปลว่า ไม้สะดึง คือกรอบไม้ชนิดหนึ่งสำหรับชิงผ้าให้ตึง สะดวกแก่การเย็บ ในสมัยโบราณเย็บผ้าต้องเอาไม้สะดึงมาชิงผ้าให้ตึงเสียก่อนแล้วจึงเย็บเพราะช่างยังไม่มีควมชำนาญเหมือนสมัยปัจจุบันนี้ และเครื่องมือในการเย็บก็ยังไม่เพียงพอเหมือนจักรเย็บผ้า ในปัจจุบันการทำจีวรในสมัยโบราณจะเป็นผ้ากฐินหรือแม้แต่จีวรอันมิใช่ผ้ากฐิน ถ้าภิกษุทำเอง ก็จัดเป็นงานเอิกเกริกทีเดียว เช่นตำนานกล่าวไว้ว่า การเย็บจีวรนั้น พระเถรานุเถระต่างมาช่วยกัน เป็นต้นว่า พระสารีบุตร พระมหาโมคคัลลานะ พระมหากัสสปะ แม้สมเด็จพระบรมศาสดาก็เสด็จลงมาช่วย ภิกษุสามเณรอื่น ๆ ก็ช่วยชวนช่วยในการเย็บจีวร อุบาสกอุบาสิกาที่จัดหาผ้าดีม เป็นต้น มาถวาย พระภิกษุสงฆ์ มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นประธาน โดยนัยนี้ การเย็บจีวรแม้โดยธรรมดา ก็เป็นการต้องช่วยกันทำหลายผู้หลายองค์ (ไม่เหมือนในปัจจุบัน ซึ่งมีจีวรสำเร็จรูปแล้ว)

## ผู้ประสงค์จะทอดกฐินจะได้อย่างไร





พุทธศาสนิกชนทั่วไป ย่อมถือกันว่า การทำบุญทอดกฐินเป็นกุศลแรง เพราะเป็นกาลทานทำได้เพียงปีละ ๑ ครั้ง และต้องทำในกำหนดเวลาที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ ดังนั้น ถ้ามีความเลื่อมใสใคร่จะทอดกฐินบ้างแล้ว ฟังปฏิบัติดังต่อไปนี้

**จองกฐิน** จะจองกฐิน ณ วัดใด เมื่อเข้าพรรษาแล้ว ไปมนัสการเจ้าอาวาสวัดนั้นกราบเรียนแก่ท่านว่าตนมีความประสงค์จะขอทอดกฐินเขียนหนังสือปิดประกาศไว้ ณ วัดนั้นเพื่อให้รู้ทั่ว ๆ กัน การที่ต้องไปจองแต่เนิ่น ๆ ก็เพื่อให้ได้ทอดวัดที่ตนต้องการ หากมีเช่นนั้นอาจมีผู้อื่นไปจองก่อน สำหรับวัดราษฎร์ ซึ่งราษฎรมีสิทธิจองได้ทุกวัด แต่ถ้าวัดนั้นเป็นวัดพระอารามหลวง มีธรรมเนียมว่าต้องได้รับกฐินหลวงแล้ว ทายกนั้น ครั้นกราบเรียนเจ้าอาวาสท่านแล้ว ต้องทำหนังสือยื่นต่อฝ่ายพิธี กองศาสนูปถัมภ์ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ขอเป็นกฐินพระราชทาน ครั้นคำอนุญาตตกไปถึงแล้ว จึงจะจองได้



**เตรียมการ** ครั้นจองกฐินเรียบร้อยแล้ว เมื่อออกพรรษาแล้ว จะทอดกฐินในวันใดก็กำหนดให้แน่นอน แล้วกราบเรียนให้เจ้าอาวาสวัดนั้นทราบวันกำหนดนั้น ถ้าเป็นอย่างชนบทเจ้าอาวาสวัดก็บอกติดต่อกับชาวบ้านว่าวันนั้นวันนี้เป็นวันทอดกฐิน ให้ร่วมแรงร่วมใจกันจัดหาอาหารไว้เลี้ยงพระและเลี้ยงผู้มาในการทอดกฐิน

**ครั้นกำหนดวันทอดกฐินแล้ว** เตรียมจัดหาเครื่องผ้ากฐิน คือ ไตรจีวร พร้อมทั้งเครื่องบริวารอื่น ๆ ตามแต่มีศรัทธามากน้อย (ถ้าจัดเต็มที่มีกม ๓ ไตร คือ องค์กรอง ๑ ไตร คู่สวดองค์ละ ๑ ไตร)

**วันงาน** พิธีทอดกฐินเป็นบุญใหญ่ดังกล่าวมาแล้ว ดังนั้น โดยมากจัดงานเป็น ๒ วัน วันต้นตั้งองค์พระกฐินที่บ้านของเจ้าภาพก็ได้ จะไปตั้งที่วัดก็ได้ กลางคืนมีการมหรสพ ญาติพี่น้องและมิตรสหายก็จะมาร่วมอนุโมทนา รุ่งขึ้นเป็นวันทอด ถ้าไปทางบกก็มีแห่ทางขบวนรถหรือเดินขบวนกันไป มีแตรวงหรืออื่น ๆ เป็นการครึกครื้น ถ้าไปทางเรือก็มีแห่ขบวนเรือโดยมากมักแห่ไปตอนเช้า และเลี้ยงพระเพล การทอดกฐิน จะทอดในตอนเช้านั้นก็ได้ ทอดเพลแล้วก็ได้สุดแต่สะดวก การเลี้ยงพระ ในชนบทชาวบ้านจัดภัตตาหารเลี้ยงด้วย เจ้าของงานกฐินก็จัดไปด้วยแล้วแต่ละท้องถิ่น



**อนึ่ง** ถ้าตั้งองค์กฐินในวัดที่จะทอดนั้น เช่น ในชนบทตอนเย็น ก็แห่องค์พระกฐินไปตั้งที่วัด กลางคืนมีการฉลอง รุ่งขึ้นเลี้ยงพระเช้าแล้ว ทอดกฐิน ถวายภัตตาหารเพล

**การถวายผ้ากฐิน** การถวายผ้ากฐินนั้น คือ เมื่อพระสงฆ์ประชุมพร้อมกันแล้ว เจ้าภาพอุ้มผ้ากฐินนั่งหันหน้าตรงต่อพระประธาน ตั้งนะโม ๓ จบ แล้วหันหน้ามาทางพระสงฆ์ กล่าวคำถวายผ้ากฐิน ๓ จบ ถ้าเป็นกฐินสามัคคี ก็นำด้ายสายสิญจน์โยงผ้ากฐินให้จับได้ทั่วถึงกันแล้วหัวหน้านำว่า คำถวาย ครั้นจบแล้ว พระสงฆ์รับว่า สาธุ เจ้าภาพก็ประเคนผ้าไตรกฐินแก่ภิกษุผู้ละระ และประเคนเครื่องบริวารอื่น ๆ พระสงฆ์ทำพิธีมอบผ้าให้แก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งซึ่งเป็นพระเถระมีจีวรเก่า รัฐธรรมวินัย เสร็จแล้ว พระสงฆ์อนุโมทนา เจ้าภาพกรวดน้ำรับพร เป็นอันเสร็จพิธีการทอดกฐินเพียงนี้

## พิธีกรานกฐิน

พิธีกรานกฐินเป็นพิธีฝ่ายภิกษุสงฆ์โดยเฉพาะคือ ภิกษุผู้ได้รับมอบผ้ากฐินนั้นนำผ้ากฐินไปทำเป็นไตรจีวร ผืนใดผืนหนึ่ง เย็บ ย้อม แห้ง เรียบร้อยดีแล้ว เคาะระฆังประชุมกันในอุโบสถ ภิกษุผู้รับผ้ากฐิน ถอนผ้าเก่าอธิษฐานผ้าใหม่ที่ได้รับนั้นเข้าชุดเป็นไตรจีวร เสร็จแล้ว ภิกษุรูปหนึ่งขึ้นสู่ธรรมาสน์แสดงพระธรรมเทศนา เรื่องประวัติ กฐินและอานิสงส์ครั้นแล้วภิกษุผู้รับผ้ากฐิน นั่งคุกเข่า ตั้งนะโม ๓ จบ แล้วเปล่งวาจาในท่ามกลางชุมนุมนั้น ตามลักษณะผ้าที่กราน ดังนี้



**ถ้าเป็นผ้าสังฆาฏิ** เปล่งวาจากรานกฐินว่า “อิมาย สังฆาฏิยา กจิณฺ อุตถรามิ” แปลว่า ข้าพเจ้ากรานกฐินด้วยผ้าสังฆาฏินี้ (ในเวลาว่านั้นไม่ต้องว่าคำแปลนี้) ๓ จบ

**ถ้าเป็นผ้าอุตราสงค์** เปล่งวาจากรานกฐินว่า “อิมินา อุตราสฺสเคน กจิณฺ อุตถรามิ” แปลว่าข้าพเจ้ากรานกฐิน ด้วยผ้าอุตราสงค์นี้ ๓ จบ

**ถ้าเป็นผ้าอันตราสก** (สบง) เปล่งวาจากรานกฐินว่า “อิมินา อนฺตราสเกน กจิณฺ อุตถรามิ” แปลว่าข้าพเจ้ากรานกฐิน ด้วยผ้าอันตราสกนี้ ๓ จบ

ลำดับนั้น สงฆ์นั่งคุกเข่าพร้อมกันแล้วกราบพระ ๓ หน เสร็จแล้ว ตั้งนะโมพร้อมกัน ๓ จบ แล้วท่านผู้ได้รับผ้ากฐินหันหน้ามายังกลุ่มภิกษุสงฆ์ กล่าวคำอนุโมทนาประกาศ ดังนี้

“อิตถะตัง อวฺสุโส สัณฺหัสสะ กะจฺจึนัง ฐัมมิโก กะจฺจึนฺตลาโร อนุโมทามิ” ๓ จบ (แปลว่า อวฺสุโส! กฐินสงฆ์กรานแล้ว การกรานกฐินเป็นธรรม ข้าพเจ้าขออนุโมทนา)

คำว่า อวฺสุโส นั้น ถ้ามีภิกษุอื่นซึ่งมีพรรษามากกว่าภิกษุผู้ครองกฐินแม้เพียงรูปเดียวก็ตาม ให้เปลี่ยนเป็น ภนฺเต

ต่อนั้น สงฆ์ทั้งปวงรับว่า สาธุ พร้อมกันแล้วให้ภิกษุทั้งปวง อนุโมทนาเรียงองค์กันไป ทีละรูป ๆ ว่า “อิตถะตัง ภันเต สัณฺหัสสะ กะจฺจึนัง ฐัมมิโก กะจฺจึนฺตลาโร อนุโมทามิ” ๓ จบ

สงฆ์ทั้งปวง รับว่า สาธุ ทำตั้งนี้จนหมดภิกษุผู้ประชุมอนุโมทนา (ถ้าผู้อนุโมทนา มีพรรษาแก่กว่าสงฆ์ ทั้งปวง ให้เปลี่ยนคำว่า กันเต เป็น อาวุโส)

ในการว่าคำอนุโมทานี้ฟังนั่งคุกเข่าประนมมือเสร็จแล้วจึงนั่งพับเพียบลง เมื่อเสร็จแล้ว ให้นั่งพร้อมกันคุกเข่าประนมมือ หันหน้าตรงต่อพระพุทธปฏิมา ว่าพร้อมกันอีก ๓ จบ แต่ให้เปลี่ยน คำว่า อนุโมทามิ เป็น อนุโมทาม เป็นอันเสร็จไปชั้นหนึ่ง

ต่อแต่นั้นกราบพระ ๓ หน นั่งพับเพียบ สวดปาฐะและคาถาเนื่องด้วยกรณกฐิน จบแล้วก็เป็นเสร็จพิธีการกรณกฐิน

### คำถวายผ้ากฐินอย่างมหานิกาย

อิมี สปริวาริ กฐินจิวรุตฺตํ สงฆสฺส โอโณชยาม (ว่า ๓ หน)

แปลว่า “ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายผ้ากฐินจิวรกับทั้งบริวารนี้ แต่พระสงฆ์”

### คำถวายผ้ากฐินอย่างธรรมยุตติกนิกาย

อิมี ภนฺเต สปริวาริ กฐินุตฺตํ สงฆสฺส โอโณชยาม สาธุ โน ภนฺเต สฺงฺโฆ อิมี สปริวาริ กฐินุตฺตํ ปฏฺฐิคฺคณฺหาตุ ปฏฺฐิคฺคเหตฺวา จ อิมินา ตฺสฺเสน กฐินิ อตุถฺรตุ อมฺหากํ ทิฆฺรตฺตํ หิตาย สุขาย

แปลว่า “ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวายผ้ากฐิน พร้อมทั้งบริวารนี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย และครั้นรับแล้วขอจงกรณกฐินด้วยผ้าเพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ลีนกาลนาน

ในการทอดกฐินนี้ ยังมีกฐินและข้อพิเศษที่ควรนำมากล่าวไว้ด้วย คือ

๑. จุลกฐิน ๒. ธงจระเข้

๑. **จุลกฐิน** พิเศษอีกชนิดหนึ่ง เป็นงานที่มีพิธีมาก ถือกันมาแต่โบราณว่า มีอานิสงส์มาก วิธีทำ คือเก็บฝ้ายมากทอเป็นด้ายและทอให้แล้วเสร็จเป็นผืนผ้าในวันเดียวกัน แล้วนำไปทอดในวันนั้น



กฐินชนิดนี้ ต้องทำแข่งกับเวลา มีผู้ทำหลายคนแบ่งหน้าที่กันทำ ในปัจจุบันนี้ ไม่ค่อยนิยมทำกันแล้ว “วิธีทอดจุลกฐินนี้ มีปรากฏในหนังสือเรื่องคำให้การชาวกรุงเก่าว่า บางที่เป็นของหลวงทำ ในวันกลางเดือน ๑๒ คือ ถ้าสืบรู้ว่าวัดไหนยังไม่ได้รับกฐิน ถึงวันกลางเดือน ๑๒ อันเป็นที่สุดของพระบรมพุทธานุญาต ซึ่งพระสงฆ์จะรับกฐินได้ในปีนั้น จึงทำผ้าจุลกฐินไปทอด มูลเหตุของจุลกฐินคงเกิดแต่จะทอดในวันที่สุดเช่นนี้ จึงต้องรีบร้อน ขวนขวายทำให้ทัน เห็นจะเป็นประเพณีมีมาเก่าแก่ เพราะถ้าเป็นเช่นหลังก็จะเที่ยวหาซื้อผ้าไปทอดได้หากต้องทอใหม่ไม่”

๒. **ธงจระเข้** เพราะเหตุไรจึงมีธงจระเข้ยกขึ้นในวัดที่ทอดกฐินแล้ว ยังไม่ปรากฏหลักฐาน และข้อวิจารณ์อันสมบูรณ์เท่าที่รู้จักนี้มี ๒ มติ คือ ๑. ในสมัยโบราณการเดินทางต้องอาศัยดาวช่วย เช่น การยกทัพเคลื่อนขบวนในตอนจวนจะสว่าง จะต้องอาศัยดาวจระเข้ขึ้น เพราะดาวจระเข้ขึ้นขึ้นใกล้จวนจะสว่าง การทอดกฐิน มีภาระมาก บางที่ต้องไปทอด ณ วัดซึ่งอยู่ไกลบ้าน ฉะนั้น การดูเวลา จึงต้องอาศัยดาว พอดาวจระเข้ขึ้น ก็เคลื่อนองค์กฐินไปสว่างเอาที่วัดพอดี และต่อมาก็คงมีผู้คิดทำธงในงานกฐิน ในขั้นต้นก็คงทำธงทิวประดับประดาให้สวยงามทั้งที่องค์กฐิน ทั้งที่บริเวณวัดและภายหลังคงหวังจะให้เป็นเครื่องหมายเนื่องด้วยกรณกฐิน ดังนั้น จึงคิดทำธงรูปจระเข้ เสมือนประกาศให้รู้ว่าทอดกฐินแล้ว

อีกมตินึงเล่าเป็นนิทานโบราณว่า ในการแห่กฐินในทางเรือของอุบาสกผู้หนึ่ง มีจระเข้ตัวหนึ่งอยากได้บุญจึงอุตสาห์ว่ายตามเรือไปด้วย แต่ยังไม่ทันถึงวัดก็หมดกำลังว่ายตามต่อไปอีกไม่ไหว จึงร้องบอกอุบาสกว่า เหนื่อยนักแล้ว ไม่สามารถจะว่ายตามไปร่วมกองการกุศล วานท่านเมตตาช่วยเขียนรูปข้าพเจ้า เพื่อเป็นสักขีพยานว่าได้ไปร่วมการกุศลด้วยเถิด อุบาสกผู้นั้นจึงได้เขียนรูปจระเข้ยกเป็นธงขึ้นในวัดเป็นปฐม และสืบเนื่องมาจนบัดนี้



## ประเพณีทอดผ้าป่า

พิธีทอดผ้าป่า เป็นการทำบุญอีกอย่างหนึ่งของชาวพุทธ คล้ายกับพิธีทอดกฐิน แต่ไม่มีกำหนดระยะเวลาจำกัด คือสามารถจะทอดเมื่อไหร่ก็ได้ และวัดหนึ่ง ๆ ในแต่ละปีจะจัดให้มีการทอดผ้าป่ากี่ครั้งก็ได้เช่นกัน อีกทั้งยังไม่เจาะจงเกี่ยวกับภิกษุที่จะรับผ้ากฐินแต่อย่างใด

### ประวัติความเป็นมา

ในสมัยพุทธกาล เมื่อครั้งที่พระบรมศาสดายังมิได้ทรงอนุญาตให้พระภิกษุทั้งหลายรับจีวรจากชาวบ้าน พระภิกษุเหล่านั้นจึงต้องเที่ยวเก็บผ้าที่เขาทิ้งแล้ว เช่น ผ้าเประอะเปื่อนที่ชาวบ้านไม่ต้องการนำมาทิ้งไว้ ผ้าห่อศพ ฯลฯ เมื่อรวบรวมผ้าชิ้นเล็กน้อยพอแก่ความต้องการแล้ว จึงนำมาซักทำความสะอาด ตัดเย็บ ย้อม เพื่อทำเป็นจีวร สบหรือสังฆาฏิผืนใดผืนหนึ่ง การทำจีวรของภิกษุในสมัยพุทธกาลจึงค่อนข้างยุ่งยากและเป็นงานใหญ่ ดังที่กล่าวไว้แล้วในเรื่องพิธีทอดกฐิน

ครั้นชาวบ้านทั้งหลายเห็นความยากลำบากของพระภิกษุสงฆ์ต้องการจะนำผ้ามาถวาย แต่เมื่อ

ยังไม่มีพุทธาอนุญาตโดยตรง จึงนำผ้าไปทอดทิ้งไว้ ณ ที่ต่าง ๆ เช่น ในป่า ตามป่าช้า หรือข้างทางเดิน เมื่อภิกษุสงฆ์มาพบ เห็นว่าเป็นผ้าที่ผู้เป็นเจ้าของทอดอาลัยแล้ว ก็นำเอามาทำเป็นสบงจีวร พิธีการทอดผ้าป่าก็มีความเป็นมาด้วยประการฉะนี้

สำหรับในเมืองไทย พิธีทอดผ้าป่าได้รับการรื้อฟื้นขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ด้วยทรงพระประสงค์จะรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีในทางพระพุทธศาสนา

### ประเภทผ้าป่า

ความจริงแล้ว การทอดผ้าป่ามีอยู่อย่างเดียว คือการนำผ้าไปทิ้งไว้ดังที่กล่าวมาแล้ว แต่ในปัจจุบันนิยมทำในรูปแบบต่าง ๆ แตกต่างกันไป จึงมีชื่อเรียกเป็น ๓ อย่าง คือ





๑. ผ้าป่าหางกฐิน ได้แก่ ผ้าป่าชนิดที่เจ้าภาพจัดให้มีขึ้นต่อจากการทอดกฐิน คือเมื่อทำพิธีทอดกฐินเสร็จแล้ว ก็ให้มีการทอดผ้าป่าด้วยเลย จึงเรียกว่าผ้าป่าหางกฐินหรือผ้าป่าแถมกฐิน

๒. ผ้าป่าโยง ได้แก่ ผ้าป่าที่จัดทำรวม ๆ กันหลายกอง นำบรรทุกเรือแห่ไปทอดตามวัดต่าง ๆ ซึ่งอยู่ริมแม่น้ำ จึงเรียกว่าผ้าป่าโยงจะมีเจ้าภาพเดียวหรือหลายเจ้าภาพก็ได้

๓. ผ้าป่าสามัคคี ได้แก่ ผ้าป่าที่มีการแจกฐิกาบอบุญไปตามสถานที่ต่าง ๆ ให้ร่วมกันทำบุญแล้วแต่ศรัทธา โดยจัดเป็นกองผ้าป่ามารวมกัน จะเป็นกี่กองก็ได้ เมื่อถึงวันทอดจะมีขบวนแห่ผ้าป่ามารวมกันที่วัดอย่างสนุกสนาน บางทีจุดประสงค์ก็เพื่อร่วมกันหาเงินสร้างถาวรวัตถุต่าง ๆ เช่น โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ และอื่น ๆ ฯลฯ



## พิธีทอดผ้าป่า

ให้ผู้เป็นเจ้าภาพไปแจ้งความประสงค์แก่เจ้าอาวาสวัดที่ต้องการจะนำผ้าป่ามาทอด เรียกว่าเป็นการจองผ้าป่า เมื่อกำหนดวันเวลาเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ก็ทำการตั้งองค์ผ้าป่า ซึ่งสิ่งสำคัญที่จะต้องมียกคือ

๑. ผ้า
๒. กิ่งไม้สำหรับพาดผ้า และ
๓. ให้อุทิศถวายไม่เจาะจงพระรูปใดรูปหนึ่ง

เจ้าภาพจะจัดหาผ้าสำหรับภิกษุผืนหนึ่ง อาจเป็นสบง จีวร สังฆาฏิ หรือทั้ง ๓ อย่างแล้วแต่ศรัทธาเพราะไม่มีข้อกำหนด นำกิ่งไม้ไปปักไว้ในภาชนะขนาดพอสมควร เพื่อใช้เป็นที่พาดผ้าป่า และใช้สำหรับนำสิ่งของเครื่องใช้ที่จะถวายพระ เช่น สบู่ ยาสีฟัน ผ้าเช็ดตัว ผ้าอาบน้ำฝน สมุด ดินสอ ฯลฯ สำหรับเงินหรือปัจจัยนั้น นิยมเสียบไม้ปักไว้กับต้นกล้วยเล็ก ๆ ในกองผ้าปานั้น



## การนำผ้าป่าไปทอด

ในสมัยโบราณ ไม่ต้องมีการจองผ้าป่า เมื่อเจ้าภาพนำองค์ผ้าป่าไปถึงวัดแล้ว ก็จุดประทัด หรือส่งสัญญาณด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง ให้พระท่านรู้ว่าผ้าป่า เป็นอันเสร็จพิธี หรือจะอยู่รอให้พระท่าน มาชักผ้าป่าด้วยก็ได้

แต่ในปัจจุบัน การทอดผ้าป่านั้นเป็นงานค่อนข้างใหญ่ต้องมีการจองผ้าป่าเพื่อแจ้งให้ทางวัด ทราบกำหนดการ จะได้จัดเตรียมต้อนรับ เมื่อถึงกำหนดก็จะมีการแห่แห่นองค์ผ้าป่ามาด้วยขบวน เถิดเทิงกลองยาวหรือแตรวง เป็นที่ครึกครื้นสนุกสนาน ยิ่งถ้าเป็นผ้าป่าสามัคคีต่างเจ้าภาพต่างแห่มา พบกันที่วัด จนกลายเป็นมหกรรมย่อย ๆ มีการละเล่นพื้นบ้านหรือร่วมร้องรำทำเพลงร่วมรำวงกัน เป็นที่สนุกสนานบางที่ก่อนวันทอดก็จะจัดให้มีมหรสพฉลองที่บ้านของเจ้าภาพ

## การทอดผ้าป่า

ให้นำผ้าป่าไปวางต่อหน้าภิกษุสงฆ์ กล่าวคำ ถวายผ้าป่า พระสงฆ์รูปหนึ่งผู้ได้รับฉันทานุมัติจากหมู่สงฆ์ ก็จะลุกขึ้นเดินถือตาลปัตรมาชักผ้าบังสุกุลที่องค์ผ้าป่า โดยกล่าวคำบริกรรมว่า “อิมัง ปังสุกุลละจีวะรัง อัสสามิกัง มัยหัง ปาปุณาติ” แปลใจความได้ว่า “ผ้าบังสุกุลผืนนี้ เป็นผ้าที่ไม่มีเจ้าของแหวน ย่อมตกเป็นของข้าพเจ้า” ต่อจากนั้นพระสงฆ์จึงสวดอนุโมทนาในผลบุญ เจ้าภาพ กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศล เป็นอันเสร็จพิธี



### คำถวายผ้าป่า

อิมานิ มะยัง กันเต ปังสุกุลละจีวะรานิ สะปะริวารานิ ภิกขุสังฆัสสะ โอโณชะยามะ สาธุ โน กันเต ภิกขุสังโฆ อิมานิ ปังสุกุลละจีวะรานิ สะปะริวารานิ ปะฏิคคัณหตุ อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ

### คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย ผ้าบังสุกุลจีวรกับทั้งบริวารเหล่านี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับ ผ้าบังสุกุลจีวรกับทั้งบริวารเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายสืบกาลนาน เทอญฯ

สิ่งสำคัญที่สุดในการทอดผ้าป่าก็คือ ผู้ที่ถวายต้องตั้งใจหรือกล่าวคำถวายอุทิศแต่ภิกษุสงฆ์ ผู้ต้องการผ้าบังสุกุลอย่างเดียว จึงจะได้ชื่อว่าเป็นการถวายผ้าป่า

# ประเพณีทำบุญวันสารทไทย

## ประวัติวันสารทไทย



**วันสารทไทย** ตรงกับวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ เป็นเทศกาลทำบุญเดือน ๑๐ ของไทย ซึ่งเป็นประเพณีที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ ตามหลักฐานพบว่ามีการตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี

สารทเป็นคำที่มาจากภาษาอินเดีย แปลว่า ถู ซึ่งถูดูสารทนี้เป็นถูดูที่ต้นไม้เริ่มออกผล เมื่อถึงถูดูกาลเก็บเกี่ยว ผู้ที่ต้องการให้พืชพันธุ์ธัญญาหารของตนเจริญงอกงามดี ก็ได้นำพืชพันธุ์เหล่านั้นไปถวายสิ่งที่เป็นน้ำดื่ม ซึ่งประเทศต่าง ๆ นั้นก็นิยมทำเมื่อถึงถูดูเก็บเกี่ยว เช่น ในประเทศจีน เมื่อมีการเก็บเกี่ยวผลิตผลในครั้งแรกนั้นประเพณีนิยมที่ต้องนำผลไม้ที่เก็บเกี่ยวในครั้งแรกนี้ ถวายสักการะแด่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพบูชา ทั้งนี้ เพื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นจะได้ดลบันดาลให้พืชผลเจริญงอกงามดี แม้แต่ในประเทศแถบตอนเหนือของยุโรป ก็มีหลักฐานปรากฏว่ามีคนนำพืชพันธุ์

ธัญญาหารไปถวาย เพื่อให้ผลิตผลอุดมสมบูรณ์เช่นกัน

ส่วนในประเทศไทยประเพณีการทำบุญวันสารทเป็นพิธีกรรมที่มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ตามที่ปรากฏหลักฐานในหนังสือของนางนพมาศ เนื่องจากศาสนาพราหมณ์เผยแพร่เข้ามาในประเทศไทย คนไทยจึงรับประเพณีนี้มาจากศาสนาพราหมณ์ด้วย ดังที่ปรากฏหลักฐานในหนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือนซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว “เมื่อพราหมณ์มีสืบเนื่องกันมาช้านานหลายพันปีเช่นนี้ จึงเป็นที่นับถือของคนทั้งปวง ในหนังสือต่าง ๆ ซึ่งชนที่นับถือพระพุทธศาสนาต่าง ที่สุดจนธัมมจักกัปปวัตตนสูตร เป็นต้น ซึ่งอ้างว่าเป็นพุทธภาษิตแท้ก็ยังมีเรียกสมณะกับพราหมณ์เป็นคู่กัน พราหมณ์เป็นที่นับถือไม่มีผู้ใดอาจหมิ่นประมาท ถ้าพราหมณ์เหมือนอย่างเช่นบ้านเราอย่างนี้แล้ว ก็เห็นจะไม่ยกขึ้นเป็นคู่กับสมณพราหมณ์เป็นที่นับถืออย่างเอกอย่างนับถือพระสงฆ์เช่นนี้ สำหรับผู้ซึ่งปรารถนาความเจริญ คือ อยากจะให้ข้าวในนาบริบูรณ์จึงเอาข้าวที่กำลังท้องมาทำยาคุเลียงพราหมณ์ และกวานข้าวปายาสเลียงพราหมณ์...



ทำบุญสารท คือ ถูข้าวรวงเป็นน้ำมันนี้แก่พรหมณ์ เมื่อการพระราชพิธีของพรหมณ์ ตกเข้ามาในแผ่นดินสยาม ก็พลอยประพุดิตตามลัทธิพรหมณ์ด้วย สมคำซึ่งนางนพมาศได้กล่าวไว้ว่า เป็นฤกษ์ที่ชนทั้งปวงกว่นข้าวปายาส และทำอายุเลี้ยงพรหมณ์ เมื่อสมณพรหมณ์เป็นคู่กันเช่นนั้น ผู้ซึ่งนับถือพระพุทธศาสนาในชั้นแรกที่เขาริตรีใหม่เคยถือพรหมณ์เดิมได้ทำบุญตามฤดูกาลแก่พรหมณ์เดิมมาอย่างไร ครั้นเมื่อมาเขาริตรีถือพุทธศาสนาแล้ว เมื่อถึงกำหนดที่ตัวเคยทำบุญ ผู้ใด ละเลยจะนิ่งเสียไม่ทำ เมื่อเชื่อว่าพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์เป็นเนื้อนาบุญอันวิเศษยิ่งขึ้นไปกว่าพรหมณ์ ก็ต้องมาถวายพระสงฆ์เหมือนเช่นเคยทำอยู่แก่พรหมณ์ ถ้าผู้ใดละทิ้งศาสนาพรหมณ์เดิมของตัวให้ขาดไม่ได้ เพราะความเกรงใจก็ลงเป็นทำทั้งสองฝ่าย ถวายทานแก่สมณะด้วยพรหมณ์ด้วย...

การทำบุญสารทนั้นมีได้สำคัญว่ามาจากศาสนาใด เพียงแต่เป็นการทำบุญเพื่อส่งเสริมขวัญกำลังใจแก่เกษตรกรผู้ปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหาร เพื่อให้พืชพันธุ์มีความอุดมสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นไปอีกทั้งการทำบุญมิใช่เรื่องเสียหายหรือแปลกประหลาดแต่ประการใด ด้วยเหตุนี้ พุทธศาสนิกชนทั้งหลายจึงนิยมทำบุญทำทานอยู่เป็นนิจ มิได้ถือวันใดเป็นพิเศษ แต่การทำบุญสารทนั้นด้วยเหตุว่าเป็นฤดูกาลแห่งการเก็บเกี่ยว จึงถือโอกาสทำบุญทำทานให้เป็นของขวัญแก่ไร่นาของตนเท่านั้น ต่อมาประเพณีสารทได้เปลี่ยนความเชื่อถือไปตามกาลเวลาและความเชื่อตามท้องถิ่นของตน บางแห่งเชื่อว่าเป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว บางแห่งก็เป็นประเพณีการทำบุญเนื่องจากว่างจากภารกิจไร่นาจึงถือโอกาสทำบุญครั้งใหญ่เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว เป็นต้น พิธีของประชาชนในประเพณีเกี่ยวกับการทำบุญเนื่องในวันสารทไทย ซึ่งกำหนดไว้เป็นที่แน่นอนว่า วันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ดังกล่าวมาแล้วนั้นปรากฏว่า มีประเพณีทำบุญทำนองเดียวกันในภาคอื่น ๆ ด้วย แต่กำหนดวันและวิธีปฏิบัติอาจแตกต่างกัน ดังนี้

**ภาคใต้** มีประเพณีทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ปู่ย่า ตายาย ญาติพี่น้อง และบุคคลอื่น ๆ ที่ล่วงลับไปแล้ว ในเดือน ๑๐ เป็นสองวาระคือ วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๐ ครั้งหนึ่ง และวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ อีกครั้งหนึ่ง โดยถือคติว่าพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย และญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว โดยเฉพาะผู้ที่ต้อง





ตกรกหรือเรียกว่าเปรตนั้น จะได้รับอนุญาตให้มาพบกับญาติของตนในเมืองมนุษย์ได้ในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๐ และกลับไปสู่นรกดังเดิมในวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ดังนั้น จึงมีการทำบุญในสองวาระดังกล่าวนี้ แต่ส่วนใหญ่ทำวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ เพราะมีความสำคัญมากกว่า (บางท้องถิ่นทำในวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๐) การทำบุญของชาวไทยภาคใต้ดังกล่าวนี้มีชื่อเรียกเป็น ๔ อย่าง คือ

๑. ประเพณีทำบุญเดือนสิบโดยกำหนดเดือนทำบุญเป็นหลัก

๒. ประเพณีทำบุญวันสารท โดยถือหลักของการทำบุญที่มีความสัมพันธ์กับอินเดียเหมือนวันสารทไทยของคนไทยในภาคกลาง ดังกล่าวมาแล้ว บางครั้งก็เรียกว่าประเพณีทำบุญสารทหรือเดือนสิบ

๓. ประเพณีจัดหมฺรับ (สำหรับ) การยกหมฺรับ และการชิงเปรต คำว่า จัดหมฺรับ ได้แก่ การจัดเสียบอาหารเป็นสำรับถวายพระภิกษุ โดยให้พระภิกษุจับสลากแล้วให้ศิษย์เก็บไว้ แล้วนำถวายพระภิกษุเป็นมือ ๆ การยกหมฺรับที่จัดเรียบร้อยแล้วไปวัดพร้อมทั้งภัตตาหารไปถวายพระภิกษุในช่วงเวลาเช้าก่อนเพล จะจัดเป็นขบวนแห่ใหญ่โตก็ได้ บางแห่งแต่งตัวเป็นเปรตเข้าร่วมไปในขบวนด้วย ส่วนชิงเปรตหรือตั้งเปรตนั้น เป็นขั้นตอนสุดท้ายของการทำบุญ กล่าวคือเมื่อจัดหมฺรับ ยกหมฺรับไปถวายพระภิกษุแล้วจะเอาอาหารที่จัดไว้ ซึ่งเป็นอีกส่วนหนึ่งต่างหากไปจัดตั้งไว้ให้เปรต โดยมากเป็นอาหารที่ผู้ล่วงลับไปแล้วชอบในสมัยที่ยังมีชีวิตอยู่ แต่ที่ขาดไม่ได้ก็คือขนม ๕ อย่าง ได้แก่ ขนมพอง ขนมลา ขนมกง ขนมดีซำ และขนมบ้า สถานที่ตั้งอาหาร เป็นร้านสูงพอสมควร เรียกว่า ร้านเปรตหรือหลา (ศาลา) เปรต มีสายสิญจน์นุ่งรอบ โดยให้ปลายสายสิญจน์อีกข้างหนึ่งโยงมาสำหรับพระภิกษุชักบังสุกุล ซึ่งชาวบ้านจะกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับเก็บสายสิญจน์แล้ว ก็จะมีการแย่งอาหารและขนมที่ตั้งเปรตไว้นั้นอย่างสนุกสนาน เรียกว่า ชิงเปรตแล้วนำมากิน ถือว่าได้กุศลแรงและเป็นสิริมงคล การทำบุญด้วยวิธีตั้งเปรตและชักบังสุกุลอุทิศส่วนกุศลนี้ บางครั้งเรียกว่า การฉลองหมฺรับและบังสุกุล ถือว่าสำคัญเพราะถือว่าเป็นวันส่งญาติผู้ล่วงลับไปแล้วด้วย

๔. ประเพณีทำบุญต้ายายหรือประเพณีรับส่งต้ายาย โดยถือคติว่าญาติที่ล่วงลับไปแล้วกลับมาเยี่ยมลูกหลานในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๐ และกลับนรกตามเดิมในวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ แต่มีบางแห่งถือว่าญาติที่ล่วงลับไปแล้วเหล่านี้เป็นต้ายาย เมื่อท่านมาก็ทำนุรับ เมื่อท่านกลับก็ส่งกลับ จึงเรียกประเพณีดังกล่าวนี้ว่า ทำบุญต้ายาย สิ่งของการทำบุญก็เหมือนกับที่กล่าวไว้ในข้อ ๓





**ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ** ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน มีประเพณีการทำบุญในเดือน ๑๐ เหมือนกัน คือ ทำในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ แต่แบ่งระยะเวลาของประเพณีการทำบุญออกไปเป็น ๒ ระยะ ดังนี้

**ระยะแรก** ก่อนถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ชาวบ้านจะเตรียมข้าวเม่าพองและข้าวตอก (บางแห่งเรียกดอกแตก) ขนมและอาหารหวานคาวอื่น ๆ เพื่อจะทำบุญในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ โดยเฉพาะข้าวเม่าพองกับข้าวตอกนั้น จะคลุกให้เข้ากันแล้วใส่น้ำอ้อย น้ำตาล ถั่ว งา มะพร้าว ให้เป็นข้าวสาก ซึ่งตรงกับคนไทยภาคกลาง เรียกว่า กระจยาสารท เมื่อเตรียมของทำบุญไว้เรียบร้อยแล้วก็จะเอาข้าวปลาอาหารไปส่งญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง ถ้าหากบุคคลเหล่านั้นอยู่ห่างไกลก็จะไปค้างคืนนอกจากมอบของแล้วจะถือโอกาสเยี่ยมเยือนถามทุกข์สุขเป็นประเพณีที่เรียกว่า ส่งเขาส่งเรา ผลัดกันไปผลัดกันมา เป็นการแลกเปลี่ยนกัน ส่วนข้าวสารหรือกระจยาสารทนั้น จะส่งก่อนวันทำบุญหรือในวันทำบุญก็ได้ เรียกว่า ส่งข้าวสาก

**ระยะที่สอง** คือวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ เวลาเช้าชาวบ้านไปทำบุญตักบาตรที่วัด อุทิศส่วนกุศลให้ญาติผู้ใหญ่ที่ล่วงลับไปแล้ว แต่อาจมีบางคนอยู่วัดรักษาศีล ฟังเทศน์ก็ได้ ครั้นถึงเวลาใกล้เพล ก็เตรียมภัตตาหารไปวัดอีกครั้งหนึ่ง มีห่อข้าวน้อย ห่อข้าวใหญ่ ข้าวสากและอาหารอื่น ๆ บางแห่งอาจจัดของที่จะถวายเป็นภัณฑ์เทศน์ไปด้วย เมื่อถึงวัดแล้ว ก็จะจัดภัตตาหารและของที่จะถวายพระภิกษุ ถวายเสียก่อน บางแห่งนิยมทำเป็นสลาก ชาวบ้านคนไหนจับสลากถูกชื่อพระภิกษุรูปใด ก็ถวายรูปนั้น ทำนองเดียวกับการทำบุญสลากภัต จึงเป็นเหตุให้เกิดความเข้าใจว่าการทำบุญข้าวสาก ก็คือทำบุญด้วยวิธี ถวายตามสลาก ส่วนห่อข้าวน้อย ห่อข้าวใหญ่ ชาวบ้านแจกกันเอง ห่อข้าวน้อยนั้น เมื่อแจกแล้วก็แก้ห่อออกกินกันในวัดทีเดียว ถือกันว่าเป็นการกินในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ ส่วนห่อข้าวใหญ่เอากลับไปบ้านเก็บไว้ในเวลาต่อไป เพราะอาหารในห่อนั้นเป็นพวกของแห้ง เช่น ปลาแห้ง เนื้อแห้ง ซึ่งสามารถเก็บไว้ได้เป็นเวลานาน ๆ ถือคติว่าเอาไปกินในปรโลก ประเพณีแจกห่อข้าวน้อยและห่อข้าวใหญ่นี้ ปัจจุบันเกือบไม่มีแล้วจะจัดเพียงภัตตาหารไปถวายพระภิกษุพร้อมด้วยข้าวสากหรือถวายเป็นกระจยาสารทเท่านั้น

สำหรับข้าวสากที่จะนำไปแจกกันเหมือนกระจยาสารทของคนไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้น วิธีห่อผิดกับทางภาคกลาง เพราะห่อด้วยใบตองกลัดด้วยไม้กลัด หัวท้ายมีรูปลักษณะคล้ายข้าวต้มมัด แต่ตรงปลายทั้งสองข้างที่เรียกว่าสันตอง ไม่ต้องพับเข้ามา



ของที่ใส่ในห่อ มีข้าวต้ม (ข้าวเหมือนแบบข้าวต้มผัด) ข้าวสาก แกงเนื้อ แกงปลา หมาก พลุ บุหรี่ ห่อแล้วเย็บติดกันเป็นคู่ ๆ เอาไปห้อยไว้ตามต้นไม้ รั้วบ้าน เมื่อห้อยไว้ แล้วก็ตีกลองหรือโปง เป็นสัญญาณให้เปรตมาเอาไปและปล่อยทิ้งไว้ ช่วงพักหนึ่งกะเวลาที่เปรตได้มารับเอาอาหารที่ห้อยไว้นั้นไปแล้ว ชาวบ้านก็แย่งกันซุลมุน ใครแย่งเก่งก็ได้มากกว่าคนอื่น เรียกว่า แย่งเปรต ของที่แย่งเปรตไปได้นี้ ชาวบ้านจะเอาไปไว้ตามไร่นา เพื่อเลี้ยงตาแฮก (ยักษ์นิหรือเทพารักษ์ รักษาไร่นาซึ่งเคยเลี้ยงมาเมื่อตอนเริ่มทำนาในเดือน ๖ มาครั้งหนึ่งแล้ว) นอกจากเลี้ยงตาแฮกแล้วก็เอาไปให้เด็กรับประทาน เพราะถือว่าเด็กที่รับประทานแล้วจะอ้วนท้วนสมบูรณ์ ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย

## ประเพณีปฏิบัติ

**ก่อนวันงาน** ชาวบ้านจะทำขนมที่เรียกว่า กระจยาสารท และขนมอื่น ๆ แล้วแต่ความนิยมของแต่ละท้องถิ่น ในวันงาน ชาวบ้านจัดแจงนำข้าวปลาอาหาร และข้าวกระจยาสารทไปทำบุญ ตักบาตรที่วัดประจำหมู่บ้าน ทายก ทายิกา ไปถือศีล เข้าวัด ฟังธรรม และรักษาอุโบสถศีล นำข้าวกระจยาสารท หรือขนมอื่นไปฝากซึ่งกันและกันยังบ้านใกล้เรือนเคียง หรือหมู่ญาติมิตรที่อยู่บ้านไกล หรือถามข่าวคราวเยี่ยมเยียนกัน

บางท้องถิ่นทำขนมสำหรับบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แม่พระโพสพ ผีนา ผีไร่ด้วย เมื่อถวายพระสงฆ์เสร็จแล้วก็นำไปบูชาตามไร่นา โดยวางตามกิ่งไม้ ต้นไม้ หรือที่จัดไว้เพื่อการนั้นโดยเฉพาะ

## ความเชื่อ

**วันสารท** เป็นวันที่ถือเป็นคติและเชื่อสืบกันมาว่า ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว จะมีโอกาสได้กลับมารับส่วนบุญจากญาติพี่น้องที่ยังมีชีวิตอยู่ ดังนั้น จึงมีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ญาติในวันนี้ และเชื่อว่าหากทำบุญในวันนี้ไปให้ญาติแล้วญาติจะได้รับส่วนบุญได้เต็มที่และมีโอกาสหมดหนี้กรรม และได้ไปเกิดหรือมีความสุข อีกประการหนึ่งสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม ทำนาเป็นอาชีพหลัก ในช่วงเดือน ๑๐ นี้ ได้ปักดำข้าวกล้าลงในนาหมดแล้ว กำลังงอกงาม และรอเก็บเกี่ยวเมื่อสุก จึงมีเวลาว่างพอที่จะทำบุญเพื่อเลี้ยงตอบแทน และขอบคุณสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือแม่พระโพสพ หรือผีไร่ ผีนา ที่ช่วยรักษาข้าวกล้าในนาให้เจริญงอกงามดี และออกรวงจนสุกให้เก็บเกี่ยวได้ผลผลิตมาก

## วันเวลา

การกำหนดทำบุญวันสารท มีความคลาดเคลื่อนกันบ้างในแต่ละท้องถิ่นของไทย เช่น

**ภาคกลาง** กำหนดในวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐

**ภาคใต้** กำหนดในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ เป็นวันรับตายาย และวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ เป็นวันส่งตายาย ชาวมอญกำหนดวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ อย่างไรก็ตาม สารทไทยโดยทั่วไป ในวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ เนื่องจากนับถัดจากวันสงกรานต์ ตามจันทรคติจนถึงวันสารทจะครบ ๖ เดือนพอดี

## ประเพณีสังวร

วิธีปฏิบัติในการทำบุญวันสารทจะมีความแตกต่างกันออกไป แล้วแต่หมู่ชนและชนบทธรรมเนียมประเพณีตามภูมิภาค ควรยอมรับว่าแต่ละท้องถิ่นมีความแตกต่างกัน และปฏิบัติตามแต่ละท้องถิ่นจะนิยมการทำบุญวันสารท ควรถือเป็นการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ญาติสนิทมิตรสหาย ทั้งที่ล่วงลับไปแล้วและยังมีชีวิตอยู่ เพราะเป็นช่วงที่ว่างจากการทำนาบ้างหรือไม่เร่งรัดเหมือนกับช่วงปักดำ หรือช่วงเก็บเกี่ยว การไปวัดฟังธรรมในอดีต มักเป็นเรื่องของคนเฒ่าคนแก่เป็นส่วนใหญ่ ในวันเช่นนี้ควรส่งเสริมให้เด็ก เยาวชน และคนหนุ่มสาว ไปวัดทำบุญและรักษาศีลให้มากขึ้น เพราะเป็นวัยที่ยังมีพลังที่จะเป็นหลักต่อไปในอนาคต และเป็นช่วงเวลาที่ไม่ว่างงานมากนัก

พระสงฆ์ควรเป็นกำลังสำคัญในการเผยแพร่ประเพณีวันสารทให้ประชาชนเข้าใจและรู้ซึ่งถึงวัตถุประสงค์ที่แท้จริง เพื่อส่งเสริมให้สามารถปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง

ควรส่งเสริมฟื้นฟูประเพณีวันสารท ให้มีการปฏิบัติกันอย่างกว้างขวางในหมู่คนไทยทุกกลุ่ม เพื่อเป็นที่รู้จักและแพร่หลายต่อไป

## กิจกรรมวันสารท

ทำบุญตักบาตร วันสารทไทยเป็นประเพณีไทย ที่แตกต่างจากประเพณีอื่น ๆ โดยเฉพาะในส่วนของ การทำบุญตักบาตร ด้วยมีความเชื่อว่าการทำบุญ วันสารทเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว การตักบาตรจึงมีลักษณะที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นนั้น ๆ การตักบาตรที่สำคัญในแต่ละท้องถิ่น ได้แก่



**ตักบาตรขนมกระยาสารท** ขนมกระยาสารทเป็นขนมประจำวันสารทในทุกท้องถิ่นของประเทศไทย ซึ่งจะขาดเสียมิได้ด้วยมีความเชื่อที่ว่า ถ้าไม่ได้ใส่บาตรขนมกระยาสารทในวันสารทไทยแล้ว ญาติผู้ล่วงลับก็จะไม่ได้ส่วนบุญส่วนกุศลที่กระทำในวันนั้น ขนมกระยาสารทมีส่วนประกอบ คือ ข้าวตอก ข้าวเม่า ถั่ว งา และน้ำตาล นำทั้งหมดมากรนเข้าด้วยกัน เมื่อสุกแล้วจึงนำมาปั้น เป็นก้อนกลม หรือจะตัดเป็นแผ่นก็ได้

**ตักบาตรน้ำผึ้ง** เป็นที่นิยมในบางท้องถิ่นเท่านั้น โดยส่วนใหญ่มักเป็นชาวไทยมอญ ที่นิยม ตักบาตรน้ำผึ้ง ประเพณีการตักบาตรน้ำผึ้ง เนื่องจากมีเรื่องเล่าตามพุทธประวัติว่า “ในสมัยพุทธกาล พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จจำพรรษา ณ ป่าปาริไลยก์ เพียงพระองค์เดียว แต่มีผู้ถวายอุปัฏฐาก เป็นช่างปาริเยยกะ เป็นผู้คอยถวายน้ำสำหรับอุปโภคบริโภค และถึงเป็นผู้หาผลไม้มาถวาย วันหนึ่ง ลิงได้นำน้ำผึ้งมาถวาย การถวายน้ำผึ้งจึงเป็นประเพณีปฏิบัติตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา”

- ฟังธรรมเทศนา
- ถือศีลภาวนา
- ปล่อยนกลปล่อยปลา

## ประเพณีการเทศน์มหาชาติ

ประเพณีการเทศน์มหาชาติของราษฎรนั้นปกติมีระหว่างเดือน ๑๒ กับเดือนอ้าย (ตามปฏิทินจันทรคติ) อุบาสกอุบาสิกาสมัครเป็นเจ้าของกัณฑ์เทศน์คนละ ๑ กัณฑ์ ผู้ได้รับเป็นเจ้าของกัณฑ์ใด ก็จัดเครื่องบูชาและเมื่อถึงเวลาเทศน์กัณฑ์นั้นก็ทำหน้าที่เป็นเจ้าภาพ เจ้าของกัณฑ์มักจะประกวดกันในการจัดเครื่องบูชา ดอกไม้ รูปเทียนสำหรับถวายพระนั้น จัดเป็นชุดตามจำนวนพระคาถาในกัณฑ์ที่เป็นเจ้าของเทศน์มหาชาติเป็นการบำเพ็ญกุศลที่ครีครึ้นในรอบปี



## สถานที่ที่จะมีการเทศน์

ชาวบ้านจะช่วยกันตกแต่งประดับประดาด้วยต้นกล้วย ต้นอ้อย ให้อูเป็นป่าสมมติ เหมือนกับว่าเป็นนิโครธาราม สถานที่ที่พระพุทธรูปเจ้าประทานเทศนาเรื่องมหาเวสสันดรชาดก นอกจากนั้น ก็ประดับประดาด้วยราชวัตรฉัตรธงอีกด้วย เวลาค่ำก็ตามประทีปโคมไฟ ส่วนน้ำที่ตั้งในบริเวณปริมณฑลที่มีการเทศน์มหาชาติ ถือกันว่าเป็นน้ำมนต์ปัดเสนียดจัญไร



## ความรู้บางประการเกี่ยวกับการจัดเทศน์มหาชาติ

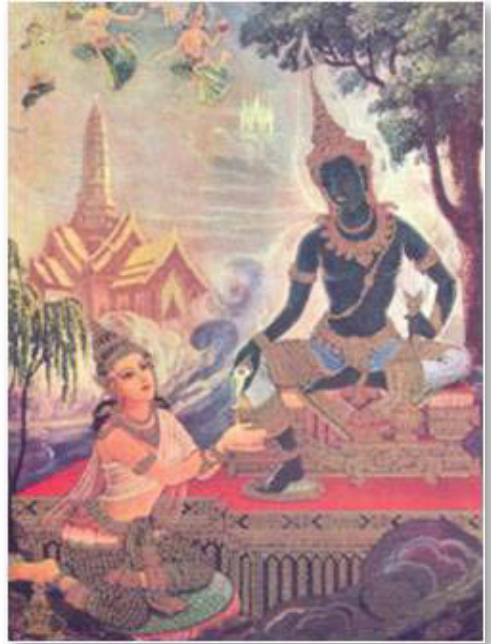
### ๑. เครื่องกัณฑ์

ของที่ใส่กระเจาดเป็นเครื่องกัณฑ์เทศน์ มีขนมต่าง ๆ อาหารแห้ง เช่น ข้าวสาร ปลาแห้ง เนื้อเค็ม ส้ม ผลไม้ตามแต่จะหาได้ มักมีกล้วยทั้งเครือ มะพร้าวทั้งทะลาย และอ้อยทั้งต้น ตามคตินิยมว่าเป็นของป่าดงที่มีในเขาวงกต เครื่องกัณฑ์ที่ถูกแบบแผนปรากฏในเรื่อง “**ประเพณีการเทศน์มหาชาติ**” ของกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ มีความตอนหนึ่งว่าเครื่องกัณฑ์เทศน์มักมีเครื่องสรรพาหาร ผลไม้กับวัตถุปัจจัยคือเงินตราเรานี้ดี ๆ และผ้าไตร อันนี้เป็นธรรมเนียมไม่มีใครขาดที่มีเครื่องบริวารอื่นต่าง ๆ เพิ่มเติมอีกด้วยก็มีมาก บริวารสำหรับเทศน์มหาชาติที่ถือว่าถูกแบบแผนนั้น มักจัดเป็นจุดปัจจัย คือผ้าไตรนั้นอนุโลมเป็นตัวจีวรปัจจัย สรรพาหาร ผลไม้ อนุโลมเป็นบิลทบาทปัจจัย เสื้อ สาด อาสนะ ไม้กวาด เลื่อย สิว ขวาน อนุโลมในเสนาสนะปัจจัย ยาและเครื่องยาต่าง ๆ น้ำผึ้ง น้ำตาล อนุโลมคิลานปัจจัยบริวาร ส่วนวัตถุปัจจัยได้แก่เงินเหรียญติดเทียนซึ่งปักบนเชิงรองพานตั้งไว้ หากมีผู้บริจาคเงินเป็นธนบัตรก็ใช้ไม้เล็ก ๆ คีบธนบัตรปักลงที่เทียนอีกทีหนึ่ง นอกจากนี้ก็ต้องจัดเครื่องบูชากัณฑ์เทศน์ มีเทียนประจำกัณฑ์เล่มหนึ่งขนาดใหญ่พอจุดได้ตลอดเทศน์จบกัณฑ์ปักไว้ข้างอาสนะสงฆ์ เมื่อพระขึ้นธรรมาสน์ เจ้าของกัณฑ์จะยกเครื่องกัณฑ์ขึ้นตั้งกราบพระผู้ที่จะแสดงเทศนาแล้วจึงจุดเทียนประจำกัณฑ์นี้ เครื่องบูชาอื่นที่เว้นไม่ได้ก็คือ ฉัตร, ธงรูปชายธง, ธูป, เทียนคาถา, ดอกไม้ อย่างละพันเท่าจำนวนคาถาที่ทั้งเรื่องมีจำนวนหนึ่งพันคาถา มีผ้าเขียนภาพระบายสีหรือปักด้วยไหมเป็นรูปภาพประจำกัณฑ์ทั้ง ๑๓ กัณฑ์ที่เรียกว่า “**ผ้าพระบฏ**” หรือ “**ภาพพระบฏ**” มีพานหมากใส่พลูถวายพระด้วย พานหมากหรือขันใส่หมากนี้ บางแห่งก็ประดับประดาอย่างสวยงามเรียกว่า “**หมากพนม**” คือเอาพานแว่นฟ้าสองชั้นใส่หมากพลู จัดเป็นรูปพุ่มประดับด้วยพิกทอง มะละกอ เครื่องสดแคะสลัก ประดับด้วยดอกไม้สดก็มีบ้าง สำหรับเทียนคาถาพันหนึ่งนั้น จะแบ่งปักบนขันสาครทำน้ำมันต์เท่าจำนวนคาถาของแต่ละกัณฑ์ ในการเทศน์มหาชาติ ปี่พาทย์จะทำเพลงตามทำนองที่กำหนดไว้ดังนี้ คือ



## ๑. กัณฑ์ทศพร ๑๙ คาถา เพลงประจำกัณฑ์คือ สารุกรการ

ทศพร เป็นกัณฑ์ที่พระอินทร์ ประสาทพรแก่พระนางผุสดี ก่อนที่จะจุติลงมาเป็น พระราชมารดาของพระเวสสันดร ภาคสวรรค์ พระนาง ผุสดีเทพอัปสรสิ้นบุญ ท้าวสักกะเทวราชสวามีทรง ทราบ จึงพาไปประทับยังสวนนันทวัน ในเทวโลก พร้อมให้พร ๑๐ ประการ คือให้ได้อยู่ในปราสาทของ พระเจ้าสิริราชแห่งนครสีพี ขอให้มิจักษุดำจุนัยน์ตา ลูกเนื้อ ขอให้มิควัดำสนิท ขอให้พระนามว่าผุสดี ขอให้มิไอรสที่ทรงเกียรติยศเหนือกษัตริย์ทั้งหลาย และมีโอรส ขอให้มีครรภ์ที่ผิดไปจากสตรีสามัญคือ แบนราบในเวลาทรงครรภ์ ขอให้มิถันงามอย่ารู้ดำ และหย่อนยาน ขอให้มิเกศาดำสนิท ขอให้มิผิวงาม และข้อสุดท้ายขอให้มิอำนาจปลดปล่อยนักรัโทยได้



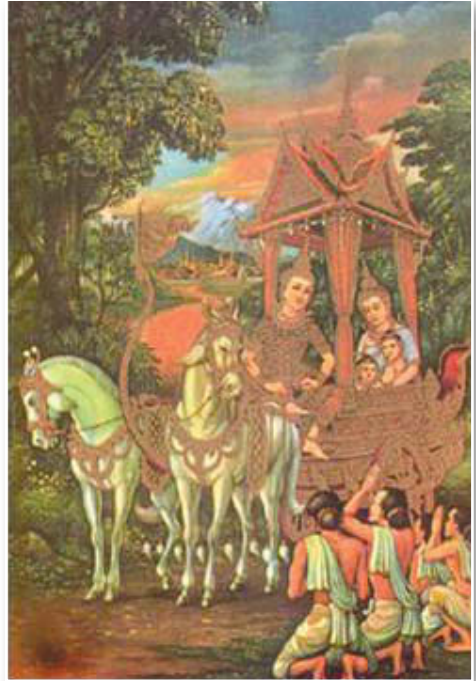
## ๒. กัณฑ์หิมพานต์ ๑๓๔ คาถา เพลงประจำกัณฑ์คือ ตวงพระธาตุ

หิมพานต์ เป็นกัณฑ์ที่พระเวสสันดร บริจาคทานช้างปึงจัยนาค ประชาชนสีพีโกรธแค้นจึง ขับไล่ให้ไปอยู่เขาวงกต พระนางเทพผุสดี ได้จุติลงมา เป็นราชธิดาของพระเจ้ามัททราช เมื่อเจริญชนม์ได้ ๑๖ ชันษา จึงได้อภิเษกสมรสกับพระเจ้ากรุงสญชัย แห่งสีวิรัฐนคร ต่อมาได้ประสูติพระโอรสนามว่า “เวสสันดร” ในวันที่ประสูตินั้นได้มีนางช่างจันทันต์ ตกถูกเป็นช้างเผือกขาวบริสุทธิ์จึงนำมาไว้ในโรงช้างต้น คู่บารมี ให้นามว่า “ปึงจัยนาค” เมื่อพระเวสสันดร เจริญชนม์ ๑๖ พรรษา ราชบิดาก็ยกราชสมบัติให้ครอบครอง และทรงอภิเษกกับนางมัทรี มีพระโอรส ๑ องค์ชื่อ ชาลี ราชธิดาชื่อ กัณหา พระองค์ได้สร้างโรงงาน บริจาคทานแก่ผู้เข็ญใจ ต่อมาพระเจ้ากาสิงคะแห่ง นครกาลิงครัฐได้ส่งพราหมณ์มาขอพระราชทานช้างปึงจัยนาค พระองค์จึงพระราชทานช้างปึงจัยนาค แก่พระเจ้ากาสิงคะ ชาวกรุงสญชัย จึงเนรเทศพระเวสสันดรออกนอกพระนคร



### ๓. กัณฑ์ทานกัณฑ์ ๒๐๙ คาถา เพลงประจำกัณฑ์คือ พญาโศก

ทานกัณฑ์ เป็นกัณฑ์ที่พระเวสสันดรทรง แจกมหาสัตตกทาน คือ การแจกทานครั้งยิ่งใหญ่ ก่อนที่พระเวสสันดรพร้อมด้วยพระนางมัทรี ชาลี และกัณหาออกจากพระนคร จึงทูลขอพระราชทาน โอกาสบำเพ็ญมหาสัตตกทาน คือ การให้ทานครั้งยิ่งใหญ่ อันได้แก่ ช้าง ม้า โคนม นารี ทาสี ทาสา สรรพวัตถุการณ์ต่าง ๆ รวมทั้งสุราปานอย่างละ ๑๐๐



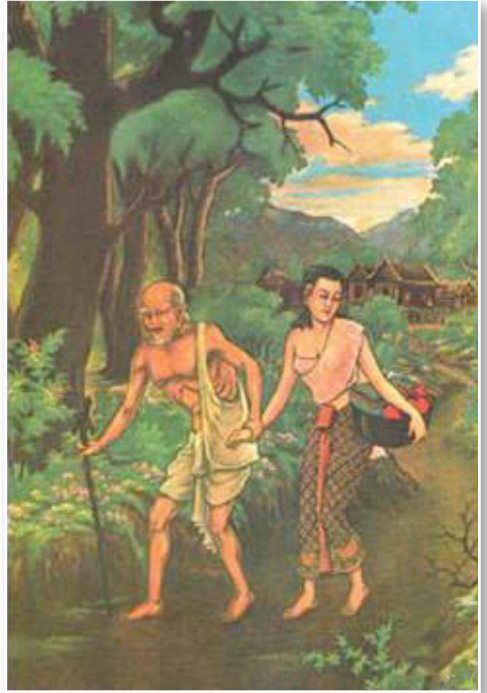
### ๔. กัณฑ์วนปเวศน์ ๕๑ คาถา เพลงประจำกัณฑ์คือ พญาเดิน

วนปเวศน์ เป็นกัณฑ์ที่สี่กษัตริย์เดินดง บ่ายพระพักตร์สู่เขาวงกต เมื่อเดินทางถึงนครเจตราช ทั้งสี่กษัตริย์จึงแวะเข้าประทับพักหน้าศาลาพระนคร กษัตริย์ผู้ครองนครเจตราชจึงทูลเสด็จครองเมือง แต่พระเวสสันดรทรงปฏิเสธ และเมื่อเสด็จถึงเขาวงกต ได้พบศาลาอาศรม ซึ่งทำวิษณุกรรมเนรมิตตามพระบัญชา ของท้าวสักกะเทวราช กษัตริย์ทั้งสี่จึงทรงผนวชเป็นฤๅษี พำนักในอาศรมสืบมา



## ๕. กัณฑ์ชูชก ๑๙ คาถา เพลงประจำกัณฑ์คือ เซ่นเหล้า

ชูชก เป็นกัณฑ์ที่ชูชกได้นางอมิตตามาเป็นภรรยา และหมายจะได้โอรสและธิดา พระเวสสันดรมาเป็นทาส ในแคว้นกาลิงคะมีพราหมณ์แก่ชื่อชูชก ฟ่านักในบ้านทุนวิฐะเที่ยวขอทานตามเมืองต่าง ๆ เมื่อได้เงินถึง ๑๐๐ กหาปณะ จึงนำไปฝากไว้กับพราหมณ์ผิวเมีย แต่ได้นำเงินไปใช้เป็นการส่วนตัว เมื่อชูชกมาทวงเงินคืน จึงยกนางอมิตตาลูกสาวให้แก่ชูชก นางอมิตตดาเมื่อมาอยู่ร่วมกับชูชก ได้ทำหน้าที่ของภรรยาที่ดี ทำให้ชายในหมู่บ้านเปรียบเทียบกับภรรยาตน หลึงในหมู่บ้านจึงเกลียดชังและรุมทำร้ายทบตีนางอมิตตดา ชูชกจึงเดินทางไปทูลขอกัณหาชาติเพื่อเป็นทาสรับใช้ เมื่อเดินทางมาถึงเขาวงกตก็ถูกขัดขวาง จากพรานเจตบุตรผู้รักษาประตูป่า



## ๖. กัณฑ์จุลพน ๓๕ คาถา เพลงประจำกัณฑ์คือ ลูกพาทย์

จุลพน เป็นกัณฑ์ที่พรานเจตบุตรหลงกลชูชก และชี้ทางสู่อาศรมจตุดาบส ชูชกได้ชูกลักพริกขิงแก่พรานเจตบุตรอ้างว่าเป็นพระราชสาสน์ของพระเจ้ากรุงสยชัย จึงได้พาไปยังต้นทางที่จะไปอาศรมฤาษี





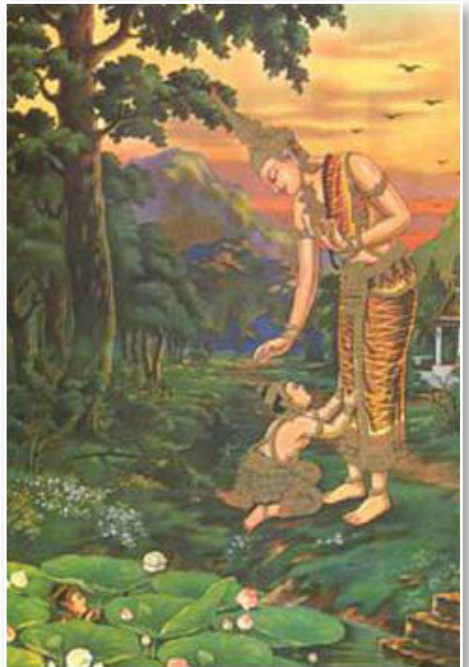
### ๗. กัณฑ์มหาวน ๘๐ คาถา เพลงประจำกัณฑ์คือ เชิดกล้อง

มหาวน เป็นกัณฑ์ป่าใหญ่ ชูชกหลอก ล่อจตุตถาภิให้บอกทางสู่อาศรมพระเวสสันดรแล้วก็ รอนแรมเดินไพรไปหา เมื่อถึงอาศรมฤาษี ชูชกได้พบกับจตุตถาภิ ชูชกใช้คารมหลอกล่อจนจตุตถาภิจึงให้ที่พักหนึ่งคืนและบอกเส้นทางไปยังอาศรมพระเวสสันดร



### ๘. กัณฑ์กุมาร ๑๐๑ คาถา เพลงประจำกัณฑ์คือ โอดเชิดจิ่ง

กัณฑ์กุมาร เป็นกัณฑ์ที่พระเวสสันดร ทรงให้ทานสองโอรสแก่แม่ชูชก พระนางมัทรีฝันร้าย เหมือนบอกเหตุแห่งการพลัดพราก รุ่งเช้าเมื่อนางมัทรี เข้าป่าหาอาหารแล้ว ชูชกจึงเข้าเฝ้าทูลขอสองกุมาร สองกุมารจึงพากันลงไปซ่อนตัวอยู่ที่สระ พระเวสสันดร จึงลงเสด็จติดตามสองกุมาร แล้วจึงมอบให้แก่ชูชก



#### ๙. กัณฑ์มัทรี ๙๐ คาถา เพลงประจำกัณฑ์คือ ทวยโอด

กัณฑ์มัทรี เป็นกัณฑ์ที่พระนางมัทรีทรงได้ตัดความห่วงหาอาลัยในสายเลือด อนุโมทนาทานโอรสทั้งสองแก่ชูชก พระนางมัทรีเดินเข้าไปหาผลไม้ในป่าลึก จนคล้อยเย็นจึงเดินทางกลับอาศรม แต่มีเทวดาแปลงกายเป็นเลือนอนขวางทาง จนค่ำเมื่อกลับถึงอาศรมไม่พบโอรส พระเวสสันดรได้กล่าวว่ นางนอกใจ จึงออกเที่ยวหาโอรสและกลับมาสิ้นสติต่อเบื้องพระพักตร์ พระองค์ทรงตกพระทัยลืมนตนว่าเป็นดาบส จึงทรงเข้าอุ้มพระนางมัทรีและทรงกันแสง เมื่อพระนางมัทรีฟื้นจึงถวายบังคมประทานโทษ พระเวสสันดรจึงบอกความจริงว่าได้ประทานโอรสแก่ชูชกแล้ว หากชีวิตไม่สิ้นคงจะได้พบ นางจึงได้ทรงอนุโมทนา



#### ๑๐. กัณฑ์สักกบรรพ ๔๑ คาถา เพลงประจำกัณฑ์คือ กลม

สักกบรรพ เป็นกัณฑ์ที่พระอินทร์จำแลงกายเป็นพราหมณ์มาขอพระนางมัทรี แล้วถวายคืนพร้อมถวายพระพร ๘ ประการ ท้าวสักกเทวราชเสด็จแปลงเป็นพราหมณ์เพื่อทูลขอนางมัทรี พระเวสสันดรจึงพระราชทานให้ พระนางมัทรีก็ยินดีอนุโมทนาเพื่อร่วมทานบารมีให้สำเร็จพระสัมโพธิญาณ เป็นเหตุให้เกิดแผ่นดินไหวสะท้าน ท้าวสักกเทวราชในร่างพราหมณ์จึงฝากนางมัทรีไว้ยังไม้รับไป ตรัสบอกความจริงและถวายคืนพร้อมถวายพระพร ๘ ประการ





### ๑๑. กัณฑ์มหาราช ๖๙ คาถา เพลงประจำกัณฑ์คือ กราวนอก

มหาราช เป็นกัณฑ์ที่เทพเจ้าจำแลงองค์ทำนุบำรุงขวัญสองกุมารก่อนเสด็จนิวัตถึงมหานครสีพีเมื่อเดินทางผ่านป่าใหญ่ชุกจะผูกสองกุมารไว้ที่โคนต้นไม้ ส่วนตนเองปีนขึ้นไปนอนต้นไม้ เหล่าเทพเทวดาจึงแปลงร่างลงมาปกป้องสองกุมาร จนเดินทางถึงกรุงสีพี พระเจ้ากรุงสีพีเกิดนิมิตฝันตามคำทำนายยังความปีติปราโมทย์ เมื่อเสด็จลงหน้าลานหลวงตอนรุ่งเช้าทอดพระเนตรเห็นชุกพวกกุมารน้อยสององค์ทรงทราบความจริงจึงพระราชทานค่าไถ่คืน ต่อมาชุกก็ดับชีพตักษัยด้วยเพราะเดโชธาตุไม่ย่อย ชาลีจึงได้ทูลขอให้ไปรับพระบิดาพระมารดาณวิตพระนคร ในขณะเดียวกันเจ้านครลิงคะได้โปรดคืนช้างปึงจ้ยนาคนแก่นครสีพี



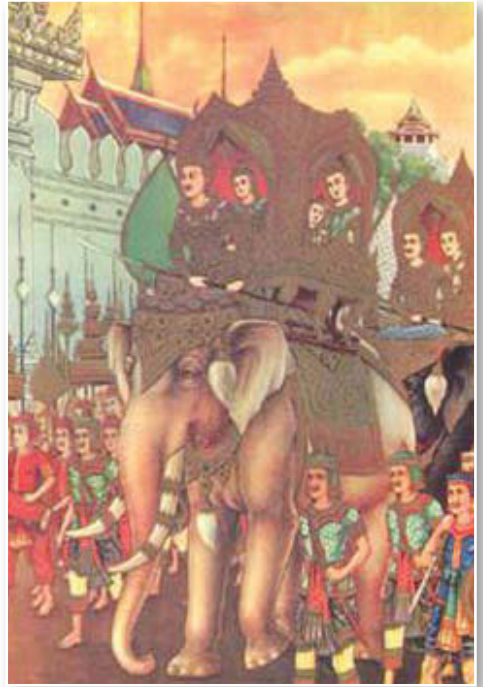
### ๑๒. กัณฑ์ฉกษัตริย์ ๗๖ คาถา เพลงประจำกัณฑ์คือ ตระนอน

ฉกษัตริย์ เป็นกัณฑ์ที่ทั้งหกกษัตริย์ถึงวิสัยญีภาพสลดลงเมื่อได้พบหน้า ณ อาศรมดาบสที่เขาวงกต พระเจ้ากรุงสมุชย์ใช้เวลา ๑ เดือน กับ ๒๓ วันจึงเดินทางถึงเขาวงกต เสียงโห่ร้องของทหารทั้ง ๕ เหล่าพระเวสสันดรทรงคิดว่าเป็นข้าศึกมารบนครสีพี จึงชวนพระนางมัทรีขึ้นไปแอบดูที่ยอดเขา พระนางมัทรีทรงมองเห็นกองทัพพระราชบิดาจึงได้ตรัสทูลพระเวสสันดรและเมื่อหกกษัตริย์ได้พบหน้ากันทรงกันแสงสุดประมาธรวมทั้งทหารเหล่าทัพ ทำให้ป่าใหญ่สนั่นครื้นครืนท้าวสักกะเทวราชจึงได้ทรงบันดาลให้ฝนตกประปรมหกกษัตริย์และทวยหาญได้หายเศร้าโศก



### ๑๓. กัณฑ์นครกัณฑ์ ๔๘ คาถา เพลงประจำกัณฑ์คือ กลองโยน

นครกัณฑ์ เป็นกัณฑ์ที่หกกษัตริย์นำ พยุหโยธาเสด็จนิวัตพระนคร พระเวสสันดรขึ้นครองราชย์ แทนพระราชบิดา พระเจ้ากรุงสญชัยตรัสสารภาพผิด พระเวสสันดรจึงทรงลาผนวชพร้อมทั้งพระนางมัทรี และเสด็จกลับสู่ลีพินคร เมื่อเสด็จถึงจึงรับสั่งให้ชาวเมือง ปล่อยสัตว์ที่กักขัง ครั้นยามราตรีพระเวสสันดร ทรงปริวิตกว่า รุ่งเช้าประชาชนจะแตกตื่นมารับบริจาคทาน พระองค์จะประทานสิ่งใดแก่ประชาชน ท้าวโกลีห์ได้ ทราบจึงบันดาลให้มีฝนแก้ว ๗ ประการ ตกลงมาใน นครลีพินครถึงหน้าแข่ง พระเวสสันดรจึงทรงประกาศให้ ประชาชนขนเอาไปตามปรารถนา ที่เหลือให้ขนเข้าพระ คลังหลวง ในกาลต่อมาพระเวสสันดรเสด็จราชสมบัติ ปกครองนครลีพินครโดยทศพิธราชธรรมบ้านเมืองร่มเย็น เป็นสุขตลอดพระชนมายุ



### ๒. แห่หมาชาติ

การเทศน์มหาชาติเป็นทำนองต่าง ๆ นั้น เข้าใจว่าจะมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว ในหนังสือเยรีนิ มีกล่าวไว้ว่า “การเทศน์เป็นทำนองต่าง ๆ เพื่อชวนฟังยิ่งขึ้นนั้นมีมาตั้งแต่สมัย กรุงศรีอยุธยาในรัชกาลขุนหลวงหาวัด เห็นจะเป็นพระองค์นี้ทรงริเริ่มขึ้นก่อน แล้วต่อมาก็มีผู้อื่น เอาตัวอย่างบ้าง” แต่หนังสือมหาชาติคำหลวงซึ่งแต่งในแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ มีลักษณะการแต่งอยู่หลายแบบ เมื่อเทศน์ก็เป็นเหมือนทำนองต่าง ๆ จึงเข้าใจว่าการเทศน์เป็น ทำนองคงจะมีมาแต่โบราณ แต่มานิยมแพร่หลายในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย

เนื่องจากการเทศน์มหาชาติมีทำนองแปลก ๆ จึงมีการเล่นกันสนุกสนานอย่างหนึ่งเป็น ส่วนประกอบของกัณฑ์นั้น ๆ นั่นคือการพรรณนาความนอกเรื่องพระบาลีที่เรียกว่า “แห่เครื่องเล่น” หรือ “แห่เล่นนอก” มีเล่นเฉพาะในงานเทศน์มหาชาติของชาวบ้าน ซึ่งมักขาดไม่ได้ เป็นเครื่องเจริญ ุศรัทธาและให้เป็นที่ตักเตือนในหมู่ผู้ฟังเทศน์ คำว่า “แห่” มาจากคำว่า “แล” นั่นเอง เดิมเป็นคำเดียวกัน แต่มาใช้ต่างกันคำ “แล” เป็นคำลงท้ายของตอนหนึ่ง ๆ ในกัณฑ์และเป็นคำลงท้ายของกัณฑ์

สมัยก่อนเคยเอาใช้พูดกันเป็นภาษาตลาดแทนคำว่า “กัณฑ์” ก็มี เช่น กัณฑ์ชูชก พูดกันว่า “แหลชูชก” ต่อมาคำว่า “แหล” ใช้แปลความหมายไปกลายเป็นคำซึ่งมีความหมายแยกจากคำ “แล” เดิม คือมาใช้เป็นชื่อของคำร้อยกรองที่มีลักษณะเป็นกลอนกล่าวถึงเรื่องหนึ่งเรื่องใดสั้น ๆ สำหรับเป็นทำนองอย่างหนึ่งแทรกอยู่ในกัณฑ์บางกัณฑ์เพื่อให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินในทางขบขัน หรือให้มีรสแปลกออกไปจากเรื่องในกัณฑ์นั้น

แหลทุกแหลมีชื่อเรียกไปตามเนื้อเรื่อง ส่วนมากมักพัวพันอยู่ในด้านนั้น ๆ เช่น กัณฑ์ชูชก มีแหลชูชกหานาง กัณฑ์กุมาร มีแหลยานนาวา หรืออาจมีเรื่องที่กำลังเป็นที่สนใจอยู่ในขณะนั้นก็ได้ เช่น แหลหนังญี่ปุ่น แหลวัดอรุณ แหลมนโอราห์ แหลพลายบัว แหลนี้เรียกว่า “แหลนอก” คือออกไปจากท้องเรื่องตรงกันข้ามกับ “แหลใน” กัณฑ์ใดที่ความในพระบาลีเกี่ยวเนื่องด้วยสวรรค์และบุคคลชั้นสูงจะไม่มีแหลนอกเรียกว่าเป็น “ธรรมจักร” ได้แก่ กัณฑ์ทศพร ทานกัณฑ์ วนปเวศน์ สักกบรรพ ฉกษัตริย์ นครกัณฑ์ การว่าแหลว่าไปตามทำนองของกัณฑ์นั้น ๆ เช่น กัณฑ์ชูชก มีทำนองลีลาสะดูดกระตุกเมื่อแหลก็ว่าเป็นทำนองกระตุก ๆ จนมีชื่อเรียกเป็นทำนองพิเศษว่า “คุดทะราดเหยียบกรวด” กัณฑ์มหาพนก็แทรกแหลได้ คือ “แหลสระ” พระภิกษุที่เจ้าบทเจ้ากลอนก็จะว่ากลอนสดผสมไปด้วย เช่น เห็นผู้ฟังไม่ตั้งใจฟัง นั่งหลับบ้าง ท่านก็ว่ากระทบ เช่น “คนที่ห่มสี เขียวทำไมไม่เหลียวมาบ้าง” หรือ “คนที่ห่มสีแดงทำไมไม่ตะแคงหูฟัง”

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ มีผู้แต่งแหลนอกกันมาก ผู้แต่งเดิมทีเดียวก็คงจะเป็นพระภิกษุที่ท่านเทศน์กัณฑ์นั้น ๆ เพราะแหลนอกใช้เฉพาะการเทศน์มหาชาติเท่านั้นไม่ใช้ในการร้องรำทำเพลงอื่น ๆ เมื่อแต่งกันมากเข้า แต่ละกัณฑ์ก็มีแหลนอกต่าง ๆ จึงเกิดแยกประเภทขึ้นเป็นพวก ๆ เรียกกันว่า “เครื่องเล่น” เช่น แหลพราหมณ์ต่าง ๆ เรียกว่า “เครื่องเล่นชูชก” แหลกินนร แหลนารีผล แหลเขา เรียก “เครื่องเล่นมหาพน” แหลนอกไม่ว่าเครื่องเล่นจะเป็นอะไร มีทำนองเหมือนกัน เป็นอย่างเดียวกันหมด ลักษณะของกลอนแหลเป็นอย่างเดียวกันกับกลอนเห่เรือซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เช่น บทเห่เรือของเจ้าฟ้ากุ้ง ทำให้เข้าใจว่า ผู้ริเริ่มแต่งแหลจะเอาเค้ามาจากการเห่เรือ แต่ไม่ใช่ทำนองเห่เรือมาคิดเป็นทำนองใหม่ที่เรียกกันว่า “แหล”

## ประเพณีการบวชนาค

การบวชนาค เป็นประเพณีที่บุตรชายภายในครอบครัวชาวไทยในอดีตควรจะได้ประกอบ ประเพณีนี้ เพราะถือว่าเป็นกุศลสูงสุดของบิดามารดาที่ได้บวชลูกชาย และจะเป็นคนที่สมบูรณ์ คือ ผ่านการบวชเรียนแล้วพร้อมที่จะเป็นผู้นำครอบครัวได้ ประเพณีการบวชนาคที่ปรากฏในที่นี้ เป็นประเพณีที่ชาวไทยปฏิบัติกันมาแต่เดิม ซึ่งมีขั้นตอนคือมีคุณสมบัตินครบถ้วน มาอยู่วัดเพื่อปฏิบัติตน การเปลี่ยนสภาพเป็นนาค การลานาค การทำขวัญนาค พิธีอุปสมบท ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๑. คุณสมบัติของผู้ที่จะบวช ต้องเป็นชายสมบูรณ์ คือไม่เป็นกระเทย อายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ ต้องได้รับ อนุญาตจากบิดามารดาผู้ปกครองเสียก่อน เมื่อพร้อม ที่จะบวช บิดามารดาจะกำหนดวันเวลาที่ประกอบพิธี และเตรียมอุปกรณ์สำหรับบวชนาคให้พร้อม



๒. การมาอยู่วัดเพื่อปฏิบัติตน บิดามารดา หรือญาติผู้ใหญ่จะพาผู้บวชมาอยู่วัดเพื่อหัดขานนาค ปฏิบัติตนบางแห่งก็จะออกบิณฑบาตกับพระภิกษุก็มี ขั้นตอนนี้เรียกว่าปวารณาตนเพื่อแสดงความ ศรัทธาในพระพุทธศาสนา แล้วทอ่งคำขออุปสมบท เป็นเวลา ๗-๑๕ วัน ในช่วงนี้บิดามารดาจะไป นิมนต์พระอุปัชฌาย์ บอกแขกญาติมิตร จัดซื้อเครื่องอัฐบริขาร เตรียมอาหารสำหรับเลี้ยงแขก เป็นต้น

๓. การเปลี่ยนสภาพเป็นนาคก่อนวันอุปสมบท ๑ วัน จะมีพิธีกรรมคือการปลงผมนาค การแต่งกายนาค การลานาค การเรียกขวัญนาค มีรายละเอียดดังนี้





การปลงศพภาค บิดามารดา ญาติผู้ใหญ่จะมาที่วัดเตรียมใบบัว กรรไกร เริ่มจากให้ผู้ที่ จะอุปสมบทนั่งเก้าอี้ประนมมือ บิดามารดาขริบผมใส่ใบบัว ตามด้วยญาติที่มาร่วมในพิธีจนครบ ทุกคน แล้วพระภิกษุจะปลงผมเอาผมทั้งหมดใส่ใบบัวเอาไปลอยน้ำเพื่อเป็นสิริมงคล เมื่อปลงผม เสร็จแล้วก็จะอาบน้ำให้ผู้ที่จะบวชแล้วทาขมิ้นตามความเหมาะสม แล้วแต่งกายด้วยชุดนาคประกอบด้วย ผ้านุ่งหางกระรอก นุ่งอย่างนุ่งสบงพระ คาดเอวด้วยด้ายเช็ดเล็ก ๆ ๑ เช็ดแล้วเชยียงบ่าด้วยผ้า ขาวม้าไหม ทำนองเดียวกับอังสะ บางท้องถิ่นอาจจะให้นุ่งหม้อด้วยผ้าขาวก็มี แต่ปัจจุบันนิยมแต่งกาย ด้วยชุดนาคที่เป็นเสื้อครุยสีขาว แล้วสวมลอมพอกก็มี จากนั้นก็จะแห่มาลัยบ้านเพื่อประกอบ พิธีกรรมในขั้นตอนต่อไป การแห่มาลัยนิยมนำไข่มุกโหรีโคราชประกอบด้วย ปี ซอ กลอง ฉาบ วงมโหรี ๑ วง มีผู้เล่นประมาณ ๕-๘ คน



๔. การลานาค ในช่วงบ่าย มักนาคจะพานาคไปลาเพื่อขอมาชาวบ้านทั้งหมดบ้านเป็นคุ่ม ๆ ซึ่งเริ่มจากการขอมาบิดามารดาก่อน แล้วแห่ไปตามคุ่มบ้านต่าง ๆ เมื่อถึงคุ่มบ้านใดก็จะทำพิธีลานาค เจ้าของบ้านจะปูเสื่อบริเวณลานบ้าน ทายกจะวางพานขอมา นาคนั่งคุกเข่าประนมมือถือกรวย พระต่อหน้าผู้อาวุโส มักนาคจะนำกล่าวคำขอมา เสร็จแล้วนาคกราบ ๓ ครั้ง ผู้อาวุโสจะวางเงิน เพื่อรับการขอมา ในพานมากน้อยแล้วแต่ศรัทธาเป็นเสร็จพิธีการลานาค ก็จะแห่ไปลานาค ในคุ่มบ้านอื่นต่อไป จนกว่าจะลาครบทั้งหมดบ้านก็เป็นเวลาเย็นพอดี

๕. พิธีอาบน้ำให้นาค เมื่อพิธีลานาคเสร็จก็จะมีพิธีอาบน้ำนาคด้วยน้ำขมิ้น น้ำหอม แล้วแต่งกายนาคชุดเดิม จัดข้าวปลาอาหารให้นาครับประทาน ช่วงนี้แขกอาวุโสที่ได้รับเชิญจะมาช่วยพิธี เรียกขวัญนาคต่อไป

๖. พิธีเรียกขวัญนาค จะต้องมีบายศรี ๓ ชั้น หรือบายศรีปากชามก็ได้ ภายในบายศรี ประกอบด้วย ขนมชนิดต่าง ๆ เช่น นางเล็ด ฝักบัว ข้าวต้มมัด ข้าวสุก กล้วย มะพร้าว ไข่ต้ม ซึ่งจะใส่บายศรี ให้เหมาะสมแล้วชั้ยอดตอง ๓ ยอดมาโอบบายศรี แล้วใช้ผ้าขาวคลุมบายศรีอีกครึ่งหนึ่ง พิธีเรียกขวัญนาคเริ่มพิธีด้วยหมอลำหรือหมอลำขวัญ บิดามารดา ญาติผู้ใหญ่จะนั่งล้อมวง และมีขั้นตอน ดังนี้



**การเรียกขวัญ** หมอเรียกขวัญ จะยกครูด้วยกรวยครู เสร็จแล้วจะเรียกขวัญนาคด้วยบทร้อยกรองที่กล่าวถึง การกำเนิด จนกระทั่งมาเป็นนาคด้วย ท่วงทำนองที่ไพเราะเนื้อหาของบทเรียกขวัญ จะกล่าวถึงบิดามารดา ผู้ให้กำเนิดและ เลี้ยงดู หมอเรียกขวัญที่มีความสามารถ จะทำให้นาคซาบซึ่งนาคบางรายรำไห้ เพราะความตื่นตันก็มี เมื่อเรียกขวัญนาค จนตอนหนึ่ง ก็จะประโคมดนตรีจนครบ ๓ ครั้ง



การเวียนเทียน เมื่อเรียกขวัญนาคเสร็จหมอเรียกขวัญก็จะเปิดผ้าคลุมบายศรี แล้วเบิกแว่นเวียนเทียนจากซ้ายไปขวา เริ่มจากบิดามารดาจนครบ ๓ รอบ

การป้อนอาหารและขนม เริ่มจากให้นาคดื่มน้ำมะพร้าวอ่อนแทนน้ำใจอันบริสุทธิ์ของพ่อแม่ ที่มีต่อลูกจากนั้นข้าวและไข่ ซึ่งเป็นตัวแทนถึงอาหารอันประณีต นับเป็นการให้อาหารครั้งสุดท้ายจากพ่อแม่ เพราะเมื่ออุปสมบทแล้วก็จะเป็นสาธารณบุคคลที่สามารถรับถวายอาหารจากพุทธศาสนิกชนได้ จากนั้นให้นาคเสีงทายหีบขนมและผลไม้ในบายศรีมารับประทานเป็นการเสีงทายว่าจะเป็นอย่างไรมื่ออุปสมบทแล้ว เช่น จับได้ขนมนางเส็ด จะบวชได้ไม่นานเพราะขนมเส็ดกรอบ ถ้าจับได้ข้าวต้มมัดจะมีใจคอหนักแน่นยึดมั่นในศาสนา ถ้าจับได้กล้วยก็ทำนายว่าจะเป็นพระนักเทศน์ที่มีน้ำเสียงอ่อนหวาน เป็นต้น ซึ่งการเสีงทายนี้เป็นความเชื่อของชาวบ้านตามทีเล่าต่อ ๆ กันมาเท่านั้น



และเป็นขั้นตอนที่ผู้อยู่ในพิธีจะได้เล่าต่อ ๆ กันว่านาคเสีงทายได้อะไร เมื่อนาครับประทานขนมและผลไม้เสร็จแล้วก็ป็นเสร็จพิธีการเรียกขวัญนาค จากนั้นจะมีการงัน (ฉลอง) ด้วยเพลงมหรสพ เช่น ลิเก หรือภาพยนตร์ก็ได้

๗. พิธีอุปสมบท เจ้าภาพเมื่อเตรียมอาหารเพื่อนำไปถวายพระและเลี้ยงแขกที่วัด เรียบร้อยแล้วก็ทำพิธีสงฆ์ให้หน้าอีกครั้ง ก่อนออกจากบ้านมีคณายกจะพานาคออกจากบ้านแล้วเดินทางไปวัด เมื่อถึงวัดบรรดาญาติมิตรจะแห่หน้าเวียนขวารอบอุโบสถ ๓ รอบ แล้วนาคไปรยทานทำพิธีวันทาหน้าอุโบสถ เข้าโบสถ์ซึ่งบิดามารดา ญาติจะเกาะชายผ้าห่มนาคเข้าโบสถ์ แล้วประกอบพิธีอุปสมบท ตามประเพณีการอุปสมบทที่เป็นพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นแบบเดียวกันทั่วประเทศ เมื่ออุปสมบทเป็นพระภิกษุแล้วจะออกมาโปรดญาติที่หน้าอุโบสถ บิดามารดา ญาติมิตร จะถวายจตุปัจจัยไทยธรรมให้พระบวชใหม่เป็นเสร็จพิธี

๘. การลาสิกขา เมื่อภิกษุใดประสงค์จะลาสิกขาก็ต้องหาฤกษ์ลาสิกขาแล้วจะต้องอยู่ที่วัด ๓ วัน เพื่อทำความสะอาดห้องพัก ห้องน้ำ-ห้องส้วม บริเวณกุฏิและลานวัดในวันที่ ๓ ต้องไปทำพิธีล้างเท้าให้ผู้อาวุโสในหมู่บ้านและขอพรจากท่านจนครบทั้งหมู่บ้าน เช้าวันรุ่งขึ้นก็สามารถกลับไปบ้านประกอบอาชีพของตนต่อไป



## ประเพณีทำบุญขึ้นบ้านใหม่

การทำแบบพอเป็นพิธีนั้น เมื่อได้ฤกษ์ยามดีที่หาไว้ หัวหน้าครอบครัวก็อัญเชิญพระประจำบ้านไปประดิษฐานไว้ที่บูชาจุดธูปเทียนบูชา อธิษฐานขอคุณพระคุ้มครองให้ครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข หรือจะนิมนต์พระสักรูปหนึ่ง มาประพรมน้ำพระพุทธมนต์ตามห้องต่าง ๆ ก่อนขนของเข้าไปอยู่ก็จะสมบูรณ์ยิ่งขึ้น



ส่วนการทำแบบมีเลี้ยงพระ ก็ให้เจริญพระพุทธมนต์ แล้วถวายภัตตาหารหรือ เพิ่มการตักบาตร สำหรับการเตรียมการก็เช่นเดียวกับการทำบุญอื่น ๆ ทั่วไป เช่น มีบาตรที่บรรจุทราย ๑ บาตร แป้งและน้ำหอมหรือน้ำอบ นำมาตั้งที่บูชา

พิธีเริ่มเมื่อพระสงฆ์มาพร้อมหัวหน้าครอบครัว จุดธูปเทียนรับศีลพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ หากมีตักบาตรเมื่อพระสงฆ์สวดถึงบท “พาหุ” ให้ตักบาตรแล้วถวายอาหาร ถวายเครื่องไทยธรรม กรวดน้ำ ฟังพระสงฆ์อนุโมทนา ต่อจากนั้นทุกคนในพิธีรับพรมน้ำมนต์จากพระสงฆ์ผู้เป็นประธาน ขณะนั้นพระสงฆ์อื่นจะเจริญมงคลคาถา เสร็จแล้วให้ใครสัก ๒ คน ช่วยอุ้มบาตรน้ำมนต์ และบาตรทรายพร้อมแป้ง

กระแจะสำหรับเจิม นำหน้าพระสงฆ์ ๑ รูป ไปพรมน้ำมนต์ตามห้องต่าง ๆ ถ้ามีการเจิมประตูบ้านก็นิมนต์พระท่านให้ทำในโอกาสนี้ก่อนจะโปรยทรายรอบบริเวณพื้นบ้าน ถือเป็นมงคลว่า เป็นทรายเงิน ทรายทอง ให้อยู่เย็นเป็นสุข ชับได้ภูตผีปีศาจ ถือเป็นอันเสร็จพิธี

## ตำราขึ้นบ้านใหม่

สิทธิการิยะ ถ้าแรกขึ้นบ้านใหม่ท่านให้ขึ้นในวันพุธ วันพฤหัสบดี และวันศุกร์ ดินักแล และให้เป็นไปหรือละเว้นตามทิศ ดังนี้

ขึ้นทิศบูรพา	ทิศตะวันออก	จะเป็นความกัน
ขึ้นทิศอาคเนย์	ทิศตะวันออกเฉียงใต้	จะตายเร็ว
ขึ้นทิศทักษิณ	ทิศใต้	จะเสียของ
ขึ้นทิศหรีดี	ทิศตะวันตกเฉียงใต้	จะได้ลาภ
ขึ้นทิศปัจฉิม	ทิศตะวันตก	จะเจ็บไข้
ขึ้นทิศพายัพ	ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ	จะมีสุขเกษม มีโชค
ขึ้นทิศอุดร	ทิศเหนือ	จะมีลูกมาก รักลูก
ขึ้นทิศอีสาน	ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ	จะมีข้าวของมากมาย

## หลักควรปฏิบัติทั่วไปในงานประเพณีขึ้นบ้านใหม่



ในพิธีการทำบุญขึ้นบ้านใหม่นั้น ถ้าเจ้าบ้านมีความประสงค์ที่จะประกอบพิธีตามทางศาสนา และมีการเชิญแขกให้มาร่วมด้วยก็มีหลักที่จะต้องปฏิบัติดังต่อไปนี้

- ต้องกำหนดวันการทำบุญขึ้นบ้านใหม่ให้เป็นที่น่าพอใจและการเลือกวันที่ว่านี้ ถ้าต้องการให้เป็นมงคลตามความเชื่อถือที่มีมาแต่โบราณแล้ว ก็พึงไปหารือกับผู้ที่มีความรู้ทางโหราศาสตร์ให้กำหนดวันและเวลาให้

- ออกบัตรเชิญแขกให้มาร่วมในพิธีทำบุญขึ้นบ้านใหม่ และส่งบัตรนั้นออกไปในระยะเวลาก่อนถึงวันกำหนดพอสมควร ในบัตรนั้นต้องบอกตำบลบ้านที่จะประกอบพิธี กำหนดวันเวลาอย่างชัดเจน

- เมื่อใกล้กับวันที่กำหนดไว้ ต้องเตรียมตกแต่งบ้านเรือนที่จะทำบุญขึ้นบ้านใหม่นั้น ให้เรียบร้อยงดงามตามสมควร

- เตรียมสิ่งของที่จำเป็นต้องใช้ในวันประกอบพิธีให้พร้อม เช่น

- อาหารนาพระสงฆ์ เมื่อกำหนดวันงานแน่นอนแล้ว ไปอาราธนาพระตามจำนวนที่ต้องการ ก่อนถึงวันงานอย่างน้อย ๓ ถึง ๗ วัน การอาราธนานั้น ถ้าสามารถเขียนหรือพิมพ์เป็นฎีกานิมนต์ได้เป็นการดีที่สุด โดยบอกกำหนด วัน เดือน ปี เวลา และงานให้ละเอียด

- จำนวนพระที่นิมนต์ ตามปกติจำนวนนี้คือ ๕ รูป ๗ รูป ๙ รูป แต่ส่วนมากนิยมนิมนต์ ๙ รูป ถือกันว่าเลข ๙ เป็นเลขมงคลลี้ภัยงานนั้นจะได้เจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป

- ตั้งโต๊ะหมู่ นิยมจัดไว้ทางด้านขวามือของพระสงฆ์ โดยให้พระพุทธรูปหันพระพักตร์ไปด้านเดียวกับพระสงฆ์ ถ้าสถานที่อำนวยให้ผินพระพุทธรูปไปทางด้านทิศตะวันออก หรือทิศเหนือได้



ยิ่งดี ถ้าสถานที่ไม่พอก็ให้จัดตามความเหมาะสมกับสถานที่ พระพุทธรูปที่จะนำมาตั้งโต๊ะบูชานั้น  
ไม่ให้มีกรอบและเล็กจนเกินไปหรือใหญ่เกินไป ถ้าโต๊ะบูชาใหญ่เล็ก ก็ให้จัดพระบูชาเหมาะสมตามส่วน  
มีแจกันดอกไม้ พานดอกไม้ จัด ๓ หรือ ๕ พาน แจกันจะใช้ ๑-๒ คู่ก็ได้ แล้วแต่ขนาดของโต๊ะ  
กระถางรูปไม้ปักธูปไว้ ๓ ดอก เชิงเทียน ๑ คู่ พร้อมเทียน



- ชันน้ำมนต์ จะใช้ขันหรือบาตรหม้อน้ำมนต์มีเชิงก็ได้ ใส่ น้ำสะอาดพอควรมีเทียนขี้ผึ้ง  
อย่างดี ๑-๒ เล่ม สำหรับพระทำน้ำพระพุทธรณ์ ๑ ใบเงินใบทองอย่างละ ๕ ใบ มัดหญ้าคาหรือ  
กำยานมะยม สำหรับประพรมน้ำพระพุทธรณ์ ๑ มัด ถ้าใช้ใบมะยมใช้กำยานสด ๙ กำยาน ถ้ามีการเจิม  
ก็เตรียมแป้งกระแจะ ใส่ น้ำหอมในผอบเจิมด้วย ถ้ามีการปิดทองด้วย ก็เตรียมทองคำเปลวไว้  
ตามต้องการไว้ในพาน ตั้งไว้ข้างบาตรน้ำมนต์ด้วย





- ด้ายสายสิญจน์ ใช้ด้ายดิบจับ ๙ เส้น ๑ ม้วน โยงรอบบ้านหรือบริเวณพิธีเวียนจากซ้ายไปขวา โยงเข้าหาพระประธานที่โต๊ะหมู่บูชา เวียนซ้ายไปขวาเช่นเดียวกัน ไม่ควรเอาไปพันไว้ที่องค์พระประธานให้เวียนรอบฐานองค์พระประธานโยงมาที่ชั้นหรือบาตรน้ำมนต์เวียนขวา แล้วนำด้ายสายสิญจน์วางไว้บนพานรองตั้งไว้ข้างโต๊ะบูชาใกล้กับพระเถระ องค์ประธานสงฆ์ เรื่องด้ายสายสิญจน์นี้มีข้อควรระวังเป็นพิเศษคือ ห้ามข้ามกรายเป็นเด็ดขาด แม้ที่สุดจะหยิบของข้ามหรือยื่นมือไปเชี่ยบุหรี่ป้วนน้ำหมากน้ำลาย ก็ไม่ควรข้ามด้ายสายสิญจน์อย่างยิ่ง เพราะนอกจากเป็นการแสดงความไม่เคารพในพระพุทธเจ้า หรือถ้าเป็นงานศพก็ไม่เป็นการเคารพในผู้ตาย และยังเป็นผู้ที่ถูกติเตียนด้วยหากมีความจำเป็นจริง ๆ ก็ควรสอดมือไปทางใต้ด้ายสายสิญจน์

- การปูอาสนะสำหรับพระสงฆ์ ควรใช้เสื่อหรือพรมปูเสื่อชั้นหนึ่งก่อนนิยมนำใช้กัน ๒ วิธีคือ ยกพื้นอาสนะสงฆ์ให้สูงขึ้น โดยใช้เตียงหรือแคร่มาวางวางต่อกันให้พอจำนวนแก่สงฆ์ และอีกวิธีหนึ่ง ปูลาดอาสนะบนพื้นธรรมดา อาสนะสงฆ์ชนิดยกพื้นนิยมนำใช้ผ้าขาวปูลาด จะมีผ้านิสีทนะปูอีกชั้นหนึ่งหรือไม่ก็ได้ โดยอาสน์สงฆ์ยกพื้นนี้ มักจัดในสถานที่ที่ฝ่ายเจ้าภาพนั่งเก้าอี้กัน ส่วนอาสนะชนิดที่ปูลาดบนพื้นธรรมดา จะใช้เสื่อหรือพรมผ้าที่สมควรที่สุดแต่ที่ที่จะหาได้ ข้อสำคัญควรระวัง อย่าให้อาสนะพระสงฆ์กับอาสนะของคฤหัสถ์ฝ่ายเจ้าภาพเป็นอันเดียวกัน ควรปูลาดให้แยกจากกัน ถ้าจะเป็นแยกกันไม่ได้โดยปูเสื่อหรือพรมไว้เต็มห้อง สำหรับอาสนะสงฆ์ ควรปูทับเสื่อหรือพรมอีกชั้นหนึ่งจึงจะเหมาะสม โดยใช้ผ้าขาวหรือผ้านิสีทนะก็ได้ ปูเรียงองค์เป็นระยะให้ห่างกันพอสมควร อย่าให้ชิดกันเกินไป มีหมอนอิงข้างหลังเรียงองค์เท่าจำนวนที่นิมนต์มาในงานนั้น ๆ

- เครื่องรับรองพระ ก็มีกระโถน, ภาชนะน้ำเย็น, พานใส่หมากพลู บุหรี่ (ปัจจุบันไม่นิยมถวายหมากพลู บุหรี่แก่พระสงฆ์แล้ว) วางไว้ทางด้านขวามือของพระสงฆ์เป็นรายรูป ถ้าของมีจำกัด ๒ รูปต่อ ๑ ที่ก็ได้ วางเรียงจากข้างในมาหาข้างนอก ตามลำดับ คือกระโถนไว้ในสุด ถัดมาภาชนะน้ำเย็น และพานหมากพลู บุหรี่ ส่วนน้ำชา หรือเครื่องดื่ม เมื่อพระสงฆ์เข้านั่งเรียบร้อยแล้วค่อยถวายก็ได้

- ล้างเท้า-เช็ดเท้าพระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์มาถึงบ้าน ฝ่ายต้อนรับจะล้างเท้าให้ท่าน จะให้ท่านล้างเท้าเองดูไม่เหมาะสม เพราะน้ำอาจมีสัตว์ขั้ดกับพระวินัย และเช็ดเท้าให้ท่านด้วย

- ประเคนเครื่องรับรองพระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์เข้าประจำที่เรียบร้อยแล้ว พึงเข้าประเคนของรับรองพระที่เตรียมไว้แล้ว คือภาชนะน้ำเย็น พานหมากพลู บุหรี่ ประเคนของที่อยู่ข้างในก่อนเสร็จแล้วน้ำชาหรือน้ำเย็นถวายที่ละองค์จนครบ

- ถ้าต้องการให้มีกรยกศาลพระภูมิในวันนั้นด้วย ก็ต้องเชิญผู้มีความรู้ในทางนี้มาเป็นผู้ทำหน้าที่ประกอบพิธีในวันนั้นด้วย

- ควรเตรียมรับรองแขกให้พร้อม และมีการนัดหมายกับผู้ทำหน้าที่ต้อนรับแขกให้เป็น ที่เข้าใจว่าใครมีหน้าที่ที่จะต้องทำอะไร
- ถ้ามีการเลี้ยงอาหารแขกด้วย ก็ต้องเตรียมห้องอาหารและอาหารให้พร้อม ข้อที่ผู้ไป ร่วมงานทำบุญขึ้นบ้านใหม่พึงปฏิบัติ มีดังนี้คือ
- ผู้เป็นแขกต้องแต่งกายให้เรียบร้อยตามสมควร หรืออาจจะแต่งกายตามประเพณี ของพื้นที่บ้านที่อยู่นั้นได้
- พึงไปยังบ้านที่มีการประกอบพิธีทำบุญขึ้นบ้านใหม่ก่อนเวลาที่กำหนดไว้เล็กน้อย เพื่อป้องกันการรอคอยของเจ้าของบ้านผู้เชิญเรา
- ควรหาของขวัญไปกำนัลแต่เจ้าภาพตามสมควร
- ผู้เป็นแขกไม่พึงวิจารณ์บ้านใหม่ของเจ้าภาพให้เป็นไปในทางไม่เหมาะสม เพราะจะ ทำให้เจ้าบ้านเกิดความไม่พอใจต่อบ้านของตนขึ้นมา และไม่มีความสุข ในเมื่อทราบว่าบ้านของตน ไม่เหมาะสมตามที่แขกกล่าววิจารณ์
- เมื่อเสร็จพิธี และถ้ามีการรับประทานอาหารแล้ว ผู้เป็นแขกต้องอยู่สังสรรค์สนทนา กับเจ้าของบ้านในเวลาพอสมควร
- ก่อนลากลับ ควรมีการอวยพร และแสดงความปรารถนาให้เขาอยู่บ้านใหม่ด้วยความสุข

## ประเพณีแต่งงาน

“การแต่งงาน หมายถึง การที่ชายหญิงมีความรักใคร่ต่อกันจนสุกงอม และพร้อมที่จะดำเนินชีวิตร่วมกัน เป็นครอบครัวอย่างสามีภรรยา”

### การแต่งงาน

เป็นประเพณีที่สำคัญสำหรับวิถีชีวิตไทย เพราะเป็นการบ่งบอกว่าผู้ที่แต่งงานนั้นมีความเป็นผู้ใหญ่แล้ว มีความรับผิดชอบมากขึ้น และพร้อมที่จะเป็นครอบครัว รับผิดชอบชีวิตอีกหลายคน



เพิ่มขึ้นนอกจากชีวิตของตนเอง และยังได้ทำหน้าที่แสดงความสามารถตามบทบาทของตนเองในฐานะหัวหน้าของครอบครัว ดังนั้น การแต่งงานตามที่ชนะของผู้เขียนนั้นย่อม หมายถึง การที่ชายหญิงของไทยมีความรักใคร่ต่อกันจนสุกงอม มีความเห็นอกเห็นใจกัน และพร้อมที่จะดำเนินชีวิตร่วมกันเป็นครอบครัวอย่างสามีภรรยา จึงจำเป็นต้องแต่งงานกัน หรือบางที

อาจจะกล่าวได้ว่าการแต่งงานนั้นเป็นการบำบัดความต้องการทางเพศของมนุษย์ก็ได้ แต่ให้เป็นไปตามประเพณีของสังคม มีผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายยอมรับและสังคมต้องรับรู้ด้วยเช่นเดียวกัน ด้วยเหตุนี้ประเพณีการแต่งงานจึงจำเป็นต้องจัดให้มีพิธีกรรมตามขั้นตอนของประเพณีไทย เริ่มตั้งแต่การทาบทาม สู่ขอ หมั้น และแต่งงาน พิธีการแต่งงานนี้ถ้าจะให้ถูกต้องเหมาะสม จะต้องประกอบพิธีทางศาสนาด้วยในตอนเช้า และอีกพิธีก็คือจะต้องจดทะเบียนแต่งงานให้ถูกต้องตามกฎหมาย ก็ถือว่าการแต่งงานนั้นถูกต้องสมบูรณ์ ส่วนจะทำพิธีหลังน้ำพระพุทธรูปและประสาทรนั้นจะกระทำตอนเย็นและเลี้ยงรับรองแขกผู้มีเกียรติไปพร้อมกันหลังจากหลังน้ำพระพุทธรูปและประสาทรแล้ว หรือจะทำให้เสร็จภายในภาคเช้าเลยก็ได้ จะเป็นการประหยัดทั้งเวลาและเงิน ไม่เป็นการดำเนินน้ำพริกละลายแม่น้ำ การที่จะเลี้ยงรับรองแขกจะกระทำที่บ้านหรือโรงแรม สโมสรที่ใดที่หนึ่งก็ได้ขึ้นอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจของคู่บ่าวสาวและเจ้าภาพของทั้งสองฝ่าย





จากประเพณีการแต่งงานที่จัดทำเป็นพิธีการ  
ขั้นตอนต่าง ๆ นั้น จึงนับว่ามีความสำคัญมาก และ  
เป็นประเพณีที่งดงามเหมาะสม แสดงถึงความเจริญ  
งอกงามทางวัฒนธรรมด้านจิตใจและวัฒนธรรมทาง  
ด้านวัตถุของบรรพบุรุษของไทยเราที่มองการณ์ไกล  
และมีความละเอียดอ่อน โดยธรรมชาติของสิ่งที่มีชีวิต  
แล้วย่อมมีความต้องการทางเพศสัมพันธ์ และต้องการ  
สืบสกุลต่อไปด้วย จึงทำให้เกิดความแตกต่างกัน

ระหว่างคนกับสัตว์ และขณะเดียวกันกฎหมายและประเพณีไทยเราจึงต้องกำหนดกฎเกณฑ์ของ  
บุคคลที่จะทำการแต่งงานได้จะต้องมีเงื่อนไข

## เงื่อนไขการแต่งงาน

การแต่งงานจะต้องมีกฎเกณฑ์ดังต่อไปนี้

๑. การแต่งงานจะทำได้ต่อเมื่อชายและหญิงมีอายุครบ ๑๗ ปีบริบูรณ์แล้ว แต่ในกรณี  
ที่มีเหตุสมควร ศาลอาจอนุญาตให้ทำการแต่งงานก่อนนั้นได้

๒. การแต่งงานจะกระทำมิได้ถ้าชายหรือหญิงเป็นบุคคลวิกลจริต หรือเป็นบุคคล  
ซึ่งศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ

๓. ชายหญิงซึ่งเป็นญาติสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปหรือลงมาก็ดี เป็นพี่น้องร่วมบิดามารดา  
หรือร่วมแต่บิดาหรือมารดาก็ดีจะแต่งงานกันไม่ได้ โดยให้ถือความเป็นญาติตามสายโลหิต ไม่คำนึงว่า  
จะชอบด้วยกฎหมายหรือไม่

๔. ผู้รับบุตรบุญธรรมและบุตรบุญธรรมจะแต่งงานกัน

๕. ชายหรือหญิงจะทำการแต่งงานในขณะที่ตนมีคู่แต่งงานอยู่ไม่ได้

๖. หญิงที่สามีตายหรือที่การแต่งงานสิ้นสุดลงด้วยประการอื่น จะทำการแต่งงานใหม่ได้  
ต่อเมื่อการสิ้นสุดแห่งการแต่งงานได้ผ่านพ้นไปแล้วไม่น้อยกว่า ๓๑๐ วัน หรือคลอดบุตรแล้ว  
ในระหว่างนั้น หรือแต่งงานกับคู่คนเดิม หรือได้มีใบรับรองของแพทย์ ประกาศนียบัตร หรือปริญญาบัตร  
ระบุไว้ว่าไม่มีครรภ์ ตลอดจนมีคำสั่งของศาลให้ทำการแต่งงานได้

๗. เงื่อนไขเกี่ยวกับความยินยอมของบิดามารดาหรือผู้ปกครอง การให้ความยินยอม  
ให้ทำการแต่งงานกระทำได้ แต่จะต้องมีการลงลายมือชื่อในทะเบียนขณะจดทะเบียนสมรส และ  
ผู้ปกครองจะต้องทำเป็นหนังสือแสดงความยินยอม โดยระบุชื่อผู้แต่งงานและผู้ปกครองทั้งสองฝ่าย  
และลงลายมือชื่อของผู้ให้ความยินยอมด้วย สุดท้ายถ้าหากมีเหตุที่จำเป็นจะให้ความยินยอมด้วย  
วาจาต่อหน้าพยานอย่างน้อย ๒ คนก็ได้ ความยินยอมนั้นเมื่อเซ็นให้แล้วถอนไม่ได้

๘. การแต่งงานตามประมวลกฎหมายนี้ จะสมบูรณ์ต่อเมื่อได้จดทะเบียนแต่งงานแล้วเท่านั้น

## การทักทาย

หนุ่มสาวที่รักใคร่ชอบพอกันจนกระทั่งตัดสินใจเข้าสู่พิธีแต่งงาน แต่ก่อนจะเข้าสู่พิธีแต่งงานจำเป็นจะต้องหาฤกษ์ยามเพื่อเป็นสิริมงคลแก่คู่บ่าวสาว ดังนั้น ญาติผู้ใหญ่ของทั้งสองฝ่ายจะต้องเอาวัน เดือน ปีไปให้ผู้เชี่ยวชาญทางดวงชะตา หรือไปให้โหราจารย์จะเหมาะสมหรือไม่อยู่ด้วยกันแล้วจะเจริญรุ่งเรืองหรือเสื่อมโทรม เมื่อเห็นว่าเป็นคู่ที่ไปกันได้หรือมีความเหมาะสมกันก็จะหาฤกษ์ที่จะให้คู่บ่าวสาวอยู่ด้วยกันอย่างเจริญรุ่งเรืองตลอดไป โดยหาฤกษ์วันเวลาที่ยกขันหมาก ฤกษ์หมั้น ฤกษ์รดน้ำสังข์ และส่งตัวคู่บ่าวสาวไว้เรียบร้อยแล้ว เพื่อสะดวกในการดำเนินงานตามพิธีการ และเป็นสิริมงคลแก่คู่บ่าวสาว เพื่อให้ครองคู่กันตลอดชั่วชีวิต ถือไม้เท้ายอดทองตะบองยอดเพชร ส่วนมากมักจะแต่งงานในเดือนคู่ เพื่อจะได้อยู่คู่เคียงกันตลอดไปนั่นเอง ยกเว้นเดือน ๑๒ จะไม่นิยมแต่งงานกันในเดือนนี้ เพราะเป็นเดือนที่สุนัขมันติดสัดกัน และถ้าเป็นข้างขึ้นถือว่าดีกว่าข้างแรม เพื่อให้ชีวิตจะได้เจริญรุ่งเรืองสว่างไสว แต่บางทีก็จะแต่งงานกันในเดือน ๙ ถือเคล็ดถึงความก้าวหน้า และเดือนที่นิยมแต่งงานกันมากที่สุดก็คือเดือน ๖ เพราะเริ่มเข้าสู่ฤดูฝน อาจเป็นเพราะบรรยากาศช่วยเป็นใจมากกว่าในฤดูอื่น และเป็นต้นฤดูทำการเพาะปลูกของคนไทย ซึ่งหนุ่มสาวจะได้เริ่มต้นชีวิตใหม่โดยการสร้างฐานะร่วมกัน

## การเตรียมขันหมาก

ขันหมากเป็นสิ่งจำเป็นในพิธีการแต่งงาน ซึ่งฝ่ายชายจะต้องเตรียมมา โดยจัดเป็นขบวนแห่มาบ้านฝ่ายหญิงในวันพิธีที่จัดงานในช่วงเช้า แล้วแต่ฤกษ์จะเป็นเวลาใดหรืออาจจะใช้ฤกษ์สะดวก ซึ่งปัจจุบันจะไม่เคร่งครัดนัก ขันหมากที่ฝ่ายชายจะเตรียมมาแห่ขันหมากนั้น ประกอบไปด้วยสิ่งต่อไปนี้





## ๑. ชั้นหมากเอก

จะจัดเป็นชั้นเดียวหรือชั้นคู่แล้วแต่ประเพณีนิยมของแต่ละท้องถิ่นส่วนใหญ่จะมีชั้นใส่หมากพลู ชั้นใส่เงินทองหรือสินสอด และชั้นใส่สิ่งของอันเป็นมงคล เช่น ถั่วงา ข้าวเปลือก ใบเงิน ใบทอง ดอกกรัก ดอกบานไม่รู้โรย ดอกดาวเรือง ดอกกุหลาบ ฯลฯ ส่วนใหญ่จะดูความหมายที่เป็นมงคลและนิยมจัดเป็นคู่จะทำให้ดูสวยงามและเป็นมงคลโดยถือเคล็ดจากคำว่า “คู่” นั้นเอง



## ๒. ชั้นหมากโท



ได้แก่ พวกของที่ใช้เป็นอาหารและขนม รวมทั้งบริวารชั้นหมากอื่น ๆ เช่น เหล้า ต้นกล้วย ต้นอ้อย นิยมจัดเป็นคู่ ๆ เช่นเดียวกัน มีการนำกระดาษสีแดงมาประดับตกแต่งให้สวยงาม แต่ประเพณีบางแห่งก็จะไม่นำอาหาร ซึ่งอาจจะเป็นหมูสามชั้นและขนมที่ใช้ในงานแต่งงาน เพราะถือความสะดวกจะไม่เคร่งนัก แต่ที่ขาดไม่ได้คือ เหล้า ต้นกล้วย และต้นอ้อย ในวันแต่งงานเจ้าบ่าวและเพื่อนพร้อมขบวนชั้นหมากจะไปถึงบ้านเจ้าสาว เมื่อไปถึงจะพบกับการกั้นประตูตามประเพณี โดยฝ่ายหญิงจะจัดญาติ ลูกหลาน หรือเพื่อนเจ้าสาวมากั้นเป็นด่านประตู ๔ ด่าน มีประตูเงิน ประตูทองอย่างละคู่ หรือจะใช้เพียง ๒ ประตูก็ได้ โดยใช้เข็มขัดเงินและสายสร้อยทองคำกั้น จะมีผู้กล่าวนำซักถามกันตามประเพณี จึงจะปล่อยให้เจ้าบ่าวและขบวนชั้นหมากให้ผ่านด่านประตูเข้าไป สุดท้ายก่อนจะเข้าไปในบ้านหรือขึ้นบันไดบ้านก็จะมีเด็ก ๒ คน ที่ฝ่ายหญิงจัดไว้ให้พรมน้ำที่เท้าเจ้าบ่าวแล้วเจ้าบ่าวจะต้องจ่ายเงินให้ด่านประตูทุกด่านจนกระทั่งถึงการพรมน้ำที่เท้าเป็นอันเสร็จพิธีขบวนแห่ชั้นหมาก เมื่อเข้าไปในบ้านเจ้าสาวก็จะมีกรับรับชั้นหมากตามประเพณี ฝ่ายเจ้าสาวจะต้องจ่ายให้คนที่อุ้มชั้นหมากเอกและชั้นหมากโทด้วย แต่เน้นให้เงินชั้นหมากเอกมากกว่า



## พิธีรดน้ำ

พิธีรดน้ำนี้อาจจะทำได้หลายกรณีแล้วแต่ความสะดวกและความเหมาะสมของทั้งสองฝ่าย จะทำพิธีรดน้ำในตอนเช้าหลังจากทำพิธีทางศาสนาแล้ว โดยรุดเฉพาะญาติผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือจริง ๆ จะมีจำนวนไม่มากนัก หลังจากนั้นก็เลี้ยงแขกที่มาในงานก็เสร็จพิธี หรือจะทำพิธีรดน้ำในตอนเย็นเพื่อเป็นการให้ความสะดวกแก่แขกที่มาในงาน เพราะส่วนใหญ่ต้องทำงานและต้องเผื่อการเดินทางด้วย ถ้าอยู่ในกรุงเทพฯ รถติดมาก อยู่ต่างจังหวัดก็ไม่มีปัญหา คู่บ่าวสาวควรจะไปถึงสถานที่ประกอบพิธีก่อนเวลาพอสมควร



พิธีรดน้ำจะต้องมีโต๊ะหมู่บูชาเพื่อความเป็นสิริมงคล ปกติจะอยู่ทางขวาของเจ้าบ่าว เมื่อถึงฤกษ์ที่กำหนด คู่บ่าวสาวจะเข้าไปในห้องพิธีพร้อมเพื่อนเจ้าบ่าวเจ้าสาวฝ่ายละ ๒ คน จะมีญาติผู้ใหญ่ของฝ่ายเจ้าสาวนำคู่บ่าวสาวไปจุดเทียนชัย ปักธูป และกราบพระที่โต๊ะหมู่บูชา แล้วญาติผู้ใหญ่ก็จะพาคู่บ่าวสาวไปนั่งบนตั่งที่จัดไว้ วางแขนลงบนหมอน ยืนมือออกไปพนมตรงชั้นรองน้ำ โดยหญิงนั่งทางซ้าย ชายนั่งทางขวา ต่อจากนั้นจะให้ประธานในพิธีสวมพวงมาลัย สวมมงคลแฝดลงบนศีรษะของคู่บ่าวสาว เจิมหน้าผากของคู่บ่าวสาวแล้วหลังน้ำสังข์



ต่อจากนั้นจึงเชิญแขกผู้มีเกียรติคนอื่น ๆ รดน้ำตามลำดับอาวุโส เสร็จจากการรดน้ำสังข์แล้วเจ้าภาพจะปลดมงกุฎตนเอง หรือจะเชิญประธานหรือผู้อาวุโสคนใดปลดก็ได้แล้วมอบให้คู่บ่าวสาวเพื่อนำไปเก็บไว้บนหัวเตียงนอนของตน หลังจากเสร็จพิธีรดน้ำสังข์หรือหลังน้ำพระพุทธรูปและประสาทรแล้วก็มีการเลี้ยงฉลองพิธีแต่งงาน สำหรับญาติและแขกที่มาร่วมงานก็เสร็จพิธี แล้วรอฤกษ์ส่งตัวเจ้าสาวให้เจ้าบ่าว ทั้งนี้ก็จะมีพิธีบ้างเล็กน้อยตามประเพณีของตน เพื่อให้ญาติผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือพาเจ้าสาวส่งให้แก่เจ้าบ่าว พร้อมกับอบรมเจ้าสาวให้เคารพนับถือยำเกรง ชื่อสัตย์ต่อสามี และอบรมเจ้าบ่าวให้รักใคร่ เลี้ยงดู ชื่อสัตย์ต่อภรรยา และปฏิบัติต่อภรรยาอย่างเหมาะสมกับหน้าที่ของสามีที่ดี แล้วเจ้าบ่าวเจ้าสาวจะกราบผู้ใหญ่ อาจจะมีพ่อแม่ของทั้งสองฝ่ายให้ออวาทต่อไป เจ้าบ่าวก็จะกราบพ่อแม่ของทั้งสองฝ่ายก็เสร็จพิธี ทุกคนจะออกจากห้องหอให้เจ้าบ่าวเจ้าสาวอยู่กันตามลำพังจะได้พักผ่อนเพราะเหนื่อยในงานพิธีมามากแล้ว

## ประเภทของการแต่งงาน

มีท่านผู้รู้หลายท่านได้ให้ความรู้เกี่ยวกับการแต่งงานไว้ โดยแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทด้วยกัน คือ **วิวาห์มงคลกับอวาห์มงคล** แต่สภาพของสังคมไทยปัจจุบันนี้เปลี่ยนแปลงไปมากรวมทั้งจิตใจของคนด้วย มักจะยึดตนเองหรือความพึงพอใจของตนเป็นหลักมากกว่าจะยึดถือส่วนรวมเป็นหลัก จึงเกิดความเห็นแก่ตัวตามมา เป็นเหตุให้สังคมไทยวุ่นวายอยู่ในปัจจุบันนี้

**๑. วิวาห์มงคล** เป็นการกระทำพิธีแต่งงานตามประเพณีไทยที่แท้จริง โดยทำพิธีกันที่บ้านของฝ่ายหญิง และเมื่อพิธีแต่งงานเสร็จเรียบร้อยแล้ว ฝ่ายชายจะไปอยู่บ้านของฝ่ายหญิงโดยอยู่ร่วมกับพ่อแม่ยาย ซึ่งเป็นประเพณีที่นิยมกันมากในชนบท หรือผู้ที่นิยมประเพณีตามแบบเก่า หรือมีความคิดแบบเก่าที่เห็นว่าดี งดงาม ไม่เป็นที่ครหาของสังคม แต่ถ้าเป็นคนรุ่นใหม่หนุ่มสาวที่มีการศึกษาและเป็นคนรุ่นใหม่จะไม่นิยมวิวาห์มงคลนี้ เพราะต้องการอิสระ จะไม่อยู่ร่วมกับบิดามารดาของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ต้องการเป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นผู้นำครอบครัวอย่างแท้จริง จะมีความภูมิใจมากกว่าอาศัยพ่อแม่อยู่ ด้วยเหตุนี้ สังคมไทยในสมัยปัจจุบันจึงนิยมอยู่กันเป็นแบบครอบครัวเดี่ยวมากกว่าครอบครัวขยาย

**๒. อวาห์มงคล** เป็นการกระทำพิธีแต่งงานตามแบบประเพณีจีนหรืออินเดีย สำหรับคนไทยก็ยังนิยมกระทำพิธีแต่งงานแบบอวาห์มงคลอยู่บ้าง ซึ่งการแต่งงานแบบนี้ผู้หญิงจะต้องไปทำพิธีแต่งงานที่บ้านของฝ่ายชาย และเมื่อทำพิธีแต่งงานเสร็จเรียบร้อยแล้ว ฝ่ายหญิงจะต้องเข้าไปอยู่บ้านของฝ่ายชายโดยอยู่ร่วมกับพ่อแม่ของฝ่ายชาย ซึ่งการแต่งงานประเภทนี้หญิงไทยไม่ค่อยชอบ เพราะไม่อิสระ ไม่เหมือนอยู่กับพ่อแม่ของตนเอง แต่บางกรณีอาจชอบ ถ้าดูความจำเป็นความเหมาะสมของสังคม โดยที่ฝ่ายชายมีความร่ำรวย มีเกียรติชื่อเสียงในสังคม ประกอบกับครอบครัวฝ่ายหญิง

ฐานะทางบ้านไม่ค่อยร่ำรวยนัก ก็จำเป็นหรือยินดีจะมาอยู่บ้านฝ่ายชาย หากพ่อแม่ฝ่ายชายรักใคร่ไม่รังเกียจ และไม่มีสมาชิกญาติพี่น้องหลายคน

**วิวาท์เหาะมงคล** เป็นพิธีแต่งงานที่ไม่มีพิธีรีตอง อาศัยความรัก ความเข้าใจ และความพอใจของทั้ง ๒ คน จึงตัดสินใจร่วมชีวิตกัน ไม่จำเป็นที่จะต้องทำพิธีแต่งงานที่บ้านฝ่ายใด พิธีแต่งงานแบบนี้จะเกิดจากพ่อแม่ของทั้งสองฝ่ายไม่ชอบซึ่งกันและกัน มีความขัดแย้งกัน หรือตกลงกันไม่ได้ แต่ทั้ง ๒ คนรักใคร่กัน จึงจำเป็นต้องพากันหนี เพื่อไปหาความสุขและสร้างครอบครัวของตนเองใหม่ ไม่อยู่กับฝ่ายใดทั้งสิ้น เมื่อมีลูกแล้วค่อยพาครอบครัวมากราบขอขมา จากพ่อแม่ของทั้งสองฝ่าย ถ้าพ่อแม่เห็นว่าทั้งฝ่ายหญิงชายรักใคร่กันดี เป็นครอบครัวที่อบอุ่น ก็มักจะอภัยให้ลูกเสมอ การแต่งงานประเภทนี้ถ้ามองตามประเพณีไทยก็ไม่เหมาะสมนัก เพราะขัดกับประเพณีที่ดีงาม พ่อแม่และสังคมไทยยอมรับยาก หากมองมุมกลับก็เป็นการแต่งงานที่เรียบง่ายไม่ต้องมีพิธียุ่งยากนัก และเป็นการประหยัดทุกอย่าง แต่ต้องจดทะเบียนแต่งงานกันถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งจะป็นวิธีที่ดีกว่าค่านิยมแบบใหม่ที่เป็นแบบการทดลองอยู่ด้วยกันก่อนแต่งงาน หากไม่ชอบหรือไปด้วยกันไม่ได้ก็แยกทางกัน โดยไม่มีข้อผูกมัดแต่อย่างใด การแต่งงานในรูปแบบที่ ๓ นี้ก็มีผู้นิยมกระทำกันอยู่บ้าง และบางคู่ก็ไม่ได้หนีพ่อแม่ไปอยู่ด้วยกัน หากแต่ไปใช้ชีวิตคู่ร่วมกัน โดยไม่บอกพ่อแม่ แต่จดทะเบียนแต่งงานกันถูกต้องตามกฎหมายทุกประการ



# ประเพณีวันสงกรานต์

## ประวัติความเป็นมา

สงกรานต์เป็นประเพณีเก่าแก่ของไทยที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณคู่กับประเพณีตรุษหรือที่เรียกรวมกันว่าประเพณีตรุษสงกรานต์ ซึ่งหมายถึงประเพณีส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่ การกำหนดนับวันสงกรานต์ อยู่ในระหว่างวันที่ ๑๓, ๑๔, และ ๑๕ เมษายนของทุกปี ซึ่งวันที่ ๑๓ เมษายน เรียกว่า วันมหาสงกรานต์ วันที่ ๑๔ เมษายน เรียกว่า วันเนา วันที่ ๑๕ เมษายน เรียกว่า วันเถลิงศก หรือวันที่เริ่มเปลี่ยนจุลศักราชใหม่ สงกรานต์เป็นประเพณีวันขึ้นปีใหม่ของไทย ซึ่งมีการยึดถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษของเราได้กำหนดธรรมเนียมปฏิบัติมาอย่างชัดเจน

## ขั้นตอนการปฏิบัติ

ประเพณีสงกรานต์กำหนดอยู่ในช่วงกลางเดือนห้า ประชาชนจะไปทำบุญตักบาตรในเทศกาลสงกรานต์ ๓ วันเต็ม โดยในวันที่ ๑๓ เมษายน ตอนเช้าจะไปทำบุญตักบาตรที่วัด



ที่นำไปทำบุญประกอบด้วยอาหารหวาน คาว เมื่อทำบุญเสร็จก็จะร่วมกันฟังเทศน์ ฟังธรรม ช่วงบ่ายจะเป็นการขนทรายเข้าวัดหรือการก่อเจดีย์ทรายเป็นเจดีย์ต่าง ๆ ในบริเวณวัด เจดีย์ทรายนั้นจะประดับประดาด้วยดอกไม้และธงสีต่าง ๆ การขนทรายเข้าวัดมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้วัดได้ใช้ประโยชน์ในการก่อสร้างถือเป็นการทำบุญและเป็นการสนุกสนานด้วยในวันที่

๑๔ เมษายน ประชาชนจะมีการทำบุญตักบาตรและฟังเทศน์ ฟังธรรมในตอนเช้า ต่อจากนั้นจะเป็นการถวายเจดีย์ทรายที่ร่วมกันก่อขึ้น ในตอนบ่ายจะมีการบั้งสุกุดกระดุกบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศล โดยชาวบ้านจะนำโกศที่บรรจุอัฐิมาจากบ้านหรือเขียนชื่อ-นามสกุลใส่ในพานดอกไม้ ฐูปเทียน





ต่อจากนั้นก็จะมีการสงฆ์พระพุทธรูป พระภิกษุสามเณร ถวายสรวง เสร็จแล้วก็จะมีการรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ภายในหมู่บ้าน ซึ่งผู้สูงอายุก็จะให้พรแก่ลูกหลาน ตอนเย็นก็จะมีการละเล่นต่าง ๆ เช่น ลูกช่วง ชักเย่อ มอญซ่อนผ้า วิ่งเปี้ยว เตาะไข่ และมีการสาดน้ำและร้องรำทำเพลง



### วัน เวลา และสถานที่ดำเนินการจัดประเพณี

ระหว่างวันที่ ๑๓ ถึงวันที่ ๑๕ เดือนเมษายนของทุกปี จะจัดประเพณีสงกรานต์บริเวณที่วัดไถ่บ้าน



## ประเพณีการจัดงานศพ

ประเพณีงานศพ เป็นประเพณีเกี่ยวกับคนตาย แต่ละสังคมแต่ละเชื้อชาติจะปฏิบัติต่อร่างกายคนตายหรือซากศพแตกต่างกันไปตามวัฒนธรรมของตน บางสังคม เช่น ชาวอิสลามจะต้องจัดการศพให้เสร็จสิ้นจนถึงขั้นฝังภายใน ๒๔ ชั่วโมง ส่วนสังคมไทยนั้นจะมีการเผาเป็นส่วนมาก การทำบุญเกี่ยวกับคนตายของไทยนั้นที่นิยมจัดกันก็มีพิธีอาบน้ำศพ ตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่บ้านหรือที่วัด เป็นเวลา ๓ คืน, ๕ คืน, หรือตามแต่เจ้าภาพจะเห็นควรเสร็จแล้วจะเผาหรือเก็บศพ ฝังศพ บรรจุศพไว้ ๕๐ วัน, ๑๐๐ วันก่อน แล้วเผาในภายหลังก็ได้ แตกต่างกันตามรูปแบบตามท้องถิ่น

การอาบน้ำศพตามประเพณีไทย ถือกันว่าเป็นการชำระล้างร่างกายของผู้ตาย ให้สะอาดหมดจด จะทำกันเฉพาะในหมู่ลูก ๆ หลาน ๆ หรือญาติที่สนิท การอาบน้ำเหมือนกับกรออบคนปกติ แล้วจึงแต่งตัวให้สวยงามในชุดที่ผู้ตายโปรดปราน ต่อจากนั้นแขกหรือญาติที่มาอาบน้ำศพก็จะใช้น้ำอบไทยมารดที่มือศพ เป็นการขอขมาลาโทษที่เคยได้ล่วงเกินซึ่งกันและกันมาก่อน เมื่ออาบน้ำศพเรียบร้อยแล้ว ก็เตรียมน้ำศพลงหีบหรือใส่โลง ซึ่งเป็นหน้าที่ของสัปเหร่อ



การสวดพระอภิธรรมหรือการสวดหน้าศพ การสวดพระอภิธรรมขึ้นอยู่กับฐานะและความสะดวกของเจ้าภาพ อาจจะสวด ๓ คืน, ๕ คืน, หรือ ๗ คืนก็ได้ การบำเพ็ญกุศลทักษิณานุประทาน คือ การทำบุญกุศลเพิ่มให้แก่ผู้ตาย ถ้าทำ ๗ วัน เรียกว่า สัตตมวาร, ๕๐ วัน เรียกว่า ปัญญาสมวาร, ๑๐๐ วัน เรียกว่า สตตมวาร มักจะทำบุญตรงกับวันครบรอบปีของผู้ตาย

การฌาปนกิจศพหรือการเผาศพ การเผาศพข้างขึ้นต้องเผาวันคี่ ข้างแรมต้องเผาวันคู่ นอกจากนี้ยังห้ามเผาศพวันศุกร์ วันพฤหัสบดี และวันพระ แต่ในปัจจุบันไม่เคร่งครัดมากเท่าสมัยโบราณ มักจะดูความจำเป็น ความสะดวก และตามความเหมาะสมเป็นหลัก





การบำเพ็ญกุศลตามกติกาสถาปนาที่นิยมจะจัดงานที่วัด ตั้งศพตอนบ่ายและสวดพระอภิธรรมคืนหนึ่ง รุ่งขึ้นเป็นวันเผา จะมีสวดพระพุทธรมณฑ์และถวายภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์ที่สวดพระพุทธรมณฑ์หรือเลี้ยงพระหมดทั้งวัด เสร็จแล้วก็มีการสวดมาติกาและบังสุกุลตอนบ่ายก่อนเผาศพ



เมื่อเสร็จพิธีบำเพ็ญกุศลแล้วใกล้เวลาเผาจะเชิญศพไปสู่เมรุ โดยมีพระชักศพหรือพระเดินนำหน้าศพ บรรดาญาติเดินตามหลังศพโดยสงบจะเวียนรอบเมรุเป็นอุตราวัฏ เวียนทางซ้ายทวนเข็มนาฬิกา ๓ รอบ เวลามาศพผ่านไป ผู้ที่นั่งอยู่ฟังลุกขึ้นยืน เพื่อแสดงความเคารพต่อศพนั้นด้วย

ก่อนประชุมเพลิง เจ้าภาพจะเชิญแขกผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือเป็นผู้ทอดผ้าบังสุกุลที่หีบศพบนสายสิญจน์หรือบนกุฎยาโยง ผู้ทอดผ้าคนสุดท้ายเป็นคนจุดเพลิงศพหลอกหรือการขอขมาศพเป็นครั้งสุดท้ายก่อนเผาจริง หลังจากนั้นแขกที่มาในงานและญาติมิตรจะทยอยกันขึ้นมาเผาศพหรือขอขมาศพด้วยดอกไม้จันทน์ รูปและเทียนที่เจ้าภาพเตรียมไว้เป็นชุด ๆ ในขณะเดียวกันที่มีการเผาหลอกนี้ก็จะจัดให้มีพระสงฆ์ ๔ รูป สวดพระอภิธรรม หรือที่เรียกว่า “สวดหน้าไฟ”

เมื่อเผาหลอกเสร็จแล้วเจ้าหน้าที่ฌาปนสถานก็จะเคลื่อนศพไปยังเตาสำหรับเผาจริง ก่อนเผาจริงเจ้าหน้าที่เมรุหรือสัปเหร่อจะเอามะพร้าวห้าวที่ปอกเปลือกเสร็จแล้วตอย (ทุบ) ให้กะลามะพร้าวแตก เอาน้ำมะพร้าวล้างหน้าศพก่อนแล้วจึงยกศพทั้งโลงเข้าเตาเผาหรือเตาอบ

วันรุ่งขึ้นจะเป็นการเก็บกระดูกและขี้เถ้าที่เผาแล้วมากองเป็นรูปคน นิมนต์พระสงฆ์ ๔ รูป บังสุกุลตายครั้งหนึ่ง และบังสุกุลเป็นอีกครั้งหนึ่งแล้วเก็บกระดูก ส่วนหนึ่งจะใส่โกศเอาไปทำบุญ อุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายต่อไป ส่วนอังคารเถ้าถ่านก็จะเก็บห่อผ้าขาวเพื่อนำไปลอยน้ำหรือฝากแม่พระคงคาที่ปากแม่น้ำหรือทะเลถือคติว่าเป็นการอยู่เย็นเป็นสุขหรือจะนำไปบรรจุที่พระเจดีย์ก็ได้

การทำบุญเลี้ยงพระฉลองธาตุหรืออัฐิจะฉลองที่วัดหรือที่บ้านก็ได้ โดยนิมนต์พระมา ๕ รูป หรือ ๗ รูป มาสวดมนต์ฉันเพล หรือจะทำเพียงถวายสังฆทานก็ตามแต่เจ้าภาพจะสะดวก





# พิธีกรรมและประเพณีที่สำคัญภาคเหนือ

## พิธีปลุกบ้านหรือปลุกเรือน (เฮือน)

การดูฤกษ์ของตัวเจ้าของบ้านที่ปลุกเรือนไทย การดูสมพงศ์ปีในการปลุกเรือนไทย การดูทิศในการยกเสาเอก และการทำพิธีกรงพาลีเพื่อขออนุญาตเจ้าที่ในการสร้างเรือนไทย เป็นต้น เมื่อได้ฤกษ์งามยามดีแล้วก็จะเตรียมการจัดหาเครื่องไม้และอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการปลุกเรือนไทย โดยมีขั้นตอนดังนี้



๑. ดู วัน เดือน ปี ฤกษ์ยามตามคติความเชื่อของคนไทย โดยทั่วไปเดือนที่นิยมปลุกบ้าน ใหนักับตามแบบเดือนไทยหรือเดือนทางจันทรคติ ได้แก่ เดือนอ้าย เดือนยี่ เดือนสี่ เดือนหก เดือนเก้า และเดือนสิบสอง สำหรับวันให้ดูวันที่เป็นวันอธิบดี รงชัยตามปีที่ปลุกบ้าน เป็นต้น

๒. ทำพิธีกรงพาลี เป็นความเชื่อในการปลุกเรือนไทยที่ต้องทำพิธีกรงพาลีเพื่อเช่นไหว้ เจ้าที่ขออนุญาตปลุกเรือนไทย เครื่องเช่นไหว้ในการทำพิธีกรงพาลี ได้แก่ ข้าวสุก กล้วยน้ำว่าสุก ขนมต้มแดง ขนมต้มขาว ข้าวตอก ดอกไม้ ธูปเทียน หมากพลู นอกจากนี้ยังต้องมีถั่วเขียว ข้าวตอก และงาดิบไปรยลงบนที่ดินหลังทำพิธีกรงพาลีเสร็จ

๓. ตีฝั ง ตามขนาดความกว้างความยาวของตัวบ้านตามที่เจ้าของบ้านกำหนด

๔. ขุดหลุมเสา ตามแบบแปลนที่กำหนดไว้ อาจขุดเฉพาะหลุมเสาเอกก่อน เนื่องจากความเชื่อที่จะต้องมีการแลกขุดหลุม (ขุดเอาฤกษ์เอาชัย) ก่อนที่จะขุดหลุมอื่น ๆ ต่อไป



## ๕. การยกเสาเอก

๕.๑ การหาฤกษ์ยามในการปลูกเรือน วันที่จะปลูกเรือนหมายถึงวันยกเสาเอกจะต้องมีการผูกดวงชะตาโดยการนำเอาวัน เดือน ปีเกิดของเจ้าบ้านมาผูกดวงในปีนั้น ๆ สามารถปลูกบ้านได้หรือไม่ หากไม่มีดวงที่จะปลูกเรือนได้ก็ต้องรอไปอีก เช่น ๑ ปี ๒ ปี หรือ ๓ ปี



๕.๒ การดูทิศที่จะยกเสาเอกเพื่อเป็นสิริมงคล ทิศที่นิยมยกเสาเอกคือทิศหรดี หรือทิศตะวันตกเฉียงใต้ ในการยกเสาเอกจะต้องจัดหาสิ่งของที่เป็นสิริมงคล ได้แก่ ทองคำเปลว แป้งหอม ใบเงิน ใบทอง ใบฝ้ายสีสุก ใบบัว ใบขนุน ผ้าสามสี และไม้มงคลเก้าชนิด วันที่นิยมยกเสาเอก คือ วันจันทร์ ไม่นิยมยกเสาเอกวันอาทิตย์เพราะถือว่าเป็นวันไม่ดี

๕.๓ ผ้าหุ้มเสา หมายถึง ผ้าสีขาว และสีแดง ขนาด ๔x๖ นิ้ว ลงอาคม เป็นความเชื่อว่าจะสามารถป้องกันอันตรายต่าง ๆ ที่จะเกิดกับเรือน เช่น วัตภัย อัคคีภัย อุทกภัย ใช้วางบนหัวเสาเรือนไทยทุกต้น เวลาวางให้ผ้าฝืนที่เขียนอักขระอยู่แนบกับหัวเสา

## ขั้นตอนการปฏิบัติ

๑. ดูฤกษ์ยามให้เจ้าของบ้าน
๒. นัดวันเวลายกหรือเวลายก
๓. ทำพิธีโดยให้เจ้าของบ้านจัดทำบายศรี เช่น เตรียมใบเงิน ใบทอง ใบนาค กล้าย อ้อย มะพร้าว
๔. ทำพิธีขอที่
๕. ทำน้ำมนต์ธรณี

๖. ไหว้สัสดี (สัสดี คือ การไหว้บูชาครู)

๗. ยกเสาเอกตามฤกษ์ยามเสร็จพิธี

ฤกษ์การสร้างบ้านเรือนชาวบ้านเชื่อว่าจะต้องดูหรือเลือกวันที่เป็นมงคลและฤกษ์ที่เป็นมงคลในแต่ละวันนั้นด้วย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ถ้าปลูกเรือนวันอาทิตย์

ถือเอาเสียงไก่เป็นฤกษ์

ถ้าปลูกเรือนวันจันทร์

ถือเอาเสียงผู้หญิงเป็นฤกษ์

ถ้าปลูกเรือนวันอังคาร

ถือเอาเสียงม้าเป็นฤกษ์

ถ้าปลูกเรือนวันพุธ

ถือเอาเสียงสังข์เป็นฤกษ์

ถ้าปลูกเรือนวันพฤหัสบดี

ถือเอาเสียงฆาตเป็นฤกษ์

ถ้าปลูกเรือนวันศุกร์

ถือเอาเสียงฆ้องเป็นฤกษ์

ถ้าปลูกเรือนวันเสาร์

ถือเอาเสียงคนแก่เป็นฤกษ์

## พิธีการทำบุญขึ้นบ้านใหม่

พิธีการทำบุญขึ้นบ้านใหม่เพื่อความสุขสวัสดิ์มงคลของผู้เข้าไปอยู่อาศัย มีความสงบสุข ร่มเย็น มีความเจริญรุ่งเรืองและป้องกันสรรพอันตรายทั้งหลายทั้งปวง ชับไล่สิ่งเลวร้ายไม่ให้ กล้ำกลายเข้ามา ตลอดจนปราศจากโรคภัยไข้เจ็บทั้งปวง



### พิธีการ

๑. แบบดั้งเดิมนิมนต์พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ในตอนเย็น รุ่งขึ้นฉันเช้าหรือเพล
๒. ปัจจุบันนิมนต์พระสงฆ์สวดมนต์และฉันเพล
๓. การมงคลยกศาลพระภูมิโดยหมอฟันบ้าน

### ขั้นตอนการปฏิบัติ

๑. นิมนต์พระสงฆ์ก่อนวันทำบุญ ๑-๕ วัน จำนวน ๕-๗-๙ รูป
๒. จัดเตรียมสถานที่ประกอบพิธี ประกอบด้วย โต๊ะหมู่บูชา ๕, ๗, ๙ แล้วแต่ความเหมาะสมกับพื้นที่ พร้อมอุปกรณ์ ได้แก่ พระพุทธรูป ผ้าขาว แจกันคู่ ดอกไม้ รูปเทียน กระถางรูป เชิงเทียนคู่ การจัดวางให้โต๊ะหมู่อยู่ด้านขวามือของพระสงฆ์ และให้ตั้งพระพุทธรูปหันหน้าไปทางทิศตะวันออกหรือทิศเหนือด้านขวามือของพระสงฆ์ การจัดอาสาสมัครให้พระสงฆ์อยู่สูงกว่ามราวาสและจัดเตรียมกระโถน แก้วน้ำ และของถวายพระ ดอกไม้ รูปเทียนและของปัจจัย (เงิน) การล้อมสายสิญจน์



รอบบ้านเพื่อให้ภายในวงสายสิญจน์เป็นแดนพุทธรักษา ธรรมรักษาและสังฆรักษา สายสิญจน์ในพิธี มีอำนาจในการป้องกันอันตรายไม่ให้ทำลายพิธีมงคล ใช้สายสิญจน์ที่จับเก้าเส้นโดยวงสายสิญจน์ เริ่มต้นจากรอบองค์พระพุทธรูป โยงออกทางมุมห้อง เวียนไปทางขวาวงไปรอบเรือนและกลับวก เข้ามาที่ตั้งพระพุทธรูปและวงพระพุทธรูปอีกครั้ง จากนั้นลงมาพันรอบบาตรน้ำมนต์ สำหรับ บาตรน้ำมนต์ควรใช้ขันสำริดหรือหม้อน้ำมนต์ยืมจากวัด ไม่ควรใช้ขันเงิน เตรียมน้ำสะอาดใส่ไว้ใน บาตรน้ำมนต์และเทียนที่บาตรน้ำมนต์ การจุดเทียนให้จุดขณะที่พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ถึงบท “อเสวนา จ พาลานัง...” ให้จุดเทียนถึงบท “ซีณัง ปุราณัง...” พระสงฆ์หัวหน้าจะทำพิธีจับเทียนเอียง หยดลงในหม้อน้ำมนต์ถึงบท “นิพพันติ ธีรา...” แล้วจุ่มเทียนในน้ำมนต์ เทียนนี้ไม่นำไปใช้อีก

๑. เมื่อพระสงฆ์มาถึง เจ้าภาพจุดธูป ๓ ดอก และจุดเทียน ๒ เล่ม ที่หน้าพระพุทธรูป กราบ ๓ ครั้ง และกราบพระสงฆ์ ๓ ครั้ง พิธีบูชาพระรัตนตรัย

- อาราธนาศีล ๕
- อาราธนาพระปริตร
- กรวดน้ำ
- ลาพระ เสร็จพิธี

## พิธีบูชาเทวดานพเคราะห์

การบูชาเทวดานพเคราะห์เป็นลัทธิที่นิยมทำกันอยู่ ความประสงค์ คือ ปรารถนาให้เทพดาผู้มีฤทธิ์อำนาจ ช่วยเหลือป้องกันและปลดเปลื้องทุกข์ภัยพิบัติ ยังความเกษมสวัสดิ์ให้บังเกิดมี เป็นธรรมดาของมนุษย์ เมื่อได้ประสบทุกข์เชิงุก็พยายามหลีกเลี่ยงหรือแก้ไขทุกข์ภัยด้วยอุบายพิธีต่าง ๆ จึงได้ประกอบพิธีบูชาเทพเจ้าด้วยวราไมสอันวิจิตรบรรจงนานาประการ โดยวิธีทำให้ท่านชอบและหวังผลตอบแทน คือ ความสุขสราญนิราศภัย แต่การบูชาเทวดานพเคราะห์เป็นลัทธิไสยศาสตร์ซึ่งต้องอาศัยคติพุทธศาสตร์เข้าแทรกอยู่ด้วยนี้ เป็นข้อสันนิษฐานว่าผู้ที่จะได้เป็นเทวดานั้น ต้องอบรมคุณงามความดีจนบารมีแก่กล้าสิ้นกาลช้านานจึงเป็นเทวดาได้ เมื่อผู้ใดบูชาสักการะเทวดาก็เป็นผู้ที่เคารพนับถือและบูชาผู้มีคุณงามความดีนั่นเอง และเป็นอันเชื่อว่าได้บำเพ็ญคุณดีส่วนเทวดาพลีการบูชาผู้ทรงคุณงามความดีจะหาโทษมิได้ ย่อมให้ประสบแต่ผลดี คือ ความเจริญโดยส่วนเดียว โดยเหตุที่เทวดาพลีธรรมมีสักการะเป็นอธิธานิยมปฏิบัติเป็นที่ตั้งแห่งสุขสวัสดิ์วิบูลย์ผลนี้ สมเด็จพระบรมศาสดา จึงตรัสแก่มหานามลิจจวิภักษัตริย์ ดังพุทธพจน์ที่ปรากฏอยู่ในอธิธานิยมธรรมสูตร ปัญจกัณฑ์คุดตริกายว่า **“ปุณฺะ จะปะรังมทานามะ กุละปุตโตยาดา เทวดา ตาสักกะโรติ”** เป็นต้น

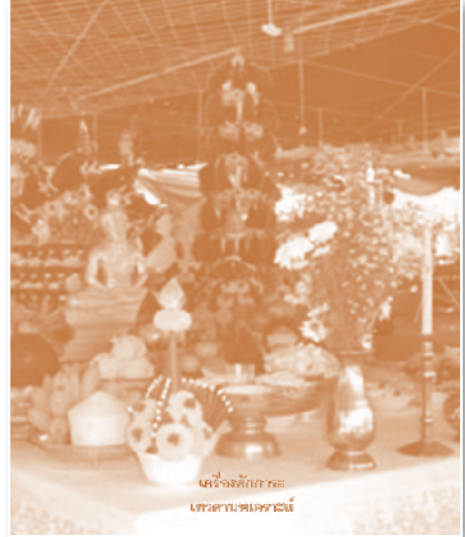


มีความว่า ดูก่อนมหานามะกุลบุตร ผู้ใดผู้หนึ่งซึ่งเป็นชาติติยราชได้มรฐาภิเศกแล้ว หรือเป็นรัฐาธิปัตติครอบครองแคว้นแคว้นบริโศคผ่านสมบัติอันพระชนกประทานให้ก็ดี หรือเป็นนายแต่เสนา นายบ้าน นายกอง แม้โดยอย่างต่ำเป็นแต่อธิบดีเฉพาะผู้เดียวในตระกูลนั้น ๆ ก็ดี มาปฏิบัติเทวดาพลีสักการะเทพเจ้าเหล่าใด ซึ่งเป็นผู้รับพลีกรรม คือ อารักขาเทวดาที่รักษาดนและวัตถุเทวดาอันสถิตในที่อยู่ เป็นต้น ความมนุษย์ชนจะบวงสรวงสักการะให้ยินดี กุลบุตรมาสักการบูชาเทพเจ้าทั้งหลายนั้นอันกุลบุตรได้สักการบูชาด้วยเทวดาพลีแล้วก็ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรนั้น ๆ ด้วยจิตเป็นกุศลไกลจากพยาบาททวิหิงสาทั้งเมตตาคู่กุลบุตรนั้นว่า **“จิริง ชีวะ ทิมะ มายุง ปาเรหิ”** ขอท่านจงดำรงอยู่นานเถิดจงเลี้ยงรักษาอายุให้ยืนนานดูก่อนมหานามะกุลบุตรนั้นเทพเจ้าหากอนุเคราะห์



ด้วยไมตรีก็ถยานจิตจะนี้แล้วเร่งปรารถนาความเจริญถ่ายเดียวเกิดไม่เพียงมีความเสื่อมคงจะมีวุฒิ  
ความเจริญโดยไม่สงสัยดังนี้ พิธีบูชาเทวดานพเคราะห์นิยมทำกันเมื่อมีอายุ ๖๐ ปี หรือเรียกว่าทำบุญ  
อายุครบ ๕ รอบ (หรือแซยิด) การทำบุญวันเกิดหรือขณะที่ได้รับทุกข์ภัยไข้เจ็บ นอกจากจะนิมนต์  
พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์แล้ว ยังได้เชิญโหรและพราหมณ์มาประกอบพิธีัญญกิจควบคู่กันไป  
กับทางพุทธศาสตร์ด้วย

สิ่งของที่จะต้องใช้ในการประกอบพิธีมาก  
เพราะเป็นพิธีใหญ่ มีการจัดตั้งบัตรพินิจบูชาเทพดา  
ตั้งเครื่องสังเวศเช่นบวงสรวงเพื่อขอพรเทพดา  
ดาวพระเคราะห์ ซึ่งสถิตในดวงชะตาให้มาช่วยปัดเป่า  
ทุกข์ภัย บันดาลให้เกิดสวัสดิ์มงคล มีความสุขสมบูรณ์  
เจริญรุ่งเรืองก้าวหน้ายิ่งขึ้นปราศจากอุปสรรคหายนะ  
ภัยอันตรายทั้งปวง จึงเรียกว่า “พิธีสวดนพเคราะห์”  
การสวดนพเคราะห์พระสงฆ์เป็นผู้สวดบทพระปริตร  
ตามกำหนดบทของดาวนพเคราะห์ โดยสวดสลับกันกับโหร  
ซึ่งโหรทำหน้าที่กล่าวคาถาบูชาเทพดาเป็นทำนอง  
สรภัญญะ เมื่อโหรกล่าวคาถาบูชาเทพดาจบแล้วพระสงฆ์  
ก็เจริญพระพุทธมนต์ตามบทของดาวพระเคราะห์สลับกันไปกับโหรที่สวดบูชาเทวดานพเคราะห์  
องค์นั้น ๆ จนครบ ๙ องค์



เนื่องในพิธีการบูชาเทพเคราะห์กระทำกันหลายนัยด้วยกัน ถ้าจะประกอบพิธีทั้งทาง  
พุทธศาสตร์และพราหมณ์ควบคู่กันไปให้ถูกต้องสมบูรณ์ตามคตินิยมแบบฉบับของโหราจารย์แล้ว  
นับว่าเป็นพิธีที่ใหญ่จะต้องใช้ทุนทรัพย์มาก ผู้มีจิตศรัทธาจะจัดทำได้จะต้องเป็นผู้ที่มีฐานะดีเป็นคฤหบดี  
หรือเจ้านายที่สูงศักดิ์จึงกระทำได้

ดังนั้น เพื่อเป็นการประหยัดเกี่ยวกับเศรษฐกิจโดยการใช้ทุนทรัพย์ให้น้อยลงเพื่อความ  
สะดวก จึงเปิดโอกาสให้ผู้มีจิตศรัทธาทุกเพศทุกวัยได้เข้าร่วมในพิธีบูชาเทพเคราะห์เป็นการสะเดาะ  
เคราะห์ เสริมสร้างบารมีให้ดวงชะตาดีเด่นเพื่อความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าของชีวิตปัจจุบันและ  
อนาคต จึงจำต้องร่วมกันเป็นเจ้าภาพจัดงานพิธีบูชาเทพเคราะห์ขึ้นเป็นส่วนรวม ด้วยการช่วยเหลือ  
บริจาคทุนทรัพย์ตามกำลังศรัทธา ใช้ศาลาการเปรียญหรือวิหาร ณ วัดใดวัดหนึ่งเป็นสถานที่  
ประกอบพิธีบูชาเทพเคราะห์ จึงจะประสบผลสำเร็จหรือเป็นผลดีแก่ผู้มีจิตศรัทธาที่มีฐานะด้อย  
และมีรายได้น้อย

## พิธีสืบชะตา

พิธีสืบชะตาแต่เดิมคงเป็นพิธีต่ออายุให้เฉพาะคนเท่านั้น ส่วนบ้านหรือเมือง และสิ่งอื่น เรียกชื่อพิธีอีกอย่างหนึ่งว่าส่งเคราะห์บ้าน ส่งเคราะห์เมือง บูชาเสื่อบ้าน บูชาเสื่อเมือง คือพิธีบูชา เทวดาอารักษ์ประจำเมืองนั่นเอง



ต่อมาสมัยหลังเรียกพิธีส่งและพิธีบูชาเหล่านี้ว่า “พิธีบูชาสืบชะตาเมือง” (ยังมีคำว่า บูชาเสื่ออยู่ ต่อมาคำว่าบูชาหายไป) พิธีส่งหรือสืบชะตาเมืองก็ดี พิธีสืบชะตาบ้านก็ดี แต่เดิม พราวดาที่มีความรู้ เป็นที่เคารพของคนทั่วไป ถ้าในท้องถิ่นก็มีหมอประจําหมู่บ้านหรืออาจารย์วัด เป็นผู้กระทำ พระสงฆ์ไม่ได้เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เพราะถือว่าไม่ใช่พิธีในพระพุทธศาสนา

ต่อมาพระสงฆ์เข้ามามีบทบาทในพิธีกรรมต่าง ๆ มากขึ้น และชาวบ้านชาวเมืองก็เห็นว่า พระสงฆ์จำนวนหลายรูปร่วมกันประกอบพิธีดูล้างและเกิดศรัทธามากกว่าผู้ประกอบพิธีที่เป็นพราวดา จึงยกให้พระสงฆ์เป็นผู้กระทำพิธี

หลังจากที่พระสงฆ์เป็นผู้รับประกอบพิธีสืบชะตา เครื่องครูหรือชันครูก็ยังมีอยู่ ต่อมา ภายหลังเครื่องครุนั้นคงไม่จำเป็นสำหรับพระสงฆ์ แต่คนที่แต่งเครื่องสืบชะตาก็ยังคงแต่งดาชันครู ไว้เหมือนเดิม แต่แยกได้ว่าสิ่งใดเป็นเครื่องของชันครู สิ่งใดเป็นเครื่องสืบชะตา จึงเอาเครื่องครู มารวมกับเครื่องสืบชะตา เช่น เสื่อใหม่ หม้อใหม่ เป็นต้น

## ความหมายและความสำคัญ

การสืบทอดพิธีกรรมที่ล้านนานิยมทำในโอกาสต่าง ๆ เพื่อต่อดวงชะตาให้ยืนยาว สืบไป พิธีสืบทอดเป็นพิธีใหญ่ต้องอาศัยคนและเครื่องประกอบพิธีมากที่สุดพิธีหนึ่ง ชาวบ้านอาจจะจัดพิธีนี้โดยเฉพาะหรือจัดร่วมกับพิธีอื่น ๆ ก็ได้ และอาจจะจัดขึ้นเพื่อสืบทอดให้แก่คนที่ เป็นทั้งฆราวาสและภิกษุ หรืออาจจะสืบทอดให้แก่หมู่บ้าน ให้แก่เมืองก็ได้ แต่จะต้องจัดขึ้นเพื่อสืบทอด ให้แก่สิ่งใดสิ่งหนึ่งเพียงสิ่งเดียว ทั้งนี้ เพราะการสืบทอดให้แต่ละสิ่งจะมีพิธีกรรมแตกต่างกันออกไป เพราะเนื้อหาและโครงสร้างของพิธีการสืบทอดแสดงให้เห็นถึงการรวมตัวของศาสนาพุทธ ฮินดู ศาสนาพราหมณ์ และลัทธิผีสามเทวดาที่สามารถรวมตัวกันได้อย่างสนิทแนบเนียน และอย่างประนีประนอม เครื่องประกอบพิธีและการประกอบพิธีสืบทอดนี้เต็มไปด้วยสิ่งอันเป็น สัญลักษณ์ที่ช่วยให้เราเข้าใจถึงวิธีการคิด วิธีการเปรียบเทียบของคนในสังคมได้เป็นอย่างดี

การสืบทอดถือเป็นพิธีสำคัญอย่างยิ่ง ชาวล้านนานิยมทำกันหลายโอกาส เช่น วันเกิด วันได้รับยศศักดิ์ตำแหน่ง ขึ้นบ้านใหม่ กุฎิใหม่ หรือไปอยู่ที่ใหม่ บางครั้งเกิดเจ็บป่วย หรือหมอดูทำนาย ทายทักว่าชะตาไม่ดี ควรทำพิธีสะเดาะเคราะห์หรือสืบทอดต่ออายุแล้วจะทำให้คลาดแคล้วจาก โรคภัยและอยู่ด้วยความสวัสดิ

## เครื่องประกอบพิธี

๑. กระบอกน้ำ ๑๐๘ หรือเท่าอายุ
๒. กระบอกทราย ๑๐๘ หรือเท่าอายุ
๓. บันไดชะตา ๓ อัน
๔. ลวดเงิน ๔ เส้น
๕. ลวดทอง ๔ เส้น
๖. หมากพลูผูกติดกับเส้นด้ายในลวดเงินลวดทอง ๑๐๘
๗. ไม้ค้ำ ๓ อัน (บางแห่งใช้ไม้ค้ำ ๑ อัน) เส้าหนึ่งเป็นไม้ค้ำ เส้าหนึ่งเป็นสะพาน เส้าหนึ่ง เป็นกระบอกน้ำ/ทราย
๘. ข้าวไต้ (สะพานข้ามน้ำขนาดยาว ๑ วา) ๑ อัน
๙. ซ่อนขนาดเล็ก ๑๐๘
๑๐. ฝ้ายเท่าคิง (ด้ายเท่าตัวคนที่จะเข้าพิธีสืบทอด) จูดน้ำมัน ๑ เส้น
๑๑. กล้ากล้วย กล้ามะพร้าว อย่างละ ๑ ต้น
๑๒. กล้วยดิบ ๑ เครือ
๑๓. เลื่อ ๑ ฟืน
๑๔. หมอน ๑ ใบ

๑๕. หม้อใหม่ ๒ ใบ (หม้อเงิน หม้อทอง)
๑๖. มะพร้าว ๑ ทะลาย
๑๗. ตุงเท่าคิง (ธงยาวเท่าตัว)
๑๘. เทียนเล่มบาท ๑ เล่ม
๑๙. ด้ายสายสิญจน์ล้อมรอบตัวผู้สืบทอด ๑ ใจ
๒๐. บาตรน้ำมนต์ ๑ ลูก
๒๑. ปลาสำหรับปล่อย เท่าอายุผู้สืบทอด
๒๒. นก หอย
๒๓. พานบายศรีนมแมว ๑ ตำรับ

### เครื่องบูชาครู

๑. เปี้ย ๑,๓๐๐
๒. หมาก ๑,๓๐๐
๓. ผ้าขาว ๑ ยี่ (ประมาณ ๑ วา)
๔. ผ้าแดง ๑ ยี่
๕. เทียนเล่มบาท ๑ คู่ (ใช้ซีผึ้งมีน้ำหนัก ๑ บาท)
๖. ข้าวสาร ๑,๐๐๐ (๑,๐๐๐ น้ำหนักประมาณ ๑ กิโลกรัม)
๗. ข้าวเปลือก ๑๐,๐๐๐ (๑๐,๐๐๐ น้ำหนักเท่ากับ ๑๐ กิโลกรัม)
๘. พลุ ๔ สาย
๙. หมาก ๔ ชุด ๔ ก้อม
๑๐. เงินค่าครู ๑๒ บาท
๑๑. สาดใหม่
๑๒. หม้อใหม่
๑๓. ดอกไม้ รูปเทียน ๔ สาย



## ขั้นตอนพิธีกรรม

วันก่อนทำพิธีจะต้องจัดเตรียมเครื่องประกอบพิธีต่าง ๆ ดังนี้

๑. เตรียมขันครูสำหรับให้พระสงฆ์ผู้เป็นหัวหน้าในการทำพิธี มีลักษณะเป็นเครื่องบูชา สำหรับให้ผู้ประกอบพิธีไหว้ครู ประกอบด้วย

- ๑.๑ สวยใบตอง ๑๒ สวย สำหรับใส่ดอกไม้ ธูปเทียนสวยละ ๑ คู่
- ๑.๒ ข้าวเปลือกและข้าวสาร อย่างละ ๑ แครง ในกระทงใบตอง
- ๑.๓ ผ้าขาวและผ้าแดง อย่างละ ๑ ฮ้าง
- ๑.๔ สวยใบตองบรรจุหมากพลูที่เป็นคำ ๆ ๑๒ สวย รวมทั้งเมี่ยง บุหรี่
- ๑.๕ หมากแห้ง ๑ หัว ๔ ขด
- ๑.๖ กล้วยขนาดกำลังสุก ๑ เครือ
- ๑.๗ มะพร้าวอ่อน ๑ ทะลาย (คะแนง)
- ๑.๘ เทียนขี้ผึ้งหนักเล่มละ ๑ บาท ๑ คู่
- ๑.๙ เทียนขี้ผึ้งหนักเล่มละ ๑ เฟื้อง ๑ คู่
- ๑.๑๐ เงินไม่จำกัดจำนวน โดยทั่วไปนิยม ๓๒ บาท
- ๑.๑๑ น้ำมันสั้มป่อย ๑ ถัง สำหรับทำน้ำมันต์

๒. ขันแก้วทั้ง ๓ สำหรับไหว้พระ

๓. ขันศีล

๔. เครื่องบูชาเจ้าชะตา นิยมอาหารคาวหวาน และมีหมาก เมี่ยง บุหรี่ ข้าวต้ม สั้ม กล้วย อ้อย มะพร้าว ข้าวสุก กับข้าวที่ไม่มีเนื้อสัตว์ จัดทำเป็นชั้นหรือคำเล็ก ๆ นิยมให้มีจำนวนมากกว่าอายุของผู้สืบชะตา

๕. เครื่องประกอบพิธี ตามความเชื่อกล่าวคือ การใช้ผ้าขาว ผ้าแดง ถือเป็นสีเครื่องนุ่งห่มของพราหมณ์ เถลวและหล้าคาหรือ “ตาแหลวคาเขียว” ทำด้วยตอก ๖ เส้น สานขัดกันเป็นตา ๗ ตา ตุงธงสีขาวใหญ่หมายถึงตัวของผู้ทำพิธี ซ่อสีขาวเล็กหมายถึงอายุและวิญญูณ หล้าคาสดพันเกลียวเป็นเชือกใช้ร่วมกับตาแหลวหมายถึงความแข็งแรงและเป็นอมตะ ต้นกล้าไม้ต่าง ๆ เป็นสัญลักษณ์ของความพร้อมที่จะเจริญงอกงาม หม้อดินถือเป็นที่อยู่ของวิญญูณ เสื่อและหมอน เป็นสัญลักษณ์ของความสบาย เส้นด้ายชุบน้ำมันและเทียนขาวเท่าคิงสำหรับจุดไฟเป็นสัญลักษณ์ของการให้กำลังและความสว่างแก่ชีวิต ไม้ค้ำเป็นสัญลักษณ์ของความยั่งยืนมั่นคงคอยพยุงไว้ไม่ให้ล้ม ไม้สะพานหมายถึงสิ่งที่ช่วยให้เดินทางต่อไป เส้นลวดเงิน ลวดทอง ลวดเบ็ย และลวดหมาก เมี่ยง บุหรี่ เป็นสัญลักษณ์ของความเหนียวความมีคุณค่าและความอุดมสมบูรณ์ที่ไหลหลั่งมาหาเจ้าชะตา กระจบอกน้ำ กระจบอกทราย กระจบอกข้าวเปลือก และกระจบอกข้าวสารหมายถึงธาตุทั้งสี่



## วันทำพิธี

ก่อนที่จะเริ่มพิธีสงฆ์ ปู่อาจารย์จะเป็นผู้ประกอบพิธีขึ้นทำทั้ง ๔ หรือบวงสรวงเทวดาประจำทิศทั้งสี่

เมื่อพระสงฆ์มาครบองค์แล้ว ผู้สืบทอด และแขกหรือที่มาไหว้พระ รับศีลและรับพรกันแล้วจึงเริ่มพิธีสืบทอด ในระหว่างที่จะทำพิธีสืบทอด ผู้จะสืบทอดนั่งอยู่ในท่ามกลางเครื่องบูชาที่ประกอบกันเป็นสามขาซ้อนกันอยู่



ผู้สืบทอดประเคนขันครูแก่พระสงฆ์ผู้เป็นประธาน แล้วเอาด้ายสายสิญจน์พันรอบศีรษะตนและคนอื่น ๆ ที่ร่วมสืบทอดด้วยกันคนละ ๓ รอบ ปลายหนึ่งอยู่ที่ฐานพระพุทธรูปพาดผ่านรอบบริเวณพิธีแล้วจึงวกเข้ามาใช้พันศีรษะ พระสงฆ์จะเอาอีกปลายหนึ่งของด้ายสายสิญจน์พาดไปให้พระสงฆ์ทุกรูปถือไว้ แล้วจึงเอามารวมกันอีกปลายหนึ่งที่ฐานพระพุทธรูป การประเคนขันครูถือว่าเป็นการประเคนเครื่องบูชาทั้งหมดเพราะอยู่ติดกัน

ต่อจากนั้นผู้สืบทอดหรือปู่อาจารย์ กล่าวคำอาราธนาพระปริตร แล้วพระสงฆ์รูปที่ ๓ จะกล่าวชุมนุมเทวดา (สัคเค กาเม) การสวดชุมนุมเทวดานี้ไม่มีในพระไตรปิฎกมาก่อน เป็นของเพิ่มเติมภายหลัง แสดงให้เห็นว่าพิธีสืบทอดเป็นพิธีที่รวมเอาความเชื่อในลัทธิและศาสนาหลายอย่างเข้ามาไว้ด้วยกัน เมื่อชุมนุมเทวดาแล้ว พระสงฆ์ผู้เป็นประธานนำสวดพระปริตร โดยเริ่มตั้งแต่ นะโม ตัสสะ จนถึง ตะติยันปิ สาระณัง คัจฉามิ แล้วขึ้น นะโม เม

เมื่อพระสงฆ์สวดถึงบท นะโม เม ญาติของผู้สืบทอดจะนำเอาด้ายชุบน้ำมันและเทียนเท่าคิงออกไปจุดไฟและจุดเทียนเล็กในถาดที่เตรียมไว้ด้วย

หลังจากนั้นอาจารย์ผู้อึ้งขวัญ จะกล่าวคำปิดเคราะห์ อึ้งขวัญดังนี้

อึ้งชะชัยโส อึ้งชะชัยโย อึ้งชะในวันนั้นก็มาเป็นวันดีศรีใบบ่อเคราะห์ ก่อนจะเรียกเอาขวัญ  
แห่งเจ้าว่ามา บัดนี้ก็ถึงกาลเวลาอันเหมาะสม ผู้ข้าขอปิดเคราะห์ร้ายดังหลาย ที่ออกจากกาย  
แห่งเจ้า บ่ว่าเคราะห์เดือนวันยามนั้นเล่า จงตกออกจากกายเจ้า ไปเสียเมื่อยามวัน บ่อว่าเคราะห์  
ปี เดือน วันยามร้ายกาจ เคราะห์ปาทะราชะดินจร เคราะห์เมื่อนั่งเมื่อนอนเหนือย เคราะห์อันเมื่อโยใช้  
ป่วยกายา เคราะห์นานาอุบาทว์ เคราะห์หนักคาคตัวจน เคราะห์ลมฝนปีวเป่า เคราะห์ใหม่เก่าเมินนาน  
เคราะห์เมื่อคืนบ่อหัน เคราะห์เมื่อวันบ่อสู้อย่าได้มาชุกมูบมูอยู่ในต้น ตั้งเคราะห์กั้วลร้อนไหม้  
ข้าจักได้ไล่ไป สัพพะเคราะห์สัพพะภัย เคราะห์ปายในหื้อถอนออก เคราะห์ปายนอกหื้อถอยหนี  
เคราะห์ราวี้แก่นกล้า เคราะห์ต่างหลังอย่ามาถ้ำ เคราะห์หลายอันหลายสิ่ง จุ่งดับม้วยวิงหนี เคราะห์  
ต่างเหนืออย่ามาปก เคราะห์วันตกอย่ามาหยอก เคราะห์ตะวันออกอย่าใกล้ เคราะห์ต่างได้จุงหนีใกล้  
หื้อตกไปตามเส้นไหม หื้อไหลไปตามเส้นฝ้าย จุ่งยกย้ายไปสู่เมืองผี ผู้ข้าจักดำเคราะห์หื้อหนี  
จักดีเคราะห์หื้อแล่น ด้วยทิพพะมนต์แก้วแก่อาคมของพระโคตมต้นวิเศษอันพระพุทธรเจ้าเทศน์  
เป็นกล่าว สัพพะทุกขา สัพพะภะยา  
สัพพะโรคา วินาสันตุฯ พระสงฆ์ก็สวด  
โดยใช้สูตรอินตะจีระตา สูตรอุณหิสสะ  
วิชา และสูตรสักกตอง ๓ บท เมื่อ  
พระสงฆ์สวดไปเรื่อย ๆ จนถึงมงคลสูตร  
ตอนที่ว่า “**อเสวนาจะพาลานัง**” ผู้รับ  
การสืบชะตาจะจุดเทียนที่บาตรน้ำมันต์  
แล้วปักไว้ที่ขอบบาตร และประเคนพระสงฆ์  
ที่เป็นประธาน



บทสวดในพิธีสืบชะตานี้ เมื่อสวดไปถึงบท “**อโรคยา...นิพพานัง ปรมมัง สุขัง**” จบแล้ว  
จะมีการผูกมือเจ้าของชะตา ถ้าเป็นหญิงให้อูบาสกผู้สูงอายุในที่นั้นเป็นผู้ผูก โดยพระสงฆ์ถือ  
ปลายเส้นด้ายผูกข้อมือนั้นไว้ปลายหนึ่ง เมื่อผูกข้อมือเสร็จแล้วพระสงฆ์จะประพรมน้ำมันต์ให้

ในขณะที่ผูกมือและประพรมน้ำมันต์นั้นพระสงฆ์ในพิธีจะสวดบท “**พุทโธ มังคล สัมภูโต**”  
ต่อด้วย “**อายุวัฑฒโก**” และจบด้วย “**ชีวลีทธิ ภวันตุ เต**” ก็ถือว่าเสร็จพิธีสืบชะตา

ปู่อาจารย์ก็จะกล่าวคำอึ้งขวัญ ดังมีตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างคำอึ้งขวัญ โดย ศ.เกียรติคุณ มณี พะยอมยงค์

## คำปิตุเคราะห์

สุนัขขี้ตังค์ สุ่มังคะล้งเลิศแล้ว วันนี้เป็นวันผ่องแผ้ว มหุตฤกษ์ลาภา เป็นวันอุตตะมาพิเศษ เหตุจักได้ผู้ช่วยและบาศรี ข้าขอวันทือภิวาท อารธนาเอาพระรัตนตรัยพิมะภาสามพระแก้วเจ้า มาปกคุ้มเกล้าเกล้า อัญเชิญพระสยามเทวาธิราชให้ เทพเจ้ายิ่งใหญ่ทุกองค์องค์ มาบารงสถิตอยู่ใกล้ มาขับไล่หมู่ภัยยา เคราะห์ร้ายนานาหลายสิ่ง หื้อได้หลบหลีกหนีไกล เคราะห์จาม เคราะห์ไอ เคราะห์ไข้พยาธิ เคราะห์อุบาทว์นานา หื้อหนีโคลคลายผาสะจาก เหมือนน้ำกลิ้งพรากจากใบบัว

## คาถาสงเคราะห์

**สัพพะเคราะห์ สัพพะโศก สัพพะโรค สัพพะภัย** อันเกิดภายในภายนอก หื้อออกจากต้น จากตัวในกาละบัดนี้ **พุทโธถอด รัมโมถอด สังโมถอด หูรู หูรู สวาหาย** (ว่า ๓ ครั้ง)

## คำเรียกขวัญ

**อัชชะไชโยส อัชชะไชโย อัชชะมังคะโล อัชชะ** ในวันนี้ ก็หากเป็นวันดี ดีดีใสบ่เศร้า ข้าจักเรียกสามสิบสองขวัญเจ้าว่า มา มา ขวัญเจ้าไปตกตำนา ตำมไร่ ไปตกตำเมืองน้อยใหญ่ไหน ไหนขอเชิญมาเร็วไวอย่าช้าตำตั้งผู้ข้าเรียกร้อง เอहि จูงมามา เชิญชมมาลาดอกไม้ที่ตกแต่งไว้บน บายศรี มากินอาหารดี มีรสอร่อยลิ้น มีตั้งขึ้นตั้งปลา มูละผลาลูกส้ม เข้าหนมเข้าต้มหวานใน เชิญขวัญเจ้ามาร่วมกันบริโภค มีสุขเขยโชคเกษมใจ แล้วจักผูกมือเจ้าไว้บัพหื้อไปแห่งหนใด ผูกมือซ้าย ให้ขวัญมา ผูกมือขวาให้ขวัญอยู่ ได้สมสู่เรีงรื่น กลับได้เงินหมื่นต้นได้เงินแสน แป้นมือไปได้ลาก ใหญ่หน่อย ได้จมจิ้นจ้อยสวัสดี

## คาถาผูกมือ

**ชัยยะตุ ภวังค์ ชัยยะมังคลัง ชัยยะมหาลาภัง ชัยยะมหาสุขัง ชัยยะโสทธิภาวะตุโว**

เมื่อเสร็จแล้วญาติหรือเพื่อนของผู้สืบชะตาคจะช่วยกันเก็บเครื่องประกอบพิธีต่าง ๆ เอาไว้ข้างนอกบริเวณที่ประกอบพิธี เพื่อเตรียมให้ผู้สืบชะตานำไปไว้ที่วัดหลังเสร็จจากพิธีทางศาสนาเรียบร้อยแล้ว

หลังจากพิธีสืบชะตาก็จะประเคนเครื่องไทยทาน ประเคนภัตตาหาร แล้วอาจมีอารธนา พระธรรมเทศนาด้วย ๑ กัณฑ์

เมื่อเสร็จพิธีเรียบร้อยแล้ว ผู้สืบชะตาคจะนำเครื่องบูชาต่าง ๆ ไปไว้ที่วัด ชันครุและขันอาหารนิยมนำไปไว้ที่พระประธานในวิหาร ส่วนสิ่งอื่น ๆ นิยมนำไปไว้ที่ต้นโพธิ์ ส่วนกล้าต้นไม้ต่าง ๆ ก็จะจัดการปลูกไว้ที่อาณาบริเวณของวัด โดยมากเป็นเขตที่อยู่นอกกำแพงวัด

## ประเพณีขึ้นท้าวทั้งสี่



ท้าวทั้ง ๔ คือ ท้าวจตุโลกบาล ผู้รักษาทิศทั้ง ๔ ตามตำนานทางศาสนา **ท้าวจตุโลกบาล** เป็นเทพในกามาวจรภูมิ เป็นสวรรค์ชั้นแรกใน ๖ ชั้น คือ จตุมหาราชิกา ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมานรดี ปรนิมมิตวสวัตดี

ตามแนวความเชื่อทางพระพุทธศาสนา สวรรค์ชั้น**จตุมหาราชิกา** ตั้งอยู่บนเขาอัญชันธร สูงจากพื้นผิวโลก ๔๖,๐๐๐ โยชน์ สวรรค์ชั้นนี้นับเป็นสถานที่พิเศษกว่ามนุษย์โลกในด้านความเป็นอยู่ และความสุข กามาวจรเทพชั้นนี้เรียกรวมกันว่า **“จตุมหาราชิกเทวดา”**

ในสวรรค์ชั้นนี้แบ่งออกเป็น ๔ ส่วน ซึ่งมีมหาราชทั้ง ๔ องค์ครองอยู่แบ่งเป็นส่วน ๆ ไป คือ ท้าวธตรฐ ท้าววิรุฬหก ท้าววิรูปักษ์ ท้าวเวสสุวรรณ ท้าวเวสสุวรรณเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าท้าวกุเวร หรือในไตรภูมิพระร่วงเรียกท้าวไพศรพล์ ในสวรรค์ชั้นนี้มีพระอินทร์เป็นราชาธิบดี คือเป็นผู้ปกครองท้าวจตุมหาราชิกาด้วย

## ท้าวธตรฐ



ท้าวธตรฐ หรือท้าวธตรฐ เป็นองค์หนึ่งในมหाराชทั้ง ๔ พระองค์ที่ครองชั้นจตุมหาราชิกา เป็นหัวหน้า คือราชาแห่งคนธรรพ์ มีหน้าที่บูชาทิศบูรพา (ตะวันออก) ของเขาพระสุเมรุ กล่าวว่าท้าวธตรฐมีโอรสหลายองค์ โดยมีนามเรียกกันว่า “ศิริ” ในวิมานที่อยู่ของมหाराชองค์นี้ล้วนแล้วไปด้วยสิ่งต่าง ๆ กันเป็นที่น่ารื่นรมย์ เป็นเสียงดนตรีและร้ายรำ เป็นต้น ซึ่งเป็นที่ชื่นชมแก่พระองค์และพระโอรสทั้งหลาย

## ท้าววิรุพหก



มหाराชองค์นี้เป็นใหญ่ในกุมภภัณฑ์ ซึ่งให้การอารักขาด้านทิศทักษิณ (ใต้) แห่งเขาพระสุเมรุเทวดาโอรสของพระองค์มี ๙๐ องค์ ด้วยกัน แต่องค์ล้วนมีแต่ฤทธิอำนาจแก่กล้า ปรีชาชาญงามสง่า และเป็นที่ยกย่องเกรงขามทั่วไป ท้าวจตุโลกบาลองค์นี้มีสิ่งประดับบารมีมากมาย เสวยสุขอยู่ในหมู่ราชโอรส ตลอดพระชนมายุ ๕๐ ปีทิพย์ หรือปีมนุษย์นับได้ ๑๖,๐๐๐ ปี เป็นประมาณ



## ท้าววิรูปักษ์



ท้าววิรูปักษ์ หรือวิรูปักษ์นี้ เป็นเทวราชองค์ที่สาม มีนาคเป็นบริวาร มีหน้าที่ดูแลทิศปัจฉิม (ตะวันตก) ของภูเขาสิรินธรราช ในสุพรรณมาเทวสกา ท้าวมหาราชองค์นี้จะผินพักตร์ไปทางทิศตะวันออก มีพระโอรสทั้งหมด ๕๐ องค์ ล้วนแต่ทรงพลัง กล้าหาญ งามสง่า และทรงปรีชาในกรณียกิจทั้งหลาย พระโอรสทั้งหมดล้วนแต่มีพระนามว่า “อินทร์” ในเทพนครด้านปัจฉิมนี้ มีทิพยสมบัติต่าง ๆ อลังดงามและดีเยี่ยม เท่าเทียมกับเทพนครอื่น ๆ ในกลุ่มเดียวกันนี้ ท้าววิรูปักษ์ทรงครอบครองราชสมบัตินานเท่าเทียมกับเทวราชองค์อื่น ๆ

## ท้าวเวสสุวรรณ



ท้าวเวสวัณ ท้าวเวสสุวรรณ ท้าวกุเวร หรือท้าวไพศรพณ์องค์นี้ เป็นพระราชาธิบดีของยักษ์ทั้งหลาย ในการพิทักษ์อาณาเขตด้านทิศอุดร (เหนือ) ของสุเมรุบรรพต มหาราชองค์นี้มีอาณาจักรครอบคลุมภาคเหนือทั้งหมด มีนครหลวงชื่ออิสนคร พระองค์มีโอรสจำนวน ๕๐ องค์ ล้วนแต่สง่างาม มีศักดิ์านุภาพเป็นอันมาก ราชโอรสเหล่านี้มีพระนามว่า “อินทร์” ในเทพนครนี้เป็นทิพยวิมานทิพยสมบัติที่ท้าวเวสสุวรรณครองอยู่ท่ามกลางราชโอรสเป็นเวลาถึง ๕๐๐ ปีทิพย์ จึงสิ้นวาระแห่งเทพจตุโลกบาล

## พระราชากรณียกิจของท้าวจตุโลกบาล

ท้าวจตุโลกบาลมีหน้าที่เกี่ยวกับโลกมนุษย์และโลกทิพย์ไปพร้อมกัน เสนาและราชบุตรของพระองค์ย่อมรับสนองเทวโองการในการรักษาความเรียบร้อยในโลกมนุษย์และเทวโลก เพื่อผดุงเหล่าธรรมิกชนทั้งหลาย ในวันขึ้นหรือแรมแปดค่ำ เหล่าเสนาบดีของท้าวมหาราชก็จะสำรวจดู

ผู้ดำเนินศิลาจารวัตร เช่น คนเคราฟพ่อแม่ สมณพราหมณ์ ผู้เฒ่า ผู้รักษาศีล และกระทำการณียกิจอื่น ๆ เป็นต้น

คนมาบวงสรวง เช่น สรวง อัญเชิญคุ้มครองป้องกันเคสสถานบ้านใหม่ในขวบปีหนึ่งมี เช่น สรวงวันปากปี คือวันที่ ๑๖ เมษายนของทุกปี ในวันแรมขึ้น ๑๕ ค่ำ จตุราธิบดีจะเสด็จมาเอง ทั้งนี้ ทำวมหาราชทั้ง ๔ ยังคงถวายการอารักขาพระพุทธรองค์อยู่ในพระครรรค์ของพระมารดา และยังถวายความช่วยเหลือพระพุทธรองค์ พุทธสาวก และค้ำจุนพุทธศาสนา ในครั้งที่นายพาลีชัย ชี้อตปุสสะและภักลลิกะ ถวายข้าวสัตตตุงผง สัตตูก้อน และรวงฝั่่งนั้น พระพุทธรองค์ทรงปริวิตกว่า จะรับด้วยพระหัตถ์ก็เป็นการไม่เหมาะสม เมื่อทำวจตุโลกบาลทรงทราบความในพระทัย ก็ทูลเกล้าถวายบาตรแก้วมรกต ซึ่งโดย พุทธานุภาพทรงอธิษฐานให้บาตรแก้วรวมกัน เป็นแก้วใบเดียวแล้วทรงรับบิณฑบาตดังกล่าว ที่พระพุทธรองค์ทรงแสดงธรรมเทศนามหาราช ทั้งสี่เสด็จมายังสถานที่นั้นให้สว่างด้วยเทวรั้งสี และน้อมเกล้าพระธรรมเทศนาด้วยดุขฎีกาภาพ



สำหรับประชาชนนั้น นับถือ ทำววจตุโลกบาล ซึ่งนิยมเรียกกันว่าท้าวทั้ง ๔ ยิ่งนัก จะเชิญมารักษางานต่าง ๆ เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานฉลองวัด งานทำบุญกรรม การขอความคุ้มครองในวันปีใหม่ทุกปี หากท่านสังเกตจะเห็นว่า นับถือท้าวทั้งสี่ แต่ไม่ถือพระภูมิ หรือพระชัยมงคล อย่างของภาคกลาง

## เครื่องบนหรือเครื่องบวงสรวง

การทำสถานที่ ทำเครื่องเช่น ทำด้วยกาบกล้วย เรียกว่า “สะตวง” คือกระทง จำนวน ๖ อัน สำหรับใส่เครื่องเช่น อาหาร และผลไม้ เป็นเครื่องสี่ ประกอบด้วยสิ่งต่อไปนี้

กระทงที่ ๑ ข้าว ๔ คำ

กระทงที่ ๒ อาหาร ๔ ชิ้น จะเป็นเนื้อหรือปลาก็ได้

กระทงที่ ๓ ข้าวเหนียวหรือข้าว ๔ ถุง หรือ ๔ คำ

กระทงที่ ๔ แกงส้ม ๔ ชุด

กระทงที่ ๕ แกงหวาน ๔ ชุด

กระทงที่ ๖ หมากพลู บุหรี่ เมียง ๔ ชุด

เครื่องประกอบ ดอกไม้ รูปเทียน ๔ ชุด

เครื่องประกอบ เหลือง แดง ขาว เขียว ๔ ชุด



การทำสะตวงนั้น นิยมเอากากกล้วยมาหักพับ เสียบด้วยไม้ไผ่ ซึ่งจักตอกให้คงรูปเป็นสี่เหลี่ยมแล้ว เอากระดาษรองเข้าในสะตวง เพื่อใช้เป็นที่วางเครื่องเช่น การเตรียมเครื่องเช่นไว้ ๖ ชุด ก็เพราะคนโบราณต้องการสังเวท ๖ องค์ ประกอบด้วย

๑. พระอินทร์ ซึ่งเป็นใหญ่กว่าท้าวจตุโลกบาล
๒. ท้าวธตรฐ รักษาทิศตะวันออก
๓. ท้าววิรุพหก รักษาทิศใต้
๔. ท้าววิรูปักษ์ รักษาทิศตะวันตก
๕. ท้าวเวสสุวรรณ รักษาทิศเหนือ
๖. นางธรณีเทวาธิดา ผู้รักษาแผ่นดิน

การสังเวทจึงต้องมีสะตวง ๖ อัน ของพระอินทร์ตั้งตรงกลาง อยู่สูงกว่าสะตวงอื่น ๆ ของนางเทพธิดาธรรณีวางไว้ล่างใกล้กับแผ่นดิน ส่วนท้าวจตุโลกบาลตั้งตามทิศของท้าวจตุโลกบาลแต่ละองค์ เวลาทำการสังเวท หากจะมีงานในตอนเช้า นิยมสังเวทตอนเย็นก่อนวันหนึ่ง หากจะทำพิธีตอนกลางวัน นิยมสังเวทในตอนเช้า ความมุ่งหมายก็คือต้องการให้เทพทั้ง ๖ มาทำการรักษางานพิธี ผู้ที่เป็นเจ้าของงานจะทำการจุดเทียนจุดธูปบนสะตวงแล้ววางไว้ ปู่อาจารย์จะกล่าวคำสังเวทต่อไปนี้

สี่คเค กาเม จ รูเป ศิริสิขะระตะเถ จันทะลิกเข วิมานะ, พรหมาทาตะโยจะ จะตุโลก  
ปาลาราชะ อินโท เวสสุวรรณราชะ อะริยะสาวะกา จะปุลุชชนะ กัลยาณะจะ สัมมา ทิฏฐิเยวะ พุทธ  
ฐานะโต ยาวะ ปรัมปรา อิเมสุ จักกะวาเลสุ เทวะตา คะต่ายัง มุณี ะระวะจะนัง สาธาโว โน สุนันตุ  
(๓ ที คือ ๓ หน) แล้วว่า

สุณันตุ โภจนโต เทวะสังฆาโย คูรา พระยา เทวดาเจ้าชุน คือว่า พระยาระตะระฐะ ตนอยู่รักษาหนวันออกก็ดี พระยาริวุพะ ตนอยู่รักษาหนใต้ก็ดี พระยาริวุปักชะ ตนอยู่รักษาหนวันตกก็ดี พระยาคุเวระ ตนรักษาอยู่หนเหนือก็ดี พระยาอินทราเจ้าฟ้า ตนเป็นเจ้าเป็นใหญ่แก่เทวดาในสรวงสวรรค์ชั้นฟ้า มีท้าวทั้งสี่ เป็นต้น เป็นประธานภายใต้ มีพระยาอสุระและนางธรรณีเป็นที่สุด ๆ

บัดนี้ผู้ซำทั้งหลายก็ได้บำเพ็ญ (มาจากคำว่า “บำเพ็ญ”) ภาวนา มาจำศีลกินตนามาจำศีลกินทานมากน้อยเท่าใดก็ดี ผู้ซำทั้งหลายขอถวายกุศลส่วนบุญนี้เต็มแถมสมภารเจ้าทั้งหลายตนประเสริฐ จูงจักมาอนุโมทนายินดีเชิงผู้ซำทั้งหลาย แล้วขอเจ้ากูทั้งหลาย ชุน จูงจักมาพิทักษ์รักษาพ่อแม่ ลูกเต้า หลานเหลน ทาสีทาส ช่างม้าฆ่าคน จัวควาย เป็ดไก่ หมูหมา ของเลี้ยง ของคูของผู้ซำทั้งหลาย จูงหื้อพ้นจากกังวล อันตรายทั้งหลายต่าง ๆ ก็จูงหื้อรำบกลับหาย แก่ผู้ซำทั้งหลายชุน มีพระยาเวสวัณและนายหนังสือ ชุน อันจัดโทษจัดคุณ จัดบุญจัดบาป ตนเลียบโลกทั้งมวล ผู้ซำทั้งหลาย ขอจูงหื้อหลีกเลี่ยงจากเขตบ้านเมืองแห่งผู้ซำทั้งหลาย แล้วขอหื้อผู้ซำทั้งหลายประกอบไปด้วยสรรพสวัสดิ์ ขออย่าหื้อได้เจ็บได้ไหม้ ได้ไข้ได้หนาว ขอหื้อยินดีชะราบ หื้อพ้นจากภัยทั้งมวล แล้วขอหื้อผู้ซำทั้งหลาย ประกอบไปด้วยข้าวของเงินคำ ช่างม้าฆ่าคน จัวควาย แก้วแหวน ข้าวเปลือก ข้าวสาร ทาสีทาสพร้อมบัระมวล ตามคำมกคำผาลนา (ปรารธนา) ชุเยื่องชุประการ นั้นจูงจักมีเที่ยงแท้ดีหลีแต่เทอะ แล้วหันหน้าไปทางทิศตะวันออก พร้อมกับกล่าว “บุรีมัสมีง ทิสภา เคยา กายะ มัง รักขันตุ อะหัง วันทามิ สัพพะทา ยันตัง สันตัง ปะทัง อะภิสวาหาย” (๑ หน) หันหน้าไปทางทิศใต้ ไหว้กล่าวว่า “ทักษิมสมิง ทิสภาเคยา กายะ มัง รักขันตุ อะหังวันทามิ สัพพะทา ยันตัง สันตัง ปะทัง อะภิสวาหาย” (๑ หน) หันหน้าไปทางทิศตะวันตกไหว้กล่าวว่า “ปัจฉิมมัสมีง ทิสภาเคยา กายะ มัง รักขันตุ อะหัง วันทามิ สัพพะทา ยันตัง สันตัง ปะทัง อะภิสวาหาย” (๑ หน) แล้วหันหน้าไปทางทิศเหนือกล่าวว่า “อุปริ มัสสมิง ทิสภาเคยา กายะ มัง รักขันตุ อะหัง วันทามิ สัพพะทา ยันตัง สันตัง ปะทัง อะภิสวาหาย สัพพะอันตะรายา วินาสันตุ” (๑ หน) เป็นเสร็จพิธี

## ประเพณีปีใหม่เมือง

ประเพณีปีใหม่เมือง เป็นประเพณีที่ปรากฏในเดือนเมษายนหรือเดือน ๗ เหนือ ซึ่งถือเป็นการเคลื่อนย้ายของพระอาทิตย์เข้าสู่ราศีเมษอันเป็นการเปลี่ยนศักราชใหม่

### ความหมายและความสำคัญของประเพณีปีใหม่เมือง

ปีใหม่เมืองเป็นการเปลี่ยนศักราชใหม่ แปลว่า การก้าวล่วงเข้าไป หรือการเคลื่อนย้ายเข้าไป เป็นกิริยาของพระอาทิตย์ที่เคลื่อนย้ายเข้าสู่ราศีเมษ จึงเอาเดือนเมษายนเป็นเดือนแรกของปี แนวคิดหลักเกี่ยวกับประเพณีปีใหม่เมืองอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อเรื่องการเปลี่ยนศักราชใหม่ เป็นโอกาสให้สมาชิกในครอบครัวได้มาอยู่ร่วมกันเพื่อทำบุญตักบาตร สรงน้ำพระ ดำหัว เล่นน้ำ และขอพรจากผู้ใหญ่ เป็นการแสดงความปรารถนาที่ดีต่อกันด้วยการอวยพรให้อยู่เย็นเป็นสุข

### เครื่องประกอบพิธี

เนื่องจากประเพณีปีใหม่เมืองมีกิจกรรมต่อเนื่องกันตั้งแต่วันที่ ๑๓ เมษายน ซึ่งเรียกว่า วันสังขานล่อง วันที่ ๑๔ เมษายน เป็นวันเนา วันที่ ๑๕ เมษายน เป็นวันพญาวัน และวันที่ ๑๖ เมษายน เรียกว่า วันปากปี ดังนั้น เครื่องประกอบพิธีจึงแตกต่างกันไป โดยเฉพาะวันที่ ๑๕ เมษายน หรือวันพญาวัน ก็จะมีดอกไม้ ฐูปเทียน อาหารคาวหวาน ซ่อ และตุ่ง น้ำมันส้มป่อย ผ้ายันต์ ห่อหมาก ห่อพลู เทียนชะตา

ส่วนในวันที่ ๑๖ เมษายน เรียกว่า วันปากปี จะมีการส่งเคราะห์บ้าน จะมีสะตวง พระเคราะห์ เลือผ้า ดอกไม้ ฐูปเทียน ขนม ผลไม้ หมาก เมียง บุหรี่ นอกจากนี้ จะมีการสืบชะตาบ้าน เสา ๒ ต้น ด้ายสายสิญจน์ เชือกข้วนด้วยใบคาเขียว ตาแหลว ๗ ชั้น เครื่องสืบชะตาบ้าน ได้แก่ ไม้ค้ำอายุ สะพาน บันได กล้าหมาก กล้ามะพร้าว อ้อย เลื่อ หมอน สะตวง ซ่อ

### ขั้นตอนพิธีกรรม

#### วันสังขานล่อง

คือวันที่พระอาทิตย์ย้ายออกจากราศีมีนไปสู่ราศีเมษ ปัจจุบันกำหนดเอาวันที่ ๑๓ เมษายน หลังเที่ยงคืนวันที่ ๑๒ จะมีเสียงตีเกราะเคาะไม้ จุดประทัด ยิงปืน เพื่อส่งสังขาน หรือไล่สังขาน ตามที่ได้ยินการเล่าขานของผู้อาวุโส แต่เดิมจะมีขบวนแห่สังขาน (ปู่สังขาน ย่าสังขาน) ซึ่งแห่จากเหนือไปได้ วันนี้สมาชิกในครอบครัวจะช่วยกันทำความสะอาดบ้านเรือน ทั้งบนเรือนและใต้ถุน ถือได้ว่าวันนี้เป็นวันสาธารณสุข บางท้องถิ่นจัดทำคานหามใส่ดอกไม้ ฐูปเทียน ต้นดอก ต้นเทียน เรียกกันว่า “ต้นสังขาน” ชาวบ้านทุกคนจะเอาข้าวแบ่งทาตามเนื้อตามตัว จากนั้นเอาข้าวแบ่งไปรวมกัน ปั้นคล้ายรูปคนใส่คานหาม แล้วจึงพากันแห่เป็นขบวนเอาคานหามไปลอยน้ำเพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์



## วันเนาหรือวันเนา

“เนา” มาจากภาษาขอม หมายถึง หยุดอยู่กับที่ แต่คนชาวล้านนาเขียนหรือออกเสียงว่า “วันเนา” คือการเคลื่อนที่ของพระอาทิตย์ที่ออกจากราศีมีน เมื่อไปถึงกึ่งกลางระหว่างราศีมีนกับราศีเมษ พระอาทิตย์หยุดเคลื่อนที่อยู่ตรงนั้น เรียกกันว่า วันเนา ปัจจุบันตรงกับวันที่ ๑๔ เมษายน ถ้าปีไหนพระอาทิตย์หยุดอยู่ตรงนั้น จะนับเป็นวันเนา ๒ วัน วันนี้เป็นวันที่ชาวบ้านชาวเมืองจัดเตรียมข้าวปลาอาหารทั้งคาวและหวาน เพื่อนำไปทำบุญที่วัดในวันรุ่งขึ้น เมื่อเสร็จจากการเตรียมข้าวปลาอาหารแล้ว จึงพากันไปที่ทำน้ำอีก เพื่อเล่นน้ำและขนทรายเข้าไปใส่ลานวัด อีกประการหนึ่งวันนี้เป็นวันที่ชาวบ้านทุกคนจะมีการพูดดี ไม่มีการด่าแข่งกัน เพราะเชื่อว่าใครที่ชอบด่าชอบแข่งกันในวันนี้ปากของเขาจะเน่าจะเหม็นไปตลอดทั้งปี และวันนี่ยังดีต่อการตัดไม้ไผ่ สำหรับปลูกบ้านก็ดี สำหรับเก็บไว้ทำเครื่องจักสานก็ดี เชื่อกันว่าเนื้อไม้ที่ตัดในวันนี้จะมีกลิ่นเหม็น ทำให้แมลงที่ชอบกัดไม้ เช่น ตัวมอด ไม่มารบกวน

## วันพญาวัน

คือวันที่พระอาทิตย์เคลื่อนเข้าถึงราศีเมษ ในล้านนาจะมีการเปลี่ยนแปลงตัวเลขของจุลศักราชในวันนี้ ชาวบ้านจะตื่นกันแต่เช้า หนึ่งข้าวและทำอาหาร เมื่อทุกอย่างพร้อมก็ยกไปประเคนถวายพระสงฆ์ที่วัด เพื่ออุทิศส่วนกุศลแด่บรรพชนที่ล่วงลับไป

เมื่อเสร็จจากการทำบุญที่วัด จะเตรียมข้าวปลาอาหารไปมอบให้กับญาติที่มีอายุ มีพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย เป็นต้น เมื่อถึงเวลาก่อนเที่ยงต่างคนต่างนำเครื่องไทยทาน น้ำขมิ้นส้มป่อย และตุ๊กกระดาศไปรวมกันที่วัดอีกครั้งหนึ่ง เพื่อนำเอาตุ๊กไปปักที่กองเจดีย์ทราย

จากนั้นนำน้ำส้มป่อยขึ้นไปเทรวมกันในภาชนะที่ตั้งไว้กลางวิหาร แล้วรอฟังธรรมที่ชื่อ “อานิสงส์ปีใหม่และอานิสงส์เจดีย์ทราย” เมื่อฟังธรรมจบ นำน้ำส้มป่อยที่เทรวมกันในภาชนะส่วนหนึ่งไปสรงพระพุทธรูปที่เป็นองค์ประธานและองค์เล็ก องค์น้อย ส่วนหนึ่งนำไปสรงพระเจดีย์และต้นโพธิ์ ส่วนหนึ่งเอาไปประเคนให้พระสงฆ์เป็นการ “สระเกล้าดำหัว ขอมมาลาไทย” ต่อจากนั้นบางคนจะมีการปล่อยสัตว์ ซึ่งถือว่าได้อานิสงส์มาก



## ทานกองเจดีย์ทราย

เมื่อถึงวันเนาชาวบ้านจะพากันขนทรายเข้าไปกองไว้ที่กลางช่วงวัด บางแห่งใช้ไม้ไผ่สานเป็นกรอบใส่ทรายต่อขึ้นเป็นชั้น ๆ ส่วนปลายปักด้วยธงสีต่าง ๆ สมมติว่าเป็นเจดีย์ เรียกว่า เจดีย์ทราย ถึงวันพญาวัน ชาวบ้านจะมารวมกันทำบุญในวันปีใหม่ และร่วมกันถวายเป็นเจดีย์ทราย จากวันนั้นไปเกิน ๓ วัน ๗ วันขึ้นไป จะรื้อทรายออกเกลี่ยถมลานวัดให้สะอาด เหตุที่ต้องขนทรายเข้าไปใส่ลานวัดเป็นเพราะชาวบ้านต่างคิดเห็นว่าในปีหนึ่ง ๆ พวกเขาเดินเข้าวัดออกวัด ทำให้เม็ดทรายติดเท้าออกมา ดังนั้น ภายใน ๑ ปี ก็จะมีคนขนทรายเข้าไปทดแทน

## สร่งน้ำพระพุทธรูป



นิยมสร่งน้ำพระพุทธรูปในช่วงปีใหม่เมือง โดยมากจะสร่งในวันพญาวัน ในวันนั้นทางวัดทุกวัดจะนำเอาพระพุทธรูป ทั้งที่เป็นทองสัมฤทธิ์และเป็นไม้ ทั้งองค์เล็กองค์ใหญ่ที่มีในวัดออกมาตั้งกลางวิหาร เพื่อให้ศรัทธาชาวบ้านตักเอาน้ำขมิ้นส้มป่อย น้ำอบ แล้วชูขึ้นเหนือศีรษะ แสดงออกถึงความเคารพสูงสุด แล้วจึงเทน้ำสร่งองค์พระพุทธรูป

## ดำหัว

คือการสระผม แต่เดิมการสระผมใช้ใบไม้ ผลไม้ที่เปรี้ยวและเกิดฟอง เช่น ส้มป่อย ใบหมี่ ลูกชัก และผลมะกรูดปิ้งไฟแล้วนำมาต้มเป็นยาสระผม ต่อมาการดำหัวเป็นการแสดงออกถึงการคารวะ การขอภัยที่ลูกหลานมีต่อผู้อาวุโส พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ครูบาอาจารย์ นิยมดำหัวแสดงถึงการคารวะในช่วงปีใหม่เมือง โดยมีดอกไม้ธูปเทียน น้ำส้มป่อย หมากพลู บุหรี่ ผลไม้ ข้าวสาร เสื้อผ้า ไปมอบให้กับผู้มีพระคุณ ผู้อาวุโส เมื่อท่านรับแล้วเอามือแตะน้ำส้มป่อยขึ้นลูบผมแสดงว่าท่านให้อภัย ไม่ถือโทษที่ลูกหลานล่วงเกินด้วยกาย วาจา และใจ ท่านจะอวยพรให้ลูกหลานมีความสุข ความเจริญ



## การส่งเคราะห์บ้าน

การส่งเคราะห์บ้านนิยมทำกันในช่วงหลังวันพญาวัน เรียกว่า “วันปากปี” เป็นวันล่วงเข้าสู่ อีกวันหนึ่ง ในช่วงเช้าชาวบ้านจะไปรวมตัวกันที่วัดประจำหมู่บ้าน ทุกคนจะมีดอกไม้ ธูปเทียน ขนม ผลไม้ หมาก เมียง บุหรี่ ช่วยกันทำสะตวงพระเคราะห์ด้วยกาบกล้วย ช่วยกันแต่งดาสะตวง จนถึงเวลาใกล้เที่ยงจึงนำสะตวงขึ้นไปที่หน้าพระประธานในวิหาร ทุกคนทุกหลังคาเรือนนำเสื้อผ้า ที่ใช้แล้วไปเข้าพิธี โดยการพับวางซ้อนกัน อาจารย์วัดผู้ประกอบพิธียกสะตวงวางทับเสื้อผ้า แล้วกล่าวคำโอกาสสะเดาะเคราะห์ เมื่อจบแล้วยกสะตวงออก อาจารย์หยิบผ้าทุกชิ้นสะบัดใส่สะตวง ทำดั่งกับให้สิ่งไม่ดีตกลงไปในสะตวง จากนั้นนำสะตวงออกไปวางไว้นอกเขตหมู่บ้านหรือทุ่งนา ถึงตอนเย็นเกือบทุกหลังคาเรือนหาลูกขนุนอ่อนมาแกงกัน เชื่อว่าจะทำให้มีสิ่งอุดหนุนตลอดปี



## สืบชะตาบ้าน

สืบชะตาบ้าน คือ การต่อชะตาให้หมู่บ้านมีอายุยืนนาน นิยมทำกันในช่วงปีใหม่เมือง หรือทำเมื่อเกิดเหตุร้ายแรงที่ไม่ดีไม่งาม ไม่เป็นมงคลกับหมู่บ้าน เมื่อตกลงกันในหมู่บ้านว่าจะร่วมกัน จัดพิธีสืบชะตาบ้าน



ก่อนวันงาน ๑ วัน เป็นวันแต่งดา พวกที่เป็นผู้ชายจะทำประตูบ้านด้วยไม้ไผ่ไว้ที่เขตหมู่บ้านทางทิศเหนือที่ถือว่าเป็นหัวบ้าน อีกประตูทำทางทิศใต้ที่ถือว่าเป็นหางบ้าน ทำเป็นเสา ๒ ต้น และซื่อ ๑ ตัว ที่ซื่อซิ่งด้วยสายสิญจน์ เชือกที่ซื่อซิ่งด้วยใบคา ติดตาแหลว (เฉลว) ๗ ชั้น และชาวบ้านทุกคนจะมารวมตัวกันที่วัดหรือกลางหมู่บ้าน เพื่อแต่งดาเครื่องสืบชะตา เป็นต้นว่ามีไม้ค้ำอายุ สะพาน บันได กล้าหมาก กล้ามะพร้าว อ้อย เลื้อย หมอน สะตวง ซ่อ สายสิญจน์ จากนั้นชาวบ้านทุกหลังคาเรือนจะต่อสายสิญจน์จากจุดทำพิธีโยงต่อกันไปรอบบ้านเรือนทุกหลัง

วันรุ่งขึ้นเป็นวันทำพิธี ชาวบ้านช่วยกันเอาเครื่องชะตาจำพวกไม้ตั้งสุมกันเป็นโองชะตา ปัจจุบันทำพิธีในวัด แต่เดิมทำพิธีที่กลางหมู่บ้านที่เป็นจุดใจบ้าน

## ขั้นตอนการทำพิธี

๑. ปู่อาจารย์และศรัทธาประชาชนไหว้พระ รัชกาล อารธนาพระปริตร พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์

๒. ประชาชนนั่งจับด้ายสายสิญจน์ ฟังพระสวดจนจบ

๓. ฟังเทศน์ เช่น ธรรมโลกาวุฒิ ธรรมไชยน้อย ธรรมไชยสังคหะ ธรรมสังคหะ โลกธรรม ศาลากริกจารณสูตร

การสืบชะตาบ้านถือเป็นงานสิริมงคล จะทำปีละ ๑ ครั้ง นิยมให้ชาวบ้านนำเสื้อผ้าของตนมาร่วมพิธี การพรมน้ำมนต์ถือว่าเป็นสิริมงคล





## ประเพณีการบวช

สมัยโบราณวัดเป็นศูนย์กลางของการศึกษาทุกแขนง ผู้ที่มีลูกชายจึงใฝ่ฝันที่จะให้ลูกได้เข้าไปอยู่ในวัดเพื่อจะได้ศึกษาเล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ ยิ่งถ้าได้บวชในพุทธศาสนาผู้เป็นพ่อแม่ยิ่งเป็นสุข เพราะประเพณีที่เชื่อกันว่าถ้าลูกบวชเป็นสามเณรจะได้รับบุญหนุนให้แม่ไปเกิดในสวรรค์ ถ้าได้บวชเป็นพระพ่อจะได้ไปเสวยสุขต่อในเมืองฟ้า

เมื่อลูกชายอายุได้ ๗-๘ ขวบ พ่อแม่จะเสียดสละแรงงานที่จะได้จากลูก โดยการนำไปฝากเรียนหนังสือที่วัด เรียกว่า ไปเรียนเป็นขะยม ในช่วงที่ลูกไปอยู่วัด พ่อแม่จะเก็บเงินเตรียมการไว้ เมื่อลูกมีอายุได้ ๑๑-๑๒ ปี จึงจัดงานบวชลูกเป็นสามเณร เรียกว่า “บวชน้อย” หรือ “งานบวชลูกแก้ว”

ต่อมาเมื่อสามเณรมีอายุครบ ๒๐ ปี จึงอุปสมบทเป็นพระภิกษุ การบวชเป็นพระภิกษุในล้านนาจะไม่จัดงานใหญ่โตเหมือนกับการบวชเป็นสามเณร พระภิกษุที่บวชมาตั้งแต่เป็นสามเณรจะเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านมาก เพราะถือว่ายังบริสุทธิ์ ไม่ผ่านโลกียวิสัยมาก่อน ถ้าอยู่ในศาสนาต่อไปจนมีอายุพรรษามากจะได้รับยกย่องเป็นครูบา ถ้าบวชเมื่อตอนโตเป็นหนุ่ม หรือผ่านการครองเรือน เคยมีลูกมีเมียมาแล้ว ความนับถือของชาวบ้านจะลดน้อยลง



### ความหมายและความสำคัญของการบวช

การบวชแต่เดิมนั้นเพื่อศึกษาและประพฤติธรรม จะได้หลุดพ้นจากวัฏฏสงสาร เมื่อผู้บวชบำเพ็ญแล้วได้ดวงตาเห็นธรรม ยังได้บอกหนทางสว่างแก่พ่อแม่ ญาติพี่น้อง เป็นเบื้องต้น ต่อมาคนที่บวชต้องการรู้หนังสือ อ่านออกเขียนได้ แต่การปฏิบัติตามธรรมวินัยยังคงมีความหย่อนยาน การบวชทางสวรรค์ให้แก่พ่อแม่ ญาติพี่น้องมีน้อยลง



## การบวชมีหลายประเภท เช่น

### ๑. บวชพระ

นิยมบวชพระมาจากสามเณรที่มีอายุครบ ๒๑ ปี โดยมีเครื่องอัฐบริหาร ได้แก่ ผ้าไตร บาตร เข็มเย็บผ้า ที่กรองน้ำ มีดโกน เก็บตีนทิพย์ รัตประคด และเครื่องใช้อื่น ๆ ที่จำเป็นสำหรับพระสงฆ์ในการบวช รวมทั้งเครื่องไทยทานชุดใหญ่ ๓ ชุด สำหรับถวายพระอุปัชฌาย์และพระคู่สวด ๒ รูป

ถ้าฆราวาสที่มีอายุครบบวชต้องมีภูมิลำเนาที่บวช บิณฑบาต ทะเบียงบ้าน บัณฑิตประชาชนที่ถูกต้องตามระเบียบ เมื่อพระสงฆ์ลงไปรวมกันในอุโบสถแล้ว ด้านนอกประตูอุโบสถจะปูผ้าขาว เป็นที่ยืนของพระกรรมวาจาจารย์และอนุศาสนาจารย์ อาจารย์ทั้งคู่จะยืนถือคัมภีร์ วาจาจารย์หันหน้าออกด้านนอก ผู้จะบวชยืนต่อหน้าอาจารย์หันหน้าไปทางอุโบสถ จากนั้นจึงยืนกราบ คัมภีร์ทางซ้าย ทางขวา และตรงกลาง พระอาจารย์จะสวดแล้วกลับเข้าไปนั่งที่เพดานสงฆ์ และเรียกผู้ที่จะบวชเข้าไปนั่งทำพิธีในอุโบสถ

### ๒. บวชเป็นผ้าขาว

เมื่อพระภิกษุบางรายประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยทั้งหมดไม่ได้ จึงลาสิกขาแล้วบวชเป็นผ้าขาว เมื่อบวชแล้วก็อาศัยอยู่ในวัด ช่วยเหลือพระภิกษุในด้านต่าง ๆ โดยมีบริวารคล้ายกับพระสงฆ์

### ๓. บวชชี

หญิงไม่สามารถบวชเป็นภิกษุณีได้ แต่อยากเรียนและประพฤติธรรม จึงโกนผม นุ่งขาวห่มขาวอยู่ในวัด และปฏิบัติธรรม รวมทั้งช่วยเหลือกิจการในวัดด้วย

### ๔. บวชจุงศพ

เมื่อพ่อแม่ ญาติพี่น้องเสียชีวิต ลูกหลานที่เป็นชายระลึกถึงบุญคุณของบุคคลเหล่านั้น จึงได้บวชหน้าศพ แล้วจุงศพไปสุป่าช้า เมื่อฉาปนกิจเรียบร้อยแล้วจะกลับมาอยู่ในวัด ๓ วัน ๗ วัน ๑๕ วัน เพื่อบำเพ็ญศีลภาวนา แล้วกรวดน้ำอุทิศบุญกุศลไปให้ผู้ล่วงลับ

### ๕. บวชเณร

การบวชเรียนตั้งแต่เด็ก โดยจัดงานบวชใหญ่โต เรียกว่า “บวชน้อย” ถือว่าลูกหลานที่จะบวชเณรเป็นลูกผู้ประเสริฐ จึงเรียกกันว่า “ลูกแก้ว” การได้เป็นเจ้าภาพบวชเณรถือกันว่าได้บุญมาก ก่อนจะมีการบวชเด็กให้เป็นสามเณรต้องเริ่มจากการให้เด็กไปอยู่ในวัด เรียกว่า “ชะยม”

## เครื่องประกอบพิธีกรรม

สำหรับ “ขันปอกมือ” หรือ “พานบายศรี” สำหรับฮ่องขวัญลูกแก้ว เทียนอุปัชฌาย์ เครื่องบวชเนตร ได้แก่ จีวร บาตร สบง ผ้าอาสนะ ผ้าปูที่นอน อังสะ รัตประคด ร่ม รองเท้า ผ้าอาบน้ำฝน และอื่น ๆ ตามความจำเป็น

## ขั้นตอนพิธีกรรม

### ๑. เตรียมการบวช

เมื่อเป็นชะยมได้หลายปี เด็กสามารถสวดเรียน (สวด) อ่านเขียนหนังสือได้แล้ว เจ้าอาวาสจะแจ้งให้พ่อแม่รู้ว่าเด็กควรจะบวชเนตรได้ พ่อแม่จะดีใจ และเข้าไปปรึกษาหารือกับเจ้าอาวาส พร้อมกับตกลงกับพ่อแม่ของเด็กคนอื่น ๆ แล้วเจ้าอาวาสและผู้เฒ่าผู้แก่จะเปิดตำราหาฤกษ์หาวัน วันที่ห้ามบวชเนตร บวชพระ บวชชี บวชผ้าขาว การบวชทุกอย่าง ท่านห้ามบวชในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ แรม ๑๔ ค่ำ เป็นวัน “ม้วยสมร” ถ้ามีการบวชในวันนี้ เชื่อกันว่าจะเกิดเหตุการณ์ที่ไม่ดีกับพระเนตรที่บวช ที่สุดอาจถึงตายด้วยเหตุที่ไม่ควรตาย และการบวชเนตรมีข้อห้ามอีกประการหนึ่งคือ พี่น้องพ่อแม่เดียวกันห้ามบวชพร้อมกัน การบวชแต่ละครั้งจะบวชพร้อมกันหลายคน เมื่อได้ฤกษ์แล้วพ่อแม่จะเตรียมเงินทองข้าวของเพื่อใช้ในการบวช

### ๒. บอກบุญแก่ญาติพี่น้อง

ใกล้ถึงวันบวช พ่อแม่หรือญาติจะไปบอกบุญกับญาติพี่น้องที่อยู่ต่างบ้านต่างตำบล หรือแม่แต่ต่างอำเภอ ของที่นำไปในการบอกบุญนั้นมีขัน คือ พานใส่ดอกไม้ ธูปเทียน และผ้าสบงหรือผ้าจีวรวางบนพาน แล้วอุ้มไป จึงเรียกรูปการไปบอกญาติอย่างนี้ว่า “ไปผ้าอุ้ม” คือการอุ้มผ้าเหลืองไปบอกเกี่ยวกับการบวชลูกบวชหลาน พร้อมทั้งบอกวัน เวลา และสถานที่ที่จะบวช

### ๓. การเตรียมงาน

ก่อนวันบวช ๒ วัน เด็กที่บวชจะโกนผม พ่อแม่ ญาติพี่น้องจะช่วยกันอาบน้ำชำระล้างจวีรจรณ ตัดเล็บมือเล็บเท้าให้สะอาด ส่วนชาวบ้านเดียวกันจะมาช่วยกันจัดเตรียมทุกอย่างจัดของถวาย ตั้งเตียงเนรใหม่ ผูกต้นคาเพื่อทำเป็นที่ปักธนบัตร เรียกว่า “ต้นเงิน” เตรียมเรื่องอาหารหวานคาวสำหรับถวายพระสงฆ์และญาติมิตรที่มาร่วมงาน

### ๔. วันดา

ก่อนวันบวช ๑ วัน เรียกวันดา เป็นวันเตรียมแต่งดาเครื่องไทยทานและอาหารหวานคาวที่จะถวายพระสงฆ์ในวันรุ่งขึ้น รวมทั้งจัดสถานที่สำหรับการบวช และถ้าจะมีการขอให้ตั้งผามไว้ด้วยเพื่อความครึกครื้น จึงเรียกกันว่า วันดา

## ๕. ไปเอาลูกแก้ว

พวกหนุ่มสาวจะนำฮ่องกลอง บางแห่งมีแตรด้วย พร้อมกับพาเด็กชะยมที่โกนผมไว้ตั้งแต่วันก่อนไปยังวัดที่อยู่ห่างออกไป โดยจะเลือกวัดที่ชื่อเป็นมงคล เช่น วัดตันโชคหลวง วัดชัยมงคล วัดศรีสง่า เป็นต้น เมื่อไปถึงวัดที่เลือกแล้วจะแต่งตัวเหมือนเป็นกษัตริย์ มีการแต่งหน้า แต่งตัว เขียนคิ้วเขียนตาทาปากแดง ซอลมด้วยเครื่องไล้ลา ทาด้วยของหอมทั้งหลาย ประดับด้วยกำไล แหวน สร้อยสังวาล รวมแล้วคือแต่งให้เหมือนเทวดา หรือแต่งเป็นดั่งกษัตริย์สวมมงกุฎ ต่อมาเมื่อล่านาอยู่ใต้การปกครองของพม่าประมาณ ๒๐๐ ปี ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๑๐๑ วัฒนธรรมการแต่งตัวลูกแก้วจึงเอาแบบอย่างพม่า คือ นุ่งโสร่งผ้าตัดย สวมเสื้อแพร โปกหัวด้วยผ้าสีต่าง ๆ แบบกษัตริย์พม่า จึงเรียกกันว่าแต่งตัวแบบพม่า เครื่องแต่งตัวลูกแก้วทั้ง ๒ แบบ จะเช่าได้จากเจ้าของหรือยืมจากที่อื่น เมื่อแต่งตัวให้เด็กชะยมเสร็จแล้ว จะเรียกกันว่าลูกแก้วทันที การที่แต่งตัวเหมือนกษัตริย์และมีการขี่ม้าก่อนบวช คงเอาตัวอย่างมาจากครั้งที่เจ้าชายสิทธัตถะออกบวชโดยขี่ม้าออกไปบวชที่ฝั่งแม่น้ำอนามันนั่นเอง เมื่อเป็นลูกแก้วแล้วจะได้รับการทะนุถนอมมาก แม้แต่ดินก็ไม่ให้เหยียบไปทางไหนจะมีคนอุ้มตลอด จากนั้นลูกแก้วตามด้วยคนยกสำรับกับข้าวที่เตรียมมา จะขึ้นไปกราบเจ้าอาวาสวัดนั้น หลังจากนั้นกราบขอพร เจ้าอาวาสจะให้พรและให้เงินแก่ลูกแก้วใหม่กลับไปที่บ้านเจ้าภาพ ในระหว่างทางที่แห่ลูกแก้วมา จะมีเด็กและผู้ใหญ่คอยดูขบวนแห่กันตามประตูบ้านตลอดทางเมื่อขบวนแห่มาถึงบ้าน ลูกแก้วจะถูกอุ้มลงจากหลังม้า พอมาถึงตรงเชิงบันไดบ้าน จะมีคนคอยดักน้ำล้างเท้าให้ลูกแก้ว แล้วจึงอุ้มขึ้นไปพักผ่อนบนเรือน จากนั้นจึงทำพิธีเพื่อเรียกขวัญลูกแก้ว โดยอาจารย์วัดหรือคนที่เก่งในทางนี้ ส่วนมากจะเป็นน้อยหรือหนานที่เคยบวชเรียนมาก่อน และเคยเทศน์มหาชาติเวสสันดรกัณฑ์มัทรี เพราะการกล่าวคำเรียกขวัญผู้กล่าวต้องใช้เสียงเล็ก พิธีนั้นมีขันผูกมือตั้งไว้ตรงหน้าลูกแก้ว หมอพิธีจะเริ่มกล่าวคำปิดเคราะห์ก่อน โดยการกล่าวคำปิดเคราะห์แล้วจึงกล่าวคำเรียกขวัญ พรรณนาถึงลูกมาปฏิสนธิในท้องแม่ ๗ วัน ย้ายไปสู่หัวของพ่อ แล้วกลับไปสู่ท้องแม่อีกครั้งหนึ่ง มีการบรรยายระยะเวลาในการตั้งครรภ์จนถึงการคลอด และการเลี้ยงดูลูกหลังคลอดพ่อแม่ต้องทุกข์ทรมานอย่างไรบ้าง เมื่อโตมาถึงขณะนี้พ่อแม่ก็ยังไม่คิดจะเอาลูกไว้ช่วยเหลืองานพ่อแม่ แต่กลับนำลูกไปเข้าวัดเพื่อเล่าเรียนศึกษารธรรม จนได้บวชเรียนในครั้งนี้ โดยหวังให้ลูกได้เอาธรรมมาโปรดพ่อแม่ได้บุญได้กุศลก็พอแล้ว การเรียกขวัญนี้ถ้าได้คนที่เก่งทำให้คนทั่วไปร้องไห้ น้ำตาไหลพรากเลยทีเดียว และยังเป็นการสอนคนทั่วไปให้รู้จักตั้งบุญต่อผู้มีพระคุณอีกด้วย หลังจากเรียกขวัญเสร็จแล้ว ปู่อาจารย์ก็จะผูกข้อมือลูกแก้ว จะอุ้มนำลูกแก้วขึ้นไปบนผามช่างซอเพื่อให้ช่างซอผูกข้อมือเรียกขวัญอีกครั้งหนึ่ง หลังจากนั้นจึงเป็นการปักเลี้ยงข้าวกลางวันแก่ญาติมิตรและชาวบ้านที่มาร่วมงาน

## ๖. การแห่ลูกแก้ว

เมื่อเลี้ยงข้าวกลางวันกันเรียบร้อยแล้ว เวลาประมาณ ๑๓.๐๐ น. ลูกแก้วจะได้แต่งหน้าแต่งตาอีกครั้งหนึ่ง แล้วอ้อมขึ้นหลังม้า พวกหนุ่มสาวตั้งขบวนก็จะแห่ลูกแก้วไปแ่อ่ว คือไปขอพรญาติผู้ใหญ่

## ๗. การฮ้องขวัญลูกแก้ว

การฮ้องขวัญลูกแก้ว เจ้าภาพจะไปเชิญ “ปู่อาจารย์” หรือปู่จารย์ที่มีความรู้ในการทำพิธี และเป็นผู้มีเสียงไพเราะมาเป็นผู้เรียกขวัญหรือ “ฮ้องขวัญลูกแก้ว” โดยมีขั้นตอนพิธีฮ้องขวัญดังนี้

๗.๑ การปิดเคราะห์ คือ ไล่เสนียดจัญไร สิ่งชั่วร้ายออกจากตัวพระลูกแก้ว

๗.๒ การเล่ากำเนิด คือ การเล่าเรื่องราวหรือประวัติลูกแก้ว นับตั้งแต่เกิดมาจนถึงปัจจุบันว่าได้รับการเลี้ยงดูและได้รับการศึกษาอย่างไร ที่เข้ามาบวชนีมีวัตถุประสงค์อะไร การพรรณนาความยากลำบากของพ่อแม่ที่ได้เลี้ยงลูกมานั้น ก่อให้เกิดความรัก ความกตัญญูต่อลูกแก้ว บางคนถึงกับร้องไห้สะอึกสะอื้น เพราะมีความสำนึกตนถึงข้อบกพร่องที่เคยกระทำมา การสอนลูกแก้ว ปู่อาจารย์จะสอนให้ลูกแก้วเป็นคนดี สรรวมะวังตั้งอยู่ในศีล ๑๐ หรือศีล ๒๒๗ ปฏิบัติอยู่ในครองวัตรอันดีงาม เพื่อจะได้เป็นที่พึ่งของพ่อแม่ได้เกาะชายผ้าเหลือง และเป็นเรือสำหรับข้ามฝั่งสาคร คือสงสารวิญ ให้พ่อแม่ได้รับความสุขเพราะความกตัญญูทเวทิจของลูกชาย



๑.๓ การฮ้องขวัญ ตามความเชื่อว่าทุกคนมีขวัญอยู่ ๓๒ ขวัญ กระจายอยู่ที่ร่างกาย คราใดคนเราได้รับความกระทบกระเทือน สะดุ้งหวาดผวา ขวัญจะหนีออกจากร่าง เรียกว่า ขวัญหนี ขวัญล่า ขวัญหาย ต้องเรียกให้มาอยู่กับตัว เพื่อจะได้มีความสุขสวัสดิ แล้วปู่อาจารย์จะพรรณนาว่า

ข้าจักเรียกร้องขวัญเจ้าว่ามา มา	สามสิบสองขวัญนายแม่นโคลคลาพลัดพราก
ขวัญหนีจากไปไกล	อยู่แดนไพรพนาเวศ
สิงขรเขตด่านดินแดน	หิมพานต์ไกลแสนโยชน์
บ่มีที่เอมโอชสวัสดิ	บ่เหมือนอยู่ธานีเมืองใหญ่
ของกินไขว่โภชนา	มาเตอะขวัญมาเซยขึ้นเจ้า
สามสิบสองขวัญจูงเต้าไต่เทียมมา	ทั้งขวัญปาทาหัดถางามเงื่อน
ขวัญขาลืออานางา	ขวัญนมเนาและขวัญแหล่
ขวัญหูแส่ฟังเสียง	ขวัญตามียม่ายแยม
ทั้งขวัญแก้มและนาสิก	ขวัญมุขทาบปากต้าน
สามสิบสองขวัญเข้าไปอยู่ย่านแดนใด	ขอเชิญมาไวเข้าสู่
สถิตอยู่ที่ชั้นบายศรี	เสวยอาหารดีรสอร่อย
ข้าวปลามีบ่ย่อยสรรพะสิ่งนานา	ทั้งปลาข้าวหนมและข้าวต้ม
มีทั้งหน่วยส้มและมูลผลา	เอหิจุงมาเตอะขวัญเจ้า
หื้อพระลูกแก้วสบายใจ	มีศรีใสสว่างหน้า
มีความสุขบานเบิกฟ้า	อยู่เที่ยงหมั่นนรินดร

อ้อชชเยโฮ อ้อชชเยโย อ้อชชมังคโล

ข้าขอยอประณมกรก่ายเกล้า	อัญเชิญคุณพระเจ้าเลิศสะคราญ
มาบันดาลสิทธิโยค	จักเอาฝ้ายมหาโชคมงคล
มาผูกมัดมือตนพระลูกแก้ว	หื้อได้ผ่องแผ้วเกษมใส
สรรพะโชคชัยไหลมาสู่	เจ้าเข้าสู่เนานาน
มัดมือซ้ายหื้อขวัญขานมาสู่	มัดมือขวาขวัญอยู่กับตน
เป็นสรรพะมงคลเลิศแล้ว	หื้อขวัญนายผ่องแผ้วสวัสดิ
ร้อยปีบ่หื้อไปที่อื่น	พันและหมื่นปีบ่หื้อไปที่ไหน
ขอหื้อมีสรรพะชัยโชคกว้าง	เกษมสุขสอาดสวัสดิ

เซยยตุกะวัง เซยมังคลัง เซยยโฮตถี ภาวันตุ โว



## ๘. การบวช

พิธีบวชจะเริ่มกันตั้งแต่ตี ๕ พระสงฆ์ที่นิมนต์ไว้จะมาพร้อมกันในวิหาร คนที่มาร่วมพิธีนอกจากพ่อแม่แล้วญาติพี่น้องเท่านั้น พระสงฆ์ใช้เวลาในการบวชอย่างมากประมาณ ๑ ชั่วโมง บวชเสร็จก็เป็นเวลารุ่งอรุณเมื่อถึงเวลาอาหารเช้าก็จัดอาหารถวายแต่พระสงฆ์ พระสงฆ์อนุโมทนาเป็นอันเสร็จพิธีบวชแต่เพียงนี้ หลังจากนั้นพ่อแม่ ญาติพี่น้องจะรวมตัวกันอีกครั้งหนึ่งเพื่อถวายข้าวของต่าง ๆ ที่มีผู้มาร่วมทำบุญงานปอย รวมถึงปัจจัยเงินทองให้แก่สามเณรใหม่

สามเณรที่บวชใหม่จะต้องอยู่กรรม คือบำเพ็ญศีลภาวนาในวิหารเป็นเวลา ๓ วัน ๗ วัน ก่อนนอนทุกคืน เณรใหม่จะนั่งภาวนานับประจำ ๑๐๘ จบ แล้วอุทิศส่วนบุญกุศลให้แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว และอุทิศบุญอันเกิดจากการบวชให้กับพ่อแม่ตน การบำเพ็ญอย่างนี้ เณรใหม่จะได้รับการฝึกจากเจ้าอาวาสหรือพระก่อนที่จะบวช



## ๙. ดำหัวแม่ครัว

หลังจากเสร็จสิ้นการบวชแล้วภายใน ๓ วัน พ่อแม่ พี่น้อง หรือเจ้าภาพในการจัดงานจะต้องเตรียมสิ่งของเครื่องใช้และเงินทองไปดำหัวพ่อครัวแม่ครัว ด้วยเห็นว่าการเลี้ยงดูแขกที่มาในงานจนสำเร็จเรียบร้อยผ่านไปได้ ส่วนหนึ่งเพราะได้รับความช่วยเหลือจากพ่อครัวแม่ครัวที่เป็นหัวหน้าในการทำอาหารการกิน เพราะไม่ว่าจะเป็นปอยหลวงหรือปอยน้อย พ่อครัวแม่ครัวที่มาทำจะไม่ได้รับค่าจ้าง มาช่วยทำด้วยความสมัครใจและเต็มใจ ดังนั้น เมื่อเสร็จงานแล้วสมควรอย่างยิ่งที่ผู้เป็นเจ้าภาพจะตอบแทน ถ้าจะนำเงินไปให้ก็คงไม่มีใครรับ เพราะจะเป็นเหมือนการจ้าง คนสมัยก่อนจึงมีวิธีตอบแทนพ่อครัวแม่ครัว โดยนำข้าวสารอาหารแห้ง ส่วนมากจะเป็นข้าวของที่ได้ในการบวชนั่นเอง มีเงินตามจะเห็นสมควร บางท้องถิ่นมีการแห่ข้าวของเหล่านี้ไปให้แม่ครัวที่บ้าน บางท้องถิ่นเจ้าภาพ ๓-๔ คนนำไป การนำของไปให้อย่างนี้เรียกว่า การไปดำหัวพ่อครัวแม่ครัว เป็นการขอขมาอีกทางหนึ่งด้วย เพราะบางทีพ่อครัวแม่ครัวมีอาวุโสแล้วยังต้องมารับใช้ทำอาหารให้กิน

ดังนั้น การบวชในสมัยโบราณมีวัตถุประสงค์เพื่อการประพาศวัตรปฏิบัติธรรม ต่อมาการบวชถือเป็นเพียงประเพณีไป แต่ก็มีข้อดีกับสังคมอยู่ที่เด็กจะได้รับการอบรมบ่มนิสัยให้เป็นคนดี เมื่อพ่อแม่มีลูกเป็นพระภิกษุ เป็นสามเณร การจะทำสิ่งที่เป็นบาปเป็นกรรมก็เกิดความละอายต่อชาวบ้านที่จะต่อว่าว่าเป็นแม่พระแม่ตุ่แล้วยังทำบาปอีก

## ประเพณีสืบชะตาเมือง

การสืบชะตาเมืองมีตั้งแต่สมัย  
พระเมืองแก้ว ซึ่งปกครองเมืองเชียงใหม่  
ได้ทำพิธีสืบชะตาเมือง เรียกว่า  
ทำบุญเมือง โดยกำหนดสถานที่พิธีกรรม  
และศาสนพิธี คือ กลางเวียงเชียงใหม่  
พระสงฆ์ ๒๗ รูป ประตู่เชียงใหม่  
พระสงฆ์ ๙ รูป เทวดาสุริขิต ประตู่เชียงยืน  
พระสงฆ์ ๙ รูป เทวดาไชยภูมิโม  
ประตู่สวนปรุง พระสงฆ์ ๙ รูป เทวดา  
สุริขิต ประตู่สวนดอก พระสงฆ์ ๙ รูป เทวดาคันธรักขิต ประตู่ช้างเผือก พระสงฆ์ ๙ รูป  
สี่แจ่งเวียง คือ

- แจ่งศรีภูมิ (ตะวันออกเฉียงเหนือ) พระสงฆ์ ๙ รูป
  - แจ่งขะด้า (ตะวันออกเฉียงใต้) พระสงฆ์ ๙ รูป
  - แจ่งกู่เฮือง (ตะวันตกเฉียงใต้) พระสงฆ์ ๙ รูป
  - แจ่งหัวริน (ตะวันตกเฉียงเหนือ) พระสงฆ์ ๙ รูป
- รวม ๑๐ แจ่ง พระสงฆ์ ๑๐๘ รูป

การสืบชะตาเมืองตามความเชื่อของชาวล้านนา  
เป็นพิธีที่จัดทำขึ้นเพื่อความสงบสุขของบ้านเมือง  
ทั้งนี้ เพราะบางครั้งเห็นว่าบ้านเมืองเกิดความเดือดร้อน  
จากอิทธิพลของดาวพระเคราะห์มาเบียดบัง ทำให้  
เมืองเกิดความปั่นป่วนวุ่นวายเพราะการจลาจล การศึก  
และเกิดโรคภัยไข้เจ็บแก่ประชาชนในเมือง ดังนั้น  
จึงต้องทำพิธีสืบชะตาเมืองขึ้น

ในการสืบชะตาเมืองนั้นอาจารย์ผู้ประกอบพิธี  
ซึ่งเป็นผู้นำจะได้เอาสายสิญจน์พันรอบกำแพงเมือง  
แล้วโยงจากประตู่ช้างเผือก ประตู่สวนดอก ประตู่เชียงใหม่  
ประตู่สวนปรุง และประตู่ท่าแพเข้าสู่กลางเวียง  
และนำส่วนปลายสายสิญจน์สอดไว้ใต้ฐานพระพุทธรูป  
และอาสนะพระสงฆ์ จากนั้นจะต่อสายสิญจน์พาดโยง  
เข้าไปสู่บ้านทุกหลังคา



ในอดีต การจัดให้มีพิธีสืบชะตาเมืองเป็นพิธีที่ยิ่งใหญ่ เพราะเกี่ยวข้องกับบ้านเมือง มิใช่เป็นเรื่องเกี่ยวกับบุคคล ดังนั้น บริเวณรอบ ๆ เมืองจึงถูกกำหนดจุดมงคลต่าง ๆ ไว้มากมาย เช่น ที่บริเวณวังหลัง วังหน้า และวังหลวงรวม ๓ แห่ง จะนิมนต์พระสงฆ์ไปโปรดเมตตาทำพิธีทางศาสนา รวม ๑๙ รูป ที่บริเวณกลางเวียงจะนิมนต์พระสงฆ์ จำนวน ๑๙ รูป ประตู่เวียงทั้ง ๕ ประตู่ และแจ้งเมืองอีก ๔ แจ้ง นั้นจะนิมนต์พระสงฆ์ทำพิธีปริตตะมงคลสวดมนต์ (เจริญพระพุทธมนต์) โดยพระสงฆ์จะเดินรอบเวียงตั้งแต่ประตูสวนดอกไปจนถึงแจ้งหัวริน พระสงฆ์ที่แจ้งหัวรินจะรับช่วง สวดต่อไปถึงประตูช้างเผือกและพระสงฆ์ที่ประตูช้างเผือกก็จะรับช่วงสวดต่อไปตามจุดพิธีกรรมต่าง ๆ โดยลำดับถึง ๙ แห่ง ปัจจุบันพิธีสืบชะตาโบราณแบบนี้ไม่มีให้เห็นอีกแล้ว เนื่องจากเพราะพิธีกรรม ต่าง ๆ ได้เปลี่ยนไปตามกาลเวลา พิธีสืบชะตาเมืองเชียงใหม่จึงได้ทำเป็นจุดบริเวณที่มีความสำคัญ เท่านั้น เช่น แจ้งเมืองทั้ง ๔ แจ้ง ที่ประตูเมืองทั้ง ๕ ประตู่ และบริเวณจุดกลางเมืองหรือที่สะดือเมือง ตรงอนุสาวรีย์ ๓ กษัตริย์เท่านั้น



การทำพิธีสืบชะตาเมืองเชียงใหม่ นั้นจะเห็นได้ถึง ความศรัทธาและความสามัคคี ของชาวบ้านในการออกมาร่วมทำบุญ ซึ่งนอกเหนือจากความสามัคคีแล้ว สิ่งหนึ่งที่แฝงมาด้วย ก็คือความเชื่อในเรื่องพิธีกรรมที่สามารถบันดาลให้เกิดความสุขทางใจขึ้น โดยความเชื่อเหล่านี้ จะเกี่ยวข้องกับหลักธรรมทางศาสนา เป็นประหนึ่งแสงสว่างที่ส่องให้พุทธศาสนิกชนก้าวตามรอย ที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงชี้แนะเอาไว้เมื่อ ๒,๕๐๐ กว่าปีที่แล้ว

## ความสำคัญ

การสืบชะตาเมืองเป็นการต่ออายุเมืองให้มีความเจริญรุ่งเรืองและอุดมสมบูรณ์ รวมทั้ง เป็นการปิดเคราะห์ให้พ้นภัย

## เครื่องประกอบพิธี


๑. นิมนต์พระสงฆ์ จำนวน ๑๐๘ รูป
๒. นิมนต์พระพุทธรูปเสด็จมณี
๓. คัมภีร์ธรรมศาลากริกจารณสูตร
๔. ธรรมมังคละต้นติง
๕. ธรรมนัครฐาน
๖. ธรรมบารมี
๗. ธรรมอุณหัสนวิไชย
๘. เจดีย์ทราย ๑,๐๐๐ กอง
๙. ธงขาวใหญ่ ๑,๐๐๐ ผืน
๑๐. ช่อขาว ๑,๐๐๐ ผืน
๑๑. ผางผะตืด ๑,๐๐๐ ดวง
๑๒. น้ำมันจากผลไม้ เช่น มะพร้าว
๑๓. เงิน
๑๔. ทอง
๑๕. ข้าวตอก ดอกไม้ ๑,๐๐๐ ดอก
๑๖. ไม้ค้ำใหญ่ ๙ เล่ม
๑๗. ไม้ค้ำน้อย เท่าอายุเมือง
๑๘. เชือกคาเชียว ๙ เส้น

## ขั้นตอนพิธีกรรม

### จัดเตรียมพิธี

ใช้เชือกคาเชียวและฝ้ายสายสิญจน์วางบนเมฆเวียง คือเวียนรอบกำแพงเมืองทุกด้าน  
ให้นำเงื่อนเข้าสู่ใต้ฐานพระพุทธรูปและอาสนะของพระสงฆ์

๑. ทำเลหวหรือตาแหลวพันชั้นปิดไว้ที่ประตูเมืองทุกแห่ง ๆ ละ ๑ อัน
๒. เตรียมกล้าหมาก กล้ามะพร้าว อย่างละ ๙ ต้น
๓. ลวดดอกไม้เงิน ลวดดอกไม้คำ กระจบอกน้ำ กระจบอกทราย กระจบอกข้าวเปลือก  
กระจบอกข้าวสาร เท่าอายุเมือง
๔. ฝ้าขาว ๙ ฮ้า ฝ้าแดง ๙ ฮ้า
๕. เงิน ๑,๒๐๐ บาท

- 
๖. ค่า ๑,๒๐๐ บาท
  ๗. เทียนเงิน ๙ คู่
  ๘. เทียนคำ ๙ คู่
  ๙. เทียนเล็ก ๑๒ คู่
  ๑๐. หมาก ๑๒ ชุด
  ๑๑. ห่อหมาก ห่อพลู ๑๒ ห่อ
  ๑๒. สวยดอก (กรวยดอกไม้) ๑๒ สวย
  ๑๓. มะพร้าว ๙ ทะลาย
  ๑๔. กล้วย ๙ เครือ
  ๑๕. อ้อย ๙ เล่ม
  ๑๖. เสื่อใหญ่ ๙ ผืน
  ๑๗. น้ำตัน (คนโท) ใหม่ ๙ ตัน
  ๑๘. หม้อใหม่ ๙ ลูก
  ๑๙. กระบวยใหม่ ๙ คัน

สิ่งของทั้งหมดนี้จัดไว้ในประรำพิธีใหญ่กลางเวียง ส่วนประรำตามประตูเวียงก็จัดไว้เช่นเดียวกันแต่ลดลงมาตามส่วน

## การทำพิธี

เริ่มด้วยปู่อาจารย์กล่าวคำบูชาสังเวทพยดา พรรณนาเครื่องสังเวท แล้วถวายเครื่องพลีกรรมแก่เทพยดา และกล่าวคำบูชาสังเวทพยดา



## ประเพณีเลี้ยงผีขุนน้ำ



ชาวล้านนาแต่เดิมส่วนมากมีอาชีพทำการเกษตรกรรม ต้องอาศัยน้ำจากลำห้วย ลำธาร ลำคลองในการเกษตร บางปีฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลก็ทำให้ขาดแคลนน้ำ จึงเกิดความเชื่อว่ามีเทวดารักษาบันดาลให้น้ำน้อยน้ำมากได้ และคิดว่าผู้กำอำนาจนั้นคือขุนน้ำต้นน้ำ ดังนั้น จึงมีการบวงสรวงขอให้ผีขุนน้ำตามความเชื่อนี้ได้ปล่อยน้ำให้อุดมสมบูรณ์เพียงพอที่จะเลี้ยงพืชพันธุ์ธัญญาหารให้งอกงามได้ตลอดปี

### ความหมายและความสำคัญ

ผี หมายถึง วิญญาณหรือเทวะที่ศักดิ์สิทธิ์

ขุน หมายถึง ความเป็นใหญ่ ประธานหรืออารักษ์

น้ำ ก็คือห้วย แม่น้ำ ลำคลอง เหมือง ฟาย

ผีขุนน้ำ คือผีที่รักษาต้นน้ำลำธาร น้ำเป็นปัจจัยสำคัญในการทำการเกษตรเป็นอย่างมาก ถ้าปีไหนมีน้ำไหลจากขุนน้ำมากเกินไปจะเกิดน้ำท่วมไร่นา ถ้าปีไหนมีน้ำน้อยข้าวกล้าในนาตายเพราะขาดน้ำ คนล้านนาแต่ก่อนเชื่อว่าเหตุที่จะทำให้น้ำน้อยหรือน้ำมากอยู่ที่ผีขุนน้ำ ถ้าปีไหนมีการเลี้ยงผีพลีถูก ปีนั้นจะมีน้ำพอดีในการเพาะปลูก จึงมีพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ

แต่เดิมเมื่อต้นฤดูทำนามาถึง คือ เดือน ๙ เหนือ (เดือนมิถุนายน) จะมีการเลี้ยงผีขุนน้ำที่บริเวณต้นน้ำของแม่น้ำแต่ละสาย เช่น จังหวัดเชียงใหม่จะเลี้ยงที่ต้นแม่น้ำปิง ที่ดอยเชียงดาว อำเภอเชียงดาว ต่อมาชาวไร่ชาวนาจะเลี้ยงผีขุนน้ำที่บริเวณหัวฟายของแต่ละฟาย ปัจจุบันชาวนาไม่ได้ทำฟายกันน้ำอย่างแต่ก่อน การทำไร่นาส่วนใหญ่ใช้น้ำตามระบบชลประทาน การเลี้ยงผีขุนน้ำจึงค่อย ๆ หายไป

## เครื่องประกอบพิธี

๑. ทำศาลเพิงตาขึ้นหลังหนึ่ง ณ ต้นน้ำลำธาร ณ สถานที่เลี้ยงนั้น
๒. มีชะลอม ๓ ใบ สำหรับบรรจุเครื่องสังเวทบูชา
๓. เครื่องสังเวทบูชา ประกอบด้วย เทียน ๔ เล่ม ดอกไม้ ๔ ดอก พลุ ๔ สาย หมาก ๔ คำ ช่อข้าว ๘ ผืน มะพร้าว ๒ ทะลาย กล้วย ๒ หวี อ้อย ๒ เล่ม หม้อใหม่ ๑ ใบ หัวหมู ไก่ต้ม สุรา และโภชนาหาร ๗ อย่าง รวมทั้งเมี่ยงและบุหรี
๔. ดอกไม้ รูปเทียน



## ขั้นตอนการประกอบพิธี

๑. ประชุมร่วมกันระหว่างลูกเหมือง (หมายถึงผู้ที่ใช้น้ำในแม่น้ำทำการเกษตร) เพื่อหาฤกษ์
๒. มีการเรียกรายเงินเพื่อนำไปใช้จ่ายในการทำพิธี
๓. เอาเครื่องสังเวทใส่ชะลอม ๓ ใบ ๒ ใบแรกให้คนหามไป ใบที่ ๓ ให้คนคอนไป
๔. ทำหลักซ่าง หลักม้า ปักอยู่ใกล้ศาลเพิงตา
๕. นำเครื่องสังเวทต่าง ๆ ขึ้นวางไว้บนศาล
๖. แก่เหมืองหรือผู้อาวุโสจุดรูปเทียนบูชา แล้วกล่าวอัญเชิญอารักษ์ตลอดจนถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผีสางเทวดาอันประจำรักษาอยู่ ณ เหมืองฝ่ายให้ได้มารับเอาเครื่องบูชาสังเวทต่าง ๆ
๗. กล่าวคำไหวหาดังนี้ “ขออันเชิญผีพะผีป่า ขุนหลวงมะลั้งกะ แม่ธรณีเจ้าดี เจ้าดิน เทวดาอารักษ์ทั้งหลาย อันปกปักรักษา ยังป่าต้นน้ำ ลำธาร ภูผา ปูดอย จุงปล่อยน้ำปล่อยฝนหือชาวบ้านชาวเมืองได้มีน้ำดื่มน้ำใช้ ตลอดจนได้บำรุงต้นกล้าต้นข้าวหืออุดมสมบูรณ์ อย่าหือศัตรู หมูร้ายมาก้าวนมาคว่ำหือ”
๘. เมื่อรูปหมอดอก แสดงว่าผีขุนน้ำยินดีและมารับเอาเครื่องเช่นสังเวทไปแล้ว
๙. ชาวบ้านที่มา ก็จะเอาเครื่องเช่นสังเวทมารับประทานร่วมกัน

## ประเพณีการจัดงานศพ

ในภาคเหนือ เมื่อมีคนตายจะจัดงานศพโดยการตั้งศพไว้ที่บ้านเป็นเวลา ๓ วัน ๕ วัน ๗ วัน (ในล้านนาไม่นิยมเก็บศพไว้ ๑๐๐ วัน เหมือนภาคกลาง) แล้วแต่ความสะดวกของเจ้าภาพ โดยจะมีการสวดอภิธรรมทุกคืน ในคืนสุดท้ายจะนำโลงศพไปไว้ในปราสาทศพ และตั้งไว้หน้าบ้าน โดยจะโยงสายสิญจน์ไปยังโถ้ะหมู่บูชาเพื่อจะทำพิธีในเช้าของวันเผาอีกครั้งหนึ่ง

### ความเป็นมาของ “ปราสาทศพ”

ตามโบราณจริ่ง ๆ ถ้าเป็นชาวบ้านที่มีฐานะยากจน จะใช้ “แมวควบ” ทำจากไม้ไผ่ ครอบศพไว้ แต่ถ้าเป็นคนบดีหรือคนที่มีฐานะ มียศศักดิ์ ก็จะใช้ “ปราสาท” ซึ่งจำลองมาจากปราสาทของเทวดา เป็นความเชื่อว่าเมื่อตายไปแล้วจะได้อยู่ในปราสาท แสดงถึงความเชื่อถึงชีวิตหลังความตาย หรือโลกนี้โลกหน้าของชาวล้านนา

แต่ถ้าเป็นพระภิกษุสงฆ์ เมื่อมรณภาพ จะเก็บศพไว้นานเท่าไรแล้วแต่ศรัทธาจะตกลงกัน และเมื่อจะเผาจะต้องใส่ “ปราสาทนกกหัสดี” ซึ่งมีโครงหุ่นไม้ทำเป็นรูปนกกหัสดีลิงค์ เป็นนกในป่า หิมพานต์ เชื่อกันว่านกกหัสดีลิงค์จะนำดวงวิญญาณ ขึ้นไปสู่สวรรค์ แต่ปัจจุบันจะเห็นว่าศพหอบดี บางคนก็ใช้ปราสาทนกกหัสดีเหมือนกัน และมีความเชื่ออีกว่า คนที่จะทำปราสาทนกกหัสดีได้นั้นต้องผ่านการบวชเรียน อย่างน้อยต้องเคยบวชเป็นตุ๊ (พระ) มาก่อน คือต้องเป็น “หนาน” เสียก่อน จึงจะสร้างปราสาทนกกหัสดีได้ เพราะไม่เช่นนั้นของจะเข้าตัว ดังนั้น คนที่จะทำปราสาทนกกหัสดีได้ จึงมีน้อยคน แต่ปราสาทศพธรรมดานั้น ปัจจุบันมีร้านค้าโลงศพที่ทำขายตามแต่จะมีคนสั่ง และพัฒนาไปถึงระดับของการรับจัดดอกไม้งานศพทั้งหมดด้วย



### เบญจศพ

เพิ่งมีปรากฏในล้านนาไม่นานนัก แต่เดิมจะเผาศพกันในสุสานหรือที่ทางล้านนา เรียกว่า “ป่าเร่ว” อ่านว่า ป่าเฮ่ว (ป่าช้าในภาคกลาง) จะไม่ตั้งอยู่ในวัด และอยู่ห่างจากหมู่บ้านพอสมควร ปกติ ๒-๓ หมู่บ้านจะใช้ป่าเร่วร่วมกัน

เมื่อถึงวันเผาศพ พระจะทำพิธีสวดครั้งสุดท้าย แล้วจะเจอะมะพร้าวเอาน้ำมะพร้าวล้างหน้าศพ (ซึ่งน้ำมะพร้าวล้างหน้าศพนี้เชื่อกันว่าคนที่นอนกัดฟันถ้าได้เอาน้ำมะพร้าวล้างหน้าศพ มากินจะหายจากการนอนกัดฟัน)

เมื่อล้างหน้าศพแล้วจึงจะเคลื่อนศพ คนล้านนาเชื่อว่าถ้าคนตายมีนิสัยอย่างไรเมื่อครั้งมีชีวิตอยู่การเคลื่อนศพก็จะเป็นไปอย่างนั้น เช่น ถ้าเป็นคนใจเย็นการเคลื่อนศพก็จะช้า อาจจะเคลื่อนออกจากบ้านป้ายสองโมงป้ายสามโมง และเคลื่อนศพไปช้า แต่ถ้าคนตายใจร้อนก็อาจจะเคลื่อนศพไปตั้งแต่เที่ยงวันและเดินกันไปเร็วมาก ซึ่งก็น่าแปลกเพราะได้สังเกตดูจะเป็นอย่างนั้นจริง ๆ

ในขบวนแห่ศพจะมีปู่อาจารย์ถือตุงสามหางและลุงข้าวต่วนนำหน้า ตุงสามหางเป็นตุงที่ใช้สำหรับนำหน้าศพไปสู่สถานโดยเฉพาะ และลุงข้าวต่วนคือเสบียงที่จะให้คนตายนำติดตัวไปในโลกของวิญญาณ

เมื่อเคลื่อนศพไปถึงสุสานแล้ว จะให้ญาติพี่น้องและเพื่อนฝูงถ่ายรูปหน้าศพเป็นครั้งสุดท้ายแล้วจึงจะยกโลงศพไปอาบน้ำศพในที่ที่จัดไว้ โดยมากจะก่อปูนขึ้นมาเป็นผนังกันอุจาดและยกศพออกมาวางบนแท่น แล้วเอาน้ำขมิ้นส้มป่อยวางไว้ข้าง ๆ เพื่อให้คนไปร่วมงานได้ตักน้ำขมิ้นส้มป่อยรดน้ำศพ แต่ในปัจจุบันถ้าศพที่ตายเพราะเป็นเอดส์จะไม่มีการอาบน้ำศพ เพราะจะใส่ถุงดำอย่างแน่นหนา

เมื่ออาบน้ำศพเสร็จแล้วก็ยกปราสาทไปวางบนกองฟืนในบริเวณที่จัดไว้สำหรับเผา แล้วยกโลงศพไปวางบนปราสาทอีกครั้ง และให้ผู้ที่ไปร่วมงานวางดอกไม้จันทน์แล้วจึงให้พระสงฆ์ที่เป็นประธานจุดลูกหนูหรือดอกไม้ไฟนำไปไปยังโลงศพ แล้วทั้งปราสาท โลงศพและศพก็จะไหม้



ในระหว่างที่ศพเริ่มไหม้ คนที่ไปร่วมงานจะทยอยเดินออกจากป่าเร็ว และเชื่อกันว่าห้ามหันหลังกลับไปดู เพราะไม่เช่นนั้นภาพศพจะติดตา แต่เหตุผลจริง ๆ นั้นคิดว่าเมื่อศพโดนความร้อนจากไฟแล้ว เส้นเอ็นต่าง ๆ ก็จะหดงอ ทำให้ศพลุกขึ้นนั่งเป็นที่อุจาดตาน่ากลัว จึงห้ามกันและในระหว่างนี้สัปเหร่อจะคอยเอาไม้กดศพไม่ให้ลุกขึ้นมาได้

ต่อมาทางภาคเหนือได้รับอิทธิพลการเผาศพด้วยเมรุเหมือนภาคกลาง จึงพบว่ามีการสร้างเมรุเผาศพขึ้นแทนที่การเผากลางแจ้งแบบเดิม แม้แต่ในชนบทก็เริ่มสร้างเมรุกันแล้ว เพราะเหตุนี้จึงอธิบายได้ว่าทำไมเมรุเผาศพในภาคเหนือจึงแยกออกจากวัด

# พิธีกรรมและประเพณีที่สำคัญภาคใต้

## พิธีทำขวัญเดือนโกนผมไฟ

คนส่วนใหญ่มีความเชื่อกันว่า ผมของเด็กที่ติดมากับครรภ์มารดานั้น ไม่ค่อยสะอาดนัก จึงต้องโกนทิ้งเพื่อให้ผมขึ้นมาใหม่ แต่จะโกนเมื่อแรกคลอดเลยนั้นก็ไม่ใช่สะดวก เนื่องจากยังต้อง วุ่นอยู่กับการเลี้ยงดูและจัดหาข้าวของเครื่องใช้ ตัวมารดาเองเพิ่งคลอดบุตรยังไม่ค่อยแข็งแรงนัก อีกสาเหตุหนึ่งคือเด็กที่คลอดใหม่ ๆ กะโหลกศีรษะยังบอบบาง แม้เมื่อมีอายุครบ ๑ เดือนแล้วก็ยังไม่ค่อยแข็งแรงเท่าไรนัก การทำพิธีโกนผมไฟจึงควรระมัดระวัง และให้ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญโกนผมให้ จะดีกว่าทำกันเอง



เมื่อทารกคลอดออกมาจากครรภ์มารดาจนครบ ๑ เดือนแล้ว ถือว่าเด็กนั้นพ้นเขตอันตราย เป็น “ลูกคน” ได้อย่างแน่นอนแล้ว จึงจัดให้มีการทำขวัญตั้งชื่อเพื่อให้เป็นสิริมงคลแก่เด็ก ถ้าฤกษ์ของพิธีนี้อยู่ในช่วงเช้าก็นิมนต์พระมาเจริญพระพุทธมนต์เย็นก่อนวันฤกษ์ ๑ วัน และในพิธีนี้เอง เป็นพิธีเดียวกันกับเอาเด็กลงอุ้ด้วย

สำหรับการจัดเตรียมเครื่องใช้ที่ใช้ในพิธี เนื่องจากนิยมทำพิธีโกนผมไฟพร้อมกับพิธี ทำขวัญเดือน จึงจัดเตรียมของใช้เช่นเดียวกันกับการทำขวัญเดือน และในพิธีโกนผมไฟต้องมี พิธีของพราหมณ์เกี่ยวข้องด้วย สำหรับพิธีสงฆ์ คือ การสวดมนต์เย็น รับอาหารบิณฑบาตเข้า ส่วนพิธีพราหมณ์ ได้แก่ การรดน้ำ ดังนั้น จึงต้องเตรียมจัดสถานที่และเครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ ที่จะสวดเจริญพระพุทธมนต์ และเตรียมขันนํ้ามนต์ เครื่องสละศีรษะ (สำหรับใส่ในขันหรือหม้อนํ้ามนต์)



สังข์ บัณเฑาะว์ (สำหรับตีและเป่าในพิธี ส่วนใหญ่พราหมณ์ผู้ทำพิธีจะจัดเตรียมมาเอง) นอกจากนี้ ยังมีเครื่องสำหรับโกนศีรษะเด็ก อันได้แก่ มีดโกน ใบบัว ดอกไม้ ธูปเทียน ฯลฯ หากเจ้าภาพเป็นผู้ที่ฐานะหรือมีหน้ามียาก็จะบอกข่าวออกบัตรเชิญไปยังญาติสนิทมิตรสหาย ตลอดจนผู้ที่เคารพนับถือให้มาเป็นเกียรติในงาน ผู้มาร่วมงานก็จะนำของขวัญหรือเงินทองมาให้ร่วมรับขวัญ เรียกว่าเป็นการ “ลงขัน” เสร็จพิธีแล้วก็มีการเล่นฉลองกันตามสมควร

## สิ่งของที่ใช้ในพิธี

จัดบูชาพระเป็นม้าหมู่ ใหญ่เล็กให้เหมาะสมแก่สถานที่และจำนวนพระสงฆ์ ตั้งพระพุทธรูป ดวงชะตาของเด็ก ชั้นน้ำมันต์ ติดเทียนไว้ที่ฝาขัน ๑ เล่ม ด้ายสายสิญจน์ใส่พานรอง ๑ กลุ่ม ขวดปักดอกไม้ พานจัดดอกไม้ กระจ่างรูป ๑ เทียนใหญ่ใส่เชิงเทียนอย่างน้อย ๑ คู่ เทียนกับดอกไม้ นั้นตั้งเป็นคู่ ๆ ไม่จำกัดจำนวนตั้งม้าหมู่ข้างต้นอาสน์สงฆ์แล้วจึงปูผ้าขาว วางหมอนอิงเรียงต่อมาเท่าจำนวนพระ ตั้งน้ำร้อนน้ำเย็น หมากพลู บุหรี่ กระจ่าง ถวายเป็นองค์ ๆ ไป รุ่งขึ้นเลี้ยงพระด้วย จัดสำหรับคาวหวานให้ครบองค์ แล้วจัดของถวายพระตามแต่ศรัทธาถาถนในถาดถวายองค์ละถาดทุกองค์

พิธีทำขวัญเดือนหรือโกนผมไฟนี้ จะใหญ่โตมโหฬารอย่างไรนั้น ก็สุดแล้วแต่กำลังทรัพย์ของทางบิดามารดาหรือ วงศาคณาญาติของเด็ก ในพิธีนี้ก็จะมีการสวดมนต์เย็นก่อน วันฤกษ์ที่โหราจารย์หาให้ตามดวงชะตา (เวลาเกิด) ของเด็ก รุ่งเช้าเลี้ยงพระ และทำขวัญเด็กตามพิธีพราหมณ์ คือเมื่อถึง เวลาฤกษ์โหรก็ตีฆ้องชัยบอกเวลาฤกษ์

ผู้เป็นประธานในงานนั้นจะนำในสังข์ลงบนหัวเด็ก แล้วหยิบมีดในเครื่องล้างหน้าขึ้นแตะผมเด็กพอเป็นพิธีว่าโกน ให้พระสวด ชยันโตฯ ให้พรพราหมณ์เป่าสังข์ ตีบัณเฑาะว์ (กลอง หน้าถ้อมมือเดียว) พิณพาทย์มโหรีก็ประโคมตาม เป็นการอวยชัยให้พร

เมื่อโกนผมเด็กให้สะอาดเกลี้ยงเกลาแล้ว (บางคนก็ไม่โกน) พราหมณ์ก็ทำพิธีอาบน้ำเด็ก เจือน้ำพระพุทธมนต์ที่พระทำในวันเจริญพระพุทธมนต์เย็น และน้ำร้อนพออุ่น ๆ ในขันหรืออ่างใหญ่ แล้วรับเด็กลงจุ่มในอ่างพอเป็นพิธี เสร็จแล้วส่งเด็กให้ผู้อุ้มแต่งตัววางลงบนเบาะนั่งตรงหน้าบายศรี ผู้อุ้มนี้โดยมากมักจะเป็นย่าหรือยายของเด็ก ถ้าไม่มีก็เชิญผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือในวงศ์ตระกูล พราหมณ์ก็ทำขวัญตามพิธี คือเสกเป่าปิดสิ่งชั่วร้ายจากเด็กด้วยสายสิญจน์แล้วเผาไฟทิ้ง แล้วก็ผูกมือ-เท้า เจิมด้วยแป้งกระแจะ หยิบซอมนเล็ก ๆ ตักน้ำมะพร้าวอ่อน และที่ปากเด็กพอเป็นพิธีว่า ให้เด็กกิน จุดเทียนในแว่น ๓ แว่น ยกมืออวยชัยให้พรแก่เด็ก ๓ ครั้ง ส่งแว่นออกไปให้พวกแขก



ที่มาาร่วม หรือญาติพี่น้องที่มาาร่วมพิธีนั้น รับผิดชอบต่อ ไปทีละแวน ๆ ทางซ้าย หันขวาให้เด็กเพราะถือว่า ขวาเป็นเลขมงคล พิณพาทย์มโหรีประโคมไปตลอดจนจบการเวียนเทียนสมโภช ครั้นครบ ๓ รอบ แล้วก็ส่งเทียนไปให้พราหมณ์ปักไว้ในขันข้าวสารทีละแวนจนครบ ๓ แวน บิบนเทียนรวมกันเข้า เป็นแวนเดียวแล้วดับไฟด้วยใบพลูซ้อน ๆ กัน โบกพัดควันเทียนอันเกิดจากพระเพลิงผู้ยังชีวิตมนุษย์ ให้สู่ความสวัสดิ์นั้น ไปทางเด็กห่าง ๆ พอสมควร

เมื่อเสร็จการเวียนเทียนสมโภช พราหมณ์ก็จัดปูเปลเด็กเบาหอมเรียบร้อยแล้วก็นำของที่จัดใส่พานไว้สำหรับให้แก่เด็กลงวางไว้ตามขอบเปลและใต้เบาะใต้หอมอน นำแมวกที่สะอาดและ แต่งตัวด้วย ใส่อ้อยที่คอกเพื่อให้เห็นว่าเป็นแมวลีงลงในเปล เป็นการแสดงว่าให้แล้วก็อุ้มออกไปปล่อยไป เมื่อจัดเปลและจัดของที่ให้เรียบร้อยแล้วพราหมณ์ก็รับตัวเด็กลงนอนในเปลห่มล้อมให้ตาม ภาษาของพราหมณ์จึงเสร็จพิธี (การที่นำแมวลงเปลก่อนนั้น หมายความว่าให้เด็กนั้นเลี้ยงง่าย)

### หมายเหตุ

พิธีทำขวัญวันก็ดี ทำขวัญเดือนก็ดี ถ้าผู้จะทำพิธีอยู่ในฐานะที่อัคคัคขัดสน จะกระทำแบบ รบรัดก็ได้ โดยเอาสายสิญจน์ผูกข้อมือเรียกมิ่งขวัญแล้วก็ทำพิธีโกนตามฐานะเท่านั้นพอ



## พิธีโกนจุก

ในปัจจุบันนี้เราจะมองหาเด็กที่ไว้ผมจุกแทบจะไม่มีเลยก็ว่าได้ เพราะโลกได้เจริญขึ้น และวัฒนธรรมใหม่ ๆ ได้มีบทบาทในประเทศไทยแผ่คลุมทั่วไปหมด พิธีกรรมโบราณ ซึ่งบรรพบุรุษของเราเคยปฏิบัติมาหลายชั่วอายุคนค่อย ๆ หายสาบสูญไป เหลือแต่เพียงอยู่ในความทรงจำเท่านั้น ประเพณีโบราณ เมื่อเด็กโกนผมไฟแล้ว ก็ไว้จุก มิได้ตัด ถ้าจะถามว่าเรื่องไว้จุกต้นเดิมมาจากไหน? ทำไมจึงไว้จุก? ดังนี้

กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานไว้แล้วว่า เพื่อเป็นเครื่องหมายเป็นเด็ก เมื่อเข้าไปปรากฏตัวอยู่ในชุมชน ผู้ใหญ่จะได้มีความเมตตาอุปการะสมภาวะที่เป็นเด็ก พอเด็กย่างเข้าชีวิตวัยเจริญ คือเด็กชายอายุประมาณ ๑๑ ปี เด็กหญิงประมาณ ๑๑ ปี บิดามารดาหรือผู้ปกครอง ก็จะเตรียมทำพิธีตัดจุก นั้นเรียกว่า “พิธีมงคลโกนจุก” งานพิธีเช่นนี้ จัดเป็นงานน้อยหรืองานใหญ่ ตามฐานะของเจ้าภาพ และถ้าหากประจวบกับงานพิธีอื่น ๆ เช่น ทำบุญวันเกิดหรือพิธีขึ้นบ้านใหม่ จะจัดรวมกันก็ได้ เพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย และไม่ต้องมีงานพิธีในเวลาใกล้ ๆ กัน ในการเตรียมทำงานนี้ คือ ต้องนำวัน เดือน ปีของเด็กไปให้โหรผูกดวง และกำหนดฤกษ์ให้มั่นคงพระสงฆ์ มาเจริญพระพุทธมนต์เย็นและล้นเช้า จะบอกเชิญแขกมากหรือน้อยตามฐานะนี้โดยมากนิยมกำหนดเป็น ๒ วัน เริ่มงานในตอนเย็นที่โหรกำหนด รุ่งขึ้นตัดจุก

## พิธีตัดจุก

สมัยก่อน เด็กไทยมักจะนิยมไว้จุกกันเป็นส่วนมาก แต่โบราณที่เดียวไม่ได้ไว้จุกเหมือนอย่างในชั้นหลัง ๆ นี้ กล่าวคือ ผู้ใหญ่หรือผู้ปกครอง มักจะเอาไว้จุก ไว้แกละ ไว้เปีย ก็ไว้ตามใจชอบ สมัยโบราณนิยมนำดินมาปั้นเป็นตุ๊กตาหลาย ๆ ตัว ไว้จุกบ้าง แกละบ้าง เปียบ้าง แล้วให้เด็กเล่น และคอยดูว่า เด็กจะชอบเล่นตัวไหนมาก ก็ไว้แบบนั้น การไว้จุกนิยมไว้กันจนอายุ ๑๑ ปี ถ้าเป็นชายอาจจะไว้จนถึงอายุ ๑๕ ปี ก็ได้ จึงจะทำพิธีตัดจุกหรือโกนจุก ก่อนที่จะเริ่มงานจะต้องนำวัน เดือน ปีของเด็กไปให้โหรกำหนดวัน เวลาฤกษ์ให้เสียก่อน แต่ต้องมีได้ตรงกับวันอังคาร เพราะถือว่าวันอังคารเป็นวันห้ามโกนจุก มีเรื่องเล่าว่าเป็นตำนานว่า



กาลหนึ่ง พระอิศวรผู้เป็นเจ้า มีเทวดาริจะโสกันต์พระขันธกุมารเทวบุตร พระองค์จึงให้  
การประชุมพระเป็นเจ้าทั้งสาม คือ พระพรหม พระนารายณ์ พระอินทร์ในเทวสถาน ในที่สุดได้มี  
ความเห็นพ้องต้องกันว่า จะทำพิธีโสกันต์ในวันอังคารที่จะมาถึงนี้ ครั้นถึงวันอังคารพระเป็นเจ้าทั้งสาม  
จึงมาพร้อมกัน รวมทั้งท้าวจตุโลกบาลทั้ง ๔ ยังขาดอยู่แต่พระนารายณ์ยังไม่เสด็จมา ครั้นได้เวลาฤกษ์  
พระอิศวรผู้เป็นเจ้าจึงมีเทวบัญชาให้พระอินทราธิราชเอาสังข์พิชัยยุทธไปเป่าอัญเชิญพระนารายณ์  
พระอินทราธิราชจึงไปตามเทวบัญชา วันนั้นเผอิญพระนารายณ์บรรทมหลับเปลอพระองค์ไป  
ครั้นได้ยินเสียงสังข์พิชัยยุทธที่พระอินทร์เป่า ก็ตื่นพระบรรทม มีเทวบัญชาตรัสถามพระอินทราธิราช  
ว่าโลกเป็นประการใด พระอินทร์จึงทูลว่า เวลานี้ได้ฤกษ์ที่จะโสกันต์พระขันธกุมารแล้ว  
พระนารายณ์จึงปลั่งพระโอรสูตร์สอออกไปว่า “ไอ้ลูกหัวหาย จะนอนให้สบายสักหน่อย กวนใจ  
เหลือเกิน” แล้วก็เสด็จมากับพระอินทร์ด้วยอำนาจจาสิทธิ จึงทำให้เศียรของพระขันธกุมารหายไป  
พระอิศวรจึงมีโองการให้พระวิษณุกรรมเที่ยวไปในโลกแล้วตรัสสั่งว่า ถ้าไปพบใครที่นอนศีรษะไปทาง  
ทิศตะวันตก บุคคลที่ถึงตายแล้ว ให้ตัดศีรษะมา พระวิษณุกรรมเที่ยวไปหากก็ไม่พบจึงกลับมาทูล  
พระเจ้า ผู้เป็นเจ้า ๆ จึงมีเทวบัญชาให้กลับไปหาใหม่อีกครั้งหนึ่งว่า ไม่ว่าจะเป็นคนหรือสัตว์  
ถ้านอนหันศีรษะไปทางทิศตะวันตกให้ตัดเอาศีรษะมา พระวิษณุกรรมได้ไปพบแต่ข้างสองตัวแม่ลูก  
นอนเอาศีรษะไปทางทิศตะวันตก จึงได้ตัดเอาศีรษะตัวลูกมาถวายพระผู้เป็นเจ้า ๆ จึงกระทำ  
เทวฤทธิ์ต่อพระเศียรให้พระขันธกุมาร แล้วจึงให้ชื่อว่า “พระมหาพิฆเณศวร” ด้วยเหตุนี้  
พระมหาพิฆเณศวร จึงมีพระเศียรเป็นข้าง

ตามที่กล่าวมานี้ เป็นตำนานทางฝ่ายไทยเราเล่าต่อ ๆ มา ความจริงนั้นพระพิฆเณศวรกับ  
พระขันธกุมารนั้นต่างก็เป็นเทพทั้งสองพระองค์ แต่เป็นเทพบุตรแห่งองค์อิศวร และองค์อุมาเทวี  
ด้วยกันทั้งสองพระองค์ พิธีโกนจุกหรือตัดจุกมีทำกันเป็นประจำปีที่โบสถ์พราหมณ์ต่อท้าย

พิธีตรียมพาย คือตกในวันแรม ๖ ค่ำ เดือนยี่ ที่ทำกันตามบ้านก็มี พิธีโกนจุกหรือตัดจุก  
ที่ทำกันตามบ้าน จัดทำกันเป็นสองวัน สิ่งของที่เตรียมเพื่อใช้ในตอนเย็น วันแรกมีเบญจก  
สำหรับรดน้ำ เมื่อโกนจุกออกแล้วเบญจกนั้นเป็นโตะสี่เหลี่ยมจัตุรัส สูงประมาณศอกคืบ มีเสาสี่เสา  
หลังคาตัดมีระบายรอบ ริมชลิตด้วยกระดาษทอง บนเพดานคาดด้วยผ้าขาว เสาผูกม่านลูกไม้โปร่ง  
ทำเป็นม่าน แขนงตามมุมเพดานกับตรงกลางแขนงด้วยพวงมาลัย วันเจริญพระพุทธรูปเย็น  
โหระจะได้บูชาบัตรพระเกตุ พระกมุณี และบัตรเจ้ากรุงพาลี คือ ใช้ก้านกล้วยสี่ก้าน ผูกยอดรวมกันเข้า  
แล้วนำก้านกล้วยผ่าตามยาวใหญ่ประมาณ ๑ นิ้ว หักมุมทำเป็นกระบะสี่เหลี่ยมจัตุรัสหล่นกันตามชั้น  
ทั้ง ๔ ชั้น ชั้นละประมาณ ๓ นิ้ว ชั้นล่างกว้าง ๔ นิ้ว เมื่อทำเป็นกระบะเรียบร้อยแล้ว นำมาสวม  
เข้ากับก้านกล้วย ชั้นล่างสูงจากพื้นประมาณ ๔ นิ้ว ส่วนชั้นต่อ ๆ ไป ห่างกันประมาณ ๑ นิ้ว  
แล้วใช้ไม้กลัด ๆ ตามมุมทั้ง ๔ ด้าน ใช้ไม้ตอกเสียบตามชั้น เพื่อให้ระวางกระหวัดได้ ส่วนบัตรพระกมุณินั้น  
เป็นรูปสามเหลี่ยมคางหมูเป็นกระบะ บัตรเจ้ากรุงพาลีทำเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสเป็นกระบะ

เช่นเดียวกัน เบลูจานั้นมักจะนิยมตั้งกันไว้นอกชายคาบ้าน ภายในบัตรนั้นบรรจุกระทงเล็ก ๆ มีกับข้าวคาวหวาน ถั่วงาคั่ว นมเนย ข้าวตอก ดอกไม้ บัตรพระเกตุ ๑๙ กระทง บัตรพระภูมิ ๓ กระทง บัตรเจ้ากรุงพาลี ๔ กระทง ตามบัตรให้ปักด้วยธงสีทองเท่าจำนวนกระทงนั้น ๆ ยอดบัตรปักเทวรูปพระเกตุทรงนาครูปเทียนอย่างละ ๒๔ เล่ม คงใช้เทียนหนัก ๑ สลึง อนึ่ง การวางสายสิญจน์ให้วงมาที่เบลูจาด้วย

ส่วนในพิธีพราหมณ์จะต้องหาคนที่แต่งตัวเด็กที่จะมาฟังพระเจริญพระพุทธรูปถนตถ้าจะแต่งตัวแบบโบราณ ต้องสวมสนับเพลา นุ่งผ้าเยียรบับจีบหางหงส์ สวมเสื้อเยียรบับคาดเจียรกระดาดคาดเข็มขัดเพชร ใส่สร้อยตัวสร้อยนวม ฯลฯ แต่งอย่างละครชาตรี การแต่งตัวเด็ก นิยมแต่งกันอีกบ้านหนึ่งเมื่อใกล้เวลาที่พระสงฆ์เจริญพระพุทธรูปพราหมณ์ที่จะนำพินำเด็ก คือพราหมณ์ผู้ใหญ่สวมเสื้อครุยสไบเฉียง ถือชั้นข้าวตอกดอกไม้กับกระบองเพชรแล้วจะส่งกระบองเพชรให้เด็กถือเมื่อจะแห่แล้วเดินไปรยข้าวตอกดอกไม้หน้า ส่วนพราหมณ์อีกสองท่านที่อยู่ถัดมาท่านหนึ่งเป่าสังข์ ท่านหนึ่งแกว่งไม้บัณเฑาะว์นำหน้าเด็กมาอย่างที่ทำพิธี เมื่อเด็กนั่งแล้วพราหมณ์จะโยงสายสิญจน์มาพาดที่ตัวเด็ก ตรงที่เด็กนั่งมีพรมปู มีหมอนสำหรับวางมือขณะประนมมือฟังพระเจริญพระพุทธรูปเพราะถ้าแต่งตัวโบราณ ที่ซื่อมือเด็กจะหนักมาก จึงต้องมีหมอนสำหรับรอง

เมื่อรับศีลแล้วพระเริ่มเจริญพระพุทธรูปถนต ในขณะนี้โหรจะแต่งตัวนุ่งขาว ห่มขาวออกมาชูปัตร์พลีที่เบลูจา เมื่อเจริญพระพุทธรูปถนตจบแล้ว พราหมณ์จะนำเด็กมาส่งที่เดิม ถ้ามีปีพาศ์ก็ทำเพลงเดินเหมือนกันทั้งเวลานำมาและส่งกลับ วันรุ่งขึ้นสิ่งของที่จะต้องใช้ ก็ควรเตรียมเสียให้เสร็จในเย็นวันนั้น คือ เครื่องสังเวทสำหรับโหรบูชาฤกษ์ เมื่อพระมาแล้วเริ่มบูชาฤกษ์ที่เบลูจา อัญเชิญพระอิศวรเสด็จมาประสาทพรในงานนี้ ในขณะที่ถึงฤกษ์พราหมณ์จะไปนำเด็กมาเหมือนอย่างตอนเย็นวันวาน แต่เครื่องติด สี ติ เป่าทุกชนิดไม่ต้องบรรเลง เอาไว้บรรเลงตอนถึงฤกษ์ตัดจุกเมื่อมาถึงปีที่แล้วพราหมณ์จะถอดเกี้ยวออกจากจุกแบ่งผมจุกออกมาเป็นสามจุกนำไปมะตูมหล้าแพรก แหวนนพเก้าผูกที่ผมทั้งสามจุก ในระหว่างนี้พระสงฆ์เจริญพระพุทธรูปถนตเมื่อจบแล้วถึงฤกษ์เจ้าภาพหรือบิดามารดาเด็ก เชิญให้ผู้ใหญ่หรือผู้มีบรรดาศักดิ์ที่เชิญไว้มาตัดจุก พราหมณ์ส่งสังข์ให้รดน้ำเทพมนต์ที่ศีรษะเด็ก และลงกรรบิดตัดผมออกจุกหนึ่ง แล้วใช้มัดเงิน ทอง นาก โคนอีกเล่มละสามครั้งพอเป็นพิธีเท่านั้น แล้วเชิญท่านผู้อื่นตัดอีกสองจุกดังครั้งก่อน ต่อจากนี้จึงบอกให้ช่างโกนต่อจนเสร็จ ในขณะที่ได้ฤกษ์จะลงมือตัดจุก ให้ประโคนเครื่องติด สี ติ เป่าทุกชนิดเมื่อช่างโกนผมเสร็จแล้ว พราหมณ์ก็จะนำเด็กมานั่งที่เบลูจารดน้ำ โหรหรือพราหมณ์จะได้บอกให้หันหน้าไปทางทิศศรีของวันนั้น ในขณะนี้ญาติมิตรและแขกที่ได้รับเชิญก็จะทยอยกันเข้ามารดน้ำประทานพรแก่เด็ก ให้มีอายุยืนยาว อยู่กับบิดามารดาจนแก่เฒ่า ในการนี้บิดามารดาจะต้องเข้ามารดน้ำที่หลัง เสร็จแล้วพราหมณ์ก็จะรดน้ำสังข์ช่วยพรแล้วใช้ใบมะตูมทัดหูให้ ตามตำราไสยศาสตร์ถือว่าเป็นตรีของพระนารายณ์ แล้วสวมมงคลย่นให้ มงคลย่นนั้นใช้ใบตาลมาขดเป็นวงให้พอดีกับ



ศีรษะ แล้วใช้ผ้าขาวพันให้รอบใบตาลหรือใบลานนั้น นำด้ายดิบที่ยังไม่ได้จับเป็นสายสิญจน์มาวงให้รอบหน้าพอสมควรแล้วใช้ดินเงินดินทองมาถักเป็นตาขนมเปียกปูนเย็บติดให้รอบ ตรงกลางตาถักเป็นดอกแปดกลีบติดกัน ส่วนด้านบนนั้นก็ถักเป็นดอกแปดกลีบ ปักหลอดดอกไม้หวา ถ้าไม่มีจะใช้มงคลธรรมดาก็ได้ อนึ่ง การแต่งตัวถ้าแต่งอย่างโบราณ ในตอนเย็นตอนเช้าก็ยังไม่ต้องแต่งตัวเป็นเพียงแต่ถุงห่มขาวเท่านั้น เมื่อรดน้ำเสร็จพี่เลี้ยงหรือบิดามารดา นำเด็กไปปลัดเครื่องแต่งตัว ตอนนี้จะควรแต่งสีและแต่งอย่างธรรมดา จะได้เสร็จทันเวลาพระฉัน เมื่อพระฉันเสร็จแล้วเด็กจะต้องถวายเครื่องไทยธรรมแด่พระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์อนุโมทนา ยถาฯ ควรสอนให้เด็กกรวดน้ำด้วยเมื่อจบยถาฯ ต้องให้จับกรวดน้ำพอดี พอพระขึ้นสัพพทาฯ ประมือเฉย ๆ เมื่อพระกลับแล้วเตรียมทำขวัญและเวียนเทียนสมโภชต่อไป การทำขวัญและเวียนเทียนสมโภช มีดังนี้ คือ บายศรีต้น จะเป็นสามชั้นหรือห้าชั้นก็ได้ พร้อมทั้งไม้ขนاب ๓ อัน ยอดทอง ๓ ยอด ผ้าห่มบายศรีหนึ่งผืน โตะหนึ่งตัว ขนาดโตะมุกสำหรับตั้งบายศรี และเครื่องกระยาบวช มีขนมต้มแดง ขนมต้มขาว กล้วยน้ำไท ๑ หวี มะพร้าวอ่อน ผลไม้ ขนมต่าง ๆ ชั้นใส่ข้าวสารหนึ่งชั้นสำหรับเป็นที่ปักแวนเทียน ๓ แวน ใบพลูคัด และล้างให้สะอาดแล้วเช็ดใบเทียนติดแวน ๙ เล่ม เทียนชัย ๑ เล่ม เทียนขนวน ๑ เล่ม โถกระแจะหนึ่งที เมื่อได้จัดสิ่งของดังกล่าวเสร็จเรียบร้อยแล้ว เริ่มพิธีทำขวัญลูก เริ่มว่าบททำขวัญตั้งแต่บิดามารดาตั้งครุภรณ์เตบโต เมื่อว่าทำขวัญจบแล้ว ญาติมิตรและแขกที่ได้รับเชิญมานั่งล้อมวงเข้าทำพิธีเวียนเทียนสมโภช ส่วนบิดามารดาของเด็กต้องนั่งขวามือของพราหมณ์ เพื่อพราหมณ์จะได้ส่งแวนเวียนเทียนให้ แล้วเวียนซ้ายไปขวา เมื่อครบสามรอบ พราหมณ์จะเปลื้องผ้าคลุมบายศรีออกห่อขวัญ (คือใบตองที่ห่มบายศรี) ส่งให้เด็กถือเป็นมงคลและผ้าผืนนี้จะต้องนำไปที่นอนเด็กสามวัน เมื่อเวียนเทียนครบห้ารอบแล้ว พราหมณ์จะดับเทียน โบกควันไปที่เด็ก แล้วนำมะพร้าวอ่อนมาตักขวัญที่บายศรี ป้อนให้เด็กรับประทาน ๓ ซ้อน ใช้สายสิญจน์กวาดปิดเคราะห์ให้แก่เด็ก เป็นอันเสร็จพิธีตัดลูกแต่เพียงเท่านี้

ในเช้าวันรุ่งขึ้น ให้เด็กอาบน้ำแต่งตัวให้เรียบร้อยนุ่งผ้าขาว ห่มผ้าขาว แล้วให้แบ่งผงจุกเด็กออกเป็น ๓ ปอย เอาแหวนนพเก้าผูกปอยละ ๑ วง รวม ๓ วง เตรียมตัวไว้ โบราณท่านให้เอาใบเงิน ใบทอง หล้าแพรกแซมไว้ด้วย เมื่อพระสงฆ์ทำพิธีแล้ว อุ้มเด็กมานั่งในท่ามกลางมณฑล ครั้นได้ฤกษ์ โห่ร้องฆ้องขึ้น ๓ หน โห่ร้องเอาชัย พระสงฆ์สวดชยันโตฯ เหล่าดุริยางคดนตรีก็บรรเลงเสียด เมื่อพระสงฆ์สวดถึงบทว่า สีเส ปจวิโปกขเรฯ ผู้เป็นประธานในพิธีก็เริ่มตัดจุกทันที ส่วนปอยที่ ๒ ที่ ๓ ให้ผู้ใหญ่อื่น ๆ เป็นคนตัด ในระยะนี้พวกพราหมณ์ก็เป่าสังข์ โกวบัณฑิตเจาะว่าดับมลทิน โทษทั้งปวงครั้นแล้วช่างก็เข้าไปโกนผมเด็กให้เกลี้ยงเกลาเรียบร้อย อนึ่ง พึงทราบว่าในขณะที่ทำพิธีนี้ ให้นำสายสิญจน์ที่พระสวดชยันโตฯ นั้นมาล้อมรอบตัวเด็กและผู้ทำพิธี คือให้อยู่ภายในวงด้ายสายสิญจน์ (อย่าข้ามสายสิญจน์อาบน้ำมนต์) ครั้นโกนผมเด็กเรียบร้อยแล้วพาเด็กไปนั่งที่สมควร ซึ่งต้องจัดไว้สำหรับอาบน้ำมนต์ แล้วผู้หลักผู้ใหญ่พร้อมทั้งแขกและญาติมิตรสหาย

ของเจ้าภาพก็รดน้ำเด็ก ต่างให้ศีลให้พรให้จำเรณูวัฒนธรรมอยู่เย็นเป็นสุข ครั้นเสร็จแล้ว เจ้าภาพก็ถวายเครื่องไทยธรรม พระสงฆ์อนุโมทนา เป็นอันเสร็จพิธีตอนเช้า

## พิธีทำขวัญจุก

พิธีมงคลโกนจุกนี้ ถ้าเจ้าภาพมีฐานพอประมาณก็มักจะยุติเพียงตอนเช้านั้น หากเจ้าภาพมีฐานดีหรือเป็นผู้มีเกียรติ ก็มักมีพิธีตอนบ่ายต่อไป

ในตอนบ่ายนี้ต้องเตรียมเครื่องบายศรี คือ มะพร้าวอ่อน ๑ ผล กล้วยน้ำว่า ๑ หวี ขนมต้มขาว ขนมต้มแดง และจัดชั้นใส่ข้าวสารไว้ด้วย ๑ ชั้น สำหรับปักแว่นเทียน

พอได้ฤกษ์งามยามดี ก็ให้เด็กนั่งต่อหน้าเครื่องบายศรีเหล่านี้ แวดวงล้อมด้วยหมู่ผู้ใหญ่ เริ่มพิธีด้วยผู้ว่าคำขวัญจุกรูปเทียน เครื่องสักการะ แล้วว่าคำเชิญขวัญเป็นทำนอง ครั้นจบแล้วให้นำด้ายสายสิญจน์ผูกข้อมือเด็กข้างละ ๓ เส้น แล้วลั่นฆ้องชัย เริ่มเวียนเทียนเบื้องซ้ายมาเบื้องขวาจนครบ ๓ ครั้ง ดับโบกควันแล้วเอากระดาษจันทร์เจิมหน้าผากเด็กเป็นรูปอุณโหลม แล้วใช้น้ำมะพร้าวอ่อนกับไข่ขวัญใส่ช้อนให้เด็กกิน ๓ ครั้ง ครั้นแล้วเบิกบายศรี ตีฆ้อง โห่ขึ้น พิณพาทย์มโหรีบรรเลงผู้มาช่วยงานอวยพรให้เด็กอยู่เย็นเป็นสุข ถ้ามีของขวัญก็ใส่ลงในขัน ให้เด็กนั้นนำไปเก็บไว้บนที่นอนเป็นเวลา ๓ วัน

อนึ่ง ผมจุกนั้นให้ใส่กระทรงบายศรี ลอยเสียในแม่น้ำหรือลำคลองที่มีน้ำไหลก็เป็นอันเสร็จพิธีมงคลโกนจุกแต่เพียงเท่านี้

## พิธีบายศรีมาแต่ครั้งโบราณ

อนึ่ง สำหรับพิธีบายศรีทำขวัญนี้ เป็นประเพณีแต่โบราณ นอกจากพิธีเวียนเทียนซึ่งเป็นพิธีของพราหมณ์ ดังคำของท่านผู้รู้ได้กล่าวไว้ดังนี้ว่า

“อันประเพณีบายศรีทำขวัญนี้ ดูเป็นประเพณีโบราณของชนชาติไทย มีด้วยกันทุกจำพวก ชาวลานนาก็ทำเหมือนกับชาวลานช้างไทยในราชธานีก็ยังมีพิธีทำขวัญเป็นแต่ไม่แห่บายศรี ดังเช่นทำขวัญเด็กก็ทำบายศรี มีของกินใส่ชามตกแต่งด้วยดอกไม้สด เรียกว่า “บายศรีปากชาม” มีผู้เฒ่าว่า คำเชิญขวัญแล้วผูกด้ายคาดข้อมือให้เด็ก เมื่อเด็กจะโกนจุกหรือจะบวชก็ทำขวัญมีบายศรีต้องทำลายชั้นคล้ายฉัตร และมีคนท่องคำเชิญขวัญ เป็นแต่เอาพิธีเวียนเทียนของพราหมณ์เพิ่มเข้าพิธีหลวงสมโภชเจ้านาย ก็เอาพานแก้วเงินทองซ้อนกันเป็นบายศรีเครื่องกระยาเป็นแต่เปลี่ยนไปให้พราหมณ์เวียนเทียน ผูกด้ายคาดข้อมือพระหัตถ์แต่หาไม้สวดเชิญขวัญไม่ ถึงกระนั้นก็เห็นเป็นเค้าได้ว่า พิธีดั้งเดิมของชาติไทย และไทยยังทำอยู่จนทุกวันนี้

อนึ่ง พิธีโกนจุกเป็นพิธีสำคัญ ดังนั้น ต้องเตรียมเครื่องทวาทสมงคล ๑๒ ประการ คือ ไตรพิธมงคล ๓ อัญญาพิธมงคล ๘ มุขาทมงคล ๑ ไว้ให้ครบ

๑. พระพุทธรัตนมงคล พระพุทธรูป ระบุสรรพทุกข์
๒. พระธรรมรัตนมงคล พระพุทธมนต์ ขจัดสรรพภัย
๓. พระสังฆรัตนมงคล พระสงฆ์ บำบัดสรรพโรค

## อัญญาพิรมงคล ๘ คือ

๑. ลิริปัตตะมังคะละ ได้แก่ บายศรี แวนเวียนเทียน (ศิริวัณณะ)
๒. กะรัณฑกะภูกะมังคะละ ได้แก่ เต้าน้ำ หม้อน้ำ (โกควัณณะ)
๓. สังขะมังคะละ ได้แก่ สังข์ (ทิมายูวัณณะ)
๔. โสวัณณะระชะฎาภิมังคะละ ได้แก่ แก้ว แหวน เงิน ทอง (สินหวัณณะ)
๕. วัชระจักกาฐมังคะละ ได้แก่ จักรและเครื่องอาวุธ (อิทธิเตชะวัณณะ)
๖. วัชระระคะทาภิมังคะละ ได้แก่ ครุฑ “กระบองเพชร” (ภูตปีศาจ)
๗. อังกุสะมังคะละ ได้แก่ ขอช้าง ตาข่ายช้าง (อุปทวันตรายนิวารณะ)
๘. ฉัตตะระชะมังคะละ ได้แก่ ฉัตร ธงชัย (กิตติวัณณะ)

## มุขาทมงคล ๑ คือ

มุขาทมงคล เวียนเทียนทำขวัญ ให้ศิลาให้พรเป็นเครื่องให้เจริญสวัสดิมงคลประการ มูลเหตุของพิธีโกนจุก มูลเหตุของพิธีนี้เกิดแต่เด็กนั้นหมดยของทารกอย่างเข้าวัยหนุ่มสาว ดังนั้น พ่อเด็กผู้ชายอายุ ๑๓ ปี พ่อเด็กหญิง ๑๑ ปี จึงต้องโกนจุกซึ่งเป็นเครื่องหมายวัยเด็กทิ้ง ต่อแต่นั้น เป็นวัยอายุหนุ่มสาวเจริญขึ้นทุกวัน ๆ แล้ว

พิธีตอนเย็น พอถึงวันเจริญพระพุทธมนต์เย็น (วันแรกของงาน) ก็จัดการอาบน้ำแต่งตัว ให้เด็ก เด็กสามัญมภ์จะแต่งด้วยเสื้อผ้าชุดใหม่ไปให้พราหมณ์ตัดจุก ในพิธียมพวยซึ่งมีประจำปีที่โบสถ์พราหมณ์ ส่วนผู้ที่มีกำลังจะทำพิธีได้ที่บ้านเรือนของตนเอง และแต่งตัวเด็กได้ตามความพอใจ ตั้งแต่ทำไว้ขอบรอบจุก และโกนผมล้างออกให้หมดจดเรียบร้อยแล้ว อาบน้ำพาทมนินเกล้าจุกปักปิ่นงาม ๆ และสวมมาลัยรอบจุก ผัดหน้าผัดตัวให้สะอาดขาวเหลืองเป็นนวลแล้วนุ่งผ้าใส่เสื้อประดับด้วยเครื่องเพชรนิลจินดา มีกำไลเท้า กำไลมือ สังวาล จี้ ฯลฯ สุดแต่กำลังของสติปัญญาจะสรรหามาได้

เมื่อแต่งตัวเด็กเสร็จแล้ว ก็พานั่งยังทำพิธีมีโต๊ะตั้งตรงหน้า ๑ ตัว สำหรับวางพานมงคล คือด้ายสายสิญจน์ที่ทำเป็นวงพอดศีร์ษะเด็ก เมื่อผู้เป็นประธานในพิธีจุดเทียนหน้าพระรับศีล พระสวดมนต์แล้ว ก็ใส่มงคลนั้นให้แก่เด็กจนสวดมนต์จบแล้ว จึงปลดสายสิญจน์จากมงคลเด็กที่โยงไปสู่ที่บูชาพระนั้นออก แล้วพาเด็กกลับจากพิธีได้

รุ่งเช้า จัดการแต่งตัวเด็กโดยให้นุ่งผ้าขาวห่มขาวใส่เกี้ยวนมสร้อยสังวาลเต็มทีอย่างเมื่อตอนเย็น แต่ไม่ใส่ถุงเท้ารองเท้า พาไปนั่งยังพิธีมีพานล้างหน้า และพานรองเกี้ยววางไว้บนโต๊ะ

ตรงหน้าแขวนมงคัล ผู้ที่จะโกนผมจัดการถอดเกี้ยวออกไปพาน แล้วแบ่งผมจุกเด็กออกเป็น ๓ ปอย เอาสายสิญจน์ผูกปลายผมกับแขวนนพเก้า (ซึ่งแปลว่า สี่ดาวประจำนพเคราะห์) และใบมะตูม ทั้ง ๓ ปอย ครั้นถึงเวลาฤกษ์โหรก็ลั่นฆ้องชัย พระสวด “**ชยันโตฯ**” ประโคมพิณพาทย์มโหรี ผู้เป็นประธานในพิธีจึงตัดจุกเด็กปอย ๑ ปอย แล้วผู้เป็นใหญ่ในตระกูลตัดปอยที่ ๒ พ่อเด็กตัดปอยที่ ๓ ผู้ตัดไม่จำกัดบุคคลว่าเป็นผู้ใดแล้วแต่เจ้าของงานจะเชิญเจาะจงด้วยความนับถือ เมื่อตัดผมเด็กทั้ง ๓ ปอยให้สิ้นแล้ว ผู้โกนผมก็จะเข้าไปโกนให้เกลี้ยง แล้วจูงเด็กไปถอดสร้อยนวมที่จะเปียกน้ำไม่ได้ออก และนำเด็กไปนั่งยังเบญจาทิรดน้ำซึ่งตั้งไว้ในชานชาลาแห่งหนึ่งพร้อมด้วย พระพุทธรูปที่ใส่ในคนโทแก้ว เงิน ทองตามที่มิ ตั้งไว้บนผ้าห่มหนึ่ง ผู้ที่มาในงานนั้นก็เข้าไปรดน้ำ พระพุทธรูปนั้นให้แก่เด็กตามยศและอาวุโส เมื่อเสร็จการรดน้ำแล้ว ก็พาเด็กขึ้นมาแต่งตัวใหม่ และเลี้ยงพระสงฆ์ในเวลาเด็กแต่งตัวอยู่ ตอนนี้เด็กผู้ชายก็แต่งอย่างเด็กผู้ชายคือนุ่งผ้าใส่เสื้อ ส่วนผู้หญิงก็นุ่งจีบห่มสไบ แสดงให้เห็นว่าแยกเพศออกจากการเป็นเด็กแล้ว เมื่อแต่งตัวเต็มทีใส่มงคัลเรียบร้อยแล้ว ก็นำออกไปให้ถวายของพระที่ฉันแล้วด้วยตัวเด็กเอง เมื่อสวด “**ยะถาสัพพีฯ**” ให้พรแล้วกลับ เด็กก็กลับมาพักถอดเครื่องแต่งตัวได้ จนถึงเวลาเย็นราว ๑๖-๑๗ น. ก็แต่งตัวเด็กชุดถวายของพระออกไปทำขวัญตามพิธีพราหมณ์อีกครั้งหนึ่ง ตอนนี้มีพระสงฆ์แต่พวกพราหมณ์และพิณพาทย์มโหรีสำหรับประโคมเวลาเวียนเทียนให้เด็กนั่งหลังโต๊ะบายศรี และพราหมณ์ก็ทำขวัญตามวิธี คือ ผูกมือจุมเจิมแป้งกระแจะน้ำมันจันทน์ ให้กินน้ำมะพร้าวแล้วเวียนเทียน ๓ รอบ เป็นอันว่าเสร็จการทำขวัญ

## ตำรากับชะตา

ในการกระทำพิธีวันเนื่องด้วยฤกษ์ ถ้ามีเหตุด้วยอย่างใดอย่างหนึ่งไปถูกฤกษ์ไม่ดีก็ถือว่าไม่เป็นสิริมงคล ดังนั้น ท่านผู้รู้เชี่ยวชาญในโหราศาสตร์จึงให้กลับชะตาเสียใหม่ดังคัดมาลงไว้ในที่นี้ ซึ่งเป็นพระราชหัตถเลขาของรัชกาลที่ ๔ ถึงพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อปีกุน พ.ศ. ๒๔๐๖ ว่า

“ฉันมีตำราย่ออย่างหนึ่งว่า สำหรับผู้ที่ถูกโกนฤกษ์ไม่ดี ท่านให้ตักน้ำที่สะอาดในเวลาที่เป็นมงคลตั้งปิดไว้แล้ว หาดอกไม้หอม ๘ อย่างมาใส่โลปิดไว้ แล้วคำนวณหาเวลาที่มีจันทร์พระเคราะห์เป็นกาลชะตาดีในวันหนึ่ง ได้เวลานั้นแล้ว เปิดน้ำตั้งกลางแจ้ง เอาดอกไม้ ๘ อย่างใส่อบลงแล้วจูดรูปเทียนบูชา ๘ ดอก รอไว้จนเกือบสิ้นเวลาลักษณะดีแล้วเปิดออก หนึ่ง ให้เขียนดวงกาลชะตาที่ดีลงในกระดานชนวน แล้วล้างลงในน้ำมันให้ทันเวลาดีก่อนแต่ปิดน้ำนั้นด้วย แล้วหาฤกษ์ดีอีกเวลาหนึ่งถึงนั้นให้เขียนดวงชะตาเวลาลงในน้ำมันอีก แล้วเอาน้ำรดตัวคนที่ถูกทำการฤกษ์ไม่ดี ผ่อนโทษนั้น ท่านว่ากลับเป็นดีไปตำราเรียนนี้เรียกว่า กลับชะตา

## พิธีปลูกบ้าน

### ลงเข็มปลูกบ้านเรือน

พิธีนี้ใช้แทนพิธียกเสา  
ในสมัยก่อน และในสมัยก่อน  
การปลูกสร้างบ้านเรือนไม่ค่อยมี  
การลงเข็ม ส่วนในการลงเข็มสมัยนี้  
มีการลงเข็มเป็นพื้น จึงนิยมประเพณี  
ลงเข็มกันเป็นส่วนมาก



พิธีมักทำใกล้ ๆ กับหลุม  
ที่จะลงเข็ม ใช้พระรูปเดี่ยวก็ได้ สองรูปก็ได้ ห้ารูปหรือเก้ารูปก็ได้มักไม่มีการสวดมนต์ในพิธี  
แต่ถ้าฤกษ์ใกล้กับเวลาฉันจะถวายอาหารเช้าหรืออาหารเพลก็ได้แล้วแต่กรณี เบื้องแรกที่สุด ต้องไป  
ขอลฤกษ์วันลงเสาเข็ม ผู้รู้จะบอกให้ทราบว่าจะลงเข็มที่ทิศไหนก่อน ต่อจากนั้นจึงไปติดต่อกับช่าง  
ก่อสร้างผู้ที่จะตีเข็มในวันนั้นและกำชับกำชาให้ตื้ออย่าให้เสียฤกษ์ได้เขาจะได้ชุดหลุมและเสียมเสาไว้  
ล่วงหน้าและทำการได้ตรงตามฤกษ์

ถ้าเป็นบ้านที่อยู่อาศัย พิธีมักทำในเดือนคู่ (เว้นเดือน ๘) ห้ามเดือนคี่ (แต่เดือน ๙  
อนุญาตให้ทำได้) ถ้ามิใช่บ้านที่อาศัย จะทำในเดือนใดก็ได้ ขอให้เป็นเพียงฤกษ์ดีเท่านั้น มีข้อสำคัญ  
ที่จะพึงจำในพิธีนี้ด้วย

๑. จัดโต๊ะไว้สองตัว ปลูกด้วยผ้าขาว โต๊ะตัวเล็ก  
วางแจกันปักดอกไม้ ๑ คู่ เชิงเทียนพร้อมกับทั้งเทียน  
๑ คู่ กระจ่างรูปพร้อมทั้งรูป ๕ ดอก สำหรับบูชา  
พระรัตนตรัยและท่านผู้มีพระคุณ อีกตัวหนึ่ง  
ค่อนข้างใหญ่วางเครื่องสังเวียงเชิงเทียน พร้อมทั้ง  
เทียนหนักเล่มละ ๖ สลึง ไล่ ๙ เส้น ๑ คู่ และรูปจีน  
(ดอกเล็ก) มีจำนวนเท่ากับของเครื่องสังเวียง

๒. เตรียมเก้าอี้ไว้สำหรับพระผู้มีพิธีและ  
โต๊ะวางสิ่งของอื่น ๆ ในพิธี ถ้าแดดร้อนเตรียมเครื่อง  
มุงบังสำหรับพระด้วย





๓. หางของที่ต้องเตรียมใช้ในพิธีไว้ให้พร้อม คือ น้ำมันต์ ทราย ๑ ถัง เศษเงิน เศษทอง เล็กน้อย กระแจะสำหรับเจิม ทองคำเปลวมีจำนวน ๓ แผ่น ตอเสาเข็ม ๑ ต้น (ถ้าหลุมนั้นมีเข็ม ๕ ต้น ต้องเตรียมไว้ ๑๕ แผ่น) ดินสอดำ (สำหรับลงยันต์) กระเทียมปอกเปลือก ๑๐ กลีบ (สำหรับ ทาปิดทอง) ใบไม้พรมน้ำมันต์และภาชนะตักน้ำมันต์

## วิธีการ

เมื่อถึงฤกษ์พระจะลงยันต์ที่ปลายเข็มปิดทอง เจิมพรมน้ำมันต์แล้วเสกทราย ในขณะที่เดียวกัน ผู้เป็นเจ้าภาพจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย ณ โຕะ ซึ่งเตรียมไว้ เสร็จแล้วอธิษฐาน แล้วมาจุดธูปเทียนอีก โຕะหนึ่งธูปปักที่เครื่องสังเวททุกอย่างบูชาเทวดา เสร็จแล้วอธิษฐานเช่นเดียวกัน ต่อจากนั้นพระจะไป ไปรยทรายและน้ำมันต์ลงในหลุมแล้วหย่อนเศษเงิน เศษทองลงในหลุม ช่างทำการตีเข็มต่อไป พระชะยันโต ๗๗ (๓ หน) และจบลงด้วยสัพเพ พุทธา ๗๗ สัพพะโส (๓ หน) และภาตุ สัพพะมังคะลัง ๗๗ ภาวันตุเต ส่วนทรายและน้ำมันต์ที่เหลือใช้ไปรย และเทลงในหลุมอื่น ๆ เป็นเสร็จพิธี



เสาเอกหรือเสาภูมิ คือ เสาต้นแรกที่ยกขึ้นก่อนเสาต้นอื่น เป็นเสาที่ต้องพิถีพิถันในการ เลือกลักษณะของไม้ที่ต้องโกลกทุกอย่าง เมื่อได้ฤกษ์เวลาจะปลูกสร้างที่อยู่อาศัย ผู้เป็นเจ้าของบ้าน จะนำผู้รู้มาชี้แนะหาจุดขุดหลุมเสาเอกหรือเสาภูมิเสียก่อน โดยการนำไม้มาวางทาบพื้นดินเป็น แม่แครงรูปสี่เหลี่ยมของตัวเรือน จะได้ว่าตัวเรือนจะวางอย่างไร ตรงไหน เพื่อให้เข้ารูปกับพื้นที่ แล้วทำการไหลของน้ำ มีการตรวจดูระดับพื้นดินจนแน่ใจว่าอยู่ในระดับเดียวกัน จึงใช้ไม้ตอกหมุด แล้วจึงเชือกวางแนวเอาไว้ ในการขุดหลุมนั้นจะต้องให้ลึกประมาณหนึ่งศอกคือเท่ากันทุกหลุม ในกรณี ที่ปลูกบ้าน โดยใช้เสาตอม้อรองรับก็มีความเชื่อเช่นเดียวกับการปลูกบ้านด้วยการฝังเสาลงดิน ชาวบ้านจึงได้มีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเกี่ยวกับการขุดหลุมเสาเอกดังต่อไปนี้

๑. ดูวันเวลาในการยกเสา ความเชื่อเกี่ยวกับเวลาในการยกเสาเอกหรือเสาภูมินั้น ให้เลือกเอาวันที่เป็นมงคล จะยึดถือตามโบราณที่มีคติว่าเดือนสี่ วันพฤหัสบดี เป็นวันฤกษ์ดี เหมาะสำหรับปลูกเรือนใหม่ที่สุด จะมีความเป็นสิริมงคลแก่ผู้อยู่อาศัย ซึ่งมีความหมายเกี่ยวกับเหตุ ที่เป็นช่วงว่างได้จากการขายผลิตผลทางการเกษตรด้วย ทำให้คล่องตัวและสะดวกใจ ส่วนเรื่องของ

เวลาให้เลือกเอาช่วงเวลาทำก่อนเที่ยง ส่วนมากจะลงด้วย ๙ เป็นหลัก เช่น ฤกษ์ดี ดีเก้า เก้านาที หรือดีสิบเก้านาที เป็นต้น ซึ่งถือกันว่าอยู่ในยามพระปลงจิวหรือพระบิดงบาท เพราะเชื่อว่าหากเลยเวลาเที่ยงไปแล้ว เทวดาจะไปเฝ้าพระอิศวรกันหมด การกระทำใด ๆ ไม่มีใครรับรู้ เป็นฤกษ์ที่ไม่ดี

### การหาวันปลูกเรือน

วันอาทิตย์ปลูกเรือนเหมือนไฟสุ่ม มีแต่กลุ้มกลัดดอกฟกเป็นหนอง จะเดือดร้อนลำเค็ญ เป็นทำนอง เหมือนเท้าพองเหยียบไฟไม่เป็นการ

ปลูกวันจันทร์นั้นหนาว่าดีแท้ ลากได้แนบยิ่งใหญ่อังไพศาล ยศจะเห็นเป็นตัวชู้กาลนาน ราชการเงินดีเป็นศรีคน

ปลูกวันอังคารนั้นหนาว่าไว้วางใจ จะเจ็บไข้ได้ป่วยไม่เป็นผล ไฟไหม้เรือนหมองต้องใจคน จะเจ็บตนไม่ดีพาที่ทาย

ปลูกวันพุธสุดแสนจะหรรษา ลากจะมาแน่แท้ไม่ผันผาย จะครองเรือนเป็นสุขสนุกสบาย ไซ้จะหายบิตรมุ่งผดุงใจ

ปลูกวันพฤหัสบดีจัดว่าดีเลิศ แสนประเสริฐทรัพย์สินสิ้นเจ็บไข้ มีแต่สุขปราศจากทุกข์ ทั้งโพลภัย มิมาใกล้สุขสันต์จนวันตาย

ปลูกวันศุกร์ ทุกข์สุขพอกำกึ่ง ไม่หมายถึงลากเลิศเกิดมากหลาย พอปานกลางไม่ว่า หลึงหรือชาย วันจะหมายสุขเช่นเห็นไม่มี

ปลูกวันเสาร์ เราร้อนนอนไม่หลับ มีแต่อัปมงคลคนหน่ายหนี โรคจะมาบิตรจะห่างทางไม่ดี ส่วนสถานที่นั้นก็ถือว่าเป็นสำคัญเช่นเดียวกัน ถึงแม้จะมีที่เป็นของตนเองแล้วก็ต้อง ดูความเหมาะสมด้วย รวมถึงการวางโครงสร้างจะต้องให้แนวของหลังคายาวทอดตามดวงตะวัน ไม่ขวางดวงตะวัน

เมื่อเลือกสถานที่ ทิศทางได้แล้ว เราก็หาวันเดือนปลูกเรือน เวลาสำหรับยกเสาเอก ให้ถูกต้องเสียก่อน การหาเดือนปลูกนั้นตามตำราว่าไว้ดังนี้ ปลูกเรือนในเดือนอ้าย ขอทำนายว่าสุชี ทรัพย์สินจะมากมี ทั้งเดือนยี่ก็เช่นกัน ลากยศปรากฏเห็นมิได้เว้นครบสมบูรณ์และสุขสันต์ ชื่อเสียง เรียงอนันต์ จะหมายมั่นได้สมปอง ปลูกเรือนในเดือนสาม เหมือนคำความมีแต่หมอง ทุกข์ยาก ลำบากปอง มักจะเกิดภยันตราย ปลูกเดือนสี่นับดีแน่ลากไม่แซ่ได้สมหมาย ลากยศหมดอันตราย ไซ้ก็หายทรัพย์มากมี ปลูกเดือนห้าว่าเป็นทุกข์ ไม่สนุกไม่สุขี เดือดร้อนค่อนข้างทวิ จะเกิดโรค มาเบียดเบียน ปลูกเดือนหกฝนตกชุก ความผาสุกไม่หันเหียน ลากยศปรากฏเวียน มิได้เว้นอยู่ทุก วัน ปลูกเดือนเจ็ดช่างเผ็ดร้อน เหมือนคนจรไร้อุทิศสันต์ ทุกข์เข็ญเป็นอนันต์ ลากจะหายมลายไป ปลูกเดือนแปดเหมือนแดดเผา เจกผีเข้าจิตหวั่นไหว ทรัพย์สินมีเท่าใดอาจจะได้แต่ไม่นาน ปลูกเดือนเก้าเขาว่าเลิศ เร่งปลูกเถิดจะไพศาล กินอยู่แสนสำราญ เขาว่าเลิศประเสริฐดี ปลูกเดือนสิบ

จะฉิบหาย ทุกข์แทบตายไม่สุชี ปลุกเดือนสิบเอ็ดไร่เท็งมี ทุกข์ร้อนทั่วตัวนิทา ปลุกเดือนสิบสอง เป็นกองทรัพย์ สุดจะนับไม่ต้องหาอยู่เย็นเห็นทันตา แม้จะคำก็รุ่งเรือง ทำงานการใด ๆ ย่อมจะได้ให้ ฟุ้งเฟื่อง นิยมทั่วมุมเมือง ชื่อกระเดื่องสถาพร

๒. การเตรียมอุปกรณ์และเครื่องใช้ในการยกเสากุมิหรือเสาเอกนั้นสิ่งที่จะต้องเตรียม เตรียมหลุมที่จะยกเสา แต่ก่อนที่จะเตรียมหลุม ต้องเริ่มด้วยการหาจุดขุดหลุมก่อน การหาจุด ในการขุดหลุมเสาเอกหรือเสากุมิเรือนนั้น สามารถกระทำได้ ๒ วิธี คือ

๒.๑ โดยผู้เป็นเจ้าของเรือนวัด ผู้เป็นเจ้าของเรือนจะต้องกำหนดความยาวของเรือน ไว้ก่อน ซึ่งโดยทั่วไปนิยมให้ยาวประมาณ ๑๐ คอก วัดจากเสาทิศตะวันออกไปยังทิศตะวันตก แล้วนำเชือกนั้นพันครึ่ง จะได้จุดเสาเอกหรือเสากุมิของเรือนหนึ่งเสาทันที

๒.๒ โดยผู้รู้วัด หลังจากได้ฤกษ์ขุดหลุมเสาเอกหรือเสากุมิเรียบร้อยแล้ว ก่อนหน้า จะลงมือขุดหลุม ผู้เป็นเจ้าของเรือนจะให้ผู้รู้มาดูพื้นที่ตรงที่จะสร้างเรือนอีกครั้งเพื่อจะสร้างเรือน อีกครั้ง เพื่อจะให้หาหลุมเสาเอกหรือเสากุมิ ให้ทำแคร่ไม้วางไว้รอบทั้งสี่ด้าน แล้วใช้ไม้อีก ๒ อัน วางทแยงมุมตรงจุดตัดของเส้นทแยงมุมหรือบริเวณรอบ ๆ ที่ตรงกับคำทำนายว่าดี อยู่ได้ จะเป็นหลุมเสาเอกหรือเสากุมิก็ได้ เมื่อได้หลุมเสาเอกหรือเสากุมิของเรือนแล้ว ให้เลือกเอาไม้กลม มาทำเป็นเสากุมิ เสานี้เชื่อว่าดีมาก เพราะคำว่า กอ หมายถึง การก่อสร้างตัวนั่นเอง การขุดหลุม เสาเอกหรือเสากุมิมิคำทำนายให้เลือกปฏิบัติดังนี้ ถ้าขุดหลุมเป็นวงกลม เจ้าของเรือนจะจากที่อยู่ ถ้าขุดเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า เจ้าของเรือนจะตาย และถ้าขุดเป็นรูปสี่เหลี่ยมด้านเท่าเชื่อว่า จะอยู่อย่างมีความสุข จากนั้นก็ขุดหลุมเสาเอก หลังจากนั้นเตรียมของที่ใช้ประกอบการยกเสา ได้แก่ สิ่งของที่แขวนไว้ในเสากุมิ อันประกอบด้วยผ้าสีต่าง ๆ ผ้านิย มะพร้าว หน่อกล้วย ต้นอ้อย ข้าวรวง แก้ว แหวน หมากเหมียด

๓. ขั้นตอนในการประกอบ พิธีกรรมในการปลุกเรือนถือว่าการยก เสาเอกต้องกระทำตามระเบียบแบบแผน มิฉะนั้นจะได้รับทุกข์โศกตลอดมา ในการ ปลุกเรือน การปลุกเสาเอกถือเป็นพิธีการ สำคัญที่จะต้องทำให้ถูกต้องแบบแผนตาม ประเพณีนิยม มิฉะนั้นจะเกิดอาเพศ ให้ได้ทุกข์ได้โทษต่าง ๆ หลังจากขุดหลุม ครบทุกเสาแล้ว ก็จะเป็นการยกเสาเอก หรือเสากุมิเป็นเสาแรก ในพิธียกเสาดันนี้นับว่าเป็นพิธีการสำคัญที่สุด จึงปรากฏความเชื่อในการ ประกอบพิธี ดังนี้



๓.๑ ดูทิศตามลักษณะความเชื่อเกี่ยวกับทิศ ในการยกเสาเอกหรือเสากุมินั้น ต้องดูทิศดูทางตามเดือน การเอาเสาหลงหลุมจะต้องมีการหามคู่ คือ หามหัว หามท้าย จะหาม ๓ คนไม่ได้ มีตำรากล่าวไว้ว่า

เดือน ๔-๕-๖ ให้ยกเสาอากาศก่อน

เดือน ๗-๘-๙ ให้ยกเสาอิสาณก่อน

เดือน ๑๐-๑๑-๑๒ ให้ยกเสาหรรดีก่อน

เดือน ๑-๒-๓ ให้ยกเสาอุดรก่อน

ผู้ที่ยกเสาหลงหลุมจะต้องหันหน้าไปทางทิศลาภ ห้ามหันไปในทิศเสาห้ามทุก ๆ คนที่มาช่วยยกจะต้องปฏิบัติในเรื่องนี้เสมือนกับเป็นเจ้าของเรือนด้วย เมื่อปักเสาเอกหรือเสากุมิเสร็จแล้วก็ปักเสาอื่นตามลำดับ โดยใช้วิธีทำนองเดียวกัน แต่ให้ปักเสาเวียนไปขวามือ

๓.๒ เชิญบุคคลที่มีชื่อในทางสิริมงคลในวันชุดหลุมเสาและยกเสา ซึ่งอยู่ในวันและเวลาที่ไล่เลี่ยกันเล็กน้อยนั้น ผู้เป็นเจ้าของเรือนจะไปออกปากขอความช่วยเหลือจากญาติ ๆ และเพื่อนบ้านใกล้เคียงให้มาช่วยเหลือ มีความเชื่ออยู่ว่าจะต้องเลือกบุคคลซึ่งมีชื่อเป็นมงคลให้ได้มากที่สุด ชื่อที่นิยมใช้ในงานพิธีนี้ เช่น ชื่อยก ชื่อชู ชื่อเงิน ชื่อทอง ชื่อบุญ ชื่อช่วย ชื่อซุม ชื่อพรม เป็นต้น ยิ่งได้ผู้สูงอายุมากก็จะเป็นสิริมงคลแก่เรือนเพิ่มมากขึ้น ในวันนั้นบุคคลที่มาช่วยยกเสาต่าง ๆ นั้นจะได้รับแจกข้าวเหนียวให้รับประทานก่อน เมื่อรับประทานเสร็จแล้วห้ามทุกคนล้างมือ ให้นำมือนั้นไปแบกห้ามเสาหลงหลุมตามฤกษ์เวลา ด้วยเชื่อว่าจะทำให้บ้านเรือนมีความเหนียวแน่นคงทน ตลอดจนผู้เป็นเจ้าของรู้จักการประหยัดเงิน ทอง เก็บเงินได้ และนอกจากนี้ก่อนแบกห้ามเสาหลงหลุม โดยเฉพาเสาเอกหรือเสากุมินั้นให้ทุกคนทำการโห่ร้องครบ ๓ ครั้งก่อนจึงวางเสาหลงหลุม หากเป็นบ้านที่ใช้ดินเสาก็จะให้เสาเรือนวางบนดินเสาเอกหรือดินเสากุมิในทำนองเดียวกัน หากเป็นคอนกรีต เมื่อวางโครงเสาเอกลงในหลุม เจ้าของบ้านคนแรกที่ต้องเอาปูนที่ผสมแล้วเทลงหลุมก่อนคนอื่น

๓.๓ ยึดถือความเชื่อเกี่ยวกับลางบอกเหตุ เมื่อแรกยกเสาให้สังเกตดูว่ามีสัตว์ปีก เช่น แร้ง ผีง กา และรุ้งบินผ่านมาแต่ทิศใด จะทำให้พ่อเรือนแม่เรือนตาย หากบินมาจากทิศหรรดีจะถูกโจรปล้น บินมาจากทิศปัจฉิมจะได้คู่ครอง บินมาจากทิศพายัพจะได้ลาภ บินมาจากทิศอุดรจะได้ทรัพย์สิน และบินมาจากทิศอิสาณเจ้านายจะได้เลื่อนยศ นอกจากนี้ เวลายกเสาแรกนั้นห้ามนำไฟมาใกล้ จะทำให้เจ้าเรือนจับไข้ ห้ามนำเนื้อสัตว์ที่มีเลือดทุกชนิดมาให้หรือเดินผ่านบริเวณนั้น จะทำให้เจ้าของเรือนทะเลาะวิวาทกันได้ แต่ถ้าบริเวณนั้นมีคนนำซากสัตว์มาทิ้งไว้ เชื่อว่าเจ้าของเรือนจะได้ลาภใหญ่

๓.๔ ความเชื่อเกี่ยวกับปลายเสาเอน โดยปกติในการแรกยกเสานั้น ท่านให้พยายามยกเสาโดยให้ปลายเสานั้นเอนเข้าไปเล็กน้อยทุกเสา จะได้เสาทุกต้นปลายสอดเข้าหากัน จะเป็นลักษณะเสาเรือนที่ดี เป็นสิริมงคล แต่ถ้าปลายเสาบานออกหรือตรงเป็นรูปสี่เหลี่ยม เชื่อว่าเป็นบ้านรูปโลงผี ไม่ดี ไม่มีใครต้องการลักษณะนี้ แต่กระนั้นคนโบราณได้กล่าวเอาไว้เป็นคำทำนายเกี่ยวกับการเอนของปลายเสาไว้ ดังนี้

เมื่อยกเสาหลงหลุม	ถ้าปลายเอนไปอีสาน จะมีความสุขสบาย
เมื่อยกเสาหลงหลุม	ถ้าปลายเอนไปหริดี อยู่ดี มีลาภ
เมื่อยกเสาหลงหลุม	ถ้าปลายเอนไปพายัพ มีฤทธิมาก
เมื่อยกเสาหลงหลุม	ถ้าปลายเอนไปบูรพา ไฟจะไหม้เรือน
เมื่อยกเสาหลงหลุม	ถ้าปลายเอนไปปัจฉิม เจ้าของเรือนจะตาย
เมื่อยกเสาหลงหลุม	ถ้าปลายเอนไปอุดร มักจะทะเลาะกัน
เมื่อยกเสาหลงหลุม	ถ้าปลายเอนไปทักษิณ จะอยู่ดี กินดี

และในขณะเดียวกัน ควรจะให้ปลายเสาเอนให้สอดคล้องกับเดือนที่ปลูกเรือนด้วย ซึ่งสรุปได้ดังนี้

เดือน ๔-๕-๖	ให้ปลายเสาเอนไปอาคนัย
เดือน ๗-๘-๙	ให้ปลายเสาเอนไปอีสาน
เดือน ๑๐-๑๑-๑๒	ให้ปลายเสาเอนไปพายัพ
เดือน ๑-๒-๓	ให้ปลายเสาเอนไปหริดี



## พิธียึดตั้งศาลพระภูมิ

เป็นประเพณีที่นับถือกันมาตั้งแต่โบราณว่า เมื่อปลูกบ้านเสร็จแล้ว ก่อนทำบุญขึ้นบ้านใหม่ จะทำพิธียกศาลพระภูมิเสียก่อน ศาลพระภูมินี้ถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำบ้าน เป็นที่อยู่ของเทวาอารักษ์ ผู้ปกปักรักษาคนในบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุขสมบูรณ์ เจริญรุ่งเรืองตลอดไป เพราะฉะนั้น การยกศาลพระภูมิที่ศักดิ์สิทธิ์นั้น จะต้องประกอบพิธีให้ถูกต้องตามแบบแผน โดยเชิญผู้เป็นอาจารย์ที่เชี่ยวชาญทางด้านนี้ ที่ประกอบด้วยคุณธรรมอันสูง มีศีลธรรม จึงสามารถอัญเชิญเทวาอารักษ์ให้มาสถิตอยู่ในศาลพระภูมิ เพื่อเป็นที่สักการบูชาของเจ้าของบ้าน



ภพภูมิของเทพเทวดาที่อยู่ในโลกมนุษย์นี้จะอาศัยสถิตอยู่ในสถานที่ต่างกันตามภูมิ ตามชั้น หรือขึ้นอยู่กับบุญวาสนาของแต่ละองค์ เทพเทวดาจึงมีหลายระดับด้วยกัน ดังนี้

๑. จาตุมะหาราชิกา เทวา (ชั้นจาตุมะหาราชิกา)
๒. ดาวะติงสา เทวา (ชั้นดาวติงส์)
๓. ยามา เทวา (ชั้นยามา)
๔. ตูลิตา เทวา (ชั้นตูลิต)
๕. นิมมานะระตี เทวา (ชั้นนิมมานะระตี)
๖. ประระนิมิตตะวะสะวัตตี เทวา (ชั้นประระนิมิตตะวะสะวัตตี)

เทพเทวดาที่จะมาอาศัยอยู่ที่ศาลพระภูมิหรือศาลพระพรหมนั้น จะมีเฉพาะเทวดาชั้นจาตุมะหาราชิกาท่านั้น ส่วนที่อยู่ชั้นดาวะติงสาขึ้นไปแล้ว ท่านจะมีวิมานที่อยู่ของท่านเอง จะไม่มาอยู่ใกล้มนุษย์โลก คือท่านจะอยู่สูงขึ้นไปนั่นเอง เรียกว่าอยู่บนสวรรค์ ซึ่งมีถึง ๖ ชั้น ตามที่กล่าวมา

การตั้งศาลพระภูมิหรือพระพรหม ความสำคัญอยู่ที่คนที่จะมาทำพิธีอัญเชิญฯ ต้องตั้งจิตอธิษฐานให้ดี จึงจะได้เทพเทวดามาอาศัยอยู่ด้วย ถ้าตั้งจิต ตั้งใจไม่ดีแล้ว จะเป็นพวกสัมภเวสีเข้ามาอยู่ สัมภเวสีก็คือพวกผีที่ตายไปแล้วนั่นเอง เป็นผีที่เที่ยวเร่ร่อนไปเรื่อย รอเวลาที่จะไปเกิดใหม่

ฉะนั้น การที่จะทำพิธีอัญเชิญเทพเทวดาให้มาอยู่ที่ศาลนั้น จะให้แน่นอนแล้ว ควรนิมนต์หลวงปู่หลวงพ่อที่ทรงฌานได้ญาณ มีตาทิพย์มาทำพิธีจะดีที่สุด

เพราะท่านจะมีพลังจิตที่จะเรียกเชิญเหล่าเทวดาได้ จึงไม่มีการผิดพลาดให้พวกผีเปรตเข้ามาอยู่อาศัย และเมื่อตั้งเสร็จแล้ว ต้องหมั่นเอาใจใส่ดูแลให้สะอาดเรียบร้อย บูชาด้วยดอกไม้ ธูปเทียนอยู่เสมอ

อนึ่ง ตัวศาลฯ นั้น ต้องตั้งอยู่ในที่ที่ไม่ถูกเงาบ้านเงาตึกบังทับ เพราะจะทำให้คนในบ้าน ร้อนใจ ทะเลาะกัน

## ลักษณะของศาล แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่

๑. ศาลพรหม-เทพ-เทพารักษ์ หากเป็นตำราโบราณกำหนดลักษณะในการอัญเชิญ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ชั้นดาวดึงส์ พรหมโลก เทวโลก เทพเทวดาชั้นฟ้าทั้งหลาย โดยลักษณะของศาล ให้มีเสา ๖ ต้น จึงจะถูกต้อง หากตั้งบนดาดฟ้าจะอัญเชิญเทพ-พรหมสถิต ในกรณีตั้งศาล ๖ เสา บนพื้นดิน สามารถอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ร่วมได้ทั้งพระพรหม-พระอินทร์-เทพ-รุกเทวดา-พระภูมิเจ้าที่-แม่พระธรณี-เจ้าที่-เจ้าท่า-เจ้าป่าเจ้าเขา-นางฟ้า-นางไม้-แม่นางเจ้าของที่

หากแต่ปัจจุบัน หลายที่สังเกตเห็นว่าใช้ศาลใหญ่เสาเดียว เชิญพระพรหมสถิตตาม อาคารใหญ่ต่าง ๆ ทั่วไป

๒. ศาลเจ้าที่ ต้องตั้งพื้นดิน ห้ามขึ้นบนบ้าน หรือตั้งบนดาดฟ้าเป็นอันขาด โดยลักษณะของศาลให้มีเสา ๔ ต้น

๓. ศาลพระภูมิ ต้องตั้งพื้นดิน และห้ามขึ้นบนบ้านเช่นเดียวกับศาลเจ้าที่ โดยลักษณะของศาลให้มีเสาเพียง ๑ ต้น

## รายละเอียดและขั้นตอนการตั้งศาลพระภูมิ

### ๑. วัสดุและอุปกรณ์ วัสดุอุปกรณ์ที่ต้องใช้ในพิธีตั้งศาลพระภูมิ

- ชันครุ
- ดอกบัว
- ไม้มงคล ๙ ชนิด
- พลอย ๙ สี
- หมากพลู จำนวน ๕ จีบ, บุหรี่ ๑ ซอง, อ้อยควั่น ๑ งาน
- บายศรีปากชาม จำนวน ๑ คู่
- ชุดมัดจมน้ำสังหาร, กุ้งปลา-ปลาขำ จำนวน ๑ ชุด
- ขนมต้มขาว-ต้มแดง เผือก-มันต้ม จำนวน ๑ ชุด
- ไม้ตีนกา พร้อมชุดอาหารสำหรับใส่ไม้ตีนกา จำนวน ๙ ชุด
- ชุดสำหรับเบิกแม่ธรณี

- ชุดสำหรับไหว้เจ้าที่
- ผ้าขาวสำหรับปูโต๊ะ ๒ ผืน
- ปลาช่อนแป๊ะชะ ๑ ตัว
- เหล้าพร้อมแก้ว ๑ ขวด
- เบ็ดต้มพร้อมน้ำจิ้ม ๑ ตัว
- หัวหมูพร้อมน้ำจิ้ม ๑ หัว
- กล้วยน้ำว้า ๑ หวี
- ข้าวสวย ๑ ถ้วย
- ขนมถั่วแระ อย่างละ ๑ ซาม
- ผลอย ๙ ती จำนวน ๑ ชุด ไหม้มงคล ๙ อย่าง ได้แก่ ใผ่ศรีสุข กั้นเกรา ทรงบาดาล

สักทอง ขนุน ทองกลาง พยุง ราชพฤกษ์ คุณ

- ใบไหม้มงคล ๙ อย่าง ได้แก่ ใบเงิน ใบทอง ใบนาค ใบขนุน ใบชัยพฤกษ์ ใบคุณ  
ใบทองกลาง ใบโพธิ์ หญ้าแพรก

- ดอกไหม้มงคล ได้แก่ ดอกมะลิ ดอกดาวเรือง ดอกกุหลาบ ดอกบานไม่รู้โรย  
ดอกจำปี ดอกจำปา ดอกกรัก ดอกกระดังงา ดอกขจร ดอกการเวก ดอกเข็ม ดอกฟักทอง

- เหยี่ยูบาทสำหรับของที่ซื้อ จำนวนพอประมาณ ผ้า ๓ ती จำนวน ๓ ผืน (ไม่ให้ใช้  
สีที่เป็นกาลกิณีตามที่เป็นดวงวันเกิดของเจ้าของโรงงานตามระบบทักษาให้ใช้ตามสีของทักษะที่ดี  
ได้แก่ เดช ศรี มูลละ มนตรี) ฟักทองแกงบวช

- ผลไม้ จำนวน ๕-๙ ชนิด มะพร้าวอ่อน จำนวน ๑ คู่ ถั่วงาขาว-งาดำ ขนมหวาน  
จำนวน ๙ อย่าง

- นม น้ำ พวงมาลัยดาวเรืองพวงใหญ่ แผ่นทอง จำนวน ๙ แผ่น

### เครื่องตั้งศาล

- ข้าราชการใช้ชายหญิงของพระภูมิ ๑ คู่ เป็น  
ตุ๊กตา มีทั้งปูนพลาสติกปั้นและพลาสติก ตัวละครรำ  
หุ่นปั้นชายหญิง ๑ คู่

- ช้างปั้น ม้าปั้น ๑ คู่
- แจกันดอกไม้ ๑ คู่
- เชิงเทียน ๑ คู่
- ดอกไม้สดใส่แจกัน ๔ กำ
- ผ้าเหลืองผูกเจ็ด ๑ ผืน หรือผ้า ๓ ती



- ม่านประดับศาล ๑ ผืน
- เทียนเงิน เทียนทอง อย่างละ ๑ เล่ม
- ธูปเงิน ธูปทอง อย่างละ ๒ ดอก

### อุปกรณ์ที่ใช้วางบนศาลพระภูมิชัยมงคล

- เจริ๊ด
- รูปปั้นทาสี-ทาสี จำนวน ๒ คู่
- นางรำ คนสวย คนงาม อย่างละ ๑ คู่
- พวงมาลัยดอกไม้สด ๒ พวง
- ช้าง-ม้า จำนวน ๒ คู่
- ตุ่มเงิน ทอง จำนวน ๑ คู่
- นั้ตรทอง จำนวน ๑ คู่



## ๒. ขั้นตอนการจัดหรือประกอบพิธีกรรม

สิ่งที่จะต้องคำนึงถึงในการจัดตั้งศาลพระภูมิ คือ สถานที่ตั้ง ทิศทาง วัน และฤกษ์ ความสูงของศาลพระภูมิ และผู้ประกอบพิธีจะต้องไปติดต่อผู้ประกอบพิธีตั้งศาลพระภูมิ ชาวบ้านนิยมเรียกว่า “หมอ” นำหน้าชื่อ ผู้ประกอบพิธีจะต้องไปดูสถานที่ ทิศทาง ดูว่าวันไหนสร้างศาลพระภูมิได้ต้องฤกษ์ ไม่ใช่สร้างได้ทุกวัน ต้องมีฤกษ์ เอาดวงไปดูเพื่อสร้างศาลพระภูมิในวันนั้น ๆ

### วันและฤกษ์ตั้งศาล

วันและฤกษ์ตั้งศาล มีความสำคัญมาก ควรเลือกวันที่ดีและมีความเป็นสิริมงคล เพื่อให้ประสิทธิผลในทางมงคลแก่ผู้อยู่อาศัยในบ้านเรือนนั้นสืบต่อไป

วันต่อไปนี้เป็นวันที่เป็นมงคลฤกษ์ แต่ถ้าวันข้างขึ้นหรือข้างแรมดังกล่าวไปตรงกับวันต้องห้ามของเดือนใด ให้เลี่ยงไปใช้วันอื่นเสีย

### วันข้างขึ้น

๒ ค่ำ

๔ ค่ำ

๖ ค่ำ

๘ ค่ำ

๑๑ ค่ำ

### วันข้างแรม

๒ ค่ำ

๔ ค่ำ

๖ ค่ำ

๘ ค่ำ

๑๑ ค่ำ

### เวลาฤกษ์อันเป็นมงคล

วันอาทิตย์

เวลา ๐๖.๐๙ น.-๐๘.๑๙ น.

วันจันทร์

เวลา ๐๘.๒๙ น.-๑๐.๓๙ น.

วันอังคาร

เวลา ๐๖.๓๙ น.-๐๘.๐๙ น.

วันพุธ

เวลา ๐๘.๓๙ น.-๑๐.๑๙ น.

วันพฤหัสบดี

เวลา ๑๐.๔๙ น.-๑๑.๓๙ น.

วันศุกร์

เวลา ๐๖.๑๙ น.-๐๘.๐๙ น.

วันเสาร์

เวลา ๐๘.๔๙ น.-๑๐.๔๙ น.

### วันต้องห้าม

เดือนอ้าย (ธันวาคม)

วันต้องห้าม คือ วันพฤหัสบดีและวันเสาร์

เดือนยี่ (มกราคม)

วันต้องห้าม คือ วันพุธและวันศุกร์

เดือน ๓ (กุมภาพันธ์)

วันต้องห้าม คือ วันอังคาร

เดือน ๔ (มีนาคม)

วันต้องห้าม คือ วันจันทร์

เดือน ๕ (เมษายน)

วันต้องห้าม คือ วันพฤหัสบดีและวันเสาร์

เดือน ๖ (พฤษภาคม)

วันต้องห้าม คือ วันศุกร์

เดือน ๗ (มิถุนายน)

วันต้องห้าม คือ วันอังคาร

เดือน ๘ (กรกฎาคม)

วันต้องห้าม คือ วันจันทร์

เดือน ๙ (สิงหาคม)

วันต้องห้าม คือ วันพฤหัสบดีและวันเสาร์

เดือน ๑๐ (กันยายน)

วันต้องห้าม คือ วันพุธและวันศุกร์

เดือน ๑๑ (ตุลาคม)

วันต้องห้าม คือ วันอังคาร

เดือน ๑๒ (พฤศจิกายน)

วันต้องห้าม คือ วันจันทร์

จะสังเกตได้ว่า จะไม่ปรากฏว่ามีวันอาทิตย์เป็นข้อห้ามเลย แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าให้ยึดเอาวันอาทิตย์เป็นวันที่ดีที่สุดสำหรับการตั้งศาล เพราะคนโบราณถือกันว่าวันอาทิตย์นั้นแม้จะเป็นวันที่มีกำลังแรงดี แต่เป็นวันแรงงานและวันร้อน ไม่เหมาะที่จะทำการตั้งศาล เพราะบ้าน



อาจจะร้อนไม่เหมาะที่จะทำการสร้างศาล เพราะบ้านอาจจะร้อน จะปราศจากความร่มเย็นเป็นสุข แต่ถ้าหากผู้กระทำพิธีมีเคล็ดมีมนต์แก้ความร้อนของวันได้ ก็สามารถคิดทำการตั้งศาลในวันนี้ได้ตามความสะดวก ตัวศาลพระภูมินั้นไม่มีข้อกำหนดว่าต้องเป็นสี่ใดหรือขนาดเท่าใด ส่วนใหญ่จะนิยมใช้สี่ประจำวันเกิดของผู้เป็นเจ้าของที่ ลักษณะและรูปแบบของศาลพระภูมิจะสะท้อนให้เห็นวิวัฒนาการของบ้านเรือนและอาคารสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยและความเจริญของบ้านเมือง อย่างเช่นบ้านในสมัยโบราณ สร้างเป็นเรือนไม้ทรงไทย ศาลพระภูมิจึงจะมีรูปแบบเป็นทรงไทยไม้หลังน้อย ๆ เช่นเดียวกัน ในปัจจุบันเราจึงเห็นรูปแบบของศาลพระภูมิที่ดูแปลกตาตามยุคสมัย บางแห่งสร้างขึ้นจากการย่อส่วนของสถานที่จริง เพื่อให้เข้ากับอาคารที่มีอยู่

## สถานที่ตั้งศาล

ก่อนจะตั้งศาล ต้องเตรียมการ ขุดหลุม เตรียมเสา เตรียมศาลไว้ให้พร้อม สถานที่จะให้ตั้งศาลตรงไหน เพราะศาลพระภูมิตั้งไม่เหมือนกัน ส่วนใหญ่ศาลจะตั้งทางทิศเหนือ เมื่อกำหนดทิศเสร็จแล้วเตรียมขุดหลุมลงรากฐานไว้ให้เรียบร้อยในตอนเย็นก่อนวันตั้งศาล แต่ยังไม่ยกศาลพระภูมิขึ้นตั้ง



**สถานที่ตั้งศาล** มีหลักการพิจารณาดังนี้

๑. ที่ตั้งศาลเป็นบริเวณพื้นดิน มิใช่บริเวณเดียวกับพื้นของตัวบ้าน
๒. จุดที่ตั้งของศาลต้องไม่ถูกเงาของตัวบ้านทอดลงมาทับ
๓. ที่ตั้งของศาลควรอยู่ห่างจากบริเวณที่ตั้งของห้องน้ำ สิ่งปฏิกูล
๔. อย่าหันหน้าศาลเข้าสู่บริเวณที่ตั้งของห้องน้ำ
๕. ไม่ควรตั้งศาลให้หันหน้าตรงกับประตูหน้าบ้าน
๖. ตั้งศาลให้ห่างจากรั้วหรือกำแพงบ้านอย่างน้อย ๑ เมตร
๗. ความสูงของศาล ควรสูงเหนือระดับสายตาของผู้เป็นเจ้าของบ้านขึ้นไปเล็กน้อย
๘. หากไม่มีพื้นที่ที่เป็นพื้นดิน สามารถทำการตั้งศาลบนชั้นดาดฟ้าได้ แต่ส่วนใหญ่ศาลที่ตั้งบนดาดฟ้าจะเป็นศาลเทพต่าง ๆ เช่น พระพรหมหรือพระนารายณ์ มิใช่พระภูมิเจ้าที่

## ทิศทาง การหันหน้าศาลพระภูมิสู่ทิศมงคล

๑. ทิศตะวันออกเฉียงเหนือหรือทิศอีสาน เป็นทิศที่ดีที่สุดหากตั้งศาลไปทางทิศนี้ บ้านนั้นจะมีความเจริญรุ่งเรืองตลอดไป
๒. ทิศตะวันออกหรือทิศบูรพา เป็นทิศที่ดีเลิศอันดับ ๒ หากตั้งศาลหันไปทิศนี้ บ้านนั้นจะมีความเจริญรุ่งเรืองประมาณ ๑๐๐ ปี หลังจากนั้นจะมีแต่เสื่อมลง ๆ จนถึงขั้นหาความสุขความเจริญไม่ได้
๓. ทิศตะวันออกเฉียงใต้หรือทิศอาคเนย์ เป็นทิศที่ดีอันดับ ๓ หากตั้งศาลหันไปทางทิศนี้ บ้านนั้นจะมีความเจริญรุ่งเรืองอยู่ประมาณ ๕๐ ปี หลังจากนั้นจะมีแต่เสื่อมลง ๆ จนถึงขั้นหาความสุขความเจริญไม่ได้

## ทิศต้องห้าม ในการตั้งศาลพระภูมิ คือ ทิศตะวันตกและทิศใต้

เมื่อหาทิศทางตั้งศาลได้แล้วจะต้องพูนดินให้สูง ๑ คืบ เกือบดินด้วยมือและทาบให้แน่น ให้เรียบ พูนดินให้สูงขึ้นมาก่อนเป็นฐานกว้างยาวด้านละ ๑ วา ให้เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสสวยงาม ห้ามใช้เท้าเด็ดขาด และเตรียมน้ำมันดีไว้พรมบริเวณพื้นดินเพื่อขับไล่ภูตผีปีศาจและสิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ น้ำมันนี้เรียกว่า “**น้ำมันตรีนิสสาร**” น้ำมันตรีนิสสารนี้ ทำได้โดยนำน้ำธรรมดาไปให้พระท่าน สวดพระพุทธมนต์ทำเหมือนน้ำมันต์ทั่วไป แต่ต่างกันตรงที่ให้น้ำมนต์ไปไม้ต้นตรีนิสสารมาใส่ลงในน้ำที่จะทำน้ำมันต์

## ขั้นตอนพิธีกรรม

เมื่อถึงวันจริงที่กำหนด ก็ให้ตั้งโต๊ะใหญ่หน้าศาลพระภูมิ พอไปถึงได้ฤกษ์ ต้องปูผ้าขาว ตั้งเครื่องสังเวศ แล้วเตรียมรูปเทียนไว้พอได้ฤกษ์ให้ยกศาล เอาเสาธงเทปูนให้แข็งแรง ตั้งศาลตามทิศที่ต้องการแล้ว ได้ทิศได้ทางดีแล้วก็เริ่มพิธี ศาลพระภูมิจะมีตัวแทนพระภูมิเรียกว่า “**เจี๊ว**” เป็นรูปเทวดายืนทำด้วยไม้ อยู่ในรูปพัทธสีมาเป็นตัวแทนของพระภูมิต้องนำมาเข้าพิธีด้วย นอกจากนี้ยังต้องเตรียมสิ่งของอื่น ๆ เข้าพิธี มีผ้าแพร ๓ สี สำหรับคาดเสาเครื่องบูชาไม้แจกันดอกไม้ เมื่อเสร็จพิธีจะเชิญเจี๊วขึ้นศาล ผมต้องทำพิธีไหว้เทวดาเชิญพระภูมิ พระภูมิทิศนี้แล้วแต่คนเชิญเขาตั้งชื่อ ชื่ออะไร พอออกชื่อพระภูมิเสร็จ ก็นำเจี๊วเดินเวียนรอบศาล พร้อมกับกับเจ้าของบ้าน ๓ รอบ แล้วเชิญเจี๊วขึ้นศาล ว่าคาถาดังนี้



## นะโม ตัสสะ ภคฺฉวะโต อระหะโต สัมมาสัมพุทฺธัสสะ (๓ ครั้ง)

พุทฺธคุณัง พระธัมมะคุณนัง พระสังขะคุณนัง พุทฺโธบิดาคุณนัง ธัมโมมารดาคุณนัง  
สังโฆญาติิกาคุณนัง พุทฺธะรักษา ธัมมะรักษา สังขะรักษา สาธุมือข้าพเจ้าลึบนี้้วยกขึ้นเหนือหว่างคิ้ว  
ศรีโรจนัสถ์ครุสโอมสฺร ประชุมชูสูนิกร เสมอเคียร ข้าพเจ้าจะขอระลึกถึงคุณบิดา ๒๑ คุณพระมารดา  
๑๒ คุณแม่นางโพสพ ๓๙ คุณพระพุทฺธเจ้า ๕๖ คุณพระธัมมะเจ้า ๓๘ คุณพระสังขะเจ้า ๑๔  
คุณพระจาตี ๑๐ คุณกัมมัฏฐาน ๘ คุณไฟ ๖ คุณลม ๗ คุณแม่ธรณี ๒๑ คุณพระแม่คงคา ๑๒  
คุณปิดสวาท คุณปัทสวาท คุณสาญาติ คุณชาติ คุณแก้วสามประการ คุณศีล ๕ คีล ๑๐  
คุณศีล ๒๒๗ คุณกัลยาญาณ คุณโสตา คุณพระอรหันต์ คุณฝน ๔ คุณนิพพาน ๑ จงลงมาเป็น ๙  
ด้วยกัน คาถา ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นธัมมจักกัปปวัตตนสูตร คุณพระฤๅษีดาวัว คุณพระฤๅษีตาไฟ คุณพระฤๅษีนระอด  
คุณพระฤๅษีนารายณ์ คุณพระฤๅษีประลัยโกธู พระฤๅษีทัตชนะมงคล พระฤๅษีทั้งร้อยแปดตน จงลงมา  
ช่วยตัวข้า จะทำการสิ่งใดขอให้มิชัยะลิตฺธิ พุทฺธะลิตฺธิ ธัมมะลิตฺธิ สังขะลิตฺธิ พุทฺธะคุณนัง ธัมมะคุณนัง  
สังขะคุณนัง พุทฺธะรักษา ธัมมะรักษา สังขะรักษา

สัคเค กามะ จะ รูเป คิริลิตฺธิระตะเถ จันตะลิกฺเข วิมาเณ, ทีเปรัฎฐเฐ จะ กามะ ตะรุวะนะ  
คะหะเน เคะหะวัตถุมหิเขตเต, ภูมมา จายันตุ เทวา ชะละละละละวิสะม ยักกะคันธัพพะนาคา.  
ติฎฐันตา ลันติกะ ยัง มุนิวะระวะจะนัง สาธะโว เม สุนันตุ.

ธัมมัสสะวะนะกาโล อะยัมภะทันตา.

ธัมมัสสะวะนะกาโล อะยัมภะทันตา.

ธัมมัสสะวะนะกาโล อะยัมภะทันตา.

## ตั้งพระภูมิบาน

พระภูมิบาน ชัยยมงคล พิษพัน พระธรรมมิกราช บ่อน้ำสะ พระทาสธารา พระชัยสพ  
เสมียนคลัง พระคนธรรพ์ แต่งงานพระธรรมโหรา นาสวน พระวัยทัต หรือเทวะเถร

## คำเชิญ

โอมพระภูมิ พระธรณี กรุงพาลี ตั้งเปยยะปะริวารา เอหิสัถยาเย อาคัจฉันตุ ประริภุญชันตุ  
สวะหาเย พ้อพระภูมิชื่อท้าวโคกราช แม่พระภูมิชื่อนางสันทาทุกข์ (บ้างก็ว่าชื่อนางจันทาททุกข์)  
ลูกท้าวคันทา ขอเชิญพระชัยมงคลมาปกปักรักษาบ้านเรือน เคะสถานในเวลาวันนี้ ลูกทั้ง ๙ พระองค์  
มาปกปักรักษาให้อยู่เย็นเป็นสุข ความเจ็บอย่าได้มี ความชื้ออย่าได้มี ให้ปกปักรักษาอย่าให้เกิดฝนร้าย  
ปลายอสุนีบาตมาตกต้องทำวินาจบ้านหลังนี้ ได้อายันจะตุสัถโกเทวะปุตติขอใหตั้งอยู่ในโลกนี้สิ้น  
กาลนานเทอญ

บัดนี้ข้าพเจ้าจะขออัญเชิญเทพยดาทั้งหลายในกามาเวจรสวรรค์ทั้งหกชั้นฟ้า คือ  
จาตุมหาราชชั้นดาวดึงส์ ชั้นดุสิต ชั้นทิมาณะดี ชั้นประระณิมิตสวัตตี ซึ่งสถิตอยู่วิมานเหนือพรหม  
เหนือยอดเขา และเขาชาติในอากาศในเกาะแก่งทุกตำแหน่งในแวงแคว้นในดินแดน ซึ่งสถิตอยู่  
ตามต้นพฤษภาปารก และในน้ำและบนบกไม่เสมอกัน ขอเทพเจ้าทุกท่านจงมาประดิษฐานอยู่ ณ ที่นี้

อมิ่ง สุปะพะยันชะนะสัมปันนัง สาลีนัง อุทะกังวะรัง พุทธัสสะ ปุชมะ

ทุตยัมปี มะยัง กันเต วิสูง วิสูง รักษณัตถายะ/ติสระณนะสะหะ/ปัญจะ สีตานี ยาจามะ

ตะตยัมปี มะยัง กันเต วิสูง วิสูง รักษณัตถายะ/ติสระณนะสะหะ/ปัญจะ สีตานี ยาจามะ

- วันอาทิตย์ห้วงบูรพา เท้าประจิม
- วันจันทร์อาคเนย์ หัวเท้าพายัพ
- วันอังคารหัวทักษิณ เท้าอุดร
- วันพุธหัวหริดี เท้าอีสาน
- วันพฤหัสบดีหัวประจิม เท้าบูรพา
- วันศุกร์หัวพายัพ เท้าอาคเนย์
- วันเสาร์หัวอุดร เท้าทักษิณ

## กาลาพระภูมิ

เมื่อข้าพเจ้าเติบโตขึ้นเห็นอระหว่งคว้างต่างรูปเทียนทอง จักขุข้าพเจ้าทั้งสองอันแวววาว จะขอถวายต่างประทีป แถวดอกปทุมชาติ ฝ่าพระบาทอันงดงามยิ่งนัก เป็นวงงจักรงามแล้ว ทุกประการ พระองค์ญาณทั่วแดนไตร พระองค์สั่งไว้ให้ภาวนาให้พระพุทฺช พระอนิจจัง พระอนัตตา โภยภัยมีมาแก้ได้ทุกประการ เดชะ พระพรหมวิหารตั้งมั่นในอุเบกขา โปรดสัตว์ทั่วทิศ ทรงฤทธิ์ แกล้วกล้า ทรงพระกรุณาหายทุกข์ หายเข็ญ พระเจ้าเล็งเห็นทั่วตัวสัตว์ ให้ช่วยกำจัดโภยภัย อันตรายให้สิ้นไปบัดนี้เทอญ

## ผู้ประกอบพิธีกรรม/ผู้ร่วมพิธีกรรม

ผู้ประกอบพิธีกรรม จำนวน ๑ คน จะเป็นเพศชายหรือเพศหญิงก็ได้ แต่ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ชาย เจ้าของบ้านจะอยู่ร่วมระหว่างประกอบพิธี เจ้าพิธีผู้ทำพิธีกรรมตั้งศาลพระภูมินั้น เป็นได้ทั้งพระ พราหมณ์ ฆราวาส ผู้ตั้งมั่นอยู่ในศีลในธรรมตามคติ ความเชื่อจากพิธีกรรมพื้นบ้าน แต่เดิม ความเชื่อทางพุทธศาสนา และพราหมณ์-ฮินดู นำมาพัฒนา พิธีกรรมพื้นบ้าน เพื่อให้เกิด ความขลังและศักดิ์สิทธิ์ขึ้น เปลี่ยน คำนำหน้าใหม่ให้ดูดีมีมงคลขึ้นจาก คำว่า “ผี” ที่ตีมีคุณธรรม ให้เป็นพระ เช่น พระเลื้อเมือง พระทรงเมือง หรือพระภูมิ เพราะนับถือว่าเป็นผีชั้นสูง



## สาระที่สะท้อนความเชื่อหรือเหตุผลในการจัดพิธีกรรม

คนไทยแต่อดีตกาลมีความเชื่อว่าตามฟ้า ดิน น้ำ ภูเขา ต้นไม้ และอาคารบ้านเรือน มีผีเจ้าที่เจ้าทางปกปักรักษาอยู่ ผนวกกับความเชื่อทางศาสนาพุทธและพราหมณ์-ฮินดู ทำให้เกิดการพัฒนาศิลปะการอัญเชิญผีเจ้าที่เจ้าทางและสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาประทับในศาล (ศาลพระภูมิ ศาลเจ้าที่) เพื่อปกป้อง คุ้มครอง ดูแล รักษาสถานที่บ้านเรือนที่อยู่อาศัยให้มีความเป็นสิริมงคลเจริญก้าวหน้า ในทุกสถานนิยมตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่ในวันปลูกสร้างบ้านเรือนใหม่

การตั้งศาลพระภูมิ นำแนวคิดมาจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดูว่า พระอิศวรหรือพระคิเวทรวงวิมานประทับบนยอดเขาพระสุเมรุ เปรียบประดุจมณฑลจักรวาล พระภูมิถือเป็นเทวดาชั้นหนึ่ง เหมือนกันวิมานของศาลพระภูมิจึงต้องมีเสาเดียว เปรียบประดุจเขาพระสุเมรุมาศวิมานของพระอิศวร

ฉะนั้น การตั้งศาลพระภูมิตามคตินบ้านเรือนของคนไทยจึงมีเสาเดียว ส่วนศาลเจ้าที่นั้น เปรียบเสมือนบ้านเรือนชาวบ้านจึงมี ๔ เสา ส่วนศาลที่อยู่ตามโคนต้นไม้ทางสามแพร่ง เป็นที่ลึงสถิตของวิญญาณเร่ร่อนพเนจร นิยมสร้างศาลมี ๖ เสา หรือ ๘ เสา

คนไทยนั้นเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เร้นลับเป็นสิ่งที่ผูกพันในชีวิตเราทุกคน ศาลพระภูมิเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างหนึ่งที่ใกล้ชิดอันแสดงถึงความเชื่อและความศรัทธาที่มีต่อสิ่งนี้



## การสืบทอดประเพณี

ปัจจุบันวิถีชีวิตของคนจะอยู่อาศัยกันเป็นกลุ่ม อาทิเช่น หมู่บ้านจัดสรร คอนโดมิเนียมทั้งหลาย เรียกว่า บ้านชนบ้านกันเลยทีเดียว การอยู่รวมกลุ่มแบบนี้อาจใช้วิธีตั้งศาลเพื่อให้ทุกบ้านมาใช้ได้ ซึ่งหมู่บ้านต่าง ๆ ก็นิยมที่ตั้งศาลของหมู่บ้านอยู่แล้ว คนรุ่นใหม่ ๆ เดี่ยวนี้จึงไม่นิยมตั้งศาลพระภูมิ



หรือศาลเจ้าที่บ้าน เพราะสามารถไปใช้ศาลของหมู่บ้านแทนก็ได้ แต่ก็ยังมีบุคคลที่มีความเชื่อและความศรัทธาในเรื่องนี้ไม่น้อยที่เชื่อว่าตั้งศาลแล้วดี ก่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ผู้อยู่อาศัย เชื่อว่าได้อัญเชิญพระภูมิ เพื่อปกป้องคุ้มครองเจ้าของบ้านและบริวารให้อยู่เย็นเป็นสุข มีความเจริญรุ่งเรือง เพราะถือว่าพระภูมิเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างหนึ่งของบ้าน

สำหรับบุคคลภูมิปัญญา ปัจจุบันไม่มีใครเรียนรู้และสืบทอด ทำให้วัฒนธรรมพิธีกรรมแบบโบราณไทยกำลังจะสูญหายไปจากวิถีชีวิตของคนไทย

## เครื่องบูชาหรือของเซ่นไหว้

เดือน ๕-๖-๗ พระภูมิเป็นมนุษย์ บูชาด้วยเครื่องกินได้ทั้งปวงแล้วแต่จะจัดถวาย

เดือน ๘-๙-๑๐ พระภูมิเป็นยักษ์ บูชาด้วยเนื้อปลา ปลาสด

เดือน ๑๑-๑๒-๑ (เดือนอ้าย) พระภูมิเป็นราชสีห์ บูชาด้วยเนื้อดิบ

เดือน ๒ (เดือนยี่)-๓-๔ พระภูมิเป็นเรอซี (ฤๅษี) บูชาด้วยลูกไม้ (ผลไม้) ทั้งปวงแล้ว แต่จะหาได้สำหรับคุณลุงเทียมให้จัดมา ๙ อย่าง

## การประกอบพิธี

ผู้ประกอบพิธี (ตัวคุณลุงเทียม) แต่งกายสุภาพถือคติให้ใจสะอาดก็พอ คาถาในการตั้งศาลพระภูมิดังนี้

สัคเค กาเม จะ รูเป คิริติชะระตะเกฐ จันตะลิกเช วิมาน

ทีเป รัฎฐเฐ จะ คาเม ตะรุวะนะคะหะเน เคหะวัตถุมหิ เขตเต

ภุมมา จายันตุ เทวา ชะละละละวิสะเม ยักชะคันธัพพะนาคา

ติฎฐันตา สันติเก ยัง มุนิวะระวะจะนัง สาธะโว เม สุณันตุ

ธัมมัสสะวะนะกาโล อะยัมกะทันตา

ธัมมัสสะวะนะกาโล อะยัมกะทันตา

ธัมมัสสะวะนะกาโล อะยัมกะทันตา

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ (ว่า ๓ จบ)

## พิธีไหว้พระภูมิ-พลีเรือน

การไหว้พระภูมิ-ทำขวัญบ้าน (พลีเรือนหรือพลีเรือน) เป็นประเพณีจากความเชื่อว่า มีพระภูมิเจ้าที่เป็นเทพารักษ์ประจำสถานที่ใช้ปลูกสร้างบ้านเรือนที่อาศัยพระภูมิมียหลายองค์ แต่ที่มักจะออกชื่อในพิธีเช่นสังเวชนีทำวกรุงพาลี นางธรณีรักษาแผ่นดิน ทำวนาคารรักษาห้วงน้ำ ทำวชัยมงคลรักษาเรือน ทำวธรรมโศพารักษาเรือกสวนไร่นา เพชรคนธรรพ์



รักษาศาลเจ้าและโรงวิหาร ฯลฯ และยังมีพระภูมิชั้นต่าง ๆ ลงมาอีก เช่น พระภูมิรักษาหัวบันไดบ้าน ประตู คอกสัตว์ เป็นต้น การทำขวัญบ้านจึงมักจะเกี่ยวข้องร่วมกับพระภูมิเจ้าที่เสา-ภูมิบ้านและศาลพระภูมิ เจ้าของบ้านมักจะทำร่วมกันเสมอ

การตั้งบ้านเรือนของชาวบ้านโดยทั่วไปมักจะมีเสาภูมิเป็นเสาหลักของบ้าน ส่วนใหญ่เป็นเสากลางหรือเสาเอกของบ้านถือว่าเป็นที่สิงสถิตของเจ้าที่บ้านเจ้าที่เรือน ซึ่งเป็นผู้ปกครองคุ้มครองเสาภูมิจึงมักผูกผ้าขาว-แดงพันไว้ และมีศาลพระภูมิจัดไว้เป็นที่นอกบ้านอีกที่หนึ่ง การไหว้ศาลพระภูมิส่วนใหญ่จะจัดทำกันในตอนเช้าตรงกับวันเสาร์ วันอังคารเป็นหลัก เจ้าของบ้านจะจัดหาเครื่องเช่นไหว้บูชาที่ขาดมิได้ มีไก่ หมากพลู ขนมโค ข้าวเหนียว ข้าวเจ้า และอื่น ๆ โดยมีผู้รู้หรือหมอเป็นผู้เช่นไหว้ อัญเชิญนางธรณี พระภูมิเจ้าที่ ตั้งสักเคชุนนมเทวดา และเชิญพระภูมิให้มารับเครื่องเช่นไหว้บูชาเพื่อให้อวยมิ่งสิ่งพรแก่เจ้าของบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข เสร็จพิธีแล้วก็จะขอเดนขอชานเพื่อให้ลูกหลานกินต่อได้

การพลีเรือน หรือพลีเรือน เป็นการไหว้พระภูมิเจ้าที่บ้านเจ้าที่เรือนควบคู่กับการบูชาบวงสรวงเพื่อสะเดาะเคราะห์ ให้เป็นสิริมงคลตามความเชื่อเกี่ยวกับอิทธิพลพราหมณ์ พิธีพลีเรือน หรือพลีเรือนใช้เวลาประมาณ ๑ คืนกับครึ่งวัน เจ้าของบ้านจะต้องจัดหานัดหมายกับหมอผู้ทำพิธีไว้แต่เนิ่น ๆ หลายวัน ดูวันที่เหมาะสมซึ่งส่วนใหญ่นิยมทำกันในเดือน ๔ เดือน ๖ เดือน ๙ เดือน ๑๑ และเดือน ๑๒ เจ้าพิธี คือ บุคคลที่ชาวบ้านทั่วไป เรียกว่า หมอทำขวัญบ้านหรือหมอพลีเรือน หรือพลีเรือน

เมื่อถึงวันกำหนดเจ้าของบ้านจะยกโรงหม้อที่หน้าบ้าน เตรียมเครื่องบูชาและสิ่งของต่าง ๆ เช่น เทียนอายุ (เทียนพันด้วยด้ายเป็นรอบตามจำนวนอายุ) อาหารคาวหวาน ได้แก่ ข้าวกระตัง น้ำกระตัง ปลาหมี่หัว-หาง กั้วย อ้อย ถั่ว งา ขนมโค ขนมหัด-ขาว-เหลือง สายสิญจน์ถักด้วย ใบหญ้าคาที่มีความยาวพอสำหรับชิงพาดบนประตูบ้านทั้งด้านหน้า-ด้านหลัง หมากพลู ข้าวตอก ดอกไม้ ฯลฯ เมื่อหม้อมาถึงซึ่งจะเป็นเวลาหลังเที่ยงวันก็จัดเตรียมทำศาลสำหรับวางเครื่องสังเวย และเครื่องพลีต่าง ๆ กระตังสำหรับ เป็นต้น

ตอนค่ำหลังกินอาหารแล้ว ห้ามล้างหม้อล้างจานหรือสาดเทน้ำของเสียทุกอย่าง หม้อจะไหว้ครูและเริ่มพิธีอัญเชิญ พระภูมิเจ้าที่เจ้าเรือน ตั้งสักเคชุนนมเทวดา อัญเชิญเทพดาต่าง ๆ ให้มารับเครื่องสังเวย หม้อจะทำพิธีจนถึงเที่ยงคืน เมื่อเซ่นไหว้เสร็จแล้วก็นำศาลไปส่งให้ไกลจาก เขตบ้านโดยใช้ไม้ไผ่มัดเป็นจางหยาง ๓ ขา สำหรับเป็นฐานตั้งศาลไว้บนส่งศาลเสร็จก็เป็นอันเสร็จ พิธีในคืนนั้น หลังจากนั้นหม้อจะจัดให้มีการแทงศตตราเสี่ยงทายโชคระชะตา รุ่งขึ้นในตอนเช้าหม้อ จะให้ประพรมน้ำมนต์และมุงคา โดยเอาสายสิญจน์หญ้าคาผูกมัดบนประตูบ้านทุกบานที่เป็นทางออก นอกบ้าน เป็นอันเสร็จพิธี เจ้าของบ้านมักจะนำน้ำมนต์มาวางไว้หน้าบ้าน หากมีคนมาที่บ้าน ก็จะประพรมน้ำมนต์ ปิดสิ่งไม่ดีออกเสียก่อนเข้าในบ้านในวันนั้น

การไหว้พระภูมิเจ้าที่และพลีเรือน ถือเป็นการสะเดาะเคราะห์ และแสดงถึงความมีสัมมาคารวะ ตอบแทนต่อผู้มีอุปการคุณ ทำให้เจ้าของบ้านพ้นจากเคราะห์และอยู่เย็นเป็นสุข นอกจากนี้ ชาวบ้านที่เลี้ยงสัตว์ ทำเรือกสวนไร่นา ก็มักจะมีพิธีไหว้พระภูมิเจ้าที่คอกวัว-ควาย เจ้าที่เรือกสวนไร่นาในพื้นที่ได้ทำกินด้วย เป็นวิถีชุมชนที่มีอยู่ทั่วไปในท้องถิ่นต่าง



## พิธีบูชาเทพเคราะห์

การบูชาเทวดานพเคราะห์ ซึ่งเป็นลัทธิที่นิยมทำกันอยู่นี้ ความประสงค์อันยิ่งใหญ่ คือความปรารถนาให้เทพดาผู้มีมหิททธิฤทธิ์อำนาจช่วยเหลือป้องกัน และปลดเปลื้องทุกข์ภัยพิบัติ ยังความเกษมสวัสดิ์ให้บังเกิดมี เป็นธรรมดาของมนุษย์ผู้มีจิตใจสูง เมื่อได้ประสบทุกข์เข็ญเข้าแล้ว ก็พยายามหลีกเลี่ยง หรือแก้ไข ทุกข์ภัยด้วยอุบายพิธีต่าง ๆ จึงได้ ประกอบพิธีบูชาเทพเจ้าด้วยวราภิมิส อันวิจิตรบรรจงนานาประการ โดยวิธีทำให้ท่านชอบ และหวังผล ตอบแทน คือ ความสุขสำราญ นิราศภัย



แต่การบูชาเทวดานพเคราะห์อันเป็นลัทธิไสยศาสตร์ซึ่งต้องอาศัยคติพุทธศาสตร์เข้าแทรกปนอยู่ด้วยนี้ย่อมเป็นข้อนำให้สันนิษฐานว่า ผู้ที่จะได้เป็นเทวดานั้น ต้องอบรมคุณงามความดีจนบารมี แก่กล้าสิ้นกาลช้านานจึงเป็นเทวดาได้ เมื่อผู้ใดบูชาสักการะเทวดา ก็เป็นผู้ที่เคารพนับถือและบูชา ผู้มีคุณงามความดีนั่นเอง และเป็นอันเชื่อว่าได้บำเพ็ญกรรมดีส่วนเทวดาพลีการบูชาผู้ทรงคุณงามความดี จะหาโทษมิได้ย่อมให้ประสบแต่ผลดี คือ ความเจริญโดยส่วนเดียวโดยที่เทวดาพลีกรรมสักการ เป็นอธิษฐานปฏิบัติเป็นที่ตั้งแห่งสุขสวัสดิ์วิบูลย์ผลนี้แล

## พระสงฆ์สวดบูชาเทพเคราะห์

สมเด็จพระบรมศาสดาจึงตรัสแก่มหานามจวิษัตรีย์ดังพุทธพจน์ที่ปรากฏอยู่ใน อปภิกาณียธรรมสูตรปัญหาเจกัณคุดตตนิกาย ว่า “ปุณะ จะประรัง มหานามะ กุละปุตโต ยาตา เทวดา ตักกะโรติ” เป็นต้น มีความว่าดูก่อน มหานามะ กุลบุตรผู้ใดผู้หนึ่งซึ่งเป็นชาติติยราชได้มธุราภิเศก แล้วหรือเป็นรัฐกาธิบตีครอบครองแคว้นแคว้นบริโกลผ่านสมบัติอันพระชนกประทานให้ก็ดีหรือ เป็นนายแต่เสนา นายบ้าน นายกอง แม้โดยอย่างต่ำเป็นแต่อธิบดีเฉพาะผู้เดียวในตระกูลนั้น ๆ ก็ดี มาปฏิบัติเทวดาพลีสักการะเทพเจ้าเหล่าใดซึ่งเป็นผู้รับพลีกรรม คือ อารักขาเทวดาที่รักษาตนและ วัตถุเทวดาอันสถิตในที่อยู่เป็นต้นกรรมมนุษย์จนจะบวงสรวงสักการะให้ยินดีกุลบุตรมาสักการบูชา เทพเจ้าทั้งหลายนั้น อันกุลบุตรได้สักการบูชาด้วยเทวดาพลีแล้วก็ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรนั้น ๆ ด้วย จิตเป็นกุศลไกลจากพยาบาทวิหิงสาทั้งเมตตาคู่ต่อกุลบุตรนั้นว่า จีรัง ชิวะ ทีฆะ มายุง ปาเรหิ

ขอท่านจงดำรงอยู่นานเถิดจงเลี้ยงรักษาอายุให้ยืนนานดุก่อนมหานามะกุลบุตรนั้นเทพเจ้าหากอนุเคราะห์ด้วยไมตรีก็ลาภจิตจะนี้แล้วเร่งปรารถนาความเจริญถ่ายเดียวเกิดไม่พึงมีความเสื่อมคงจะมีวุฒิความเจริญโดยไม่สงสัย ดังนี้

พิธีบูชาพระเคราะห์นิยมทำกันเมื่อมีอายุ ๖๐ ปี หรือเรียกว่าทำบุญอายุครบ ๕ รอบ (หรือแซยิด) การทำบุญวันเกิดหรือขณะที่ได้รับทุกข์ภัยไข้เจ็บ นอกจากจะนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธรูปแล้วยังได้เชิญโหรและพราหมณ์มาประกอบพิธียัญญูกิจควบคู่กันไปกับทางพุทธศาสตร์ด้วยสิ่งของที่จะต้องใช้ในการประกอบพิธีมีมาก เพราะเป็นพิธีใหญ่มีการจัดตั้งบั้งพลีบูชาเทพยดาตั้งเครื่องสังเวยเช่นบวงสรวงเพื่อขอพรเทพยดาดาวพระเคราะห์ซึ่งสถิตในดวงชะตาให้มาช่วยปัดเป่าทุกข์ภัย บันดาลให้เกิดสวัสดิมงคล มีความสุขสมบูรณ์เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ปราศจากอุปสรรคหายนะภัยอันตรายทั้งปวง จึงเรียกว่า “พิธีสวดนพเคราะห์”

การสวดนพเคราะห์ พระสงฆ์เป็นผู้สวดบทพระปริตรตามกำหนดบทของดาวนพเคราะห์ โดยสวดสลับกันกับโหรซึ่งโหรทำหน้าที่กล่าวคาถาบูชาเทพยดาเป็นทำนองสรภัญญะเมื่อโหรกล่าวคำบูชาเทพยดาจบแล้วพระสงฆ์ก็เจริญพระพุทธรูปตามบทของดาวพระเคราะห์สลับกันไปกับโหรที่สวดบูชาเทวดานพเคราะห์องค์นั้น ๆ จนครบ ๙ องค์

เนื่องในพิธีการบูชาพระเคราะห์กระทำกันหลาย ๆ นัยด้วยกัน ถ้าจะประกอบพิธีทั้งทางพุทธศาสตร์และพราหมณ์ควบคู่กันไปให้ถูกต้องสมบูรณ์ตามคตินิยมแบบฉบับของโหราจารย์แล้วนับว่าเป็นพิธีที่ใหญ่และต้องใช้ทุนทรัพย์มาก ผู้มีจิตศรัทธาจะจัดทำได้จะต้องเป็นผู้ที่มีฐานะดีเป็นคฤหบดีหรือเจ้านายที่สูงศักดิ์จึงกระทำได้

ดังนั้น เพื่อเป็นการประหยัดเกี่ยวกับเศรษฐกิจโดยการใช้ทุนทรัพย์ให้น้อยลงเพื่อความสะดวกจึงเปิดโอกาสให้ผู้มีจิตศรัทธาทุกเพศทุกวัยได้เข้าร่วมในพิธีบูชาพระเคราะห์เป็นการสะเดาะเคราะห์เสริมสร้างบารมีให้ดวงชะตาดีเด่น เพื่อความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าของชีวิตปัจจุบันและ



อนาคต จึงจำต้องร่วมกันเป็นเจ้าภาพจัดงานพิธีบูชาพระเคราะห์ขึ้นเป็นส่วนรวม ด้วยการช่วยเหลือบริจาคทุนทรัพย์ตามกำลังศรัทธาใช้ศาลาการเปรียญหรือวิหาร ณ วัดใดวัดหนึ่งเป็นสถานที่ประกอบพิธีบูชาพระเคราะห์จึงจะประสบผลสำเร็จหรือเป็นผลดีแก่ผู้มีจิตศรัทธาที่มีฐานะด้อยและมีรายได้น้อย



# พิธีสวดพระมาลัย

## ประวัติความเป็นมาและความเชื่อ

การสวดมาลัยเป็นประเพณีประจำงานศพ แต่เดิมพระสงฆ์เป็นผู้สวดโดยจะสวดหลังจากที่สวดพระธรรมเสร็จแล้ว พระที่สวดมีจำนวน ๔ รูป หรือ ๑ เติง ใช้ตาลปัตรบังหน้า ใช้บทสวดจากหนังสือพระมาลัยหรือที่เรียกว่า พระมาลัยคำสวด (คำสอน) เนื้อหาเป็นธรรมะสั่งสอนให้ผู้ฟังเกรงกลัวต่อบาป กลัวอกุศลกรรม การสวดมาลัยนอกจากเพื่อสั่งสอนสาธุชนแล้วยังเป็นวิธีการแก้ความเจ็บเหงาในขณะเผาศพ และเพื่อให้เจ้าภาพหรือญาติผู้ตายทุเลาความเศร้าโศกด้วย

การสวดมาลัย คือ การอ่านสมุดข่อยพระมาลัยเป็นทำนองเสนาะนิยมสวดในงานศพ เพื่อมุ่งให้ผู้ฟังกลัวบาปผู้สวดมาลัยเป็นพระองค์หนึ่ง ๆ มี ๔ รูป หรืออาจมากกว่าก็ได้ แต่จะสวดกันเป็นคู่ ๆ แต่ละคู่เรียกว่าแม่คู่หรือแม่เพลงรูปอื่น ๆ ที่เหลือเป็นลูกคู่เป็นผู้ร้องรับในการสวดของแม่

สำหรับผู้สวดมาลัยที่เป็นคฤหัสถ์ คณะหนึ่งเรียกว่า “วงมาลัย” วงมาลัยวงหนึ่ง ๆ ควรจะมีประมาณ ๔-๖ คน เป็นแม่เพลง ๒ คน เรียกว่า “แม่คู่” หรือ “ต้นเพลง” ส่วนที่เหลือเป็นลูกคู่ หรือ “คู่หู” ลูกคู่มีหน้าที่ร้องรับการสวดของแม่เพลงและจะมีการแสดงท่าทางประกอบด้วย โดยทุกคนในวงจะร่วมกันแสดงท่าทางและเสียงประกอบให้เข้ากันกับบทที่สวด อาจมีขลุ่ยและรำมะนาเป็นเครื่องดนตรีประกอบ การแต่งกายส่วนใหญ่จะแต่งกายตามปกติ แต่บางวงจะแต่งกายตามเนื้อเรื่อง



การสวดมาลัยจะเริ่มขึ้นหลังจากที่พระสวดพระอภิธรรมเสร็จแล้ว โดยเริ่ม “ตั้งนะโม” เพื่อเป็นการสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย และ “ไหว้คุณ” คือไหว้ครูอาจารย์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพนับถือ ต่อจากนั้นจึงสวดบท “ในกาล” อันเป็นบทเริ่มเนื้อเรื่องในหนังสือพระมาลัย ที่เรียกว่า

บทในกาลนั้นเพราะคำขึ้นต้นของบทสวดในตอนนั้นขึ้นต้นว่า “ในกาลอันลับลับ” เป็นการเล่าประวัติของพระมาลัยในการที่ได้โปรดสัตว์ทั้งหลายในสวรรค์และนรก ผู้ร้องบทนี้จะเป็นผู้ชาย เมื่อจบบทในกาลแล้วก็จะขึ้นบท “ลำนอก” หรือเรียกว่า “เรื่องเบ็ดเตล็ด” ก็จะเป็นเรื่องจากวรรณคดีต่าง ๆ เช่น ขุนช้างขุนแผน สังข์ทอง พระอภัยมณี อิเหนา จันทโครพ เป็นต้น การแทรก “ลำนอก” เข้ามาก็เพื่อเปลี่ยนบรรยากาศให้เกิดความสนุกสนาน ในบทลำนอกนี้อาจร้องเป็นทำนองเพลงลำตัด เพลงนา หรือเพลงฉ่อยก็ได้ แต่ส่วนมากนิยมว่าเป็นเพลง “ลำตัด” ชาวบ้านมักเรียกบทนี้ว่า “บทยกมาลัย” คือถือเป็นการพลิกแพลงตามความถนัดของผู้เล่น แต่เดิมไม่มีการเล่นลำนอกหรือเล่นเบ็ดเตล็ด เพิ่งจะมีขึ้นในภายหลัง เพื่อที่จะให้การสวดมาลัยมีความสนุกสนานเพิ่มขึ้น



ในสมัยก่อนการฝึกหัดหรือการซ้อมสวดมาลัยมีปัญหามาก เพราะการสวดมาลัยทำกันเฉพาะในงานศพ หากฝึกหัดหรือซ้อมสวดมาลัยในบ้านถือว่าไม่เป็นมงคล ผู้ฝึกหัดหรือวงมาลัยจึงต้องไปซ้อมหรือฝึกหัดกันที่ชานากกลางทุ่งนา ชายป่าช้า ในวัด หรือในโรงนา

ปัจจุบันการสวดมาลัยยังมีอยู่แพร่หลายในอำเภอไชยาแต่ผู้สวดเปลี่ยนจากพระมาเป็นชาวบ้าน และการสวดจะมุ่งเพื่อความสนุกสนานไม่ให้เกิดความเจ็บเหงาในงานมากกว่าการมุ่งให้ผู้ฟังกลัวบาปเช่นสมัยก่อน

## สถานที่ประกอบพิธี

พิธีสวดมาลัยนิยมสวดในงานศพแต่ไม่กำหนดว่าสวดมาลัยในคืนไหนของการบำเพ็ญกุศลศพ แล้วแต่เจ้าภาพจะกำหนดสวดมาลัยกี่คืนก็ได้

## ระยะเวลาที่ประกอบพิธี

การสวดมาลัยจะทำพิธีสวดหลังจากที่พระสงฆ์ได้สวดพระอภิธรรมไปแล้วจะเป็นการสวดที่หวังเพื่อให้ได้อยู่เป็นเพื่อนกับเจ้าภาพ

## วิธีประกอบพิธีและอุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธี

บทสวดมาลัยจะเริ่มจากบท นโม อันเป็นบทสรรเสริญพระพุทธรูป ต่อด้วยบทไหว้คุณหรือบทไหว้ครู และสิ่งที่เคารพนับถือต่อด้วยบทในกาลซึ่งเป็นบทเริ่มเนื้อหาของพระมาลัย จากนั้นเป็นบทลำนำ บทลำนำนี้เป็นการนำเรื่องประโลมโลกมาร้องเป็นกลอนทำนองเพลงพื้นบ้านต่าง ๆ เพื่อความสนุกสนาน เช่น นำเรื่องมาจากวรรณคดีขุนช้างขุนแผน พระอภัยมณี สังข์ทอง รามเกียรติ์ ชาวบ้านเรียกบทนอกว่า บทยกมาลัย หมายถึง การยกย้ายลูกเล่นนั่นเอง



## ประเพณีแต่งงาน

เมื่อหญิงชายต่างมีฉันทะร่วมกันในอันที่จะครองเรือนแล้วฝ่ายชายจะส่งคนไปสู่ขอ กับผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงเสียชั้นหนึ่งก่อน ต่อจากนั้นก็กำหนดวันหมั้น ของหมั้นก็มักเป็นแหวน ในการหมั้น ไม่ค่อยมีพิธีต้องอะไรมากนัก ผู้ไปหมั้นที่เรียกว่า เจ้าแก่ เชิญขันหมากไปถึงที่แล้วก็กล่าวคำที่เป็น เจริญใจและบอกความประสงค์ไปว่า ขอหมั้น (หญิงชื่อนี้)...ซึ่งเป็นธิดาของ...ให้กับ (ชายชื่อนี้)... ซึ่งเป็นบุตรของ...แล้วมอบแหวนหมั้นให้กับผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง ปัจจุบันนี้บางรายให้ผู้ชายสวมแหวน ที่นิ้วมือของผู้หญิงเลยทีเดียว

การแต่งงาน ซึ่งนิยมหาฤกษ์วันเวลาที่เป็นมงคล อาจขอให้โหรหรือผู้รู้เป็นผู้กำหนดให้ ตามปกตินิยมจัดพิธีแต่งงานในเดือนคู่ คือ เดือน ๒ หรือเดือนยี่ เดือน ๔ เดือน ๖ เดือน ๑๐ ส่วน เดือน ๘ แม้เป็นเดือนคู่ แต่เป็นเดือนเข้าพรรษา จึงไม่นิยมแต่ง เลื่อนไปเป็นเดือน ๙ แทน โดย ถือเคล็ดเลข ๙ มีเสียงแสดงความหมายเป็นมงคล คือก้าวไปข้างหน้าและเดือน ๑๒ (พฤศจิกายน) ไม่นิยมแต่งงาน เนื่องจากถือเคล็ดว่า เป็นเดือนที่สัตว์ผสมพันธุ์กัน ส่วนวันที่คนโบราณไม่นิยม แต่งงาน คือวันพุธ เพราะเป็นวันสุนัขนาม วันอังคารและวันเสาร์ก็ไม่นิยม นอกจากนั้นผู้ที่เคร่งครัด ไม่เลือกวันที่ ปฏิทินจันทรคติกำหนดเป็นวันอุบาทว์ และวันโลกาวินาศ รวมทั้งวันขึ้นและวันแรม ๑๒ ค่ำ ไม่ว่าจะเป็นเดือนคู่หรือเดือนคี่วันที่ต้องทักษิณ (วันชั่วร้าย) เช่น เดือน ๔ ขึ้นหรือแรม ๔ ค่ำ เดือน ๖ ขึ้นหรือแรม ๖ ค่ำ เดือน ๘ ขึ้นหรือแรม ๘ ค่ำ ก็ไม่นิยมเลือกเป็นวันแต่งงาน อย่างไรก็ตาม การเลือกวัน เดือน เวลาเป็นกำหนดฤกษ์นั้น ต้องให้โหรหรือผู้รู้ เช่น พระภิกษุที่รู้โหราศาสตร์ เป็นผู้คำนวณหาให้

ตามประเพณีโบราณ พิธีแต่งงานกำหนด ๒ วัน วันก่อนฤกษ์ เรียกว่า วันสุกดิบ ตอนเช้า ผู้ปกครองฝ่ายชายจะนำขันหมากแต่งงานและผ้าไหว้ไปยังบ้านเจ้าสาว หรือบ้านที่จัดพิธีแต่งงาน ผ้าไหว้คือผ้าสำหรับไหว้บิดามารดาฝ่ายหญิงคนละสำหรับ ในปัจจุบันนิยมจัดผ้าคู่กับผ้าหม หรือผ้าตัดเสื้อ และมีผ้าขาวสำหรับ “ไหว้ผี” บิดามารดา หรือปู่ย่า ตายายที่ตายไปแล้วอีกสำหรับหนึ่ง ผ้าไหว้ผีนี้เมื่อเสร็จงานมงคลแล้ว ฝ่ายหญิงจะนำไปตัดเย็บย้อมเป็นสบงจีวร หรือมุ้งถวายพระสงฆ์ เพื่ออุทิศกุศลต่อไป เสฐียรโกเศศ หรือศาสตราจารย์พระยา อนุমানราชชน ได้เขียนอธิบายสรุปขั้นตอน พิธีแต่งงานไว้ ดังนี้



ลินสอด



ในวัน สุก ดิบ ตอน เช้า ฝ่ายชายนำขันหมากและผ้าไหว้ไปยังบ้าน เจ้าสาว เวลาเย็นนิมนต์พระมาเจริญ พระพุทธรณ์ที่เรือนหอหรือบ้านที่จัดพิธี นิมนต์พระตั้งแต่ ๘ รูปขึ้นไป (ในปัจจุบัน นิยม ๙ รูป) เจ้าบ่าวและเพื่อนเจ้าบ่าว ไปฟังเจริญพระพุทธรณ์ที่เรือนั้น เจ้าสาว และเพื่อนเจ้าสาวก็มาฟังเช่นเดียวกัน พอพระสวดมนต์จบ มีพิธี “ชดน้ำ” ซึ่งเป็น



ขบวนแห่ขันหมาก

ประเพณีโบราณมาก มีกล่าวถึงในวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน สมัยปัจจุบันไม่มี “ชดน้ำ” แล้ว สงฆ์ที่เป็นประธานในพิธีสวดมนต์เป็นผู้สวมมงคลแก่ผู้บ่าวสาว พระสงฆ์สวดชยันโตพร้อมกัน เสร็จพิธีชดน้ำก็มีการเลี้ยงกัน ตกกลางคืนเจ้าบ่าวต้องนอนเฝ้าหอ

รุ่งขึ้น (เป็นวันแต่งงาน) พระสงฆ์ที่เจริญพระพุทธรณ์เมื่อเย็นวานมาพร้อมกัน เจ้าบ่าว เจ้าสาวก็ทำบุญตักบาตรกัน ตอนกลางคืนเป็นฤกษ์ทำพิธีส่งตัวเจ้าสาวแก่เจ้าบ่าวที่เรือนหอ ถ้ายังไม่ถึงวันฤกษ์เจ้าบ่าวอาจต้องนอนเฝ้าหออยู่หลายคืนก็มี

ตามที่กล่าวมานี้อาจแยกประเด็นออกเป็น ๒ พิธี พระสงฆ์สวดมนต์เย็นและชดน้ำ พระพุทธรณ์และตักบาตรเลี้ยงพระวันรุ่งขึ้น เป็นพิธีเกี่ยวกับการขึ้นเรือนหอ คือ ขึ้นเรือนใหม่ ของเจ้าบ่าว เจ้าสาว เรื่องนำขันหมากและผ้าไหว้ไปทำพิธีไหว้ผีที่บ้านผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าสาวและพิธีส่งตัว เจ้าสาวเป็นเรื่องเกี่ยวกับพิธีแต่งงาน

ส่วนที่นิยมจัดทำกันในปัจจุบัน โดยเฉพาะ ทางกรุงเทพฯ เปลี่ยนทำพิธีต่าง ๆ ดังกล่าวในวันแต่งงานเดียว คือ

๑. ตอนเช้า พระสงฆ์เจริญพระพุทธรณ์ แล้วบ่าวสาวตักบาตรเลี้ยงพระ

๒. เจ้าบ่าวนำขันหมากแต่งงานมาสู่บ้านเจ้าสาว

๓. ตอนเย็นประกอบพิธีรดน้ำ และ

๔. ตอนกลางคืนส่งตัวเจ้าสาว

บางรายดพิธีสงฆ์ คงจัดทำกันแต่ฝ่ายชายนำ ขันหมากแต่งงานไปแล้วทำพิธีรดน้ำในตอนเย็นและส่งตัว เจ้าสาวเมื่อได้ฤกษ์ตามที่กำหนดไว้ แต่ที่ทำตามแบบเก่า



ขั้นตอนการสวมมงคล



เป็นงานสองวันก็ยังมีอยู่ คือสวดมนต์เย็นวันหนึ่ง แต่ไม่มีพิธีชดน้ำ คงมีแต่พระสงฆ์ประพรมน้ำพระพุทธมนต์ รุ่งขึ้นมีตักบาตรเลี้ยงพระเช้า ตอนสายมีขันหมากแต่งมาสู่ขอและทำพิธีไหว้ผี (ปู่ย่าตายาย เจ้าที่เจ้าทาง) ตอนเย็นทำพิธีรดน้ำ กลางคืนมีเลี้ยงกัน แล้วทำพิธีปูที่นอน และส่งตัวเจ้าสาว

การตักบาตรเลี้ยงพระตอนเช้า เมื่อพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์แล้ว เจ้าบ่าว เจ้าสาว ตักบาตรด้วยทัพพีคันเดียวกัน ตักข้าวใส่บาตรที่อยู่หน้าพระสงฆ์ แล้วหยิบอาหารคาวหวานที่จะถวายลงไปใส่ในบาตร บางตำราจะสอนให้เจ้าสาวจับทัพพีเหนือมือเจ้าบ่าว เพื่อจะได้มีอำนาจเหนือสามี เรื่องเช่นนี้เป็นเคล็ดชาวบ้านแต่โบราณ ปัจจุบันไม่ถือเคล็ดดังกล่าว เพราะส่วนมากเจ้าบ่าว เจ้าสาว รู้จักอุปนิสัยใจคอกันอยู่แล้ว คงมุ่งให้ถ้อยทีถ้อยอาศัยกันมากกว่า

พิธีรดน้ำนั้น สมัยโบราณรดกันเฉพาะญาติผู้ใหญ่และผู้ที่เคยรพนับถือสนิทสนมกันจริง ๆ จึงรดน้ำที่บ้าน แต่ในปัจจุบันนิยมจัดพิธีรดน้ำกันตามโรงแรม หรือสถานที่ เช่น หอประชุมหน่วยงาน เพราะเชิญแขกมานับร้อยนับพัน

สถานที่รดน้ำ ต้องจัดโต๊ะหมู่บูชาสำหรับเจ้าบ่าว เจ้าสาวจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยก่อนที่รดน้ำมักจัดเป็นที่นั่งคู่ มีโต๊ะข้างหน้าบ่าวสาว วางหมอนหรือที่รองมือรับน้ำจากสังข์ ต่ำลงไปใต้มีพานหรือขันดอกไม้สวยงามรองรับน้ำจากมือบ่าวสาว เมื่อถึงฤกษ์ เฒ่าแก่ หรือผู้จัดพิธีนำเจ้าบ่าว เจ้าสาวจุดธูปเทียนที่บูชา แล้วนำเข้าสู่ที่นั่ง ถ้ามีเพื่อนเจ้าบ่าวเจ้าสาวก็จัด ๒ คู่ ยืนด้านหลังเจ้าบ่าว เจ้าสาว (ในปัจจุบันไม่มีก็ได้) ต่อจากนั้นประธานในพิธีซึ่งเป็นผู้ใหญ่ที่เคยรพนับถือสวมมาลัย สองชายคล้องคอบ่าวสาว แล้วสวมมงกุฎบนศีรษะ (มงกุฎทำด้วยด้ายสายสิญจน์ม้วนหรือถักเป็นวงกลม ๒ วง มีสายต่อโยงกันในระย้าห่างพอเหมาะกับระย้าที่บ่าวสาวนั่งคู่กัน ผู้สวมมงกุฎควรวางมงกุฎบนศีรษะให้พอดีกับสายโยงอยู่ด้านข้างศีรษะ) แล้วประธานเจิมหน้าผากคู่บ่าวสาว เจ้าหน้าที่ผู้ประกอบพิธีเชิญแขกเข้ารดน้ำด้วยสังข์ โดยใช้สังข์บรรจุน้ำพระพุทธมนต์สำหรับผู้เข้ารดน้ำ ผู้รดน้ำจะรดเจ้าบ่าวหรือเจ้าสาวก่อนก็ได้แล้วอวยพร จนหมดผู้รดน้ำแล้วประธานในพิธีคนเดิมหรืออาจเป็นผู้ใหญ่อีกคนหนึ่งเชิญไว้ล่วงหน้าเป็นผู้ถอดมงกุฎ การใส่หรือถอดมงกุฎจะใช้ผู้มีเกียรติเป็นคู่สามีภรรยาก็ได้ ผู้รดน้ำเป็นผู้ใหญ่ที่อาวุโสสูงกว่าเจ้าบ่าว เจ้าสาวก็ได้



พิธีเลี้ยงพระ





พิธีรดน้ำสังข์

การถอดมงคล จะถอดออกพร้อมกัน แล้วม้วนมงคลเข้าด้วยกัน วางใต้มือเจ้าบ่าวหรือเจ้าสาวก็ได้ ท่านผู้ถอดมงคลให้พรอีกครั้งหนึ่ง เจ้าบ่าว เจ้าสาวกราบแล้วนำมงคลใส่พานนำไปเก็บรักษาหรือบูชาที่หน้าพระต่อไป

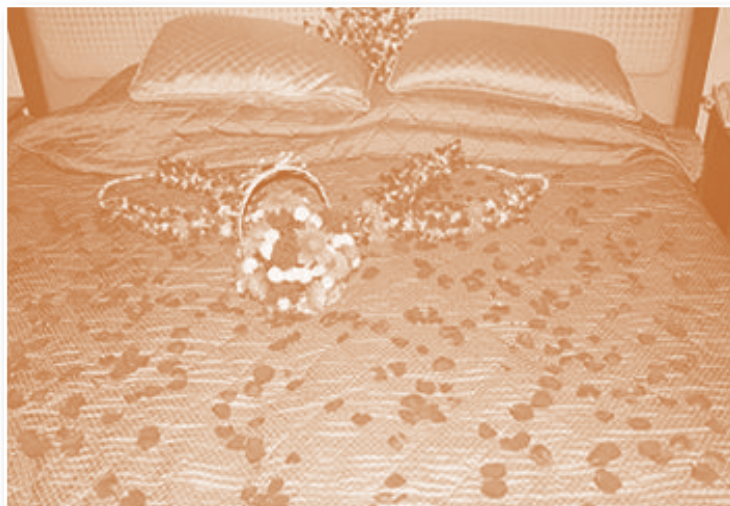
พิธีเลี้ยงฉลอง เสร็จพิธีรดน้ำแล้ว ตามประเพณีสมัยใหม่จะจัดเลี้ยงแขกที่เชิญมา มีการเชิญผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าบ่าวและเจ้าสาวกล่าวอวยพร แล้วเจ้าบ่าว เจ้าสาวกล่าวขอบคุณท่านผู้ใหญ่ และแขกที่มาร่วมงาน บางรายจะกล่าวขอบคุณบิดามารดาของทั้งสองฝ่ายที่ให้กำเนิดและเลี้ยงดูมา ในปัจจุบันเทคโนโลยีก้าวหน้ามาก บางรายจัดทำภาพประวัติชีวิตของเจ้าบ่าว เจ้าสาวตั้งแต่เกิดมาจนพบกัน เป็นการแนะนำให้รู้จักเรื่องราวส่วนตัว บางรายถ่ายภาพคู่ และจัดอัลบั้มภาพบ่าวสาวในอิริยาบถต่าง ๆ มาวางไว้ให้เปิดดูได้ กรณีเช่นนี้อาจจะเปิดเผยความเป็นส่วนตัวมากเกินไป แต่ก็เพื่อความนิยมที่ทำตาม ๆ กันจนต่อไป อาจถือเป็นความจำเป็นก็ได้

อาหารที่เลี้ยง ในปัจจุบันมีโรงแรมทำธุรกิจจัดอาหารเลี้ยงฉลองสมรส อาหารที่เลี้ยงมีทั้งเลี้ยงรับรอง ซึ่งแขกเดินเลือกอาหารได้ตามที่ชอบ อาหารโต๊ะ ทั้งอาหารไทยและจีน และบางรายก็เปลี่ยนจากเลี้ยงตอนค่ำมาเป็นกลางวัน เพื่อหลีกเลี่ยงการจราจรที่ติดขัดมากในตอนเย็น

พิธีปูที่นอนและส่งตัวนั้น ตามประเพณีจะเชิญคู่สามีภรรยาที่สูงอายุ มีเกียรติ เป็นคู่ที่มีชีวิตคู่ที่ยั่งยืนมั่นคง ราบรื่น มั่งมีศรีสุข มีบุตรธิดาที่ประสบความสำเร็จมาเป็นผู้ทำพิธีปูที่นอน ถ้าทำตามประเพณีโบราณ จะต้องจัดหีบศยา ๑ พักเขี้ยว ๑ แมวตัวผู้สีขาว ๑ ทาแป้งแต่งตัวด้วยน้ำมันหอมลูบไล้ทั่วตัวแมว กับมีถุงถั่วทอง งามเมล็ด ข้าวเปลือก ห่อกระดาษหรือใส่ถุงเล็ก ๆ ไว้ในพาน ผู้ทำพิธีปูที่นอนแล้วหยิบของเหล่านั้น พร้อมอุ้มแมววางลงที่บนฟูกที่นอน กล่าวคำอวยพรด้วยถ้อยคำเป็นมงคล แล้วลงนอนพอเป็นพิธี ระหว่างนอนลงก็พูดแต่คำเป็นมงคล แล้วลุกขึ้น เป็นเสร็จ

พิธีปูที่นอน บิดามารดาของเจ้าสาวจัดของชำร่วยมอบแก่พ่อแม่หรือผู้ที่เชิญมาปูที่นอนด้วย ต่อจากนั้นก็ถึงพิธีส่งตัว พิธีปูที่นอนในปัจจุบันใช้ดอกไม้ที่มีชื่อเป็นมงคลโรยบนเตียงนอน

พิธีส่งตัว ตามปกติบิดามารดาของเจ้าสาวจะนำเจ้าสาวมาสั่งสอนให้โอวาทแก่เจ้าสาว เพื่อให้รู้จักหน้าที่ภรรยาที่ดี บางรายมีพิธีให้เจ้าสาวยกถ้วยน้ำชาให้เจ้าบ่าวดื่ม เพื่อเป็นเครื่องหมายแสดงว่าเจ้าสาวจะเป็นภรรยาที่ดี ดูแลรับใช้สามี หลังจากนั้นบิดามารดาจะกล่าวคำฝากเจ้าสาว ให้เจ้าบ่าวดูแลรักเลี้ยงให้ดี ให้รักใคร่ปรองดองกัน รู้จักผ่อนหนักเป็นเบา ให้อภัยกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ซื่อสัตย์และถนอมน้ำใจกัน ร่วมกันนำชีวิตครอบครัวไปสู่ความสำเร็จ สมปรารถนาแล้วให้เจ้าบ่าว เจ้าสาวรับว่าจะปฏิบัติตามโอวาท เจ้าบ่าว เจ้าสาวกราบบิดามารดาของทั้งสองฝ่าย และท่านผู้ใหญ่ที่มาเป็นประธานในพิธี เป็นอันเสร็จพิธี



## ประเพณีชักพระ (ลากพระ)



ประเพณีชักพระเป็นประเพณีท้องถิ่นของชาวไทย ซึ่งเป็นประเพณีทำบุญในวันออกพรรษา ซึ่งตรงกับวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ซึ่งเชื่อกันว่า เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้า เสด็จไปจำพรรษา ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์เพื่อโปรดพระมารดา เมื่อครบพรรษาจึงเสด็จมายังโลกมนุษย์ พุทธศาสนิกชนจึงมารอรับเสด็จ แล้วอัญเชิญพระพุทธเจ้าขึ้นประทับบนบุษบกแล้วแห่ไปรอบเมือง

### ประวัติความเป็นมา

ประเพณีชักพระหรือลากพระเป็นประเพณีที่พราหมณ์ศาสนิกชนและพุทธศาสนิกชนปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งโบราณ สันนิษฐานว่าประเพณีนี้เกิดขึ้นครั้งแรกในประเทศอินเดียตามลัทธิศาสนาพราหมณ์ที่นิยมนำเอาเทวรูปออกแห่ในโอกาสต่าง ๆ เช่น การแห่เทวรูปพระอิศวร เทวรูปพระนารายณ์ เป็นต้น ต่อมาพุทธศาสนิกชนได้นำเอาคติความเชื่อดังกล่าวมาดัดแปลงปรับปรุงให้สอดคล้องกับความเชื่อทางพุทธศาสนา เมื่อพุทธศาสนาได้เผยแผ่ถึงภาคใต้ของประเทศไทย จึงได้นำประเพณีชักพระเข้ามาด้วย ประเพณีชักพระมีความเป็นมาที่เป็นเชิงพุทธตำนานว่า หลังจากพระพุทธองค์ทรงกระทำยมกปาฏิหาริย์ปราบเดียรถีย์ ณ ป่ามะม่วง กรุงสาวัตถี แล้วได้เสด็จไปจำพรรษา ณ ดาวดึงส์ เพื่อโปรดพุทธมารดาซึ่งขณะนั้นทรงจุติเป็นมหามายาเทพ สถิตอยู่ ณ ดุสิตเทพพิภพตลอดพรรษา พระพุทธองค์ทรงประกาศพระคุณของมารดาแก่เทวสมาคมและแสดงพระอิทธิธรรมโปรดพุทธมารดา ๗ คัมภีร์ จนพระมหามายาเทพและเทพดาในเทวสมาคมบรรลุนิเวศน์นิรมิต ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ อันเป็นวันสุดท้ายของพรรษา พระพุทธองค์ได้เสด็จกลับมนุษย์โลกทางบันไดทิพย์ที่พระอินทร์นิรมิตถวาย บันไดนี้ทอดจากภูเขาสินธุราชที่ตั้งสวรรค์ ชั้นดุสิตมายังประตูนครสังกัสสะ ประกอบด้วย บันไดทอง บันไดเงิน และบันไดแก้ว บันไดทองนั้นสำหรับเทพดามาส่งเสด็จอยู่เบื้องขวาของพระพุทธองค์ บันไดเงินสำหรับพรหมมาส่งเสด็จอยู่เบื้องซ้าย



ของพระพุทธองค์ และบันไดแก้วสำหรับพระพุทธองค์อยู่ตรงกลาง เมื่อพระพุทธองค์เสด็จมาถึง ประตูนครสังกัสสะตอนเช้าตรู่ของวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ซึ่งเป็นวันออกพรรษานั้น พุทธศาสนิกชน ที่ทราบกำหนดการเสด็จกลับของพระพุทธองค์จากพระโมคคัลลานะ ได้มารอรับเสด็จอย่างเนืองแน่น พร้อมกับเตรียมภัตตาหารไปถวายด้วย แต่เนื่องจากพุทธศาสนิกชนที่มารอรับเสด็จมีเป็นจำนวนมาก จึงไม่สามารถจะเข้าไปถวายภัตตาหารถึงพระพุทธองค์ได้ทั่วทุกคน จึงจำเป็นต้องเอาภัตตาหาร ห่อไปไม้ส่งต่อ ๆ กันเข้าไปถวาย ส่วนคนที่อยู่ไกลออกไปมาก ๆ จะส่งต่อ ๆ กันก็ไม่ทันใจ จึงใช้วิธี ห่อภัตตาหารด้วยใบไม้โยนไปบ้าง ปาบ้าง เข้าไปถวายเป็นที่ไกลหล โดยถือว่าเป็นการถวายที่ตั้งใจ ด้วยความบริสุทธิ์ด้วยแรงอธิษฐานและอธิษฐานแห่งพระพุทธองค์ ภัตตาหารเหล่านั้นไปตกในบาตร ของพระพุทธองค์ทั้งสิ้น เหตุนี้จึงเกิดประเพณี “ห่อต้ม” “ห่อปิด” ขึ้น เพื่อเป็นการแสดงถึงความปีติยินดี ที่พระพุทธองค์เสด็จกลับจากดาวดึงส์ พุทธศาสนิกชนได้อัญเชิญพระพุทธองค์ขึ้นประทับบนบุษบก ที่เตรียมไว้ แล้วแห่ไปยังที่ประทับของพระพุทธองค์ ครั้นเลยพุทธกาลมาแล้วและเมื่อมีพระพุทธรูปขึ้น พุทธศาสนิกชนจึงนำเอาพระพุทธรูปยกแห่สมมติแทนพระพุทธองค์ ซึ่งกระทำกันในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ของทุกปีสืบมาจนเป็นประเพณีชักพระในปัจจุบัน อันอุปมาเสมือนหนึ่งได้ร่วมรับเสด็จ และร่วมถวายภัตตาหารแด่พระพุทธองค์ด้วยตนเอง

## เรื่อง:



เรือพระ คือ รถหรือล้อเลื่อนที่ประดับ ตกแต่งให้เป็นรูปเรือแล้ววางบุษบก ซึ่งภาษาพื้นเมืองของภาคใต้ เรียกว่า “นม” หรือ “นมพระ” ยอดบุษบก เรียกว่า “ยอดนม” ใช้สำหรับอาราธนาพระพุทธรูปขึ้นประดิษฐานแล้ว ลากในวันออกพรรษา ลากพระทางน้ำ เรียกว่า “เรือพระน้ำ” ส่วนลากพระทางบก เรียกว่า “เรือพระบก” สมัยก่อนจะทำเป็นรูปเรือ ให้คล้าย

เรือจริง ๆ และต้องทำให้มีน้ำหนักน้อยที่สุด จึงใช้ไม้ไผ่สานมาตกแต่งส่วนที่เป็นแคมเรือและหัวท้าย เรือคงทำให้แน่นหนา ทางด้านหัวและท้ายทำงอนคล้ายหัวและท้ายเรือ แล้วตกแต่งเป็นรูปพญานาค ใช้กระดาษสีเงินสีทองทำเป็นเกล็ดนาค กลางลำตัวพญานาคทำเป็นร้านสูงราว ๑.๕๐ เมตร เรียกว่า “ร้านม้า” ส่วนที่สำคัญที่สุด คือ บุษบก ซึ่งแต่ละที่จะมีเทคนิคการออกแบบบุษบก มีการ ประดิษฐ์ประดอยอย่างมาก หลังคาบุษบกนิยมทำเป็นรูปจักรมุข ตกแต่งด้วยหางหงส์ ซ่อฟ้า ไบระกา และทึกรอบคร่าวต้องเตรียม “แทงต้ม” เตรียมหาในกระพ้อ และข้าวสารข้าวเหนียวเพื่อนำไปทำ ขนมต้ม “แขวานเรือพระ”



## การอัญเชิญพระลากขึ้นประดิษฐานบนบุษบก

พระลาก คือ พระพุทธรูปยืน แต่ที่นิยม คือ พระพุทธรูปปางอุ้มบาตร เมื่อถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ พุทธบริษัทจะสงฆ์พระและเปลี่ยนจิวร อัญเชิญขึ้นบนบุษบก แล้วพระสงฆ์จะเทศนา เรื่อง การเสด็จไปดาวดึงส์ของพระพุทธเจ้า ในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ในตอนเช้ามีชาวบ้านจะมา ตักบาตรหน้ามพระ เรียกว่า “ตักบาตรหน้าลือ” แล้วอัญเชิญประดิษฐานบนนมพระ

## ลากพระบก

ใช้เชือกแบ่งผูกเป็น ๒ สาย เป็นสายผู้หญิงและสายผู้ชาย ใช้โพน ฆ้อง ระฆัง เป็นเครื่องตีให้จังหวะในการลากพระ คนลากจะเบียดเสียดกันสนุกสนานและประสานเสียงร้องบทลากพระเพื่อผ่อนแรง ตัวอย่างบทร้องที่ใช้ลากพระ คือ อีสาระพา เฮโล เฮโล ไอ้ไทรกลมกลม หัวนมสาวสาว ไอ้ไทรยาวยาว สาวสาวชอบใจ



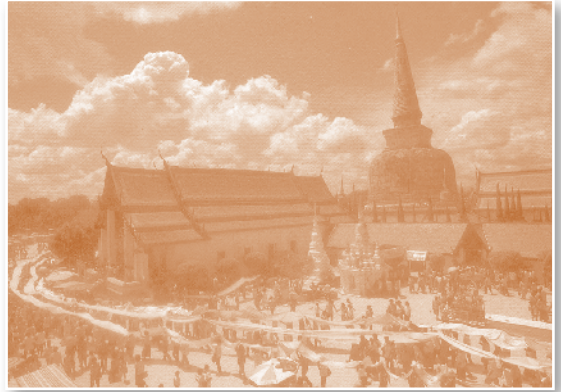
## การลากพระทางน้ำ

การลากพระทางน้ำ หรือ “ลากพระน้ำ” ออกจะสนุกกว่า “ลากพระบก” เพราะสภาพการเอื้ออำนวยต่อกิจกรรมอื่น ๆ กว้างขวางกว่า เช่น สะดวกในการชักลากง่ายแก่การรวมกลุ่มกันจัดเรือพาย เพราะแต่ละกลุ่มมีลักษณะเป็นเอกเทศ ทำท่ายต่อการแข่งขันประกวดประชันกันฉีกกำลังกันได้สะดวก มีกิจกรรมเชื่อมโยงอื่น ๆ ได้หลากหลายกว่า เช่น การแข่งพายเรือ การแข่งเรือพระ การเล่นเพลงเรือ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ ถ้าต้องเลือกในสภาพภูมิประเทศเอื้ออำนวยให้สามารถทำได้ทั้งทางบกและทางน้ำ ท้องถิ่นนั้นมักจะเลือก “ลากพระน้ำ” แหล่งลากพระน้ำที่มีชื่อเสียงอย่างยิ่ง คือที่อำเภอกระบุรี จังหวัดระนอง อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร อำเภอพุนพินและอำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช รองลงมาอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง บ้านแหลมโพธิ์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา โดยเฉพาะอำเภอหลังสวนและที่บ้านแหลมโพธิ์ อำเภอหาดใหญ่ จะมีการเล่นเพลงเรือที่ขึ้นชื่อกว่าแหล่งอื่น ๆ ส่วนที่อำเภอปากพนังมีการเล่น “ซัดหลุม” (ซัดโคลน) กันสนุกสนานเพราะที่ปากพนังมีโคลนตมมาก การลากพระทางน้ำของเกาะพะงัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี แปลกกว่าที่อื่น ๆ คือ จะลากกัน ๓ วัน ระหว่างแรม ๘ ค่ำถึงแรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๑๑ มีการปาสาทรายโต้ตอบกันระหว่างหนุ่มสาว มีการเล่นเพลงเรือ และที่แปลกพิเศษคือมีการทอดผ้าป่าสามัคคีในวันเริ่มงาน



## ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ

ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุเป็นประเพณีประจำเมืองนครศรีธรรมราชอีกประเพณีหนึ่ง ซึ่งจะจัดขึ้นปีละ ๒ ครั้ง คือในวันมาฆบูชา และวันวิสาขบูชาโดยชาวนครศรีธรรมราช จะร่วมแรงร่วมใจกันบริจาคทรัพย์สินเงินทอง ตามกำลังศรัทธาแล้วรวบรวมเงินจำนวนนั้น ไปซื้อผ้าเป็นชิ้น ๆ ซึ่งมักจะเป็นสีเหลือง สีขาว หรือสีแดงแล้วนำมาเย็บต่อกันเข้าเป็นแถบยาว นับเป็นพัน ๆ หลา จากนั้นก็นำผ้าผืนยาวขึ้น



ไปห่มองค์พระบรมธาตุเจดีย์ในวันสำคัญทางศาสนา ผ้าที่ขึ้นไปห่มองค์พระบรมธาตุเจดีย์ เรียกว่า “ผ้าพระบฏ” (หรือ พระบต) นิยมใช้สีขาว สีเหลือง สีแดง สำหรับผ้าสีขาวนิยมเขียนภาพเนื้อหาเกี่ยวกับพุทธประวัติตั้งแต่ประสูติ เสด็จออกบรรพชา ตรัสรู้ ปฐมเทศนา และปรินิพพาน ตามตำนานประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุมีว่า ในสมัยที่พระเจ้าสามพี่น้อง คือ พระเจ้าศรีธรรมโศกราช พระเจ้าจันทรมหา และพระเจ้าพงษาสุระ กำลังดำเนินการสมโภชพระบรมธาตุอยู่นั้น คลื่นได้ซัดผ้าแถบยาวชิ้นหนึ่ง ซึ่งมีลายเขียนเรื่องราวพุทธประวัติ (เรียกว่า พระบฏ หรือ พระบต) ขึ้นที่ชายหาดปากพ่อง จึงนำผ้าผืนนั้นไปถวายพระเจ้าศรีธรรมโศกราช พระองค์จึงรับสั่งให้ซักจนสะอาด แต่ลายเขียนพุทธประวัติก็ไม่ลบเลือนยังคงสมบูรณ์ดีทุกประการ จึงรับสั่งให้ประกาศหาเจ้าของ ได้ความว่า ชาวพุทธกลุ่มหนึ่ง จะเดินทางไปลังกา เพื่อนำพระบฏไปถวายเป็นพุทธบูชาพระทันตธาตุ คือ



พระเขี้ยวแก้ว แต่เรือถูกมรสุมซัดแตกที่ชายฝั่งเมือง นครมีรอดชีวิต ๑๐ คน ส่วนพระบฏถูกคลื่นซัดขึ้นฝั่งปากพ่อง พระเจ้าศรีธรรมโศกราชทรงพิจารณาเห็นว่า ควรจะนำขึ้นไปห่มพระบรมธาตุเจดีย์เนื่องในโอกาสสมโภชพระบรมธาตุ เจ้าของพระบฏที่รอดชีวิตก็ยินดีด้วย จึงโปรดให้ชาวเมืองนครจัดเครื่องประโคมแห่แห่นผ้าห่มโอบฐานพระบรมธาตุเจดีย์ จึงเป็นประเพณีประจำเมืองนครสืบมาจนทุกวันนี้

## ตำนานเรื่องเล่า

ในยุคสมัยที่พญาทั้งสามพี่น้องคือ พญาศรีธรรมมาโคกราช พญาจันทรรภาณ และพญาพงษาสุระ ปกครองเมืองนครศรีธรรมราช ก่อนวันพิธีสมโภชองค์พระบรมธาตุนครศรีธรรมราชตามโบราณราชประเพณีนั้น คลื่นทะเลได้พัดเอาผ้าแดงผืนหนึ่ง มีลายเขียนเป็นเรื่องราวในพุทธประวัติที่เรียกว่า พระบฏ ขึ้นที่หาดปากพนัง ชาวปากพนังได้นำขึ้นถวายพญาศรีธรรมมาโคกราชเจ้าเมือง เมื่อได้รับพระบฏ พญาศรีธรรมมาโคกราชโปรดให้สอบสวนได้ความว่า พระบฏดังกล่าวนั้นเดินทางมาจากเมืองอินทปัตย์ในเขมร ชาวเมืองจะนำไปบูชาพระเขี้ยวแก้วในศรีลังกา หากแต่พายุวัดเรือจนเรือจมลง ชาวเมืองอินทปัตย์เหลือรอดชีวิตอยู่เพียงเล็กน้อย และได้พร้อมใจกันถวายผ้าพระบฏนั้นแก่พญาศรีธรรมมาโคกราช พญาศรีธรรมมาโคกราชพิจารณาเห็นว่าพระบฏผืนนั้นเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพราะแม้จะลอยมาในน้ำและผ่านการซักล้างมาแล้ว ลวดลายในผืนผ้าก็มิได้ลบเลือนกลับชัดเจนยิ่งขึ้นกว่าเก่า จึงโปรดให้แห่แห่นพระบฏนั้นขึ้นห่มเจดีย์พระบรมธาตุนครศรีธรรมราช จนเกิดเป็นประเพณีประจำปีของเจ้าเมืองนครมาตลอดทุกยุคทุกสมัยสืบมาจนนับหลายร้อยปี ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ เป็นประเพณีโบราณที่ปฏิบัติสืบเนื่องติดต่อกันมาจนนับหลายร้อยปี โดยมีจุดประสงค์หลักคือการนำผ้าพระบฏไปห่มองค์พระบรมธาตุนครศรีธรรมราช ปุชนิยมสถานสำคัญสูงสุดของชาวเมืองนครศรีธรรมราช



## รูปแบบประเพณี

เมื่อถึงกำหนดงานชาวบ้านจะสละทรัพย์ตามกำลังมาซื้อผ้า ซึ่งมักนิยมเป็นสีเหลืองหรือสีขาว แล้วนำมาต่อกันเป็นแถบยาว ชาวบ้านจะตั้งแถวจับชายผ้าทั้งสองด้านแห่เป็นขบวนพร้อมดอกไม้ ธูปเทียน และเครื่องดนตรีระโคม นำผ้าพระบฏนั้นขึ้นไปโอบพันฐานเจดีย์พระบรมธาตุ ในสมัยก่อนผ้าพระบฏดังกล่าวนั้นจะต้องนำไปให้ช่างเขียนเขียนเป็นเรื่องพุทธประวัติเสียก่อน



## จุดเด่นของพิธีกรรม

ขบวนแห่ผ้าพระบฏที่มีขบวนระโคมต่าง ๆ ตามศิลปะพื้นบ้านของชาวนครศรีธรรมราช เช่น ขบวนมโนราห์ หนังตะลุง ขบวนนารีนครศรีธรรมราช เป็นต้น

## ประเพณีสารทเดือนสิบ (ชิงเปรต)

ประเพณีสารทเดือนสิบ เป็นประเพณีที่สำคัญของชาวภาคใต้โดยเฉพาะชาวนครศรีธรรมราช เป็นประเพณีที่ได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย และได้รับการปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่ครั้งโบราณจวบจนกระทั่งปัจจุบัน

ประเพณีสารทเดือนสิบมีพื้นฐานมาจากความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่ว่า ในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๐ พญายมจะปล่อย “เปรต” จากนรกภูมิให้ขึ้นมาพบญาติพี่น้องของตนในเมืองมนุษย์ และให้กลับลงสู่นรกในวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ โอกาสนี้ชาวบ้านจึงจัดให้มีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย และญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว งานบุญนี้ถือว่าเป็นงานสำคัญวันหนึ่งแก่วงศ์ตระกูล ในอันที่จะได้แสดงความกตัญญูตเวทิตาจิตต่อบรรพชน เป็นงานรวมญาติรวมความรักแสดงความสามัคคี เป็นการปฏิบัติธรรมอันยิ่งใหญ่ ดังนั้น บรรดาญาติพี่น้องจากทั่วทุกสารทิศก็จะต้องเดินทางกลับภูมิลำเนาเดิมเพื่อร่วมทำบุญในประเพณีที่สำคัญนี้



### ความมุ่งหมายของประเพณีสารทเดือนสิบ

ประเพณีสารทเดือนสิบ มีความมุ่งหมายสำคัญอยู่ที่การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย และญาติพี่น้องผู้ล่วงลับไปแล้ว แต่ด้วยเหตุที่วิถีชีวิตของชาวนครศรีธรรมราช เป็นวิถีชีวิตแห่งพระพุทธศาสนาในสังคมเกษตรกรรม จึงมีความมุ่งหมายอื่นร่วมอยู่ด้วย

๑) เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ญาติพี่น้อง หรือบุคคลอื่นผู้ล่วงลับไปแล้ว

๒) เป็นการทำบุญ ด้วยการเอาผลผลิตทางการเกษตรแปรรูปเป็นอาหารถวายพระสงฆ์ รวมถึงการจัดห่มรับถวายพระในลักษณะของ “สลากภัต” นอกจากนี้ยังถวายพระในรูปของผลผลิตที่ยังไม่แปรสภาพ เพื่อเป็นเสบียงแก่พระสงฆ์ในช่วงเข้าพรรษาในฤดูฝน ทั้งนี้ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่กันเอง ครอบครัว และเพื่อผลในการประกอบอาชีพต่อไป





๓) เพื่อเป็นการแสดงออกถึงความสนุกสนานรื่นเริงประจำปี เป็นสิ่งที่มีอยู่ในทุกประเพณีของชาวนคร แต่ประเพณีนี้มีชื่อเสียงมากที่สุด ได้จัดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ทุก ๆ ปี เรียกว่า “งานเดือนสิบ” ซึ่งงานเดือนสิบนี้ได้จัดควบคู่กับประเพณีสารทเดือนสิบมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๖ จนถึงปัจจุบัน

## วิถีปฏิบัติและพิธีกรรม

ในแต่ละท้องถิ่นอาจมีพิธีกรรมและการปฏิบัติที่ต่างกันไปบ้าง กล่าวคือ บางท้องถิ่นจะประกอบพิธีในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๐ ครั้งหนึ่ง และประกอบพิธีในวันแรม ๑๓ ค่ำ ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ อีกครั้งหนึ่ง สำหรับชาวนครนั้น หากประกอบพิธีในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๐ จะเรียกว่า “วันห่มรับเล็ก” ซึ่ง



ไม่ค่อยเป็นที่นิยม ส่วนใหญ่จะนิยมประกอบพิธีในวันแรม ๑๓ ค่ำ ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ซึ่งเรียกว่า “วันห่มรับใหญ่” ดังนั้น ประเพณีวันสารทเดือนสิบของนครศรีธรรมราชจะมีวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของตนเองพอสรุปได้ ดังนี้

๑) การเตรียมการ ก่อนถึงวันสารทเดือนสิบ แต่ละครอบครัวจะเตรียมจัดหาข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ ให้พร้อม ในอดีตจะมีธรรมเนียมการออกปากเคี้ยวน้ำมันมะพร้าวเพื่อนำมาใช้ทำขนมประจำเทศกาลชนิดต่าง ๆ แต่วิถีปัจจุบันได้เปลี่ยนไป เพราะขนมประจำเทศกาลและข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ มีการวางขายโดยทั่วไป การรวมกลุ่มแสดงพลังสามัคคีจึงเลือนหายไปกับความเจริญทางเศรษฐกิจหรือทางวัตถุ การเตรียมการในปัจจุบันจึงเป็นเพียงการหาซื้อข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ ให้พร้อมเพื่อการจัดห่มรับ ซึ่งมีภกระทำในวันแรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๑๐ โดยเรียกวันนี้ว่า “วันจ่าย”

๒) การจัดห่มรับ เมื่อถึงวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๐ ซึ่งเรียกกันว่า “วันหลงห่มรับ” แต่ละครอบครัวจะร่วมกันนำข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ มาจัดเป็นห่มรับ (สำหรับที่ใช้ในการใส่ของทำบุญ) ในการจัดห่มรับนั้นไม่มีรูปแบบที่แน่นอน จะจัดเป็นรูปแบบใดก็ได้ แต่ลำดับการจัดของลงห่มรับจะเหมือน ๆ กัน คือ เริ่มต้นจะนำกระบุง กระจาด ถาด หรือกะละมังมาเป็นภาชนะ แล้วรองกันด้วยข้าวสาร ตามด้วยหอม กระเทียม พริก เกลือ กะปิ น้ำตาล และเครื่องปรุงอาหารที่จำเป็นอื่น ๆ ต่อไปก็ใส่ของจำพวกอาหารแห้ง เช่น ปลาเค็ม เนื้อเค็ม และผัก ผลไม้ที่เก็บไว้นาน ๆ เช่น พริกเขียว พริกทอง มะพร้าว ขมิ้น ลางสาด เงาะ ลองกอง กลัวย อ้อย ข้าวโพด ข้า ตะไคร้ ฯลฯ จากนั้น



ก็ใส่ของใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ใต้ น้ำมันมะพร้าว น้ำมันก๊าด ไม้ขีด หม้อ กระทะ ถ้วยชาม เข็ม ด้าย และเครื่องเขียนหมาก สุดท้ายก็ใส่สิ่งที่เป็นหัวใจสำคัญของการจัดหมຸຮັບ คือ ขนม ๕ อย่าง (บางท่านบอกว่า ๖ อย่าง) ซึ่งขนมแต่ละอย่างล้วนมีความหมายในตัวเอง คือ ขนมพอง เป็นสัญลักษณ์แทนแพสำหรับผู้ล่องลัด ใช้ล่องข้ามห้วงมหรณพ ขนมลา แทนเครื่องนຸ່งหຸ່ม



แพพรพรรณ ขนมกง หรือขนมไข่ปลา แทนเครื่องประดับ ขนมดีซำ แทนเงินเบี้ยสำหรับใช้สอย ขนมบ้า แทนสะบ้าใช้เล่น ในกรณีที่มีขนม ๖ อย่าง ก็จะมีขนมลาลอยมัน ซึ่งใช้แทนฟูกหมอนรวมอยู่ด้วย นอกจากนี้ยังมีการจัดเครื่องเล่นและของใช้ต่าง ๆ ที่ผู้ตายเคยชอบจัดลงหมຸຮັບไปด้วย เช่น หากผู้ตายชอบไก่ชนก็จะใส่ตุ๊กตาไก่ชนใส่ลงไปด้วย โดยเชื่อว่าผู้จัดจะได้รับอานิสงส์มากยิ่งขึ้น

๓) *การยกหมຸຮັບ* ในวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ซึ่งเป็นวันยกหมຸຮັບ ต่างก็จะนำหมຸຮັบพร้อมภัตตาหารไปวัด โดยแต่ละคนจะแต่งตัวอย่างสะอาดและสวยงาม เพราะถือเป็นการทำบุญครั้งสำคัญ วัดที่ไปมักจะเป็นวัดใกล้บ้านหรือวัดที่ตนศรัทธา การยกหมຸຮັบไปวัดอาจต่างครอบครัวต่างไปหรืออาจจัดเป็นขบวนแห่ ทั้งนี้ เพื่อต้องการความสนุกสนานรื่นเริงด้วย วัดบางแห่งอาจจะจัดให้มีการประกวดหมຸຮັบอย่างยิ่งใหญ่ตระการตาในงานเดือนสิบ ซึ่งในช่วงนี้สามารถจูงใจนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวประชาสัมพันธ์หมู่บ้านไปในตัว

เมื่อขบวนแห่หมຸຮັบมาถึงวัดแล้ว ก็จะร่วมกันถวายภัตตาหารแก่ภิกษุสงฆ์ เสร็จแล้วจะร่วมกัน “ตั้งเปรต” เพื่อแผ่ส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ในอดีตมักตั้งเปรตบริเวณโคนต้นไม้หรือบริเวณกำแพงวัด แต่ปัจจุบันนิยมตั้งบน “หลาเปรต” โดยอาหารที่จะตั้งนั้นจะเป็นขนมทั้ง ๕ หรือ ๖ อย่าง ดังกล่าวข้างต้น รวมถึงอาหารอื่น ๆ ที่บรรพชนชอบ ตั้งเปรตเสร็จแล้วพระสงฆ์จะสวดบังสุกุล โดยจับสายสิญจน์ที่ผูกไว้กับหลาเปรต เมื่อพิธีสงฆ์เสร็จสิ้น ผู้คนจะร่วมกัน “ชิงเปรต” โดยการแย่งชิงอาหารบนหลาเปรต ทั้งนี้ นอกจากเพื่อความสนุกสนานแล้วยังมีความเชื่อว่าหากใครได้กินอาหารบนหลาเปรตจะได้รับกุศลแรง เป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว สิ่งนี้



อาจเป็นอุบายแสดงให้เป็นราวกับว่ามีเปรตมากินอาหารจริง ๆ เพื่อให้ลูกหลานได้เห็นว่าเปรตมีลักษณะตัวตนเป็นอย่างไร จะได้ไม่ทำบาปกรรมใด ๆ ตายไปจะได้ไม่ต้องลำบาก ให้ทำแต่กรรมดี ทำบุญกุศล ตายไปจะได้ขึ้นสวรรค์ ไม่ต้องตกนรกเหมือนเปรตต่าง ๆ เมื่อเสร็จสิ้นการชิงเปรตต่างก็แยกย้ายกลับบ้านด้วยใจอิ่มบุญ



# พิธีกรรมและประเพณีที่สำคัญภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

## พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด

ในกรณีถือกำเนิดเป็นมนุษย์นั้นจะเริ่มนับตั้งแต่การปฏิสนธิ อยู่ในท้องจนถึงการคลอดออกมา ดังนั้น ถ้ามารดาบิดากระทำการใดเพื่อให้ลูกในท้องตาย นอกจากจะมีความผิดตามกฎหมายแล้วยังถือเป็นบาปหนัก ซึ่ง (ส.ธรรมกถึก, ประเพณีอีสาน. หน้า ๙๕) ได้กล่าวไว้ว่า การฆ่าหรือริดลูกในท้องให้ตายถือว่าเป็นบาปหนัก จะถูกเขาฆ่าตายถึง ๕๐ ชาติ เพื่อให้มีความเข้าใจเรื่องการเกิดมากยิ่งขึ้น จึงขอนำวิทยากรที่เกี่ยวกับการแพทย์มาอธิบายเพิ่มเติม ดังนี้



## การปฏิสนธิและการตั้งครรภ์

เมื่อหญิงอย่างเข้าสู่วัยเจริญพันธุ์หรือวัยที่มีประจำเดือน จะมีไข่สุกและหลุดออกมาจากรังไข่ ในระยะนั้น ถ้ามีการร่วมเพศ ตัวอสุจิของชายจำนวนหลายล้านตัวจะแหวกว่ายผ่านปากมดลูกเข้าไปในโพรงมดลูกจนถึงท่อนำรังไข่ และจะมีอสุจิเพียงตัวเดียวเท่านั้นที่สามารถเข้าผสมกับไข่ได้ การผสมระหว่างไข่และอสุจิ เรียกว่า การปฏิสนธิ ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของการตั้งครรภ์

## อาการของการตั้งครรภ์

เมื่อมีการตั้งครรภ์ ร่างกายจะมีการเปลี่ยนแปลงหรือมีอาการต่าง ๆ เกิดขึ้นหลายอย่าง ซึ่งอาจจะช่วยให้ทราบได้ว่าการตั้งครรภ์เกิดขึ้นหรือไม่ อาการเหล่านี้ ได้แก่

- ประจำเดือนขาดหายไป เป็นการเปลี่ยนแปลงขั้นแรกของการตั้งครรภ์สำหรับผู้ที่แต่งงานแล้วและเคยมีประจำเดือนมาตรงตามเวลา แต่โรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ หรือความวิตกกังวล ก็อาจจะเป็นสาเหตุให้ประจำเดือนขาดหายไป หรือไม่มาตรงตามกำหนดไว้

- มีอาการแพ้อาหาร อาการแพ้อาหารที่มักจะเกิดขึ้นเมื่อมีการตั้งครรภ์ ได้แก่ การคลื่นไส้ อาเจียน เวียนศีรษะ น้ำลายออกมากกว่าปกติ อยากรับประทานของเปรี้ยว ๆ หรือสิ่งของแปลก ๆ ได้กลิ่นต่าง ๆ มากผิดปกติ บางครั้งมีอาการอ่อนไหว โกรธง่าย ใจน้อย อาการเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ประมาณสองในสามของผู้ตั้งครรภ์ ซึ่งจะเกิดขึ้นมากหรือน้อยแตกต่างกันไป

- มีอาการเปลี่ยนแปลงของเต้านมและหัวนม ตามปกติก่อนประจำเดือนจะมาเล็กน้อย เต้านมจะคัดตึง เวลาตกจะเจ็บ เมื่อตั้งครรภ์อาการเหล่านี้จะเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะครรภ์แรกจะสังเกตเห็นได้ง่าย และในระยะครรภ์แก่ อาจจะมีน้ำนมไหลออกมา

- ถ่ายปัสสาวะบ่อย แต่ไม่แสบหรือชุน อาการนี้จะพบในอายุครรภ์ ๒-๓ เดือนแรก เนื่องจากมดลูกไปกดเบียดกระเพาะปัสสาวะ และจะมีอาการนี้อีกครั้งในเดือนสุดท้ายของครรภ์ เนื่องจากศีรษะเด็กไปกดเบียดกระเพาะปัสสาวะ

- คลำพบก้อนที่บริเวณหัวหน้า ซึ่งจะคลำพบได้เมื่ออายุครรภ์ประมาณ ๓ เดือนไปแล้ว แต่ในคนพอมอาจจะคลำพบได้ก่อนระยะนี้ก็ได้

- เด็กดิ้น ในครรภ์แรกแม่จะรู้สึกได้ว่าเด็กดิ้นเมื่ออายุครรภ์ประมาณ ๒๐ สัปดาห์ สำหรับบุคคลที่เคยมีบุตรมาจะรู้สึกเร็ว คือ อายุครรภ์ประมาณ ๑๘ สัปดาห์

## การคาดคะเนวันคลอด

โดยปกติ ทารกจะคลอดเมื่ออายุครรภ์ครบกำหนด ๕๐ สัปดาห์ หรือ ๒๘๐ วัน นับจากวันแรกของประจำเดือนครั้งสุดท้าย ดังนั้น ที่มีประจำเดือนมาตรงและสม่ำเสมอทุก ๒๘ วัน เราจะสามารถคะเนวันคลอดได้โดยนับจากวันแรกของประจำเดือนครั้งสุดท้ายไป ๒๘๐ วัน ซึ่งในทางปฏิบัตินิยมนับย้อนหลังไป ๓ เดือน แล้วบวกอีก ๗ วัน ก็จะคะเนวันที่และเดือนที่จะคลอดได้

ในกรณีที่จำวันที่มีประจำเดือนครั้งสุดท้ายไม่ได้ เราอาจคะเนวันคลอดได้จากวันแรก ที่แม่เริ่มรู้สึกว่าเด็กดิ้น และนับต่อไปอีก ๒๐ สัปดาห์ในครรภ์แรก และ ๒๒ สัปดาห์ ในครรภ์หลัง วิธีนี้มีโอกาสคลาดเคลื่อนได้มากกว่าวิธีแรก เพราะอาศัยความรู้ของแม่เป็นหลัก ในส่วนที่เกี่ยวกับการคาดคะเนวันของหนังสือประเพณีอีสานฉบับ ส.ธรรมภักดี ได้กล่าวไว้ว่า “**ผู้สาวมานเก้า ผู้เฒ่ามานสิบ**” หมายความว่า หญิงที่มีท้องคนหัวปี (คนแรก) ตั้งครรภ์ครบเก้าเดือนจึงจะคลอดมีท้องคนที่สองตั้งครรภ์ครบสิบเดือนจึงจะคลอด ประเพณีโบราณอีสานจะไม่มีมีการฝากครรภ์แต่อย่างใด แต่ก็มีข้อห้ามสำหรับหญิงตั้งครรภ์ เช่น ให้ออกกำลังกาย หนัก ไม่ให้ทำงานหนัก สำหรับการอยู่กิน ก็ห้ามมิให้กินอาหารที่มีรสเปรี้ยว หวาน มัน เค็ม เผ็ด จนเกินไป ด้วยเป็นอันตรายต่อเด็กในครรภ์ การยืน การเดิน นั่ง นอน ก็ให้ระมัดระวัง เป็นต้น เมื่อถึงเวลาจะคลอดพอรู้สึกปวดท้องก็จะไปเชิญหมอดำแย (คนทำคลอดโบราณ) มาเพื่อเตรียมทำคลอด

## การฝากครรภ์

การฝากครรภ์ถือเป็นเวชศาสตร์ป้องกันอย่างหนึ่งเพื่อการป้องกันรักษาและลดอันตรายจากโรคแทรกซ้อน อันอาจจะเกิดขึ้นได้กับมารดาและทารก ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ระยะก่อนคลอด ระยะคลอด และหลังคลอดเมื่อทราบว่าตนเองตั้งครรภ์ ควรรีบไปฝากครรภ์ เพื่อรับคำแนะนำ การปฏิบัติตัวของมารดาและการดูแลทารกจากแพทย์ หรือพยาบาลอย่างใกล้ชิด โดยแพทย์จะนัดตรวจเป็นระยะ ๆ ซึ่งมีความสำคัญมาก เพราะแพทย์สามารถตรวจพบ และเปรียบเทียบได้ว่า ครรภ์นั้นผิดปกติหรือไม่ เด็กเจริญเติบโตตามปกติหรืออยู่ในท่าปกติหรือเปล่า อีกทั้งเพื่อเป็นการป้องกัน และรักษาโรคแทรกซ้อนซึ่งอาจเกิดขึ้นในระยะต่าง ๆ ของการตั้งครรภ์ แต่ในสมัยโบราณจะไม่มี การฝากครรภ์ เนื่องจากการแพทย์ยังไม่เจริญแต่ก็จะมีข้อห้ามสำหรับหญิงมีครรภ์ ซึ่งได้กล่าวไว้ในหัวข้อ การคาดคะเนวันคลอดแล้วจึงไม่นำมากล่าวอีก

### ข้อปฏิบัติสำหรับหญิงตั้งครรภ์

การถือกำเนิดเป็นคนนั้นจะเริ่มนับจากการปฏิบัติ (อยู่ในท้อง) จนถึงคลอดออกมา คนที่เกิดมาจะดีหรือชั่วสำคัญที่สุดอยู่ที่พ่อแม่ ถ้าทั้งสองคนนี้เป็นคนดี ลูกที่เกิดมาก็จะเป็นคนดี ดังนั้น โบราณอีสานจึงสอนให้สร้างแต่ความดี และละเว้นการทำประเวณีในวัน และสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งจะนำเสนอเพื่อให้ข้อคิด ดังนี้

### หลักการสร้างความดีของหญิงตั้งครรภ์

- การบำเพ็ญกุศลตามกาล และสถานที่อันสมควร เช่น กำลังศรัทธาสูงอาจจะสร้าง หรือนำพระพุทธรูปไปถวายตามวัดหรือสถานที่ต่าง ๆ ที่คนเคารพนับถือ และในการถวาย หรือทำคุณงามความดีต่าง ๆ นั้น ก็น้อมจิตใจให้บริสุทธิ์ระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัยโบราณเชื่อว่า ลูกที่เกิดมาจะเป็นคนที่มีจิตใจดีงาม มีปัญญาที่เฉลียวฉลาด เป็นคนที่มีศีลธรรม รูปร่างสวยงาม เหมือนพระพุทธรูปที่สร้างถวายหรือบูชาไปถวาย

- การสร้างหิ้งพระบูชาบนหัวนอน ในสมัยโบราณ เมื่อแต่งงานแยกไปมีครอบครัว บ้านเรือนใหม่ นิยมสร้างหิ้งพระไว้ในห้องนอน เพื่อนำเครื่องรางของขลัง หรือนำพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ตั้งไว้สักการบูชาก่อนนอน เพื่อความเป็นสิริมงคล เช่น ในวันธรรมดา ก่อนนอนก็นำเครื่องสักการะ เช่น ประทีป รูปเทียน ดอกไม้ ในวันธรรมสวนะ (วันศีลวันพระ) นิยมนำน้ำหอม พร้อมเครื่องสักการะไปตรงพระพุทธรูปแต่โบราณอีสานโดยทั่วไปจะนิยมตรงน้ำพระพุทธรูปในวันสงกรานต์ มากกว่าตรงทุกวันธรรมสวนะ สำหรับหญิงตั้งครรภ์เวลาสักการะก็ให้ตั้งจิตอธิษฐานขอให้ลูกเกิดมาเป็นคนดี



- การสร้างภาพในห้องนอน คนโบราณมักจะนำภาพถ่าย รูปเทียน รูปหล่อ หรือรูปปั้นของคนสำคัญ ๆ มาประดับไว้ในห้อง เมื่อเข้าไปในห้องนอนแต่ละครั้งจะตั้งจิตระลึกถึงบุคคลนั้นเป็นประจำ โดยเชื่อว่า เมื่อลูกเกิดมาจะเป็นคนดี คนเก่งเหมือนบุคคลนั้น ในปัจจุบันนี้ หลายคนนิยมนำภาพถ่ายของดาราทันเองซึ่งชื่นชอบ หรือภาพถ่ายสถานที่สวย ๆ มาประดับตกแต่งห้องให้สวยงาม โดยมีความเชื่อว่า เมื่อพบเห็นแต่สิ่งดี ๆ สวย ๆ งาม ๆ ก็จะทำให้ลูกที่เกิดมาเป็นคนดี รูปร่างหน้าตาก็ดี มีจิตใจที่งดงามด้วย

## ข้อห้ามของโบราณอีสานในการร่วมประเวณี

ในการสมสู่อยู่ร่วมกันนั้นในทางพุทธศาสนาสอนให้มีความสันโดษ คือ พอใจเฉพาะในผิวเมียของตน มิให้ทำการสมสู่แบบสัตว์เดรัจฉาน เพราะหากทำแบบนั้นถือว่าเป็นบาป บางรายถึงกับตกนรกเห็นแม้ในชาติปัจจุบัน แต่บางรายก็ตกนรกเมื่อตายไปแล้วพ้นจากนรกก็กลับมาเกิดเป็นคนบ้า ไร้เสี้ยวชีวิตผิดมนุษย์ บางรายก็เกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานให้เขาทุบตีสำหรับวันทำประเวณีนั้นโบราณอีสานกล่าวไว้ว่า แม้จะเป็นคู่ผัวตัวเมียหรือคู่สมรสตนเองก็ไม่ควรประพฤติเช่นในวันธรรมสวนะ หรือวันศีล วันพระ หรือแม้แต่วันเกิดของสามีภรรยาก็ไม่ควรทำประเวณีกันส่วนสถานที่นั้น ก็ห้ามไว้ว่าไม่ให้ทำประเวณี ที่บริเวณวิหาร ลานเจดีย์ ลานวัด ไกล้วพระพุทธรูป เป็นต้น

## การเตรียมพืนเพื่ออยู่กรรมหลังคลอด

เมื่อฝ่ายภรรยาตั้งครรภ์ใกล้ระยะเวลาก่อนคลอดประมาณ ๒-๓ เดือน โบราณอีสานจะนิยมให้ฝ่ายสามีจัดเตรียมหาพืนสะสมไว้เพื่อใช้สำหรับต้มน้ำร้อน อยู่ไฟ (อยู่กรรม) พืนที่นิยมใช้อยู่กรรม ได้แก่ พืนไม้แก่น ไม้ขามป้อม ไม้หว้าสีชมพู ไม้หว้า ไม้ตาเหลว และไม้หนามคอง เป็นต้น แต่ถ้าใช้ไม้อื่น ๆ นอกจากที่กล่าวมาอาจจะเกิดการแพ้ ทำให้เกิดเป็นผื่นคัน แดงตาแก่คนที่อยู่กรรมนั้น ดังภาษิตโบราณที่กล่าวเกี่ยวกับการเลือกพืนอยู่กรรมไว้ว่า “คันลิเลือกพืน ไม้จักมันลิฮ้อนหลัง คันลิเลือกพืนไม้ฮังมันลิออกฮ้อนหน้า คันลิเลือกพืนบปะสามันลิฮ้อนเปิดตนเปิดโต” ดังนั้น การเลือกพืนได้แล้ว เวลาตัดมารวมกัน โบราณอีสานนิยมตั้งพืนแห้งช้าเนื่องจากมีการเก็บความชื้นไว้มากนั่นเอง ในการสูมพืนนั้นให้สูมร่วมกันไว้นอกเรือน ให้ลมพืนเมื่อเวลาตกฟาก ฟาก หมายถึง ท่อนไม้ไผ่ที่นำมาสับตัดกันเป็นแผ่นใช้นั่งเวลาจะคลอด

เวลาตกฟาก คือ เวลาที่คลอดออกมาแล้วตกลงฟาก จะถือกันว่าเป็นเวลาเกิด และเป็นเวลาสำคัญมาก พ่อแม่จะต้องจำเวลา วัน เดือน ปีเกิดของเด็กไว้ให้แม่นยำ เพื่อสะดวกในการที่จะนับอายุ เวลาจะอุปสมบท เวลาแต่งงาน หรือจะดูฤกษ์ยาม “เวลาตกฟาก” นี้ขอให้ข้อสังเกตไว้ว่า “หญิงตกหงาย” “ชายตกคว่ำ” ขออธิบายเพิ่มเติมดังนี้

“เวลาคลอดหญิงจะต้องหงายหน้าขึ้น ชายจะต้องคว่ำหน้าลง ถ้าหญิงตกคว่ำ ชายตกหงาย ถือว่าผิดธรรมเนียม ถ้าใครเป็นเช่นนั้น เวลาคลอดออกมาเขาจะเอามือจับองคชาต (ของลับ) แก่เคล็ด เพื่อว่าต่อไป เด็กที่มีเพศนี้จะไม่เป็นหมัน ไม่พิกลพิการ”

## การตัดสายแเอ

สายที่โยงจากแเอ (รก) มหาสะดือ ชาวอีสานเรียกว่า “สายแเอ” เมื่อคลอดทารกออกมาแล้ว จะมีสายรกโยงใยติดกันอยู่ ซึ่งจะต้องทำการตัดสายรก ในการตัดสายรกแบบดั้งเดิมนั้น เขาจะมัดเป็นเปลาะ ๆ ให้แน่น ให้ยาวเสมอเข่าเด็ก สิ่งของที่จะใช้ตัดในสมัยโบราณนั้น นิยมใช้ตัว (ผิว) ไม้ฮวก (ไม้ไผ่) หรือกาบหอย ห้ามมิให้เอาเม็ดหรือเหล็กตัดเพราะจะเป็นพิษ เชียงรอง ตัดใช้วานไฟ ก้อนหินหรือถ่านไฟ คนที่จะตัดก็เลือกเอาคนที่มันนิสัยใจคอดีด้วย ถือว่าเด็กที่เกิดมาจะมี นิสัยใจคอคล้ายกับผู้ตัดสายแเอด้วย ปัจจุบันนี้การตัดสายรก (สายแเอ) จะดำเนินการโดยแพทย์ หรือพยาบาลเท่านั้น จึงมั่นใจได้ว่าเด็กจะมีความปลอดภัย ปราศจากการเกิดบาดทะยักในแผล ของสายรก ดังกล่าว

## การอาบน้ำเด็ก

หลังจากตัดสายสะดือแล้ว จะเอาน้ำอาบให้เด็ก ในสมัยโบราณถ้ามีไขมันหรือเมือกติด ต้องเอาน้ำมะพร้าวทาตามตัว แล้วเอาผ้าเช็ดจึงอาบน้ำให้ คนที่จะอาบน้ำเด็กในสมัยก่อนนั้นจะนั่ง เหยียดขาทั้งสองข้างออกให้ตรง เอาเตี๊ยกวางลงในระหว่างขาหันหัวเด็กไปทางปลายเท้าของคนอาบน้ำ หลังจากนั้นก็อาบน้ำให้และให้ตัดแข้งขามือเท้าให้ตรงด้วย เมื่ออาบน้ำแล้วเอาผ้าขาวยาวเท่าลำตัว มาเจาะเป็นรูตรงกลางระหว่างสะดือวางทาบลงบนท้องสอดสายสะดือเป็นวงวางไว้บนผ้าแล้วเอาเชือก รัดไว้ทั้งสองข้าง จึงวางเด็กบนกระดั่ง

## การอ่อนกระดั่ง

ก่อนจะเอาเตี๊ยกวางลงบนกระดั่งให้เอาเบาะปูลง แล้วเอาผ้าขาวรองจึงเอาเตี๊ยกวางลง กระดั่งนั้น ใช้ทางด้านหลัง แล้วนำกระดั่งเด็กไปที่ประตูเรือนทำการบอกผีพราย ผายผีป่า เอากระดั่งเคาะกับประตูเบา ๆ ว่า กูหุ กูหุ กุกกุ กุกกุ แม่่นลูกสุมา เอามือนี้กลายมือนี้ เมื่อหน้าลูกกู ว่าดั่งนี้ ๓ หน ซึ่งเป็นความเชื่อว่าระหว่าง สามวันลูกผี วันสี่เป็นลูกคน พอบอกแล้วนำกระดั่งเด็ก ไปวางข้างแม่ของเด็ก แล้วเสกคาถาเอาด้ายสายสิญจน์ วงรอบผูกข้อต่อแขนให้ทั้งแม่และเด็ก ในขั้นตอน ของการอ่อนกระดั่งนั้น หากเป็นเด็กผู้หญิงจะเอาเข็ม ด้าย หรืออุปกรณ์เย็บปักถักร้อยวางลงบนกระดั่งก่อน



แล้วค่อยเอาเบาะปูทับว่าจะทำให้เป็นคนเรียบร้อย เป็นแม่บ้านแม่เรือน หากเป็นเด็กชายจะเอาสมุดดินสอวางลงทำเช่นเดียวกันจะทำให้เป็นคนรักเรียนเขียนอ่าน โตขึ้นจะได้เป็นเจ้าของคน แต่ปัจจุบันนิยมนำเด็กลงเปลแทน

## การฟ้งสายแอ่

เมื่อตัดสายแอ่ออกแล้ว เอาใบตองเกลือมาห่อ แล้วนำไปฟ้งใต้บันไดชานเรือน เอาไฟสุ่มไว้สามวันสามคืน ที่เอาไฟสุ่มไว้ทั้งกลางวันกลางคืนคนโบราณถือว่าเป็นการป้องกันผีพราย มิให้มาทำอันตรายแก่เด็ก ในปัจจุบันนี้การแพทย์สมัยใหม่ เมื่อมาคลอดโรงพยาบาลจะดำเนินการให้ทั้งหมด ประเพณีนี้ได้สูญหายไปแล้ว

## การอยู่กรรมหรือการอยู่ไฟ

หลังจากการคลอดบุตรประเพณีอีสานนิยมจัดให้มีการอยู่กรรมหรืออยู่ไฟ ในการอยู่กรรมนั้น นิยมที่จะจัดสร้างคี่ไฟหรือคิงไฟให้เสร็จภายในวันเดียวไม่นิยมจัดเตรียมไว้ล่วงหน้าเพราะถือว่าชะล่า เมื่อจัดสร้างหรือทำคิงไฟเสร็จแล้ว ครั้นจะอยู่ไฟจะต้องมีการทำพิธีดับพิษไฟเสียก่อน โดยผู้ทรงคุณวุฒิจะเสกข้าวสารกับเกลือ ด้วยคาถา “พุทโธ โลกนาโถ โมคคัลลาโน อคคิสยามม” เรียกคาถาบทนี้ว่า พระโมคคัลลาน์ดับไฟนรก เสกคาถาแล้วเคี้ยวข้าวสารกับเกลือ ฟันที่ท้องของผู้ที่อยู่ไฟ ๓ ครั้ง ที่หลัง ๓ ครั้ง ที่เตาไฟ ๓ ครั้ง จัดหาข้าวตอก ดอกไม้ ฐูปเทียน พร้อมทั้งกระถางสังเวย ประกอบด้วยกุ่มพล่า ปลาขี้ เป็นการเช่นสังเวยแม่ก้อนเส้าเตาไฟ และขอขมาลาโทษต่อพระเพลิง ฐูปเทียนนั้นจะใช้อย่างละ ๔ ปักที่ ๔ มุมเตา ก่อนขึ้นนอนบนกระดานไฟต้องทำเข้าชื่อเสียก่อน คือ นอนตะแคงให้หมอต้าแยเหยียบตะโพกซึ่งครากจากการคลอดให้ตะโพกเข้าที่เสียก่อน แล้วจึงขึ้นนอนบนกระดานไฟได้ ก่อนขึ้นนอนก็ต้องกราบขอขมาเตาไฟด้วย จึงจะขึ้นนอนได้ นอกจากนั้นแล้ว หมอต้าแยจะเสกขมิ้น ปูนแดง และเหล้าขาวทาที่ท้อง และหลังของผู้ที่อยู่ไฟด้วย เพื่อเป็นการดับพิษร้อน การอยู่ไฟหรือการอยู่กรรมนั้นก็เพื่ออย่างตัวและในขณะที่อยู่ไฟ ต้องกินน้ำร้อน หม้อน้ำร้อน เรียกว่า หม้อกรรม (นิยมใช้หม้อดิน) อาจจะมีผสมสมุนไพรลงไปด้วยก็ได้ ซึ่งสมุนไพรที่นิยมผสมลงในหม้อกรรม เพื่อเป็นการช่วยมดลูก (กะบู่) เข้าอยู่เร็ว และเป็นการเพิ่มน้ำนมให้แก่แม่ลูกอ่อนด้วย สมุนไพรที่นิยมนำมาต้มในหม้อน้ำร้อน (หม้อกรรม) ได้แก่ แก่นขาม+รากไผ่หรือหัวไผ่ ส่วนผู้ที่



อาศัยอยู่ใกล้ลุ่มแม่น้ำชี ก็จะนิยมนำมาต้มในหม้อน้ำร้อน (หม้อกรรม) ได้แก่ แก่นขาม+แก่นเป็นหนาม ปริมาณเท่า ๆ กันต้มในหม้อกรรม ช้างน้ำนมสาว+ผากโก+แก่นขาม ทั้งสามอย่างนี้ต้มในหม้อกรรม ปริมาณเท่า ๆ กัน ก็จะช่วยให้หมดลูกเข้าอู่เร็วและน้ำนมมามาก หัวหวานไฟ (ไฟล) ฝานเป็น ชิ้นบาง ๆ ใส่ในหม้อกรรมต้มดื่มจะช่วยกระจายเลือด สมุนไพรที่กล่าวถึงนี้จะมีสรรพคุณที่ครบถ้วน สมบูรณ์ก่อนจะใช้จะต้องปรึกษากับปราชญ์ชาวบ้านให้ดีกว่าก่อน นอกจากสมุนไพรดังกล่าวแล้ว ก็จะมี สมุนไพรอื่น ๆ อีกมากมายหลายรายการ แล้วแต่ท้องถิ่นนั้น ๆ มีข้อสังเกตอย่างหนึ่งว่า คิงไฟ หม้อน้ำร้อนจะตั้งไว้ใกล้ ๆ กับผู้ที่อยู่ไฟ (อยู่กรรม) เพื่อให้สะดวกเวลาตักกิน (ดื่มกิน) การกินน้ำร้อน เพื่อทำให้ร่างกายขับเหงื่อ ขับปัสสาวะออกมาก็เป็นการขับพิษออกจากร่างกายได้อีกวิธีหนึ่ง ถ้าเป็นแม่ใหม่ต้องอยู่ไฟอย่างน้อย ๑๕ วัน แม่เก่า ๗-๘ วัน ถ้าเห็นว่าจะปลอดภัยจะอยู่น้อยกว่านั้น ก็ได้ สำหรับอาหารการกิน ผู้ที่อยู่ไฟจะต้องชะล่า (เว้นของที่แสลง) ในระหว่างที่อยู่ไฟนั้น จะมีญาติ พี่น้องนำอาหารการกิน กล้วย อ้อย มาฝากไม่ขาด แม้จะไม่มีอะไรมาฝากก็มาเยี่ยมถามสารทุกข์สุกดิบ เป็นการแสดงออกซึ่งไมตรีจิตของพี่น้องประการหนึ่ง ในปัจจุบันนี้มีการอยู่กรรมในชนบทจะพอมิเค้เดิมอยู่บ้างแต่ก็จะประยุกต์ให้เหมาะกับกาลสมัย

### การปิกตาแหลวหื้อ

การปิกตาแหลวหื้อ (เจลว) อันหนึ่งขนาดเท่าฝ่าบาตร เอาด้ายสี ดำ แดง ขาว วงรอบ ผูกติดปลายไม้ไผ่ปักไว้ข้างบันไดเบื้องขวา จนกว่าจะออกไฟการปิกตาแหลวหื้อไว้นี้ ถือว่าเป็นการป้องกันภูต ผี ปีศาจ อีกอย่างหนึ่งแสดงให้เห็นว่าบ้านนั้นมีคนอยู่ไฟ ธรรมเนียมมีอยู่ว่า ผู้จะไปเยี่ยมก็ให้ระวังปาก คือ อย่าพูดถึงเรื่องร้อน จะทำให้ผู้อยู่เกิดผลเป็นผื่นคันพุพอง

### การนอนอู่

ที่นอนของเด็ก ซึ่งเขาสานด้วยไม้ไผ่เป็น ตาห่าง ๆ เรียกว่า อู่หรือเปล ก่อนที่จะเอาเด็กลงนอน ในอู่ต้องให้ครบ ๓ วัน เสียก่อน ในขณะที่ยังไม่นอนอู่ นั้น จะเอาเด็กนอนในกระด้ง เวลาจะลงอู่ต้องมีการเชื้อเชิญ ญาติพี่น้องมาทำพิธี ถ้าเป็นชายเอากระดาดดินสอลงใน อู่ด้วย โดยถือว่าเวลาเจริญเติบโตขึ้น จะได้เป็นคนรู้หลัก นักปราชญ์ ถ้าเป็นหญิงเอาด้ายและเข็มลงในอู่ด้วย โดยถือว่าเมื่อโตขึ้นจะได้ฉลาดในกิจการเรือนมีการ เย็บปักถักร้อย เป็นต้น ซึ่งเหมือนกับการนอนกระด้ง



## การออกกรรม

เมื่ออยู่ไฟครบกำหนดแล้ว ก็จัดการออกกรรม พิธีทำการบูชาเตาไฟ ด้วยดอกไม้ธูปเทียนให้หมอบำน้ำมนต์ ดับพิษไฟให้ต่อไปอาบน้ำเย็น กินอาหาร ก็ไม่ต้องชะล่า สิ่งที่ต้องห้ามอีกอย่าง คือ ไม่ให้สัมผัสอยู่ร่วมกัน เกรงเป็นอันตราย ต่อมดลูก หรือมีลูกถี่เกินไป



## การเข้ากระโจม

กระโจมในสมัยก่อนจะทำเป็นโครงไม้ไผ่คล้ายสุมไก่ เอาผ้าคลุม มีหม้อต้มยาสมุนไพร ซึ่งได้แก่ เปลือกส้มโอ ใบส้มป่อย ว่านน้ำ ผักบุงล้อม มะกรูด เป็นต้น ต้มพอน้ำเดือดแล้วต่อท่อ ให้อุณหภูมิเข้าไปในกระโจม เอาว่านนางคำฝนหรือคั้นเอาแต่น้ำ ผสมกับเหล้าขาวและการบูร ทาให้ทั่วตัวก่อน แล้วจึงเข้ากระโจม ช่วยขับเหงื่อ ขับพิษ และยังป้องกันผ้าขึ้นหน้าอีกด้วย

## การประคบตัว

คือ กรรมวิธีรักษาอย่างหนึ่ง โดยใช้ลูกประคบ ประคบตามมือเท้า ท้องน้อยบริเวณ หัวหน้า เต้านม ช่วยบรรเทาอาการปวดเมื่อยและช่วยให้มดลูกกลับเข้าสู่รูเร็วขึ้น วิธีทำลูกประคบ ใช้ไพล ว่านนางคำ ขมิ้นอ้อย ใบมะขาม ใบส้มป่อย ตำเคล้ากับเกลือ ห่อผ้าขาว จุ่มน้ำที่เหลือจากการเข้ากระโจม นอกจากนั้นแล้วน้ำที่เหลือจากการเข้ากระโจมก็ดี น้ำที่เหลือจากการประคบก็ดี สามารถนำมาใช้อาบได้อีกด้วย

## การนวดหม้อเกลือ

วิธีการทำเอาเกลือบรรจุในหม้อตาลมีฝาละมีตั้งไฟ พอเกลือแตกตั้งเคียว ๆ ยกหม้อเกลือ วางลงบนใบพลับหรือใบละหุ่งและเอาผ้าห่มหม้อตาล พร้อมใบละหุ่ง คลึงตามตัว ช่วยให้หายปวดเมื่อยปกติแล้วจะทำวันละ ๒ ครั้ง เช้า บ่าย ทุกวันจนกว่าจะออกไป

## การนั่งถ่าน

ใช้ผิวมะกรูดตากแห้ง ว่านน้ำ ว่านน้ำคำไพล ขมิ้น อ้อยชานหมาก ชะลูด ขมิ้นผง ใบหนาด ทั้งหมดหั่นละเอียด ตากแดด ใช้โรยบนเตาไฟขนาดเล็ก ๆ (อยู่ใต้ที่หมอน) ให้อุณหภูมิขึ้น สูงขึ้นของผู้ที่คลอดลูกใหม่ เป็นการสมานแผลที่เกิดจากการคลอดลูก จะพบว่าสมุนไพรที่ใช้ในการ



รักษาจะเป็นสมุนไพรที่หาได้ง่าย ๆ และใช้ในชีวิตประจำวัน หาได้สะดวก หากมีไม่ครบขาดอย่างใดอย่างหนึ่งก็สามารถใช้ได้เช่นกัน

การอยู่ไฟ การประคบตัว การนวดหม้อเกลือ หรือแม้แต่การนึ่งถ่าน ล้วนเป็นขั้นตอนการบำบัดรักษาด้วยความร้อนแทบทั้งสิ้น ถือว่าคนคลอดลูกเป็นคนที่มิมลทิน การคลอดลูกจะมีเลือดผาด และสิ่งโสโครกออกมาย่อมถือว่ามิมลทิน การชำระล้างมลทินมีอยู่ ๒ อย่าง คือ ชำระล้างด้วยน้ำหรือไฟ เพื่อให้สิ่งที่เป็นมลทินเหือดแห้งไป

## การสูข่วัญ



พอออกกรรมแล้วในเช้าวันนั้นญาติพี่น้องจะจัดทำพิธีสูข่วัญให้ด้วยถือว่าตลอดเวลาที่อยู่กรรมต้องทนทุกข์ทรมานเอาตัวอย่าง กินน้ำร้อน นอนไม่เต็มตาว่ากันว่าผู้ที่อยู่ไฟจะให้ออนแต่ตอนหัวค่ำเท่านั้น พอหลังจาก ๕-๖ ทุ่ม ต้องให้ตื่นอยู่ตลอดจนถึงรุ่งเช้าเหตุเพราะเกรงว่าภูตผีจะมาเอาชีวิตผู้ที่อยู่ไฟหากมีวันอนหลับอยู่ก็จะโดนผีเอาไป นอกจากนั้นแล้ว

ต้องอดอาหารการกิน เสียเลือดเนื้อไปเพราะการนี้ พอออกกรรมแล้ว ก็ต้องเรียกเอาขวัญคืนมาเพื่อให้อยู่เย็นเป็นสุขแล้วผูกข้อต่อแขนให้ทั้งแม่และลูก

## การตั้งชื่อ

คนโบราณชอบตั้งชื่อเด็กม่วน ๆ (ไพเราะ) โดยมากเป็นชื่อสองพยางค์ ถ้าชื่อนูญก็มีบุญลี บุญสา ถ้าชื่อคำ ก็มีคำมี คำมา คำลี คำสา เป็นต้น ถ้าเป็นคนเลี้ยงยากถึงกับได้ไปประเคนเป็นลูกพระ ก็ตั้งชื่อเป็นเคน เช่น เคนมี เคนลี เคนสา ถ้าเกิดวันแข็ง ก็ตั้งชื่อให้เป็นอ่อน เช่น อ่อนลี อ่อนตา ถ้าเกิดวันจันทร์ถือว่าเป็นวันอ่อน ก็ตั้งชื่อให้แข็ง เช่น ทอง ทองคำ ทองแดง ทองแสง เป็นต้น

## ของเด็กเล่น

คนโบราณอีสานชอบเย็บผ้าทำเป็นรูปตุ๊กตา ภายในยัดด้วยนุ่นหรือสำลี ทำเป็นผู้หญิงผู้ชาย เพื่อให้เป็นเพื่อนเล่นของเด็ก นอกจากนี้ก็เลี้ยงลูกหมา ลูกแมวไว้เป็นเพื่อนเล่นของเด็ก ถ้าเด็กมีของเล่นอย่างนี้พ่อแม่จะเบาใจเกี่ยวกับการเกิดนี้ พ่อแม่และลูก ต่างมีความสำคัญจะดีแต่

พ่อแม่ ลูกไม่ดีก็ไปไม่รอดต้องดีทั้งพ่อแม่และลูกที่ถือว่าดีนั้น คือทุกคนมีหน้าที่และต้องทำตามหน้าที่ให้ดีในการดำเนินชีวิต

## หน้าที่ของพ่อแม่

หลังจากทารกได้ถือกำเนิดมาแล้ว พ่อแม่นอกจากจะดีในด้านต่าง ๆ มากมายหลายประการก็ตาม จะต้องทำหน้าที่เกี่ยวกับลูกอีกด้วย คือ

- ห้ามไม่ให้ลูกทำความชั่ว
- สอนให้ลูกทำความดี
- ให้ลูกได้ศึกษาเล่าเรียน
- หาคู่ครองที่สมควรให้
- มอบมรดกให้ในเวลาอันควร

นอกจากนี้แล้ว ตามหลักโบราณอีสานแล้ว ยังใช้หลักของการครองเรือน (โดยจะใช้คอง ๑๔ ฮีตน้องคองแม่) ในการครองเรือนอีกด้วยดังนี้

## คองสิบสี่

คอง (ครรลอง) คือแบบแผนหรือแนวทางดำเนินชีวิตคล้าย ๆ กับคำฝรั่งหนึ่งว่า **“Way of life”** แต่คองในที่นี้มุ่งไปทางศีลธรรมประเพณีที่ถูกผิดมากกว่า ด้านอาชีพเห็นจะตรงกับภาคกลางว่าทำนองคองธรรมนั่นเอง แต่ชาวอีสานออกเสียงคองเป็นคองไม่มีก้ำ เช่น ว่าถ้าทำไม่ถูก ผู้ใหญ่ท่านจะเตือนว่า **“เฮ็ดบ่แมนคอง”** หรือว่า **“เฮ็ดให้ถือฮีตถือคอง”** เป็นต้นฉบับของท่าน เจ้าพระอริยานุวัตร มีคำฮิตนำหน้าด้วย คือ

๑. ฮีตเจ้าคองขุน เป็นหลักสำหรับผู้ปกครองในสมัยโบราณ ขุนก็คือเจ้าเมือง เช่น ขุนเบสม ขุนลอ ขุนทิง เป็นต้น (ภาคกลางก็มี เช่น พ่อขุนรามคำแหง)
๒. ฮีตท้าวคองเพี้ย (เจ้าปกครองขุน)
๓. ฮีตไพร่คองนาย (ไพร่ปฏิบัติต่อนาย)
๔. ฮีตบ้านคองเมือง (ประเพณีของบ้านเมือง)
๕. ฮีตปู่คองย่า
๖. ฮีตตาคองยาย
๗. ฮีตพ่อคองแม่ (พรหมวิหารธรรม)
๘. ฮีตไก่คองเขย (หลักปฏิบัติลูกสะใภ้ลูกเขย)
๙. ฮีตปู่คองลุง
๑๐. ฮีตลูกคองหลาน

๑๑. ฮีตคลองแก้ว (ธรรมของผู้ชายที่มีต่อเด็ก)
๑๒. ฮีตปีคลองเดือน (คือ ฮีตสิบสองนั่นเอง)
๑๓. ฮีตไฮ้คลองนา
๑๔. ฮีตวัดคลองสงฆ์

## หน้าที่ของลูก

เมื่อพ่อแม่ให้กำเนิดลูกและทำหน้าที่ที่ดีให้กับลูก ๆ แล้ว ลูกที่ตื่นนอกจากจะทำตัวให้ดีแล้ว จะต้องทำดีต่อพ่อแม่ผู้บังเกิดเกล้าอีก คือ

- เลี้ยงดูบำรุงรักษาพ่อแม่
- ทำการงานช่วยพ่อแม่
- ดำรงวงศ์สกุลของพ่อแม่
- ประพฤติตนให้เป็นคนดีของพ่อแม่
- เมื่อพ่อแม่ตายไปแล้วให้ทำบุญอุทิศให้พ่อแม่

พ่อแม่และลูก ต่างฝ่ายต่างทำหน้าที่ดังกล่าวให้เต็มเปี่ยม เขาก็จะมีแต่ความสุขความเจริญ ถ้าหากต่างฝ่ายต่างเพิกเฉยไม่เอาธุระก็จะตรงกับภาษิตที่โบราณกล่าวไว้ว่า “พ่อแม่บ่สอนลูกเต้า ฝึเป้าจกกินต๊บกินไต ลูกบ่ฟังคำพ่อแม่ ฝึแก่เฝ้าหม้อนะฮกทั้งดิบ” ซึ่งก็หมายความว่า จะต้องเลื่อมเสียดังสองฝายนั่นเอง (นอกจากนั้นยังมีฮีตลูกคลองหลานเพิ่มเติม)

## พิธีทำบุญวันเกิด

เมื่อถึงดิถีคล้ายวันเกิด ควรทำบุญวันเกิดถ้าจำวันเกิดได้เพียงจันทรคติ (ขึ้น-แรม) ควรกำหนดวันทำบุญทางจันทรคติ ถ้าจำได้ทางสุริยคติ (วันที่) ก็ควรกำหนดเอาวันทางสุริยคตินั้น ถ้าจำได้ทั้งสองทาง พึงถือวันทางสุริยคติเป็นสำคัญ เพราะสะดวกและใกล้เคียงความจริงกว่า พิธีทำได้ทั้งที่บ้านและที่วัด จำนวนพระในพิธีมี ๕ รูปบ้าง ๙ รูปบ้าง เกินกว่าอายุ ๒ รูปบ้าง แล้วแต่กำลังศรัทธา แต่โดยมากมักมี ๙ รูป เป็นพื้น



### ก. แบบสวดธรรมจักร

๑. จัดสถานที่ ตั้งโต๊ะหมู่บูชา อาสน์สงฆ์และเครื่องใช้ต่าง ๆ เหมือนอย่างทำบุญงานมงคลธรรมดา
๒. วิธีการที่เจ้าภาพพึงปฏิบัติเหมือนอย่างทำบุญมงคลธรรมดา
๓. พระสงฆ์สวดเจ็ดตำนานย่อ แทรกด้วยธัมมจักกัปปวัตตนสูตร (มีพระสวดชัด) ระหว่างนโม ๘ บท กับมงคลสูตร (อเสวนา...)

### ข. แบบสวดนพเคราะห์

การทำบุญวันเกิดแบบสวดนพเคราะห์นี้ แยกออกเป็นสองประเภท คือ มีโหรประเภทหนึ่ง ไม่มีโหรประเภทหนึ่ง โหรในที่นี้หมายถึงโหรดาจารย์ คือ ผู้เป็นอาจารย์ทางบุชาเทเวดา ผิดกับโหราจารย์ คือ ผู้เป็นอาจารย์วิชาโหราศาสตร์ บุคคลบางคนเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง บางคนเป็นทั้งสองอย่าง แต่ในพิธีต้องใช้ผู้ที่เป็นฆราวาสเท่านั้น และในขณะที่ทำพิธีต้องนั่งขาวห่มขาวด้วย ในสองประเภทนั้นจะกล่าวที่มีโหรก่อน

เบื้องต้น ควรไปติดต่อกับโหรนัดหมายตกลงกันให้เรียบร้อย ในส่วนที่เกี่ยวกับพิธีบูชา นพเคราะห์ตลอดจนค่ากำนัล ต่อจากนั้นต้องไปติดต่อกับพระ คือ อารามาท่าน และแจ้งให้ท่านทราบถึงพิธีที่จะทำอะไร เมื่อไปติดต่อกตกลงแล้ว โหรจะเตรียมทำบัตรพลี ๙ บัตร เป็นบัตรประจำ นพเคราะห์และสิ่งอื่น ๆ ตามแบบของโหร เช่น หมากพลู ขนมเนย ข้าวตอก ดอกไม้ เป็นต้น เฉพาะตัวบัตรมักทำด้วยก้านกล้วยและกาบกล้วย แต่ในปัจจุบันนี้โหรบางคนใช้บัตรสำเร็จ คือ ทำด้วยไม้ทาสีเขียว แม้จะดูสะดวกอยู่บ้าง แต่ผู้เขียนไม่อนุโมทนา เพราะไม่ชอบด้วยหลักไสยศาสตร์ นอกจากจะต้องจัดสถานที่พิเศษไว้สำหรับโหร โกลัโตะห่มบูชาพระ (ห่างประมาณ ๒ วา) ยังต้อง เตรียมของอื่น ๆ ที่จำเป็นสำหรับโหรอีก เช่น โตะสี่เหลี่ยมขนาดกว้างยาวประมาณ ๑ เมตรครึ่ง สูงประมาณ ๒๕ เซนติเมตร ปูด้วยผ้าขาวสำหรับวางบัตรและเทียนประจำบัตร ในขณะที่ทำพิธี โหรสวดสรภัญญะ เป็นภาษาบาลีและแปลเป็นร้อยภาษาไทยสลับกับพระสวด ไปจนจบนพเคราะห์ เริ่มแต่พระอาทิตย์ไปจนถึงพระเกตุจบแล้วนำบัตรไปลอยน้ำเหลือไว้แต่บัตรพระเกตุ รุ่งขึ้นหรือ ในวันเดียวกันนั้น เมื่อพระลงมือฉัน โหรจึงลงมือสังเวยเทวดาด้วยเครื่องสังเวย

ส่วนประเภทไม่มีโหร ไม่ต้องเตรียมโตะสำหรับวางบัตรและไม่มีเทียนประจำบัตร เมื่อพระลงมือ เจ้าภาพต้องไปสังเวยเทวดา เครื่องสังเวยแบบเดียวกับสังเวยพระภูมิ หรือจะใช้โหวงแซ หรือซาแซก็ได้บางที่ใช้ สำหรับเหมือนอย่างพระ

การทำบุญแบบนพเคราะห์ดังกล่าวนี้ จะต้องมีการ ๕ คือ รูป (ไม้ระกำ) ๕ เทียน ๕ ดอกไม้ ๕ กระทง (กระทงละ ๙ สี) ข้าวตอก ๕ กระทงวางไว้ข้างหน้าโตะห่มบูชา นอกจากนั้นก็มีการนำมนต์ ครอบดับเทียนเหมือนอย่างทำบุญธรรมดา และจะมีการทราญด้วยก็ได้ ถ้ามี หม้อเงิน หม้อทอง หม้อแก้ว ด้วยยิ่งดี ยิ่งกว่านั้นควรมีโตะล้างหน้าใส่พานรองสังข์และครอบ สัมฤทธิ์ มีชั้นทองใส่ข้าวตอก ดอกมะลิ เพื่อโปรยที่โตะห่มบูชา มีแป้งกระแจะสำหรับเจิมเทียน ถ้ามีสุหร่ายน้ำอบ สำหรับสุหร่ายพระพุทธรูปด้วยยิ่งดี ตั้งพระประจำวันให้เป็นประธาน ที่โตะห่มบูชา มีราวเทียนสำหรับปักเทียน ๑ เล่มแทนเทียนประจำบัตร (บูชานพเคราะห์รวม ๙ พระภูมิเจ้าที่ ๑ เจ้ากรุงพลี ๑) ชั้นสาครใส่น้ำ ปักเทียนกำลังเทวดา กระจกรูปใหญ่ ปักเทียน (นอกไปจากกระจก รูปที่โตะห่มบูชา) ส่วนรูปเทียนพิธีจัดว่าสำคัญ และต้องได้ขนาดก็คือ

๑. เทียนวัด ยาวเท่าตัว ไล่ ๓๒ เส้น น้ำหนักเทียนคิดเป็นบาท เทียนจำนวนปี ใช้เกินกว่า อายุ ๑ บาท เช่น อายุ ๕๐ ปี ก็ใช้หนัก ๕๑ บาท ๑ เล่ม
๒. เทียนมงคล วัดยาวรอบศีรษะ ไล่ ๓๒ เส้น น้ำหนักเทียนเล่มละ ๑๐ บาท ๑ เล่ม
๓. เทียนสืบ วัดยาวเท่าคืบ ไล่ ๓๒ เส้น น้ำหนักเทียนเล่มละ ๓ บาท ๒ เล่ม
๔. เทียนสอก วัดยาวเท่าศอก ไล่ ๓๒ เส้น น้ำหนักเทียนเล่มละ ๖ บาท ๒ เล่ม
๕. เทียนแขน วัดยาวเท่าแขน ไล่ ๓๒ เส้น น้ำหนักเทียนเล่มละ ๘ บาท ๒ เล่ม



๖. เทียนกำลังเทวดา ไล่ ๙ เส้น น้ำหนักเทียนเล่มละ ๒ สลึง ๑๑๑ เล่ม และจุดธูปอีก ๑๑๑ ดอก ซึ่งในเวลาจุด แบ่งออกเป็นนพเคราะห์ตามลำดับ ดังนี้

อาทิตย์	เทียน ๖	ธูป ๖
จันทร์	เทียน ๑๕	ธูป ๑๕
อังคาร	เทียน ๘	ธูป ๘
พุธ	เทียน ๑๗	ธูป ๑๗
พฤหัสบดี	เทียน ๑๐	ธูป ๑๐
ราหู	เทียน ๑๙	ธูป ๑๙
ศุกร์	เทียน ๒๑	ธูป ๒๑
เกตุ	เทียน ๙	ธูป ๙

๗. เทียนหนัก ๖ สลึง ไล่ ๙ เส้น ๒๓ เล่ม (ปักไว้ที่ราวเทียน ๑๑ เครื่อง ๕ น้ำมนต์ สัปดาห์ ๒) ในกรณีที่ไม่มีการเทเทียนเท่าตัว (เพราะบางท่านเห็นลำบากในการรักษาเทียน) ท่านให้ใช้เทียนมงคล ๒ เล่ม น้ำหนักเส้นละ ๑๐ บาทเท่าเดิม แต่ใช้ไล่เทียนเกินกว่าอายุ ๑ เส้น หรือ ๒ เส้น ของแต่ละเล่ม

เทียนในข้อ ๑ ถึง ๕ ห้ามมิให้ดับและต้องระวังไม่ให้ดับต้องจุดจนหมดไปเอง เพราะฉะนั้น ทางที่ดีควรปักเทียนเท่าตัว เทียนมงคลไว้ในตู้เทียนพิธี เทียนนอกจากนั้นติดกับเชิงเทียนทองเหลือง วางไว้บนโต๊ะหมู่บูชาตามลำดับ ดังนี้ คือสั้นวางไว้ข้างบน ขนาดกลางวางไว้ตรงกลาง ยาวไว้ข้างล่าง

## วิธีการ

เมื่อจะเริ่มพิธี ให้พระผู้เป็นประธานเจิมเทียนพิธีต่าง ๆ เสร็จแล้ว เจ้าภาพจุดเทียนที่เครื่องห้าบูชาพระรัตนตรัย คุณบิดามารดา และคุณครูอาจารย์ ขอศีลอาราธนาพระปริตร พระชัฏตำนาน แบบ ๑๒ ตำนาน (สมนุตา จุกวาเพสุ...) เริ่มสวด โนม ๓ จบแล้ว เมื่อพระเริ่มสวดพุทธัง เจ้าภาพจุดเทียนพิธี คือ เทียนเท่าตัว เทียนมงคล คือศอก แขนแล้วอธิษฐานใจตรงนี้ครั้งหนึ่ง ต่อจากนั้นพระสวดโดยจุกขุมา (หรือสมุพุทธ) โนม อรหโต จบแล้ว ก่อนสวดมงคลสูตร เจ้าภาพจุดเทียน ๑๑ เล่ม พร้อมกับธูปอีก ๑๑ ดอกบูชานพเคราะห์รวมพระภูมิเจ้าที่กรุงพลี ดังกล่าวแล้ว อธิษฐานใจตรงนี้ครั้งหนึ่ง ต่อแต่นั้นพระสวด อุเทตยถจุกขุมา อตถิลโลก สำหรับพระอาทิตย์ ยนุทุนนิมิตต์ พระจันทร์ กรณียมตลกุสเลน พระอังคาร วิรูปกุเขทิ วิสเมนนติ พระพุธ ยโตหัง โพชฌงโค พระเสาร์ ตอนที่เริ่มสวดพระเสาร์ให้จุดเทียนน้ำมนต์ตอนนี้ สวดยานิธภูตานี สำหรับพฤหัสบดี วิปสุสิสุส พระราหู เอวมเมสุตฺ (ธัชคคสูตร) พระศุกร์ มหากรุณิโก พระเกตุ บทสวดเหล่านี้ต้องชัฏตำนานทุกบท ต่อด้วย โส อุตถลทฺโร... สิริธิติ... ทุกขปฺปตฺตา... สพฺพพุทฺธา... กวตฺสพฺพมจฺฉลํ... นกขตฺตยกฺขฏฺฏานํ... เป็นเสร็จพิธีสวด



ถ้าทำในวันเดียวตอนจะสวด มหาการุณิโกพระเกตุให้เพิ่มบทพาหุงเข้าด้วย หลังจากฉันทเปลแล้วมักนิยมให้พระอาบน้ำมนต์ให้และมีชยันโต ถ้าเป็นสตรีต้องมีชายถือกิ่งไม้ที่มีใบเหมือนศิระษะสตรีนั้นแล้วพระรดน้ำมนต์ผ่านกิ่งไม้ไปยังสตรีอีกทอดหนึ่ง ต่อจากนั้นเจ้าภาพถวายจัดปัจจัยไทยธรรมพระอนุโมทนาถ้ามีทรายนิมนต์พระให้ไปโรยรอบบ้านน้ำมนต์ที่เหลือประพรมคนอื่น ๆ และสถานที่ เป็นเสร็จพิธี

#### หมายเหตุ

การทำบุญวันเกิดแบบนพเคราะห์มีเทียนมากเช่นนี้มักนิยมในคนสูงอายุ เช่น แซยิด ๖๐ ปี หรือในคราวสำคัญอื่น ๆ ถ้าอายุน้อยหรือไม่สำคัญบางทีก็ใช้เทียนมงคลเล่มเดียว นอกจากนั้นเหมือนทำบุญมงคลธรรมดา

#### รับส่งพระเคราะห์

การรับส่งพระเคราะห์เนื่องมาจากพระเสวยอายุของบุคคลเมื่อพระองค์ใดเริ่มเสวยอายุก็ต้องทำพิธีรับ เมื่อพระองค์ใดออกก็ต้องทำพิธีส่ง ฉะนั้น พิธีนี้จึงทำในวันเกิด ทำที่บ้านหรือที่วัดก็ได้ พิธีนี้อาจทำเป็นเอกเทศก็ได้ อาจทำร่วมในพิธีอื่นก็ได้ของที่จะต้องเตรียมเป็นพิเศษในพิธีนี้ก็คือ รูปเทียน ข้าวตอก ดอกไม้ ธงชาย และฉัตร ๓ ชั้น (กระดาด) มีจำนวน สัญลักษณ์และสีตามพระเสวยอายุดังต่อไปนี้

พระอาทิตย์ รูป ๓ เทียน ๓ ข้าวตอก ๖ กระทง ดอกไม้สีแดง ๖ กระทง ธงชายและฉัตรสีแดงอย่างละ ๖

พระจันทร์ รูป ๑๕ เทียน ๑๕ ข้าวตอก ๑๕ กระทง ดอกไม้สีนวลขาว ๑๕ กระทง ธงชายและฉัตรสีนวลขาวอย่างละ ๑๕

พระอังคาร รูป ๘ เทียน ๘ ข้าวตอก ๘ กระทง ดอกไม้สีแดง ๘ กระทง ธงชายและฉัตรสีนวลขาวอย่างละ ๘

พระพุท รูป ๑๗ เทียน ๑๗ ข้าวตอก ๑๗ กระทง ดอกไม้สี่เขียว ๑๗ กระทง ธงชาย และฉัตรสี่เขียวอย่างละ ๑๗

พระเสาร์ รูป ๑๐ เทียน ๑๐ ข้าวตอก ๑๐ กระทง ดอกไม้สีน้ำเงินแก่ (เช่น ดอกอัญชัน) ๑๐ กระทง ธงชายและฉัตรสีน้ำเงินแก่อย่างละ ๑๐

พระพลหัทบดี รูป ๑๙ เทียน ๑๙ ข้าวตอก ๑๙ กระทง ดอกไม้สี่เหลือง ๑๙ กระทง ธงชายและฉัตรสี่เหลืองอย่างละ ๑๙

พระราหู รูป ๑๒ เทียน ๑๒ ข้าวตอก ๑๒ กระทง ดอกไม้สีเทาหรือสีท้องฟ้า (เช่น ดอกกรัก) ๑๒ กระทง ธงชายและฉัตรสีเทาหรือสีท้องฟ้าอย่างละ ๑๒

พระศุกร์ รูป ๒๑ เทียน ๒๑ ข้าวตอก ๒๑ กระทง ดอกไม้สีน้ำเงิน ๒๑ กระทง ธงชาย และฉัตรสีน้ำเงินอย่างละ ๒๑

เมื่อพระองค์ใดเสวยอายุและพระองค์ใดออก ก็พึงจัดหาของให้ตรงกับพระองค์นั้น ๆ หลักคำค้ำถูดอยู่ที่ส่งนพเคราะห์ก่อนแล้วจึงรับซึ่งมีวิธีการดังต่อไปนี้

ในการทำพิธีเป็นเอกเทศจะใช้เพียงรูปเดียวก็ได้เมื่อเจ้าภาพจุดเทียนบูชาพระรัตนตรัยแล้ว ขอศีล รับศีล เสร็จแล้วเริ่มพิธีส่งพระเคราะห์โดยจุดรูปเทียนวางข้าวตอก ดอกไม้ ตลอดจนธงชาย และฉัตรของนพเคราะห์ที่จะส่ง (ธงชายและฉัตรปักไว้ในแจกัน) แล้วกล่าวบูชาพระเคราะห์ที่จะส่งนั้น เป็นภาษาไทยก็ได้ภาษาบาลีก็ได้เสร็จแล้วอธิษฐานให้พ้นทุกข์และได้รับความสุขตามปรารถนา พระสวدمนต์ตามพระเคราะห์นั้น ๆ ต่อแต่นั้นทำพิธีรับโดยจุดรูปเทียนวางข้าวตอก ดอกไม้ ตลอดจน ธงชายและฉัตรของนพเคราะห์ที่จะรับแล้วกล่าวบูชา พระเคราะห์ที่จะรับนั้นเสร็จแล้วอธิษฐานใจ พระสวدمนต์ตามพระเคราะห์นั้น ๆ เช่นเดียวกัน ต่อจากนั้นเจ้าภาพถวายไทยธรรม กรวดน้ำ พระอนุโมทนา ครั้นแล้วพระประพรมน้ำพระพุททมนต์ (ซึ่งจัดเตรียมไว้ก่อนแล้ว) แก่เจ้าภาพเป็นเสร็จการ

ส่วนที่รวมกับพิธีอื่นนั้นท่านให้ทำได้ในงานทำบุญมงคลธรรมดาหรือการทำบุญวันเกิด ของที่จะต้องเตรียมก็เหมือนในการทำเป็นเอกเทศต่างแต่เพียงว่าเมื่อถึงบทสวدمนต์ที่ประจำ พระเคราะห์ซึ่งจะรับส่ง พระต้องหยุดสวดเพื่อให้เจ้าภาพได้จุดรูปเทียนบูชาดังกล่าวแล้วก่อน ถ้าตามธรรมดาไม่ขัดตำนานก็ควรจะขัดตำนานเป็นพิเศษทั้งในตอนส่งและตอนรับมีข้อแตกต่าง อีกประการหนึ่งก็คือ ขณะที่ส่งจะรับ ให้ตั้งพระพุทธรูปประจำพระเคราะห์นั้นลงและเหลือไว้ เพียงพระพุทธรูปประจำพระเคราะห์ที่รับเท่านั้น ข้าวตอก ดอกไม้ รูปเทียน ธงชายและฉัตร ก็เช่นเดียวกันถ้าเป็นของพระเคราะห์ที่ส่งก็ให้นำไปทิ้งเสียคงเหลือไว้แต่พระเคราะห์ที่รับกล่าวคือ ธงชายและฉัตรเอาตั้งไว้หน้าพระจนกว่าจะหมดเสวยอายุ หรือเก่าขาดไปเอง ข้าวตอก ดอกไม้ ครบ ๓ วัน แล้วจึงทิ้งได้

เมื่อได้หยุดให้ทำการรับส่งพระเคราะห์เช่นนั้นแล้วพิธีอื่น (พิธีเดิม) ก็ให้ดำเนินไปตามแบบ จนกว่าจะเสร็จพิธี

## พิธีกรรมเกี่ยวกับการบวช

ในช่วงชีวิตของลูกชายแต่ละช่วงย่อมมีความเกี่ยวข้องกับประเพณีอีสานนิยมต่างกัน คือ การบวช ผู้ชายทุกคนเมื่ออายุครบแล้วจะต้องบวช การบวชถือว่าเป็นการอบรมบ่มนิสัยให้ดี มีศีลธรรม และเป็นการตอบแทนบุญคุณของบิดามารดาผู้ให้กำเนิด ดังนั้น การบวชจึงถือว่าเป็นประเพณีที่จำเป็นสำหรับลูกผู้ชายทุกคน



### การบวช

คำว่า **การบวช** มาจากศัพท์ว่า ปะวะชะ แปลว่า งดเว้น ได้แก่ งดเว้นในสิ่งที่ควรงดเว้น คือ เว้นจากกิจการงานเร่ร่อนมาบำเพ็ญเพียรทำกิจพระศาสนา มีสวดมนต์ ถาวนา เป็นต้น การบวชนั้น ถ้าเป็นสามเณร เรียก บรรพชา ถ้าเป็นพระภิกษุ เรียก อุปสมบท มี ๒ อย่าง คือ

- พระพุทธเจ้าบวชให้ด้วยพระพุทธองค์ทรงเปล่งวาจาว่า มาเถิดพระภิกษุ ธรรมเรา กล่าวดีแล้ว ท่านจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อพ้นทุกข์โดยชอบเถิด เรียก เอหิภิกขุอุปสัมปทา

- พระสาวกบวชให้ด้วยการเปล่งวาจาว่า พุทธัง สรณังคัจจามิ ัมมัง สรณังคัจจามิ สังฆัง สรณังคัจจามิ เรียก ติสรณคมนุปลัมปทา

- พระสงฆ์ ๕ รูป รวมทั้งอุปัชฌาย์บวชให้ด้วยวิธีการสวดสูตรดี ๑ ครั้ง อนุสาวนา ๓ ครั้ง รวมเป็น ๔ ครั้ง เรียก ญัตติจตุตถกรรมวาจา การบวชข้อที่ ๓ นี้เป็นการบวชที่ทำอยู่ในปัจจุบัน

## มูลเหตุแห่งการบวช

ในสมัยโบราณ คนออกบวชเพราะสืบทอดพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ สำหรับการบวชในทุกวันนี้ส่วนมากจะเป็นการบวชตามประเพณี เมื่ออายุครบก็บวช บวชตอบแทนบุญคุณของพ่อแม่บ้าง

### คนที่ควรบวช คือ

- คนที่มีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ ๑
- มีอาชีพชอบและมีหลักฐานดี ๑
- มีความประพฤติดี ไม่ติดฝิ่น กัญชา และสุรา เป็นต้น ๑
- มีความรู้อ่านออกเขียนได้ ๑

ปราศจากบรรพชาโทษและมีรูปร่างสมบูรณ์ไม่ชรา หูพพลภาพ หรือพิการ ๑

### คนที่ไม่ควรให้บวช คือ

- คนมีอายุไม่ครบ ๑
- คนทำความผิดหลบหนีอาญาแผ่นดิน ๑
- คนหลบหนีราชการ ๑
- คนมีคดีค้างในศาล ๑
- คนถูกตัดสินจำคุกฐานเป็นผู้ร้ายสำคัญ ๑
- คนถูกห้ามอุปสมบทโดยเด็ดขาด ๑
- คนมีโรคติดต่อ ๑
- คนมีอวัยวะพิการ ไร้ความสามารถจนไม่อาจปฏิบัติศาสนกิจได้สะดวก ๑

คนที่มีลักษณะดังกล่าวมานี้ไม่ควรให้บวช

## นาค

คำว่า **นาค** คนที่จะบวชเขาเรียกว่า นาค แปลว่า ผู้ประเสริฐ หรือผู้ไม่ทำบาป เหตุที่ได้ชื่อว่า นาค เรื่องเดิมมีอยู่ว่า พญานาคแปลงตัวเป็นมนุษย์มาบวช ในพระพุทธศาสนาเวลานอนหลับกลับเพศเป็นนาคตามเดิม วันหนึ่งพวกภิกษุไปกราบทูลพระพุทธเจ้า พระองค์ตรัสเรียกเธอมาถามได้ความว่าเป็นเรื่องจริงจึงสั่งให้สีกเสียดพญานาคมีความอาลัยในเพศบวช จึงกราบทูลขอฝากชื่อนาคไว้ ถ้าผู้ใดจะเข้ามาบวชขอให้เรียกชื่อว่า นาค คำว่านาค จึงเป็นชื่อเรียกผู้ที่จะบวชจนถึงทุกวันนี้





## การประเคนนาค

เมื่อบุตรหลานมีอายุครบพอที่จะบวชเป็นพระหรือเณรได้แล้ว พ่อแม่จะนำไปฝากไว้กับเจ้าวัดก่อนบวชประมาณหนึ่งเดือน เพื่อให้ศึกษาเล่าเรียน ทำวัตรสวดมนต์ ท่องบ่นขานนาค ทำพินทุ ปัจจอุธิชฐาน เรียนหนังสือธรรม การนำบุตรหลานไปฝากไว้กับเจ้าวัด เขาจัดดอกไม้ รูปเทียนใส่ขันนาคไป เมื่อท่านรับขันแล้วก็ตีโปง หรือระฆังให้ชาวบ้านได้อนุโมทนาสาธุ การนี้เรียกว่า การประเคนนาค

## การปล่อยนาค

อีก ๒-๓ วันจะถึงวันบวชนาคจะนำดอกไม้รูปเทียนไปลาญาติพี่น้อง เพื่อสมานลาโทษ ผู้หลักผู้ใหญ่ที่ตนเคารพนับถือ และไปสั่งลาชู้สาว ถ้ามี หากมีหนี้สินติดตัวก็รีบชำระชดใช้เสีย เพื่อจะได้เป็นคนบริสุทธิ์ การปล่อยนาคให้ไปไหนมาไหนก็ได้มีกำหนด ๓ วัน เรียกว่า ปล่อยนาค ทั้งนี้ เพื่อให้นาคได้มีโอกาสเวลาบวชแล้วจะได้ตั้งหน้าบ่าเพ็ญกุศลต่อไป

## กองบวช

เครื่องใช้ที่จะนำมาบวชเรียกกองบวช ที่จำเป็นจะขาดเสียไม่ได้คือ บริหาร ๘ มีผ้าห่ม ผ้าห่ม ผ้าสังฆาฏิ บาตร มิดโกน เข็ม ประคดเอน ผ้ากรองน้ำ บริหารนอกนี้ มีเสื่อ สาด อาสนะ ร่ม รองเท้า เต้า โถง เตียง ตั่ง จะมีหรือไม่มีก็ได้ไม่จำเป็น ถ้าทำพร้อมกันหลายกองให้ชนมารวมกันไว้ที่วัด ตอนค่ำสวดมนต์ เสร็จแล้วบั้งสุกอุทิศส่วนกุศลแด่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว กลางคืน มีมหรสพ ตอนเช้าถวายอาหารบิณฑบาต ตอนค่านิมนต์พระไปสวดมนต์ที่บ้าน กองบวชใช้เม็ง คือ เตียงหาม ออกมา เตียงนั้นใช้เป็นเตียงนอนของพระบวชใหม่ เมื่อกองบวชมารวมกันแล้วก่อนจะสู่ขวัญนาค ต้องบั้งสุกอุทิศส่วนกุศลแด่ผู้ตายแล้วด้วย



## การแห่ناق



การแห่ناقทำตามศรัทธาของเจ้าภาพจะแห่ด้วยข้างม้า เรือก็ได้ ที่แห่ด้วยม้าคงจะถือเอาอย่างพระลิต์ถัดะคราวออกบวชเป็นตัวอย่าง นาคทุกคนต้องโกนผมโกนคิ้ว นุ่งเสื้อผ้าให้เรียบร้อย ถ้างตั้งกองบวชไว้ที่บ้าน ให้แห่กองบวชมารวมกันที่วัดเมื่อพร้อมกันแล้วก็แห่รอบศาลาอีกครั้งหนึ่ง การสู่ขวัญนาค เมื่อแห่รอบศาลาแล้วนาคทุกคนเตรียมเข้าพาขวัญ ญาติพี่น้อง

นั่งห้อมล้อมพาขวัญพราหมณ์เริ่มทำพิธีสู่ขวัญ เสร็จแล้วผูกแขนนาคนำเข้าพิธีบวชต่อไป

## การบวชนาค

เมื่อจัดขบวนเรียบร้อยแล้วก็เคลื่อนขบวนเข้าสู่พระอุโบสถเสียก่อนว่า วันทามิ อาราเม พัทธเสมา ยัง โปธิรุกขัง เจตติยัง สัพพะ เม โทสัง ชมะละละ เม กันเต เมื่อเสร็จแล้วก็ไปรยทานก่อนเข้าสู่อุโบสถโดยให้บิดามารดาจูงติดกันไป อาจจะอุ้มข้ามธรณีประตูไปเลยก็ได้เสร็จแล้วผู้บวชก็ไปกราบพระประธานด้านข้างพระหัตถ์ขวาขององค์พระประธานอุโบสถรับไตรครองจากมารดาบิดา จากนั้นจึงเริ่มพิธีการบวช เวลาจะเข้าโบสถ์ พ่อจูงมือซ้าย แม่จูงมือขวา ถ้าพ่อแม่ไม่มีให้ญาติพี่น้องเป็นผู้จูงถึงภายในโบสถ์แล้วนาคจะนำดอกไม้ธูปเทียนไปบูชาพระ เสร็จกลับมาที่นั่งที่ พ่อแม่จะยกผ้าไตรส่งให้นาค ก่อนจะรับผ้าไตรนาคต้องกราบพ่อแม่ก่อน แล้วอุ้มผ้าไตรเดินคุกเข่าประนมมือเข้าไปท่ามกลางสงฆ์กล่าวคำขอบรรพชาต่อ พระอุปัชฌาย์ แล้วออกมาครองผ้า แล้วเข้าไปขอศีลกับพระอาจารย์เป็นอันได้บวชเป็นสามเณรแล้ว ต่อจากนั้นอุ้มบาตรเข้าไปหาพระอุปัชฌาย์กล่าวคำขอ



นิสัย เมื่อท่านเอาบาตรคล้องคอแล้วมอบบาตรจีวรให้ ให้ออกไปยืนข้างนอก ตอนนี้พระอาจารย์  
คู่สวดจะสมมติตนเป็นผู้สอนและซักซ้อมนาคแล้วออกไปซักถามนาค พอถามแล้วก็เรียกนาค  
เข้ามาถามต่อหน้าสงฆ์ พระอุปัชฌาย์ทำหน้าที่บอกเล่าสงฆ์ แล้วอาจารย์สวดเป็นผู้ถามพอลถามเสร็จ  
ก็สวดอุตติ ๑ ครั้ง และอนุสาวนา ๓ ครั้ง เรียก ผู้ตติจตุตถกรรมวาจา เป็นอันว่านาคนั้นได้บวช  
เป็นพระภิกษุโดยสมบูรณ์แล้ว

## การบอกอนุศาสน์

เมื่อบวชแล้ว พระอุปัชฌาย์จะบอกอนุศาสน์ คือ บอกกิจที่พระควรทำและไม่ควรทำ

### กิจที่ควรทำ

- นุ่งห่มผ้าบังสุกุล ๑
- เทียบวิณฑบาต ๑
- อยู่โคนไม้ ๑
- ฉันทาตองด้วยน้ำมูตร ๑

### กิจที่ไม่ควรทำ

- เสพเมถุน ๑
- ลักของเขา ๑
- ฆ่าสัตว์ ๑
- พุดอวดคุณวิเศษที่ไม่มีในตน ๑

พอพระอุปัชฌาย์บอกอนุศาสน์จบแล้วถือว่าเสร็จการบรรพชาอุปสมบทแล้ว ต่อจากนั้น  
พระใหม่จะนำตุปัจจัยไปถวายพระอุปัชฌาย์อาจารย์ และพระสงฆ์ เสร็จแล้วออกไปนั่งทำอาสนะ  
คอยรับอัฐฐะบริวาร ถ้าผู้ชายถวายให้รับด้วยมือ ถ้าผู้หญิงถวายให้ใช้ผ้ากราบรับเสร็จแล้วเข้ามานั่ง  
ที่เดิม เตรียมการกรวดน้ำไว้ เมื่อพระอุปัชฌาย์ว่า “ยถา...” พระใหม่เริ่มกรวดน้ำพของท่านว่าถึง  
“...มณิโชติโรส ยถา...” ให้กรวดน้ำให้หมด การกรวดน้ำในพิธีนี้ถือว่าเป็นการแผ่ส่วนกุศล  
แต่ญาติที่ล่วงลับไปแล้วเป็นอันเสร็จพิธีเกี่ยวกับบวชแต่เท่านี้ เมื่อครบ ๓ วันแล้วจะมีการฉลอง  
พระบวชใหม่ การฉลองก็คือจัดอาหารคาวหวานมาเลี้ยงพระ และสูกวัญให้พระใหม่

## การลาสิกขา

ผู้บวชในสมัยโบราณเป็นผู้เบียดต่อโลกจึงไม่มีการลาสิกขา ครั้นต่อมาการบวชได้เปลี่ยนแปลงมาเป็นประเพณีแล้ว ผู้บวชไม่ประสงค์จะอยู่ก็ต้องลาสิกขา การลาสิกขาก็ต้องทำเป็นกิจจะลักษณะมีพิธีทำดังนี้

ผู้ประสงค์จะลาสิกขาเตรียมดอกไม้ รูปเทียนไปทำวัตร พระอุปัชฌาย์อาจารย์เมื่อถึงวันกำหนดแล้วให้จัดสถานที่ นิมนต์พระสงฆ์มาพร้อมกันแล้ว พระภิกษุผู้จะลาสิกขาต้องแสดงอาบัติเสียก่อนแล้วว่า “**นโม ๓ จบ**” ว่า อดีตปัจจุเวกขณะ ๑ จบ แล้วกล่าวคำลาสิกขาว่า “**สิกขัง ปัจจักขามิ คีหิติ มัง ธาเรละ** ข้าพเจ้าขอลาสิกขา ขอท่านทั้งหลายจงจดจำข้าพเจ้าไว้ว่า เป็น **คฤหัสถ์ ณ บัดนี้**” ว่า ๓ จบ แล้วพระเถระจะซักผ้าสังฆาฏีออก แล้วจึงออกไปเปลื้องผ้าเหลืองออกแล้วจึงนุ่งห่มผ้าขาวม้า กล่าวคำขอสรณคมณ์และศีล ๕ แล้วกล่าวคำปฎิญาณตนเป็นพุทธมามกะว่า “**อะหัง พุทธัญจะ ธัมมัญจะ สังฆัญจะ สรณังคโต สาธุ กันเต ภิกขุสังโฆ พุทธมามโกติ มัง ธาเรละ**” พระสงฆ์นั่งอันดับรับสาธุพร้อมกัน แล้วผู้ลาสิกขากราบ ๓ หน เสร็จแล้วผู้ลาสิกขานำเครื่องสักการะไปถวายพระสงฆ์อนุโมทนาเป็นเสร็จพิธี ส่วนการลาสิกขาของสามเณร ไม่มีคองอนุโลมตามอย่างพระภิกษุ



# พิธีการปลูกเฮือน

## การปลูกเฮือน

บ้านเป็นที่อยู่อาศัยประจำ แม้เราจะไปทำงานที่ไหนก็ตามเราจะต้องกลับบ้าน แต่ถ้าปลูกบ้านไม่ถูกต้องแล้ว ความทุกข์ความเดือดร้อนก็จะเกิดขึ้นแก่เรา เพื่อความเป็นสิริมงคล ควรปฏิบัติดังนี้



## วิธีบูชา

เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล ท่านว่าควรย้ายแม่ธรณีและทำให้ถูกต้องตามโครงหน้าดิน ซึ่งควรปฏิบัติดังนี้

๑. การย้ายแม่ธรณี ก่อนจะมีการขุดดินปลูกบ้าน ให้ย้ายแม่ธรณีและสิ่งของที่ เป็นอาถรรพ์ทั้งหลายออกไปก่อน บ้านจึงจะเป็นบ้านอยู่สุข วิธีย้ายให้เอาเทียนเหลือง ๑ คู่ ดอกไม้ขาว ๑ คู่ แต่งใส่ขัน แล้วเอาผ้าขาวพาดบา เดินไปตรงกลาง ลานดินที่จะปลูกบ้าน แล้วกล่าวคำอัญเชิญว่า

“อุกาสะ” ผู้ข้าขอเชิญแม่ธรณีเจ้า ได้ออกจากที่ปลูกเรือน เพราะที่ปลูกบ้านลูกหลานย่อมมีสิ่งสกปรก ขอแม่ย้ายออกไปสู่ข้างบ้าน และขอให้แม่ปกป้องรักษาบ้าน และลูกหลานให้อยู่ร่มเย็นเป็นสุข ส่วนผู้ที่ประกอบพิธีนี้ จะให้คนแก่ที่มีศีลธรรม (ผู้ชาย) หรือจะเอาผู้ชายเจ้าของบ้านนั้นก็ ได้





๒. การหลีกเลี่ยงนาค ในเดือนที่เราเห็นว่าปลูกบ้านดี เช่น เดือนอ้าย เดือนยี่ เดือนสี่ เดือนหก เดือนเก้า และเดือนสิบสอง ส่วน...ของนาคอยู่ที่คิดเวลาชุดดินการโกยดินและการวางเสาแหก-เสาขวัญ จะวางได้ถูกต้องทาง จะได้ไม่รับอันตรายจากพิษนาค

๓. พิธีบูชานาค หมอเฒ่าเล่าว่า เพื่อเป็นสิริมงคลต่อบ้าน ท่านใดทำเครื่องเส้นไหวพญานาค ซึ่งประกอบด้วย รูปเทียน และเครื่องบวชต่าง ๆ วิธีทำ

๓.๑ ให้เอาเครื่องโต๊ะไปวางไว้ทิศหัวนาคอยู่ แล้วเอาของหวานใส่ เช่น บวชฟักทอง ใส่ถ้วยวางไว้ในถาด เอาดอกไม้ ๕ คู่ รูป ๕ คู่ ใส่ในถาด แล้วเอาไปวางไว้ที่โต๊ะ

๓.๒ ให้ทำธงใส่หลัก ไปปักข้างโต๊ะเครื่องเช่นไหว้ทั้ง ๒ ข้าง สำหรับผ้าทำธงนั้นให้ใช้ตาเดือน ดังนี้

### ลักษณะดินที่ไม่ควรปลูก

๑. พื้นที่ดินรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ท่านว่าไม่ควรปลูกบ้านเพราะเข้าลักษณะโลงผี จะทำให้เจ็บไข้ได้ป่วย ควรแยกที่นั้นเป็นสวนไม้ดอก ไม้ผล ไปเสียส่วนหนึ่งก่อน แล้วจึงปลูกท่านว่าจะเป็นมงคลแล

๒. ที่ดินสี่เหลี่ยมยาวรูปธง ท่านว่าไม่ควรปลูกบ้าน ถ้าปลูกควรแก้เคล็ดดังข้อ ๑ เสียก่อน จึงปลูกท่านว่าจะเป็นสิริมงคล

๓. อย่าปลูกบ้านกวมต่อไม้ ถ้าปลูกก็ควรที่จะขุดออกให้หมดเสียก่อน มิฉะนั้นจะเจ็บไข้ได้ป่วย ท่านว่ามีภูตผีสิงอาศัยอยู่ในนั้น

๔. อย่าปลูกเรือนนอกแตก คือทำบ้านสองหลังเป็นฝาแฝดแต่ชายคาไม่ต่อกัน จะทำให้คนในบ้านทะเลาะวิวาทกัน

๕. อย่าปลูกเรือนหง่าเรือน (ข่มเรือน) คือทำเรือนใหญ่ที่เป็นเสาแหกนั้น ต่ำกว่าเรือนเล็กที่สร้างขึ้นใหม่ โบราณว่าจะยากไร้อนาถา ไม่มีคนยำเกรง มีแต่คนข่มเหงแล

### เสาแหก-เสาขวัญ

โบราณอีสานมีเคล็ดวิธีผูกของเป็นมงคลที่เสาแหก-เสาขวัญอย่างไร และต่อนก่อนจะเสาลงหลุมเอาอะไรผูกเสาแหกและเอาอะไรผูกเสาขวัญ

เสาแหก คำว่า “แหก” เป็นภาษาอีสานที่มีความหมายว่า “แรก” หรือเริ่มแรก หรือหนึ่งหรือต้นที่หนึ่ง ดังนั้น เสาแหกตามโบราณอีสานก็คือ เสาที่นิยมให้เป็นหนึ่งของบ้าน



เสาชวิชัย คำว่า “ชวิชัย” เป็นได้ทั้งภาษาอีสานและภาษากลาง หมายถึง ต้นเสาที่เป็นมิ่งบ้านชวิชัยบ้าน โบราณอีสานถือว่าเป็น “เสामแม่บ้าน” ตั้งติดอยู่กับเสาแสดแต่อยู่ในแถวที่สอง เสาแสดบ้าน อุปมาเหมือนพ่อบ้าน เสาชวิชัยบ้าน อุปมาเหมือนแม่บ้าน

## ที่ตั้งของเสาแสด-เสาชวิชัย

เพื่อจะรู้ว่า เสาแสดเป็นต้นไหนเสาชวิชัยต้นไหน จะเสากี่ต้นก็ตามก็ให้อาเสาดันที่ ๓ แถวที่ ๑ ทางหัวนอน นับจากซ้ายไปขวาเป็นเสาแสด เอาเสาดันที่ ๓ แถวที่ ๒ เป็นเสาชวิชัย นับซ้ายมาขวา โดยผู้นับหันหน้าขึ้นไปทางหัวนอน

## ของมุงคูลูกเสาแสด-เสาชวิชัย

ลูกเสาแสด ของที่ใช้ลูกเสาแสดนอกจากจะปฏิบัติตามพิธีปลูกบ้านตามปี การผูกของที่เสาแสดนั้น ท่านให้อาต่นกล้วยตานีอง (กล้วยน้ำว้า) ห้ามกล้วยตานีใน (ตานีเม็ด) ตันอ้อย กิ่งคูณ กิ่งยม กิ่งยอ และอักที่มีไหม หรือด้ายผูกไว้ตรงที่เป็นมุงคูล

ลูกเสาชวิชัย ของที่จะผูกเสาชวิชัยนั้นโบราณท่านให้อาเงิน ๙ เหรียญ ไช หัวหอม และเหมียงหมาก

## ข้อปฏิบัติก่อนยกเสาหลุม

โบราณอีสานให้ถือปฏิบัติ คือ ตอนหลุมเสาไปวางปากหลุมนั้นให้หันปลายเสาไปในทางที่เป็นมงคล ดังนี้

ถ้าจะปลูกเฮือน เดือนอ้าย-ยี่ ให้หันปลายเสาไปทางทิศอีสาน เจ้าของบ้านจะอยู่เย็นเป็นสุข

ถ้าจะปลูกเฮือน เดือนสี่-หก ให้หันปลายเสาไปทางทิศอาคเนย์ เจ้าของบ้านจะมีโชคแล

ถ้าจะปลูกบ้าน เดือนเก้า ให้หันปลายเสาไปทางทิศหรดีจะเกิดความสงบสุขภายในบ้าน

ถ้าจะปลูกบ้าน เดือนสิบสอง ให้หันปลายเสาไปทางทิศพายัพจะเกิดความรุ่งเรือง

สำหรับเดือนห้า เจ็ด สิบ สิบเอ็ด ไม่แนะนำ เพราะเป็นเดือนห้ามปลูกเรือน

## การตั้งบันไดบ้าน

บันไดทางขึ้นบ้านเราเลือกทิศทางตั้งไม่ได้ ถ้าเลือกได้ควรที่จะเลือกตั้งในทิศหรดี (ตะวันออกเฉียงใต้) ทิศพายัพ (ตะวันออกเฉียงเหนือ) ทิศอุดร (ทิศเหนือ) และทิศอีสาน (ตะวันออกเฉียงเหนือ) แต่ถ้าเลือกไม่ได้ ก็หาบันไดสำรองพาดเป็นพิธีในวันขึ้นปีใหม่ และให้ดำเนินการขึ้นบ้านใหม่เท่านั้น หมดพิธีแล้วก็รื้อออก

## พิธียึดตั้งศาลพระภูมิ



ตามธรรมเนียมไทย บ้านทุกหลังจะต้องมีศาลพระภูมิ หลังจากทำพิธีปลูกเรือนเสร็จ ก็จะทำพิธียกศาลพระภูมิด้วย ทั้งนี้ เพราะถือกันว่าพระภูมิเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำบ้าน เป็นเทวาอารักษ์ผู้คอยปกป้องรักษาคนในบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข มีความเจริญรุ่งเรือง แคล้วคลาดปลอดภัยจากภัยอันตรายทั้งหลายทั้งปวง โดยผู้เป็นเจ้าของบ้านจะต้องทำการเช่น บวงสรวงบูชาด้วยความเคารพพระภูมิจึงจะให้ความคุ้มครอง แต่หากกระทำในสิ่งตรงกันข้าม คือไม่ให้ความเคารพและเช่นสรวงบูชา พระภูมิก็อาจจะให้โทษ โดยดลบันดาลให้เกิดทุกข์ภัยได้เช่นกัน

### การยกศาลพระภูมิ

การยกศาลพระภูมินั้น ต้องไปหาโหรผู้มีความรู้ด้านนี้ให้ช่วยดูฤกษ์และมาทำพิธี เพราะมีรายละเอียดเกี่ยวกับการกำหนดฤกษ์ การเลือกสถานที่ ทิศที่ตั้งของศาลพระภูมิ เครื่องประกอบอื่น ๆ

### การเลือกทำเลที่ตั้ง

ส่วนใหญ่นิยมตั้งศาลไว้ริมรั้วบ้าน เพื่อพระภูมิจะได้มองเห็นศัตรูหรือภัยอันตรายต่าง ๆ ได้สะดวก โดยทิศที่นิยมตั้งมีอยู่ ๓ ทิศ คือ ทิศตะวันออก ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ทิศตะวันออกเฉียงใต้

### สีของศาลพระภูมิ

ความจริงใช้สีอะไรก็ได้ แต่บางคนนิยมใช้สีตามประจำวันเกิดของตัว คือ

เกิดวันอาทิตย์	ใช้	สีชมพูหรือสีเลือดหมู
เกิดวันจันทร์	ใช้	สีเหลือง
เกิดวันอังคาร	ใช้	สีม่วงแดง
เกิดวันพุธ	ใช้	สีเขียว
เกิดวันพฤหัสบดี	ใช้	สีทอง
เกิดวันศุกร์	ใช้	สีฟ้า
เกิดวันเสาร์	ใช้	สีม่วง

## ข้อควรรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับศาลพระภูมิ

๑. ตัวศาลเมื่อฝังดินแล้ว ควรให้เหลือความสูงเพียงตาหรือเกินกว่านั้น ตัวศาลมีขนาดพอเหมาะ เป็นไม้หรือปูนก็ได้ และมีบริวารของพระภูมิ อันประกอบด้วย ตัวละคร ช้างป้าน ม้าป้าน
๒. รูปปั้นองค์พระภูมิ มือขวาทือพระขรรค์ มือซ้ายถือสมุด หรือถุงเงินถุงทอง รวมทั้งเครื่องประกอบประจำศาล อันได้แก่ เจว็ด คือ องค์พระภูมิ ของใช้อื่น ๆ เช่น ดอกไม้ เชิงเทียน กระจกรูป ผ้าเหลืองสำหรับผูกเจว็ด ๑ ผืน ตุ๊กตาชาย ๑ คู่ หลิ่ง ๑ คู่ ช้าง ม้า อย่างละ ๑ คู่ ละคร ๒ โโรง ฯลฯ
๓. เมื่อทำพิธียกศาล ห้ามมิให้เงานบ้านทับศาลพระภูมิ หรือเงานพระภูมิทับบ้าน
๔. ห้ามไม่ให้หันหน้าเจว็ด (องค์พระภูมิ) ตรงต่อประตูเข้าบ้าน เพื่อไม่ให้คนในบ้านเข้าออกในทางทิศที่เหมือนกับเหยียบทิศที่พระภูมินอน หน้าศาลควรหันไปตามทิศที่โหรากำหนด
๕. การกำหนดทิศทางหน้าศาล มีดังนี้
  - ก. บ้านผู้มียศศักดิ์ ต้องหันหน้าศาลไปทางทิศอุดร (เหนือ)
  - ข. บ้านคฤหบดี เศรษฐี พ่อค้า ต้องหันหน้าศาลไปทางทิศทักษิณ (ใต้)
  - ค. พระภูมิ นา สวน ทุ่ง ต้องหันหน้าศาลไปทางทิศประจิม (ตะวันตก)
  - ง. พระภูมิปูชนียวัตถุ-สถาน ป่อ และศาลา ต้องหันหน้าศาลไปทางทิศบูรพา (ตะวันออก)
  - จ. บ้านคนสามัญ ต้องหันหน้าศาลไปทางทิศอีสาน (ตะวันออกเฉียงเหนือ) และอาคเนย์ (ตะวันออกเฉียงใต้) ทิศใดทิศหนึ่ง (ไม่ถือเป็นเรื่องเคร่งครัดอะไรนัก)

## เครื่องสังเวยในการยกศาลพระภูมิ

ก่อนที่จะทำการยกศาลพระภูมิ จะต้องจัดเตรียมเครื่องสังเวยไว้ดังต่อไปนี้

- เครื่องสังเวยชุดธรรมดา ได้แก่ หัวหมู บายศรีปากชาม มะพร้าวอ่อน กล้วยน้ำว่านหมมต้มขาวต้มแดง
- เครื่องสังเวยชุดใหญ่ สำหรับจัดทำพิธีแบบสมบูรณ์ ได้แก่ โตะ ๑ ตัว แก้ว ๑ ตัว รัมกระดาศ ๑ คัน พานสำหรับวางเจว็ด พร้อมด้วยเงินบูชาครู ๖ บาท รูปเทียนประจำทิศ อย่างละ ๓ เล่ม เทียนชี้ผึ้งหนัก ๒ บาท (ไส้ ๑๒ เส้น) ๒ เล่ม เทียนน้ำมันหนัก ๔ บาท ๑ เล่ม



- ดอกไม้สี่เหลี่ยม ข้าวตอก งาคั่ว งา ถั่วทอง อย่างละ ๑ กระทง กระแจะ น้ำมันหอม บายศรีปากชาม ไข่มุกยอด ๑ ฟอง ล้อมรอบอีก ๓ ฟอง กล้วยน้ำว่า ๑ หวี มะพร้าวอ่อน ๑ ลูก ขนมต้มแดงต้มขาว ฟักทองแกงบวด ข้าวรำ ๘ ก้อน

## การปรับพื้นที่และการขุดหลุม

เมื่อโหรมาดูสถานที่และอนุญาตให้ตั้งศาลพระภูมิได้แล้ว ก่อนถึงวันทำพิธียกศาล ควรปรับพื้นดินให้เรียบ พูนดินให้สูงขึ้นมา ก่อเป็นฐานกว้างยาวข้างละ ๑ วา ให้เป็นรูปเหลี่ยมจัตุรัส สวยงาม

## พิธียกเสาพระภูมิ

เมื่อตระเตรียมเครื่องเช่นสังเวช และเตรียมการพร้อมแล้ว ครั้นถึงฤกษ์ โหรก็จุดธูปเทียนรายทิศ ๘ ทิศ แล้วเริ่มพิธี ทำน้ำมนต์ธรรณสาร นำน้ำมนต์ลูบหน้าเสยผม ตนเองและประพรมทั่วบริเวณเนินดิน เอา เลี่ยมมากระทุ้งหรือขุดดินพอเป็นพิธี ๘ ครั้ง พร้อมว่าคาถากำกับ แล้วจึงมอบให้คนที่ทำหน้าที่ขุดดินทำการขุดดินต่อไป



ในการขุดหลุมเสาพระภูมินั้น ต้องกะระยะให้หลุมอยู่กึ่งกลางของฐานดินที่ทำไว้พอดี ขุดให้ลึกพอสมควร กะว่าเมื่อยกเสาตั้งแล้ว ศาลนั้นสูงได้ระดับตาของเจ้าของบ้าน หรือเรียกว่า สูงเพียงตา

ขุดหลุมเสร็จแล้ว ให้โหรเขียนยันต์ใส่ก้อนหลุม ๑ แผ่น แล้วยกเสาลงหลุม ระวังอย่าให้เอียงไปทางด้านใดด้านหนึ่ง เอาดวงชะตาเจ้าของบ้านกับดวงชะตาพระภูมิ รวม ๒ แผ่น วางไว้บนยอดเสา ก่อนนำยันต์มาวางต้องเจิมเสียก่อน

เมื่อตั้งเสาเสร็จแล้วโหรจะเอาน้ำมนต์ประพรมที่บริเวณโคนเสา ว่าคาถากำกับ แล้วเจิมปลายเสาทางทิศตะวันออก

## การถอนศาลพระภูมิเก่า

หากมีศาลพระภูมิเก่าอยู่แล้ว ถ้าต้องการจะตั้งใหม่ ต้องทำพิธีถอนศาลพระภูมิเก่า ออกเสียก่อน โดยสังเวชพระภูมิเก่าไว้ ๓ วัน ถ้ามีนิมิตไม่ดี ให้งดตั้งศาลพระภูมิใหม่ ถ้านิมิตดี จึงค่อยทำพิธีตั้งศาลพระภูมิใหม่



ก่อนอื่น ต้องอัญเชิญพระภูมิเฝ้าออกก่อนด้วยคำเชิญ ให้ทำพิธีถอนคล้ายกับถอนสีมา โดยทำน้ามนต์ธรณีสารรดเสาพระภูมิและว่าคาถาถอนพร้อมกันไป เสร็จแล้วยกเอาพระภูมิและถอนเสาออกเสียก่อน อย่าทำลายเป็นอันขาด ให้น้ำไปหรือฝากพระไว้ในวัด แล้วจึงทำพิธียกศาลพระภูมิใหม่ได้

## คาถาเชิญพระภูมิ

ภูมามันัง เทวานัง ลัททัง สุตตะวา อยู่ในท้องที่ นางพระธรณีอันเลิศแล้วขอให้ฟ่องแผ้วในทางธรรม กรุงพาลีนี้เลิศล้ำ ช่วยบำรุงสูงต่ำที่หลังตอ ขอเชิญพระภูมิช่วยหุ้มห่อ ขออย่าให้มีเหตุขอเชิญเทวดาอาเพศ อันเป็นผลจะก่อสร้างตั้งต้นช่วยแต่งเติม ขอเชิญพระภูมิช่วยเพิ่มพูนโพธิสมาการ จะยกเรือนโรงร้างให้รวยรื่น พื้นแผ่นดิน ขอเชิญพระภูมิช่วย โอบอุ้ม เอกเอี่ยม ละออ อองทั้งแก้วแหวน เงินทอง ให้ไหลมาทั้งฝูงพฤษเทวดาในแผ่นดิน พระสมุทระละลายลิญจน์ ช่วยเลือกใส่ขออย่าให้ถูกทางธรณีสาร ช้าง ม้า โค กระบือ ฝูงคนเขานับถือแต่พระภูมิซึ่งโกลนโคกรุมมูพทะลายขอเชิญพระภูมิช่วยคลี่คลายทั้งทุกข์ภัย เสนียดและจัญไรอย่าแผ้วพาน อายุวัฒโนสุขซึ่งพลัง คนหนึ่งชื่อจันทะริต คนหนึ่งชื่อนายสารถิ คนหนึ่งชื่อนายจำสพ พระภูมิอยู่ที่นั่น จึงขอให้ทะนายคนใช้สามคนไปเชิญกรุงพาลี มารับข้าว เหล้า กล้วย อ้อย ถั่ว งา ครุข้าขอถวายอัญเชิญพระภูมิมารับข้าว เหล้า กล้วย อ้อย ถั่ว งา ครุข้าขอถวาย ปะมุตตะโร ปุระภายัง อาคะเนจะ เรวะโต ทักขิณเณ กัสสะโป พุทโธพุทธลิจิ (หยิบก้อนดินไว้ที่หน้าศาลพระภูมิ ๑ ก้อน)

เจ้ากรุงพาลีเป็นเทพรักษาพื้นแผ่นดิน มีลูก ๙ คน ได้มอบหมายให้แต่ละคนรักษาสິงต่าง ๆ ดังนี้

คนที่ ๑ ชื่อ พระชัยมงคล	ดูแลประตู เคหสถานบ้านเรือน
คนที่ ๒ ชื่อ พระนครราช	ดูแลประตู ป้อมค่ายหอรบ บ้านใด
คนที่ ๓ ชื่อ พระเทพเน	ดูแลคอกเลี้ยงสัตว์
คนที่ ๔ ชื่อ พระชัยศพนั	ดูแลเสบียงคลัง ยุงฉาง
คนที่ ๕ ชื่อ พระคนธรรพ์	ดูแลโรงพิธีแต่งงาน และเรือนหอ
คนที่ ๖ ชื่อ พระธรรมโหรา	ดูแลเรือกสวนไร่่นา
คนที่ ๗ ชื่อ พระวัยหัด	ดูแลวัดวาอาราม ปุชณียสถาน
คนที่ ๘ ชื่อ พระธรรมมิกราช	ดูแลพืชพันธุ์ธัญญาหาร
คนที่ ๙ ชื่อ พระพาษาธรา	ดูแลห้วยหนองคลองบึง

## พิธีกรรมรับ-ส่งพระเคราะห์

การรับส่งพระเคราะห์ เนื่องมาจากพระเสวยอายุของบุคคล เมื่อพระองค์ใดเริ่มเสวยอายุ ก็ต้องทำพิธีรับ เมื่อพระองค์ใดออก ก็ต้องทำพิธีส่ง ฉะนั้น พิธีนี้จึงทำในวันเกิด ทำที่บ้านหรือที่วัดก็ได้ พิธีนี้อาจทำเป็นเอกเทศก็ได้ อาจทำร่วมในพิธีอื่นก็ได้

ของที่จะต้องเตรียมเป็นพิเศษในพิธีนี้ ก็คือ ฐูปเทียน ข้าวตอก ดอกไม้ ธงชาย และ ฉัตร ๓ ชั้น (กระดาด) มีจำนวน สัญลักษณ์และ สีตามพระเสวยอายุดังต่อไปนี้

พระอาทิตย์ ฐูป ๓ เทียน ๓ ข้าวตอก ๖ กระทง ดอกไม้สีแดง ๖ กระทง ธงชายสีแดง ๖ ธง ฉัตรสีแดง ๖ ฉัตร

พระจันทร์ ฐูป ๑๕ เทียน ๑๕ ข้าวตอก ๑๕ กระทง ดอกไม้สีนวลขาว ๑๕ กระทง ธงชายและฉัตรสีนวลขาวอย่างละ ๑๕

พระอังคาร ฐูป ๘ เทียน ๘ ข้าวตอก ๘ กระทง ดอกไม้สีแดง ๘ กระทง ธงชายและฉัตรสีนวลขาวอย่างละ ๘

พระพุธ ฐูป ๑๗ เทียน ๑๗ ข้าวตอก ๑๗ กระทง ดอกไม้สีเขียว ๑๗ กระทง ธงชาย และฉัตรสีเขียวอย่างละ ๑๗

พระเสาร์ ฐูป ๑๐ เทียน ๑๐ ข้าวตอก ๑๐ กระทง ดอกไม้สีน้ำเงินแก่ (เช่น ดอกอัญชัน) ๑๐ กระทง ธงชายและฉัตรสีน้ำเงินแก่อย่างละ ๑๐

พระพฤหัสบดี ฐูป ๑๙ เทียน ๑๙ ข้าวตอก ๑๙ กระทง ดอกไม้สีเหลือง ๑๙ กระทง ธงชายและฉัตรสีเหลืองอย่างละ ๑๙

พระราหู ฐูป ๑๒ เทียน ๑๒ ข้าวตอก ๑๒ กระทง ดอกไม้สีเทาหรือสีท้องฟ้า (เช่น ดอกรัก) ๑๒ กระทง ธงชายและฉัตรสีเทาหรือสีท้องฟ้าอย่างละ ๑๒

พระศุกร์ ฐูป ๒๑ เทียน ๒๑ ข้าวตอก ๒๑ กระทง ดอกไม้สีน้ำเงิน ๒๑ กระทง ธงชาย และฉัตรสีน้ำเงินอย่างละ ๒๑

เมื่อพระองค์ใดเสวยอายุและพระองค์ใดออก ก็พึงจัดหาของให้ตรงกับพระองค์นั้น ๆ หลักสำคัญอยู่ที่ส่งนพเคราะห์ก่อนแล้วจึงรับ ซึ่งมีวิธีการดังต่อไปนี้



ในการทำพิธีเป็นเอกเทศ จะใช้เพียงรูปเดียวก็ได้ เมื่อเจ้าภาพจุดเทียนบูชาพระรัตนตรัยแล้ว ขอศีล รับศีล เสร็จแล้วเริ่มพิธีส่งพระเคราะห์ โดยจุดธูปเทียน วางข้าวตอก ดอกไม้ ตลอดจน ธงชายและฉัตรของนพเคราะห์ที่จะส่ง (ธงและฉัตรปักไว้ในแจกัน) แล้วกล่าวบูชาพระเคราะห์ ที่จะส่งนั้นเป็นภาษาไทยก็ได้ ภาษาบาลีก็ได้ เสร็จแล้วอธิษฐานให้พ้นทุกข์และได้รับความสุข ตามปรารถนา พระสวดมนต์ตามพระเคราะห์นั้น ๆ ต่อแต่นั้นทำพิธีรับโดยจุดธูปเทียน วางข้าวตอก ดอกไม้ ตลอดจนธงชายและฉัตรของนพเคราะห์ที่จะรับ แล้วกล่าวบูชาพระเคราะห์ที่จะรับนั้น เสร็จแล้วอธิษฐานใจ พระสวดมนต์ตามพระเคราะห์นั้น ๆ เช่นเดียวกัน ต่อจากนั้น เจ้าภาพถวาย ไทยธรรม พระอนุโมทนา กรวดน้ำ ครั้นแล้ว พระประพรมน้ำพระพุทธมนต์ (ซึ่งจัดเตรียมไว้ก่อนแล้ว) แก่เจ้าภาพ เป็นเสร็จการ

ส่วนที่รวมกับพิธีอื่นนั้น ท่านให้ทำได้ในงานทำบุญมงคลธรรมดา หรือการทำบุญวันเกิด ของที่จะต้องเตรียมก็เหมือน ในการทำเป็นเอกเทศ ต่างแต่เพียงว่า เมื่อถึงบทสวดมนต์ที่ประจำ พระเคราะห์ ซึ่งจะรับส่งพระต้องหยุดสวด เพื่อให้เจ้าภาพได้จุดธูปเทียนบูชาดังกล่าวแล้วก่อน ถ้าตามธรรมดาไม่ขัดตำนาน ก็ควรจะขัดตำนานเป็นพิเศษ ทั้งในตอนส่งและตอนรับ มีข้อแตกต่าง อีกประการหนึ่ง ก็คือ ขณะที่ส่งจะรับ ให้ตั้งพระพุทธรูปประจำพระเคราะห์นั้นลง และเหลือ ไว้เพียงพระพุทธรูปประจำพระเคราะห์ที่รับเท่านั้น ข้าวตอก ดอกไม้ ธูปเทียน ธงชายและฉัตร ก็เช่นเดียวกัน ถ้าเป็นของพระเคราะห์ที่ส่ง ก็ให้นำไปทิ้งเสีย คงเหลือไว้แต่พระเคราะห์ที่รับ กล่าวคือ ธงชายและฉัตร เอาตั้งไว้หน้าพระ จนกว่าจะหมดเสวยอายุ หรือเก่าขาดไปเอง ข้าวตอก ดอกไม้ ครบ ๓ วัน แล้วจึงทิ้งได้

เมื่อได้หยุดให้ทำการรับส่งพระเคราะห์เช่นนั้นแล้วพิธีอื่น (พิธีเดิม) ก็ให้ดำเนินไปตามแบบ จนกว่าจะเสร็จพิธี

## ประเพณีแต่งงาน (กินดอง)

การกินดองนั้นเป็นประเพณีเก่าแก่ ตามโบราณกล่าวว่าอวาหะมงคลบอกไว้ชายนั่นจากไปอยู่กับผู้หญิงลูกเหินพุ้นเลยแต่งกินดอง เอาลูกเขยเรือนก็หากดีเอาล่น คำภาษิตลาวเว้าคำควรคัก แน่ว เอาลูกเขยมาเลี้ยงพ่อแม่เฒ่า ปานได้ข้าวมาไว้ใส่เบ็ยอีกแบบหนึ่งนั้น ครั้นกินดองแล้วเอาหญิงไปสมสู่ไปอยู่บ้านกับพ่อแม่เฒ่าแม่เฒ่าแวนนี้ ก็หากหลายคำบรรยายมีไว้ว่า วิวาหะมงคลบนบอกภาษิตมีกล่าวไว้คำนี้คล้องคือว่าเอาลูกสะใภ้มาเลี้ยงปู่เลี้ยงย่า ปานว่าเอาผีเอาหามาใส่เรือนชาน คำอันนี้หาทางปดีเอามากล่าวลูกสะใภ้ดี ๆ มีตั้งหลายมากล้นบ่เคยเว้ากล่าวถึงท่านเอย



### การเลือกคู่ควรกัน

การที่หาคู่ครองนั้นคงมีหลายอย่าง เห็นหน้ากันก็มักเอาลิ้นลิ้นตรงไว้แม่บ่ฟังนั่งนอนมอง แต่มาเห็นหน้า บ่มียามลิหายสวง คิดฮอดหลายแท้ ๆ ลิตายย้อนแม่ผู้หญิง เป็นแบบนี้เรียกว่า บุปเพสันนิวาสปางหลังส่งนำมาให้ อีกอันหนึ่งนั้นเคยอยู่ใกล้แนบชิดสนิทกัน เห็นน้ำใจอ้อฮายคัย ผ่องงามแลเยี่ยม เรียกว่า เหตุปัจจุบันแท้รวมกันสมสู่

อันว่าลักษณะของชายหญิงนั้นต้องดูอีกอย่างหนึ่ง ลักษณะของชายนั้นมีรูปสมบัติ สมประกอบแท้งามด้ามตั้งผู้ชาย คุณสมบัติดีด้วยมีวิชาประกอบ มีความประพฤติดีมีศีลธรรมพวกนี้ เต็มด้วยสุ่อันมีฐานะของบ้านเรือนชานเป็นที่อยู่ บ่แม่คนเร่ร้อนขโมยข้าวสิ่งของ ทั้งมีที่ทำมาหากิน เป็นหลักแหล่ง สมควรหญิงเลือกเอาคนพวกนี้ไปหน้าจึงเจริญนั้นแล้ว

ลักษณะของหญิงนั้นอย่าให้เป็นแม่หญิง แม่ยังแม่กระซังกันฮั่ว แม่คร้วลงล่าง แม่อย่างแม่เหาะ แม่เลาะขอบริ้ว แม่มีวแต่เพลิน แม่เดินบ่เบ็งหาเอาได้เมียแพงรู้ตลอด เรือน ๓ น้ำ ๔ พวกนี้ เต็มพร้อมพรัใจ เรือนสามคือ เรือนผมนั้นอย่ารุงรังหมองหม่น เรือนไฟนั้นอย่าให้ขาดไม้พินนั้นใส่คี่ไฟ เรือนนอนนั้นให้ดูแลสะอาด ผุงหมุ่มหมอนเสื้อข้างหนุนั้นสะอาดดี น้ำ ๔ นั้นคือ น้ำกินน้ำใช้ จะต้องระวังอย่าขาดแอง เถิงแลง ๆ นั้นกินหมากเคี้ยวหัวแยมต่อกัน น้ำเตาปูนว่านั้นอย่าให้ขาดเงิน บทสำหรับบอกหัวใจก็ให้มีดีด้วย อย่าไปเป็นคนเสียวโรรหากริ้วโอรชหน้าตาอย่าทำบุดเบี้ยวแวนนี้ บ่งามแท้เนอ

## การเจ้าสาว

โบราณนั้นถือการคุยบ่าว ทั้งคู่สาวหมั้นสำคัญแต่อย่าลืม ยามเมื่อสาวลงเซ็นฝ้ายกลางคืน รอบบ่าว ทั้งผู้ชายก็ถือแคนเป่าจ้อย ๆ เสียงระห้อยอ่อนหู ทั้งหญิงนั้นก็ไต่ยีนเสียงเว้าทั้งแคน เสียงม่วน สองก็หมายขอดมันเป็นเรื่องคนเดียวได้สัญญากันแล้วลึงไทยไปล่าง หลายปีบ่างเว้น ะนึ่งเจ้าผู้เดียวไปเพื่อหาเงินได้ลึงกลับมาโอมเอาแต่ง

## การขอโอ

ธรรมดาโบราณพุนวิธีโอมแต่ง ญาติผู้ใหญ่ นำ ชนหมากชนพลู ใส่ขันให้เรียบร้อยสาแต่งตัวเงิน ๓ บาท ใส่ขันไว้ ว่าเป็นของไขปาก ของไขปากไขคอสำหรับโคตรเชื่อนำให้ ชาวสาร ชาย ๒ คน ถือขันหมากนี้ให้พ่อแม่ของหญิง ถ้าเผิน ยินยอมตกลูกสาวมาให้ เผินจักมีใจด้วย เอาเงิน ๓ บาท หากบ่พอใจแท้เงินจ้างก็บ่เอา



## คำกินตอง

คำตองนั้นคือราคาเป็นคำ หรือว่าเป็นสินสอดไว้ตัวเจ้าคำทอใดในโบราณกล่าวไว้ว่า คนส่วนใหญ่ครองเมืองเป็นราชบุตรราชา หมูแสมเมืองพร้อม อุปราชานั้นถือเป็นคนใหญ่ ต้องตีราคา ๖ ตำลึงว่าไว้ถ้อมันต่อมา ถ้าเป็นลูกเต่าฝูงหมูเตาแสงหรือนายกอง ๓ ตำลึงจริงแท้ ถ้าว่าเป็นธรรมดา สามัญแล้วตีราคาเพียง ๖ บาท เลิงวันแต่งงานก็จึงมอบให้ทั้งคู่บ่าวสาว

อีกอย่างหนึ่งนั้นเจ้าโคตรฝ่ายชาย จัดไปพร้อมหมากพลู บุหรี่ ข้าวต้ม ๒ กระหยัง ให้สองคน ล้อมอบ ถ้าฝ่ายหญิงพอใจก็รับเอาไว้ได้มาเว้าต่อกัน ถ้าบ่พอใจแล้วบ่มีตารเว้าต่อ ถ้าพอใจรับคำไว้ แล้วมาปลิ้นเปลี่ยนไป เงิน ๓ บาทนั้นก็เหล้ามอบคนหญิง ถ้าผู้ชายเหลวไหล ก็เหลาคืนเงิน ๕ ครั้น พอใจกันแล้วหญิงก็เอามาแจก ข้าวต้ม ๒ กระหยัง แจกพี่น้องกินแล้วส่งคืน เอากระหยังนั้นคืนไป บ้านเก่า แล้วก็เว้าหาฤกษ์ยามแล้วจึงแต่งงานนั้นแล้ว

## ความหมายว่ารักใคร่

ทางชายนั้นหาของไปมอบ เช่นว่าแหวนใส่ก้อยกระจนวน้อยใส่หูหรือเป็นของให้มีราคามีค่า หญิงต้องเก็บรักษาของพวกนั้นบ่มีให้เสื่อมเสีย ถ้าภายหลังมาบ่พอใจด้วยเงินทองของฝากก็ต้องคืน มอบให้ฝ่ายชายนั้นดั้งเดิม

ของฝากอีกอันหนึ่งนั้น เป็นของฝากเห็นกันในฝูงคนญาติกาสูคนเห็นพร้อม คือว่า ของนำไปสู่ขอหญิงแท้ คือข้าวต้ม ๔ กระหยังทั้งกล้วยอ้อยน้ำตาลพร้อมสู้อันและตะกร้าใบเล็กนั้น



สานด้วยไม้ไผ่เป็นกระถงของอยู่ในมีโซ่ ถ้าว งามากพลู ไปพร้อมหลายเหลือนั้น มีข้าวสาร ข้าวเปลือก ทั้งสี่เสียดเมล็ดฝ้ายผู้นี้ใส่ นำ ไปขอหญิงเค้าหัวปี หรือน้องหนุ่มเขามักใช้ตะกร้อ ๓๓ ใบ เพียงแท่นหัวปีนั้นถูกรอง ถ้าเป็นคนกลางให้ใช้ตะกร้อ ๑๖ ใบ กับเงิน ๒ บาท นั้นมอบได้ตั้งหมาย

ครั้นว่าพ่อแม่ของหญิงได้รับเอาดังกล่าวมานี้ ถือว่าเป็นการยินยอมยื่นให้ลูกสาวแล้ว เพียงจริงพ่อแม่หันส่งข้าวต้มสองห้วยกับเงินเป็นราคา ๑๐ เหรียญเหล่านักผู้ชายไว้ ส่วนว่าสิ่งนอกนั้น พ่อแม่ของหญิงนำเองไปแจกญาติกาได้

## วันปลูกบ้านใหม่

ครั้นว่าทั้งสองได้ตกลงปลงซ่อม คิดจักปลูกบ้านเรือนสร้างอยู่ครอง ให้ฝ่ายชายจัดหาไม้ มาทำเรือนแปลงปลูก ลงมาที่บ้านหญิงช่วยปลูกแปลง ผูกญาติพี่น้องมาช่วยกันทำอาหารการกิน ฝ่ายผู้หญิงหาต่อนทำให้เสร็จในวันเดียวได้เป็นการดีการชอบ ส่วนเลื่อมอนเตียงนอนพวกนี้ เป็นของเจ้าฝ่ายหญิง

## เครื่องสมนาสมมา

การสมมานั้นเป็นหญิงโดยมาก จัดหม่อมอนเสื้อผ้าจัดให้ฝ่ายผู้ชาย โบราณเรียกไว้ว่า เป็นเครื่องสมมา เป็นหน้าที่ของฝ่ายหญิงจัดเตรียมไว้ก่อนงานจะตกแต่ง เป็นธรรมเนียมเก่านี้ ดีล้ำกว่าหลัง



## งานกินตอง

การกินตองนี้มีพิธีเป็นการใหญ่ ตามฐานะของไมมีหรือจนแล้วแต่เจ้าจะทำให้ค่าสมเตรียมการรับญาติพี่น้องมาร่วมในงาน มีอาหารการกินอยู่กันเพียงพร้อม ทั้งชายนั้นเอาพาขวัญมาตั้งฝาง ทั้งฝ่ายหญิงก็ยกเครื่องสมมาเครื่องปูที่นอนพวกนี้มาพร้อมพรำกัน แล้วผูกญาติพี่น้องมานั่งรวมกัน

## พิธีสู่ขวัญ

เมื่อได้เวลาแล้วยามดีได้ฤกษ์ เฒ่าแก่เข้านั่ง ล้อมพาขวัญแล้วเหล่าประณม พราหมณ์เฒ่าโมทนา เลยสวด เสียงเอ็นอ้อยฟังแล้วม่วนหู พอว่าแล้ว สวดเอ็นเรียกเอาขวัญ เสร็จสรรพเลยผูกแขนสองเจ้า เอาตนเข้าทั้งคนแหนแห่เข้าสู่บ้านผู้หญิงก็พร้อมพรำ เหล่านำมาแจกเลี้ยงกันเสียงพ่อเหลือ ท่านเอย



## พิธีสูขวัญมือกำยกัน

การเข้าพาชวีญกลับกำย คือให้ทั้งสองหญิงชายนั่งล้อมพาชวีญเจ้ากำยกัน เอาแขนท้าวกำยแขนนางไว้ก่อน คือแขนชายพาดกำยแขนหญิงไว้ แล้วดูชำช่างาม แล้วจึงจับไขได้มาปกกลีใส่ ใช้เส้นผมตัดตรงกลางเบ็งดูดีแท้ ถ้าว่าฟองไขนั้นเต็มดี



ดูปลอด ถือว่าดีมากล้นสอง เจ้าอยู่สบาย จนถึงถือไม้เท้ายอดทองกระบองยอดเพชรอยู่ยืนยาวมันเลยเอาอายุยืนให้ชายไปซีกหนึ่ง เอาให้หญิงอีกซีกหนึ่งนั้นมาพอนหม่ากัน ชายก็ยอมมือป้อนหญิงไปสาก่อน ส่วนว่าหญิงก็ป้อนชายได้ตั้งใจ พอว่าเสร็จสรรแล้วทั้งชายถอยออก หยิบยกขันดอกไม้สมมาให้พ่อแม่หญิงทั้งโคตรเชื้อหญิงนั่งเป็นวงษ์ ชายก็ยอมสมมาจนจริงแท้

## การสมมาหญิง

ครั้นว่าผู้ชายกลับไปบ้านผู้หญิงเฮาเริ่มต่อ นำผู้หญิงไปเรือนของชายเรียบร้อยแล้วยอไหวเพื่อขมา ของสมมานั้นมีเสื้อผ้าของชายนุ่งห่มของผู้หญิงก็มีเสื้อและผ้ามาพร้อมพรำกัน ของสมมาพ่อแม่ผู้ชายนั้นปกติอ่าวเป็นเงิน เจ้าโคตรฝ่ายชายนั้นจะสมมาเป็นสาดอาสนะพวกนี้ทำได้สู้ยาม

## พิธีส่งตัวผู้ชาย

การส่งตัวผู้ชายไปสู่เรือนหญิงนั้น เอาเวลาเย็น ๆ หน่อย ภาษาเฮว่าเวลาบ่าวโสมสาวประมาณสองทุ่มเศษได้ โสมพร้อมพรำกัน แล้วจึงร้องโฮแห่เอาชายไปส่งเถิงเรือนหญิงขึ้นบานโฮ ร้องว่าแม่เฒ่าเอยลูกเขยมาแล้ว ไขปองเอี่ยมเอี่ยมเบ็งลูกเขยแต่เนอ ครั้นว่ามาถึงบ้านหญิงสาว รับประทานอาหารเข้าบ้านเจ้าไปขึ้นสู่เรือน แล้วก็จัดกินเลี้ยงฝูงคนแทนแห่ต่างก็มีหัวใจยิ้มแย้มดูหน้าเบ็งกันแท้แล้ว

## พิธีจักปูนอนสาวสาว

ห่าง ให้เป็นผู้ปูนอนให้สองสาวบ่าวของผู้ชายปูทางขวาให้สูงอยู่ไว้ต่ำอยู่ข้างใต้เป็นของเจ้าหย่อมผู้หญิง ปูทางขวาไว้ของชายจึงชอบปูข้างซ้ายต่ำกว่าหม่อมหนึ่ง ได้เป็นของเจ้าหม่อมหญิง ครั้นว่าปูเสร็จแล้วลองนอนดูก่อน ลูกขึ้นจูงเจ้าหม่อมผู้หญิงแล้วจึงจูงผู้ชายเข้าตามหลังโดยด่วน ปิดประตูห้องไว้ประมาณได้ตั้งควร พอเป็นพิธีให้ชายหญิงร่วมสมสู่ แล้วจึงเปิดประตูต่อหน้าโคตรเชื้อสวงเจ้าพวกพยาม



## การมอบตัว

ส่วนเจ้าโคตรฝ่ายหญิงนั้นสอนหญิงทุกอย่าง ให้รู้จักรีดฝักรองเมียรัดบ้านครองเรือน ของหญิงชายบอกไว้สอนให้รู้เชิง ให้รู้จักรักแพงกันไว้จนไปตลอดชีพ พอว่าจบการสอนแล้วผู้ชาย ทั้งเจ้าโคตรจักฝากฝังผู้ชายหนุ่มนั้นเป็นเจ้าลูกเขย

## การร่วมชุธาเสียเลย

ยังมีอีกแบบหนึ่งนั้นเรียกว่าชุธาเสีย ทั้งหญิงชายมีความรักสมัครรักใคร่กันแล้วนัดหมาย หากจักเว้ากับตนพ่อแม่ กลัวเอาใบได้หวังสิ้นขาดลง ทั้งชายหญิงก็เข้าร่วมกันสมานกัน แล้วจึงอน บิดามารดาแต่งงานเอาให้ เป็นการจำเป็นแล้วสองคนเคยร่วมกันแล้ว พ่อแม่ก็ขัดขืนไม่ได้เลย ให้แต่งงานนั้นแล้ว

## การตามแม่ร้างพ่อมาย

การตามนั้นคือการเดินตาม คือตั้งของขาดแล้วมาเพิ่มตามลงไทยเราก็คือเอาผ้าปะมาตาม คำอุปมาดังนี้เขารู้ทั่วกัน ถ้าว่าไฟเป็นพ่อร้างหรือหม้ายมาก่อนเดิมดา ก็ให้มีราคาลดลงเหลือน้อย เช่นเงินค่าทอง ๕๐๐ ก็เหลือลงครึ่งหนึ่งให้สองร้อยห้าสิบท่อนั้นพอคุ้มค่ากัน

การกินดองของโบราณนั้นมีวิธีชำตีม กินดองธรรมดาแล้วยังมีกินอีกถึง ๕ ครั้ง เขาเว้า ชื่อกัน ครั้งหนึ่งเรียกว่าการแปลงขึ้นให้ยืนยงไปตลอด ครั้งที่ ๒ ว่ากินกกดอดเหง้าคราวนี้ชอบดี ครั้งที่ ๓ นั้นเรียกว่ากินขาว ทั้งควาหวานดื่มกินกันแล้ว ครั้งที่ ๔ นั้นคือการกินชอด มีพ่อใดกินชอด เกลี้ยงปมีให้อยู่เหลือ ครั้งที่ ๕ เป็นหมุณมฮวยของเก่า แต่ละครึ่งละคราวมีวิธีทำดังนี้โบราณเจ้า ต่อมาฝ่ายผู้ชายก็ทำไหเหล้ามาเตรียมรอทำไก่อต้มสุก ๑ ตัว ไว้แล้วรอทำแขกคนถ้วย ๑ ใบ เงิน ๖ ลาด นั้นไปไหว้ภูตผีของหญิงแล้วทาของเกลี้ยงญาติ เอาเหล้าไหไก่อตัวพราพร้อมมาไหว้ฝ่ายหญิง ส่วนว่า ทั้งหญิงนั้นต้องเก็บไหถ้วยเข้ามาไว้ถนัดดี ทั้งเงิน ๖ ลาดนั้นเก็บไว้อย่างดี ถ้าหากเกิดหย่าร้างก็คืนให้คู่อัน ถ้ายังบ่หย่าร้างก็เก็บลอดในอก โบราณถือว่าเปลี่ยนของรักษาจากฝ่ายหญิงมาไว้ จะสวัสดิ์ดีน้อยอายุ ยืนยาวยิ่ง

การกินกกดั้น คือการกินเกลี้ยงคราวไว้คนหัวปีมาเกิด หรือว่าบ่มีลูกเต้าคราวได้รอดปี สามปี แล้วบ่เคยยังมีลูก โบราณให้จัดการกินกกดอีกซ้ำเพื่อหวังล้ำและคุณ ผู้ชายนั้นหาหมามาได้ตัวเดียว สาก่อน เอาเหล้า ๑ ไห มาพร้อมเตรียมไว้เพื่อคน ส่วนผู้หญิงนั้นเพิ่มหมุ ๒ ตัว เหล้า ๘ ไห ใส่ไว้รอดถ้า เพื่อนฝูง ร่วมกันที่บ้านของหญิงสาก่อน แต่ว่าแยกกันทำส่วนไว้ไผมันแล้วจึงรวม ให้ทั้งชายเอาไป เกลี้ยงผีของหญิงสาก่อน จึงจักนำมาเกลี้ยงฝูงโคตรเชื้อทั้งกำฝ่ายชาย เสร็จการเกลี้ยงโคตรฝูงโคตร ทั้งสองฝ่ายก็ทำหอยร้อนอยู่เย็น

การกินกาวนั้นผิวเมียร์่วมกันอยู่ ได้ลูกคนที่ ๒ อีกแล้วจัดเลี้ยงอีกที การกินครั้งนี้เรียกว่า กินกาว มือฝ่ายชายนั้นจัดเอาหมูมาหนึ่งควายทั้งตัวหนึ่งพร้อมกันแล้วรีบทำไปรวมกันที่บ้านของ ผู้หญิงทั้งพวก เสร็จเรียบร้อยแล้วขึ้นสู่ผีตาทั้งฝ่ายหญิงตายเดียวคราวนี้ ทั้งเหล่านำมาเลี้ยงตายาย ทั้งโคตรสองฝ่ายกำมดูล้วนสู่คน ส่วนฝ่ายชายนั้นมีควาย ๒ ตัว กับเงิน ๖ ตำลึง เอาไปขอน้อง นางเมียของพี่มาอยู่เรือนพ่อแม่ฝ่ายชาย พร้อมทั้งเลี้ยงโคตรเชื่อมพร้อมพร้ากัน แล้วฝูงโคตรชื้อซื้อกำ ฟายของหญิง นำบุตรลูกตนส่งเถิงเรือนบ้าน ไปเป็นคนดีได้นางงามสะไภ่ย่า เรียกว่า กินกาว อีกซ้ำคราวนี้เทื่อ ๓

เทื่อ ๔ นั้นกินชอดตามกาล ผิวเมียร์่วมกันที่ ๓ ก็เหล่านำมาเลี้ยง ฝ่ายทางชายนั้น หาควายมาตัวหนึ่ง ไปปรุงอาหารที่บ้านเมียร์่วมกันแล้วเหล่านำมาเลี้ยงผีตาฝูงโคตรทั้งสองฝ่าย มาพอกเลี้ยงกันให้อิ่มหนำ

เทื่อ ๕ นั้นเรียกหมอลมฮวย ผิวเมียร์่วมกัน ๔ คน รวมได้หรือเรียกว่าควายแม่ลูกผูกไต้ถุน แม่มันเลี้ยงไว้เอาลูกไปเป็นอาหาร ฝ่ายชายนั้นจัดมาให้หมูสองตัวตัวอ่อน หรือเอาควายตัวแม่มาผูก ไว้ทางบ้านหญิง ควายแม่มันมีลูกติดมาตามตำราว่าให้เอามันฆ่า ตำรานี้คนเขียนบ่เห็นชอบ มีแต่ฆ่า เอาร้ายใส่เขา ส่วนว่าตำราสอนให้เอาไก่ตัวเป็นมาตัวหนึ่ง ผูกไว้ใต้ตระลางเรือนเป็นวิธีเรียบร้อยสา แล้วปล่อยไปเอาให้เมียไปเลี้ยงถนอมมันได้ใหญ่ ไก่ตัวนี้เรียกว่า ไก่ขาบ นกซากห่มครั้นว่า เสร็จเรียบร้อยไปเลี้ยงหมูผี ของผู้ขอหญิงให้คราวหลังก่อนพิธีการกินดองทั้ง ๕ นี้ไผ่รู้ก็เลือกเอาบ่ก่อน ทำพำเพื่อเสียประโยชน์หากิน ทั้งเป็นกรรมเอาแต่สัตว์มาทำเป็นอาหารจึงบ่ควรเห็นด้วย แต่คัมภีร์ เขียนไว้เอาใจความมาให้อ่าน จะเป็นการบ่ชอบด้วย อภัยท่านผู้อ่านคุณั้นเทอญ

ในธรรมบทกล่าวไว้โอวาทเศรษฐีหลวง ชื่อ ธัญชัยเศรษฐี พ่อนางวิสาขาลูกชื่อนามไว้ คราวเมื่อมีภาระเศรษฐีขอได้นางไปเป็นสะไภ่ย่าธัญชัยเศรษฐีสอนน้องนาลเหล่าเอาไว้อย่างดี มีโอวาท ๑๐ ข้อ สอนให้ไว้ควรได้อ่านดู ข้อ ๑ อย่าเอาความผิดในบ้านไปเผยเขาตลก เผยนอกบ้าน แนวนั้นแม่บ่ดี ข้อ ๒ อย่าเอาความนิทานเว้าความบ่ดีหาใส่อยู่นอกบ้านคล้ายไว้อย่าใส่ใจ เอาเข้ามา ในบ้านพาลกันหาวิวาท ข้อ ๓ ไผ่ควรที่เฮาทานให้ ก็ควรเททานทอด คนบ่ควรอย่าให้ลิมี่เรื่องมาดหมาย ข้อ ๔ นั้นเห็นบ่สมควรอย่าซิงใจจักมีเหตุ ข้อ ๕ ญาติกาเจ้าผิวเมียร์่วมกันทั้งคู่ม่าขอเพิงเจ้าอย่าไล่ทิม ปล่อยเขา ข้อ ๖ นั้นพ่อผิวแม่ผิวทำงานแล้วอย่าเฉยเมยนั่งอยู่ ควรที่จะช่วยอย่ามัวเล่นนั่งเพลิน ข้อ ๗ นั้นอย่าทานอาหารก่อนเผิ่น พ่อผิวแม่ผิวรับทานเรียบร้อยตัวเจ้าจึงทานพ่อเนอ ข้อ ๘ นั้น ตื่นก่อนนอนที่หลัง ข้อ ๙ นั้นให้ยำเกรงเจ้าพ่อผิวแม่ผิวอย่าประมาท ให้ถือพ่อผิวแม่ผิวเป็นไฟหรือรูปร่าง คอยให้พิชเฮา ข้อ ๑๐ นั้นให้เคารพพ่อแม่เจ้าของผิวเป็นเทพ ข้อ ๑๐ ไผ่เคยให้ก็อย่าให้เขาลิม่าดูหมิ่น ธรรมครองเรือน ๑๐ อย่างนี้เป็นเหตุความจริง

หน้าที่ของผัวนั้นมีประมาณ ๕ อย่าง คือ ๑ ยกย่องนับถือว่าเป็นเมียดวงใจแท้ ๆ บ่หันปลิ้นเปลี่ยนแปลง ข้อ ๒ นั้นบ่ดูแคลนให้เสียชั้ยยศต่ำ หาว่าเป็นคนทุกข์ยากไ้บ่สมเชื่อ ผ่าสกุล ข้อ ๓ นั้นบ่หากำไรได้แนวใดสักอย่าง บ่นอกใจเมียรักร่วมห้องนอนซ้อนกล่วยกัน ข้อ ๔ นั้นมอบอำนาจให้เรือนชานเป็นใหญ่ เป็นหลักชัยแม่บ้านห้วงให้ผู้อื่นใด ข้อ ๕ นั้นหาแพรผ้าผืนงาม ให้นุ่งห่มอยากได้เสื้อผ้าอันใดแล้วส่งเสริมนั้นเนอ

ส่วนว่าหน้าที่ของเมียนั้นหลายประการตั้งจักกล่าว ข้อ ๑ เฝื่อนบอแก้วให้ทำสร้างช่วยงาน แนวใดพอทำใดของผัวที่ชดช่วย บ่เมินเฉยนั่งเล่นบ่สมแก้วแก่นผู้หญิง ข้อ ๒ สงเคราะห์คนข้างเคียง ผัวอย่าเหินห่าง ข้อ ๓ ข้อสำคัญมากลันคือบ่เล่นนอกใจ ข้อ ๔ ทรัพย์ผัวหาได้พยายามเก็บแจบ อย่าสุรุ่ยสุร่ายเกินเค้าจ่ายไป ข้อ ๕ นั้นบ่มีความเกิดคร้านงานนอนในเรือน อย่าเอาแต่นอนกลางวัน บ่ฮ้ำฮอนการบ้านงานของผัวเมียนี้มีประจำตลอด ครอบครัวยจะมีสุขอยู่ได้บ่มีร้อนร่วม



## ประเพณีบุญข้าวจี

ในเดือนสาม มีประเพณีบุญข้าวจี และบุญมาฆบูชา ประเพณีบุญข้าวจี นิยมทำในราวกลางเดือนหรือปลายเดือนสาม คือ ภายหลังการมาฆบูชา คำว่า จี หมายถึง การปิ้ง หรือย่าง วิธีทำข้าวจี คือ การนำข้าวเหนียวหนึ่งให้สุก แล้วปั้นเป็นก้อนโตประมาณเท่าไข่เป็ดหรือใหญ่กว่านั้นตามต้องการ ทาเกลือให้ทั่ว แล้วย่างให้เหลืองหอม บางครั้งก็ทาด้วยไข่ไก่หรือไข่เป็ด ที่ตีไข่แดงละลายข้าวให้เข้ากันดี แล้วย่างไฟให้สุกอีกครั้งหนึ่ง ถ้าอยากให้มีรสหวานก็ใช้น้ำอ้อยปิ้ง ใส่ข้างในปั้นข้าวจีนั้นด้วย ดังคำกล่าวที่ว่า

เดือนสามค้อยเจ้าคอบปั้นข้าวจี ข้าวจีปใส่น้ำอ้อยจ้วน้อยเซ็ดน้ำตา



ชาวอีสานจะนำข้าวจีส่วนหนึ่งไปถวายพระ ซึ่งถือว่าเป็นการทำบุญที่เกิดจากความรู้สึกส่วนลึกในจิตใจของชาวบ้าน ตามสภาพสังคมชนบทของตน การทำบุญข้าวจีนั้น เมื่อถึงกำหนดวันงานชาวบ้านจะนำอาหารคาวหวานและข้าวจีมารวมกันที่ศาลาวัดนิมนต์พระ รับศีลแล้วตักบาตรถวายข้าวจี แต่พระภิกษุสามเณรพร้อมอาหารคาวหวาน เมื่อพระฉัน

เสร็จแล้วมีการแสดงพระธรรมเทศนา จากนั้นชาวบ้านก็จะนำข้าวจีส่วนที่เหลือจากพระฉันมาแบ่งกันรับประทาน เพราะเชื่อว่าจะมีโชคดี

ในเดือนสามนี้ นอกจากจะมีการทำบุญข้าวจีแล้ว ในคืนวันเพ็ญเดือนสามยังมีการทำบุญวันมาฆบูชาด้วย โดยเฉพาะท้องถิ่นที่มีปูชนียสถานสำคัญ ๆ อยู่ในชุมชนของตนเอง

## ประเพณีบุญพระเวสหรือบุญเผเวส

ในเดือนสี่ มีประเพณีบุญพระเวสหรือบุญเผเวส หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า บุญมหาชาติ มีการทำกันเดือนใดเดือนหนึ่ง ในระหว่างออกพรรษาจะเป็นข้างขึ้นหรือข้างแรมก็ได้ แล้วแต่สะดวก แต่ส่วนมากนิยมทำกันในเดือนสี่ดังมีคำพังเพยว่า “เดือนสามค้อยเจ้าหัวคอยปั้นข้าวจี เดือนสี่ค้อยจัวน้อยเทศน์มะที” (คำว่า เจ้าหัว หมายถึง พระภิกษุ จัว หมายถึง สามเณร มะที หมายถึง มัทรี) บางแห่งทำในเดือนหกหรือเดือนเจ็ดก็มี และหากทำในเดือนหกหรือเดือนเจ็ด มักจะทำบุญบังไฟรวมด้วย ก่อนจัดงาน ทางบ้านและวัดจะมีการปรึกษาหารือตกลงกันให้เรียบร้อยก่อน ทางชาวบ้านจะจัดอาหารการกิน เช่น ขนม ข้าวต้ม และอาหารคาวต่าง ๆ



สำหรับถวายพระภิกษุสามเณร และเลี้ยงแขกเลี้ยงคนที่มาร่วมงาน และจัดหาปัจจัยไทยทานสำหรับใส่ภัณฑ์เทศน์ เพื่อถวายพระภิกษุสามเณร ส่วนทางวัดก็แบ่งหนังสือออกเป็นภัณฑ์ ๆ หนังสือผูกหนึ่งอาจแบ่งเป็นหลายภัณฑ์ก็ได้ เพื่อให้ชาวบ้านได้รับภัณฑ์โดยทั่วถึงกัน มอบหนังสือให้พระภิกษุสามเณรในวัดนั้นเพื่อเตรียมไว้เทศน์ นอกนั้นจะมีการนิมนต์พระจากวัดอื่นมาเทศน์ โดยจะมีฎีกาไปนิมนต์พร้อมบอกชื่อภัณฑ์ และบอกเชิญชวนชาวบ้านที่วัดนั้นตั้งอยู่มาร่วมทำบุญด้วย ซึ่งตามปรกติเมื่อพระภิกษุสามเณรมาร่วมงาน ก็จะมีญาติโยมในหมู่บ้านนั้น ๆ ตามมาฟังเทศน์และร่วมงาน หัวหน้าหรือผู้จัดงานในหมู่บ้านที่เป็นเจ้าของงานจะบอกบุญชาวบ้านในหมู่บ้านของตนให้รับเป็นเจ้าของภัณฑ์เทศน์ภัณฑ์ใดภัณฑ์หนึ่งจนทั่วถึงกัน และบอกจำนวนคาถาของแต่ละภัณฑ์

ให้ทราบด้วย เพื่อเตรียมเทียบมาตามจำนวนคาถาของกัณฑ์นั้น ๆ ซึ่งจำนวนคาถาของกัณฑ์ต่าง ๆ มีดังนี้ ทศพร ๑๙ คาถา หิมพานต์ ๑๓๔ คาถา ทานกัณฑ์ ๒๐๙ คาถา วนปเวศน์ ๕๗ คาถา ชุชก ๗๙ คาถา จุลพน ๓๕ คาถา มหาพน ๘๐ คาถา กุมาร ๑๐๑ คาถา มัทรี ๙๐ คาถา สักกบรรพ ๔๓ คาถา มหาราช ๖๙ คาถา ฉกษัตริย์ ๓๖ คาถา และนครกัณฑ์ ๔๘ คาถา รวม ๑,๐๐๐ คาถาพอดี ชาวบ้านยังแบ่งหน้าที่กันด้วยว่าใครเป็นผู้รับเลี้ยงพระภิกษุสามเณรและญาติโยมหมู่บ้านใด โดยแบ่งหน้าที่มอบให้รับผิดชอบเป็นกลุ่ม ๆ เนื่องจากแต่ละวัดมีชาวบ้านจากหลายหมู่บ้านไปร่วมกันมาก ชาวบ้านจึงช่วยกันปลูกที่ปักชั้วครวขึ้น เรียกว่า ตูบ (กระท่อม) หรือผาม (ปะรำ) จะปลูกรอบบริเวณวัดรอบศาลาหรือรอบกุฏิก็ได้ ตูบมีขนาดกว้างประมาณ ๔ คอก ยาวตามความเหมาะสม หลังคาเป็นรูปเพิงหรือเป็นจั่วก็ได้ พื้นปูด้วยกระดานหรือฟาก ที่ปักนี้ก็จัดทำให้พอเพียงและให้เสร็จเรียบร้อยก่อนวันเริ่มงาน



## มูลเหตุ

มูลเหตุที่มีการทำบุญเผาสุก มีเล่าไว้ในเรื่องพระมัลลย์หมื่นมัลลย์แสนว่า พระมัลลย์ได้ขึ้นไปไหว้พระธาตุเขคแก้วจุฬามณีในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พบพระศรีอริยเมตไตรย พระศรีอริยเมตไตรยได้ดำรัสสั่งกับพระมัลลย์ว่า ถ้ามนุษย์อยากพบพระองค์จงอย่าได้ทำบาปหนัก ได้แก่ ฆ่าหรือข่มเหงบิดามารดา สมณพราหมณาจารย์ ทำร้ายร่างกายพระพุทธเจ้า และยุยงพระสงฆ์ให้แตกกัน ให้อุตสาห์ฟังเรื่องราวมหาเวสสันดรชาดกหรือเผาสุกให้จบในวันเดียวกัน ฟังแล้วให้นำไปประพฤติปฏิบัติจะได้พบพระศาสนาของพระองค์ เมื่อพระมัลลย์กลับมาถึงโลกมนุษย์ จึงได้บอกให้มนุษย์ทราบโดยเหตุนี้ผู้ปรารถนาจะพบศาสนาพระศรีอริยเมตไตรย จึงพากันทำบุญเผาสุกสืบต่อกันมา

## วิธีดำเนินการ

ก่อนมีงานบุญเวสหลายวัน ชาวบ้านชายหญิงทั้งคนเฒ่าคนแก่ ซึ่งส่วนมากเป็นหนุ่มสาวพากันไปรวมกันที่วัด ช่วยกันจัดทำที่ปักสำหรับผู้มาร่วมงาน และช่วยกันจัดทำดอกไม้ จัดตกแต่งประดับประดาศาลาโรงธรรมด้วยดอกไม้ พวงมาลัยและธงทิว พวกผู้หญิงจะจัดทำหมากพั้นคำ เมียงพั้นคำ เทียนพั้น รูปพั้นเทียน ปั้นดาบอย่างละพั้น และข้าวตอก ดอกไม้ไว้บูชาศาลาพั้น ดอกไม้ที่จัดมีดอกบัวพั้นดอก นอกนี้อาจมีดอกผักตบ ดอกกางของ (ดอกปืบ) อย่างละพั้นดอก (ดอกไม้ปรกติทำด้วยไม้แทน) ธงพั้นผืนทำด้วยเศษผ้า กระดาษสี ใบลาน หรือใบตาลก็ได้ เสร็จจากการจัดดอกไม้ รูปเทียน ธง และสิ่งดังกล่าวแล้ว ซึ่งด้ายสายสิญจน์ ตั้งหม้อน้ำมนต์ มีชั้นหมากเบ็ง (บายศรีประดับด้วยหมาก) แปะอัน โองน้ำ ๔ โอง ตั้งไว้ที่มุมธรรมาสน์ ในโองน้ำมีจอกแหน (สำหรับ) ดอกไม้ชนิดต่าง ๆ เช่น ดอกจิก ดอกฮัง (ดอกเต็งรัง) ดอกบัว ดอกบานไม่รู้โรย ดอกรัก ฯลฯ และใบบัว ปั้นรูปสัตว์ต่าง ๆ เช่น รูปนก รูปวัว รูปควาย รูปช้าง รูปม้า ฯลฯ เอาไว้ที่ได้ธรรมาสน์ เอาธงใหญ่แปดธงปักรอบนอกศาลาในทิศทั้งแปด เพื่อหมายว่าเป็นเขตปลอดภัย ป้องกันพญามารไม่ให้ล้ำเข้ามา ตามเสาธงที่ใส่ข้าวพั้นก่อน ซึ่งปกติสานเป็นพานด้วยไม้ไผ่ บางแห่งสานเป็นตาด้วยไม้ตอกเป็นคี่เรียงทิวรอบศาลา และทำเป็นทางเข้าศาลาโรงธรรมคดเคี้ยวไปมา บนศาลา นอกจากประดับประดาให้สวยงามแล้ว บางแห่งยังมีภาพมหาเวสสันดรชาดกประดับไว้ทางด้านตะวันออกของศาลาโรงธรรม ปลุกหออูปลุกขึ้นไว้พร้อมมีสิ่งเหล่านั้นบนหอดด้วย คือ มีบาตร ๑ ใบ ร่ม ๑ คัน กระโถน ๑ ใบ กาน้ำ ๑ ใบ และสรงจีวร ๒ ชุด สำหรับพระอุปัชฌาย์ การจัดตกแต่งดังกล่าวก็จัดให้เสร็จเรียบร้อยวันงานพอดี





วันรวม (วันโสม) วันแรกของงานเรียกว่า **“วันรวมหรือวันโสม”** ในวันโสมนอกจากจะมีประชาชนตามละแวกบ้านและหมู่บ้านอื่นที่ใกล้เคียงหลังไหลกันมาร่วมงานแล้ว จะมีพิธีงานที่สำคัญ ๒ อย่าง คือ

๑. **การนิมนต์พระอุปคุต** ในตอนเช้ามีดของวันโสม ประมาณสี่หรือห้านาฬิกา มีพิธีนิมนต์พระอุปคุตโดยก่อนเริ่มพิธีการ มีการนำก้อนหินขนาดโตพอสมควรสามก้อนไปวางไว้ในวังน้ำหรือถ้าไม่มีวังน้ำอาจเป็นที่ใดที่หนึ่งก็ได้ ซึ่งอยู่ไม่ห่างจากวัดที่ทำบุญเผาสเท่าไฉนสัก พอถึงกำหนดเวลา ก็มีการแห่พานดอกไม้ รูปเทียน ชั้นห้า ชั้นแปด (พานเทียนและดอกไม้อย่างละห้าคู่และแปดคู่) ไปยัง ณ สถานที่ก้อนหินวางอยู่ซึ่งสมมติว่าเป็นพระอุปคุต พอไปถึงที่ดังกล่าวจะมีผู้หยิบก้อนหินชูขึ้นและถามว่าเป็นพระอุปคุตหรือไม่ สองก้อนแรกจะได้รับคำตอบว่า **“ไม่ใช่”** พอถึงก้อนที่สามจึงจะตอบว่า **“ใช่”** จึงมีการกล่าวคำอาราธนาพระอุปคุตแล้วอัญเชิญก้อนหินก้อนที่สามซึ่งสมมติใส่พานหรือถาด และจะมีการจุดประทัดหรือยิงปืนกันตุมตมตาม แล้วมีการแห่พระอุปคุตพร้อมตีฆ้อง ตีกลอง และเครื่องดนตรีมีแคน เป็นต้น อย่างครึกครื้นเข้ามายังวัดแล้วจึงนำมาประดิษฐานไว้ที่หออุปคุตข้างศาลาโรงธรรม ซึ่งเตรียมจัดไว้แล้ว พอแห่พระอุปคุตเข้ามาประดิษฐานไว้เรียบร้อยแล้วผู้ชอบสนุกก็จะตีฆ้องและกลองพร้อมเครื่องดนตรี แห่แห่นพ้อนรำรอบ ๆ วัดและตามละแวกหมู่บ้านตามอรัญญิก

การนิมนต์พระอุปคุตมาเมื่อมีงานบุญเผาส เพื่อให้มีความสวัสดีมีชัย และเพื่อให้การจัดงานสำเร็จราบรื่นด้วยดี

### มูลเหตุการนิมนต์พระอุปคุต

มูลเหตุดั้งเดิมมีการนิมนต์พระอุปคุต มีเรื่องเล่าว่า พระอุปคุตเป็นพระเถระผู้มีฤทธิ์ ได้นิรมิตภูเขายูกกลางมหาสมุทร ครั้งพระเจ้าอโศกมหาราช ทรงรวบรวมพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าจากที่ต่าง ๆ เอามาบรรจุไว้ในสถานที่ พระองค์สร้างใหม่ เสร็จแล้วจะจัดงานฉลอง พระองค์ทรงพระปริวิตกถึงมารที่เคยเป็นศัตรูกับพระพุทธเจ้า เกรงว่าการจัดงานจะไม่ปลอดภัย จึงมีรับสั่งให้ไปนิมนต์พระอุปคุตมาในพิธี ฝ่ายพญามาร รู้ว่าพระเจ้าอโศกมหาราชจะฉลองพระสถูป จึงพากันมาบันดาลอิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ พระอุปคุตจึงบันดาลฤทธิ์ตอบ ครั้งสุดท้ายพระอุปคุตเนรมิตเป็นสุนัขเนาแขวนคอมารไว้ มารไม่สามารถแก้ได้ เอาไปให้พระอินทร์ช่วยแก้ให้ พระอินทร์ก็แก้ไม่ได้ มารจึงยอมสารภาพผิด พระอุปคุตแก้ให้แล้วก็ตัวมารไว้





บนยอดเขา เสร็จพิธีแล้วจึงปล่อยให้ตัวमारไป พระเจ้าอโศกมหาราชและผู้ร่วมงานนั้นจึงปลอดภัย โดยเหตุนี้เมื่อมีพิธีเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เช่น บุญเผาตุง จึงได้มีการนิมนต์พระอุปคุตมาด้วย เพื่อเป็นการป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ และให้เกิดสวัสดิ์มีชัยดังกล่าวแล้วก่อนพระเทศน์เอาคาถาพระอุปคุต ทั้งสี่บทปกไว้ข้างธรรมาสน์ทั้งสี่ทิศด้วยคำอาราธนาพระอุปคุต และคาถาพระอุปคุต มีดังนี้

### คำอาราธนาพระอุปคุต

โอกาสะ โอกาสะ ผุงข้าทั้งหลาย อภิวันท์ไหวยังพระมหาอุปคุตผู้ประเสริฐ มีศักดิ์เลิศปรากฏ ทรงเกียรติยศซีณา กว่าพระอรหันตาทั้งหลาย ข้าขออาราธนามหาเถระผู้มีอาคมแก่กล้า จงเสด็จแต่น้ำคงคา มาผจญมารร้ายด้วยบาทพระคาถาว่า อุปคุตโต มหาเถโร ดิษณะกูโต สามุทธะโย เอกะมาโร เตชะมาโร ปะลายันตุ ผุงข้าทั้งหลายขออาราธนามหาเถระเจ้าจงมาผจญมมารทั้งห้า ใต้ลุ่มฟ้าและเวหน ภายบนแต่อกนิฐฐาเป็นเค้าตลอดเท่าถึงนาคครุฑมนุษย์เทวา ผู้มีใจสาโหด โกรธาโกรธธรรม ผุงมีใจดำปองุ่น หน้ามีตมุงมามันม่วง ถ้าฝ่ายเหนือและซอกใต้ทั้งที่ใกล้และที่ไกล ตะวันตกและตะวันออก ขอบเขตภูมิสถานอันผุงข้าทั้งหลายจักฟังพระธรรมเทศนา ในสถานที่นี้ ขออัญเชิญพระอาทิตย์ผู้วิเศษใสแสงพระจันทร์แยงเยื้องโลก อังคารโผดผายผัน พุทธพฤษ์สพลัน แวนเที้ยว ศุภร์เสาร์เกี่ยวค้อยระว้าง กำจัดบังแหวได้ เทพให้ตนลือฤทธิ์พระพาย แมนมิตรไตรสถาน พระอิศวรผันผายแผ่รัศมีแก่เตโช ผาบศัตร์มาฮ้าย ในคุ่มช่วงเขตสถาน อันผุงข้าทั้งหลายจักยกยอทาน และฟังเทศน์ องค์เทเวศจงฮักษากำจัดประดามารโหดร้าย ให้พลัดพ่ายกลับหนี อย่าฮาวีช่วงเขตที่นี้ ก็ข้าเทอญ

โย โย อุปคุตโต มหาเถโร ยัง ยัง อุปคุตตัง มหาเถรัง กายัง ฟันระมะรัส สะดีวัง สัพเพ ยักขา ปะลายันตุ สัพเพ ภยา ปะลายันตุ สัพเพ ปิสจา ปะลายันตุ ผุงผิย์กษ์และผิเสื่อ ผุงเป็นใจ พญามาร สุทานทั้งหลายมีใจ อันมักผาบแพ้นประเสริฐ สัพพิญญู ปะลายันตุ จงผันผายออกหนี จากขอบเขตประเทศที่นี้ ก็ข้าเทอญ

คาถาพระอุปคุตบทที่หนึ่ง อุปคุตโต มหาเถโร เยนะสังเจนะยะสัง วาชิปุเร อะหุสัจจะ วัชเชนะ วิสัง สามัส สะหัญญูตุ

บทที่สอง อุปคุตโต เยนะสังเจนะ ยะสาโม สัจจิวา มาตา เปติกะโรอาหุ กุเรชฎฐา ปัจจาโยโน เอเตนะสังจะ วัชเชนะ วิสสา มัสสะหัญญูตุ

บทที่สาม อุปคุตโต เยนะสังเจนะ ยะสาโม ปานาปิ ยัตตะโร มะมะ เอเตนะ สังจะวัชเชนะ วิสสัง สามัสสะ หัญญูตุ

บทที่สี่ อุปคุตโต ยะจิน จิตตะ ปุญญะมังทะ เจวะ สิตฺตะเต สัพเพนะเต ตาเลนะ อีสามัสสะหัญญะตุ

๒. การแห่แหวน พอดอนบายประมาณสองหรือสามโมงในวันโสม ชาวบ้านมารวมกันที่วัดเตรียมตัวจัดขบวนแห่ไปอัญเชิญพระเวสสันดรและนางมัทรีเข้าเมือง โดยสมมติให้พระเวสสันดรและนางมัทรีไปอยู่ป่าแห่งใดแห่งหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นป่าจริงหรือทุ่งนา หรือลานหญ้าก็ได้แล้วแต่ภูมิประเทศจะอำนวย พิธีการอัญเชิญพระพุทธรูป ๑ องค์ และพระภิกษุ ๔ รูป ขึ้นนั่งบนเสลี่ยงหามไปยัง ณ ที่สมมติว่า พระเวสสันดรและนางมัทรีประทับอยู่ (ไม่ห่างจากวัดเท่าใดนัก) พอไปถึงที่ตั้งกล่าว ซึ่งเป็นที่เริ่มต้นแห่แหวน ก่อนเริ่มต้นแห่มีการอาราธนาศีลและรับศีลห้าก่อน แล้วทำพิธีบายศรีสู่ขวัญพระเวสสันดรกับนางมัทรีนิมนต์พระเทศน์กัณฑ์จกษัตริย์เสร็จแล้วกล่าวอัญเชิญพระเวสสันดรและนางมัทรีเข้าเมืองโดยหามเสลี่ยงพระพุทธรูป และพระภิกษุออกก่อน บางแห่งหากมีรูปภาพเกี่ยวกับเรื่องพระเวสสันดร ก็จะแห่รูปภาพดังกล่าวไปในขบวนด้วย พอขบวนแห่ถึงวัดจึงทำการแห่รอบวัดหรือศาลาโรงธรรมโดยเวียนขวารอบ แล้วนำพระพุทธรูปไปประดิษฐานไว้ ณ ที่เดิมและนำดอกไม้ ฐูปเทียนไปวางไว้ ณ ที่จัดไว้ ประชาชนจึงกลับไปพักผ่อน พอถึงตอนค่ำประชาชนจะมาโสม (รวม) กันอีกครั้งจึงอาราธนาพระสงฆ์สวดพระพุทธรมนต์ เมื่อพระสวดพระพุทธรมนต์จบพระจะขึ้นสวดบนธรรมมาสน์อีก ๔ ครั้ง ๆ ละ ๒ รูป รวม ๘ รูป คือ สวดอิติปิโส โพรสิสัตว์ บันตัน-บันปลายและสวดชัยมงคลตามลำดับต่อไป นิมนต์พระขึ้นเทศน์พระมาลัยหมื่น พระมาลัยแสน ก่อนพระเทศน์เอาคาถาพระอุปคุตทั้งสี่บทปักไว้ที่ข้างธรรมมาสน์ดังกล่าวแล้ว เมื่อพระเทศน์จบตอนนี้แล้วประชาชนจะกลับไปพักผ่อนหรือกลับบ้านกันไปตามอัธยาศัยระหว่างคบขันพวกหนุ่ม ๆ สาว ๆ จะพูดจาเย้าหยอกเกี่ยวพาราสีกัน บางก็ร้องรำทำเพลงเป่าแคนและตีพิณจนจวนสว่าง (ราว ๓ หรือ ๔ น.) ชาวบ้านจึงแห่ข้าวพันก้อนไปถวายพระอุปคุตที่วัดแล้ววางข้าวพันก้อนไว้ตามธงหรือตามภาชนะที่จัดไว้เสร็จแล้วพอใกล้สว่างก็ประกาศป่าวเทวดาและอาราธนาพระเทศน์สังกาสหลังจากฟังพระเทศน์สังกาสแล้วจึงอาราธนาเทศน์มหาชาติ พระจะเทศน์มหาชาติตลอดวันขึ้นต้นจากกัณฑ์ทศพรจนถึงนครกัณฑ์



เมื่อจบแล้วมีเทศน์ฉลองพระเวสสันดรอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งกว่าจะเทศน์จบทุกภักษาก็ต้องคำพอดี เมื่อเทศน์มหาชาติจบจัดขันดอกไม้ ฐูปเทียน กล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย เป็นเสร็จพิธีบุญเผลว

การนิมนต์พระอุปคุตและแห่พระเวสสันดรกับนางมัทรีเข้าเมือง บางแห่งถ้าจัดงานสามวัน จะจัดเป็นวันโฮมวันหนึ่ง โดยนิมนต์พระอุปคุตในตอนเช้าของวันโฮม วันที่สองตอนบ่ายจึงทำการ เชิญพระเวสสันดรกับนางมัทรีเข้าเมือง วันที่สามจึงเทศน์มหาชาติ

อนึ่ง ในระหว่างงานบุญ ปรกติจะมีชายสูงอายุคนหนึ่ง นุ่งขาวห่มขาวเป็นผู้คอยปรนนิบัติ ดูแลพระอุปคุตและบริเวณศาลาโรงธรรม โดยถือศีลแปดและจะต้องอยู่ประจำบนศาลาโรงธรรม จนตลอดงาน ส่วนก่อนคืนที่สมมติว่าเป็นพระอุปคุตนั้น เมื่อเสร็จงานบุญเผลวแล้วก็มีการนิมนต์ไปไว้ยัง ณ ที่เดิมด้วย สำหรับคำสวดวิญญูพระเวสสันดร คำปาวเทวดา คำอาราธนาเทศน์ต่าง ๆ และคาถา คาราวะพระรัตนตรัย มีดังต่อไปนี้

### คำสวดวิญญูพระเวสสันดร

ศรี ศรีสวัสดิปัญญะมัย ไตรรัตนะวาริตถิ อิมุตตะโชติ ประสิทธิโยค พร้อมนักขัตตดา พระจันทร์พระจรัสเสด็จ เสด็จเข้าใกล้แสงภาค จากนักขัตฤกษ์ชื่อว่า ...(ออกชื่อราศี) ภายใน มี ...(ออกชื่อเจ้าอาวาส) เป็นเค้า ภายนอกมี... (ออกชื่อผู้เป็นหัวจัดงาน) พร้อมกันเลื่อมใส ในวรพระพุทธศาสนาเป็นอันยิ่งฝูงข้าทั้งหลายจึงพร้อมกันมา ราชายาศรี ศากยมุนีหน ตอนเป็นครูสั่งสอน สัตตนิกรอยู่จ้อยจึงแจ้งปชชาต ปางเมื่อเจ้าสิทธิธารละฆรวาสห้องบุรี เจ้าก็บายพระขรรค์ชัยศรี ตักเศกเกล้าโมฬี เจ้าก็หนีไปบวชสร้างผนวชให้หกพระวัสสา ก็จึงได้เรื่องรัตน ตรีสเป็นสัพพัญญุตญาณ การเป็นพระ แพบเท่าไม้พระศรีมหาโพธิ เป็นเจ้าโผดสงสาร วันนั้นก็มิแลชยยะตุกะวัง ชยยะมังคะลัง (ให้สวด ๓ จบสวดเสร็จแต่ละจบ ให้ตีฆ้อง ๑ ที แล้วจึงแห่เผลวเข้าเมือง)

### คำอาราธนาเทศน์พระมาลัยหมื่น

สุระหิตัง นิจจัง ตังตัง รัมมัง วันทามิ ข้าไหว้บาทนาโถ กับทั้งพระศรีมหาโพธิ กุศลโสต มวลมา มีอัตรข้าไหว้นับได้ด้วยโกฏิ เทพพระมาลัยโปรดปรานี ตั้งไว้ดีบเศรั้า ข้ากราบเศียรเกล้า วันทา ด้วยมาลาดวงดอกพร้อมด้วยข้าวตอกบรรณาการ ทั้งข้าวเปลือกข้าวสารผายแผ่ บูชาแก่ให้ สัพพัญญู องค์พุทธโธผู้ประเสริฐ อัคคะเลิศองค์พระธรรม สังฆานำบชชาต ตามโอวาทคำสอน ชีณวารองค์ประเสริฐ สมมติสงฆ์เลิศทรงธรรม พวกข้าน้อมนำมาพำพร้อมน้อมกายและอินทรีย์ จิตยินดีบประมาท ฟังโอวาทคำสอน ในบวรพุทธศาสนา ด้วยบาทพระคาถาว่า โยโส สุนทะหิตัง รัมมัง ะระวัง สักกัจจิง อาราธนัง กะโรมะ

## คำอาราธนาเทศน์พระมาลัยแสน

ยังยั้ง สัทธัมมะ ะรัง ะตัตตปปะโก ะระตัง สักกัจจิง ะมัสสามิ ผุ่ข้าทั้งหลาย  
นรหญิงชายล้วนดีพร้อมภาคที่วันทา ยกมือมาใส่เกล้า ก้มกราบเท้านาโถ องค์พุทธโธล้ายิ่ง พร้อมทุกสิ่ง  
สักการ ด้วยจิตบานเอื้อง สุน่่ม่งมาดแผ่บุญกุศล หวังเอาตนข้ามโสม พ้นจากโลกสงสาร ขอให้ได้  
พบศาสนาของพระศรีอารยวิ้วาทองค์พระบาทอนาคต ทรงเกียรติยศไชธรรม อันจักนำมาตรัส  
ในภายหน้า ขอให้เข้าได้สัมฤทธิ์ บวรมัมิตรเห็นธรรมโสดาน่าบังเกิด ไกลจากโลกอสังขัญ อวิจิแสนล้ำ  
พ้นภาคต่ำสู่ญาณทอง เดิมตามคลองอันวิเศษ ตัดกิเลสวิญญะวนพร้อมทุกคนผายแผ่ กัณฑ์มาลัยแสน  
ผายแผ่กว้างเมตตารธรรม ชำน้อมนำบ่ขาด บ่ประมาทตั้งใจฟัง ขอให้สมหวังในชาตินี้และชาติหน้า  
พวกข้าน้อยวันทา ตามบาทพระคาถาว่า อัถละธัมมัง ปะกาเสถะโน โอกาสะ อารานัง ะโรมะ

## คำป่าวเทวดาฟังธรรมล้ามหาชาติ

สุนันตุ โภนโต เย เทวา สังหา ดูราเทพเจ้าทั้งหลาย หมายมีอินทรเจ้า เป็นเค้าเป็น  
ประธาน กับทั้งโสฬสมหาพรหมตทรวงญาณลือเดช พระอาทิตย์ตนวิเศษใสแสง จันทรจรแสงเอื้อง  
สูงราหูพุ่งรัศมี ทวีทศปราชาทจตุราชโลกบาล อิศวรสารแสนล้ำ ธรณีพรม่าวมลมา เมขลาไกวแก้ว  
แกว่ง ทั่วทุกแห่งอันฮักษา ทั้งภูผาและเลื่อนถ้ำทั้งย่านน้ำและเหวหิน ทั้งแดนดินและเลื่อนกว้าง  
ทั้งย่านน้ำและวังสี ทั้งโบกขรณีและหย่อมหญ้า ทุกแห่งหล้าและโพธิ์ศรี ทั้งเจดีย์และแก้วกู่ อันฮักษา  
ศาสนาอยู่อาสามเขต ประเทศภูมิสถาน ก้าฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้ ทุกเทศท่องอาณาทั้งคูหาและ  
แลวดี ขออัญเชิญเทพให้ทุกที่แดนไกล พวกผุ่ข้าทั้งหลาย ขออัญเชิญเทพแก่ให้ทั้งมวล ในหมื่น  
โลกธาตุดอกอากาศจักรวาล ของจงพร้อมกันเสด็จลีลา ลงมาช่องหน้า พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า  
พระสังฆเจ้า แล้วจึงพร้อมกันเข้ามาฟังยังล้ามหาชาติ ของจงสำเร็จความปรารถนา พวกหมุ่ข้าทั้งหลาย  
ทุกคนทุกคน ก็เข้าเทอญ

## คำอาราธนาเทศน์สังกาส

ชยะตุ ะวะวัง ชยะตุ ะวะวัง ชยะมังคะลัง บวรวิลาส องค์พระบาทสิทธิธารธราชกุมาร สมภาร  
เพ็งบ่ขาดเป็นปัจฉิมชาติโพธิสัตว์ ปฏิบัติถ้วนถี่ ใจแจ้งที่สงสาร มียศญาณบิศก บริโภคทวยธรรม  
สัตพะสรรพทุกสิ่งเป็นลูกมิ่งท้าวสุทโธ ใจโกลสลแสนโยชน ปางเมื่อซีได้โผดผุ่สัตว์ สมภารพันธ์เต็มดี  
ยามนอนฮ้อนอินทรียี่สะดุ้งตื่นเด็กตื่นผู้คนนอน เจ้าก็จรเสด็จไปยังปราสาท เดียรดาษนักสนม  
บางน่องนอนปะนมและปะกัน บางน่องนอนอ้าปากและขบฟัน นางน่องนอนมีนตาและยังแช่วน้ำลายไหล  
วิกลวิการไปหลายหลาก พร้อมทุกภาคมหีสี นอนหลับดีอยู่ดีด้อย กอดลูกน้อยราหุล เลยลวดชักม้า  
ไปสู่แม่่น้ำอันเชื่อว่าโนมานที ยกพระขรรค์ดวงดีตักเกล้าเกศ ทรงเพศบรรพชาจึงแก้ววรกัณฐัก  
เลยลวดชักม้า ไปสู่แม่่น้ำอันเชื่อว่าโนมานที ยกพระขรรค์ดวงดีตักเกล้าเกศ ทรงเพศบรรพชา  
จึงกล่าวคาถาว่า กรินทัง สีรสา นามิ ดั่งนี้เป็นเค้า トラบต่อเท่าเข้าสู่ินพพาน ก็เข้าเทอญ

## คำอาราธนาเทศน์มหาชาติ

ศรี ศรี บวรไมตรี ชัยะโชค ข้าขออัญเชิญทำวสุโลกบาลทั้งสี่ พร้อมทุกที่ทวยธรรม  
ทั้งสุบรรณครุฑนาคสักโกภาคกายนบน ปัญจมารมถั่งตัว จงผาบแพ้วผจญมาร ยมภิบาลท่านให้ อยู่ป่าไม้  
และวงกต ทั้งบรรพตและคูหา ขออัญเชิญธรณีนางนาล ชมวดวาคมวยผม เป็นนทีผาบมารในแทนแก้ว  
มารคลาดแคล้วกลับหนี อัญชลีกราบไหว้เชิญทั้งเทพไท่กายนบน จงเอาตนเข้ามาฟังธรรมจำศีล  
ทุกเมื่อ อย่าได้เบื่อกลองธรรม อันจักนำมาในอดีตชาติกฏในบาทพระ คาถาในนิกายทั้งห้า กฏไว้ว่า  
แวนตระการ เป็นตำนานบทเค้า นักปราชญ์เจ้านำมา ในมหาเวสสันดรราชาปฐมมาเป็นเค้า ฟังเยอ  
นักปราชญ์เจ้าน้อยหนุ่มพรศรี จงมีใจจดใจเพียร กระทำดีอยู่ดีด้วยดีด้วยชวนขวยขวายหามาลาดอกไม้ใหญ่  
น้อยให้ได้พอพัน อุบลบานไขกาบ กับทั้งของพาบพร้อมอย่างละพัน ดอกฝักตบไซช่องกาบบัวหลวง  
พาบพร้อมพอพัน ประทีปน้ำมันมาบ่ขาด ธงกระดาศและธงชัย ประดับไปทุกแห่ง ข้าวพันก้อนแบ่ง  
พอพันวางเป็นถันสพาส อย่าประมาทละเพียรเสีย ทั้งผัวเมียและลูกเต้า พร้อมใจกันเข้าภาวนา  
ถือมาลาดวงดอกไม้ก้มกราบไหว้วันทา มือหุดาจดจ่อ ตั้งใจตอกองบุญให้เป็นคุณและประโยชน์ พ้นจากโทษ  
และเวรกรรม จิตใจนำพร้าพร้อมน้อมหน้าอยู่สนทน จิตใจตนอย่าประมาท มักจักเป็นบาปฮ้ายยิ่ง  
หนักหนา คือ ตั้งนางอมิตตาหนุ่มหน้า ได้พรหมณ์เต้าเป็นผัวนางบ่กลัวเกรงบาป ฟังธรรมหากเหงาอน  
จิตใจวอนนำชู บาปกรรมผู้นำเลิงโต ได้สามีไซ่ถ่อยเฒ่าทุกซ้ากเข้าบ่มีวาง กรรมของนางแวนเทียว  
เวรผู้เกี่ยวพัวพัน กรรมตามทันจึงมีโทษ น้อยหนุ่มโสดจงอุตสาห์ถือมาลานบ่น้อม พร้อมลูกเต้า  
และนัดดาจิตโสภาอย่าประมาท ฟังโอวาทชาดกพระองค์ยกทรงสอนทศพรกัณฑ์ เคลื่อนคลาด  
จรจากสวรรค์ สมทันเทียมทุกที่ สมมุ่งมาดที่นางประสงค์ อินทราทรงทานทอด พรยอดแก้วบรรวน  
ตามสมควรบ่ขาด ได้เป็นพุทธราชามารดา องค์สัตถาแก่นเหง้า ท่านกฏเข้าชื่อทศพรหิมพานต์วอน  
พรหมณ์เทียวพรหมณ์เต้าที่เทียวขอทาน หิมวันชอกไซ่ ท่านกฏไว้ว่าหิมพานต์ทานกัณฑ์คชสารช้างเผือก  
พระองค์เลือกยกขึ้นขอทาน ผูกกันคารคนขมอดแลกแก้วยอดดวงโพธิญาณ ตามตำนานท่านกฏไว้  
วนปเวศน์ใกล้เข้าสู่วงกตชุกพรหมณ์ใจคดเทียวขอจุลพนไพรแลวลี้ มหาพนยังแวนตระการ  
สองกุมารทานทอด ท่านขอได้ชื่อกัณฑ์กุมาร มัทธิตามแวนเทียว นางนาลเทียวท้าวระวีย์ ในพงไพร  
เถื่อนกว้าง ท่านกล่าวอ้างว่ากัณฑ์มัทธิ สักกบรรพมิหลายภาค นำนาลน้อยสองศรี หลงศิริป่าไม้  
เข้าฮอดไต้สญชัย อัดถ้ำไซ่ชื่อวักกัณฑ์มหाराช ฉกษัตริย์ภาคเทียวทัน เชิญจอมธรรม์ทั้งสี่ออกจากที่วงกต  
บ้ำเพ็ญพรตลาไล กลับเวียงชัยนครกว้าง ท่านกล่าวอ้างว่ากัณฑ์นครเป็นคำสอนถ้วนถี้ กฏไว้ที่ชาดก  
พระองค์ทรงยกเห็นสมการเพ็ญใจใจใจ น้อยนาลให้ลุนหลังตั้งใจฟังในอดีตชาติตามบทบาทพระคาถา  
ว่าอาทิกัลยาณัง มัชฌะกัลยาณัง ปรีโยสานกัลยา สาดถถึง สัพพัญญชนัง เกวะละปะริปุณณัง  
ปะริสุทัง มหาเวสสันดรชาตะกัณฑ์ พรหมจะริยั้ง ปะกาเสนโต โอภาสะ อาระณะนัง กะโรมะ



## คำถวายพระรัตนตรัย

(กล่าวตอนเทศน์แปลสวดทุกกัณฑ์และเทศน์ฉลองแปลแล้วก่อนผู้ไปร่วมฟังเทศน์กลับบ้าน)

โอกาสะ โอกาสะ ฟุ้งข้าทั้งหลาย ทั้งหญิงชายและนงค์ทั่ว ทั้งผู้ป่าวและผู้สาว ทั้งลูกอาว และพ่อแม่ ทั้งแม่แก่และลูกตา ทั้งท้าวพญาเสนาและอำมาตย์ ทั้งนักปราชญ์และบุโรหิต ทั้งบัณฑิต และชาวเมือง มีศรัทธาเชื่องพร้าพร้อม ใจอ่อนน้อมในธรรม บางพ้อมีเงินค่า ตามแต่ได้ บางพ้อมีดอกไม้และเผิงเทียนใจเสถียรชมชื่นย่ายื่นพร้อมกันมา มีดีลาและเมียงหมาก หลายหลาก พร้อมอาหารมีเครื่องหวานเป็นเค้า คือว่าข้าวต้มและข้าวหนมประสมกับข้าวมธุปายาส ข้าวปาดและข้าวมัน สัพพะสรรพสิ่งทั้งหมกหมอกหมี่แกมแกม เป็นของแพงอันประณีตแซบช้อยจิตเพ็งใจ มโนมัยตกแต่งพร้อมกันแล้วจึงนำมาถวายบูชาเลิศแล้ว แต่พระแก้วเจ้าทั้งสามในอาสามช่วงเขต ถวายแต่เจ้ากุนตวิเศษ ก็หารแล้วบรรวน

บัดนี้ฟุ้งข้าทั้งหลาย จึงประมวลมายังเครื่องบูชาทั้งหลาย ๒ ประการ คือ อามิสบูชา และขันธบูชาภายในและภายนอก บูชาภายในคือจิตใจและขันธทั้งห้า แห่งฟุ้งข้าทั้งหลายภายนอกนั้นคือ ข้าวตอก ดอกไม้ และรูปเทียนอันฟุ้งข้าทั้งหลายได้ตั้งใจเทียนตั้งไว้ช่องหน้าแล้ว ก็จึงอธิษฐาน ให้เป็น ๕ โกฎฐาสะ ปฐมโกฎฐาสถวนหนึ่งนั้น ฟุ้งข้าทั้งหลาย ขอถวายสมมาบูชาแต่สัพพะปัญญาเจ้า ตนเป็นเค้า โผดสัตว์โลกเนื่องนอก โกฎฐานอันถวนสองนั้น ฟุ้งข้าทั้งหลาย ขอถวายสมมาบูชาแต่นวโลกุตตรธรรมแก้วเจ้าดวงงาม โกฎฐานอันถวนสามนั้น ฟุ้งข้าทั้งหลาย ขอถวายสมมาแต่พระอริยสงฆ์ ตนทรงศิลาอันถวนสี่ โกฎฐานอันถวนสี่นั้น ฟุ้งข้าทั้งหลาย ขอถวายสมมาบูชาแต่สฤပ္ฐพระพุทธเจ้าและเจดีย์ ทั้งพระศรีมหาโพธิ์อันอยู่ในหมื่นโยชน์ชมพู ดูตระการงามในมนุษย์แหล่งหล้า โกฎฐานอันถวนห้า นั้น ฟุ้งข้าทั้งหลาย ขอถวายสมมาบูชาแต่เทพบุตรเทพดา พระอินทร์ พระพรหม พญายมบาล ท้าวจตุโลกบาลทั้งสี่ นางน้อยนาถเมขลานางธรรณีอิสูรย์เป็นเค้าอันเป็นเจ้าพสุธา ฟุ้งข้าทั้งหลายบ่อาจจักนับจักคณนาได้ ลำดับต่อเวียนกันมายังโทษอันเป็นเค้า トラบต่อเท่าบัดนี้ก็ดี โทษอันเกิดจากการวิมโนทวารดิถีจิตใจ หลอนว่าได้ปากโผดและได้กล่าววาจา ได้ครหาตีเตียนพระพุทธรูปเจ้าว่าบ่งามองค์ฮามนั้นช่วงสูงศักดิ์สะหนอย องค์น้อยนั้นยังต่ำพอประมาณองค์กลางนั้นหนาบางบ่ช้อยโชติองค์ใหญ่เห็นว่าหนาโผดบ่เสมอกัน หลอนว่าได้ตีเตียนพระจอมธรรมว่ามีสี่อันเศร้าขอพระพุทธเจ้าจงโผดกุณา อย่าได้เป็นโทษานุโทษต้อง เป็นบาปต้องอยู่ในวิภูตสังสาร ก็ข้าเทอญ

ประการหนึ่ง ฟุ้งข้าทั้งหลายได้ตกแต่งทาน มีทั้งเครื่องหวานและเครื่องส้ม มีทั้งเครื่องต้มและเครื่องแกงหลอนว่ามีดำแดงตกลี เป็นฝุ่นโห่งปลิวไป เป็นของสุดวิสัยบ่รู้เมื่อคือว่าเชื่อใจแล้วจึงนำมาถวายบูชาและเคนแจกแต่พระแก้วเจ้าทั้งสาม ในอาสามช่วงเขตถวายแต่เจ้ากุนตวิเศษก็หารแล้วบรรวน

บัดนี้ฝูงข้าทั้งหลาย ทั้งตายายและเด็กน้อย ยืนละห้อยเล่นนำมา นำลุงตาและพ่อแม่ เข้าสู้อู่แต่เล่นและยินดีบางพ่อตีหิงตีและนางช่าวง บางพ่อออกไปมาตามภาษาเด็กน้อยบางพ่อให้อินอ้อยอยากกินนม บางพ่อได้เหยียบถมเข้ามาในช่วงเขต บางพ่อปลิดหมากไม้ผลา บางพ่อปลิดอัมพวามีม่วง บางพ่อเล่นเต็นสว่างหยอดโยกันโรหันตาฮ้องให้ ได้ไม้ค้อนแล้วไล่ตีกันส่งเสียงนันในวัด บ่สังัดเมื่อฟังธรรม เป็นคลองบ่ยำและประมาท หลอนว่าได้นั่งห่มสาด และห่มหนัง ได้นั่งตัวหลัง และตัวข้าง หลอนว่าได้ปล่อยข้างม้าและจัวควายเข้ามาในเขต ขอแก่เจ้าตนวิเศษจงอนุญาตให้ อย่าได้เป็นโทโสโทษต้องเป็นบาปข้างนำไปสุดวิสัยเมื่อจักมรมาศ ครั้นว่าคลาดคลาดแล้ว ขอให้ได้เมื่อเมืองแก้ว ชื่อนिरพาน ก็ข้าเทอญ

จิตตารโธ ธัมมา อันว่าธรรมทั้งสี่ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ จงประวัตตนาการ ในชั้นธสันดานแห่งฝูงทั้งหลาย ทุกตนทุกตน ก็ข้าเทอญ

นอกนี้มีเรื่องน่ารู้เกี่ยวกับบุญเผาสุกอีกดังต่อไปนี้

๑. กัณฑ์เทศน์ ตามปรกติกการเทศน์มหาชาติทุกกัณฑ์จะต้องมีชาวบ้านเป็นเจ้าภาพจัดเครื่องกัณฑ์มาถวายกัณฑ์หนึ่ง ๆ อาจมีหลาย ๆ คนช่วยกันจัดร่วมกัน หรือต่างคนต่างจัดกัณฑ์มาก็ได้ กัณฑ์เทศน์นอกจากปัจจัยไทยทานต่าง ๆ แล้ว ยังมีเทียนตามจำนวนคาถาของแต่ละกัณฑ์ด้วย จำนวนเทียนคาถาของแต่ละกัณฑ์ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น ซึ่งเมื่อรวมทุกกัณฑ์แล้วจะมีเทียนคาถาหนึ่งพันพอดี เมื่อเวลาพระที่ตนรับกัณฑ์ขึ้นเทศน์ เจ้าภาพก็จะจุดเทียนคาถา หว่านข้าวตอกข้าวสารตามประเพณี ในระหว่างเทศน์บางที่มีการถวายกัณฑ์เพิ่มเติม เรียกว่า “กัณฑ์แถมสมภาร” คือ ถึงบทใดกัณฑ์ใดที่พระเทศน์ดีมีเสียงไพเราะ มีเนื้อความกินใจ ผู้ฟังจะถวายแถมกัณฑ์ให้แล้วแต่ศรัทธาของผู้ฟัง ส่วนใหญ่จะถวายเป็นเงิน เมื่อเทศน์จบจะเอาเงินที่แถมสมภารนี้ไปถวายรวมกับปัจจัยกัณฑ์เทศน์ด้วย เมื่อเทศน์จบกัณฑ์หนึ่ง ๆ มีการตีฆ้องเป็นสัญญาณ



๒. เทศน์แหล่ คือ ทำนองเทศน์เล่นเสียงยาว ๆ คล้ายทำนองลำยาว มีการเล่นลูกคอ และทำเสียงสูงต่ำเพื่อให้เกิดความไพเราะ เรื่องมหาชาตินี้ที่นิยมเทศน์แหล่ ได้แก่ กัณฑ์มัทรี กัณฑ์มหาราช หรือนครกัณฑ์ การเทศน์แหล่จะนิมนต์พระที่เสียงดีมาเทศน์คั่นกลาง เพื่อช่วยให้ผู้ฟังเกิดความไพเราะซาบซึ้ง ไม่เกิดการเบื่อหน่ายที่ต้องฟังเทศน์นาน ๆ การเทศน์แหล่นี้บางแห่งก็ไม่มีเทศน์กัน



๓. กัณฑ์หลอน คือ กัณฑ์เทศน์ที่ทำพิธีแห่ไปจากบ้าน ไม่จำเพาะกัณฑ์ใดกัณฑ์หนึ่ง และไม่เจาะจงจะถวายพระรูปใดรูปหนึ่ง เมื่อแห่กัณฑ์หลอนไปถึงวัด พระรูปใดกำลังเทศน์อยู่ เมื่อท่านเทศน์จบก็นิมนต์มารับกัณฑ์หลอนกัณฑ์นั้น

กัณฑ์หลอนส่วนใหญ่จะทำด้วยกระดาษสานด้วยไม้ไผ่ มีคานหามใส่ของกินของใช้ที่มีผู้บริจาคพร้อมด้วยเงิน และทำเป็นต้นประดับประดาอย่างสวยงาม การจัดกัณฑ์หลอนมักเป็นกลุ่มคนรวมกันจัดขึ้น อาจมีเจ้าภาพหลาย ๆ คนมาร่วมกันพวกหนุ่มสาวร่วมกันจัดทำขึ้นบ้าง คนเฒ่าคนแก่พวกพ่อค้า กลุ่มบ้านเหนือ กลุ่มบ้านใต้รวมกันจัดขึ้นบ้าง เมื่อเสร็จแล้วก็แห่ไปรอบ ๆ หมู่บ้าน ผ่านบ้านนั้นก็มักถวายปัจจัยไทยทานสมทบกัณฑ์ด้วยเป็นการร่วมสามัคคีกันไปในตัว การแห่กัณฑ์หลอนมักทำกันอย่างสนุกสนาน มีการตีฆ้อง ตีกลอง เป่าแคน ดิดพิณ ตีโทน ฯลฯ และพ้อนรำไปด้วย เมื่อถึงวัดแล้วก็หยุดใช้เสียงแล้วนำกัณฑ์ไปถวายพระเมื่อท่านเทศน์จบเป็นการถวายเพิ่มจากกัณฑ์ที่ถวายธรรมดาอีกทีหนึ่ง

ในงานบุญเผาสุทราวหนึ่งอาจมีกัณฑ์หลอนสักกี่กัณฑ์ก็ได้ แล้วแต่ศรัทธาของประชาชน ในระแวกนั้น บางที่หากมีหลายกัณฑ์จะทยอยแห่กันแทบตลอดกันก็มี พระรูปใดหากถูกกัณฑ์หลอน ถือว่าโชคดี เพราะมักได้ปัจจัยมากเป็นพิเศษ ดังคำพังเพยกล่าวไว้ว่า **“ถือกัณฑ์หลอน มันชิววย ข้าวต้ม”** นอกนี้อาจมีกัณฑ์พิเศษที่เจ้าของกัณฑ์เจาะจงนำไปถวายพระผู้เทศน์รูปใดรูปหนึ่งโดยเฉพาะ เรียกว่า **“กัณฑ์จอบ”** คำว่า จอบ หมายความว่า แอบดู ดังนั้น **“กัณฑ์จอบ”** จึงหมายถึง ก่อนนำ กัณฑ์ไปถวายไปแอบดูเสียก่อนว่า เป็นพระรูปที่เจาะจงจะนำไปถวาย จึงแก้กัณฑ์เข้าไปยังวัดขณะที่ พระรูปนั้นกำลังเทศน์อยู่ และเมื่อเทศน์จบก็นำกัณฑ์ไปถวายพอดี



# ประเพณีการเสียเคราะห์ เสียเข็ญ และเสียลาง

## เคราะห์

ความหมายก็คือสิ่งที่เรายึดติดอยู่ในจิต โดยการเชื่อถือมาตามประเพณีเคราะห์นี้เป็นคำกลาง ส่วนดีที่เรียกว่าศุภเคราะห์หรือสมเคราะห์ ส่วนไม่ดี เรียกว่าบาปเคราะห์ นักโหราศาสตร์เล่าว่า มันมีความสัมพันธ์กับดวงดาว เช่น ดาวจันทร์ ดาวพุธ ดาวพฤหัสบดี และดาวศุกร์ อยู่ในศุภเคราะห์ คือ เคราะห์ดี ถ้าเสวยอายุเราเราก็พบแต่สิ่งที่ดีส่วนดาวอังคาร ดาวเสาร์ ดาวอาทิตย์เป็นดาวร้อน ท่านว่าอยู่ในส่วนบาปเคราะห์ ถ้าเสวยอายุเราก็จะพบสิ่งไม่ดี แต่ถ้าแทรกกัน เช่น ดาวพฤหัสบดีเสวยอายุ แต่ดาวอังคารแทรกก็จะทำให้เรารับทั้งดีทั้งร้ายผสมกัน ดังนั้น จึงมีการเสียเคราะห์ ถ้าหนักก็มีการส่งราหู คือทำเครื่องสังเวยส่งดาวร้ายออกนั่นเอง ผู้จะเป็นเคราะห์หรือรับเคราะห์จะเห็นกลางในกลางวัน ดังคำพวงนักปราชญ์โบราณอีสานกล่าว “เคราะห์เมื่อเวิน”



## เข็ญ

คือความทุกข์ยาก ความลำบาก ความไม่สบายกายไม่สบายใจไม่ถึงกับต้องชีวิต แต่มันเป็นความทุกข์ทรมานจากไม่สมหวัง การป่วยไม่หาย การเป็นแผล ไม่หายอะไรทำนองนั้น ผู้จะได้รับเข็ญนั้นจะเห็นกลางในกลางคืน ดังคำของนักปราชญ์โบราณอีสานว่า “เข็ญเมื่อค้ำ” หรือเรียกรวมกันว่า “เคราะห์เมื่อเวิน เข็ญเมื่อค้ำนั่นเอง”

## เคราะห์กับเข็ญ

ความแตกต่างระหว่างเคราะห์กับเข็ญก็คือ เคราะห์มีทั้งหนัก ทั้งเบา หนักถึงตาย เช่น รลชนตายนี้ในกรณีราหูทับ แต่ถ้าเคราะห์ดีกรณีราหูยกอาจถูกลอตเตอรี่ หรือได้อะไรโดยไม่คาดคิด แต่ผ่านอุปสรรคมาอย่างแรงก่อน น่าจะเชื่อได้ว่าเป็นผลบุญและบาป แต่เข็ญนั้นมีลักษณะน่ารำคาญ เหมือนเศษอาหารติดฟันที่จิ้มออกไม่ได้เป็นความไม่รู้จบ เป็นโรคไม่รู้จักหายแต่ไม่ถึงตาย เข็ญนี้น่าจะเป็นผลสืบเนื่องมาจากเวร หรือเศษบาปมีติดมาแต่อดีตชาติ





## लग

คือสิ่งบอกเหตุที่จะให้เจ้าตัวรู้ว่าเคราะห์หรือเชษฐะจะเกิดแต่ตน ลางนี้จะบอกให้เห็นทั้งเวลาตื่น คือเห็นด้วยตาตนเอง และเวลาหลับ คือบอกเหตุทางความฝัน ลางนี้มีทั้งดีและไม่ดี และพึงให้เข้าใจว่า คนที่พบลางนั้นเชื่อว่าเทวดาฟ้าดินท่านรักบอกเหตุให้ทราบและหาทางแก้ไข ดังนั้นผู้มีสติไม่ประมาทจึงไม่ตาย ลางนี้ภาษาพระท่านว่า “นิมิต” จะเกิดเมื่อบอกเหตุหนักเบา เช่น

๑. เกิดภายในตัว เช่น เงาหัวไม่มี ตาเขม่น เนื้อตัวเขม่น ฝันเห็นเครื่องบินลงบ้าน เป็นต้น
๒. เกิดจากสิ่งภายนอก เช่น สุนัขจิ้งจอก อีเก้ง ภูเข้าบ้าน รุ่งลงกินน้ำในโอ่ง ช้างที่หุงหรือนึ่งกลายเป็นสีแดง สุนัขคนอื่นมาขึ้นบนบ้าน นกเค่าบินเข้าบ้าน ไก่ป่าเข้าหมู่บ้าน อีกาโฉบหัวหรือความผิดสังเกตุอื่น ๆ เป็นต้น ลางนี้ถ้าเห็นให้รีบแก้อย่าให้ข้ามคืนจะไม่มีอะไร แต่ถ้าปล่อยให้ข้ามคืนจะเป็นเคราะห์เป็นเชษฐะ และจะต้องแก้ด้วยการเสี่ยเคราะห์ เสี่ยเชษฐะจึงจะพ้นเคราะห์นั้น

## พิธีเสี่ยเคราะห์ เสี่ยลาง

การเสี่ยเคราะห์นั้น ท่านให้จัดเครื่องสักการะเพื่อบูชาพระเคราะห์ให้หายเคราะห์ ดังนี้

๑. เทียนฮอบหัว (เทียนวัดรอบศิรชะ) ๑ เล่ม
๒. เทียนยาว ๑ สอก ๑ เล่ม
๓. เทียนคำคิง (เทียนยาวจากเอวถึงคอ) ๑ เล่ม
๔. เทียนยาว ๑ คีบ ๕ คู่
๕. เทียนยาวคำใจมือ (จากปลายนิ้วกลางถึงกลางฝ่ามือ) ๑ เล่ม
๖. จีบหมาก (เมี่ยง) เท่าอายุ
๗. ข้าวดำ ข้าวแดง ข้าวเหลือง ข้าวตอกแตก ดอกไม้ น้ำส้มป่อย เศวตฉัตร พุ้งช่อ พุ้งชัยโทง ๔ แจ ๙ ห้อง ยาวแจละ ๑ สอก ๑ โทง ฮูปแฮ้ง ๑ ฮูป ฮูปคน ๑ ฮูป หลักไนโทงยาว ๑ สอก ๙ หลัก ห้อยฝ้ายแดง ๒ หลัก ฝ้ายดำ ๒ หลัก ฝ้ายขาว ๒ หลัก ฝ้ายเหลือง ๒ หลัก ดอกฝ้าย ๑ หลัก ด้ายสายสิญจน์อ้อมโทงยาว ๑ วา ๑ เส้น เออम्म ๑ เส้น ตัดเล็บตีน เล็บมือ ด้วยนิ้วละ ๑ ชัน เลื่อผ้าคนป่วยที่เคยใช้ด้วยเอาขนผ้า หรือเส้นด้ายบางเส้นก็ได้ ทุกอย่างเอาของคนป่วย เอาเข้าไปใส่ในโทง นิยมทำที่บ้านคนป่วย ทำให้ได้ครั้งละหลายคน แต่ต้องเอาเครื่องบูชาดังกล่าวจากทุกคน ให้ทำตอนเช้าอย่าให้เลยเที่ยง ทำได้ทุกวันเว้นวันจุม วันเดือนดับ และวันเก้ากอง แต่ที่นิยมเลือกทำคือ วันพฤหัสบดี วันศุกร์ และวันเสาร์



## การเสียเชิญ

### การเสียเชิญให้เตรียมของดังนี้

๑. เทียนเวียนขอบหัว ๑ เล่ม
๒. เทียนชั้น ๕ ยาว จากกลางฝ่ามือถึงปลายนิ้วกลาง ๕ คู่ โทงหน้าจั่ว (๓ เหลี่ยม) ยาวด้านละเท่าคืบคนเป็นเชิญนั้น ๔ โทง จอกใบขนุนหรือฝรั่ง ๘ อัน จีบหมากพลูพัน (เมียงหมาก) เท่าอายุ ข้าวดำ ข้าวแดง ข้าวเหลือง แกงส้ม แกงหวานใสในโทงหลักยาว ๑ ศอก ๘ หลัก ปักไว้ โทงละ ๒ หลัก ทุงติดหลักละ ๑ ทุง (ธง) ด้ายสายสิญจน์อ้อมแล้วว่าค่าเสียเชิญ

### คำเสียเชิญไว้ว่า

สรรพเชิญ สรรพเคราะห์แล่นมาพานปูแก่ ปูปิด สรรพวางแล่นมาช่องปูแก่ ปูปิด  
เชิญแล่นต้องถึงตนเชิญคนต้องถึงเนื้อปูแก่ ปูปิด เชิญเข้าเฮือมิงมาฮ้องให้เป็นภัย  
หมาจิ้งโฮมิงมา  
หอนให้เป็นโทษ มิงมาฮ้องให้เป็นภัย หมาจิ้งโฮมิงมาหอนให้เป็นโทษ มิงมาฮ้องประโยชน์สิ่งอันใด  
โอมสวหาเยะ ตั้งแต่เมื่อหน้าอย่าได้มีศัตรูมาตัด เทวทัตอย่าได้มาพาน ผุงมารอย่าได้มาใกล้  
สรรพเชิญฮ้ายขอให้พ่ายหนี ลัพพะสิทธิ ภาวันตุ เตฯ

### การสวดอุบาถ์

สิ่งที่เห็นนั้นแหละคือตัวอุบาถ์ เช่น ฮั่งลงกินน้ำในโองภายในบ้าน ไก่ป่าบินเข้าบ้าน  
งูเลื้อยเข้าบ้าน นกตกลงมาตายเป็นหน้า งูตกลงมาห้อยบ่า หมาจิ้งจอกเห่า นิ่งข้าวกลายเป็นสีแดง  
หม้อหนึ่งร้อน ความนอนซี้สึก (ปลัก) ใต้ถุนบ้าน หมูจะขึ้นบ้าน กาโฉบหัว ฯลฯ เหล่านี้ก็คือ อุบาถ์  
คือสิ่งที่เกิดขึ้นไม่ดี โบราณมักจะพูดกับบุคคลที่พบกับสิ่งเหล่านี้ว่านั่นแหละอุบาถ์กินหัวมัน ดังนั้น  
คำว่า “อุบาถ์” ก็คือสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นกลางไม่ดี

## สวดอุบาถ์

นั่นนิยมกันตามพิธีพุทธ คือนิมนต์พระมาสวดปริตรมงคลธรรมดา แต่เมื่อจบแล้วให้พระท่านอ่านหนังสือ “อุบาถ์” ไล่เสนียดจัญไรด้วย ถ้าไม่มีหนังสืออุบาถ์ให้สวดไชยน้อยไชยใหญ่ แต่ถ้าสวดไม่ได้ให้สวดยันทุนนิมิตตั้ง ฯลฯ ๓ รอบ ๗ รอบ หรือ ๑๐๘ รอบ แล้วแต่อุบาถ์นั้นน้อย ใหญ่ ขนาดใหญ่ ให้ทำน้ำมนต์และประพรมน้ำมนต์ล้างอุบาถ์ ด้วยยันทุน ฯลฯ นี้และประพรมน้ำมนต์ด้วยชยันโต ฯลฯ เพื่อเป็นสิริมงคลซ้ำอีกคืนนี้ เวลาทำให้แต่งด้วยชั้น ๕ ชั้น ๘ (ดอกไม้ขาว ๕ คู่ เทียน ๕ เล่ม ดอกไม้ขาว ๘ คู่ เทียน ๘ คู่) ใส่ภาชนะ ไม่ให้ใช้โต๊ะหมู่อย่างที่ทำกันในสมัยปัจจุบัน

## การตัดเวรตัดกรรม

กรรมเป็นสิ่งที่ติดตัวคนมาจากอดีตชาติ มาชาตินี้ ๆ ลุ่ม ๆ ดอน ๆ หรือเจ็บไข้ได้ป่วย เรือร้งทั้ง ๆ ที่รักษาสุขภาพอนามัยดีแล้ว โบราณท่านว่า ความทุกข์ประเภทนี้เกิดเพราะกรรมเวรตัดได้ยาก แม้กระนั้นโบราณท่านก็ว่าตัดได้ โดยแนะนำพิธีตัดกรรมตัดเวรให้ปฏิบัติ ดังนี้

จัดเครื่องชั้น ๕ โทงหน้าจั่ว (๓ เหลี่ยม) ๔ โทง ข้าวดำ ข้าวแดง ๔ ก้อน อย่างละ ๒ ก้อน ใส่ในโทง (โทงเล็ก ๆ กะใส่ลงในหม้อได้) หม้อดินใหม่ ๆ ๑ ใบ มีด ๔ เล่ม ด้ายสายสิญจน์ ๔ เส้น นิมนต์พระมา ๔ รูป ให้เขียนกระดาษว่า “เจ้ากรรมนายเวรของนายหรือนาง.....(ผู้ที่จะตัดกรรมตัดเวรนั้น) ใส่ลงในหม้อแล้วเอาสายสิญจน์ผูกที่หม้อ แล้วโยงด้ายทั้ง ๔ เส้นมาไว้ตรงหน้าพระทั้ง ๔ รูป อาราธนาพระสงฆ์สวดมนต์ประกาศว่า ต่อไปนี้จะตัดกรรมตัดเวรให้.....ขอให้เจ้ากรรมนายเวรให้อโหสิกรรมแก่.....ต่อไปนี้ให้เลิกรಾಯามีเวรกรรมแก่กันและกันเลย” แล้วจึงสวด

## เวลาตัดกรรมว่า

กัมมัชสะโกมहि กัมมะทายาโท กัมมะโยนิ กัมมะพันธุ กัมมะปะภูิสสระระโณ ยัง กัมมัง กะริสสามิ กัลยาณัง วา ปาปะกัง วา ตัดตอนนี้ให้ตัดด้ายไป ๑ ครั้ง (ยาวเท่ากำมือตอนกำลังตัดนั้น) ส่วนที่อยู่ในมือคือกรรม ตัดแล้วก็ใส่ลงในหม้อไป

แล้วสวดตัดเวรว่า นะ หิ เวเรนะ เวรานิ สัมมันตีระ กุทาจะนัง อะเวเรนะ จะกุทาจะนัง สัมมันติ เอสะ ฐัมโม สะนันตะโน ตัดแล้วเอามือตัดด้ายอีกเป็นการตัดเวร เสร็จแล้วเอาด้ายสายสิญจน์ และเอาโทงลงในหม้อแล้วเอาไปลอยน้ำ เป็นการปล่อยกรรมปล่อยเวร ท่านว่าคืนนี้

## สงกรานต์

ราหูเป็นเทพฝ่ายมารหรือเรียกว่า “**เทวมุตรมาร**” มีผิวดำมีฤกษ์มาก สามารถดบังพระจันทร์และพระอาทิตย์ได้ ตามตำนานเล่าว่า เมื่อคนอายุครบรอบ ๑๒ ปี จะมีราหูมาเสวยอายุหรือแทรกครึ่งหนึ่ง คนที่ราหูเสวยอายุนั้นจะมีความทุกข์ร้อนก่อกวนใจ ไข้ ป่วย เกิดอุบัติเหตุ เจ็บ หรือตายก็มี ดังนั้น โบราณท่านว่า จึงมีธรรมเนียมสงกรานต์เพื่อให้อยู่เย็นเป็นสุข นิยมทำกันในวันเสาร์

## พิธีกรรมในการสงกรานต์

ให้จัดหาเครื่องเหล่านี้คือ ชัน ๕ เทียนรอบหัว (รอบศีรษะ) ๑ เล่ม ค่าคิง (วัดจากเอวถึงคอ) ๑ เล่ม ค่าศอก (ยาว ๑ ศอก) ๑ เล่ม ค่าคืบ (ยาว ๑ คืบ) ๑ เล่ม ค่าใจมือ (ยาวจากปลายนิ้วถึงกลางฝ่ามือ) ๑ เล่ม เอาด้ายสีดำเป็นไส้เทียน โทงหน้าจั่ว (โทง ๓ เหลี่ยมยาวข้างละ ๑ ศอกของคนป่วย) ๑ อัน ทำแกงส้ม ๑๒ ห่อ แกงหวาน ๑๒ ห่อ ใส่ลงในโทง ข้าวสำหรับใส่บาตร ๑ ชั้น ขนมสงกรานต์ (ข้าวปาดสีดำ) ๑๒ ห่อ ใส่รวมไว้ในชั้นข้าวตักบาตร จากนั้นให้ไปนิมนต์พระมา ๑ รูป และบอกอะไรท่านไว้ล่วงหน้า เมื่อเช้าวันเสาร์พระก็จะมาตามนิมนต์ ครั้นมาถึงพระจะถามผู้ที่ราหูแทรกซึ่งกำลังรอใส่บาตรอยู่นั้น พอใส่บาตรเสร็จก็ให้คนถือโทงหรือถือเองก็ได้ตามพระไป เอาไปทิ้งในที่อันควร แต่เวลากลับให้กลับทางอื่น



## การแต่งแก้

โบราณท่านว่าปีใดชะตาขาด พรหมชาติจะสูญ กทมิ่งแขน กกแนนซ้าย ถึกธรณีสาร ตกป้องทวารไฟหลวง เมื่อเป็นเช่นนี้หมอเฒ่าเล่าว่าร้ายแรงนัก ถ้าทำการเสียเคราะห์ เสียเชื้อ และส่งราหูแล้วยังไม่หาย หมอเฒ่าว่าให้แต่งแก้การจัดเครื่องกียาบูชาหมอ เฒ่าว่าให้ทำเหมือนกับ เสียเคราะห์ทุกอย่างให้ยกเอาชุดสักการะนั้นไปให้พระ หรือหมอเฒ่าผู้จะแต่งแก้ให้ หรือจะเอา หมอมาสวดแก้ที่บ้าน เหมือนสู่ขวัญก็ได้ แต่นิยมให้หมอเฒ่าเอาไปสวดกลางคืน

## แต่งแก้ แต่งเสียเคราะห์แบบพุทธ

ถ้าท่านฝันไม่ดี พบแสงไม่ดีทุกประเภทชะตาจะขาด พรหมชาติจะสูญหรือจะเป็นราหู พระเสาร์แทรก อะไรก็ตามที่เป็นพุทธไม่ต้องกลัว จงทำให้แก่ล้าก่ลาเกิด ร้ายใดในโลกบรรดามีให้ หมอดูเขาบอกให้มา บอกให้หมดไม่ต้องปิดบัง เมื่อท่านทราบถึงเคราะห์เชื้อของท่านแล้วอย่าตกใจ ตั้งสติให้มันทำใจให้เข้มแข็ง ทำใจให้เย็นที่สุดทำในใจว่า เคราะห์เชื้อทั้งหลายก็คือเพื่อนของเรา แม่เมตตาดั่งโมตริจิตไปยังเขา กลับถึงบ้านแล้วให้อาบน้ำชำระกายแต่งชุดใหม่ หาดอกไม้ขาว ๕ คู่ เทียนจุด ๒ เล่ม เข้าห้องพระ (ถ้ามี) ถ้าไม่มีก็ให้หาที่เหมาะสมภายในบ้านของเราเองขอให้ความมั่งมีศรีสุข และเกิดสิริมงคลให้แก่ครอบครัว พิธีทำบุญคุณลาน ชาวบ้านจะนิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์เย็น เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ข้าวเปลือก เมื่อพระฉันจังหันในตอนเช้าเสร็จแล้ว จะทำพิธีสู่ขวัญข้าว นอกจากนี้ชาวบ้านก็จะเตรียมสะสมฟืนไว้หุงต้มอาหารและก่อไฟผิงในฤดูหนาว



## ประเพณีการจัดงานศพ

เหล่าสรรพสัตว์ทั้งหลายที่ถือกำเนิดขึ้นมาบนโลกย่อมเป็นไปตามกฎแห่ง “สังสารวัฏ” โดยเฉพาะอย่างยิ่งมนุษย์เราไม่ว่าจะยากดีมีจน มียศถาบรรดาศักดิ์ยิ่งใหญ่เพียงใด เมื่อถือกำเนิดขึ้นมาแล้ว ย่อมจะพบกับความแก่ ความเจ็บ และความตายในเบื้องท้ายของชีวิตด้วยกันทั้งสิ้น สุดแต่แต่ว่าใครจะฝากอะไรไว้ในโลก จะฝากความดีหรือความชั่ว แต่ถ้าใครเลือกที่จะชั่ว เมื่อตายไปแล้ว คงไม่มีเวลามาแก้ตัว ในที่นี้มีข้อเสนอแนะการปฏิบัติของญาติกับผู้ที่กำลังจะสิ้นลมหายใจ (ตาย) ต่อกัน



เนื่องจากคนก่อนจะตาย กรรมนิมิตจะมาปรากฏในจิตวิตก (จิตดวงสุดท้าย) เช่น เคยฆ่าสัตว์ประจำ ก็จะปรากฏว่ามีคนจะเอามีดมาเชือดคอ หรือจะปรากฏว่ามีคนจะเอาค้อนมาทุบตีที่ศีรษะ คนจะตายจะร้องโวยวาย ครวญครางทูลนทราญ ด้วยความเจ็บปวดทรมานเมื่อสิ้นใจ คตินิมิต (ภาพภูมิ) ที่เราจะต้องไปก็จะปรากฏรองรับไป เช่น คนที่ทำแต่ความดี ก็จะมีสวรรค์สมบัติมารองรับไป ส่วนคนที่ทำบาปก็จะเป็นสัตว์เดรัจฉาน เปรต อสุรกาย ปรากฏรองรับ กรรมดีหรือกรรมชั่วแรงกรรมนั้นจะปรากฏแรงในขณะจะสิ้นใจ ใครจะให้สติอย่างไรก็คงไม่มีความหมาย แต่ก็ยังดีกว่าไม่ทำ ดังนั้น ทุกคนจึงต้องทำความดีไว้เอง แนวทางที่ควรปฏิบัติต่อผู้ที่กำลังจะสิ้นลมหายใจ เพื่อเป็นการให้สติควรทำดังนี้

๑. ให้ภาวนาในใจว่า พุทโธ พุทโธ พุทโธ พยายามให้ทำได้ ถ้าทำได้จะสิ้นใจโดยอาการอันสงบ

๒. ให้ญาติพี่น้องมารวมกัน หาพระพุทธรูป หรือนิมนต์พระเถระที่เคารพนับถือของผู้ที่กำลังจะสิ้นใจ (ตาย) พระภิกษุที่เป็นญาติ หรือไม่ใช่ก็ได้ ที่ท่านพอจะมีเวลามาได้ เพื่อให้ผู้ตายเห็นสิ่งที่ประจักษ์ก่อนสิ้นลมหายใจ โดยจัดดอกไม้ ธูปเทียนให้คนป่วยประนมมือถือ เตือนให้ระลึกถึงคุณพระ ทางคติโลก ถือว่าให้นำเครื่องสักการะนั้นไปไหว้พระธาตุเกศแก้วจุฬามณีเจดีย์บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ทางคติธรรม เป็นการสอนให้คนรู้จักการไหว้พระ อย่าอยู่โดยไม่รู้จักรการให้ท่านรักษาศีล

๓. เมื่อสิ้นใจให้ใช้ฆ้องตีเป็นสัญญาณ อย่าใช้ปืนยิงนำทางเด็ดขาด เหตุผลเนื่องจากปืนเป็นเครื่องประหาร เป็นอาวุธสำหรับฆ่า ไม่ใช่สัญญาณแห่งเทพเจ้า ดังนั้น จึงห้ามใช้ (ศาสตราจารย์ ดร. : สำนักงานศึกษาธิการอำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี ศาสนพิธี พิธีการ = พิธีกร) เมื่อญาติเห็นว่าผู้ป่วยต้องสิ้นลมหายใจ (ตาย) แน่แน่นอน ให้เตรียมฆ้องมารอไว้ เมื่อสิ้นใจให้ลั่นฆ้อง ๓ ครั้ง ๆ ละ ๓ ที ดังนี้

- ครั้งที่ ๑ มุง (ผู้ลั่นฆ้องให้กล่าวคำว่า “พุทโธ”)
- มุง (ผู้ลั่นฆ้องให้กล่าวคำว่า “ธัมโม”)
- มุง (ผู้ลั่นฆ้องให้กล่าวคำว่า “สังโฆ”)
- ครั้งที่ ๒ มุง (ผู้ลั่นฆ้องให้กล่าวคำว่า “พุทโธ”)
- มุง (ผู้ลั่นฆ้องให้กล่าวคำว่า “ธัมโม”)
- มุง (ผู้ลั่นฆ้องให้กล่าวคำว่า “สังโฆ”)
- ครั้งที่ ๓ มุง (ผู้ลั่นฆ้องให้กล่าวคำว่า “พุทโธ”)
- มุง (ผู้ลั่นฆ้องให้กล่าวคำว่า “ธัมโม”)
- มุง (ผู้ลั่นฆ้องให้กล่าวคำว่า “สังโฆ”)

## ข้อสังเกต

ในการลั่นฆ้องแต่ละครั้ง ๆ ละ ทีนั้น ให้กระทำติดต่อกัน และด้วยวิธีนี้ ผู้ตายจะได้สัมผัสกับเสียงแห่งบุญกุศล แต่ถ้าบาปมากจะตีเท่าไรก็ไม่ไฉน เพราะเมื่อเขายังมีชีวิตอยู่เขายังไม่รู้ทางเข้าวัด และไม่เคยเข้าวัดเพื่อบริจาคทาน ทำสดี เจริญกุศล รักษาศีลเลย แต่อย่างน้อยก็ถือว่าได้เตือนสติ คนที่ยังมีชีวิตอยู่ให้รู้ว่า เมื่อตายแล้ว แม้แต่ร่างกายก็ยังเอาไปด้วยไม่ได้ จะโลกไปทำไม

เมื่อมีผู้ถึงแก่กรรมเกิดขึ้นภายในครอบครัวหรือวงศ์ตระกูล เป็นหน้าที่ของญาติมิตร ซึ่งมีชีวิตอยู่จะต้องปฏิบัติต่อศพในเบื้องต้น ดังนี้

๑. คนตายด้วยโรครุทธมดา ผู้เกี่ยวข้องกับศพ นิยมใช้ผ้าคลุมศพตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้า ถ้าศพอยู่ในห้องโลง นิยมกางมุ้งครอบไว้

๒. คนตายด้วยโรคติดต่ออันตราย หรือตายด้วยอุบัติเหตุ หรือถูกฆาตกรรม นิยมไม่แตะต้อง หรือเคลื่อนย้ายศพ เพื่อเปิดโอกาสให้แพทย์หรือตำรวจได้ทำการตรวจโรคหรือชันสูตรศพก่อน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ด้วยกันทุกฝ่าย

## วิธีปฏิบัติการแจ้งขอมรณบัตร

๑. ตามพระราชบัญญัติทะเบียนราษฎร พ.ศ. ๒๔๙๙ มาตรา ๑๔ เมื่อมีการตาย หรือพบศพคนตาย ให้ดำเนินการดังต่อไปนี้

(ก) คนตายในบ้านให้เจ้าบ้านแจ้งต่อนายทะเบียนผู้รับแจ้งแห่งท้องที่ที่มีคนตาย ภายใน ๒๔ ชั่วโมง นับแต่เวลาตาย ในกรณีที่ไม่มีเจ้าบ้าน ให้ผู้พบศพแจ้งความในวรรคก่อน นับแต่เวลาพบศพ

(ข) คนตายนอกบ้าน ให้บุคคลที่ไปกับผู้ตายหรือผู้พบศพ แจ้งต่อนายทะเบียนผู้รับแจ้งแห่งท้องที่ที่ตาย หรือพบศพแล้วแต่กรณี หรือแต่ละท้องที่ที่จะพึงแจ้งต่อเจ้าพนักงานฝ่ายปกครอง หรือตำรวจที่สะดวกกว่าได้

**ตามพระราชบัญญัตินี้** นิยมปฏิบัติดังนี้

๑. เมื่อมีคนตายภายในบ้าน เจ้าของบ้าน หรือผู้แทนเจ้าของบ้านต้องไปแจ้งการตาย ขอมรณบัตรต่อนายทะเบียน ผู้รับแจ้ง คือ ในเขตเทศบาลแจ้งต่อนายทะเบียนท้องถิ่น นอกเขตเทศบาลแจ้งต่อนายทะเบียนตำบล คือ กำนัน และต้องแจ้งภายใน ๒๔ ชั่วโมง นับแต่เวลาตาย เป็นต้นไป

๒. คนตายนอกบ้าน บุคคลที่ไปกับผู้ตายหรือผู้พบศพต้องแจ้งภายใน ๒๔ ชั่วโมง นับแต่เวลาตาย หรือเวลาพบศพ เป็นต้นไป

## การปฏิบัติกับศพผู้ตาย

เมื่อญาติผู้ใหญ่แห่งตระกูล หรือบิดามารดา ญาติมิตร หรือลูกหลานถึงแก่กรรม มีประเพณีการปฏิบัติกับศพของผู้ตายดังนี้

๑. อาบน้ำให้ศพ โบราณอีสานถือว่า ศพที่ถูกฆ่าตาย ตกน้ำตาย ตกต้นไม้ตาย ถือว่าตายโหง ไม่นิยมอบน้ำศพ เพียงแต่มัดแล้วนำไปฝังที่ป่าช้า หรือปัจจุบันนี้หลายหมู่บ้าน ไม่มีป่าช้า จะนิยมทำอุป แล้วนำศพเก็บไว้ในอุโมงค์ในวัดหมู่บ้านนั้น ๆ ที่ไม่อบน้ำศพเพราะถือว่าเป็นการตายไม่บริสุทธิ์ที่ไม่เผาเพราะกลัวจะเกิดความเดือดร้อนแก่ญาติพี่น้อง ถ้าเป็นการตายธรรมดานิยมอบน้ำศพด้วยน้ำหอม

การอบน้ำศพนี้ ถือกันว่าเป็นเรื่องภายในครอบครัวระหว่างญาติสนิท ไม่นิยมเชิญคนภายนอก เป็นการอบน้ำชำระร่างกายศพจริง ๆ โดยอบน้ำศพด้วยน้ำอุ่นก่อน แล้วล้างด้วยน้ำเย็น ฟอกสบู่ขัดถูร่างกายศพให้สะอาด เมื่ออบน้ำศพเสร็จแล้วก็เอาน้ำขมิ้นทาตามร่างกายตลอดถึงฝ่ามือฝ่าเท้า และประพรมด้วยน้ำอบน้ำหอมเอาผ้าขาวซักรอบหน้า ฝ่ามือทั้งสอง และฝ่าเท้าทั้งสอง ถ้าเป็นศพของบิดามารดา หรือญาติผู้ใหญ่ของตระกูล ก็นิยมให้ลูกหลานของผู้ตายเก็บไว้บูชา เพื่อความเป็นสิริมงคล เวลาอบน้ำศพให้บริกรรมว่า

“กะตะปาปะกัมเมหิ ประิสุทธาเปตุง อิมินา พุทธะมันโตตะเกนะ อิมัง มะตะสะริรัง นะหาเปมะ” คำแปล “เราทั้งหลายขอเอาน้ำพระพุทธมนต์นี้อาบให้ศพ เพื่อให้หมดจดจากบาปกรรมทั้งหลายที่เขากระทำแล้ว”

## ความหมายของการอาบน้ำศพ

๑. ทางคติโลก ถือว่าอาบน้ำเพื่อปราศจากมลทิน ทางคติธรรม ถือว่าสอนให้คนที่มชีวิต ยึดถือศีล สมาธิ ปัญญา เป็นน้ำอาบกาย วาจา ใจให้สะอาดบริสุทธิ์

๒. การแต่งตัวให้ศพ โบราณอีสานถือว่าเป็นประเพณี เมื่ออาบน้ำศพและเช็ดตัวให้แห้งแล้ว ดำเนินการดังนี้

๒.๑ ทาแป้ง น้ำหอมให้ศพ เวลาเอาแป้งเอน้ำหอมมาทาให้ศพ ภวานานใจว่า “ลีละคันเทหิ อิมัสสะ มะตะสะริรัสสะ วิลปะนัง กะโรมะ” คำแปล “เราทั้งหลายขอทาท่างผู้ตายนี้ ด้วยของหอม คือ ศีล”

๒.๒ การแต่งตัวศพ เมื่ออาบน้ำชำระร่างกายศพแล้ว ก็แต่งตัวศพตามฐานะของผู้ตาย เช่น เป็นข้าราชการก็แต่งเครื่องแบบ เป็นต้น เครื่องแต่งตัวนี้นิยมใช้เสื้อผ้าที่สะอาดและใหม่ที่สุด เท่าที่มีอยู่

การแต่งตัวศพในที่นี้ หมายถึง การใส่เสื้อผ้าให้ศพ ตามประเพณีโบราณอีสาน ท่านให้ทำตรงกันข้ามกับคนเป็น คือ ใส่กางเกง ก็ให้ใส่กระดุมหรือรูตชิบด้านหลัง ใส่เสื้อก็ให้ ติดกระดุมด้านหลัง ความหมาย เป็นการสอน คนที่มีชีวิตอยู่ให้รู้ว่า “สังขารไม่เที่ยงหนอ บังเกิดก่อ แล้วกลับตาย” ทั้งนี้ ในปัจจุบันไม่ค่อยนิยมปฏิบัติ เนื่องจากปฏิบัติลำบาก เวลานุ่งผ้าใส่เสื้อผ้าให้ภวานาว่า “ปะริสุททะสีเณะ อิมัสสะ มะตะสะริรัสสะ อะลังการัง กะโรมะ” คำแปล “เราทั้งหลายขอแต่งกายให้ผู้ตายนี้ด้วยเครื่องประดับ คือ ศีลอันบริสุทธิ์”



๒.๓ การหวิมศพ เมื่อแต่งตัวเสร็จแล้ว ก็เตรียมให้การหวิมศพนั้น โบราณอีสาน มีประเพณีว่า หวิมาข้างหน้า หมายถึง การเกิดมา หวิไปข้างหลัง หมายถึง การล่วงลับดับตายไป หมายความว่า เป็นการเตือนให้พิจารณาว่า “ความเกิดกับความตายเป็นของคู่กัน เกิดแล้วต้องตาย ตายแล้วต้องเกิด ผู้ที่ไม่ตาย คือ ผู้ที่ไม่เกิด” เวลาหวิมศพให้ภวานาดังนี้

(ก) หวิมาข้างหน้าให้ภวานาว่า “อะนิจจา ะตะ สะงขารา อุปปาทะวะยะธัมมิโน” คำแปล “ร่างกายนี้ไม่เที่ยงหนอ เกิดขึ้นมาแล้วก็เสื่อมสิ้นอย่างนี้”

(ข) หวิไปข้างหลังให้ภวานาว่า “อุปปีชชิตวา นิรุชฌันติ” คำแปล “ร่างกายนี้ เกิดขึ้นแล้ว ก็แตกตายทำลายชันธุ์ไปเป็นเรื่องธรรมดาแล้วหนอ”

## การจัดสถานที่ตั้งเตียงประดิษฐานศพ สำหรับรดน้ำศพ



ในการจัดสถานที่ตั้งเตียงประดิษฐานศพ สำหรับรดน้ำศพนั้นคณะผู้ทำเอกสารฉบับนี้เห็นว่าเป็นเรื่องที่ชาวอีสานโดยทั่วไปน่าจะได้ศึกษาเรียนรู้ไว้ประดับปัญญาเพื่อว่าจะได้มีโอกาสจัด จึงได้นำรายละเอียดมาบันทึกไว้และโปรดเข้าใจว่าการรดน้ำศพไม่ใช่การอาบน้ำศพ ซึ่งรายละเอียดเหล่านี้ คณะผู้จัดทำได้คัดลอกมาจากหนังสือ “ระเบียบปฏิบัติของชาวพุทธ” รวบรวมโดยพระธรรมวโรดม (บุญมาคุณสมปนฺโน ป.ธ.๙) วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพมหานคร ความว่า เมื่อแต่งตัวศพเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงอัญเชิญศพขึ้นนอนบนเตียง สำหรับการรอรับการรดน้ำศพ ดังนี้

- เตียงประดิษฐานศพ สำหรับรดน้ำศพนั้นนิยมจัดตั้ง ณ สถานที่ต่าง ๆ กลางสถานที่นั้นเพื่อความสะดวกแก่ผู้ที่มาแสดงความเคารพ
- นิยมตั้งเตียงประดิษฐานศพไว้ด้านซ้ายของโต๊ะหมู่บูชา พระรัตนตรัย โดยตั้งโต๊ะหมู่บูชาพระรัตนตรัยไว้ด้านบนศีรษะของศพ
- นิยมตั้งเตียงหันด้านขวามือของศพ หรือด้านปลายเท้าของศพให้อยู่ทางผู้ที่แสดงความเคารพศพ
- ห้ามมิให้ผู้ใดเดินผ่านทางด้านศีรษะของศพ เพราะถือว่าเป็นกิริยาอาการที่แสดงความไม่เคารพต่อศพนั้น
- นิยมจัดร่างกายศพให้นอนหงายเหยียดยาว จัดมือขวาให้เหยียดยาวออกห่างจากตัวเล็กน้อยโดยจัดมือขวาให้วางหงาย แขนเหยียดออกคอยรับการรดน้ำ และเพื่อเป็นการแสดงปริศนาธรรมแก่ผู้มารดน้ำศพทั้งหลายให้เห็นความจริงของชีวิต คล้าย ๆ กับศพนั้นจะพูดว่า “นี่แน่ท่านทั้งหลายจงดูนะ ฉันไปมีอุปถัมภ์แล้ว ฉันไม่ได้เอาสมบัติอะไรของมนุษย์ติดมือไปเลยแม้แต่น้อย และตัวท่านเองก็จักต้องเป็นเช่นเดียวกันฉันนี่เหมือนกัน”
- นิยมมีผ้าห่มคลุมตลอดร่างนั้น โดยเปิดหน้าและมีขาไว้เท่านั้น ผ้าที่ใช้คลุมศพนั้นนิยมใช้ผ้าใหม่ ๆ และโดยมากมักจะใช้ผ้าแพรห่มนอน
- นิยมจัดเตรียมขันโตก หรือขันน้ำพานรองขนาดใหญ่ ตั้งไว้คอยรองรับน้ำที่รดศพนั้น พร้อมทั้งจัดเตรียมน้ำหอม น้ำอบผสมน้ำ และภาชนะเล็ก ๆ ขันที่ตั้งไว้สำหรับตักให้แก่ผู้มารดน้ำศพด้วย พร้อมทั้งมีบุคคลผู้ใกล้ชิดกับผู้ตาย หรือลูกหลานคนใดคนหนึ่งคอยส่งภาชนะสำหรับรดน้ำศพ ที่มีได้เตรียมเครื่องรดน้ำมาด้วย



## วิธีการรดน้ำศพ

- ก่อนจะเริ่มพิธีรดน้ำศพนั้น นิยมให้เจ้าภาพศพจุดเครื่องสักการบูชาพระรัตนตรัยก่อน จึงเริ่มรดน้ำศพต่อไป
- นิยมให้ลูกหลานวงศ์ญาติผู้ใหญ่ใกล้ชิดทำการรดน้ำศพเสียก่อน ถึงเวลาเชิญแขก รับเชิญแขกเพื่อไม่ให้เกิดความคับคั่ง ไม่เสียเวลารอคอยของท่านผู้มาแสดงความเคารพศพ
- นิยมมีลูกหลานหรือญาติฝ่ายเจ้าภาพคอยรับรองแขกและเชิญเข้ารดน้ำศพ พร้อมทั้งแนะนำทางเข้าโปรดน้ำ และทางออกเพื่อความสะดวกไม่คับคั่งกันจนเกินไป
- เมื่อผู้มีเกียรติมาแสดงความเคารพศพหมดแล้ว นิยมเชิญท่านผู้มีอาวุโสสูงสุดที่อยู่ ณ ที่นั้นเป็นผู้แทน รดน้ำศพด้วยน้ำพระราชทาน หรือเป็นผู้รดน้ำศพเป็นท่านสุดท้าย
- เมื่อท่านอาวุโสสูงสุดที่อยู่ ณ ที่นั้นได้รดน้ำพระราชทานศพแล้ว หรือได้รดน้ำศพแล้ว ถือว่าเป็นเสร็จพิธีรดน้ำศพ ไม่นิยมให้ผู้ใดผู้หนึ่งรดน้ำศพอีกต่อไป
- เวลารดน้ำศพ ให้ภาวนาดังนี้ “อิหัง มะตะกะสะระริัง อุทะกัง วิยะ ลัญจัตัง วิยะ ลัญจัตัง อะโหสิ กัมมัง” คำแปล “ขอท่านผู้ตายได้อโหสิกรรมแก่ข้าพเจ้า เหมือนน้ำที่ข้าพเจ้าได้รดนี้เถิด”

๒.๔ การเอาเงินใส่ปากศพ ตามประเพณีโบราณอีสาน เมื่อทำพิธีรดน้ำศพแล้ว นิยมจะเอาเงินใส่ปากศพด้วย ซึ่งนิยมใส่ปากศพด้วยเงินฮางหรือเงินเหรียญ ในทางคติโลกเชื่อว่า ผู้ตายจะได้นำเงินไปใช้ในปรโลกเป็นค่าเสบียงอาหาร ค่ารถ ค่าเรือ สำหรับเดินทางไปสู่สวรรค์ แต่ในทางคติธรรมนั้น เป็นการเตือนให้คนยังมีชีวิตอยู่รู้ว่า ทรัพย์สมบัติที่หามาได้มาก ๆ นั้น ให้รู้จักใช้ให้เป็นประโยชน์ อย่าตระหนี่ถี่เหนียว ให้รู้จักกินรู้จักใช้ เวลาตายไปเขาเอาเงินยัดใส่ปากก็เอาไปไม่ได้ ปล่อยให้เขาแย่งกันซุลมุนุ่นวาย เวลาเอาเงินยัดใส่ปากศพให้ภาวนาว่า “พุทฺธะสาสะเน ปุญฺญะนิธิ เสฎฺฐา ลัทธา” คำแปล “การทอดทานฝั่งทรัพย์ คือ บุญไว้ในพระพุทฺธศาสนา เป็นการได้ที่ประเสริฐที่สุด

๒.๕ เอาค้ำหมากใส่ปากศพ สมัยโบราณการกินหมาก ถือว่าอยู่ในสังคมผู้ใหญ่ และบุคคลน่าเกรงขาม เจ้านายสมัยก่อนจึงมักจะมีคนรับใช้ถือเสียนหมากเดินตาม เวลาถึงแก่ความตาย จึงนิยมเอาหมากหนึ่งคำใส่ปากให้เนื่องจากฝั่งใจว่า เกรงว่าผู้ตายจะหิวหมาก แท้จริงแล้ว เป็นการสอนคนที่ยังมีชีวิตอยู่ให้รู้ว่าคนตายเป็นอย่างนี้ เวลามีชีวิตอยู่อยากกินอยากเคี้ยว เวลาตายไปเอาอะไรใส่ปากให้ก็ไม่กินไม่เคี้ยว แต่ในทางคติโลก ถือว่าเป็นการแก้ทุกข์ ถ้าได้กินจิตใจก็สบาย ขณะเอาค้ำหมากใส่ปากให้ภาวนาว่า “สัพเพ สัตตา อาหาระวิภูจฺจิติกา” คำแปล “สัตว์ทั้งหลาย กินอาหารตามเวลาจึงอายุยืน”

๒.๖ เอาขี้ผึ้งปิดตาปิดปากศพ การเอาขี้ผึ้งปิดตาปิดปากศพโบราณอีสานถือว่า ปิดความน่าเกลียดน่ากลัวของศพ เช่น เวลาตายบางศพก็ตาค้าง (ตาไม่หลับ) บางศพก็ยิงฟันซึ่งดูแล้ว

นำเกลียดน่ากลัวของศพ แต่ในทางคติธรรม ถือว่าเป็นการเตือนสติแก่คนที่ยังมีชีวิตอยู่ให้รู้จักระวังรักษาตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อย่าให้ทุกข์เกิดขึ้นได้เพราะการไม่ระวังสำรวมตา สำรวมปาก ขณะที่เอาชี้นิ้วปิดตา ปิดปากให้ภาวนาว่า “จักขุมะ สังวะโร สาธุ สาธุ มุขนะ สังวะโร” คำแปล “บอดเสียได้ในบางครั้ง ไม้เสียบ้างในบางครั้งแล้วเราก็จะสบาย”

๒.๗ มัดศพ เมื่อทำทุกสิ่งทุกอย่างให้ศพเสร็จแล้ว ให้นำผ้าขาวมาห่มหรือห่อศพ แล้วเอาผ้ายามัดเป็น ๓ เปราะ คือ ที่คอ ๑ ที่ข้อมือ ๑ และที่เท้า ๑ ในทางคติโลก เพื่อให้ศพนั้น อยู่ในสภาพเรียบร้อย ไม่ถ่างขาอ้าแขน หรือมิให้ศพพองขึ้นตันโลงแตก แต่ในทางคติธรรม เป็นการสอนคนที่มีชีวิตอยู่รู้ว่า ปุโตโต คิว ตัณฑหา รักลูก คือ เชือกผูกคอ ภาระยา หัตถเถ ตัณฑหาฮักเมีย คือ ปอผูกคอ ธารนัง ปาเท ตัณฑหา ฮักข้าวของสมบัติ คือ ปลอกสุบตีน (หนีไปไหนไม่ได้) เวลามัดศพ ให้ภาวนาว่า “ปุโตโต คิว ธารนัง ปาเท ภาระยา สะกุโณ ชาละมุตโตวะ ลักคัง คัจฉะติ อัมปะโก” แปลว่า “ความรักลูก คือ เชือกผูกคอ ความรักเมีย รักผ้า คือ ปอผูกคอ ความรักข้าวของ คือ ปลอกสุบตีน” น้อยคนจะไปสวรรค์ได้ ตัณฑหาสามอันนี้มาขึ้นให้เป็นเชือกให้กลิ้งเกลือกอยู่ในวิภวสังสาร

๒.๘ ดอยศพ เมื่อมัดตราสังเรียบร้อยแล้ว ก่อนที่จะมีโลงมาใส่ โบราณอีสานท่านว่า จะเอาศพนอนหันศีรษะไปทางทิศตะวันออก แล้วเอาไม้ไผ่ที่ผ่าถ่างกว้างข้างล่าง สอยขึ้นข้างบน คล้าย ๆ สามเหลี่ยม ๒ อัน ทำเป็นหลักทั้งทางศีรษะศพและเข้าศพข้างละ ๑ หลัก แล้วเอาผ้าขาว หรือผ้าวา (ผ้าไหมทอประณีต) มาล้อมปิดศพ การทำอย่างนี้ ภาษาภาคอีสาน เรียกว่า “ดอยศพ” เวลาดอยศพให้ภาวนาว่า “จุทโท อะเปตะวิญญาโน อะยัง กาโย นิรัตถังวะกะลิงคะรัง” คำแปล “ร่างกายนี้ปราศจากวิญญาณแล้ว ก็ทิ้งอยู่เหมือนท่อนไม้ไร้ประโยชน์”

๒.๙ ปูฟากศพ การทำปูฟากศพให้เอาไม้ไผ่บ้านยาวขนาดโลงสับติดกันเป็นฟาก ให้ได้ประมาณ ๗ หรือจะใช้ไม้ไผ่ ๗ ซี่ ถักด้วยเชือกหรือหวายจัดเตรียมไว้ การปูฟากศพในทางคติโลกเพื่อให้ไฟเผาศพลอยขึ้นใหม่ศพได้ง่าย แต่ในทางคติธรรม ถือว่าให้เดินทางวิสุทธิมรรค ๗ ผู้เดินทางสายนี้จะถึงที่หมายง่ายไม่เสียเวลาเหมือนศพที่ปูด้วยฟาก ๗ ซี่ ไฟจะไหม้ได้ง่าย

๒.๑๐ เอาศพลงโลง ในสมัยโบราณถ้าผู้นำครอบครัวซึ่งหมายถึงพ่อหรือแม่ถึงแก่กรรม เวลาจะทำโลงศพนั้นมักนิยมนำไม้กระดานเรือน (แป้น) มาทำเป็นโลงซึ่งถือว่าได้แบ่งปันเรือนเดิมไปสร้างเรือนใหม่ (โลงศพ) ให้พ่อหรือแม่ แต่ปัจจุบันไม่นิยมเนื่องด้วยไม้หาได้ยาก และราคาแพง จึงนิยมนำโลงสำเร็จรูปซึ่งมีร้านจำหน่ายอยู่ทั่วไปมาใส่ศพแทน เมื่อเตรียมโลงเสร็จแล้วก็นำศพโดยถือผ้าล้อมศพออกหันศีรษะไปทางทิศตะวันตกอย่างเดิม แล้วยกศพลงโลง ขณะยกศพลงโลงห้ามพูดว่า “หนัก” โบราณถือว่าชะล่า คำว่า ชะล่า คือ ไม่ดีนั่นเอง และห้ามเข้าไปยกช่วยกัน ถือว่า “ชะล่า” หมายความว่า ตอนจะยกศพลงโลงนั้นใช้คนกี่คนก็ให้คนยกเท่านั้น ยกให้ยกขึ้นครั้งเดียว ไม่ใช้ยกขึ้นแล้ววางลงก่อนแล้วยกขึ้นใหม่ ให้ทำภายในโลงให้เรียบร้อยก่อนค่อยยกลง

เมื่อยกศพลงโลงให้ภวานาวา “อะจิริง วะตะยัง กาโย ปะฐะวัง อะธิเสสสะติ” คำแปล “ร่างกายนี้ไม่ยั้งยืนหนอ เกิดมาแล้วก็ตาย ร่างกายทับถมแผ่นดิน”

๒.๑๑ หันศีรษะศพไปทางทิศตะวันตก ทางพระท่านว่า คนตายก็เหมือนดวงอาทิตย์ตกลงไปแล้ว ย่อมไม่ย้อนคืนขึ้นมาทางตะวันตกเดียวกัน ย่อมขึ้นทางทิศตะวันออกใหม่ในวันใหม่ ร่างกายนี้ก็เหมือนกัน ตายแล้วย่อมจะไม่ฟื้นขึ้นมาในร่างกายอีก ย่อมจะต้องเกิดใหม่ในภพใหม่ และในวันใหม่

๒.๑๒ การเลี้ยงข้าวศพ เมื่อมีบิดามารดาหรือญาติ ๆ ถึงแก่กรรม โบราณอีสานนิยมจัดแต่งข้าวให้ผู้ตายกิน โดยแต่งเป็นพาส์ข้าวบนพาส์จะโรยด้วยขี้เถ้า แล้วนำสำหรับให้ผู้ตายชอบมาตั้งจัดสำหรับ ที่ทำอย่างนี้เกรงว่าผู้ตายจะหิวไม่มีกำลังเดินทางไปในโลกหน้า ในทางพระพุทธศาสนา เปล่าประโยชน์ น่าจะเอาอาหารนั้นถวายพระหรือบริจาคให้คนจน แล้วอุทิศผลทานนี้ไปให้ผู้ตายจะดีกว่าเพราะอาหารเป็นโลกของวัตถุ จะสำเร็จแก่ผู้ตายในโลกวิญญูณไม่ได้ แต่การจัดเลี้ยงข้าวศพได้ดำเนินการมาตามความนิยมแบบโบราณ ก็สามารถจัดเลี้ยงตามความเชื่อเหล่านั้นได้ เมื่อจัดเลี้ยงข้าวศพให้ภวานาวา “โภชนะนี้ข้าพเจ้าขอมอบให้ญาติของข้าพเจ้า ผู้ตายไปแล้วเจ้าจงมากินอาหารนี้แล้วไปสู่ประโลกลิเกติ” (ฝากไว้ให้เป็นข้อคิด) อย่าปล่อยให้อาหารเสียแต่งไว้กะเวลาพอสมควร เอาข้าวนั้นไปให้สัตว์ที่เขาอดอยากหิวโหยกิน แล้วตั้งจิตอุทิศให้ญาติที่ตายไป ถ้าปล่อยให้อาหารเสียแล้วอย่าเอาไปให้สัตว์กินไม่มีอนิสงส์เลย ไม่แปลกอะไรเลยกับการให้ทานเมื่อ

๒.๑๓ บันไดสามชั้น บางหมู่บ้านเมื่อเอาศพลงโลงเสร็จเรียบร้อย ก็จะทำบันไดสามชั้นด้วยก้านกล้วย หรือไม้ ๆ ใฝ่ผูกเป็นสามชั้น ขนาดกว้างได้เท่ากับความกว้างสามารถตั้งไว้ข้างในโลงหรือด้านนอกศพก็ได้ ในทางคติโลก ถือว่าให้ผู้ตายขึ้นลงได้ง่าย และให้พาดบันไดนี้ขึ้นไปไหว้พระธาตุเกศแก้วจุฬามณีเจดีย์บนสรวงสวรรค์ แต่ในทางคติธรรม ถือว่าบันไดพาดสามชั้น หมายถึง ๓ ภพ คือ กามภพ รูปภพ และอรุภพ (กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา) ซึ่งเป็นการเตือนให้คนที่มีชีวิตอยู่ทั้งหลายให้หาทางหลีกเลี่ยงหรือข้ามภพทั้งสามดังกล่าว ตอนที่พาดบันไดนี้ให้ภวานาวา “สิญจะ มริสา อิมัง นาวัง สิตตา เต ละหุเมสสะ ติเจตวา ราชัญจะ โทสัญจะ ตะโต นิพพานะเมหิสะ” คำแปลว่า “เพื่อนร่วมตาย เจ้าจงวิดน้ำ คือ ตัณหาออกจากเรือ คือ อตภาพนี้ของท่าน เรือที่ท่านวิดน้ำคือ กิเลสออกแล้ว จักเบาแล้วไปถึงฝั่งโดยพลัน ท่านละราคะ โทสะ และโมหะ เสียได้ทั้ง ๓ ชั้นนั้นแหละท่านจะถึงนิพพาน”

๒.๑๔ การไปเยี่ยมศพ คนตายทุกคนต่างก็มีญาติพี่น้อง เมื่อเราผู้เป็นญาติไปเยี่ยมศพ พอถึงแล้วให้ภวานาวา “อะวัสสัง มะยา มะริตัพพัง” คำแปล “เราก็คงตายเหมือนท่านแน่แท้”

๒.๑๕ การจุดตามไฟศพ เมื่อดำเนินการเกี่ยวกับศพจะถึงขั้นตอน นำศพลงโลงเป็นที่เรียบร้อย ประเพณีของชาวอีสานนิยมจุดตามไฟศพ การจุดตามไฟศพ หมายถึง การจุดตะเกียง

หรือไต่ตะเกียงไว้ทางศีรษะศพ จุดไว้ตลอดทั้งวันทั้งคืนจนกว่าจะเคลื่อนศพไปสู่ฌาปนสถาน หรือเมรุ ในทางคติโลก ถือว่าจุดไว้แทนไฟธาตุของผู้ตายบ้าง จุดไว้กันความกลัวบ้าง แต่ในทางคติธรรม ถือว่าเป็นการสอนคนที่ยังมีชีวิตอยู่ให้เป็นคนที่มีปัญญาในการดำเนินชีวิต เพราะปัญหานั้นเป็น แสงสว่างในโลก การที่โลกเจริญรุ่งเรืองได้นั้นเกิดเพราะคนเราใช้สติปัญญาในการดำเนินกิจการงาน ทั้งปวง

๒.๑๖ จุดรูปขมาศพ เมื่อเราไปร่วมงานศพ มีประเพณีที่นิยมปฏิบัติอย่างหนึ่ง คือ การจุดรูปขมาศพ ในการจุดรูปขมาศพให้จุดดอก เดียวจุดแล้วเอาใส่มือประนมไว้ แล้วภาวนาว่า “กายะกัมมัง วะจิกัมมัง มะโนกัมมัง ตูยหัง มะยากะตัง สัพพะปาปัง วินัสสตุ” คำแปล “ข้าพเจ้า ได้พลั้งพลาดทำไม่ดีกับท่าน (ถ้ามี) ทางกายก็ดี ทางวาจาที่ดี ทางใจก็ดี ทั้งหมดก็ให้หายไปหมดไป” เสร็จแล้วก็นำรูปไปปักที่กระถางรูป เสร็จแล้ว กราบ ๑ ครั้ง ไม่แบมือหรือจะไม่กราบก็ได้ แต่ถ้าเป็นศพที่ผู้มีอายุสั้นน้อยกว่า จะไม่นิยมกราบ (ในกรณีที่เป็นศพของพระภิกษุจะนิยมจุดรูป ๓ ดอก เมื่อภาวนาเสร็จให้ปักที่กระถางรูป เสร็จ กราบเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้ง แบมือ)



๒.๑๗ การสวดอภิธรรม เมื่อมีการตายในบ้าน หรือนำศพไปตั้งบำเพ็ญกุศลประเพณี โบราณท่านให้นิมนต์พระมาสวดอภิธรรมให้ศพในวันนั้นเลย และจะสวดติดต่อกันไปครบตามวันที่ เจ้าภาพกำหนด ในทางคติโลก ถือว่ามาเป็นบุญให้แก่ผู้ตาย แต่ในทางคติธรรม ถือว่าเป็นการสอน ให้คนที่ยังมีชีวิตอยู่ให้เป็นคนไม่ประมาท ถ้าเขาฟังเนื้อหาที่พระสวดอภิธรรมนั้น จะเห็นพระภิกษุ สอนให้ประกอบความดีทั้งหมด ให้รู้เรื่องในสภาวะของร่างกายและจิตใจ

๒.๑๘ การสวดยอดมุข ยอดมุข คือ ยอดธรรม ยอดธรรม ได้แก่ พระอภิธรรม พระที่นิมนต์ไปสวดมาติกาและยอดมุขเป็นจำพวกเดียวกัน แต่เวลาสวดแบ่งหน้าที่กัน สองรูป สวดยอดมุข นอกนั้นสวดมาติกา การสวดก็สวดไปพร้อมกันและจบพร้อมกัน ในทางคติโลก ถือว่า การสวดมาติกาและยอดมุขเป็นการให้บุญแก่ผู้ตาย แต่ในทางคติธรรม ถือว่าเป็นการชดใช้บุญคุณ ของท่านผู้มีพระคุณ เช่น เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดพระมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ได้แสดง พระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ โปรดเป็นการชดใช้ค่าข้าวป้อนและน้ำนม

๒.๑๙ การขมาศพ ประเพณีโบราณของอีสานกล่าวไว้ว่า คนป่วยนอนตายในห้องใด ให้ตั้งศพในห้องนั้น ห้ามย้ายไปห้องอื่นเด็ดขาด ถ้าย้ายไปท่านว่า “ชะล่า” คือ ไม่ดีนั่นเอง ครั้นตั้งศพ บำเพ็ญกุศลพอสมควร ก็จะย้ายศพออกจากบ้านไปเพื่อประกอบพิธีเผาศพ ณ ฌาปนสถานหรือเมรุ

ก่อนจะย้ายศพจะมีพิธีขอขมาศพ และพิธีตัดญาติ หรือตัดขาดจากความเป็นสามีภรรยา ประเด็นส่วนนี้ ชาวมหาสารคามนิยมจะบันทึกข้อความขึ้นคล้ายกับทะเบียนหย่า แล้วอ่านต่อโลงศพ (สามีภรรยา) ถือว่าการตัดญาติเสร็จสิ้น เวลายกศพลงจากบ้านให้ภวานาวา “อะกาละมะระณะ มุตโต ฐะเปตวา กาละมาริตัง” คำแปล “ถือว่าการตัดญาติเสร็จสิ้นแล้ว” เมื่อยกศพออกจากบ้านเรือนจะนิมนต์ พระภิกษุมาสวดทำน้มนต์ หลังจากเคลื่อนศพออกจากบ้านไปจะนำน้ำมนต์รดจากที่ตั้งศพออกไป เทหม่อน้ำกิน น้ำใช้ คว่ำปากหม้อไว้ การทำดังนี้ ถือว่าน้ำเก่าเป็นน้ำที่ไม่บริสุทธิ์ให้เททิ้งเสีย ถ้าตั้งศพอยู่ชั้นสองของบ้าน เมื่อยกศพลงถึงพื้นดิน (พื้นบ้าน) แล้วนิยมนพลิกบันไดบ้าน (คว่ำบันได) แล้วเอาเรียวหนาม (คัตเค้า, เล็บแมว) ผูกปลายติดกัน ตัดไว้ที่ประตูเรือน พอยกศพออกไปแล้วให้ถอน เรียวหนามออกเสีย ตามความเข้าใจแบบชาวบ้าน ถือว่าทำเพื่อจะป้องกันมิให้ ผีจำเรือนของตนได้ แต่ในทางคติธรรมนั้น เป็นการเตือนใจให้คนที่ยังมีชีวิตอยู่รู้ว่า “เกิดแล้วก็ดับอย่างนี้ทุกสภาพ สังขาร” แต่ถ้าหากบ้านใดมีบันไดตายตัว พลิกคว่ำไม่ได้ก็ไม่เป็นไร ขณะที่คว่ำบันไดให้เอาน้ำรด บันได ๑ ชั้น แล้วภวานาวา “ปะฎีกะมะมันตุ ภูตานิ โสหัง นะโม ะคะวะระโต นะโม สัตตันนัง สัมมาสัมพุทธานัง” คำแปล “ภูตผีจงถอยหนีไป ข้าฯ ขอไหว้พระผู้มีพระภาคเจ้าและพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งเจ็ดพระองค์ขอจงคุ้มครองรักษา”

๒.๒๐ การส่งสะการศพ คำว่าสะการ แปลได้เป็น ๒ นัย คือ “ทำพร้อมกัน อย่างหนึ่ง” และ “ทำการบูชาการระอย่างหนึ่ง” โดยความหมายก็เป็นอันเดียวกัน คือ ไปคารวะหรือ ขอขมาศพพร้อมกัน โดยทางปฏิบัติดั้งเดิม ลูกหลานและญาติมิตรสหาย จะเตรียมดอกไม้ ฐูปเทียน ไปจากบ้านเพื่อขอขมาศพก่อนเผา ปัจจุบันใช้วิธีแจกดอกไม้จันทน์แทน การไปวางดอกไม้จันทน์ นี้แหละ คือ การส่งสะการศพ

๒.๒๑ การห้ามศพ ประเพณีอีสานโบราณเมื่อเคลื่อนศพออกจากกันจะใช้ไม้ไผ่บ้าน ๒ ลำ เป็นไม้ห้าม เอาโลงขึ้นตั้งชันด้วยตอกชะนะหามข้างละ ๓-๔ คน เอาเท้าศพไปก่อนโดยมี ข้อห้ามดังนี้ ห้ามพังกกลางทาง ห้ามเปลี่ยนบ่า ห้ามหามข้ามสวน ข้ามที่นา ที่มีข้อห้ามดังกล่าว เนื่องจากว่า ชะล่า (ไม้ดี) ในปัจจุบันจะนิยมนำศพขึ้นตั้งบนรถยนต์แทนการหามแบบโบราณ หมายเหตุ คนที่ห้ามศพ ประเพณีโบราณจะแนะนำให้นำดอกไม้ ๑ คู่ทัดหู

๒.๒๒ การจูงศพ เพื่อจะนำศพเคลื่อนไปประกอบพิธีฌาปนกิจ ณ ฌาปนสถาน เมรุ หรือป่าช้า ประเพณีอีสานนิยมมีการจูงศพและนิยมนบวชลูกหลานจูงศพด้วย โดยชาวบ้านเข้าใจว่า ใ้บุญผู้ตายจะได้สู่สวรรค์ แต่ในทางคติธรรม พระภิกษุสงฆ์ต้องการสอนให้คนที่ยังมีชีวิตอยู่รู้ว่า สี่เหลี่ยมแห่งฟ้ากาสาวพักตร์ที่จูงศพอยู่ก็คือ สัจจลักษณ์แห่งผู้ละโกธรร โลก หลง มีศีลบริสุทธิ์ มีจิตบริสุทธิ์ ไม่มีภัยเวรกับใคร ท่านเดินตามทางคือ มรรค ๘ อยู่ที่ไหนก็ร่วมเย็น ซึ่งเป็นการสอนให้ลูกจูง พ่อแม่ขึ้นจากหลุมลึก การสอนให้พ่อแม่มีศีลธรรมอันดี เวลาเรารจูงศพให้ภวานาวา “เอกายะโน มาริสสา



อะยัง มัคโค สัตตานัง วิสุทฺธิยา” คำแปล “เพื่อนร่วมตายทั้งหลายทางเส้นนี้ คือ ทางบริสุทธิ์เส้นเดียว ของมวลสรรพสัตว์” (การจุณศพที่ถูกต้องจะจุณะเฉพาะพระภิกษุสงฆ์เท่านั้น)

๒.๒๓ การหว่านข้าวสาร เมื่อหามศพหรือเคลื่อนศพออกจากบ้าน ประเพณีอีสาน หลายแห่งจะมีการหว่านข้าวสาร เป็นการสอนให้คนที่ยังมีชีวิตอยู่ได้รู้จักคิดวินิจฉัยพิจารณาว่า ข้าวสาร คือ แก่นข้าว คนเราถ้าถึงแก่นคนก็ไม่ต้องเกิดหรือตายอีก ซึ่งเปรียบเหมือนข้าวสารจะเอาไปเพาะปลูกก็จะไม่เกิดอีก เวลาหว่านข้าวสารให้ภาวนาว่า “นัตถิ โลเก อะนามะตัง” คำแปล “ในโลกนี้ ไม่มีที่ใดที่คนและสัตว์ไม่ตาย”

๒.๒๔ การหว่านข้าวตอกแตก ในการคว่ำข้าวตอกแตกนั้น ชาวอีสานมีความเชื่อว่า คนที่จะคว่ำข้าวตอกแตกนั้นจะเป็นใครก็ได้ที่เคยคิดไม่ดี หรือเคยกระทำความไม่ดีต่อผู้ตาย ซึ่งจะเป็นญาติมิตร บุตรสาว หรือบุตรคนสุดท้ายก็ได้ ข้าวตอกแตกนี้ใช้โปรยไปตลอดทาง เหมือนกับการหว่านข้าวสาร ในทางคติธรรม เป็นการสอนคนที่ยังมีชีวิตอยู่รู้จักพิจารณาความตายว่า ทุกคนทุกสัตว์ เมื่อธาตุ ๔ ชั้น ๕ แยกจากกัน ร่างกายก็แตกสลายทำลายไป กระดูกก็จะกระจายขาวโพนอยู่ในโลก เหมือนข้าวตอกนี้ ท่านผู้รู้จะได้ปลงสังเวช ในการหว่านข้าวตอกแตกนั้นให้ภาวนาว่า “ภิชชะติ ปุติสันเทโท มะระณันตัง หิ ชีวิตัง” แปลว่า “ทุกร่างกายจะเปลือยเฒ่าและแตกดับ เพราะทุกชีวิต จบลงด้วยการตาย”

๒.๒๕ การปลงศพ ก่อนจะถึงเวลา เคลื่อนศพไปสู่ป่าช้า ในสมัยโบราณ ญาติพี่น้องจะช่วยกันจัดหาไม้เพื่อจัดเตรียมไว้สำหรับการเผาศพ โดยจะมีการเสี่ยงทายว่าบริเวณที่จะปลงศพหรือเผาศพ อุปรกรณ์ที่ใช้ในการเสี่ยงทายจะประกอบด้วยไข่ไก่ ๑ ฟอง ข้าวเหนียว ๑ ปั้น ผู้เสี่ยงทายอธิษฐานเสี่ยงทายว่า

ถ้าผู้ตายต้องการจะอยู่ตรงไหน และเจ้าของที่ดิน (แม่ธรณี) อนุญาตขอให้ไข่ที่โยนขึ้นแล้วตกลงสู่พื้นดิน แตก ณ บริเวณใดแสดงว่าผู้ตายมีความประสงค์จะอยู่ทางบริเวณนั้น ซึ่งเจ้าของที่ หมายถึง แม่ธรณี ได้อนุญาตแล้ว ญาติพี่น้องก็จะจัดเตรียมที่ปลงศพ ณ บริเวณนั้นโดยการนำฟืนมากองเป็นกอง เรียกว่า กองฟอน ปักหลักสี่หลักที่มุมทั้งสี่มุม เรียกว่า หลักสะกอน ในปัจจุบันการจัดเตรียมดังกล่าว ไม่มีให้เห็นอีกแล้ว เนื่องจากทุกหมู่บ้าน ชุมชน ได้จัดสร้างเมรุชั่วคราวหรือเมรุถาวรแล้ว ในการโยนไข่เสี่ยงทายให้ภาวนาว่า “อุปปัจชิตวา นิรุชฌันติ” คำแปล “ทุกสภาวะ เกิดขึ้นแล้วย่อมดับไป”

๒.๒๖ การเวียนสามรอบ เมื่อหามศพถึงกองฟอน (เชิงตะกอน) ที่ป่าช้าหรือปัจจุบัน ก็เคลื่อนศพไปสู่เมรุแล้วก็หามเวียนรอบ ๓ รอบ ในการเวียนรอบนั้นให้เวียนซ้ายคือกองฟอน อยู่ทางซ้ายของผู้หามการเวียนนี้ทางคติโลก ถือว่าเป็นการเดินตรวจตราเรือนอยู่ของตน แต่ในทางคติธรรม เป็นการสอนให้คนที่ยังมีชีวิตอยู่ระลึกอยู่เสมอว่าวัฏวน ๓ รอบ คือการเวียนอยู่กับเหตุ ๓ อย่าง คือ



๑. กิเลสวัฏฏะ มีความอยากได้
๒. กัมมะวัฏฏะ เมื่ออยากได้ก็ลงมือทำ
๓. วิปากะวัฏฏะ เมื่อทำลงไปก็ได้รับผลของกรรมที่ทำ เมื่อได้รับผลของกรรมแล้ว

ก็อยากได้อีก เมื่ออยากได้ก็ลงมือทำกรรมอีก

### กิเลสวัฏฏะ

ในการเวียนศรรอบให้ภavana “ปาโปปิ ปัสสตี ภัทฺรัง ยาวะ ปาปิง นะ ปัจจะติ ยะทานะปิจจะติ ปาปิง ปาโป ปาปานิ จะ” คำแปล “ตราบาปบาปไม่ให้ผล คนทำบาปก็ยังไม่เห็นว่าบาปดี แต่เมื่อบาปให้ผล คนทำบาปจะรู้ว่าบาปมีจริง”

๒.๒๗ ตูสามที เมื่อหามศพเวียนรอบกองฟอน ๓ รอบแล้ว ก่อนจะยกศพขึ้นตั้งกองฟอน จะหามโลงศพกระแทกกองฟอนแรง ๆ ๓ ครั้งก่อน จึงจะยกขึ้นตั้งบนกองฟอน การกระแทกกองฟอน ๓ ครั้งนี้ คดีทางโลก กล่าวว่าเป็นสัญญาณเตือนว่าผู้ตายมาจาก “ติ” ซึ่งแปลว่า ๓ เอา อี เป็น เอ เอา เอ เป็น อา ยะ ตามหลักสนธิกริโยปกรณฺ์ จึงได้ศัพท์เป็นตาย (ศาสนพิธี พิธีการ = พิมิข : ศาสตร์ ศรีนาง) ที่กล่าวมาจากสาม นั้นได้แก่ อนิจจังไม่เที่ยง ไม่คงที่ คือ ไม่เด็กตลอด ไม่หนุ่มตลอด เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทุกซังเจี็บปวดทุกข์ทรมาน และอนัตตา ดับตาย หรือเอาไว้ไม่อยู่นั่นเอง เมื่อทำโลงศพ (กระแทกกองฟอน) ให้ภavanaว่า “ยังกัญธิ สมะมุทะยะธัมมัง สัพพันตัง นิโรธะธัมมัง” คำแปล “อะไรก็ตามที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติสิ่งนั้นทั้งหมดก็ดับไปเองตามธรรมชาติ”

๒.๒๘ ล้างหน้าศพ เมื่อตั้งศพบนกองฟอนหรือเมรุเรียบร้อยแล้ว ก่อนล้างหน้าศพ ต้องพลิกศพ เอาผ้าห่มศพออกเพื่อไฟจะ得以ไหม้เร็ว ในสมัยโบราณหรือแม้แต่ในปัจจุบันนี้ นิยมเอาน้ำมะพร้าวล้างหน้าศพ โดยมีความเชื่อว่าน้ำมะพร้าวเป็นน้ำที่เกิดขึ้นเองมีความสะอาดบริสุทธิ์ เมื่อนำมาล้างหน้าศพแล้ว เมื่อเกิดชาติหน้าจะเป็นคนสวย คนงาม มีหน้าตาดี สมส่วน แต่ในทางคดียกรรม เป็นการสอนให้คนที่มิชีวิตอยู่รู้จักเอาน้ำ คือ สุจริตธรรม ชำระล้างใจให้สะอาด อีกอย่างหนึ่ง เป็นการเตือนว่าให้ดูหน้าให้ชัด ๆ ว่านี่เคยอยู่กับเรา รู้จักกับเรา บัดนี้ไปไม่กลับ กลับไม่ตื่น ฟันไม่มี และหนิไม่มีฟัน ในการล้างหน้าศพให้ภavanaว่า “นัตถิ เม เอเตสังสะโย” คำแปล “ไม่ต้องสงสัยว่าเราจะไม่ตาย”

๒.๒๙ การโยนผ้าข้ามโลง เมื่อล้างหน้าศพแล้ว ก็จะเอาไม้ไปตอกตะปูคัดโลงเป็นระยะ ๆ เพื่อป้องกันมิให้ศพที่ถูกไฟเย็นแขนขาขึ้นปากโลง เสร็จแล้วก็จะมาโยนผ้าคลุมโลงศพมาตลอด ผ้านี้เดิม คือ ผ้าที่ใช้ล้อมศพตอนที่ยังไม่มีโลงใส่ แล้วก็เอามาวางไว้บนโลงศพ มาถึงป่าช้า

และรื้อออกตอนจะล้างหน้าศพ หรือรดน้ำศพก่อนเผา รื้อเอาไปแล้วห้ามเก็บทันที เพราะผีถือว่ายังเป็นของเรา เมื่อตีไม้กั้นศพแล้ว จึงมาโยนผ้าขึ้นข้ามโลง ๓ ที ดังนี้

- การโยนให้โยนจากทางขวา ไปทางซ้ายห้ามรับ ปล่อยให้ตกลงพื้นก่อน คนซ้ายหยิบขึ้นมาโยนกลับมาหาคนขวา คนขวาก็ไม่รับปล่อยให้ตกดินไป เป็น ๒ ครั้ง พอครั้งที่ ๓ คนขวา (คนโยนครั้งแรก) หยิบขึ้นมาโยนไปคนซ้ายรับเอาเลย หลังจากนั้นนำไปให้พระภิกษุ ประกอบพิธี ถือว่าล้างเสนียด ได้ถวายพระท่านไปเลย พอไปถึงวัดค่อยตามบูชาคืน เพราะผ้านี้ ถือว่าเป็นผ้าประจำตระกูล

- การโยนผ้านี้ ในทางคติโลก ชาวบ้านเชื่อว่าทำให้ผีหลงทางตามเอาผ้าคืน ไม่ได้ แต่ในทางคติธรรม เป็นการสอนคนที่มีชีวิตอยู่ให้ทราบว่า สมบัติหรือสิ่งของในโลกมันเป็นของโลก มิได้เป็นของใคร มันหมุนเวียนเปลี่ยนมืออยู่อย่างนั้น ไม่ว่าทรัพย์สมบัติใด ๆ จะเก็บสะสมไว้มากเพียงใด ตายไปก็เอาไปไม่ได้มันก็ตกเป็นของคนอื่น ๆ ถ้าเขาใช้ในทางที่ถูกก็ดี ถ้าใช้ในทางที่ผิด ก็เป็นบาปกรรม ตกเป็นของผู้สะสมด้วย เพราะเปรียบเสมือนสะสมอาวุธไว้ให้คนใช้ทำความชั่ว เวลาโยนผ้าให้ภาวนาว่า “ปุตตา นัตถิ ธนะมะตถิ ฉาปิ ตัมปิ” คำแปล “จะมีวุ่นเพื่ออยู่ทำไม ว่าลูกของเรา ทรัพย์ของเรา แม้ร่างกายเขาก็ยังถูกเผาอยู่ขณะนี้ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วทรัพย์อยู่ที่ไหน ลูกอยู่ที่ไหน”

๒.๓๐ ไม้ข่มเหง หลังจากโยนผ้าแล้วก็จะเอาไม้ขนาดใหญ่ หนักพอสมควร (หรือ บางท้องถิ่นก็นำเอาต้นกล้วย ๒ ท่อน มาวางทับกับโลงไว้ทั้งซ้ายและขวา) ชาวอีสาน เรียกว่า ไม้ข่มเหง คนอีสานเชื่อว่าเป็นสองอย่าง คือ กันมิให้โลงตกลงไปข้างใดข้างหนึ่งเมื่อไฟไหม้พินยุบลงและเชื่อว่า ผีจะออกมาอาละวาดไม่ได้ เพราะกลัวไม้ข่มเหง แต่ในทางคติธรรม เป็นการสอนให้คนที่มีชีวิตอยู่รู้ว่า ในโลกนี้มีการต่อสู้กันอย่างสองอย่าง คือ ธรรม (ความดี) และอธรรม (ความชั่ว) ทั้งสองอย่างนี้ จะสู้กันหนักฝ่ายไหนอ่อนแอ ฝ่ายนั้นจะถูกข่มให้ตายไปเหมือนศพ ดังนั้น ควรให้ธรรมหรืออธรรม ในตัวเราเข้มแข็ง ในการวางไม้ข่มเหงให้ภาวนาว่า “นะ หิ ธัมโม อะธัมโม จ อุโก สมะวิปากิโน อะธัมโม นิระยัง เนติ ธัมโม ปาเปติ สุคะติง” คำแปล “ความดีกับความชั่วให้ผลต่างกันความชั่ว พาไปตกทุกข์ ความดีพาไปถึงสุข”

### **การประกอบพิธีทางศาสนาในงานฌาปนกิจศพ**

เมื่อจัดเตรียมโลงศพในขั้นตอนโยนผ้าและไม้ข่มเหงเสร็จเรียบร้อยแล้ว จะเป็นพิธีการทางด้านศาสนาต่อเนื่องไปตามลำดับ ดังนี้

- จุดที่ ๑ ณ ศาลาบำเพ็ญกุศลหรือสถานที่ ณ บริเวณฌาปนสถาน ป่าช้า
- เจ้าภาพจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย
  - พิธีกรอาราธนาศีล ๕
  - พิธีกรอาราธนาธรรม (ถ้ามีการแสดงพระธรรมเทศนา)
  - พระสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนาหรือปาฐกถาธรรม
  - เจ้าภาพถวายภัตตาหารหรือจตุปัจจัย แต่พระภิกษุผู้แสดงปาฐกถาธรรม
  - พระสงฆ์สวดมาติกาบังสุกุล
  - เจ้าภาพถวายจตุปัจจัย
  - พระสงฆ์อนุโมทนา
  - เจ้าภาพกรวดน้ำ

- จุดที่ ๒ ณ หน้าเมรุ หรือกองฟอน หรือเชิงตะกอน พิธีกรดำเนินรายการตามดังนี้
- เจ้าภาพบริจาคปัจจัย (ถ้ามี)
  - อ่านประวัติและไว้อาลัยแก่ผู้วายชนม์
  - สงบนิ่งไว้อาลัย
  - พิธีกรเชิญผู้มีเกียรติทอดผ้าบังสุกุล และนิมนต์พระภิกษุพิจารณาผ้าบังสุกุล
  - อันดับสุดท้ายพิธีกรเรียนเชิญประธานในพิธีทอดผ้าบังสุกุล
  - กราบนิมนต์พระประธานสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุล
  - เรียนเชิญประธานในพิธีวางดอกไม้จันทน์
  - ถวายเชิงบาตร (เชิญเจ้าภาพและญาติร่วมถวายเชิงบาตร ในการถวายเชิงบาตรนั้นเพื่อให้การจัดงานศพดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยนิยมถวายให้แล้วเสร็จภายในศาลาบำเพ็ญกุศลศพ)
  - นิมนต์พระภิกษุสามเณรวางดอกไม้จันทน์

เชิญแขกวางดอกไม้จันทน์เมื่อถึงขั้นตอนการวางดอกไม้จันทน์ หรือวางเพลิง โบราณ  
อีสานว่า เพื่อเป็นการไม่ให้เป็นการบาปที่ไฟเผาร่างกายของพ่อแม่ หรือญาติ หรือเพื่อนกัน ท่านให้  
ภาวนาว่า “อะยมปิโซ เม กาโย เอวังภาวี เอวังธัมโม เอวัง อะนะตีโต” คำแปล “ร่างกายของเรานี้  
จะเป็นอย่างนี้ จะมีสภาพอย่างนี้แล และจะข้ามพ้นความเป็นอย่างนี้ไม่ได้เลย”

๒.๓๑ การหว่านกาลปพฤกษ์ เรื่องนี้ไม่ขออธิบาย เพราะเป็นศรัทธาจิตวิทายามวลชนของเจ้าภาพผู้มีฐานะ

๒.๓๒ การวางทาง เมื่อทำทุกอย่างเสร็จแล้ว โบราณอีสานท่านนิยมกันทางตอนดินกลับบ้าน หมายความว่า เมื่อจะออกจากป่าช้าหรือเมรุศพกลับบ้าน จะนิยมตัดไม้ขวางบ้าง เอาไม้ขีดเส้นตัดทางบ้าง ทั้งนี้ เชื่อกันว่า เพื่อให้ผู้ตายที่จะกลับมาด้วยหลงทาง กลับบ้านเดิมไม่ถูก เพราะตอนมาไม่มีไม้ขวางทาง และไม่มีเส้นขีดตัดทาง

๒.๓๓ งันเฮือนดี โบราณอีสานมีกลวิธีในการบำรุงขวัญที่หลากหลายในกรณีถ้ามีการตายในบ้านหลังใด ถือว่าบ้านหลังนั้นมีความสูญเสียมาก จำเป็นต้องมีการไปร่วมกันให้กำลังใจ ซึ่งวิธีในการให้กำลังใจสามารถกระทำได้ในหลายรูปแบบซึ่งเป็นการละเล่นโบราณ เช่น เลือกินหมูก การคล้องช้าง การเล่นซ่อนปั้นข้าว ฯลฯ สมัยโบราณจะไม่มีการเล่นการพนันในงานงันเฮือนดีแต่ปัจจุบันจะมีการพัฒนามาเกี่ยวข้องกับงานศพเสมอ ซึ่งเป็นการไม่ถูกต้องทั้งประเพณี และกฎหมายบ้านเมือง การงันเฮือนดีนี้จะมีทั้งพระภิกษุสามเณรและเพื่อย้ายมาให้กำลังใจกันจนถึงเวลาอันสมควรก็กลับไปพักผ่อน การงันเฮือนดีนี้สามารถทำได้แม้ว่าศพยังค้างอยู่บ้านแต่ต้องทำให้ครบ ๓ คืน ๓ วัน ในที่นี้ให้นับเอาเฉพาะที่ย้ายศพออกจากบ้านแล้ว

๒.๓๔ การเก็บกระดูก เมื่อเผาศพครบ ๓ วันแล้ว ตามประเพณีดั้งเดิมของโบราณอีสานจะเชิญญาติพี่น้องที่ใกล้ชิดและนิมนต์พระสงฆ์ไปทำพิธีเก็บกระดูก จัดอาหารไป ๑ ที่ เมื่อถึงป่าช้าที่เผาศพแล้วจะนำอาหารไปเลี้ยงผี บอกกล่าวว่พรุ่งนี้ให้เป็นรูปคนนอนหงาย สมมติว่าตายหันหัวไปทางทิศตะวันตก แล้วนิมนต์พระมาบังสุกุล พอเสร็จแล้วลรูปหุ่นนั้นเสีย ทำรูปหุ่นใหม่หันหัวไปทางทิศตะวันออก สมมติว่าเกิดใหม่เอากระดูกใส่ในหม้อวางไว้ตรงกลางรูปหุ่นแล้วนิมนต์พระสงฆ์บังสุกุลเป็น แล้วเชิญเฝ้าถ่านที่เหลือลงไปในหลุมฝังไว้

ในปัจจุบันประเพณีการรอให้ครบวันจึงจะเก็บกระดูกก็ยังถือปฏิบัติแต่ไม่เคร่งครัดเหมือนในอดีต เนื่องจากความริบเร่งที่จะกลับไปประกอบอาชีพในต่างจังหวัด เป็นต้น





# พิธีกรรมและพระราชพิธีตามโบราณราชประเพณี ของศาลนาพราหมณ์-ฮินดู

## พระราชพิธีบรมราชาภิเษก

พระราชพิธีนี้ เป็นพระราชพิธีสถาปนาพระเจ้าแผ่นดินขึ้นเป็นสมมติเทพ ปกครองแผ่นดินเป็นใหญ่ในทิศทั้ง ๘ และเป็นการประกาศให้ประชาชนทราบโดยทั่วกัน ตามคติพราหมณ์จะทำพิธีอัญเชิญเทพเจ้า เพื่อทำการสถาปนาให้พระมหากษัตริย์ขึ้นเป็นสมมติเทพ ดำรงธรรม ๑๐ ประการ ปกครองประเทศด้วยความร่มเย็น

### ลำดับพิธีย่อ คือ

- ทำน้ำอภิเษก เปิดประตูวิาลัย  
อัญเชิญพระอิศวรเพื่อประสาทร

- สรงมูรธาภิเษก คือการสรงน้ำ  
เพื่อความเป็นมงคล

- ถวายสังวาลพราหมณ์ แสดงว่าพระองค์เป็นพราหมณ์
- ถวายพระมหาพิชัยมงกุฎ ประกาศปกครองประเทศโดยธรรม
- เลียบพระนครเพื่อแสดงองค์แก่ทวยราษฎร์และประตักษิณ พระนครให้ประชาราษฎร์  
มีสันติสุข

ตามโบราณราชประเพณี เมื่อพระมหากษัตริย์พระองค์ก่อนสวรรคตนั้น องค์กรชทายาทก็จะเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์ทันที แต่เราจะไม่ออกพระนามว่า “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” แต่เราจะออกพระนามว่า “สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” และจะไม่ทรงใช้นพปฎลมหาเศวตฉัตร (ฉัตรขาวเก้าชั้น) แต่จะทรงใช้สัปตปฎลมหาเศวตฉัตร (ฉัตรขาวเจ็ดชั้น) แทน ต่อเมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแล้วจึงจะออกพระนามเป็นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และทรงใช้นพปฎลมหาเศวตฉัตรดังกล่าว



สำหรับพิธีนี้ถ้าจะเรียกอย่างสามัญก็คือ การที่ทรงบอกกล่าวบรรพบุรุษในการที่พระองค์  
จะทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกนั่นเอง สำหรับขั้นตอนในพิธีนั้น มีดังนี้

## พิธีทำน้ำอภิเษก

โดยให้ตั้งพิธีตามพุทธสถานสำคัญ ๑๘ แห่ง ดังนี้

๑. พระพุทธบาท สระบุรี
๒. วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ พิษณุโลก
๓. วัดพระมหาธาตุสุวรรคโลก สุโขทัย
๔. พระปฐมเจดีย์ นครปฐม
๕. วัดพระมหาธาตุ นครศรีธรรมราช
๖. พระธาตุหริภุญชัย ลำพูน
๗. พระธาตุพนม นครพนม
๘. พระธาตุแช่แห้ง น่าน
๙. บึงพระลานชัย ร้อยเอ็ด
๑๐. วัดมหาธาตุ เพชรบุรี
๑๑. วัดพระบรมธาตุ ชัยนาท
๑๒. วัดโสธร ฉะเชิงเทรา
๑๓. วัดพระนารายณ์มหาราช นครราชสีมา
๑๔. วัดศรีทอง อุบลราชธานี
๑๕. วัดพลับ จันทบุรี
๑๖. วัดพระบรมธาตุไชยา สุราษฎร์ธานี
๑๗. วัดตานีนรสโมสร ปัตตานี
๑๘. วัดพระทอง ภูเก็ต

โดยน้ำอภิเษกนั้น ราชบุรุษจะไปตักน้ำจากสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในจังหวัดข้างต้น จากนั้น  
จึงนำมาทำพิธี ณ สถานที่ที่กล่าวไว้ข้างบน แล้วจัดส่งน้ำอภิเษกมายังกระทรวงมหาดไทย เพื่อจัดส่ง  
ไปที่สำนักพระราชวังต่อไป

## การจารึกพระสุพรรณบัฏ ดวงพระราชสมภพ และแกะพระราชลัญจกรประจำรัชกาล

พระสุพรรณบัฏ คือ แผ่นทองที่จารึกพระนามเต็มของพระมหากษัตริย์สำหรับทูลเกล้าฯ ถวาย  
ซึ่งพระนามเต็มของในหลวงรัชกาลปัจจุบัน คือ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช  
มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤพดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร

สำหรับดวงพระราชสมภพ เป็นการนำดวงพระบรมราชสมภพมาจารึกบนแผ่นทองเช่นกัน และพระราชลัญจกรประจำรัชกาลก็เป็นการจารึกตราพระราชลัญจกรประจำรัชกาล หรือจะเรียกง่าย ๆ คือเป็นตราประจำพระองค์ลงบนแท่นงาสำหรับใช้ประทับลงบนหนังสือสำคัญ

สำหรับขั้นตอนในพระราชพิธี มีดังนี้

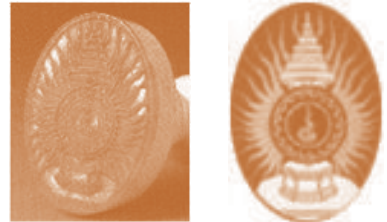
วันที่ ๒๐ เมษายน ๒๔๙๓

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีนิวัตเสด็จแทนพระองค์

เวลา ๑๖.๓๐ น. พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีนิวัตเสด็จไปยังพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงบูชาพระรัตนตรัย พระสงฆ์ ๓๐ รูป เจริญพระพุทธมนต์ เสร็จแล้วเสด็จกลับ

วันที่ ๒๑ เมษายน ๒๔๙๓ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีนิวัตเสด็จแทนพระองค์เช่นวันวาน

เวลา ๐๙.๒๖ น. พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีนิวัตเสด็จยังพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงบูชาพระรัตนตรัย พระราชาคณะถวายศีล ทรงจุดธูปเทียนทองเงินที่โต๊ะทองสำหรับเจ้าหน้าที่ทำการจารึกพระสุพรรณบัฏ ดวงพระบรมราชสมภพ และพระราชลัญจกร ไหโรหลวง ลั่นฆ้องชัย หลวงบรรเจิดอักษร (ทับ สาดรภัย) จารึกพระสุพรรณบัฏ พระยาโหราธิบดี (แหยม วัชรโชติ) จารึกดวงพระบรมราชสมภพ และหม่อมเจ้าสมัยเฉลิมแกะพระราชลัญจกร พระสงฆ์เจริญชัยมงคลคาถา ชาวพนักงานประโคมสังข์ บัณเฑาะว์ แตร ดุริยางค์



เมื่อเสร็จแล้วเจริญพระสุพรรณบัฏ ดวงพระบรมราชสมภพ พระราชลัญจกรขึ้นประดิษฐานบนพานสองชั้น เชิญไปตั้งบนธรรมาสน์ศิลาหน้าพระแก้วมรกต พระสงฆ์ถวายพร พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีนิวัตทรงประเคนภัตตาหาร เมื่อพระสงฆ์ฉันเสร็จ ทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรม พระสงฆ์ถวายอนุโมทนาแล้วกลับ เจ้าพนักงานตั้งบายศรีแก้ว ทอง เงิน พราหมณ์เบิกแว่นเวียนเทียน ชำราชากรรับแว่นเวียนเทียนสมโภชพระสุพรรณบัฏ ดวงพระบรมราชสมภพ พระราชลัญจกร ๓ รอบ เมื่อครบแล้วพระราชครูวามเทพมุนี (สวาสดี รั้งลีพราหมณกุล) เจิมพระสุพรรณบัฏ ดวงพระบรมราชสมภพ พระราชลัญจกร จากนั้นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีนิวัตเสด็จกลับ...



## ทรงถวายสักการะสมเด็จพระบรมราชูปถัมภ์

วันที่ ๓ พฤษภาคม ๒๕๕๓



เวลา ๑๙.๐๐ น. สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระราชินีเสด็จพระราชดำเนินมายังหอพระธาตุมณเฑียรในพระบรมมหาราชวัง ทรงจุดธูปเทียนถวายสักการะพระบรมอัฐิและพระอัฐิสมเด็จพระบรมราชูปถัมภ์ เสร็จแล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับ

หอพระธาตุมณเฑียร เป็นหอที่อยู่บริเวณพระมหาราชวัง เป็นหอสำหรับประดิษฐานพระบรมอัฐิและพระอัฐิของสมเด็จพระบรมราชชนกในรัชกาลที่ ๑, รัชกาลที่ ๑-๓, พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๑-๒ และพระบรมราชชนนีในรัชกาลที่ ๓

สำหรับพระราชพิธีในวันที่ ๔ พฤษภาคมนั้น

เป็นการเริ่มพระราชพิธีบรมราชาภิเษก โดยได้มีการตัดทอนพิธีบางอย่างให้เหมาะสมตามกาลสมัย เช่น แต่เดิมมีการเจริญพระพุทธมนต์ตั้งนวางด้ายสายสิญจน์รอบมณฑลพิธีก็ให้งดเสีย การเจริญพระพุทธมนต์บรมราชาภิเษก ๓ วัน ก็ให้มีเพียงวันเดียว เป็นต้น

วันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๕๕๓

เวลา ๑๐.๐๐ น. เจ้าพนักงานจะได้เชิญพระสุพรรณบัฏ ดวงพระบรมราชสมภพ และพระราชลัญจกรประจำรัชกาลออกจากพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามมาขึ้นพระราชยานที่ประตูเกยหลังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม มีกระบวนเครื่องสูงกลองชนะ และคู่แห่ แห่ไปที่หน้าพระทวารเทเวศร์รักษา จากนั้นเชิญไปยังพระที่นั่งไพศาลทักษิณ

เวลา ๑๘.๐๐ น. สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินมายังพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย

ทรงจุดธูปเทียนชวนพระราชทานพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีนิวัตไปทรงจุดเครื่องบูชานมัสการพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร จากนั้นทรงจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย แล้วเสด็จขึ้นพระที่นั่งไพศาลทักษิณ พระสงฆ์ ๓๐ รูป ที่จะเจริญพระพุทธมนต์บรมราชาภิเษกขึ้นสู่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ ทรงจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย สมเด็จพระสังฆราชถวายศีล





เวลา ๑๘.๕๐ น. สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดธูปเทียนทองตั้งพระราชสัตยาธิษฐาน จากนั้น ทรงถวายเทียนชนวนแก่สมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระสังฆราชทรงลงไปจุดเทียนชัยในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ชาวพนักงานประโคมฆ้องชัย สังข์ แตรดุริยางค์ เสร็จแล้วสมเด็จพระสังฆราชกลับขึ้นประทับอาสนะที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ พระสาสนโสภณ (จวน อุฏฐายี) อ่านประกาศพระราชพิธีบรมราชาภิเษก จบแล้ว พระสงฆ์ ๓๐ รูป ที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ และอีก ๔๕ รูป ที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยเจริญพระพุทธมนต์บรมราชาภิเษก ระหว่างนั้น พราหมณ์พิธีทูลเกล้าถวายใบสมิต ทรงปิดแล้วพราหมณ์รับไปทำพิธีต่อไป สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดเทียนพระมหามงคลเท่าพระองค์ ทรงจุดธูปเทียนบูชาพระสยามเทวาธิราช พระแทนอัฐทิศ และพระที่นั่งภัทรบิฐ สมาชิกรัฐสภาพระแทนอัฐทิศ โหรบูชาเทวดานพเคราะห์ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ทรงจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย ทรงสดับพระสงฆ์ ๕ รูป เจริญพระพุทธมนต์เฉลิมพระมหามงคลเทียร จบแล้ว เสด็จประทับพระที่นั่งไพศาลทักษิณ พระสงฆ์ถวายพระพรลา เสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ทรงจุดธูปเทียนบูชาพระธรรมที่พระแทนภาณวาร เสด็จพระราชดำเนินกลับ



ใบสมิต ประกอบด้วยใบมะม่วง ๒๕ ใบ ใบทอง ๓๒ ใบ และใบตะขบ ๙๖ ใบ สำหรับทรงปิดกัณฑ์ไตรปิฎก อู๋พันไตรปิฎก และโรคนไตรปิฎกออกจากพระองค์ เมื่อทรงรับมาปิดแล้ว พราหมณ์จะนำใบสมิตมาประกอบพิธีศาสนาตรุณยาชูป โหมเพลิง นำใบสมิตมาเผาในเตาकुณท์ให้เป็นเถ้าธุลีเพื่อให้สรรพอันตรายในพระองค์สูญไป และจะนำเถ้าใบสมิตไปลอยน้ำต่อไป



ใบสมิต

## บรมราชาภิเษก

สำหรับพระราชพิธีในวันนี้ นับว่าเป็นวันที่สำคัญที่สุดในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก หรือว่าจะกล่าวอย่างง่าย ๆ ก็คือ เป็นวันจริงนั่นเอง

### สำหรับกำหนดการในพระราชพิธีนั้น มีดังนี้

วันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๕๓

เวลา ๐๙.๓๐ น. สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินยังพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ภายในพระบรมมหาราชวัง ทรงจุดธูปเทียนบูชา พระรัตนตรัย แล้วเสด็จขึ้นพระที่นั่งไพศาลทักษิณ จากนั้นสังฆการีนิมนต์พระสงฆ์ ๕ รูป มีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธานขึ้นนั่งอาสนะ ในพระที่นั่งไพศาลทักษิณ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย สมเด็จพระสังฆราชถวายศีล จบแล้ว เสด็จเข้าไปในหอ พระสุราลย์พิมาน เพื่อทรงเปลี่ยนเป็นทรงเศวตพัสดุ์ (นุ่งขาวห่มขาว)

เวลา ๑๐.๐๐ น. พระราชครูวามเทพมุนี กราบบังคมทูลเชิญเสด็จสู่มณฑปพระกระยาसन สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกจากหอพระสุราลย์พิมาน มีกระบวนเจ้าหน้าที่นำและตามเสด็จไปยังศาลาพระมหามณเฑียร ทรงจุดธูปเทียนทองสังเวทเวทดา กลางหาว แล้วเสด็จเข้าสู่มณฑปพระกระยาसन ประทับเหนืออุทุมพรราชอาสน์ แปรพระพักตร์ สู่ทิศบูรพา (ทิศตะวันออก) พระยาโหราธิบดีลั่นฆ้องชัย พราหมณ์เป่าสังข์ พนักงานแกว่ง บัณเฑาะว์

เจ้าพนักงานไขสหัสสธารา (ฝักบัว) อันเจือด้วยน้ำจากปัญจมหานทีในมัธยมประเทศ น้ำเบญจสุทธคงคาในแม่น้ำสำคัญทั้ง ๕ และน้ำจาก ๔ สระในประเทศไทย ขณะนั้นพระสงฆ์ ในพระราชพิธีเจริญชัยมงคลคาถา เจ้าพนักงานประโคมสังข์ แตร มะโหรทึก ดุริยางค์ ทหารกอง เกียรติยศถวายความเคารพ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี ทหารปืนใหญ่ยิงปืนมหาฤกษ์ มหาชัย มหาจักร มหาปราบยุทธตามกำลังวัน



มณฑปพระกระยาसन

เมื่อเสร็จพิธีสวดมนต์แล้ว พระบรมวงศและเจ้าหน้าที่จะได้ถวายน้ำ ดังนี้

๑. สมเด็จพระสังฆราช ถวายน้ำจากพระครอบ พระกริ่ง และพระครอบยันตรนพคุณ
๒. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนชัยนาทนเรนทรถวายน้ำจากพระเต้าเบญจคัพย์รัชกาลที่ ๕
๓. พระยาโหราธิบดี ถวายน้ำพระเต้านพเคราะห์
๔. พรหมณัพีธิ ทูลเกล้าฯ ถวายน้ำพระมหาสังข์ ๕ สังข์ ๓ และสังข์สัมฤทธิ์
๕. เจ้าพนักงานภูษามาลาถวายพระมหาสังข์ทักษิณาวัฏ

เมื่อเสร็จการพระมูรธาภิเษก สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นหอพระสุราลัยพิมาน เพื่อทรงเครื่องราชภูษิตาภรณ์ โดยมีกระบวนนำและตามเสด็จเช่นเดิม

สำหรับน้ำสำหรับไชสหัสสารานันต์ ประกอบด้วยน้ำจากปัญจมหานที คือ แม่น้ำคงคา ยมูนา อจิรวดี สรรภู มหิ ในประเทศอินเดีย น้ำเบญจสุทธคงคาในแม่น้ำสำคัญทั้ง ๕ คือ แม่น้ำบางปะกง ป่าสัก เจ้าพระยา ราชบุรี เพชรบุรี และน้ำจากสระเกษ สระแก้ว สระคงคา สระยมนา ในแขวงเมืองสุพรรณบุรี ซึ่งเคยใช้เป็นน้ำสรงพระมูรธาภิเษกในสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชในอดีตมาแล้ว



พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับพระแสง  
อัญญาวุธจากพระมหาราชครู

จากนั้นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออก ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ ประทับเหนือพระแท่นอัฐทิศภายใต้พระบวรเศวตฉัตร แปรพระพักตร์สู่ทิศบูรพา (ทิศตะวันออก) เป็นปฐมสมุหพระราชพิธีทูลเกล้าฯ ถวายพระเต้าเบญจคัพย์สำหรับทรงรับน้ำอภิเษก สมาชิกรัฐสภาจะได้เชิญน้ำอภิเษก ซึ่งได้พิธีกรรมมาประกอบพระราชพิธีแล้วทูลเกล้าฯ ถวายเป็นน้ำอภิเษก เพื่ออัญเชิญให้ทรงแผ่พระราชอาณาปกครองประชาชนในทิศทั้งแปด สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับน้ำอภิเษก พรหมณัพีธิถวายน้ำเทพมนตร์ด้วยพระสังข์ จากนั้นทรงแปรที่ประทับเพื่อทรงรับน้ำอภิเษกในทิศที่เหลือ เสร็จแล้วทรงกลับมาประทับยังทิศบูรพา เช่นเดิม ประธานวุฒิสภาและประธานสภาผู้แทนราษฎร ทูลเกล้าฯ ถวายน้ำอภิเษก

สำหรับส่วนกลางและกราบบังคมทูลถวายพระพรแล้วเจ้าพนักงานพระราชพิธีเชิญพระนพปฎลมหาเศวตฉัตร (ฉัตร ๙ ชั้น) มามอบให้พระราชครูวามเทพมุนีทูลเกล้าฯ ถวาย สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับและพระราชทานให้ผู้เชิญรับเชิญไว้แล้วเสด็จพระราชดำเนินมาประทับเหนือพระที่นั่งภัทรบิฐภายใต้้นพปฎลมหาเศวตฉัตร พระราชครูวามเทพมุนีกล่าวเวทสรรเสริญเปิดศิวาลัยไกรลาส จบแล้ว เจ้าพนักงานอัญเชิญพระสุพรรณบัฏ เบญจราชกกุธภัณฑ์ ขัตติยราชวราภรณ์ เครื่องขัตติยราชูปโภค และพระแสงศาสตราวุธจากพระแท่นบูชาในพระราชพิธีที่ละสิ่งมามอบให้พระราชครูวามเทพมุนีมาทูลเกล้าฯ ถวาย

พระสุพรรณบัฏ ทรงรับแล้วพระราชทานให้พระยามหานามราชเชิญไว้

พระสังวาลพราหมณ์ธูรา ทรงรับแล้วทรงสวมพระองค์เฉียงซ้าย

พระมหาสังวาลนพรัตนราชวราภรณ์ ทรงรับแล้วทรงสวมพระองค์เฉียงขวา

พระสังวาลพระนพ ทรงรับแล้วทรงสวมพระองค์เฉียงขวา

พระมหาพิชัยมงกุฏ ทรงรับแล้วทรงสวม

พระแสงขรรค์ชัยศรี ทรงรับแล้วทรงวางที่โต๊ะเคียงพระที่นั่งภัทรบิฐเบื้องซ้าย

ธารพระกร ทรงรับแล้วทรงวางที่โต๊ะเคียงพระที่นั่งภัทรบิฐเบื้องขวา

ดวาลวิชนี ทรงรับแล้วทรงวางที่โต๊ะเคียงพระที่นั่งภัทรบิฐเบื้องขวา

พระแสงจามรี ทรงรับแล้วทรงวางที่โต๊ะเคียงพระที่นั่งภัทรบิฐเบื้องซ้าย

พระแสงหขางเผือก ทรงรับแล้วทรงวางที่โต๊ะเคียงพระที่นั่งภัทรบิฐเบื้องซ้าย

พระธำมรงค์วิเชียรจินดา ทรงรับมาสวม

พระธำมรงค์รัตนวราวุธ ทรงรับมาสวม

ฉลองพระบาทเชิงงอน พระราชครูวามเทพมุนีสอดถวาย

พระสุพรรณศรีบัวแฉก ผู้เชิญเชิญไปตั้งบนโต๊ะเคียงพระที่นั่งภัทรบิฐเบื้องขวา

พานพระขันหมาก ผู้เชิญเชิญไปตั้งบนโต๊ะเคียงพระที่นั่งภัทรบิฐเบื้องขวา

พระมณฑป (สำหรับใส่น้ำเสวย) ผู้เชิญเชิญไปตั้งบนโต๊ะเคียงพระที่นั่งภัทรบิฐเบื้องซ้าย

พระเต้าทักขิโณทก ผู้เชิญเชิญไปตั้งบนโต๊ะเคียงพระที่นั่งภัทรบิฐเบื้องซ้าย

ระหว่างนั้นพระสงฆ์เจริญชัยมงคลคาถา ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตร บัณเฑาะว์ พ้องชัย มะโหระทึก และเครื่องดุริยางค์ กองทหารถวายความเคารพ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี ยิงปืนกองแก้วจินดา ๒๑ นัดตามกำลังวัน ทหารบก ทหารเรือยิงปืนใหญ่เฉลิมพระชาติดิยราชอิสริยยศฝ่ายละ ๑๐๑ นัด พระสงฆ์ในพระอารามทั้งหลายย่ำระฆังถวายพระพรชัยมงคล จำนวน ๘ ลา

เวลา ๑๖.๐๐ น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องบรมขัตติยราชภูษิตาภรณ์ ทรงพระมหามาลา เสด็จออกเกยหน้าพระทวารเทเวศร์รักษา ประทับพระราชยานพุดตานทอง เสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนราบใหญ่ไปเทียบเกยหลังวัดพระศรีรัตนศาสดารามแล้ว เสด็จพระราชดำเนินไปยังพระอุโบสถ ทรงจุดธูปเทียนเครื่องราชสักการะและถวายต้นไม้เงินทองบูชา พระพุทธรูปสำคัญพระปฐมสมโพธิ ๑๐๐ องค์ พระพุทธรูปปางสมาธิ พระพุทธรูปปางนาคปรก พระพุทธรูปปางอุ้มบาตร พระพุทธรูปปางประทานพร พระพุทธรูปปางสมาธิ พระพุทธรูปปางนาคปรก พระพุทธรูปปางอุ้มบาตร พระพุทธรูปปางประทานพร สมเด็จพระสังฆราชถวายศีล จากนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสประกาศพระองค์เป็น อัครศาสนูปถัมภก จบแล้ว พระสงฆ์ ๘๐ รูป ในพระอุโบสถพร้อมกันเปล่งสาธุพร้อมกัน ๓ ครั้ง สมเด็จพระสังฆราชถวายอดิเรก ถวายพระพรลา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกจาก พระอุโบสถ เสด็จพระราชดำเนินไปยังเกยหลังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ประทับพระราชยานพุดตานทอง เสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนราบใหญ่ไปเทียบเกยพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาท เสด็จพระราชดำเนินไปยังพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินี ทรงจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย และเครื่องสักการะถวายบังคมพระบรมอัฐิและพระอัฐิสมเด็จพระบรมราชบุพการี แล้วทรงทอดผ้า พระสงฆ์สดับปกรณ์พระบรมอัฐิและพระอัฐิ ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีเสด็จออกจาก พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

### เฉลิมพระราชมณเฑียร

พระราชพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียรนั้น ถ้าจะให้เข้าใจง่าย ๆ นั้น ก็คือการขึ้นบ้านใหม่ นั่นเอง ซึ่งตามพระราชประเพณีนั้น พระมหากษัตริย์ที่ทรงผ่านพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแล้ว จะต้องประกอบพระราชพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียรและประทับแรมที่พระที่นั่งจักรพรรดิพิมานอันเป็น พระวิมานสำหรับพระมหากษัตริย์บรรทมเป็นอย่างน้อย ๑ ราตรี เพื่อความเป็นสิริมงคล

สำหรับพระราชพิธีดังกล่าวนี้มีขั้นตอนต่อไปนี้

วันที่ ๖ พฤษภาคม ๒๕๕๓

เวลา ๑๙.๕๕ น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีเสด็จพระราชดำเนิน มายังพระบรมมหาราชวัง

เวลา ๑๙.๕๕ น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีเสด็จพระราชดำเนินสู่พระราชมณเฑียร มีเชื้อพระวงศ์เชิญเครื่องเฉลิมพระราชมณเฑียร เครื่องราชูปโภค และพระแสงดาบตามเสด็จไปยังพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน



เวลา ๒๐.๐๐ น. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุประดิษฯ กรมหลวงทิพยรัตนกิริฎกุลินี และพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประดิษฐาสารี อันเป็นพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายในที่มีพระอาวุโสสูงสุด ทรงลาดพระแท่นราชบรรจถรณ์ เสร็จแล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีเสด็จพระราชดำเนินสู่พระที่นั่งจักรพรรดิพิมานองค์ตะวันออก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุประดิษฯ กรมหลวงทิพยรัตนกิริฎกุลินีถวายพระสวasty พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประดิษฐาสารีถวายจันทน์หมาก ทำวรรคณันท์ (ม.ร.ว.แป้ม มาลากุล) ถวายกุญแจทอง ทรงรับแล้ววางไว้ข้างพระที่นั่งแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเอนพระองค์ลงบรรทม ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตร ดุริยางค์ ครั้นสุดเสียงประโคมแล้ว พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุประดิษฯ กรมหลวงทิพยรัตนกิริฎกุลินีถวายพระพรชัยมงคล

## พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา

พระราชพิธีนี้ เป็นพิธีสาบานตนในการรับราชการ จะซื้อตรงต่อแผ่นดิน และปกป้องชาติ บ้านเมืองให้เกิดความสงบสุข โดยข้าราชการทั้งหลายจะต้องดื่มน้ำสาบานตนจำเพาะพระพักตร์ พระมหากษัตริย์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ทั้งปวง โดยพรหมณ์จะทำพิธีเสกน้ำสาบานนี้ แล้วนำพระแสง (อาวุธ) ต่าง ๆ ของพระมหากษัตริย์ลงชุบในน้ำที่เสกนั้นเพื่อหมายให้ผู้ที่ไม่ซื้อตรงต่อแผ่นดิน จะต้องได้รับโทษต่าง ๆ นานา



ปัจจุบันจะทำพระราชพิธีนี้รวมกับการพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี เฉพาะบุคคลที่ได้รับพระราชทานเท่านั้น

พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาหรือพระพิพัฒน์สังจา คือ พระราชพิธีศรีสังฆานกาล คำว่า “ปานะ” แปลว่า “เครื่องดื่ม” หรือ “น้ำสำหรับดื่ม”

พิธีศรีสังฆานกาล ก็หมายถึงพิธีดื่มน้ำกระทำสัตย์สาบานเพื่อความสวัสดีมงคลตามวาระ โดยมากเรียกกันสั้น ๆ ว่า “ถือน้ำ” คือ ผู้ที่เข้าร่วมในพิธีจะต้องดื่มน้ำล้างอาวุธของพระราชา เพื่อแสดงว่าจะจงรักภักดีต่อพระราชชาติของตน หากผู้ใดมิได้รักษาคำสัตย์ปฏิบัติหน้าที่ได้กล่าวไว้ในพิธีนั้น ก็อาจจะต้องมีอันเป็นไปด้วยอาวุธหอกดาบอันใช้จุ่มในน้ำที่ตนดื่ม

ประเพณีการถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยานั้นมาจากตามแนวคิดที่ว่ากษัตริย์เป็นสมมติเทพ ก็คือมาจากอินเดียโดยตรง เนื่องจากทั้งพระเจ้าแผ่นดิน ผู้ปกครองประเทศแต่ก่อนก็ล้วนทรงเป็นนักรบ ดังนั้น จึงได้ยึดถือเอาการกระทำสัตย์ปฏิบัติตนด้วยวิธีดื่มน้ำชำระล้างอาวุธ หรืออีกนัยหนึ่ง



ที่เรียกกันว่า “พิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา” เป็นพิธีสำคัญของบ้านเมืองมาแต่โบราณ แต่ไม่มีหลักฐานว่า ก่อนสมัยกรุงศรีอยุธยา นั้น ประเทศไทยได้รับเอา พิธีนี้มา เป็นพิธีสำคัญของบ้านเมือง หรือยัง แต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา นั้น ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่า มีการถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยามาตั้งแต่ครั้ง สมเด็จพระเจ้าอู่ทองเริ่มสร้างกรุงศรีอยุธยา ที่เดียว และก็ถือว่าการถือน้ำ

เป็นพิธีสำคัญ ซึ่งบรรดาข้าราชการผู้มีหน้าที่สำคัญเกี่ยวกับความยุติธรรมแห่งบ้านเมืองจะขาดเสียไม่ได้ ถึงกับตราเป็นต้วบทไว้ในกฎหมายเทียบราลไว้ว่า

๑. ผู้ที่ขาดการถือน้ำพิพัฒน์สัตยามีโทษถึงตาย เว้นแต่ป่วยหนัก
๒. ห้ามสวม “แหวนนากแหวนทอง” มาถือน้ำ
๓. ห้ามบริโภคอาหารหรือน้ำก่อนดื่มน้ำพิพัฒน์
๔. ดื่มน้ำแล้วห้ามยื่นน้ำที่เหลือให้แก่กัน
๕. ดื่มแล้วต้องรดน้ำที่เหลือลงบนผผของตน

ข้อปฏิบัติดังกล่าว เป็นการระวางโทษไว้เหมือนหนึ่งว่า เป็นกบฏ คือโทษใกล้ความตาย และทั้งนี้เพื่อประสงค์จะให้น้ำพิพัฒน์สัตยาที่ทำขึ้นนั้นเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์และดื่มในโอกาสแรกของวันนั้น ต่อมาภายหลังปรากฏว่าวิธีการเช่นนั้น ทำความลำบากให้แก่ผู้เข้าร่วมพิธีโดยเฉพาะผู้สูงอายุ ทนหิวไม่ได้จนอาจถึงกับมีอันเป็นไปก่อนได้ดื่มน้ำพิพัฒน์สัตยา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงอนุญาตให้บริโภคอาหารมาก่อนได้และไม่ถือว่าเป็นกบฏ

สำหรับการถือน้ำที่มีอยู่ในกรุงเทพฯ มี ๕ อย่าง จำแนกเป็น ๒ ประเภท คือ การถือน้ำซึ่งจัดเป็นการพระราชพิธีประจำอย่างหนึ่ง และถือน้ำเป็นพระราชพิธีจรกอีกอย่างหนึ่ง

การถือน้ำประจำ ได้แก่ การถือน้ำปกติ ปีละ ๒ ครั้ง ในพิธีตรุษเดือน ๕ พิธีสารทเดือน ๑๐ เป็นการถือน้ำของพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน รวมทั้งภรรยา ตลอดจนบรรดาข้าราชการในกรมของพระราชวงศ์ บรรดาที่มีศักดินาตั้งแต่ ๔๐๐ ขึ้นไป และการถือน้ำประจำเดือนของทหารที่ผลัดเปลี่ยนเวรเข้าประจำการทุกวันขึ้น ๓ ค่ำ

การถือน้ำจร คือ การถือน้ำเป็นกรณีพิเศษ ไม่มีกำหนดเวลาแน่นอน ได้แก่ การถือน้ำเมื่อแรกพระเจ้าแผ่นดินได้รับราชสมบัติ การถือน้ำของผู้มาแต่เมืองปัจจามิตรเข้ามาสู่พระบรมโพธิสมภาร และการถือน้ำพิเศษของที่ปรึกษาราชการ เมื่อแรกเข้ารับตำแหน่ง

การถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา  
ที่กรุงเทพฯ ในสมัยรัชกาลที่ ๑, ๒  
และ ๓ ได้ทำตามแบบอย่างที่เป็นมา  
ในตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา กล่าวคือ  
ข้าราชการทั้งหลายทั้งปวงมิได้ดื่มน้ำ  
พระพิพัฒน์สัตยาเฉพาะพระพักตร์  
พระเจ้าแผ่นดิน คงถือน้ำในพระอุโบสถ  
วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เสร็จแล้ว  
ไปถวายบังคมพระบรมอัฐิของ  
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาล



ที่ล่วงลับไปแล้วที่เบื้องล่างหอพระธาตุมณเฑียรแทนการถวายบังคมพระบรมรูปพระเชษฐบิดร  
ในสมัยกรุงศรีอยุธยา จากนั้นจึงเข้าถวายบังคมพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย  
ส่วนพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายหน้าถือน้ำเฉพาะพระพักตร์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพระที่นั่ง  
อมรินทรวินิจฉัย พระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายในถือน้ำที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ

ต่อมาในปีแรกที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัตินั้น  
ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนวิธีการเฝ้าฯ ถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาใหม่คือ ให้ทั้งพระบรม-  
วงศานุวงศ์ฝ่ายหน้าและข้าทูลละอองธุลีพระบาททั้งปวงถือน้ำเฉพาะพระพักตร์ภายในพระอุโบสถ  
วัดพระศรีรัตนศาสดารามพร้อมกัน และพระองค์เองก็ได้เสด็จพระราชดำเนินมาประทับในพระอุโบสถ  
วัดพระศรีรัตนศาสดารามและร่วมเสวยน้ำพระพิพัฒน์สัตยาด้วย จึงได้ถือเป็นประเพณีปฏิบัติกัน  
สืบต่อมาทุกรัชกาล ต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนแปลง  
กำหนดการถือน้ำประจำปีจากปีละ ๒ ครั้ง เป็นปีละ ๑ ครั้ง ในวันตรุษขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๕ หลังจาก  
เปลี่ยนแปลงการใช้น้ำจากจันทร์คติมาเป็นสุริยคติ จึงได้กำหนดให้จัดพระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา  
ในวันที่ ๓ เมษายนของทุกปี หลังจาก  
การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบ  
สมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบ  
ประชาธิปไตยใน พ.ศ. ๒๔๗๕ ไม่มี  
การจัดพระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาอีก  
จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๕๑๒





สำหรับการดื่มน้ำพระพิพัฒน์สัตยานั้น แต่ไหนแต่ไรมาพระมหากษัตริย์มิได้เสวยด้วย ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่า องค์พระมหากษัตริย์นั้นทรงมีพระราชภารกิจที่จะต้องปฏิบัติราชการแผ่นดิน เพื่อความเจริญของประเทศชาติและเพื่อความสุขแห่งปวงชนด้วย ก็ควรที่จะเสวยน้ำพระพิพัฒน์สัตยาสำแดงความสุจริตในพระราชหฤทัยด้วย จึงได้เสวยน้ำ



พระพิพัฒน์สัตยาพร้อมกับพระบรมวงศานุวงศ์ และข้าทูลละอองธุลีพระบาทมาตั้งแต่ปีแรกที่ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติแต่นั้นมาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลต่อ ๆ มาก็ได้ทรงถือเป็นเยี่ยงอย่าง การปฏิบัติสืบต่อมา การพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยานี้เป็นงานพระราชพิธี ๒ วัน วันแรกเจริญพระพุทธรมณต์ วันที่สองเป็นวันถือน้ำ

วันแรก ซึ่งเป็นวันสวดมนต์ เริ่มการพระราชพิธีในตอนเย็น เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินสู่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามแล้ว อาลักษณ์อ่านประกาศการพระราชพิธีศรีสังฆปานกาล เนื้อความเป็นการประกาศพระรณนา

ประวัติพระพุทธรมณห์รัตนปฏิมากรตามที่ปรากฏในตำนานรัตนพิมพวงศ์โดยย่อ ต่อไปก็สรรเสริญคุณและความศักดิ์สิทธิ์แห่งองค์พระพุทธรมณห์รัตนปฏิมากร ต่อจากสรรเสริญพระพุทธรมณห์รัตนปฏิมากรแล้ว ก็ได้สรรเสริญพระมหากษัตริย์ในพระบรมราชวงศ์จักรี ในตอนท้ายขอให้องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและบรรดาผู้ถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาทั้งปวงดำรงอยู่ในปฏิญาณเพื่อไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน สมณพราหมณาจารย์ในแผ่นดินกรุงสยามจะได้อยู่เย็นเป็นสุข แล้วพระสงฆ์เจริญพระพุทธรมณต์ทวาทศปริตร เพื่อเสกน้ำที่จะทำเป็นน้ำพระพิพัฒน์สัตยานั้น ให้เป็นน้ำพระพุทธรมณต์จะได้เป็นสวัสดิมงคลแก่ผู้ดื่มที่มีความซื่อสัตย์สุจริตต่อชาติและพระศาสนา





และสวดมนต์สิบสองตำนาน จบแล้ว เสด็จพระราชดำเนินกลับ ต่อจากนั้นเจ้าพนักงานเวียนเทียน สมโภชพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร แล้วพราหมณ์อ่านฉันทสวดดีพระพุทธปฏิมากร จบแล้ว เป็นเสร็จการสำหรับวันแรก

วันรุ่งขึ้น ซึ่งเป็นวันถือน้ำ พิธีเริ่มขึ้นในตอนบ่าย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินสู่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เสด็จพระราชดำเนินเข้าสู่พระอุโบสถ แล้วทรงจุดธูปเทียนนมัสการ ทรงศีล ต่อจากนั้นพระมหาราชครูอ่านโองการแข่งน้ำ และเชิญพระแสงศรปละยวาท พระแสงศรอัคนีวาท พระแสงศรพรหมาศชুবลงในน้ำพระพิพัฒน์ในพระชั้นหยกตามลำดับ แล้วเชิญพระแสงราชศัสตราชুবลงในหม้อน้ำพระพิพัฒน์สัตยาบรรดาที่มีอยู่ทุกหม้อจนหมดจำนวน พระแสงสำคัญต่าง ๆ ในระหว่างเวลาที่พราหมณ์ชুবพระแสงราชศัสตรานั้น พระสงฆ์เจริญสังฆคาถา เจ้าพนักงานประโคมแตร สังข์ ดุริยางค์ จบแล้ว พระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาท กล่าวคำสาบาน พระมหาราชครูเชิญน้ำพิพัฒน์ในพระชั้นหยกที่ชুবพระแสงศรไปรินเจือลงในน้ำมนต์ทุก ๆ หม้อ แล้วรินน้ำพระพิพัฒน์จากพระชั้นหยกใส่ถ้วยโอมรา นำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสวยก่อน ต่อจากนั้นพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาททั้งปวง จึงดื่มน้ำพระพิพัฒน์สัตยาเฉพาะพระพักตร์ แล้วเข้าไปถวายบังคมพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชอาสน์โดยลำดับ

เสร็จแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนราบบจากวัดพระศรีรัตนศาสดารามไปยังเกยหน้าพระทวารเทเวศร์รักษา เสด็จพระราชดำเนินขึ้นประทับบนพระที่นั่งสนามจันทร์ภายในกำแพงแก้วพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการ ถวายบังคมพระบรมอัฐิสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกและพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลก่อน ๆ ซึ่งประดิษฐานอยู่บนหอพระธาตุมณเฑียร แล้วเสด็จพระราชดำเนินขึ้นสู่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ พระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายในเฝ้าฯ รับพระราชทานน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ณ ที่นั้น ส่วนพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้า ถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ก็ทยอยกันไปถวายบังคมพระบรมอัฐิที่ศาลาหน้าพระที่นั่งสนามจันทร์ เสร็จการถวายบังคมแล้วเป็นเสร็จการ

## พระราชพิธีพืชมงคล-จรดพระนังคัลแรกนาขวัญ



ประวัติพระราชพิธีพืชมงคล-จรดพระนังคัลแรกนาขวัญ เป็นพระราชพิธีสองพิธีต่อเนื่องกัน คือ พระราชพิธีพืชมงคล ซึ่งเป็นพิธีสงฆ์ ประกอบพิธีในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามและพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ซึ่งเป็นพิธีพราหมณ์ ประกอบพิธีที่มณฑลท้องสนามหลวง แต่เดิมนั้นมีแต่พิธีพราหมณ์มาเริ่มมีพิธีสงฆ์ ในสมัยรัชกาลที่ ๔ นี้เอง

พิธีแรกนาขวัญมีปรากฏในคัมภีร์เรื่องรามายณะ ตอนที่ท้าวชนก ไถนาพบนางสีดา ณ เมืองมิลิตา เห็นว่าพระมหากษัตริย์ทรงทำพิธีนี้ ก็เพื่อความเจริญรุ่งเรือง ความอุดมสมบูรณ์ ในประเทศไทยเรา พระมหากษัตริย์ก็ทรงเป็นห่วงประชาราษฎร์มาทุกยุคทุกสมัย จะเห็นได้จากตำนานนางนพมาศ มีบันทึกพิธีแรกนาขวัญไว้ และพระมหากษัตริย์ ก็ทรงให้พิธีนี้เป็นพิธีสำคัญ และกระทำติดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

ความหมายของพระราชพิธีพืชมงคล-จรดพระนังคัลแรกนาขวัญ นั้นก็เพื่อต้องการให้พืชพันธุ์ธัญญาหารในพระราชอาณาจักรอุดมสมบูรณ์ ตลอดฤดูกาลเพาะปลูก โดยขอพรจากเทพเจ้าให้ทรงพระเมตตาต่อประชาราษฎร์ทั้งมวล อีกนัยหนึ่งก็เปรียบเสมือนว่า พระเจ้าแผ่นดินเอง ทรงประกอบกรเกษตรด้วย และเป็นนิมิตหมายว่าเริ่มการเพาะปลูก ในต้นฤดูกาล



## พระราชพิธีตรียัมพวาย-ตรีปวาย

พระราชพิธีนี้ เป็นพิธีสองพิธีต่อกัน คือ พิธีตรีปวาย กับพิธีตรียัมพวาย กระทำในเดือนยี่ของทุกปีเป็นเวลา ๑๕ วัน ตลอดเวลาดังกล่าวมีการอ่านโคลกสรรเสริญและถวายโภชนาหารแด่พระเจ้า พิธีนี้เกี่ยวเนื่องกับพิธีแรกนาขวัญ ซึ่งพิธีแรกนาขวัญเป็นพิธีขอพรให้พืชพันธุ์อุดมสมบูรณ์ เป็นต้นฤดูกาลเพาะปลูก ส่วนพิธีตรียัมพวาย เป็นพิธีที่ทำหลังจากเก็บเกี่ยวแล้ว พราหมณ์จึงจัดของถวาย



พราหมณ์เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเพื่อถวายอุลูป และเครื่องประกอบพิธีบูชาในพระราชพิธีตรียัมพวาย

เป็นการรำลึกถึงพระเมตตาของเทพเจ้าที่ทรงกรุณาให้พืชพันธุ์แก่มนุษย์ พิธีนี้จะมีพิธีโล้ชิงช้ารวมอยู่ด้วย หมายถึง การหยั่งความมั่นคงของแผ่นดินและเป็นการเสริมสร้างให้แผ่นดินมีความมั่นคงยิ่งขึ้น เป็นคติแต่โบราณ

สำหรับการประกอบพิธีโล้ชิงช้า นั้น ถือได้ว่าเป็นพิธีการที่สนุกสนานครึกครื้น เริ่มด้วยการตั้งโรงราชพิธี จากนั้นให้พราหมณ์อัญเชิญพระอิศวร ครั้งได้ฤกษ์ดี ทางราชการจะให้ขุนนางที่มี



บรรดาศักดิ์ขึ้นพระยาพานทองแต่งตัวโอโง่งสมมติเป็นพระอิศวร เรียกว่า พระยายืนชิงช้า เสร็จแล้วให้มิกระบวนแห่ไปที่เสาชิงช้า

เมื่อพระยายืนชิงช้า ไปถึงเสาชิงช้าก็เข้าไปนั่งในโรงราชพิธี จากนั้นให้ผู้ที่จะไล่ชิงช้าขึ้นชิงช้าทีละ ๔ คน (ไล่ ๓ กระดาน รวมเป็น ๑๒ คน) โดยมีเชือกที่ถ้อยยึดไว้แน่นทั้งสี่ด้าน สองคนหันหน้าเข้าหากัน พนมมืออยู่กลางกระดาน มือสอดเชือกไว้ อีกสองคนอยู่หัวท้ายมีเชือกจับมั่นคง ไล่ชิงช้าเพื่อฉวยเงินรางวัล ๑ ตำลึง

**พระราชพิธีตรียัมพวาย-ตรีปวาย** นี้มีลำดับการดังต่อไปนี้

- พิธีเปิดประตูศิวาลัย อัญเชิญเทพเจ้าเพื่อทรงประทานพร จากนั้นเป็นพิธีไล่ชิงช้าของนาถวัน

- การถวายสักการะด้วยโภชนาหาร มีข้าวตอก ดอกไม้ เป็นต้น โดยการอ่านโศลกสรรเสริญเทพเจ้า

- การสรงน้ำเทพเจ้า แล้วอัญเชิญขึ้นบรมหงส์ ซึ่งจะเป็นการส่งเทพเจ้ากลับ ซึ่งเรียกว่า กล่อมหงส์หรือข้าหงส์

พระราชพิธีตรีปวาย เป็นพิธีที่พราหมณ์กระทำเพื่อรับเสด็จพระนารายณ์ โดยเชื่อว่าภายหลังจากที่พระอิศวรเสด็จกลับเทวโลกแล้วองค์พระนารายณ์ก็จะเสด็จลงมาเยี่ยมโลกมนุษย์ต่อในระหว่างวันแรม ๑ ค่ำ-วันแรม ๕ ค่ำ เดือนยี่ (ปีนี้ตรงกับวันที่ ๑๑-๑๕ มกราคม) เป็นเวลารวม ๕ วัน ซึ่งในเวลาเช้าจะมีถวายข้าวเวทย์และในเวลาค่ำจะประกอบพิธีการสวดสักการะที่สถานพระนารายณ์ทุกวัน โดยเริ่มวันแรกของพระราชพิธีตรีปวายในวันแรม ๑ ค่ำ (เป็นวันที่ถือเป็นรอยต่อระหว่างพระราชพิธีตรียัมพวายกับพระราชพิธีตรีปวาย) เวลาประมาณ ๑๕.๐๐ น. จะมีพิธีในสถานพระนารายณ์ เริ่มด้วยพระราชครูวามเทพมุนีประกอบพิธีวิสุทธ อ่านเวทสวดสังวาลพราหมณ์ สวมแหวนเกาบิล แล้วจึงอ่านเวทเปิดประตูเทวาลัย จากนั้นพราหมณ์ ๔ คน ประกอบพิธีสวดสักการะสถานพระนารายณ์ จากนั้นจึงไปประกอบพระราชพิธีตรียัมพวายในวันสุดท้าย ซึ่งมีการสวดสักการะในสถานพระอิศวรและสถานพระคณศ รวมทั้งช่างหงส์ส่งพระอิศวรเป็นลำดับต่อไป







การสวดสักการะในพระราชพิธีตรีปวายทั้ง ๕ วันนั้น (วันแรม ๑ ค่ำ-วันแรม ๕ ค่ำ เดือนยี่) จะประกอบพิธีสวดเฉพาะในสถานพระนารายณ์ ซึ่งการสวดสักการะในพระราชพิธีตรีปวายจะมีความคล้ายคลึงกับการสวดสักการะในพระราชพิธีตรียมพาย แต่จะเปลี่ยนชื่อเป็นพระนารายณ์ และพราหมณ์ที่สวดจะยืนเรียงเป็นแถวหน้ากระดานเรียง ๔ โดยพราหมณ์คนแรกสวด “มหาเวชติก” (ในพระราชพิธีตรีปวายจะขึ้นต้นว่า “คิระสุเทวะ”) คนที่สองสวด “โกรายะติก” คนที่สามสวด “สาราวะติก” คนที่สี่สวด “เวชติก” แล้วทั้งสี่สวดพร้อมกันว่า “ขันตฺโนลมพาวาย” (ต่างจากในพระราชพิธีตรียมพายที่สวดว่า “ลอธิบาวาย”) พร้อมกันนั้น พราหมณ์และเจ้าหน้าที่จะเป่าสังข์เคล้าไปด้วย เมื่อสวดคำว่า ขันตฺโนลมพาวายครบสามจบแล้วจึงหยุดเป่าสังข์ จากนั้นพราหมณ์ทั้งสี่จะเริ่มสวดคนละวรรคซ้ำเหมือนเดิมไปขันตฺโนลมพาวายแล้วเป่าสังข์ โดยจะสวดเช่นนี้จำนวน ๕ จบจึงถือว่าเสร็จสิ้นการสวดสักการะสถานพระนารายณ์

เมื่อการสวดสักการะเสร็จสิ้น พระราชครูจึงลุกจากที่นั่งไปยังโต๊ะข้าวตอกเพื่อประพรมน้ำเทพมนต์ที่สิ่งของบูชา จากนั้นจึงแกว่งคันชีพ ลั่นกระดิ่ง ถวายดอกไม้ พราหมณ์สองคนจัดของบูชาบนโต๊ะใส่ในตะลุ่มทั้งสาม เสร็จแล้วนำตะลุ่มที่ใส่ของบูชาวางเรียงไว้บนโต๊ะข้าวตอก พราหมณ์จำนวนสามคน (ซึ่งทำหน้าที่สวดสักการะก่อนหน้านี้) เรียงลำดับทีละคนเข้าประกอบพิธียกอุลูป พราหมณ์ยกอุลูปครบทั้งสามคนแล้ว จึงถือว่าเป็นอันเสร็จพิธี





ในช่วงที่มีการประกอบพระราชพิธีตรีพวายนั้น จะมีอยู่หนึ่งวันที่อัญเชิญเทวรูปพระพรหมจากพระบรมมหาราชวังมาประกอบพิธีเช้าหงส์ คือ ในวันแรม ๓ ค่ำ (ปีนี้ตรงกับวันที่ ๑๓ มกราคม ๒๕๕๒) ในเวลา ๑๙.๐๐ น. รถพระประเทียบอัญเชิญเทวรูปพระพรหมที่ประดิษฐานอยู่บนพานทองมาส่งยังเทวสถานโบสถ์พราหมณ์ พร้อมด้วยรูปเทียนและกระทงดอกไม้พระราชทานสำหรับสักการะพระเป็นเจ้า ในเวลาประมาณ ๒๐.๓๐ น. ประกอบพิธีสวดสักการะที่สถานพระนารายณ์ตามปกติ ดังเช่นที่ทำมาในวันก่อนหน้านี้ จากนั้นจึงกลับมาประกอบพิธีที่สถานพระอิศวร โดยประกอบพิธีเหมือนกับที่กระทำเมื่อวันแรม ๑ ค่ำ ตัวอย่างเช่น มีการสวดสักการะสถานพระอิศวรและยกอุลูปถวายพระเป็นเจ้า อัญเชิญเทวรูปพระพรหมตรงด้วยกลศและสังข์ ถวายใบมะตูม เชิญขึ้นภัทรบิฐ ถวายสายธูรา (ยัชโญปวีต) แล้วเชิญไปประดิษฐานในบุษบกบนหลังหงส์พระราชครูอ่านพระเวทบูชา จากนั้นพราหมณ์

ประกอบพิธีเช้าหงส์เป็นอันเสร็จพิธีในคืนวันแรม ๓ ค่ำ (สำหรับอุลูปและเครื่องพิธีในคืนดังกล่าว คณะพราหมณ์จะนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ในวันรุ่งขึ้น)

วันสำคัญที่สุดในพระราชพิธีตรีพวายก็คือ วันแรม ๕ ค่ำ (ปีนี้ตรงกับวันที่ ๑๕ มกราคม) เพราะถือเป็นวันสุดท้ายของพระราชพิธี และจะมีการประกอบพิธีเช้าหงส์ส่งพระนารายณ์ที่โบสถ์ริม โดยพิธีในวันนี้เริ่มขึ้นในเวลา ๗.๐๐ น. พราหมณ์ถวายข้าวเวทย์ จากนั้นในเวลา ๑๕.๐๐ น. เทวสถานตั้งโต๊ะรับลงทะเบียนเด็กที่จะมาประกอบพิธีตัดจุกและชลิมผไฟ โดยในปีนี้มีผู้ปกครองและเด็กให้ความสนใจมาร่วมพิธีนี้พอสมควร จากที่ผู้เรียบเรียงสังเกตดูนั้น พบว่าเด็กที่มามีอายุตั้งแต่แบเบาะจนถึงอายุประมาณ ๑๓ ปี บางก็ไว้จุก บางก็ไว้แกละ บางก็ไว้โก๊ะ และส่วนหนึ่งก็เป็นเด็กแบเบาะอายุเพียงไม่กี่เดือน ที่ผู้ปกครองพามาให้พราหมณ์ชลิมผไฟให้ เพื่อความเป็นสิริมงคล ซึ่งเด็กจะได้รับสายสิญจน์มงคลจากพราหมณ์มาสวมที่คอทุกคน



เวลาประมาณ ๑๖.๐๐ น. เป็นพิธีสงฆ์ พระสงฆ์จำนวน ๙ รูป เจริญพระพุทธมนต์ภายในสถานพระอิศวร โดยให้เด็กทุกคนที่มาร่วมพิธีนั่งด้านหน้าอาสนะสงฆ์เพื่อฟังพระเจริญพระพุทธมนต์ เพื่อความเป็นสิริมงคล ซึ่งจากการที่สังเกตภายในพิธีจะพบว่า การตกแต่งสถานที่ประกอบพิธีในสถานพระอิศวรวันนี้ บริเวณโต๊ะหมู่ด้านหน้าเทวรูปประธานอิศวร ชั้นบนสุดประดิษฐานพระพุทธรูป (ปางมารวิชัย) ถัดลงมาชั้นที่สองตั้งพานบุษบกที่ประดิษฐานเทวรูปพระอิศวร พระอุมา และ

พระเศวต ร่วมด้วยพานที่ประดิษฐานเทวรูปพระพรหม ถัดมาด้านหน้าโต๊ะหมู่ เป็นตั้งขนาดใหญ่ปูผ้าขาว สำหรับวางเครื่องพิธีที่จะใช้ในพิธีตัดจุกในวันรุ่งขึ้น เช่น กรรบิด (กรรไกร) ชั้นบรรจุข้าวสาร (สำหรับปักแวนเทียน) พานบายศรี และเครื่องกระยาบวช ฯลฯ รวมทั้งมีเครื่องพิธีต่าง ๆ ที่ใช้ตลอดพระราชพิธีเตรียมพวยและตรีพวย เช่น คัมภีร์สมุดข่อย สังข์ กลศ กากะเบียด คันชีพ กระดิ่ง รูปเทียน ฯลฯ มาตั้งร่วมในพิธีเจริญพระพุทธมนต์เย็นวันนี้ด้วย

เวลาประมาณ ๑๙.๐๐ น. รถพระประเทียบที่อัญเชิญเทวรูปพระนารายณ์จากพระบรมมหาราชวังมาถึงที่หน้าเทวสถานโบสถ์พราหมณ์ โดยมีคณะพราหมณ์และประชาชนมารอรับ จากนั้นเจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังส่งพานที่ประดิษฐานเทวรูปพระนารายณ์ให้แก่พระราชครูวามเทพมุนี เพื่ออัญเชิญมาประดิษฐานพักไว้ที่สถานพระอิศวร ขณะนั้นพราหมณ์และเจ้าหน้าที่เป่าสังข์ตลอดเวลาที่อัญเชิญเทวรูปเข้าไปประดิษฐาน โดยมีเจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังเชิญรูปเทียนและกระทงดอกไม้พระราชทานสำหรับนมัสการพระเป็นเจ้าเดินตามเทวรูปเข้าไปยังสถานพระอิศวร และเมื่อพระราชครูอัญเชิญพานบุษบกประดิษฐานบนโต๊ะหมู่เรียบร้อยแล้ว เจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังส่งเทียนนมัสการให้พระราชครูปักบนเชิงเทียน ส่งรูปปักลงบนกระถางและวางกระทงดอกไม้ที่หน้าพานเทวรูป จากนั้นพระราชครูเดินอ้อมมาหน้าโต๊ะข้าวตอกแล้วกราบสามครั้ง หลังประดิษฐานเทวรูปแล้ว มีการแสดงรำพระเศวตภายในสถานพระอิศวร ๑ ชุด ต่อจากนั้นบริเวณด้านนอกมีการจัดแสดงหนังตะลุงจากจังหวัดเพชรบุรี ๑ จอ

ซึ่งการจัดสถานที่ประกอบพิธีส่งพระนารายณ์ในโบสถ์ริมคินวันนี้ คล้ายกับที่จัดในวันส่งพระอิศวรและพระพรหมในโบสถ์ใหญ่ ได้แก่ มีการตั้งโต๊ะข้าวตอกและโต๊ะที่ตั้งเครื่องบูชาต่าง ๆ ไว้ที่หน้าเทวรูปประธาน ถัดมาตรงกลางโบสถ์เป็นเสาหงส์ ซึ่งเชิญหงส์ขึ้นมาแขวนบนเสาเพื่อเตรียมสำหรับใช้ในการประกอบพิธีชำระสังข์เรียบร้อยแล้ว โดยที่ตัวหงส์จะมีการปักเทียนขี้ผึ้งไว้ทั้งหมด ๖ เล่ม คือ ที่ปากหงส์ ๑ เล่ม หางหงส์ ๑ เล่ม ที่ปีกหงส์ด้านซ้าย ๒ เล่ม และที่ปีกหงส์ด้านขวาอีก ๒ เล่ม บริเวณด้านหน้าเสาดังกล่าว (สีขาว) ที่เรียกว่า “บัพโต” ถัดไปบริเวณหน้าประตูก่อนถึงทางออก



จัดเป็นสถานที่ประกอบพิธีของพระราชครูพราหมณ์ มี “โต๊ะเบญจคัพย์” อยู่ด้านหน้า (มีลักษณะเป็นโต๊ะสีขาว มีความสูงไม่มากนัก บนโต๊ะมีถ้วยขนาดเล็ก ซึ่งทำจากวัสดุที่ต่างกันจำนวน ๖ ใบ ได้แก่ แก้ว ทอง นาก เงิน สำริด เหล็ก โดยในถ้วยทั้งหมดจะยังไม่มีการเติมน้ำใด ๆ ทั้งสิ้น นอกจากนี้ยังตั้งสังข์ไว้ทางด้านขวา และตั้งกลศไว้ทางด้านซ้ายบนโต๊ะเบญจคัพย์อีกด้วย) ติดกันเป็น “ภัทรบริษทุทอลัง”

(มีลักษณะเป็นโตะสีขาวคล้ายกับโตะเบญจคัพย์ แต่มีขนาดสูงกว่าเล็กน้อย) ด้านข้างทางซ้ายมือของที่นั่งพระราชครู ตั้งกาะเยียบ (ที่มีคัมภีร์สมุดข่อยวางไว้ด้านบน) และโตกมุกที่วางคัมภีร์ไว้ด้านบน รวมถึงโคมไฟด้วย



จากนั้นพระราชครูตั้งพานเทวรูปไว้บนโตะเบญจคัพย์ที่อยู่ติดกับภัตตาคารบิณฑบาตหลัง แล้วจึงเริ่มประกอบพิธีโดยพระราชครูทำวิสุทธ (หรืออาตมะวิสุทธิ) ชำระกายจุมเจิม ซึ่งเป็นพิธีชำระกายให้บริสุทธิ์ด้วยพระเวท อ่านเวทสวดสังวาลพราหมณ์ (หรือยัชโญปวีต) สวมแหวนเกาบิล จากนั้นพราหมณ์จะนำคัมภีร์สมุดข่อยที่วางไว้บนกาะเยียบจากหน้าพระราชครูไปวางไว้บนโตะข้าวตอกพราหมณ์ ๔ คน เข้าไปกราบที่หน้าพระราชครูตามลำดับพรต ซึ่งพระราชครูก็จะประพรมน้ำเทพมนต์ให้ด้วยขลัง (มดหญ้าคา) เสร็จแล้วพราหมณ์ทั้งหมดจะเดินไปยืนเรียงลำดับตามพรตที่หน้าโตะข้าวตอก และเมื่อพราหมณ์ไปยืนเรียงหน้ากระดานหน้าโตะข้าวตอกพร้อมกันทั้ง ๔ คนแล้ว จึงกราบพระเป็นเจ้าพร้อมกันสามครั้ง จากนั้นพราหมณ์และเจ้าหน้าที่เป่าสังข์แล้วจึงเริ่มการสวดสักการะ

เสร็จสิ้นการสวด พระราชครูเดินไปกราบที่หน้าโตะข้าวตอก แล้วประพรมน้ำเทพมนต์สิ่งของบูชาต่าง ๆ บนโตะข้าวตอก ได้แก่ ข้าวตอก กล้วย ส้ม เผือกต้ม มันต้ม แดงกวา ข้าวต้ม น้ำ วน ที่ใต้โตะข้าวตอกมีอ้อยและมะพร้าวที่ยังไม่ปอกเปลือกทั้งอ่อนและแก่ ด้านข้างมีโตะสำหรับตั้งโตกมุกที่วางน้ำตาล ซึ่งขึ้นรูปเป็นรูปร่างต่าง ๆ (แต่จะไม่มีโตกมุกที่วางโหลแก้วใส่ผลไม้ ดังที่มีในคินแรม ๑ คำ และคินวันแรม ๓ คำ) ลำดับต่อไปพระราชครูแกว่งคันชีพ (เป็นจงกลเทียนที่มีหลายกิ่ง หล่อจากทองเหลือง) สั่นกระดิ่ง ถวายดอกไม้แล้วจึงกลับไปนั่งที่เดิม จากนั้นพราหมณ์สองคนนำตะลุ่มไม้สีดำจำนวนสามใบมาอังโตะข้าวตอก เพื่อจัดของบูชาบนโตะใส่ในตะลุ่มทั้งสามนั้น เสร็จแล้วนำตะลุ่มที่ใส่ของบูชาวางเรียงไว้บนโตะข้าวตอก

พราหมณ์ ๓ คน (ซึ่งทำหน้าที่สวดสักการะก่อนหน้า) เรียงลำดับทีละคนเข้าประกอบพิธียกอุลูป (คือการยกตะลุ่มที่ใส่ของบูชาต่าง ๆ แต่พระเป็นเจ้าด้วยการสวดพระเวทถวาย) สำหรับ

อุลูปและเครื่องพิธีในคืนนี้จะไม่มีการนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายบรมวงศานุวงศ์พระองค์ใด แต่จะนำมาแจกจ่ายให้กับผู้ร่วมพิธีแทน

หลังจากยกอุลูปเสร็จแล้ว พระราชครูจะเริ่มพิธีต่อไปด้วยการอ่านพระเวทสองจบ แล้วทักษิณบูชาศาสตร์ รินน้ำเบญจคัพย์ลงด้วย ถวายรูปเทียน ดอกไม้บูชาสังข์ กลศ แล้วอ่านเวทสนามหงส์อีกจบหนึ่ง จากนั้นจึงเชิญเทวรูปพระนารายณ์จากพานลงมาสรงน้ำด้วยกลศและสังข์ ถวายใบมะตูม เสร็จแล้วพระราชครูเชิญเทวรูปขึ้นลูปที่ศีรษะของตนเอง ๓ ครั้ง แล้วอัญเชิญขึ้นประดิษฐานบนภัทรบริฐ ถวายสายธูรำ (ยัชโญปวีต) และใบมะตูม

ลำดับต่อไปพระราชครูเดินไปที่เสาหงส์เพื่อทำการสรงน้ำหงส์ด้วยกลศและสังข์ ถวายใบมะตูม และจุมเจิมที่บริเวณคอหงส์ แล้วแกว่งคันชี่พูชาหงส์ พราหมณ์จุดเทียนที่หงส์ จากนั้นพระราชครูทำสารทบูชาอ่านเวท

เมื่อพระราชครูทำสารทบูชาอ่านเวทจบ จึงอัญเชิญเทวรูปจากภัทรบริฐลงไปประดิษฐานในพานทองถวายดอกไม้ แล้วเชิญพานทองนั้นเดินเวียนประทักษิณรอบที่ตั้งหงส์ ๓ รอบ ซึ่งแต่ละรอบเมื่อถึงบัพโต พระราชครูจะยกเท้าชก้าวเหยียบบนศิลาบดครั้งหนึ่ง แล้วจึงเดินเวียนต่อไป และเมื่อมาถึงบัพโตอีกก็เหยียบศิลาบดอีกจนครบสามครั้ง จึงส่งพานทองให้พราหมณ์อัญเชิญเทวรูปขึ้นประดิษฐานบนบุษบกที่อยู่บนหลังหงส์



ในระหว่างที่พราหมณ์เชิญเทวรูปประดิษฐานในบุษบกบนหลังหงส์นั้น พระราชครูจะยืนเหยียบบัพโตตลอดเวลาจนกระทั่งพราหมณ์ประดิษฐานเทวรูป แล้วเสร็จพระราชครูจึงก้มลงกราบและแกว่งคันชี่พูชาที่หน้าหงส์ จากนั้นพระราชครูกลับมาอยู่ที่นั่งแล้วอ่านเวทบูชาหงส์บูชาพระสุเมรุ สรรเสริญไกรลาศ อ่านสวดดี อ่านสรงน้ำพิเนศ ต่อมาจุดเทียน ๘ เล่ม มีดอกไม้ตั้งไว้ ๘ ทิศ แล้วจึงอ่านเวทเวียนไปตามทักษิณวัตรทั้ง ๘ ทิศ (เรียกว่า โตรทวาร) ซึ่งพระเวททั้งหมดที่พระราชครูอ่านนั้นจะมีความคล้ายกับที่อ่านในพิธีช้ำหงส์ส่งพระอิศวรเมื่อวันแรม ๑ ค่ำ เพียงแต่ตัวพระเวทบางตัวมีถ้อยคำยกเยื้องกันไปบ้างเล็กน้อย

ลำดับต่อไปพระราชครูเดินไปนั่งอ่านพระเวทที่หน้าหงส์ เสร็จแล้วพราหมณ์คู่สวด ๒ คน  
เข้านั่งประจำที่ด้านหน้าหงส์ แล้วอ่านพระเวทซ้ำหงส์ โดยมีพราหมณ์อีกคนที่นั่งอยู่ข้างหงส์ทำหน้าที่  
ไกวหงส์ไปอย่างช้า ๆ เสมือนหนึ่งพญาหงส์กำลังโอบยบินอยู่บนท้องฟ้า การซ้ำหงส์นี้จะมีการอ่าน  
พระเวททั้งหมด ๓ บท เป่าสังข์ ๓ ลา แล้วจึงอ่านพระเวทส่งสารส่งพระเป็นเจ้าอีกบทหนึ่ง เมื่อจบ  
การอ่านพระเวทซ้ำหงส์แล้ว พระราชครูพราหมณ์อ่านพระเวทปิดประตูเทวาลัยเป็นลำดับสุดท้าย

จากนั้นพราหมณ์อัญเชิญเทวรูปพระนารายณ์ออกจากบุษบกบนหลังหงส์ ไปประดิษฐาน  
บนพานทองส่งให้พระราชครูพราหมณ์อัญเชิญออกจากสถานพระนารายณ์กลับไปประดิษฐานยังสถาน  
พระอิศวร โดยมีพราหมณ์และเจ้าหน้าที่เป่าสังข์ส่งเสด็จพระเป็นเจ้าตลอดทาง ถือเป็นเสร็จสิ้น  
พระราชพิธีรีบวายเป็นสมบูรณ์



## พิธีดูเซวราหรือเนาวราตรี

พิธีดูเซวราหรือเนาวราตรี เป็นพิธีเก่าแก่สืบเนื่องมาแต่โบราณกาลในสมัยพระเวท (ยุคพราหมณ์) และได้ตกทอดมาสู่เมืองไทย โดยชาวอินเดียยุคโบราณได้นำมาเผยแพร่งานเฉลิมฉลองเนาวราตรี จึงได้กลายเป็นงานประเพณีประจำปีของวัดพระศรีมหาอุมาเทวีที่ได้ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาจนกระทั่งทุกวันนี้ งานนี้เคลื่อนลือไปทั่วเมืองไทย ซึ่งมีการประกอบพิธีบูชาองค์เจ้าแม่และองค์เทวะต่าง ๆ รวม ๑๐ วัน ๑๐ คืน ในคืนวันที่ ๑๐ ซึ่งเป็นวันสุดท้ายจะมีการอัญเชิญองค์เจ้าแม่และทรงมีลีลานำหน้าขบวนแห่ออกไปนอกเทวาลัย



ทำพิธีอารตี บูชาไฟคুমบอมพ์ ๑๐๘ ถวายสวดชัวฮารตี บูชาไฟ ถวายแต่ทศคาเทวี (พระแม่อูมา)



พระแม่อูมาเทวี

ในคัมภีร์พระเวทหรือคัมภีร์โบราณของภารตวรรษ ได้กล่าวว่า งานดูเซวรา เป็นเทศกาลที่ต้องมีการเฉลิมฉลองอย่างเอิกเกริก เพราะเป็นงานฉลองชัยชนะระหว่างความดีและความชั่วตามเรื่องราวในรามเกียรติ์ที่สิ้นสุดด้วยการปราชัยของทศกัณฐ์ ด้วยพระบารมีของพระแม่วิद्याเทวี ชาวเมืองจึงมีการเฉลิมฉลองกันอย่างเต็มที่ มีการประดับประดาประทีปโคมไฟสว่างไสว มีการแสดงนาฏลีลา การประกอบพิธีกรรม การบูชาเพลิง มีการอ่านคัมภีร์พระเวทอันศักดิ์สิทธิ์ และลงท้ายด้วยการนำองค์เทพเทวะ-เทพีออกแห่ไปตามถนนสายต่าง ๆ ในวันวิชัยทัสมิ

ในงานพิธีเนาวราตรี (ดูเซวรา) ประชาชนจะพากันถือศีล กินเจ บ้างก็บำเพ็ญกุศล บนบานศาลกล่าวขอโชคลาภกันตามเจตนารมณ์ เพราะในระยษนี้ถือว่าเป็นวาระที่องค์เทพเทวะและองค์เจ้าแม่ศรีอุมาเทวีจะเสด็จมารับการคารวบูชาจากบรรดาสาธุศิษย์ทั่วสารทิศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

ในวันวิชัยทัตสมิ เจ้าแม่อุมาเทวีจะมาปรากฏในเรือนร่างของคนเพื่อแสดงนาฏลีลานำหน้าขบวนแห่ไปเยี่ยมเยียนบรรดาสานุศิษย์ ผู้ศรัทธาตามเคหะสถานบ้านเรือนต่าง ๆ เพื่อเป็นการประสิทธิ์ประสาทพรแก่สานุศิษย์โดยทั่วหน้ากัน การประกอบพิธีเนาวราตรีนี้จะต้องมีการปลุกเสกร่ายพระเวทรวม ๙ วัน ๙ คืน ถือกันว่าผู้ที่มาร่วมกุศลในระหว่างพิธีนี้จะได้รับพรชัยมงคลและเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัวอย่างยิ่ง ชาวการตะจึงพึงยึดถือและปฏิบัติพิธีดังกล่าวนี้สืบต่อกันมาจนกระทั่งทุกวันนี้ โดยมีสานุศิษย์ชาวไทย จีน และต่างชาติคอยต้อนรับขบวนแห่งองค์เจ้าแม่อุมาเทวี ฯลฯ ในวันวิชัยทัตสมิด้วยความศรัทธา



ขบวนพระแม่งานเนาวราตรี

ในงานวันวิชัยทัตสมิ (วันแห่) นี้จะมีสานุศิษย์และผู้เข้าร่วมขบวนและร่วมชมประมาณ ๓-๔ หมื่นคน

พิธีการฉลองและบูชาพระมหาลักษมี ตรงกับแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ จัดที่วัดวิษณุและวัดอารยสมาช

พิธีการฉลองและบูชาพระคิวัระ ตรงกับแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๓ จัดที่วัดวิษณุและวัดเทพมณเฑียร

พิธีโหล่ หรือโหลา หรือพควา คือการฉลองปีใหม่ จัดที่วัดวิษณุ

พิธีประจำสัปดาห์ มีทุกวันอาทิตย์จัดที่วัดเทพมณเฑียร เวลา ๘.๐๐-๑๐.๐๐ น. ที่วัดอารยสมาช เวลา ๙.๐๐-๑๑.๐๐ น. และที่วัดวิษณุ เวลา ๑๓.๐๐-๑๗.๐๐ น.

นอกจากนี้ หากศาสนิกชนมีความประสงค์ที่ทางวัดจะจัดพิธีให้ตามความประสงค์ของศาสนิกชนนั้น ๆ ด้วย



# ภาคผนวก

# โครงการส่งเสริมผู้สืบทอดเพื่อทำหน้าที่ปฏิบัติงานพิธี

## ๑. หลักการและเหตุผล

การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในประเทศไทยที่สืบทอดมาแต่โบราณกาลบางพิธีกรรมเกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์ บางพิธีเกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธ บางพิธีเกี่ยวข้องกับศาสนาอื่น ๆ ซึ่งมีอยู่หลากหลายตามความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น ทำให้การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ปฏิบัติไม่เป็นไปในแนวทางเดียวกันไม่ถูกต้องตามหลักศาสนาและโบราณราชประเพณี

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม มีบทบาทภารกิจหลักที่สำคัญยิ่งประการหนึ่ง คือ การรับสนองงานพระราชพิธี งานพระราชกุศล และงานรัฐพิธี ซึ่งพิธีกรรมต่าง ๆ นั้นนับว่าเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับพันธกิจของกระทรวงวัฒนธรรม คือ การทำนุบำรุงศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของชาติ ดังนั้นจำเป็นต้องให้ผู้ปฏิบัติงานพิธีมีความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องตามโบราณราชประเพณี

กรมการศาสนา ร่วมกับองค์กรทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้พิจารณาเห็นว่าควรจะมีการสืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามและพัฒนาภูมิปัญญาให้คงอยู่คู่ประเทศไทย จึงได้จัดโครงการผู้สืบทอดเพื่อทำหน้าที่ปฏิบัติงานพิธี เพื่อฝึกอบรมเจ้าหน้าที่วัฒนธรรมจังหวัดให้ได้รับความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง และสามารถนำพิธีกรรมต่าง ๆ ไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพในแนวทางเดียวกันพร้อมทั้งสามารถนำความรู้ไปขยายในท้องถิ่นได้กว้างขวางยิ่งขึ้น

## ๒. วัตถุประสงค์

๑. เพื่ออนุรักษ์ สืบทอดวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามของชาติ
๒. เพื่อให้บุคลากรที่เข้ารับการฝึกอบรมได้มีความรู้ ความเข้าใจ และสามารถนำไปเผยแพร่ในท้องถิ่นของตนได้
๓. เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

## ๓. เป้าหมาย

วัฒนธรรมจังหวัด ๑๕ จังหวัด จำนวน ๑๕๐ คน

## ๔. ผลสัมฤทธิ์ของโครงการ

### ผลผลิต

จำนวนผู้ที่เข้ารับการอบรมเป็นเครือข่าย ๑๕๐ คน

## ผลลัพธ์

ผู้ที่เข้ารับการอบรมมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิบัติพิธีในงานต่าง ๆ ที่สืบทอดกันมา สามารถนำไปสอนและเผยแพร่แก่นุชนรุ่นหลังได้เรียนรู้อย่างถูกต้องเป็นแนวทางเดียวกัน

## ๕. วิธีดำเนินการ

เชิญผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นผู้บรรยายหัวข้อดังนี้

๑. พิธีกรรมและประเพณีทางพระพุทธศาสนา
๒. พิธีกรรมและประเพณี (ป่าเวณี) ภาคเหนือ
๓. พิธีกรรมและประเพณีภาคใต้
๔. พิธีกรรมและประเพณีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
๕. พิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

## ๖. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมประเมินตัวเองโดยการทำข้อสอบจากคณะกรรมการออกข้อสอบ และประเมินผลการสอบ

## ๗. วัน เวลา และสถานที่

วันที่ ๒๙ เมษายน ถึงวันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๕๒ ณ โรงแรมริเวอร์ไซด์ เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร

## ๘. งบประมาณ

จำนวน ๙๕๒,๐๐๐ บาท

## ๙. หน่วยงานที่รับผิดชอบ

ฝ่ายพิธี กองศาสนูปถัมภ์

## ๑๐. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ทำให้เยาวชนและประชาชนเข้าใจวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้องเป็นแนวทางเดียวกัน
๒. วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดั่งามได้รับการสืบทอด และอนุรักษ์ไว้ให้แก่นุชนรุ่นหลังได้เรียนรู้ต่อไป





คำสั่งกรมการศาสนา  
ที่ ๑๖๐/๒๕๕๒

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหนังสือแนวทางการดำเนินงานศาสนาพืธี  
และหนังสือพิธีกรรมตามประเพณีโบราณ

ด้วยฝ่ายพิธี กองศาสนูปถัมภ์ จะจัดทำปรับปรุงต้นฉบับหนังสือแนวทางการดำเนินงานศาสนาพืธี และหนังสือพิธีกรรมตามประเพณีโบราณ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องและชัดเจน  
ดังนั้น เพื่อให้การปรับปรุงต้นฉบับหนังสือดังกล่าวมีความถูกต้อง สมบูรณ์ และสำเร็จ  
เรียบร้อย จึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการปรับปรุงต้นฉบับดังต่อไปนี้

๑. อธิบดีกรมการศาสนา	ที่ปรึกษา
๒. รองอธิบดีกรมการศาสนา	ประธานกรรมการ
๓. ผู้อำนวยการสำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม	กรรมการ
๔. เลขาธิการกรมการศาสนา	กรรมการ
๕. ผู้อำนวยการสำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม	กรรมการ
๖. นายเอนก ขำทอง	กรรมการ
๗. นายปัญญา สละทองตรง	กรรมการ
๘. นายชวลิต ศิริภิรมย์	กรรมการ
๙. นายชุมพล อนุภานนท์	กรรมการ
๑๐. นายวิเชียร อนันตศิริรัตน์	กรรมการ
๑๑. นายสมชัย เกื้อกุล	กรรมการ
๑๒. นายอนุกุล กลัดเงิน	กรรมการ
๑๓. นายสุวรรณ กลิ่นพงศ์	กรรมการและเลขานุการ
๑๔. นางวันดี จันทร์ประดิษฐ์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๕. นายวัชรวิทย์ ศิริวัฒน์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ให้คณะกรรมการพิจารณากำหนดความเหมาะสมของเนื้อหาสาระ ขนาดจำนวนหน้า  
ของหนังสือทั้ง ๒ เล่ม เพื่อนำไปพิมพ์เผยแพร่ต่อไป  
ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๒



(นายสด แดงเอียด)

อธิบดีกรมการศาสนา

## คำกล่าว

### เปิดการฝึกอบรมโครงการส่งเสริมผู้สืบทอดเพื่อทำหน้าที่ปฏิบัติงานพิธี

โดย

นายปกรณ์ ต้นสกุล รองอธิบดีกรมการศาสนา

ณ โรงแรมริเวอร์ไซด์ เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร

วันพุธที่ ๒๙ เมษายน ๒๕๕๒



เรียน ผู้อำนวยการกองศาสนูปถัมภ์ ท่านผู้เข้าอบรม และผู้มีเกียรติทุกท่าน

ผมรู้สึกเป็นเกียรติอย่างยิ่งที่ได้มาเป็นประธานในการเปิดอบรมโครงการส่งเสริมผู้สืบทอดเพื่อทำหน้าที่ปฏิบัติงานพิธีที่กรมการศาสนาได้จัดขึ้นในวันนี้ การที่ผู้อำนวยการกองศาสนูปถัมภ์รายงานให้ทราบว่ากรมการศาสนามีภารกิจหลักหลายประการ และที่สำคัญยิ่งอีกประการหนึ่งคือการรับสนองงานพระราชพิธี งานพระราชกุศล และงานรัฐพิธีตามหมายรับสั่งทั้งในส่วนกลางและภูมิภาค ตลอดจนการปฏิบัติศาสนพิธีต่าง ๆ ที่หน่วยงานภาครัฐภาคเอกชนขอความร่วมมือสนับสนุน ที่เกี่ยวข้องโดยตรงหรือทางอ้อม และที่เกี่ยวกับพันธกิจของกระทรวงวัฒนธรรมก็คือการบำรุงพุทธศาสนาศิลปวัฒนธรรมของชาติ

ในปัจจุบันการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งที่เป็นพิธีกรรมศาสนาพุทธโดยตรง และพิธีกรรมศาสนาพุทธที่ผสมผสานกับศาสนาพราหมณ์ โดยพิธีกรรมดังกล่าวมีการยึดถือและปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน วิธีการสืบทอดก็เป็นไปตามลักษณะของแต่ละประเภท ซึ่งพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์บางพิธีกรรมเกี่ยวข้องกับพระราชพิธี และบางพิธีกรรมเป็นพิธีกรรมทางพุทธศาสนา เป็นเหตุให้ผู้คนส่วนมากมีทั้งที่เข้าใจและไม่เข้าใจ ในความเข้าใจของผู้คนเหล่านั้น มีบ้างก็เข้าใจอย่างลึกซึ้ง บ้างก็เข้าใจเพียงเล็กน้อย ว่ากระบวนการเหล่านั้นเป็นอย่างไร การนำไปปฏิบัติจึงเกิดการผิดพลาดในบางครั้ง และบางครั้งก็ไม่ถูกต้องตามหลักศาสนา ไม่ถูกต้องตามประเพณีโบราณ และพระราชประเพณี ดังนั้น ผู้รับผิดชอบงานพิธีกรรม ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจชัดเจนในการปฏิบัติที่ถูกต้อง ในฐานะที่ท่านเป็นวัฒนธรรมจังหวัด อำเภอ หรือจะเป็นนักวิชาการวัฒนธรรมประจำอยู่ในส่วนภูมิภาคในแต่ละจังหวัด

ฉะนั้น การจัดฝึกอบรมครั้งนี้ ไม่ได้ให้ความรู้เฉพาะพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างเดียว แต่ยังให้ความรู้ที่เป็นพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ด้วย และนอกจากนั้นยังจะเพิ่มเติมความรู้ที่เกี่ยวกับพิธีกรรมตามประเพณีโบราณของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งกรมการศาสนาได้เชิญผู้ที่เชี่ยวชาญ

และมีความรู้ตามประเพณีโบราณของแต่ละภาคเหล่านั้นมาเป็นวิทยากรถ่ายทอด คือ พิธีกรรม และประเพณีโบราณของทางภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคอีสาน ภาคกลาง ให้ได้รับความรู้ ความเข้าใจ อย่างถูกต้อง เพื่อการอนุรักษ์สืบทอดประเพณีที่ดั่งามสืบต่อไป

ในฐานะที่กรมการศาสนาเป็นหน่วยงานหนึ่งของกระทรวงวัฒนธรรม มีภารกิจเกี่ยวกับงานพิธี จึงจำเป็นต้องจัดทำโครงการส่งเสริมผู้สืบทอดเพื่อทำหน้าที่ปฏิบัติงานพิธี โดยมีวัตถุประสงค์ **ประการแรก** คือ เพื่อจัดฝึกอบรมถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวทางการปฏิบัติให้กับนักวิชาการ วัฒนธรรม ผู้ที่ปฏิบัติงานใกล้ชิดกับประชาชนทุกพื้นที่ในสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดโดย รับผิดชอบงาน ที่เกี่ยวกับพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาในฐานะผู้แทนกรมการศาสนาในท้องถิ่น ให้มีความรู้และความเข้าใจเรื่องพิธีกรรม ตามความเชื่อ และประเพณีโบราณ รวมทั้งการจัดองค์ประกอบ และวิธีการปฏิบัติ **ประการที่สอง** ในฐานะนักวิชาการวัฒนธรรม มีภารกิจเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ของชุมชน จำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจวิถีชีวิตแต่ละคนในสังคมชุมชนในท้องถิ่นนั้น ๆ อย่างถูกต้อง **ประการที่สาม** ในฐานะที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเป็นหน่วยงานหลักในภูมิภาคจะต้องทำหน้าที่ แนะนำ ถ่ายทอดความรู้และแนวทางการปฏิบัติให้แก่ผู้ทำหน้าที่ด้านพิธีกรรม ตามความเชื่อ และประเพณีในชุมชนนั้น ๆ ได้อย่างถูกต้อง เสริมความรู้ ความเข้าใจในแนวทางที่ถูกที่ควร เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ประชาชน

ดังนั้น ในการฝึกอบรมครั้งนี้ ขอให้ทุกท่านตั้งใจ มุ่งมั่นที่จะรับและเรียนรู้จากผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญในแต่ละด้านซึ่งกรมการศาสนาได้เรียนเชิญมาเป็นวิทยากร อาทิ พระครูวามเทพมุนี พราหมณ์ราชสำนัก นอกจากนี้ก็มีวิทยากรต่าง ๆ ที่มีความเชี่ยวชาญถือว่าเป็นระดับผู้ทรงคุณวุฒิ มาให้ความรู้ เพราะฉะนั้น หากผู้เข้าอบรมท่านใดมีข้อขัดข้อง ไม่ชัดเจนอย่างไร ท่านสามารถสนทนา แลกเปลี่ยนเพื่อการเรียนรู้ และจงพยายามเก็บเกี่ยวสิ่งที่ได้จากการอบรมนี้ให้มากที่สุด เพื่อประโยชน์ แก่ตัวท่านเองในการนำไปใช้ รวมทั้งการขยายผลสู่ประชาชน เพื่อการอนุรักษ์และสืบสานฯ ตามยุทธศาสตร์ของกระทรวงวัฒนธรรมตามความเป้าหมายทุกประการ ขณะนี้ได้เวลาอันสมควรแล้ว ผมขอเปิดการฝึกอบรมโครงการส่งเสริมผู้สืบทอดเพื่อทำหน้าที่ปฏิบัติงานพิธี ณ บัดนี้

## คำกล่าว

### ปิดการฝึกอบรมโครงการส่งเสริมผู้สืบทอดเพื่อทำหน้าที่ปฏิบัติงานพิธี

โดย

นายปกรณ์ ต้นสกุล รองอธิบดีกรมการศาสนา

ณ โรงแรมริเวอร์ไซด์ เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร

วันศุกร์ที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๕๒



เรียน ผู้อำนวยการกองศาสนูปถัมภ์ ผู้เข้ารับการอบรม และผู้มีเกียรติทุกท่าน

ผมรู้สึกเป็นเกียรติที่ได้มาเป็นประธานในพิธีมอบเกียรติบัตรและปิดการฝึกอบรมโครงการส่งเสริมผู้สืบทอดเพื่อทำหน้าที่ปฏิบัติงานพิธีของกรมการศาสนาในวันนี้

กรมการศาสนา มีภารกิจหลักที่สำคัญยิ่งประการหนึ่ง คือ การรับสนองงานพระราชพิธีงานพระราชกุศลและงานรัฐพิธี ตามหมายรับสั่งทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค รวมถึงการปฏิบัติงานด้านศาสนพิธี ตามที่กระทรวง ทบวง กรม และหน่วยงานต่าง ๆ ขอความร่วมมือ นับว่าเกี่ยวข้องโดยตรงกับพันธกิจของกระทรวงวัฒนธรรม คือ การทำนุบำรุงศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมของชาติ สนองงานของสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ให้มีการสืบทอดและพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยรวม

พิธีกรรมตามประเพณีโบราณ จัดเป็นวัฒนธรรมและจารีตประเพณีของชาติที่สืบทอดมายาวนาน ดังนั้น จำเป็นต้องมีผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจ ในการปฏิบัติเพื่อให้ถูกต้องตามโบราณประเพณี และวัฒนธรรม กรมการศาสนาจัดโครงการดังกล่าวนี้ นับว่าเป็นส่วนหนึ่ง ที่ช่วยสนับสนุนการอนุรักษ์ วัฒนธรรมประเพณีของชาติให้ดำรงอยู่สืบไป ชาวไทยเราต่างมีความเคารพนับถือในพิธีกรรมต่าง ๆ ตามโบราณประเพณี เป็นมูลเหตุให้สังคมไทยที่มีพุทธศาสนานำไปเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตกันมา แต่ติดำบรรพ์ บางพิธีเกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์ ปฏิบัติกันจนเป็นปกติวิสัย ทั้งนี้ ความมุ่งหมาย และความสำคัญของการปฏิบัติพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นการสร้างความเชื่อมั่นทางจิตใจให้กับสังคมไทย ในยุคโบราณ การที่กรมการศาสนา ร่วมกับองค์กรทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เห็นความสำคัญ ของพิธีกรรมดังกล่าว และได้จัดโครงการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่วัฒนธรรมจังหวัด เป็นการสร้างบุคลากร ให้มีความรู้ ความเข้าใจ สามารถนำพาส่งเสริมให้มีระเบียบแบบอย่างที่ดี หวังว่าผู้ที่เข้ารับการฝึกอบรม ในครั้งนี้ จะได้รับความรู้และนำไปปฏิบัติได้ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งใจไว้ เพื่อนำไปขยายผล แก่ประชาชนทั่วไป พร้อมทั้งสามารถให้คำแนะนำแก่ผู้อื่นได้อย่างถูกต้องและเป็นมาตรฐานเดียวกัน

ขอให้ท่านทั้งหลาย จงประสบแต่ความสุข มีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน และเดินทางกลับโดยสวัสดิภาพ ผมขอปิดการประชุม



# บรรณานุกรม

กรมการศาสนา. **คู่มือวันมาฆบูชา.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๑.

\_\_\_\_\_. **คู่มือวันวิสาขบูชา.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๑.

\_\_\_\_\_. **คู่มือวันอาสาฬหบูชา.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๑.

จ. เปรียญ. **ประเพณีพิธีมงคลไทย.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อำนวยการสาส์น, ๒๕๓๘.

สิริกร ไชยมา. **ภูมิปัญญาในวิถีชีวิตชาวล้านนา.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อำนวยการสาส์น, ๒๕๔๔.

สิริวัฒน์ คำวันสา. **อีสานคดี เนื่องในงานการเล่นพื้นบ้าน.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๑.

สวึง บุญเจิม. **มรดกอีสาน.** กรุงเทพฯ : พิมพ์ครั้งที่ ๔. โรงพิมพ์อำนวยการสาส์น, ๒๕๓๘.

วัดท่าไคร้. **ตำนานสี่พระยา คัมภีร์โบราณผูก.** กรุงเทพฯ : พิมพ์ครั้งที่ ๒. ๒๕๓๕.

วัฒนธรรมจังหวัดลพบุรี. **ประเพณีท้องถิ่นจังหวัดลพบุรี.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พงษ์สุริยา, ๒๕๔๙.

พระยาอนุমানราชชน. **วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๔.

เสฐียรโกเศศ. **ประเพณีเบ็ดเตล็ด.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สมาคมนักมานุษยวิทยาแห่งประเทศไทย, ๒๕๓๒.



